Non poterit bruto grates psoluere dignas
Nec poterit laudem quisq; referre patem.
Ergo liber musa præstans munitus amæna
Hostibus hebræis uulnera multa dabit.
Cælitus emissum cathatensis trade uidendum
Non tibi sunt præsul iussa neganda iouis
Impium ne temne iouis nec uirginis almæ
Non ego sed magnus iuppiter ista iubet.
Vade liber ciro: uade inuito præsule romã
Pontifici sũmo uerba notata refer.
Sũ liber (hoc dicas) demissus ab æthere cœli
Qui miranda tibi pauca legenda fero
O scelus infandum fœdant cũ uirgine natum
Pessima iudæi quæq; licere putant
Perlege sũme pater petro quæcũq; fuere
Nup in hebræos præsule scripta palam.
Hic uir diuinus diuino numine motus
Vulnerat hebræos uulnere ppetuo
Ergo liber uadat: uadat modo, uadat aptus
magnanimus uadat: currat in arma liber.
Magnanimus uadat: uires acquiret eundo
Hebræus populus semp ab hoste cadet.
Pauca tuum pastor satis est scripsisse ioãnem
At tamen æternum plura requirit opus.
perpetuo me trado tibi celeberrime præsul
In manibus mors est & mea uita tuis.
Viue uale memoriq; tuo me pectore serua
Sintq; tibi semper cuncta secunda precor.
Ante suos uarios mutabũt sidera cursus
Ante cadet cœlo magnus uterq; polus
Quã tua de nostro labatur pectore uirtus:
Dum fuero: petri nomen in astra feram.
Viue: uale: serues q; tuũ me corde ioannem
Exeat in lucem nũc liber iste tuus.
Versibus ipse meis potuissem plura ioannes
Addere: sint satis hæc præsule digna meo
Me retinent musæ; dicam ne plura: ioanni
Parce mihi præsul: parce libelle precor.
Carmina sũt descripta libri: dũ nocte silenti
Altius inspicerem: quid iubet iste liber:
Lumie plena domus: magno fulgore corusca
Ostendit clarum numen adesse iouis.
Quãprimum terræ timidũ me pectore strau
Suppliciter clamans, o miserere mei.
Ille mihi trepido magnus sum iuppiter inqu
Fac uolet ad cœlum præsulis ingenium.
Virginis ob meritũ quoniã certamine magn
Fortiter hebræos contudit ipse canes.
Iuppiter hæc tonitru iussit mihi sacra ioãni
Scripta uiri bruti pandere carminibus
Scripta uiri tãti transcendũt culmina cœli
Non sinit hic præsul scripta latere patrum
Non sum spõte mea cõmotus carmine librum
Tollere: nec laudes dicere brute tuas.
At meliore lyra cantari dicta libelli
Debuerant: sed sic iussa dedere iouis.
O quicũq; leges: ueniam concede ioãni
Si calamo fuerint carmina facta rudi

P. Ioãnes bonauitus Mantuanus.

Dũ tua scripta lego: cerno dũ singula præsul
Cognosco uires quid ualuere tuæ.
Firmauit tua scripta pater sacra pagina uatũ:
Cœsa erit æternũ pfida lingua canum.

P. Ioãnes bonauitus Mantuanus.

PETRVS BRVTVS VENETVS EPISCOPVS CATHARENSIS SVO PRESBYTERO IOANNI BONAVITO MANTVANO SALVTEM DICIT:

ME saepius adhortatus es ioannes doctissime/ & litteris tuis atq; carmi/
nibus praecipua quadam & singulari suauitate currentibus / ut quod
perfeci opusculum mei animi causa: p infringendis iudaeorũ erroribꝰ
in lucem pferam: ne tantus labor (ut ais) egregius atq; religioni nostrae uti/
lissimus usu meo tãtum sepultus iaceat. Ipse uero quem tuũ igenium & qua
semp pfectus es non fugit: scio eqdem admonitionem hanc tuã nõ ab re fie
ri quãdo sapiẽtissimum iudicium tuũ unq̃ fefellerit neminem: & a uiris gra
uissimis atq; optimarum rerum studiosissimis semp approbatum noncrim.
Attamen hoc tempore si minus praesto fuero: quod iubes non meae equidem
mutatae fidei: quae in te semper integerrima fuit/ & pmultis argumentis iam
pridem tibi & pspecta & cognita. Sed rationibus quibusdam ascribito qui/
bus sua metiri omnino sapientem decet: iccirco duxi & bona uenia dixerim
animo tuo impraesentiarum non obsequi & admonitionibus tuis non pare
te. Neq; accusari abs te brutus amantissimus tui debet/ uel supbiae uel pui/
cariae: q mearum lucubratiõum alios participes effici nolim uel qui caeteros
praestare in illis solus existimem: quandoquidem istud ipsum imprimis infe/
ctatus semper abhorrui. Et ex multis unum sic habeto: quod pfecto me ab
aeditione: quam cupis retrahit: cum non ignorem hoc tempore religionẽ no
stram testibus qui ante nos fuerunt amplioribus non egere: quando sancto/
rum uatum oraculis atq; rationibus illius ueritas undiq; circũmunita sit atq;
diuinae institutionis claritate ubique illustret & fulgeat: & si non nulla a me
ibi scripta sunt praecipua & memoratu digna quae fortasse maiores nostri lit
teratissimi silentio praetermisere cum iudaeorũ per id temporis improba sy/
nagoga non tam in christianos audacter irruerit eos aggrediens. sanctarum
litterarum locis quibusdam inauditis & arduis/ tamen ueritas religionis no
strae: quae suapte natura diuinoque lumine alitur atque fouetur quẽadmodũ
indus elephas culicem nõ curat sic ab aduersario suo obiici quicquid potest
non timet neque ueretur. Inquis forte cur tantum laboris atque uigiliarum
susceperis cur tot bella cum iudaeis continue gesseris? si hac tua milicia no/
strorum neminem instrui iubes: uir profecto prudens actum frustra non ap/
probat/ & a quo factũ: icircũspectus ab eo ducitur quando nonit nemini p
futurum. Poteris mi ioannes quid causae fuerit qum uoles non obscure per/
discere: quo excitatus quoue impulsus hoc scribendi munus obierim: non
enim ignoras me multos annos omni studio ac diligentia prophetarum co/
dicibus incubuisse: quibus cum nouerim legens eos saepius / ac perlegens
iudaeorum peruicaciam & errores / perspexi religionem nostram foelicem:
& perbeatam: & diuinis adeo radicibus isertam & stabilitam q; nullis homi

num perfidorum procellis atque turbulentissimis fluctibus unquam ex ali/
qua parte possit a ueritate atq; uirtute quam sequimur amoueri. Quare qđ
tanto labore adeptus sum: ut litteris traderent coegit me ueritas ipsa: qua mi
rum immodum oblector uidens ædificium illud quod perfeci solidum: & in
concussum quodque mihi tantũ atque necessariis meis uelim usui meo atque
imperio subiacere iecimus namque fundamenta quædam: & congrua: & op/
portuna quæ sane ui ulla siue quassatione minus diuelli possunt. Neque ar/
tis huiusmodi opifices habuimus ignaros sed peritos atque scientes archite
cturæ nostræ quid opus sit: qui nõ humana solum ædificia sustentare sed ẽt
diuina quibuscunque uolentibus ædificare intelligunt: & se offerunt quibus
iudæi aduersati aliquo pacto nequeunt. cum illi ad homines ut stabilirentur
cum deo parente suo missi fuerint. Neque uoluimus ædificium istud ingre/
di nisi perfectum quod cernentes iudæi homines mali: insurgentes in me nul
lis a nobis lacessiti iniuriis conati sunt: & auctoritate sua: & opibus destruerẽ
quod tanto labore perfecimus. Miserunt ad me litteras suas atque nuncios
q̃plurimos: nulla habita ratione apostolicæ dignitatis: nulla perspecta digni
tate rei improbantes christianas leges atque religionem elato supercilio (ut
solent) erruerunt in me in cautum: & improuisum. Ego autem cum uiderem
hominum improborum temeritatẽ atq; perfidiam: certandi prouinciam cũ
eis suscipere coram animum induxi: non priuatim: sed publice: non remo/
tis arbitris: sed audientibus uiris doctissimis: non semel non bis sed terque
quaterque ac sæpius ut uisum est. Tandem dicta die iudæi furore armati at/
que iosania ex castris prodierunt aduersum me: inhibentes tuba personan/
te: ne pedites christiani uel equites ad hoc bellum gerendum accederent. Ip
se uero ne maiorum nostrorum auctoritate: uel testimonio uel doctrina: sed
tantum prophetarum oraculis atq; ui rationis furiosos homĩes uincerem: nõ
secutus sum ipsis sic petentibus sola fretus prophetarum disciplina & uerita
te: atq; ratione ipsa. Bellum autem hoc siue certamen mihi nimirum arduum
fuit atq; difficile: q solus semp certabã circũseptus hostibus undiq;: neq; ad/
uocare ad me potera armigerũ aliquẽ religionis nr̃æ legis decreto iter me at/
q; iudæos. Obrundebant me eorũ uoces: sed arma ĩ me iniecta infigere non
poterãt diuina eñi lege armatus eram. Per trienniũ ĩ isto certamine perseuerã
tes eorum partim ciderunt amissis armis: partim iaculis propriis se neca/
runt. Ego quidem tametsi grauissimos ictus atq; acerbissimos aduersũ me ini
cerent qa pro ueritate sola bellum gerebã: aspirante deo qui sola ueritas est:
fusis hostibus solus in tanto certamine uictor remãsi: non quidem meo iudi/
cio hoc ipsum censere uolui: sed eorum qui litterarum militia ac uera scriptu
rarum scientia præditi extiterunt. uoluitq; deus q̃ non nulli milites exercitus
eorum atq; principes quorum strenuitati atq; experientiæ huiusmodi certa/
minis confidebant plurimum aduersarii nostri: cognoscentes nos tecta ince
dere: licet aduersum nos arma prius strictissima tenuissent: dimissis signis ia
culisq; proiectis: que antea ipsi tam supbe: & audacter extulerãt se nobis sub

iecerent penitus atq; darēt: Cæteros uero ī pedes deditos: ut boni militis est atq; imperatoris pro obtinēda uictoria quousq; se se dedissent insectatus sū uita ipsos tantū cōdonans: ut partæ mihi uictoriæ testes uocati afforent. q re & igiť: q probe cū iudæis me gesserim i hoc tanto certamine pro tuēda ueritate religionis nřæ: non cōiecturis solū ꝓsequi: sed rōoibus qsq; disertissimus pōt. Gesta qdem a me nō in obscuro atq; tenebroso loco posita sūt: sed i luce humanæ intelligentiæ atq; diuinæ ueritatis: Ea & eoi scio si q sanctarū lrarū studiosissimi mature quādoq; lectitauerit quod noli si potero nisi postq obierim diem meū nō latebit eos me uicisse hoies nō contumaces: sed acerrime se tuētes: nō obtusos ingenio uel ebetes: sed sagaces atq; uersutissimos: nō faciles ad credendū que dixerim: sed acutissimos ad repugnandū. At si forte i aliquo alicui uisū fuerit i hoc certamine q; mea deferetit uirtus uel fortitudo quod creditu difficile mihi est: q sibi id pꝉaserit rogō defectū huiusmōi: nō errorē nō fallaciā existimet: tantūdē laboris: & lucubratōis: & ipse suscipiat prius cōtra religionis nřæ aduersarios: q i me meū cōdēnando aliqd surgat. Nā si iudæi: & eorū talmuthistæ qui me totiens aggressi sunt incautū: se uictos professi sunt & se dederunt: cur me quispiam in hac uictoria maledictis suis uel insectari uel mordere uoluerit? Neq; factum iri ab eo istud ipsum arbitror qui sanus: qui doctus est: uel q christianū officiū uel potius christianæ fidei pietatem colit atq; obseruat. Nihilominus factum si fuerit æquo aio ferat christianissimus quisq; quandoq; dem laborem meum satis illi superq; erit probari a doctis Et q de me obloquendo pexerit: Caueat impitiæ ac simulatis se accuset. Circūspiciat q; obsecro: & diligēter prius sua quæq; examinet: q falso iudicet aliena. Nō equidē susceptū hoc mihi est ut mea oratōe illustretur ueritas fidei christianæ: quæ ubiq; uirtute propria explendescit ac lucet sed prouocatus sæpius a quibus christiana religio deludit arbitratus sum indignum atq; incongruum fore nomini christiano si huiusmodi aduersariorū audaciam atq; superbiam non expugnassem. Potero tamen argui fortasse q ea non usus fuerim uerborum concinnitate uel elegantia: quam fides nostra si ue religio appetit atq; requirit. Fateor equidem istud licet & ipse manum fe rulæ subduxerim. Attamen rationem habeant isti: q hæc obiectant ueritatis potius atq; officii probi religiosi si minus docti: q uerborū sonitus impetitorum hominum aures demulcentis. Res enim non uerba metiri sapientem decet. Certauimus nanq; de salute: non de uerborum ornatu: de rei ueritate atque beatitudine: non de sermonis dulci modulatione sonantis. Hæc dixi quia nouerim me imperitorum hominum atq; maliuolorum morsus effugere non posse quando uenenosa detractorum iacula euadere nō potuerit cipriaius eloquentiæ tulianæ fluuius: & augustinus atque hieronymus pariter q sacras omnes litteras: & uerborum claritate atq; sententiarum copia cum ni tore quodam præcipuo illustrauit & auxit: nec non & plerięqi alii magno ingenio atq; doctrina uiri semper subiecti maledicentium latratibus extiterunt. Attamen solatur me conscientia recte factorum: qua boni semper

atq; docti lætari consueuerunt: q; hunc quidem subietim laborem non spe/ ulla humani præmii non laude adipiscenda: sed officio religionis nostræ stu/ dio atq; cura ueritatis tuendæ: quia christianus qlibet quasi acerrimis qbusdã uinculis pro religione sua defendenda astringit̃ & detinet̃. Habes igitur mi ioãnes unde scribendi prouinciã cõtra iudæos mihi susceperim iuito ac reni/ tenti sæpius: quod tamẽ non sine grauitate atq; moderatiõe a me factũ eorũ neiem latet q huiuscemodi certamini affuerunt. Voluiq; opusculo meo huic dogma hebræũ inserere latinis lr̃is scriptũ ubi opus esse duximus ut quãdoq; iudæi me suis dogmatibus opam præstitisse qum eos offendero nõ ignorent. Qua in re præ oibus q̃maxie est aduertendũ. Nam quẽadmodũ iter christia nos linguarũ idiomata diuersa sunt atq; uaria: sic iter iudæos legimus atq; sci mus & eorum pmultã illa non capiunt permulti autem capere dissimulant ne nostri eos aggredi & rõnibus uincere possint. Dicũt nõ nulli bes aliqui uero bet: & itidẽ dales cæteri aũt dalet: licet unũ sit & idẽ elementũ iudaici alpha beti. Itẽ q̃plurimi sabbas pleriq; uero sabbat: quod tamẽ utrũq; sabbatũ apd latinos sonat. Scio præterea iudæo℞ plerosq; ificiaturos que scripsimus non nulla hæbraice sonantia nõ pcipere quoniã p omne dissimulatõis genus atq; deprauatõis conãt̃ ueritati obesse Quã ob rẽ statui opusculũ huiusmodi pe nes me tantũ eẽ: ut negata a iudæis suo℞ idiomatum ueritate: ne christiani eorũ ignari atq; nescii quæ scripsetim lectione indigna iudicent uel arbitren tur. Tu uelim si uolueris eo℞ hac legere participem fieri: ne cuiq̃ accomodes nisi propidiem ad te aduolent fuerunt & enim ea multos dies in exilio apud Antonium milianum utriusq; nostrũ amicissimũ cuius sane hæc nostra ætas perpaucos similes hẽt & ingenio atq; doctrina: uereor nanq; ipse ne impres/ soribus cõmendauerit quod quidem nõ æquo animo feram si factum quod ipse negat inuenero. Tenes igitur mi ioannes quid animi mei super hac re sit quod scio te approbaturũ omnino. Reliquum quod te uelle intelligo efficiam & tibi in omnibꝫ morem geram. Dedi francisco nostro libellum meum ad te non ut domicilio tuo utatur perpetuo: sed ut lectõne perfecta redeat ad do/ minum suũ. Tibi igitur ita statue uir doctissime unum me eẽ pro tuis optimis uel moribus uel istitutis qui ita sim tuus: ut nemo magis esse queat: Sed unũ a te peto precario enitere ab miliano uerba electare & prudenter: & modera te si quo tempore codicem meũ contra iudæos accomodatũ accepit iprimẽ/ dũ dederit: & me q̃primũ admoneas rogo ẽrat ẽr rogo mihi sane rem feceris adeo gratã quod aliud hoc tpe (ac mihi crede) gratius nihil possis. admonitũ autẽ apud me tuũ tantũ pmanebit: scis nanq; hoies rimarũ plenos me fugere nolo æquidem quoad potero meũ peregriari opusculum quod peculiari quo dam iure meũ semper ac tuum existimo. Curatoq; si me diligis: si gratum du/ cis id ad me scribere cuius me desiderio q̃maxio iam teneri non dubitas: qd̃ facile te facturum spero si tui episcopi catharensis beniuolentiæ erga te ma/ lueris q̃ miliani illius habere rationem. Vale sacerdotum decus: & solitum imitare musion mihi periocundum & æque gratum.

.P. Ioãnes Bonauitus Mantuanus

Me facit æternũ tua dulcis epistola præsul:
  Meq; locat cœlo fertiliore lyra.
Scribendo ueteres superas uirture latinos
  Nam tibi nõ habuir lingua latina parem.
Est mea perpetuo totum uictura per orbem
  Fama uelim credas præsulis eloquio.
Est tamen o præses Booauito curta supelles
  Tangere quam scripti sidera multa facis.
Cuncta tuũ uiuet pastor p sæcula nomen.
  Te facit indigetem clarus in orbe liber.
Vis tu celari nunc immortale uolumen?
  Vis modo siderei dona latere iouis?
Præcipis alloq̃r hũc præses prudẽter amicũ:
  Cui liber excellens inspiciendus erat.
Ipse iubes uideam: datus impressoribus istis
  Si fuit: in lucem Brute ueoire uetas.
Non cupis ædarur supera dũ uesceris aura.
  Post obirum libri gesta patere iubes.
At tua dãnatur talis sententia præsul:
  In lucem ueniat pulcher apollo iubet.
Dum tibi uita manet: currit dũ fama per urbẽ
  Imprimat hũc librũ quilibet urbe tuum.
Ast precor o pastor reuoces hæc uerba p fama
  Incultus iaceat ne liber iste tuus.
Ergo tuum pastor uerbis hortabor amicum.
  Det librũ impressum cuilibet iste palam.
Antoni uenias: iubeo tibi nomine diuum.
  Præsulis impressus uiuat ubiq; liber.
Pette tuũ præsul claudebas pectore librum:
  O mnibus impressum iussimus orbe legi.
Expositum librum debes nõ brute dolere.
  Præconium christi continet iste liber.

Ioannes petrus bonauitus mãtuanus artiũ doctor diuo p. bruto præsuli chath.

Magnaminus brutus demissus ab æthere cæli
  Præsul in hebræos bella gerenda mouet.
Ipse canes magno uicit certamine primus.
  Et manibus nostris arma tenenda dedit.
Nunc poterunt omnes lecto pugnare libello.
  Et proprio telo nunc iugulare canes.
Est tua brute parer uirtus uulgata per orbem.
  Fama tui libri te facit esse iouem.
Præsulis haud unq̃ extinguetur fama pennis.
  Mugitum resonans ædidit iste liber.
Dum fuerit homies: fuerit dũ machina mũdi
  Eternum stabit nomen in orbe tuum.
  .P. Ioãnes Bonauitus Mantuanus.

Si qd i hoc libro mendosum offenderis unq̃.
  Aut dederit uitium littera quæq; suum:
Dictio si fuerit: falso uel Syllaba cursu:
  Barbara uel quodam uerba notata loco:
Non uicium est bruti: scripsit q tale uolumẽ.
  Non correctorum crimen inesse potest.
Est impressoꝝ o lector noua culpa malorum.
  Turbida sũt quorũ corda sepulta mero.

Petri Bruti Veneti epiſcopi Catharēſis Ad uiros nobiles uicētinos de om/
ni genere uirtutis benemeritos uictoria contra iudæos.

PRAEFATIO.

LECTITANTI Mihi plurimorum codices hominum doc/
tiſſimorum Viſum eſt Sapiētiſſimi ciues præſtātiſſimi uiri
quæ ad bene uiuendū ſtatuta ſunt præ cæteris fidē ab oibus Fides
approbari: Quā priſci maiores illi uenerabile quoddā nu/ Priſci
men atq; certiſſimū ſalutis humanæ pignus appellare ueriti
nō fuerūt. Exiſtimātes q eā labili diſcurſu offenderent quos
uenerabant̃ dii offenſi pculdubio uiderent̃. Arbitrabant̃ illi eoipſo etiā glo/
rioſiſſimū fore fidē hoſtibus datā penitus ſeruare: Quoꝝ pleriq; contēptis re
bus publicis atq; priuatis relictaq; patria rerum ſuarū diſcrimina ut fides ſer/
uaret̃: q̄plurima ſubierunt: Qua uirtute pmulti etiā acerbo exitu uita functi
ſunt: ne diuini huius muneris maieſtate atq; gloria priuarent̃. Iniuit hoc illu/
ſtre facinus p tuēda re. pu. p amplificāda patria Marcus Regulus Ciuis roma Marcus re
nus: q ne fidem carthaginēſibus fluxā gereret: Roma ſecedēs uel obtenebro/ gulus
ſos carceres uel ſupplicia hoſtiū: uel inimicoꝝ nō horruit: nō formidauit. Du
xit nāq; ille incongruū atq; deforme quos dignitatis amplitudīe præſtaret: ab
his uirtute fidei ſupari: Fuerūt & alii q̄plurimi hoc cæleſti donati munere uel
ab īgenio uel a natura: q fortunæ telis (ſi qua fuerit) ſuccūbere uoluerunt: de
cernentes ſibi turpius fore uiolata fide uiuere q̄ patriā atq; uitam inter hoſtes
etiā moriendo amittere. Nam optimo cuiq; atq; grauiſſimo uiro potior eē de
bet uirtus fidei ſine uita: q̄ uita ſine uirtute fidei. Verū quia nō acceperūt illi/
us uirtutis unicum ac ſolidū fundamentū q̄ deus eſt: ſupſtitionibus & errori/
bus inhærētes cū ea uirtute pariter perierūt. Demum nō eſt paſſus hominē de
us: quē ſua imagine atq; ſimilitudine condonauit p tenebras diutius euagari:
Immortalitatē ſuā impertiri uoluit. Factus eſt nāq; homo ut homo fieret deus
Si quam docuit complecti homo uoluerit fidem atq; religionē: Pro qua ſeruā Nota
da deus ipſe nō humanam ſolū gloriā: ſed æternā etiā beatitudinē pollicetur
& parat: Cuius ſane exitus eo quem aſſecuti ſunt romani: q̄to præſtantior du
citur: tāto ppenſius fides ipſa ſeruari debet. Quā ueritatem quia ſequnt̃ chri
ſticolæ diuino illuſtrari lumine gentilibus contēptui ſunt & iudæis odio ac ſi/ Chriſtico/
multati. Opinant̃: quod cæci ſunt & ueritatis luce abdicati nos cæcos atq; ī læ
ſanos: q diuinæ ſapientiæ lumen ac ueræ fidei ſacramētum ſequimur: quod & Gentiles
ipſis nos uinculo officii noſtri detenti etiā tam pie offerimus ut poſſint ab in/ Iudæi
ueteratis erroribus liberari. Et tamē acceptam a nobis lucem in tenebras con/
uertunt: Et in hūc pfecto adducunt̃ errorem atq; fallaciam maiorum ſuorum
fiducia & auctoritate: q eos hoc dogmate inſtruētes illud idem ſecuti fuerint
At nos qui ueritatis iter ſequimur qui humana deſpicientes diuinis ſemp intē
dimus: nō pietas noſtrorū mouet: nō auctoritas: non bene acta uita. Sed di/

uinis ꝓphetarū oraculis atq; rōnibus ad eam ducimur quam obseruamus fidē
atq; religionē. Pro qua tuenda etsi suo optimo iure accumulatius tueatur sese
atq; defendat: cū iudæis tamen christianæ fidei hostibus bellum gerere animū
induximus. Non ui: nō armis: nō militibus: sed sanctorū ꝓphetarum scriptis
firmissimisq; rōnibus: necnō sui ipsorū doctorū auctoritate atq; doctrina: ut
ipse deniq; uictoriā adeptus sperē etiam de hostibus triūphaturū esse. Aperie-
tur nāq; eis ꝓfecto fons salutis plenissimus: atq; fidei nostræ alimentum uber-
rimum: qbus admirabitur scio: hoc iudæorū pessimum animātium genus ob
uolutā fuisse eis tādiu in obscuro nostræ ꝑ beatæ fidei ueritatē. Quod si non
(ut decet tōnis participes) effecerint. Suscepti tamē muneris officiū non solū
pulcherrimum: sed etiam christianissimum fore arbitror: quando nolentibus
etiam salutem obtulerimus. Sequar igitur incœptum ut ingenii mei officina
præbuerit: quam sane æquo animo fero mihi mediocrē esse concessam: ut ī ex
pugnādis iudæorū erroribus illud adiisse nō carminū dulci modulatione cur-
rentium: non uerborū concinitate, non eloquētia: sed firmissimis rationibus
atq; ueritatis robore uideamur. Quod licet grauius sit q̄ ut meis uiribus susti-
neri possit: cuius tamē noīe atq; gloria susceperim: christus deus & homo ad-
iuuabit me ad tantum oneris ꝑferendum. Neq; uereor conuictis a me (ut spe-
ro) tam publicis q̄ eorum quos iudæi sapientes suos appellant: erroribus hoc
ipsum de christiana religione benemeritis gratū & periocūdum fore. Nam si
Iuriscon- pro sedādis iniuriis atq; cōtentionibus uarias atq; permultas constitutiones:
sulti. qbus homines plurimam capiunt uoluptatem ædere iurisconsulti solēt. Nos
sane melius atq; rectius adorti: ubi de fide erga religionem christianā de salute
Romani. atq; beatitudine agit᷑: rem gratiorem atq; iocūdiorē facturos non dubitamus
Si romani illi utiq; quos uera latebat religio: post eam omnia ponenda duxe-
rint: ac etiam q summæ maiestatis decore insigniti extiterant: sacris suo more
inseruire uoluerint. Nobis autem q̨ ueræ religionis deum ducē sequimur: non
ne satius atq; cōducibilius de ea cæteris omissis attingere? Vt qua cælestem ui-
tam adepturi sumus a nobis religioni ipsi debita reddatur obseruatio atq; ho-
nor. Quapropter id animo uolutāns hanc ꝓuinciam aggredi libens uolui. &
eo libentius: quod me nō fugit q̄ turpiter: q̄que crudeliter iudæi q christianoꝝ
opes atq; facultatē cōficiunt: q bona miserorum dilacerāt: q̨ euisceratis cor-
poribus liberorum nostrorū sanguinē sitiunt: nō parū īmaculatæ fidei nostræ
atque sanctissime religioni detrahētes: īdigna atque nefanda obiiciāt. Quæ
efferata sæuitia non pari ultione uerborum: sed ī eis pari interitu est expiāda.
Nihil enim ducitur tam pium ad honorē: tam necessarium ad salutem: q̄ fidē
constanter tueri & obseruare: eiusque aduersarios expellere atq; punire. Hæc
bonitas est: hæc iusticia: hæc ꝓfecto uera religio: ut maledicētibus utiq; male
agendi licētia cōprimatur. Vt aūt missa cœtera faciamus: qbus nos iudæi tā-
topere carpūt. Quinq; solū attingā ꝑtæ cæteris. que nobis obiiciūt: quasi in

audita & impossibilia: Et tãto persequuntur odio (tametsi ab initio prophetæ diuinæ uoluntaris interpræres ea prædixerũt) ut nõ modo ea credere: sed etiã imaginari nefas ab eis existimetur atque profanum: quæ quia nos colimus & ueneramur etiam accusant atque damnant. Hac iniecta in iudæorum oculos caligine: ad proclamandum moueor uicentini mei ipse demõstrans singulari i sania illos & inexpiabili errore percitos a ueritate ipsa & ab omni sacrarũ litterarum sensu inepte atque improbe decidisse: necnon ab eorum curriculo quæ ab eis præ aliis amplectenda atque ueneranda forẽt: sine ullo fũdamẽto diuinatum litterarũ usu & exercitatione tãq̃ uagos ac deuios ꝓculdubio deflexisse Inquiũt ipsi scelesti ac improbi christũ crederes de uirgine nasci: quẽ messiach appellant errare q̃plurimum. Neque christũ uerum messiach deum esse: sed tantum hominẽ ut cæteri sunt humanis ægritudinibus subiectũ. Neque prætet quã deus attulit mosi: christũ mesiach debere legẽ aliã afferre mortalibus: Neque præteriisse christi messiach aduẽtum. Neque christũ saluatorẽ nostrũ fuisse illum messiach: quẽ diuino illustrati splẽdore futurũ prophete prædixerunt. Hæc sunt maxime: quibus infidelitatis impetu aggrediuntur iudæi tam acriter religionem nostram. Et sic ueritatẽ non ulterius requirẽtes huiusmodi erroris cõtagiõe ifecti a fide atq; ueritate se auertũt: quã iudæorũ deceptionẽ atq; fallaciã: quos errores: quia ueritas ipsa atque ratio qua christiani mouẽt non sepulta non latibulis obtecta iacet mirum i modũ expugnabimus. Huic igitur tanto certamini adesse uos sapientissimi ciues Vicentini mei obsecro & obtestor: Scio nanque quẽlibet optime iudicaꝛ quæ cognoscit: eorũque optimum iudicem esse. Ego ostendam spero i se quantũ improbitatis atque isaniæ hæc habeat execrabilis iudæorũ opinio: Et ꝙ nos ipsi christiani sẽtimus atque colimus nõ ab hoie iuẽtũ sed ab imortali deo mortalibus traditũ: tanq̃ præcipuũ quoddã & singulare munus ad gloriã ꝑpetuã & ad æternã beatitudinẽ cõsequẽdã. Qua de re uiri æq̄ssimi si q̄d i hoc labore atq; lucubratõe mea suscepti officii auspicio nois uestri laudabile atq; gloriosũ eẽ uidebiꝛ: uestræ itegritati atq; fidei ascribi põt. Quoniã uisa a me totiẽs atq; cognita i christianã religionẽ singulari cuiuslibet uestrũ fide & obseruãtia nõ eq̄dẽ potui in hoc tãto certamine uela uẽtis nõ ꝑmittere: Quibus aspirãte deo tot tãtisq; iudæoꝝ fluctibus atq; tẽpestatibus agitatus nõ uereor me tãdẽ i portũ nauigaturũ eẽ. Iccirco denegatã ab eis ueritatẽ nos i mediã atq; clarissimã lucẽ efferẽtes adeo illustrabimus ui scriptutarũ atq; rõnibus ut illoꝝ ieptæ & execrabilis opinionis expulsis tenebris senserint se i caliginoso sensu semp eẽ uersatos. Falliq; ac decipi; nisi i hac sãctissima & itegerrima quã obseruamus religiõe foueanꝛ & cõqescãt. Cõfractisq; tãdẽ corũdẽ armis: fusisq; militibus occultã dulcedinẽ prophetici sermonis degustãtes poterũt se alimẽto cælesti q̃facillime sustẽtare. Et demũ quã nos bene agẽtes imortalẽ uitã adepturi sumus: ipsi etiã suis spoliati erroribus nobiscum pariter assequentur.

Vicentinorũ laus

Primum caput. Primum itaq; uidebimus quod summus omnium cōditor deus oipotēs suū messiach quē christū christiani appellant missurus erat de uirgine natum.

Secundū Secundum quod christus ipse esse debeat deus & homo.

Tertium. Tertiū qđ idē christus: quē messiach iudæi nūcupāt legē nouā hoib9 laturus/ (erat

Quartū. Quartum quod tempus christi messiach aduentus iandiu præteriit

Quintū. Quintum quod iesus mariæ filius fuit ille uerus christus atque messiach: quē prophetæ sancto spiritu illustrati omnes futurū prædixerunt:

MIRANTVR Iudæi quum hæc audiūt: Et primo quod chri stū de uirgine natū christiani credāt. Qualē uero errorē ad mittāt iudæi: Qualē ue i insaniā dilabāt: Viderit sapiētes. Nā iudæi quia natura negat: sibi psuadēt nō creditu dignū & a deo quasi fieri nō posse. Spoliant se ratiōe atq; sapietia qua solus a cæteris aīantibus homo differt: q̄do perquirendæ huiusmodi ueritatis officiū aspernantur atq; contēnunt. Solent nanque animalia quædam concipere uento & aura leuissima: Cur incredibile iudæi putant sine uirili semine uirginem peperisse? Adam hominū primus parens nullo interueniente coitu ex terra tātum a sūmo opifice uir effectus est: Cur mirum iudæis atque incongruū uidet si spūs sancti afflatu uirgo ex uirgineo sanguie uirū cōceperit? Qđ si nos iudæi fingere arbitrant: ab his potissimū reqrāt quos ipsi ueritatis duces dicūt & appellāt. Firmissimū enī testimoniū

Hieremias. illud ē qđ ab ipsis ducit inimicis. Prodeat igit hieremias ppheta. c. xxxi.

Subbi bethula israel subbi el harauch ellech hadmatai ithā machim habath hascobebach chi barah adonai adassa ba azer necheba tezobef gaber.

Hoc ē: reuertere uirgo israel: reuertere ad citates tuas istas usq; quo dissolueris delitiis filia uaga? qa creauit dominus nouū sup terrā: feia circūdabit uirū.

Nouū inqt creauit dominus sup terrā: nouū utiq;: quoniam maria nullo uirili attactu uirū circūdatū uirgīeo utero suo cōcepit portauit atq; pepit. Nouū inq̄ fuit: quādo nec ante nec post huic simile factum extitit.

Argu. iudæ. At cū hæc audit iudæus insurgēs i me labiis tremebūdis ait locū istū itelligi oino de iudith muliere nobilissima merari filia ex filiis simeō uxore quōdā manasses: quæ magno ac forti aio iexpugnabilē holofernē igenio suo atq; sapiē

Iudith tia circūdatū q̄facillime supauit. Vt scribit iudith. c. xiii. Eratq; iudith sola i cubiculo: porro holofernes iacebat i lecto nimia ebrietate sopitus: & pcussit bis i ceruicē holofernis: & abscidit caput eius. Quæ res qdē noua fuit. & ante hac inaudita ut summæ uirtutis uir atq; fortitudinis a muliere circūdatus occideretur.

Re. ad argu. Holofernis. Nō eqdē miror hoc si audet iudæus cū more suo pgat. Sed miser ipse q uerba nō cōsiderat: qūo igit uerbo4 sensū ex quo ueritas ipsa egredit pcipiet atq; tenebit? Nouū inqt ppheta creauit dominus sup terrā. Holofernis nāq; iter

fectio a mulier iudith pp̄trata magnū sane facinus extitit atq; memoratu dignū. Sed illud nouū nō fuit: de quo dr̄a pphēta. Quādoquidē mulieres aliæ quāplurime & natura & animis præstātiores in uiros magnanimos maiorē pro uinciam atque difficiliorem subierint. Iudith

Semiramis enī assyriorū regina: & nini regis uxor eo nāq; mortuo regnare cœpit simulās se nini filiū: sicq; sexū mētita: magnas res gessit. Et i preliis semp & sanguine uersata ē. Duos & quadraginta annos regnū administrauit. Et nō cōtēta acq̄sitos a uiro regni terminos possidere. ethiopiā quoq; suo subiecit iperio. Indisq; bellū itulit: quo præter illā: & alexādrū magnū ingredi ne mo ausus ē. Verū die quadā dū circa corporis sui cultū occuparet; nūciatū ē illi. babylonē ab eius iperio defecisse: soluta adhuc altera parte criniū, ptinus ad eā expugnādā cucurrit. Nec prius decorē capillorū redegit in ordinē q̄ urbem præstantissimam in suam potestatem restituit. Semiramis Indi Alexādrū

Tomyris mulier generosa atq; nobilis massagetarū in scythia regina extitit: quæ ais nō cadēs cyrū psarū regē expugnatū cruci āffixit: eiusq; caput inie cit in utrē sanguine plenum dicens. Sanguinē sitisti sanguinem bibe. Tomyris.

Scylla una fuit nisi megarēsium regis filia: Cūq; eius patriā minos obsideret. fatis q̄ eēt decretū expugnari nō posse nisi purpurea coma p̄ris euelleret. Illa amoribus minois pdita capillū patris abscidit: amissaq; patria. minoi patris caput donauit. Scylla

Bellides qnq̄ginta fuerūt ex diuersis uxotibus danai filiæ q̄ nuptiali nocte cū ad uirorū thalamos accederent: stricto gladio unaquæq;: excepta hipmestra minore natu: quē uirū suū uita donauit: uirorū suorū quēlibet interfecit. Bellides

Tritonia uirgo: quā græci mineruā uocant: que belli inuētricē dicūt: pallantē gigātem interfecit: a quo postea pallas nomen assumpsit. Tritonia

Petesilea amazonū regina: nō ipsa & animis cecidit. Ea nāq; & i multas græcorū naues troianis faucēs ignē miecit & neoptolemū achillis filiū a cetrie uulne rauit. Magna etenī uirtutis bellicæ documēta p tuēda troiana p̄ria dmſauit Pentesilea

Hecuba regis priami uxor nobilissima mulier magno atq; uirili animo extitit. Quæ uirtutis suæ nō imemor cū polymestori rrachū regi ob muruam iret se beniuolētiā priamus polydorū filiū credidisset ut troia capta polydorus tro ianū genus atq; urbē istaurare posset: quē tandē rex ifidus troia solo æquata coactus auri sacra fame iteremisset: sūmo dolorē cōcita atq; irā ultu dissimulās finxit polymestori alterū auri pōdus p filio date. Ille uero auiditate accē sus credēs id fore cū i cōspectu hecubæ esset: cōtinuo ab illa unguibus occecatus fuit. Hecuba.

Mānia itidem altera semiramis sarracenorum regina suo defuncto uiro regiminis gubernacula suscipiens ob animi præstantiam regnum adeo auxit: ut non parum mulieris nomen romani formidarent. Mānia.

Et ne iudæi quæ diximus p ueritate tuēda de gētilibus mulieribus nos fingere

arbitrentur hebræarum suarum non nullas magnæ uirtutis uel fortitudinis silentio non prætermittam.

Athalia — Athalia a parētibus achab & iezabel idolatris educata: ochoziā filium uidēs mortuū in ultionē eius irruit, & semen regium omne perdidit. Necnon nepotes filii sui filios auiditate regnandi occidit. Habetur hoc. iiii. Re. xi.

Iahel — Iahel præterea uxor aber cynei fugiēs sysarā principē exercitus iabin regis canaā & tabernaculū ingressū ifixo i cerebrū clauo cōstāti aīo iterfecit. Excitā te delbora uxore lapidoth quæ populū israel eo tpe iudicabat barach aduersum sysaram: qui in tabernaculo opertus pallio ab iahel clauo ut diximus occisus est. Iudicum. c. iiii.

Alexādra — Alexādra insup uxor alexādri iudæoꝝ regis nouē annis regnauit. Quo tēpore magna rerū cōfusione iudæi ac uariis cladibus oppressi sūt. Regina tamē gētē suam toto tpe quo iperiū rexit ī pace custodiuit & cōseruauit. Fuit nāq; callida circa regni detentionē: qđ ex ipsius opibus percipi potest. Legitur

Iosephus — hoc apud iosephum. xiii. libro antiquitatis iudaicæ. c. xxii.

Fuerūt hæ mulieres maiori aīo q̄ iudith uidua: quæ holofernē uino sepultū occiderit. Cū repugnātē uincere præstātioris sit animi atq; uirtutis: q̄ se nō tuētē supare. His itaq; satis supq; cōstat de iudith: quæ holofernē occiderit hieremiā minus locutū fuisse: cū dixit. Creauit dominus nouū sup terrā: fœmina circūdabit uirū: quādoquidē nil noui (ut uisū est) iudith effecerit. Cū antea maiora atq; difficiliora ab aliis mulieribus illustrissimis effecta sint. Latet pfecto neminē: qđ iudæoꝝ populus ob iprobitatē suā atq; maliciā a rege na-

Nabuchodonosor — buchodonosor seruitute oppressus i babylone seruierit septuaginta annos: tādē libertate donati ad sedes pristinas redierūt. Cuius qdē reuersiōis id causæ extitit: ut quē totiēs deus hoibus p uates suos pollicitus fuit de tribu iuda ex stirpe dauid nasceret christus messiach: qđ qdē necesse erat ut fieret. Ic-

Esaias — circo inqt hieremias. Reuertere uirgo israel: hoc ē synagoga: quæ i præsentiarū corrupta dicit atq; imūda: queadmodū scribit esaias. c. i. Manus uestræ plenæ sūt sanguine. Lauamini mūdi estote. Et sequit hieremias. Quia creauit dominus nouū sup terrā. Fœmina circūdabit uirū. Idest maria i utero suo habebit filiū nō tactu qdē extrinseco sed iteriori: quoniā opante spiritu scō maria sui uirginei corporis claustro filiū suū christū deū & hoiem circūdedit. Et quis audiuit unq̄ tale: Igitur nouum: quod ante nunq̄ extitit: neq; futurum unquam erit.

Rabi idi — Ad hāc ueritatē illustrādā ueniat talmuthista ille hunana noie rabi iddi apud hebræos nō parū auctoritatis habēs: dicit ipse sup hoc hieremiæ. Quia creauit dominus nouū sup terrā: fœmina circūdabit uirū: Vir iste ē rex messiach

Dauid — de quo dauid ppheta uaticinatus ē: ego hodie genui te. De quo ēt esaias. c.

Esaias — lxii. inqt. propter syon nō tacebo: & pter hierusalē nō qescā donec egrediatur ut splēdor iustus eius: & saluator eius ut lampas accendatur.

Iusup Rabi solomõ & alii doctores hebræi exponũt quæq; dicta sunt a hiere/
mia ĩ hoc capite de fælicitade: q̃(ut ipsi aiũt)habituri sunt tẽpore regis mes/
siach. Igitur ꝑ eorũ asseuératione quæ diximus: nõ quærẽdus est ulterius iter
pres nõ testimoniũ aliud: cũ aduersarii nostri quod & nos ipsi dicimus: fateã
tut penitus & affirmẽt: At tamen qui ueritati studeo ut ueritatis huiusmodi Solo/
mysteriũ clarius oibus cõstet: aduoco solomonẽ: a quo q̃dẽ iudæi falli neque sapi/
unt q doctrina atq; sapiẽtia parẽ hũit neminẽ: inqt eni puerbio tũ. c. xxx:

Schelosach hemmach ifleu numenni ue arbahah lo iedahat im. Derech hane/
ser bachamaim. Derech nahas hale zut. Derech hamiach be leb iam: Ve de
rech geber be halma. Hæc latine sonãt: tria sũt difficilia mihi. Q uartũ peni
tus ignoro. Viã aqlæ ĩ cœlo. Viã colubri sup terrã: Viã nauis ĩ medio maris
Viã uiri ĩ adolescẽtulã uel abscõditã uiro: quẽadmodũ hebræorꝫ lĩæ edocẽt:

Miror ipse ꝑfecto nõ parũ: & res sane admiratiõe digna ẽ: quãdo salomõ uit
singulari ĩgenio ac sapiẽtia: quẽ q̃dẽ hoium natura & aialium atq; plãtarum
nõ latuerit: ut legit̃. iii. Re. iiii. & disputauit sup lignis a cedro quæ ẽ ĩ liba/
no usq; ad hyssopũ quæ egredit̃ de pariete: & disseruit de iumẽtis & uolucri
bus & reptilibus & piscibus. Et in abscõditã uiro uiã nõ intellexerit? Plures
uxores prætera ac plures cõcubinas habẽs: & uiã uiri tamẽ ĩ adolescẽtulã pe
nitus se ignorare fatet̃. Admirãrẽ me mirat̃ salomõ: & qđ dixit affirmat oĩ/
no atq; testat̃. Q uãdo nec mortalis q̃sq̃ scire nec angeli potuerũt. Q ua uia
quo modo quoue ordine deus ꝑfectus & hõ ĩ utero uirgineo clausus: clauso
q; utero exierit. Hoc excedit humanũ ĩgeniũ: hoc angelicũ ĩtellectũ superat
Q uod tamẽ oꝑante spũ scõ q potuit fecit q̃ deus ẽ. Intelligebat eni sapiẽtis/
simus ille uirginẽ absq; uirili semine parituram: diuinãq; naturã atq; humanã ĩ
uno cõsistere supposito. Cuius rei magnitudo atq; difficultas quomodo fie/
ret penitus ignorauit. Hoc illud ẽ qđ hieronymus inq̃t. Q uod natura non Hierony/
habuit: usus nesciuit: ignorauit rõ: mẽs nõ capit humana: pauet cœlum: stu/ mus
pet terra: creatura etiã cælestis mirat̃: hoc totum est: quod per gabrielẽ ma/
riæ promittitur: & per spiritum sanctum adimpletur:

Ad nostrum cõfirmãdum ꝓpositũ accedit esaias. c. vii. q ait. Hine halma ha/
ra ue ioled ben uecharat scemo haimmanuel. hoc est.

Ecce uirgo cõcipiet: & pariet filiũ: & uocabitur nomẽ eius hemanuel. Achaz Esaias.
rex improbus fuit atq; neq̃ssimus idolatra: ut habet̃. iiii. Re. xvi. Cuius re/
gnũ Rasim rex syriæ & Facee rex israel aggressi sũt. Achaz uero ut amborũ Achaz
regũ manus euaderet oblitus diuinæ maiestatis deorꝫ auxiliũ tãtũ iplorabat
Ad quẽ deus pius atq; misericors ob bonitatẽ ioathã p̃ris & ozie aui eius mi
sit esaiã ꝓphetã: q dixit illi. Pete tibi signũ a domino deo tuo ĩ ꝓfundũ ĩfer
ni: qđ p sepulchro(ut dicũt hebræi)accipi põt: siue ĩ excelsum supra: ut ab
his duobus potẽtissimis regibus ĩpune euadere possis ac liberari. Huiusmo/
di eni admonitionẽ rex Achaz paruipẽdẽs: atq; diuino auxilio r̃pugnãs inq̃t

Nō petā: & nō tētabo dominū. Falsa enī excusatio apud deū q̄ nouit oīa īfi delitatē atq; maliciā nō excusat ab errore atq; peccato. Cuius q̄dē regis p̄ui cacia ꝓphetā nō latuit. Iccirco dirigēs orationē suā ad dominū dauid īquit Audite ergo domus dauid. Et īfra: ꝓp hoc. s. qa achaz dei clemētiā atq; potē tiā spreuit & aspnatus ē atq; diuinū auxiliū cōtēpsit. Dabit ipse dominus uo bis signū. Ecce uirgo cōcipiet: & pariet filiū & uocabit̄ nomē eius hemanu/ el. Quibus uerbis clarius atq; uerius nihil dici nihil ue cogitari potest ad ue ritatē religiōis nostræ cōfirmādā. inqt̄ in. Ecce uirgo cōcipiet & pariet filiū.

Argu: iudæ. Hoc iudæus audiēs ferre æquo animo nō potest: & strictū ī me gladiū conat̄ iniicere: ut si ab eo fieri possit: suis ēt nos circūducamur erroribus. Inqt enī ipse ubi nos latine dicimus: ecce uirgo cōcipiet. Hebraice legit̄. Hinne hal/ ma hara. Quæ dictio halma nō uirginē q̄dē sed iuuenē significat. Atq;. Ma gnū profecto infers tu christiane humanis pectoribus errorē: q̄ppe q̄ uerū & unicū sanctarū lrarum sensū arrogāter euertis. Supest igit̄ hac ī re ut remota mētis tuæ nebulā ueritatē quā nos iudæi seqmur: pcipere firmiter atq; tenere ualeas. Hæc enī ipsa ē q̄d iuuenis cōcipere debeat: nō aūt uirgo: hoc āt dog mate nos esaias īstruit: cū dicit. Hinne halma hara. i. Ecce iuuenis cōcipiet.

Re. ad argu. O miserū & calamitosū iudæorum genus. Deceptio nulla fieri maior pōt: q̄ quæ sibi ipsi uolūtarie efficit̄. Iudæi nāq; ꝓpositā eis lucem opprimētes oculos nō curāt neq; cōsiderāt. Cūq; nos iugulare putāt: suo se gladio occidūt. Ipsos etenī nō fugit q̄d hæc dictio halma uirgo abscōditā & ītactā atq; uirginem si gnificet. Nā apud eos mos semp fuit atq; cōsuetudo: quā iudæoꝝ ēt nōnulli impræsentiarū obseruāt. Adolescētula cū ꝑ cōtrahēdo m̄rimonio adducit̄: quodā coopta uelamine nullo modo ab aliquo uideri pōt nisi uir eā prius du xerit ī uxorē. Id aūt fit ut neminē fugiat si minus uideri multo minus tāgi ab aliquo licuisse. Ex quo recte dici pōt: q̄d halma uirginē proculdubio sonet ī tactam & incorruptam. Hoc enim neq; fictum neq; simulatum ē: hoc sane iu

Geneseos Rebecca. dæi dicunt hoc & affirmant. Præterea legitur geneseos. c. xxiiii. de rebecca filia bathuelis filii melchæ uxoris nachor fratris abrææ.

Vehanaara thonat marethod halma. Quæ uerba latine significant.

Puella decora nimis pulcherrimaq; uirgo. Vnde liquido apparet ueritas ipsa quā seqmur: hic nāq; ubi apud nos dicit̄ uirgo: dicūt iudæi halma. Constat enī rebeccā p̄ id tp̄is adeo adolescētulā fuisse: q̄d sane rōnis ætatis atq; cōdi/ tiōis nō potuerit nō eē uirgo: quā rabi salomō gallicus inqt: tūc natā fuisse tā

Rabi so/ lo. gallicus tū nouē annos. Q̄d itidē iudæi oēs sentiūt ī codice q̄ nūcupat̄ ab eis bere/

Beresit rabba. sit rabba hoc ē ī libro magnæ lamētatiōis. Verū a nōnullis iudæoꝝ ut suas tu eri possint fallacias bethula hoc ī loco scribit̄: quē errore cuiuslibet antiq̄ores bybliæ iudaicæ ostēdūt ac māifestāt. Quis igit̄ tā īpudēs atq; temerarius fu erit q̄ autumare audeat dictionē halma uel īcorruptam uel uirginē minus si/ gnificare: q̄ādoq̄dem & hebræoꝝ litteræ istud ipsum doceant & attestent̄

Hæc a nobis ꝓposita ueritas ostēdit̄ semot hoc ē exodi. c. ii. quādo amran fi/

lius chaath exposuit mosem filiũ suũ ob edictũ a pharaone hebræis factum:
qué qdẽ reg.s filia cũ ad flumẽ lauãdi se gr̃a reciperi i arca circũlinita bitumi
ne arcæ repperit: q̃ derecta uagiẽtis paruuli miserta est. Aderat & cũ illa in/
fantis soror maria: quæ tũc filiæ pharaonis ait. Vis tu ut uadã & uocem tibi Filia pha/
mulierẽ hebræã quæ ĩfantulũ nutriat? Vade inqt: Et sequr: perrexit puella raonis.
& uocauit m̃rem suã. Erat nãq; puella (quẽadmodũ diximus) mosis soror. Il Maria so/
loq; maior natu annis q̃ttuor: ut ait ille rabi salomon gallicus. Cuius ætatis ror mosesof
adolescẽtula qn uirgo fuerit neq; dici neq; cogitari põt: & tamẽ eo ĩ loco ab
hebræis puella ipsa halma nũcupat᷑. Igit᷑ hæc dictio halma nõ solũ uiro ab/
scõditã sed uirginẽ etiã atq; ĩtactã significat. Quapropter esaias cum dixit. Esaias
Hine halma hara uirginẽ ꝓculdubio pariturã sẽsit. Rõ p se stat & ui uerboꝝ
atq; rei natura. Achaz eni regi ait ꝓpheta. Pete tibi signũ a domio deo tuo ĩ Achaz
ꝓfũdũ ĩferni siue ĩ excelsũ supra ut a mãu regũ ĩsrael atq; syriæ liber euadas.
Hoc eni signũ a ꝓpheta regi oblatũ: nõ nisi supnaturale ĩtelligi põt. At ĩuue
nẽ eẽ parituram: supnaturale qdẽ nõ ẽ: cũ ĩstud ipsũ ĩdies mortalis hæc natura
hoibus afferat. Sed uirgo uel ĩcorrupta ut pariat: hoc signũ hoc supnaturale
ẽ: qd᷑ humanũ excedit ĩgeniũ qd᷑ natura humana cape nõ põt: quoniã id so/
lũ diuinæ potẽtiæ cõuenit: & ab alio fieri nisi a deo nõ põt. Quod qdẽ ĩ btã Beata ma/
maria factũ ẽ: q̃ uirgo cõcepit & pepit manẽs uirgo semp ĩtacta & ĩcorrupta ria
Qd᷑ mysteriũ præter ipsã qs alius scir᷑ nõ potuit: & cui deus illud uoluit api
re. Iccirco esaias ait. Hinne halma hata ue ioled ben. i. ecce uirgo cõcipiet & Esaias
pariet filiũ. Qd᷑ halma uirginẽ significet: legit᷑ ẽt hæc ueritas psalmo. lxvii
cui inscribitur uictori dauid psalmus cantici.

Giddenu schari achar nogemm be toch halamot thosephot. Nos uero dicius
Præuenerũt pricipes psallẽtibus ĩ medio iuuẽcularũ tympanistriarũ. Super Rabi da/
quo iuuẽcularũ termĩo inqt rabi dauid: quẽ uera significatio dictionum he/ uid grãma
bræarũ nõ latuit: qd termius ille halamot: quẽ nos iuuẽculaꝝ ꝓferimus uirgi
nes ĩ plurali ꝓculdubio significat & eius singulare ẽ hæc dictio halma. Vera
eteni rõne ad hoc dicẽdũ mouet᷑ rabi iste hebræus. Nã dauid rex hũc cecinit
psalmũ dinæ maiestati agẽs gr̃as ꝓ acceptis a deo beneficiis. Et præsertim ꝓ
uictoria quã populus ĩsrael adeptus fuit cõtra sennacherib regẽ assyrioꝝ: de
quo esaias ꝓpheta. c. xxxvii. inqt. Egressus ẽ angelus domini & pcussit ĩ ca Esaias
stris assyrioꝝ. clxxxv. millia. Mos nãq; apud iudæos erat atq; cõsuetudo quẽ
admodũ inqt rabi salomõ cæteriq; hebræi qd habita de inimicis uictoria ma Rabi solo
gno affectus gaudio iudæoꝝ populus quosdã ĩstituebat choros ad lætitiam
ostẽdẽdã ĩ qbus primi pricipes ĩcedebãt: quos seq̃bãt cãtores iter quos psa/ Principes
lebãt uirgĩes: ĩ q̃rũ cœtu nulla mulier admittebat᷑ q̃ hũisset uirꝝ iccirco dr̃ be Cantores.
thoch halamot thosephot: hoc ẽ ĩ medio iuuẽcularũ tympanistriarũ: qd rec/ Virgines:
tius dicerer᷑. In medio uirginũ quãdoqdẽ dictio halamot hoc in loco posita
a iudæis uirgĩes significet & ĩtactas & ĩcorruptas ut dicit ille rabi dauid His
igr̃ ĩtellectis cõstat oibus ueritas ipsa q̃ seqmur: q̃ue nos esaias ĩstruit dictõm

halma uirginē significare: cū ait. Hinne halma hara: hoc ē ecce uirgo cōcipiet

Argu⸗ iude.

Insurgit adhuc iudæus ī me q totus uagus ē atq; delirus: & alterū emittit gla⸗diū ut ueritatē diuinarū lrarum offendat: quo tādē (ut spero) iugulabit se atq; īterficiet. Signū ingt regi achaz ab esaia oblatū nō extitit ut adolescētula siue uirgo siue uiro abscōdita pareret: sed quod ex illa puer nasciturus foret. Nā de hoīe ī materno utero existēte uir sit an mulier recte ītelligi nō pōt: qđ nihilominus esaiā nō præteriit: iccirco dixit. Hinne halma hara ua ioled bē ueharat scemo haimmanuel: quoꝝ uerboꝝ sensus ꝓpheticus hic ē. Cū adolescētula filiū peperit accipies tu o achaz te q̄primū a potētissimoꝝ regū māu eē liberatū. Quod sane factū ē. Nā ubi primū iuuenis illa siue adolescētula quæ fuit uxor esaiæ: de q̄ ipse loquit᷑: cū dicit. Hinne halma hara quēadmodū salomō noster rabi doctissimus sentit: & attestat᷑ filiū pepit. Cōtra rasim regē syriæ illico irruit theglathalassar rex assyriorū & occidit cū: ut habetur iiii. Re. xvi. Itē cōtra faceē filiū romeliæ regē israel. Osee filius hela insidias machinatus cū itidē iterfecit. Legit᷑ hoc. iiii. Re. xv. Tūcq; achaz rex iuda regū illorum manus euasit. Hoc igitur signum hoc super naturale fuit: quod propheta uaticinatus est.

Vxor esaiæ: Rabi solo⸗ Rasis rex syrie. Thegla⸗thalassar: Faceæ rex israel Osee fili⸗us hela iiii. re. xv. Re. ad argu⸗

Hæc iudaica argumētatio q̄tū ī se habeat ueritatis ēt nescius lrarum nō ignorat. Et q̄tomagis ab ea se diuertūt: tāto eoꝝ uersutia dignoscit᷑: & male sentiēdi opinio pariter atq; malicia nō ignorat᷑. Signū dicūt atq; supnaturale illud eē: qđ hō ī utero mrīo existēs an masculus sit an fœmina: ꝓfecto scire nemo pōt: quod tamē ꝓphetā nō latuit de filio uxoris esaiæ cū dixit. Hinne halma hara. Quo nato a regū oppræssione Achaz continuo liber euasit.

Physici Matronæ

Hæc ꝓfecto obiectio siue rō satis inanis ac fatua existimari pōt ac debet. Physici nāq; naturalia nō ignotātes: fœtus quādoq; sciūt ī corpore muliebri exi⸗stēs an uir futurus sit an mulier. Noui ego qdē matronas quasdā quæ sane q̄busdā signis & experiētia terū: quæ oīum magistra ē grauidas mulieres cū uiderint nō ignorāt an masculū pariturae sint an fœminā. Quod si natura uel usus aut cōsuetudo id affert hoībus ēt impitis supernaturale dici nō posset si esaias uxorē suā puerū paritutā ītellexisset. Qđ aūt de supnaturali ꝓpheta locutus fuerit apte cōstat. Pete ingt signū a domīo deo tuo siue ī ꝓfundū in⸗ferni siue ī excelsū supra: qđ qdē signū qs tā ueri ignarus ē atq; rōnis expers: q nō dicat nō affirmet supnaturale a ꝓpheta r̄gi eē oblatū? Et quoniā uirginē paritutā (qđ ꝓfecto supnaturale ē) esaias cælesti irradiatus lumīe nō ignorauit & a deo ita factū iri: iccirco dixit. Ecce uirgo cōcipiet & pariet filiū. Insup signū hoc nō ē datū regi achaz sed domui iuda. nam aspnēte ipso esaiæ præcœptū ut peteret scilicet a deo signū uti idolatra & improbus respōdit. Nō petā: & seqtur. Nō tētabo dominū: quod irrisiue dixit. Tūc uidēs ꝓpheta pertuicaciam regis: diuīnamq; admonitionem eum nō curare: suā orōnem dirrexit ad domū dauid inqens. Audite ergo nūc domus dauid. Ecce uirgo cōcipiet ut ostēderet signū hoc nō fore achaz tpe: sed domui iuda futurū eē:

qđ qdẽ factũ ẽ: cũ maria de domo iuda q̃ semp uirgo extitit & absq; uirili se
mine & humano coitu christũ peperit uerũ messiach. Præterea si de muliere ĩ
tellexisset ꝓpheta humano semĩe paritura: dixisset utiq;. Hinne bahura hara
q̃ dictio bahura tãtũ iuuenẽ tactã uel corruptã significat: qđ qdẽ ĩficiari iu
dæi nõ possũt. Sed dixit ꝓpheta hinne halma hara: quæ dictio halma sonat
uiro abscõditã uel itactã uel icorruptã necnõ & uirginẽ: qđ & idẽ apud iudæ
os bethula dictio significare uidetur. Omitto quas etiam aduersus huiusmo
di mysterii ueritatem argumentationes iudæi obiiciunt: quæ licet iepte sint Nicolaus
a nicolao de lyra tamen facile dissoluuntur. de lyra

Ad hoc confitmandum ueritatis mysterium ezechiel ꝓpheta diuinæ uolunta Ezechiel:
tis non expers in medium prodiit. Inquit enim:

Va iachef hoti derech sahat hamiqdas habizõ happoneh chadĩm uehu zagur
ua iomet elai adonai hassahat hassech zagur ihiech lo ippateah ue is lo iabo
bo chi adonai heloe israel ba bo ue haiah zagur. Et hanasi hu iesche bo le.

Hæc aũt apud nos ꝓferunť. Et cõuerti me ad uiã portæ santuarii exterioris: q̃
respiciebat ad oriẽtẽ: & erat clausa: & dixit dominus ad me. Porta hæc clau
sa erit & nõ apieť: & uir nõ trãsibit p eã: quoniã dominus deus israel ingres
sus est per eam: & erit clausa: & princeps principum ipse sedebit ĩ ea. Et hæc ẽ
uera litteratum series apud iudæos.

Porta eni hæc mr̃ messiach itelligiť: q̃ fuit uirgo maria: p quã nullus trãsiuit ꝓ
fecto. qa dei filius pr̃i coæternus humanã suscipiẽs mortalitatẽ solus ingres
sus ẽ p eã. Ideo clausa semp extitit: hoc ẽ maria ante christi partũ: & in partu
necnõ & post partũ itacta semp & uirgo & icorrupta fuit. Ex his eni facile ꝑ
cipiť mr̃em messiach clausam semp fore imaculatã. s. atq; uirginẽ. Igiť mes
siach de uirgie nasci ueritate ipsa cogẽte fateať q̃sq; necesse ẽ. Qđ aũt ꝓphe
ta p metaphorã de porta ipsa locutus fuerit: testis ẽ Rabi solomõ ĩ libro sen Rabi solo
hedri guazit: q apud nos diciť septuaginta iudicũ senioꝝ. Necnõ & ĩ glosa Rabi
rabi abba sup. c. col israel hoc ẽ oĩs israel. Dicũt eni quæcũq; de ciuitate hie abba:
rusalẽ siue tẽplo ezechiel locutus ẽ: ea oĩa de cælesti illa hierusalẽ ĩtelligi de
beãt. Quapropter si ita ẽ sicuti ẽ: qđ porta ipsa p metaphorã siue trãslatio
nẽ ut ingt ezechiel ĩtelligi debeat. Istud qdẽ nullo fũdamẽto nulla ue rõne ꝑ
cipi põt de alio nisi de mr̃e christi maria itacta: atq; sp uirgine: quæ messiach
mr̃ fuit: de q̃ ꝓpheta ingt. Porta hæc clausa erit: & nõ aperieť: & uir nõ trã
sibit p eam: quoniam dominus deus israel ingressus est p eam: eritq; clausa.

Recte igitur nostra canit ecclesia. Maria fœlix cœli porta.

De cuius ẽt itegritate dauid ꝓpheta spiritu scõ infusus ait psalmo. lxxi. Descẽ
det sicut pluuia in uellus & sicut stillicidia stillantia super terrã. In uellus nã
que pluuia recipitur: & ab eo etiam absq; ulla corruptione sui emittitur. Sic
itidem christus in utero mariæ uirginis spiritu sancto cõceptus: ex uirgineo
corpore absque ulla corruptione illius egressus est.

Hoc ipsũ esaias. c. xxxxv. dulcissime cecinit. Rorate cœli desup & nubes plu Esaias

Rabi solo:

ant iustū: aperiat̃ terra & germiet saluatorē. Sup q̄bus uerbis scribēs rabi salomō iquit totū capitulū istud dici de rege messiach.

Trā. chal:

Esaias:

Præterea trāslatio chaldaica: cuius auctoritas apud iudæos singularis est atq; præcipua: quæ appellat̃ ab eis thargū: cui hebræorū nullus quacūq; fulgeat auctoritate atq; doctrina unq̄ repugnare ausus ē. Illud esaiæ. c. lii.

Ha iazlach habdi messiach hitterō ue gizge ue girch of lahdach. A iudæis autē uerba hæc sic ꝓferūt̃. Hinne iaschil habdi iarum uenissa ue gabba meod Q uæ latine sonāt. Ecce ītelliget seruus meus: exaltabit̃: eleuabitur: & sublimis erit. Sic exponit. Ecce ꝓsperabit̃ seruus meus messiach: exaltabit̃ plusq̄ abraā. Eleuabitur plusq̄ moses: & sublimis erit ualde plusq̄ angeli supiores. Hāc autē expositionē si q̄s recte ꝑcōtatus fuerit aut diligēter excusserit non difficile cognoscer ueritatē quā dicimus. Nā si messiach supioribus angelis sublimior eē debet: q sine ulla cōtagione atq; diminutiōe i sui natura cōsistūt cur insaniūt iudæi: ut q tāta excellētia atq; sublimitate ꝓmissus i lege christus eē debeat: hūc uelint humano coitu nasci: Hoc sane audire mortalis hæc natura nō patit̃: diuinaq; abhorret: qd' qui angelis dignior sit atq; sublimior: q alius nisi deus eē nō pōt ex corrupta muliere nasci debeat. Hæc plane sūma īprobitas ē. Hic error nō æquo aīo ferēdus: sed rōnibus cōuincēdus.

Rabi aquiba.

Rabi salomon:

Rabi moses egyptius.

Esaias

Prodeāt igit̃ ī mediū iudæoꝝ doctores. Rabi aq̄ba: rabi salomō: Rabi moses egyptius: quē magnū iudæi prædicatorē existimāt & appellāt ac cæteri patres. Et ī hoc certamine aciē igenioꝝ suoꝝ excitēt: si q̄ eoꝝ uel rōe uel auctoritas aduersus quæ dicturus sum præualeat: paratus enim sum si doceāt. Sed prius esaiā audiant: a quo dicitur. c. viiii.

Paruulus eni datus ē nobis: & filius datus ē nobis: & factus ē principatus sup humerū eius: & uocabit̃ nomē eius admirabilis cōsiliarius deus fortis pater futuri sæculi princeps pacis. Multiplicabit̃ eius imperium: & pacis non erit finis. Hæc enim uerba apud hebræos sic sonant.

Ieled iulad lami ben nitan lami uattehi hamisra hal sichmo uahichare scemo pelle iebez el gilbor abi had scar schalō lemarbe hā israch hulschalō en choz.

De littera mē clausa

Iudæi nāq; ubi nos dicimus multiplicabit̃ dicūt ipsi lemarbe: i cuius dictionis medio ut cōstat pōit̃ hæc lr̃a. m. quā appellāt iudæi mē: & ē duplex clausa & aperta. Clausa eni ponit̃ semp ī fine dictōis: nunq̄ ī medio neq; ī principio. Apta aūt ī medio: sed ī hoc loco esaias i dictōe ista Lemarbe posuit men clausā cōtra naturā lr̃æ atq; iudeoꝝ scriptoꝝ cōsuetudinē. Q uæ res qdē magnū quoddā præsetulisse dici necesse ē & nouus hic ac singularis modus scribēdi. Legāt mosē iudæi: necnō ꝑlegāt oēs ꝓpheras & sacros codices oēs nusq̄

Esaias

præterq̄ hoc ī loco naturā lr̃æ mutarā iuenient. Hic ille ꝑfecto thesaurus: hoc illud secretū ē qd' ab eodem ꝓpheta. c. xxxxv. scribitur. Et dabo tibi thesauros absconditos & arcana secretorum ut scias quia ego dominus. Voluit itaque diuina illa maiestas eo in loco ut ab esaia clauderetur men littera huiusmodi: ut christum messiach nasciturum ex uirgine homines non ignorarent.

CAPITVLVM

Hoc illud ẽ magnũ atq; firmũ quod apud hieremiã legit᷑.c.xxxiii.hæc dicit Hiere/
dominus deus q factutus ẽ: & formaturus illud & paraturus dominus nomẽ mias.
eius: clama ad me & exaudiã te: & annũciabo tibi grãde & firma quæ nescis
grãde eni fuit ut deus humana circũclausus carne: natus ex uirgĩe factus sub
lege uideret᷑: atq; tractaret᷑ ut homo. Hæc igit᷑ ueritas illa est: quæ ueræ re/
ligionis cultũ amplectit᷑: hoc domiciliũ ueræ fidei: hoc tẽplũ dei ẽ. In quod
si qs se non receperit: uel a quo si quis exierit cælesti abdicatus munere mor/
te moriatur æterna necesse est.

At nescio qs iudæorũ ĩperitus ac temerarius (ut eorꝝ moris ẽ) quæ diximus im Argu/
probat & inani quadã argumẽtatiõe irruit aduersũ me. Vultque ĩsanus ipse iudæ.
quæ a ꝓpheta esaia eo ĩ loco scripta sunt de ezechia rege achaz filio oĩa ĩrel/ Ezechias
ligi: q ut habet᷑.iiii.Re.xviiii.&.ii.paralypomenõ.xxxii.ꝑdito atque de/ iiii.Re.
structo exercitu sennecharib regis assyriorꝝ diuturna pace potitus ẽ. Ideo ab xviiii.
esaia dicit᷑ (ut ait ipse iudæus) de ipso ezechia ante dictiõem lemarbe. Scar Sennecha
schalom: hoc est princeps pacis. Nam tempore ezechiæ regis multos ãnos iu rib.
dæi pace functi sunt.

Iudæus iste quoniã quæ ĩ mediũ adduxit fundamẽto caret: igit᷑ ut corruãt ne Re. ad
cesse ẽ. Si eni ꝓconrarus dilĩgẽter fuisset quæ sequunt᷑ nõ blacterasset Sequi argu.
tur enĩ ꝓpheta Lemarbe hamisrach hulschalõ en chor: idest. Mulctiplicabit᷑
ĩperiũ eius. & pacis nõ erit finis. Sed tẽpore ezechiæ regis quindecim annos
uel circiter pax nõ ultra uiguit: ergo pax habuit finẽ quod dictis esaiæ repu
gnat. Quia manasses illius filius: cũ regnare cœpisset: fuit uir nequã & ido/ Manasses
latra erigens aras baalim & faciẽs lucos. Adorauitque oẽm miliciã cœli: quo
facinore deus iratus ei ꝑõrẽ ĩterrupit ad pacẽ ꝓfruẽdã: ĩsurrexit enĩ princeps
exercitus assyriorꝝ cõtra cũ. captũque & cathenis atque cõpedibus uinctum
traxerũt ĩ babylonẽ. Habet᷑ hoc secũdo paralypomenõ.xxxiii. Igit᷑ in maxi Paralypo
mũ errorẽ iudæus ꝓlapsus ẽ: & a ueritate penitus discessit: & seipsum fefellit menon
(ut frequẽtius accidit) q alios tãtopere conatur fallere.

Vtq; huiusmodi ueritas ꝓculdubio habeat᷑: Legãt iudæi trãslationẽ chaldaicã Iudæi.
quã ut diximus mirũ ĩ modũ obseruãt & uenerãt᷑ quæ sic expõit atq; declarat

Raf iah ir gelid lann: bar ĩtiahef lana ue chabbel orairah haloi lemitrech uit/ Verba cal
there sceme mappelc bezah heloa gibbara chaiã halme halmaiah messiach: daica.
di schelama girge halana beio mohi. Hæc eni latine sic proferuntur.

Infans natus ẽ nobis filius datus ẽ nobis: & suscipiet legẽ supra se ad cõseruan
dũ cã & uocabit᷑ nomẽ eius mirabilis cõsilio deus fortis ꝑmanẽs ĩ sæcula sæ/
culorꝝ messiach ab ipso pax multiplicabit᷑ ĩ diebus nr̃is. Ex qbus appet mani
feste quod per auctoritatẽ istam quæ ab esaia dicta sunt alicui nisi messiach
accommodari non possint.

Neque intactũ relinquã quod admirabile ẽ atq; memoria celebrãdũ. Quod/
que iudæi dicũt sentiũt & affirmãt. Tẽpore nãque primi tẽpli anteq̃ ĩ baby/

lone seruitutis iugo iudæi essent oppressi: singulari hoc munere eos donauit deus: ut uiro suo si qua mulier adulterio suspitioni foret. Aqua i uale fictili cõmixta puluere ex pauimẽto altaris collecto: i qua etiã diluebať dei nomẽ pprium iotheuauhe: quod apud græcos dicit̃ tetragãmatõ: a christianis ue ro deus: de quo nomĩe i sequẽti capite accumulatius uidebiť. Sũpta itaque aqua huiuscemodi corã sacerdote ipso a muliere eo īfecta crimine: moriẽdo comnuo adulterii misera pœnas dabat. At fidẽ si uiro suo integrã mulier ipsa gessisset: tantæ uirtutis erat atque potestatis illius aquæ puluerisque com mixtio: quod ea quidẽ sumpta absque humano semine cõciperet. Legiť hoc etiã apud iosephũ libro tertio antiquitatis iudaicæ. c. xii. ubi sic dicit̃. Muli et uero siquidem iniuste accusata cõcipit. Et partus eius nutrit̃ in utero. Con cipit inqt & nutrit̃ non aũt cõcipiet dixit atque nuttiet̃: ut illius aquæ ostẽ deret uirtutem & efficaciam. Hoc ipsum itidem habetur apud talmuthistas in distinctione quadam quæ apud eos dicitur sotha.

Iosephus

Talmuthistæ.

Numeri

Insup de aqua ista scribit̃ numeri. c. v. Locutus ẽ dominus ad Mosem dicens. Loquere ad filios israel: & dices ad eos. Vir cuius uxor errauerit: maritũque contẽnens dormierit cũ altero uiro. & hoc maritus depræhẽdere nequerit: sed latet adulteriũ: & testibus argui nõ põt: quia nõ est inuenta in stupro. Si spiritus zelotypiæ cõcitauerit uiru cõtra uxorẽ suã quæ uel polluta ẽ. uel fal sa suspitione appetit̃. adducet eã ad sacerdotẽ. Et inquit̃. Offeret igiť eam sacerdos & statuet corã domĩo. Assumetque aquã sanctã i uale fictili & pau xillũ terre de pauimẽto tabernaculi mittet in eã. Cũque steterit mulier in cõ spectu domini discooperiet caput eius & ponet sup manus illius sacrificium recordationis & oblationẽ zelotypiæ. Ipse aũt tenebit aquas amarissimas in qbus cũ exercitatiõe maledicta cogessit: adiurabitque ea & dicet. Si nõ dor miuit uir alienus tecum. & si nõ polluta es deserto mariti thoro nõ tibi noce būt aquæ istæ amarissimæ: in quas maledicta cogessi. Si aũt declinasti a ui ro tuo atque polluta es: & cõcubuisti cũ altero uiro: his maledictiõibus sub iacebis. Det te dominus in maledictionẽ: exemplũque cũctorũ i populo suo Putrefcere faciã fœmur tuũ & tumes uterus tuus disrūpať. Ingrediať aquæ maledictæ i uẽtrẽ tuũ: & utero tumescẽte putrescat fœmur Et respõdebit mu lier amẽ amẽ. Scribetque sacerdos i libello ista maledicta & delebit ea aquis amarissimis: i quas maledicta cogessit: & dabit ei bibere. Quas cũ exhause rit: tollet sacerdos de manu eius sacrificiũ zelotypiæ. Et ifra quas cũ biberit si polluta ẽ: & cõtẽpto uiro adulterii rea: ptrãsibũt eã aquæ maledictiõis: & inflato uẽtre cõputrescet fœmur: eritque mulier i maledictionẽ & i exẽplum oĩ populo. Q đ si polluta nõ fuerit erit inoxia & faciet liberos. O res præci pua & memoratu digna. Dicit̃ eni & faciet liberos: qđ qdẽ fieri sĩe uirili itelligi nõ debet: quãdoqdẽ i textu de aq tãtũ cũ puluere sermo fiat.

Q uod sane recte cogruit: nam si adulterio mulier implicita cõtra uitũ suum

aqua bibita moriebatur continuo ut cæteris exemplo foret. Sic inq̄ cõgruit mulier ab eo peccato imunis gratiam a deo cõsequeretur aliquam uel fauorẽ præcipuũ atq̃ memoria dignũ : quo pudicicia tori & obseruãtia matrimonii cognosceretur ab omnibus Non igitur ab re dixit Iosephus. Mulier uero siq̄dem accusata cõcipit: non aũt dixit cõcipiet: & partus eius nutritur i utero: nõ autem nutrietur dixit: ut hanc oẽs intelligerẽt ueritatem quod aqua illa subito a muliere accepta sine uirili coitu cõciperet atq̃ conceptũ in utero nutriret. Naturã itaque cũ puluere si aqua ipsa quãdoq̃ supabat. & si nõ uirtute atque dispositione sui. sed sũmi opificis q̄ super natura est: q̄ solus deus est. Cur iudæi uirginẽ concepisse tantũ spiritus sancti afflatu: quem ipsi uerruach appellãt nulla uel auctoritate uel rõne sibi psuadere possunt. Mali igitur sunt: & inexpiabili animaduersione mulctandi: q̄ rerum naturæ plus tribuũt q̄ q̄ eam fecerit atque gubernat Et huius diuinæ eruditionis iudæi quoniam expertes se faciunt qppe q̄ ut arrogãtes sibi ipsis credunt in plerosque dilabunť errores. nam pphetarũ auctoritati abrogant: rõnes subuertũt: dei cultũ deprauant & æternæ beatitudinis uiã quæ nostra religio est : funditus sibi tollunt. Q ua quidẽ religione excepta pphetis attestantibus: nulla bene uiuẽdi regula uel dici uel cogitari põt. Q uã igiť improba sit & ianis iudæorum opinio nõ difficile dignosci põt: quãdoq̄dem & pphetas fateanť duces suos & eorũ nihilominus uestigia seq̄ negligant. Aduersantur sibimet atque multiplici peruicacia trahunť. cuius perniciosa uis deo resistere atque repugnare conať. quo utique scelere nullũ detestabilius hominibus accidere põt Graui hoc igiť atque pditissimo errore iudæis infectis: nemini mirum uideri debeat si ueritas quam nos amplectimur onerosa sit atque offensa.

Sed ne a pposito discedamus satis superque pbatũ censui christũ uerõ messiach debere ex uirgine nasci: quod q̄dem & diuinis testibus atque rõnibus iã declaratũ fatebiť: q̄ cãm nostrã in hoc tãto certamie recte pscrutatus fuerit. Nõ laborabiť igiť a me circa q̄ copiose atq̃ sapiẽtissime a nicolao de lyra hoc i mysterio dicta sũt & a plerisq̃ aliis. ne mihi q̄s obiiciat hoc a me factũ: ut fũdũ meũ ex alieno fonte irrigare uoluerim. Q đ si iudæus ulterius quæriter uel iepnis q̄cũq̃ aduersus hãc ueritatẽ argumẽtatiões formauerit lectitet nicolaũ ipsũ: & iueniet pfecto: quo facilius iudæorũ stultitiæ solui possint: & omnibus quacũque in re ab eo satisfactum iri cognoscet.

Nicolaus de lira.

Imperiti atq̃ isipiẽtes iudæi q̄ nec uera sciũt nec falsa itelligũt qđ ẽ pecudum atq̃ brutorũ a turcis quã diximus ueritatẽ ipsam exqrãt q̄ licet multis iuoluãtur erroribus: ex uetustis tamẽ penetralibus eorũ sectæ mysteriũ hoc pcipiũt & uenerant christũ quẽ isai uocãt ex maria itacta ac semp uirgine fuisse natũ

Turci

Inquunt enim Zebrail geturdi meriemc tangridam sellami ue tuhi meriem isai degdi: meriem chex idi chex caldi isa ol pegãberdur chim acha ulasti gian il lebeden uechiamet iuni gelirsedur.

Turcorũ dictum

Quæ uerba apud nos sonāt: Angelus gabriel duxit mariæ a deo salutē: & spiritu maria christū peperit: Maria erat uirgo & uirgo permāsit: christus ē ille messiach qui ascēdit i cœlū & aia & corpore: & iudicii die uenturus est.

Turcorum sensus

Quod sane mysteriū: quod fidei atq; religiōis nostræ sacramētū sic eni apud eos sancitū ē aut fateatur eorū quisq; aut crudelissime moriaē necesse ē. Neq; uolunt disceptatio ulla fiat id quo modo factū sit. Sed ab eo factū esse: qui & maiora fecit qui deus ē hac disciplina cōtēti se ipsos & alios sic docēt atq; instruūt. At iudæus quod totus ubiq; mūdus recipit renuit: sibi ideo iniqus ē quod aliorū exēplo non mouetur: & insipiēs quod rōne nō uincitur. Omittamus prophetas omittamus rōnes quibus machinæ huius cūctus orbis cœlūq; totū regitur ac stabilitur. Natura .n. rerum oium recte pspecta instruiē hō ut absq; humano coitu ex utero uirgineo inexcogitabili diuinæ maiestatis uirtute atq; potētia hō nasceretur quādoq; : ut perfecti opificis qui oium conditor ē perfecta opa hoies non ignorarēt. Nihil. n. i hac conditōe mortali factum ē: quod suū oppositū non hēat. Id nāq; experiētia docet bono qdē malū oppōiē: Lux tenebris: Albo nigrū: Pulchro turpe: Dulci amarū: Gaudio tristicia: Aeterno corruptibile: beatitudini dānatio: uitæ mors ipsa: & sic singulis habitis habentur singula opposita:

Adam Eua Genesєos

Adam eni uir primus absq; uiro & absq; muliere natus est: cuius pductiōis oppositū ē: qui ex uiro & muliere nascitur: ut ego uel ille. Eua nāq; ex uiro sine muliere nata ē: ut habetur geneseos cap. ii. quæ pductio si suū nō hēret oppositū natura i hoc deficeret & minus pfecta foret: Igiē ut eidē nihil deesset quod ex muliere aliqs nasceretē sine uiro necesse fuit. Nō incōgruū igitur diuinæ maiestati extitit: sed laudabile atq; cōdignū: quod uir sine uiro ex muliere quādoq; nasceretē qui christus fuit uerus messiach. Vt quæ a deo præordinata sunt suo ordine perficerentur omnia:

Præterea quot modis a deo hō produci potuit tot illum producere illi cōgruebant: sed quattuor modis illū potuit ipse producere: quēadmodū supra ostēsum ē. Igitur tot modis eū producere cōgruū deo fuit. Nec ītellectus humanus uel ingeniū: si quē potētia diuina produceret alio mō pcipere uel imaginari posset qui aliquo istorū quattuor modorū produceretē homo. Aut sine uiro ac sine muliere: Aut mō opposito ex uiro. s. atq; ex muliere: Aut ex uiro solo rēmota muliere: aut mō huic opposito ex muliere sine uiro: Ergo diuinæ maiestati siue iusticiæ decēs fuit atq; cōueniēs: ut uir ex muliere absq; ulla cōtagiōe uirilis seminis nasceretē q̄doq;: q pfecto christus fuit uerus messiach.

Insup illi modo uel cōditioni ītellectus uel humanū ingeniū assentire uidetur facilius ubi minus est repugnans in natura: Sed uirū pduci ex muliere sine uiro est minus repugnans: q̄ uirū sine uiro ac sine muliere: uel mulierē ex uiro sine muliere: igiē ītellectus humanus facilius sentire & affirmare pōt aliquē ex muliere produci sine uiro: q̄ duobus supradictis modis productōnis

aliquē nasci. Cōfirmat̄ hoc. Nā de quo magis uidetur inesse: & īest: ergo de quo minus. Sed magis uidet̄ inesse: hoc ē magis incōgruū rōni uidetur esse: quod ex terra tantū nascat̄ uir: quēadmodū adā fuit: uel ex uiro tantū absq̧ muliere ut fuit eua: q̄ uir ex muliere sine humano semine oriatur: ergo magis arduū est atq̧ difficile creditu quod ex terra tantum homo sine homine nascatur: uel sine muliere mulier ex uiro tantum: quod tamen inest. Igitur & de quo minus inesse credi atq̧ dici potest: quod est: quod uir absq̧ uiro ex muliere nascat̄. Igitur diuinæ sapiētiæ atq̧ iusticiæ cōgruit atq̧ cōueniens fuit ut nasceret̄ uir ex muliere quādoq̧ sine uiro. Hic aūt uir iure atq̧ merito alius esse non pōt nisi uerus messiach: qppe qui quēadmodū schola iudaica asserit: & ut ueritas ē debet exaltari plusq̄ abraā: eleuari plusq̄ moses: & sublimari plusq̄ omnes angeli habetur huiusmodi ueritas apud iudæos super uerbo: ecce itelliget seruus meus exaltabit̄ eleuabit̄ & sublimis erit esaiæ. c. lii. Esaias:

Quod autem uir iste qui ex muliere absq̧ uiro nasci debuit fuerit messiach, pbe & accumulate daniel propheta a deo summo omnium institutore admonitus atq̧ edotus. c. secundo inquit. Daniel

Abscissus ē lapis de mōte sine manibus. Lapis iste est christus messiach ēt apd̄ iudæos: abscissus de mōte: hoc ē de stirpe regia uel sacerdotali: quæ mōs ob dignitatē & excellētiam dicitur. Sine manibus sine uirili semine uel opere scilicet natus ē. Et sequit̄ propheta. Factus est mōs magnus: quia christus messiach exaltari debet plusq̄ abraam: eleuari plusq̄ moses: sublimari plusq̄ oēs angeli: ut aiunt etiā iudæi atq̧ fatent̄ in sua glosa capituli. lii. esaiæ sup uerbo. Ecce intelliget seruus meus: quēadmodum paulo supius dictum ē. Et sequitur ulterius daniel: & īpleuit uniuersam terrā: hoc est dogmatibus suis religione atq̧ sacrificio. Hoc illud est quod a malachia. c. primo dicitur. Ab ortu enim solis usq̧ ad occasum magnū est nomen meū in gentibus & ī omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio mūda. Et psalmo. xviii. In oēm terrā exiuit sonus eorum. Hic etiam lapis ille est: quem ut scribitur psalmo. cxvii. reprobauerunt ædificātes: & factus est in caput anguli. Angulus enim ex duorum parietū coniunctione oritur. Itidem humanitati diuinitate cōiuncta natus est christus deus & homo: quem reprobauerūt ædificantes hoc est iudæo℞ principes atq̧ seniores: ad quos cū instruere populum attineret diuina lege atq̧ religione: ipsum tamen renuerunt & aspernati sunt. Et sequitur a domino factum ē istud. Quod uere deum solū decuit & nō hominē Et est mirabile in oculis nostris: mirabile utiq̧ quoniā humanā deus carnem assūpsit: & ex utero uirgineo natus ē: ut diuinus ille seruaret̄ ordo atq̧ pfectio illa fieret: quod sine uirili semīe quādoq̧ ex muliere nasceret̄ homo. Malachias Psalmus: Psalmus:

Quod mysterium iudæi spretis pphetis rōnibusq̧ cōtemptis: necnon cælesti ordine atq̧ diuina dispositione in rebus humanis minus pspecta nequaq̄ illud factum neq̧ faciendū sibi adhuc psuadere possunt. Volūtate igitur solū

miseri ipsi errant & in nos latrant ueros dei cultores : q circa ueritatem solũ
Turci. uersamur & q falsis uera praeferimus. Nõ occidendo ut turci faciunt omnes
atq; gẽtiles religionem nostram defendimus sed rõnibus conuincendo : non
saeuitia sed scripturarũ scientia: non uoluntate atq; priscorum superstitione
Iudaei (quẽadmodũ fit a iudaeis) sed ueritatẽ atq; cõgrua religione. Haec enim chri
Christiani stianorũ sunt: illa autẽ hominũ gentilium & perfidorum Veritatem solam se
quimur ostendimus atque docemus. Et inuitus nemo retinetur a nobis: quia
religio nostra libera est: uolentem amplectitur patitur que nolentem quoniã
diuinis tantũ se oblectat: suoque decore maxime se tuetur atque illustrat: Igi
tur incorruptibilem mercedem ab opifice suo accipiet: uiuet que ꝑpetuo ac
semper gaudebit. At iudaeis ueniet iniquis ipsis rabiosis atq; uoracibus mer
ces sua: qui beate uirginis tam uenerandum nomen turpiter improbant quã
Zona uocat iudaica spurcissima secta; cuius dictionis expositionẽ duxi fas
esse silentio praetermittere; quãdoquidẽ impudicis mulieribus nomẽ turpius
ascribi non possit. Hac itaque impietate perciti hoc tanto scelere exagitati
undique huiusmodi mysteri ueritatem percipere nõ possũt: & sic eorũ mens
tenebroso domicilio sepulta & a ueri fũdamẽto submota a cognitione ueri cul
tus se abdicat & prolabit' in ꝑditionem sui. Quibus erroribus tãdem apud
níum eqssimum iudicẽ sapiẽtissimum deũ qcqd effecerint inutile sibi & mi
nus ꝓfuturũ cognoscent. Sciant igitur ex hoc ipso q̃tum sit inter uerũ & fal
sum inter religionẽ nostrã & supstitionẽ suã: longe enim diuersa sunt & sibi i
uicem repugnãt: quorũ alterũ uitã aeterna beatitudine parat: alterum uero
mortẽ perpetuis cruciatibus pollicet'. Pergunt itaq; iudaei caeci. & irrationa
bili sensu: & rectũ uestigiũ securi itineris neq; uidẽt neq; animaduertũt iccir
co i laqueos ducunt' ꝑditionis aeternae: & q̃diu uixerint uoluit eos deus sub
aliena ditione atq; impio degere. Qua ultione miserrima adhuc neq; ad ue
rũ dei cultum excitati: neq; ad credendã ueritatẽ impulsi quam sacri codices
docẽt: quã ratio utiq; suadet: quaue mortales natura ipsa istruit: uolũt oino
Hieremias haeredes fieri nominis ac sceleris illoꝝ de qbus hieremie. c. xii. scribit'. Haere
ditatẽ acceperunt: & nõ eis proderit. Cõfundemini a fructibus uestris ꝓpter
Esaias irã furoris domini. Ideo clamat esaias. c. xxxiii. cõtra eos inqens. Cõcipietis
ardorẽ & parietis stipulã: spũs uester ut ignis uorabit uos. Iccirco sequit'. c.
lxv. Reddã & retribuã i sinu eorũ iniqtates uestras & iniqtates patrũ uestro
Ezechiel rũ simul: dicit dominus. De qbus et ezechielis. c. xxii. dicit'. Effudi sup eos
indignationẽ meã: & in igne irae meae cõsumpsi eos: uiam eorũ in caput eorũ
reddidi ait dominus deus. Quapropter nihil est aliud ad bene beateq; uiuẽ
dum: & ad perpetuã beatitudinẽ consequendã: q̃ dei q nos genuit cognitio
ac ipsius religiosus & pius cultus: a quo iudaei quoniã excedũt uerae religio
nis ueri dei cultores ẽẽ non possunt. Adhaereant ergo ueritati quã seqmur &
ad ipsam penitus accedãt. Iam enim se destitutos a deo cernunt undiq; pua

d

gantes: & ad ipsum se recipere non curãt. Et quoniã peruicaces sunt: rõ nulla apud eos ualet: iccirco non mireť qspiam si ueritas quæ nobis christianis facilis est & aperta illis grauis sit & obscura. Hac enim caligine circũfusi aduersus religionem nostrã magis scelerati efficiunť indies. Et elato supcilio & efferato animo in nos insurgũt & irruũt denegãtes tanq̃ impiũ atq; profanũ mysteriũ de quo certauimus tam dilucide a sanctis uatibus ostensum oibus atq; oblatum. Quod si recte & accurate sacros codices lectitare uoluerint: nõ eos qdẽ latebit diuinæ iusticiæ couenieñs extitisse atq; cõgruũ ut efficereť illud ac fieret omnino qđ ex muliere uir nasceret sine uiro. Nam queadmodum ex uiro mulier sine muliere orta est: ita ne impfectum ab auctore pfecto qcq̃ uidereť factum: ex muliere uirum sine uiro nasci necesse fuit. Fuit autẽ hic christus diuinũ unum suppositũ deus & homo natus ex uirgine illa: quæ ante partum & post partũ semper extitit uirgo: de qua canticorũ. c. iiii. dicitur. Tota pulchra es amica mea: & macula non est in te. Canticaȝ

Sed de hoc mysterio hactenus: ad secundum autem accedamus.

Capitulum secundum quod christus messiach natus ex uirgine eẽ debeat deus & homo.

S VMMVS Tandem omnium parẽs fragilitatis humanæ misertus filiũ suũ ueritatis doctorẽ misit e cœlo nasciq; eũ uoluit tanq̃ hoiem: sũmo patri tamẽ p oia similis ut existeret q absq; materno officio a solo deo semp fuit genitus & sine humano coitu uirgineo utero aliquando fuit pcreatus: fuit enĩ semp dei filius p naturam: hois uero p carnẽ factũ est unum suppositum christus deus & homo. Singularis nãq; atq; imensa i eo uirtus ex opibusq; opatus ẽ apparuit fragilitas uero ex ægritudinibus humanis & cruci affixione quã ptulit quem deum fuisse & hoiem religio nostra utiq; uera ac sancta fateť atq; tenet: quã ueritatẽ iudæi atq; mysteriũ nõ credũt: sed reiiciunt & aspnantur: stare hæc inqunt simul nõ posse finitũ & ifinitũ: æternũ & corruptibile: mortale & imortale: & idẽ eẽ deũ & hoiem: quẽ messiach dicitis siue christũ. pphætarum oium atq; sanctarũ lrarum codices accurate discutiẽtes nos iudæi nusq̃ legimus deus ut homo fieri debeat qđ nefas dicere: nõ solũ atq; pfanũ a nobis sed ẽt imaginari ducitur ut cuius principium atq; finis comprehendi non potest utrũq; adhibeať ei: hoc sana mẽs hominis nõ capit hoc ratio fugit natura que non patitur.

Arduũ uideť iudæis & pdifficile ad pbandũ quod summus ille magni olympi rector mũdiq; huius opifex impassibilis & imortalis carnẽ suscipere & pati & mortẽ subire uoluerit: naturãq; humanã atq; diuinã in uno cõstitisse supposito ideq; christũ fuisse deum & hoiem psuadere sibi ullo mõ nõ possunt.

Nō equidem miror hoc si iudæus animo cōcipere nō possit quādo eius & cogitatio omnis ac mens offusa tenebris inuoluitur erroribus: usu profecto rationis indigni sunt qui rationis uestigium nō sequuntur. Cuius uini quia ignorant iudei huiusmodi mysterium diuina iusticia ac ratione factum nesciunt iccirco nequeunt quicq̄ altū ingrere: neq; qs sit uerus dei cultus neq; quæ sit uera religio sciunt ideo in cæcas & stultas fallacias dillabunt: quorū errores quoniā maximi sunt coarguent a nobis diuinis testibus & rōnibus cōgruis: & spero quēadmodū aduenientibus solis radiis mūdus ubiq; explēdescit ac lucet: sic reseratis iudæorū erroribus diuinū hoc mysteriū christū deū fuisse & hoīem accumulate illustrabit a nobis apud illos. Asserūt ipsi icognita ueritate spratisq; diuinis uatibus messiach hoc ē christū (ut cæteri sūt) hoīem tātum eē passibilē atq; mortalē. At nos uerū fuisse hoīem uetunq; deū pphetis attestātibus dicimus tenemus & affirmāus circa qd' uirtus oīs uersat salusue

Micheas atq; btitudo. Ad quod si qs credēdū se difficilē rddiderit legat micheā. c. v.

Ve attah bethlehē efratah zair lihiot be alphe iehudah mimeah lizoze lihiot mosel be israēl uinozaotaf iniqedem mime holam.

Quæ uerba apud nos sonāt. Et tu bethleē ephrata puulus es i milibus iuda ex te mihi egredieť q sit domiator i israel: & egressus eius ab initio æternitatis

Ra. solo. Hæc ut dicant de messiach iudæi ificiari nō possūt quādo rabi solomō eorū doctor sup hæc uerba ex te mihi egredieť q sit domiator i israel dicit hūc eē regē messiach filiū dauid. Q. d' aut rex iste messiach hō eē debeat nullū pfecto iter christianos atq; iudæos certamē orit: sed ut idē deus sit ide nascitur difficultas oīs atq; dissidiū apud eos. Inepti quoniā ipsi sūt & ueri pphetarū sensus exptes mysteriū hoc tenere nō possūt q sanctorū uatū lrās si diligēter discuterēt extingueret undiq; tātus error & nefas omne. Docet hic ppheta quod diximus: inqt eni & egressus eius hoc ē messiach ab initio a dieb⁹ æternitatis. Intelligi nō pōt pptēr hoc qd' dicit ab initio initiū tpis: subiūgit rā q; a diebus æternitatis quod sine principio tēpus significat: sed tunc absque principio messiach fuit ut ait ppheta igitur semp fuit uel ut ita dixerim æternaliter fuit: sed nihil fuit æternaliter nisi deus: ergo messiach fuit deus. Ratio hæc qdē neq; simulata ē neq; obscura ueritas patet huiusmodi legentibus accurate: a quā iudæi lōgius quoniā recesserūt hoc tāto salutis munere se priuāt: & signis elatis ac cōcitatis equis itruūt exterminare conantes istiusmodi

Argu. pphetæ sniam & rōnes nrās: Aiūt eni. Mūdus anteq̄ a sūmo fabricaret opifice ab eo hæc septē cōdita extitisse: legē: penitētiā: gehēnā domū sanctuarii thronū glorie: ortū uoluptatis: & nomē messiach. Erāt hæc pfecto in mente

Respōsio ad ar. diuina perinde ac fuissent operē materiali effecta. q̄ plurimis rōibus argui

Micheas. hæc uanitas pōt: quā unico tamē argumēto soluā. Inqt eni micheas & tu bethleē effrata ex te mihi egredieť q sit domiator i israel & egressus eius ab initio a diebus æternitatis ex qbus duo ostēdunt egressus dominatoris q dicit

messiach: quorũ alter cũ dicit̃ ex te o bethleẽ egrediet̃ messiach dominator
ex quo humanitas ostẽdit̃: alter uero quãdo dicit̃ & egressus eius ab initio a
diebus æternitatis ex quo diuinitas demõstrat̃: nã ex bethleẽ egrediet ut hõ
& a diebus æternitatis egrediet̃ ut deus: hic sensus ꝓpheræ hic uerus intelle
ctus est. Voluit nẽpe deus pius atq; misericors ĩtelligẽdi huius diuini myste
rii hoiem (modo recta rõne munus hoc præcipuũ & excellẽs ꝑscrutari uelit)
nõ expertẽ fieri. Quod cæleste donũ & incogitatũ mysteriũ christum uideli
cet deũ eẽ & hoiem diuinæ iusticiæ æqssimũ fuit quãdo id fore ꝑ ꝓpheras to
tiẽs pollicitus fuit: ut ab hoibus quandoq; & uideri & amplecti posset: hoc
præ cæteris priuilegio atq; diuina uirtute messiach siue christũ dux uitæ oĩs
atq; iusticiæ uoluit decorari patũ eni dignitatis nũcio dei tali ac tanto foret
cui ãgeli cælesti beatitudĩe adequari nõ possũt: quod & itidẽ iudæi sentiũt:
si ante mũdi creationẽ solũ in mẽte diuina extitisset cum & cæteri hoĩes siue
boni siue mali ab ea præuisi & in ea semp habiti fuerint. Huiusmodi igit̃ ue
ritate cõcludi debet q ꝓpheta iste diuino afflatus spũ quoddã singulare atq;
præcipuũ messiach attribuere uoluit præter q in mẽte diuina fuerit: quæ et
quæq; creata sũt præuidit & ĩ se hũit: ex quo sane ꝑfecto atq; supsticiosũ fu
set a ꝓpheta dictũ si queadmodũ arguit iudæus ĩtelligeret. Nã (ut diximus)
& hoĩes & cætera quæcũq; pari hac cõditõe & priuilegio gaudẽt: qđ in mẽte
diuina semp cõcepta fuerint. Igit̃ dominatoris egressus q christus ẽ a diebus
æternitatis debet ĩtelligi qđ semp & absq; ullo tpis principio fuerit: q a pr̃e
semp ꝓcedit & egredit̃: ideo ibidẽ dicit̃ ab initio quia pater ẽ principiũ sibi
qppe q semp nascit̃ a pr̃e & semp natus ẽ: & hac dignitate hoc priuilegio at
q; excellẽtia insignitũ diuinus uares christũ uerũ messiach præ cæteris homi
nibus uoluit demõstrare ut domiatoris egressus alter humanus foret alter di
uinus: fieretq; unũ diuinũ suppositũ christus deus & hõ. Iccirco ꝓuerbiorũ
c. viii. scribit̃. Ante oẽs colles ego parturiebat adhuc terrã nõ fecerat & flu
mina & cardines orbis terre quãdo præparabat cœlos aderã & sequit̃ ĩfra cũ Salo. sapi.
eo erã cũcta cõponẽs hoc ẽ dei filius cũ pr̃e primus natus in cœlis sine mr̃e &
ĩ terris tãdẽ sine pr̃e: christus deus de pr̃e: christus hõ de mr̃e uerus messiach
cuius mysterium ueritatis multo ante a mose propheta iudæorum duce per
spectum est ĩmemor hoc est exodi. c. xxiii. sic scribitur. Moses
Apud nos. Ecce ego mittã angelũ meũ q præcedat te: & custodiat in uia: & in Exodi.
troducat ĩ locũ quẽ praparaui: obserua eũ & audi uocẽ eius: nec contẽnẽdũ
putes qa nõ dimittet cũ peccaueris: & ẽ nomẽ meũ in illo. Magnæ auctorita
tis & excellẽtis gratiæ quẽ se missurũ deus ꝓmittit eẽ debet: quãdo si contẽ
ptus ab aliquo fuerit eidẽ peccata nõ dimiserit. Cũq; oppositorũ sit discipli a eadẽ
na: cõcludit̃ necesse nũciũ ipsũ si honore si eadẽ obseruãtia qs ꝓsecutus fue
rit eidẽ facultatẽ hẽat dimittẽdi peccata. Quis iste ergo erit tãto dignus mu
nere tãta decoratus potestate? Quis iste inq̃ erit cælesti hac uirtute tã prædi

tus tam ornatus ut quod natura ſoli deo cõuenit illius particeps futurus ſit?
Alius q̄dem nõ erit niſi ille ſũmus omniũ fabricator & mundi rector deus oĩ
potens: cuius parcere peccata ꝓprium eſt: non q̄dem hominis nõ beatorum
ſpũum non angelicæ poteſtatis. Iccirco dicitur pſalmo. lxxxviii. qs enim in
nubibus æquabitur domino aut ſimilis erit inter filios dei? Prætetea quomo
do ſi deo nullus æquari põt: inq̄t deus nomẽ meũ eſt in illo? Q ui enim alicui
nõ æquat̃ natura non põt æquari & noĩe. Q d' aũt deus mẽtitus fuerit abſit
dabit̃ ergo qs qualis deus ẽ noĩe atq; natura. Fuit hic nãq; chriſtus meſſiach:
deus & hõ a deo patre miſſus ex qua miſſione recte angelus nũcupat̃: q & ſu
pet oẽs angelos eẽ debet ꝙ itidem ſentiunt iudæi ſup illud eſaiæ. c. lii. Ecce
Eſaias. intelliget ſeruus meus. Aberrare itaq; maxime dignoſcunt̃ q ueritate huiuſ
modi nõ diligẽter ab eis diſcuſſa ſecus fatent̃ atq; ſentiũt.
Q uod myſterium eſaias. c. xii. intelligẽs inq̄t. Cãtate domino quoniã magni
Eſaias fice fecit: annũciate hoc in uniuerſa terra: exulta & lauda habitatio ſyon q̄a
magnus ĩ medio tui ſanctus iſrael magnus inq̄t ſanctus iſrael: hoc ẽ magnus
dominus q oẽm populum ad ſe cõfugientẽ ſolus ſanctificat q fuit ĩ medio ſy
on in quo frequẽter chriſtus legis myſteria tanq̄ homo populum edocebat &
Eſaias. tanq̄ deus diuina operabat̃ miracula: ideo ꝓpheta eode. c. pauloante ait ec
ce deus ſaluator meus: in humanitate apparẽs ſcilicet q cũ deus eẽt mortali
tate indutus eſt ut ab hoĩe mortẽ abdicaret & fuit idẽ chriſtus deus & homo
Geneſis Scribit̃ nãq; geneſeos. c. xxviii. ꝙ prexit iacob aran accepta benedictione a
pr̃e. Cũq; poſt primã ueſperã quodã ĩ loco q̄ſceret uidit ĩ ſonis ſcalã ſtarẽ ſu
per terrã & cacumẽ illius tãgens cœlũ angelos quoq; dei aſcẽdẽtes & deſcẽdẽ
tes p eã & dominũ inixũ ſcalæ dicẽtẽ illi: ego ſũ dominus deus abraã patris
tui & deus iſaac. Scala eni unionẽ uel cõiunctionẽ ſignificat ex duobus nãq;
cõiungit̃ latetibus. p ipſam chriſtus ĩtelligit̃ unũ diuinum ſuppoſitũ quæ eſt
duorũ unio diuinitatis atq; humanitatis: & hoc illud ẽ cum dicit̃ ꝙ ipſa ſta
bat ſup terrã & eius cacumẽ cœlum tãgebat q̄a cõiuncta diuinitate humani
tati factũ eſt unũ diuinũ ſuppoſitũ chriſtus deus & hõ. A ſcẽdebãt quoq; per
eã angeli dei hoc ẽ nuncii ſcilicet orõnes ſupplices ſanctoꝝ patrũ q erant in
lymbo patentẽ ſuũ deũ piũ atq; munificũ obſecrãtes ut quẽ miſſurũ iãdiu ꝓ
Exodi miſerat redẽptorẽ mitteret: & clamabãt ut habet̃ exodi. c. iiii. mitte domine
Eſaias quẽ miſſurus es & illud ẽt quod ſcribit̃ eſaiæ. c. xxxxv. Rorate cœli deſuper
Pſalmus & nubes pluãt iuſtũ: aperiat̃ terra & germinet ſaluatorẽ ut det nobis auxiliũ
Zacharias de tribulatõe ut ſcribit̃ pſalmo. lviiii. tũcq; deſcendunt angeli dei nuncii ad
ipſos & aiũt quod zachariæ dicit̃. c. viiii. Exulta ſatis filia ſyon. Iubila filia
Malachias ieruſalem ecce rex tuus uenit iuſtus & ſaluator: ac ẽt quod a malachia ſcribit̃
c. iii. Ecce ego mittã angelũ meũ & præparabit uiã ante faciẽ meam: & ſtatĩ
ueniet ad templum ſuum dominator quem uos quæritis & angelus teſtamẽ
Dauid ti quẽ uos uultis dicit dominus exercituũ. Iccirco dauid patribus ipſis pſal

mo.xxvi.&.xxx.clamabat:expectate dominum uiriliter agite & confortet
cor uestrum omnes qui speratis in domino. Misit demum filium suū deus & Esaias
a tenebris extraxit eos & saluos fecit: & hoc est quod esaias ait.c.xviiii.cla-
mabunt enim ad dominū a facie tribulantis hoc est demonis & mittet eis sal
uatorē & pugnatorem qui liberet eos. Liberauit enim eos christus a diabo
lica potestate tanq̄ deus quia ipse semp deus fuit a patre & homo natus a ma
tre: quo mysterio etiam instruimur exodi.c.eodem.xxviii.ubi dicitur de ia Exodi
cob. Cūq̄ uenisset ad quēdā locū & uellet in eo requiescere post solis occubitū
tulit de lapidibus q iacebant & supponēs capiti suo dormiuit i eodem loco:
& infra sequtur: surgens ergo iacob mane tulit lapidem quem supposuerat ca
piti suo. Tres enim fuerunt lapides ut dicunt hebrei in glosa sua quos suppo
suit iacob capiti suo: & mane excitatus a sōno ipsorū triū unione facta unū
tātum lapidē inuenit. Voluit deus hac uisione hoc incarnationis mysterium
iacob patriarcham nō fugere: ut q̄ omnes intelligerēt in christo tria eē animā
corpus atq̄ deitatē: & hac trina unione efficeretur unum suppositum diui-
num christus deus & homo.

Nō latuit hoc zachariam pphetam.c.ii.q̄ ait. Fonni ue sinchi bat sion chi hi Zacharias
neni ba ue sachanti bethochech neum adonai ue isul goim rabbim el adonai
beiom hahu ue haiu li leham ue sachanti bethochech ue iadahte chi adonai
sebaoth selachani daich.

Quæ uerba apud nos sonāt: Lauda & lætare filia syon quia ecce ego uenio &
habitabo in medio tui ait dominus & applicabuntur gentes multæ ad domi
num in die illa & erunt mihi in populum & habitabo in medio tui & scies q̄
dominus exercituum misit me ad te. Ex quibus liquido constat q̄ summus ille
omnium rector deus omnipotens ad habitandū uenire debebat i medio isra
el: & q̄ dominus exercituum miserit eum & habitabo in medio tui ait domi
nus & scies quia dominus exercituum misit me ad te: nouum sane hoc est &
inauditum & cum legitur cuiusq̄ animus admiraretur hanc dei pietatem atq̄
munificentiam ut qui æternus est imensus & infinitus uelit cum fragilibus &
peccatoribus habitare & quē totus nō capit orbis dicat & hitabo i medio tui
o israel. Inqt postea qd̄ maiori admiratōe dignū ē: & scies q̄a dominus exer
cituū misit me ad te o israel: misit igit̄ dominus exercituū q̄ deus ē dominū
deū o imēsū diuinæ largitatis beneficiū: o munus singulare atq̄ præcipuū: o
admirāda dei liberalitas misit deus deū hoc ē pr̄ filiū unus deus una potētia
una diuinitas atq̄ natura q̄ semp natus ē de deo p̄re & assumpta humana cat
ne factus ē hō quādoq̄ de uirgine mr̄e habitauit tūc i israel ut hō deus filius
a deo p̄re missus q̄ fuit christus uerus hō uerusq̄ deus i quo duæ cōstiterūt na
turæ altera mortalis ut hō altera imortalis ut deus mortuus i fragilitate nr̄a:
uiuēs in uirtute sua cui angelicæ potestates seruiūt cuius nomē demones cō-
tremiscūt. Igit̄ cōcludi necesse ē quando propheta dicit & habitabo in me-
dio tui ait dominus & scies quia deus exercituū misit me ad te q̄ deus pater

unicum filiũ suũ miserit unigenitum ꝓprium atq̧ pfectum deum semper de deo mortalitate idutũ q in medio israel cũ hoibus habitauit: hic pculdubio christus fuit uerus messiach & deus & homo. Legatus & nuncius dei patris ut iusticia & pietate atq̧ uera religione homines iustrueret: qđ nõ potuisset si tantum homo extitisset: cũ hec & similia pręcipiens sit necesse maior ho/mine sit. ideoq̧ carne se iduit ut exẽpla uirtutis huiusmodi homini pręberet nõ tantũ uerbis sed factis atq̧ re ipsa. Vtq̧ desideriis carnis ac uoluptatibus edomitis edoceret mortales nõ necessitate peccatũ fieri sed ꝓposito ac uolũ tate: cũ peccatũ ĩ eo eãdẽ gerẽte carnẽ nullũ dominiũ habuerit. Rõ aũt hæc qua christus fuerit deus & homo: in talce huius capitis ẽt paulo clarius tra/ctabit a nobis uidebitur q̧ diuinæ rõni cõgruũ fuisse sicut nos ostẽdimus fa/ctũ. Igit cũ in tãtã prauitatẽ iudæi errorũ duces ĩciderint ut ueritatẽ ipsis a ꝓphetis traditã de christo tanq̃ pfanũ quoddã fugiãt & aspernenť flagirio/sa maiorꝫ suorꝫ opinione circũducti. Cũq̧ ueritatẽ atq̧ dei uerũ cultũ mgre/te oibus innatũ sit: cũ sibi absq̧ ulla rõne adimũt: quãdo ab aliis pecudũ mo te ducunť: & quomodo maiores illi quæ falsa amplexi sunt posteris tradide tũt: sic nos q uera diuinitus sequmuť nr̃is securiora relinqmus: nihilue desc/rit religio nr̃a quod ad salutẽ atq̧ beatitudinẽ uel accedat uel pficiat quã im primis adipisci nullus poterit nisi q fateať christũ fuisse deũ & hoiem: & hu iusmodi ueritatẽ hieremias propheta. c. xiiii. sic docuit.

Lãma tihich che get ba arem uehoreah natah lalum lãma tihich che ib mdhã che gibbor lo uichal lehosiah. Hoc est.

Quare quasi colonus futurus es ĩ terra & q̃si uiator declinãs ad manẽdũ: qua re futurus es quasi uir uagus & fortis q nõ põt saluare? Percipiť ex his uerbis facilius deũ quãdoq̧ debere humanã assũmere carnẽ & hoiem fieri: quod sa ne pfectũ ẽ atq̧ cõsumatũ: cũ deus ĩ similitudinẽ carnis factus aduenit: ut im mortali mortales uita donaret: & cũ hoies mortali hac uira priuarũt. Et qa satis humilis & abiectus apparuit ut ad deũ ipsũ humilitate uel sũmissione nos traheret: iudæi quoniã hoc munere ĩdigni erãt: reiecerũt eũ & ineũtes iu diciũ detestãdũ cruci affixerunt. Colonus iõ a ꝓpheta dictus ẽ qppe q de ter ra christus ut deus natus nõ fuit: & ut homo qa non diu cũ hoibus habitauit tanq̃ aduena fuit q & colonus diciť. Hac igiť rõne hieremias deũ mortalita te indutũ colonũ merito appellauit: & sequiť quasi uiator declinãs ad manẽ dũ qa christus nusq̃ ꝓprium uel stabile habuit domiciliũ: uagusq̧ isup uel ut hebræi dicũt pauidus & rectius meo iudicio a ꝓpheta diciť: quoniã nõ fuit

Esaias species ei neq̧ decor & uidimus eũ & non erat aspectus: ut esaias inqt. c. liii fortis tamẽ extitit ad oẽs contumelias ignominias lãgores & ægtitudines su stinendas: & demum in ligno crucis affigi & mori uoluit: ut hõ q morte cor/ rueraт: morte redimeretur. Et hoc illud est quod ab hieremia dicitur qui nõ potest saluare: quia dum pateretur uirtutem suã atq̧ fortitudinem quam in

humanitate gerebat iclusam noluit aliter ut fecit manifestare: sed facies eius
in dolore posita & in multa uexatione satis humilis sordida & informis ap/
paruit: hinc est quod audatiam tanti facinoris dedit iudæis ipsis patientia
eius & exciderunt a deo & deum non cognouerunt. Quod & perditionis
iter adhuc subsequntur & infidelitaris errore circunsepti tanq̃ serui inuti/
les & ignominiosi ad perpetuam captiuitatem redacti sunt: ideo scribitur
ab eodem propheta. c. xxiii. Veoazari hahalechem herpat holam uchlimaz Hieremias
holam asser lo zissacbach. qđ latine sonat. Dabo uos i opprobriũ sempiter
nũ & ignominiam æternam quæ nunq̃ obliuione delebitur.

Neq; hac oppressi aĩaduersione uel amplecti uel contẽplati uolũt hoc myste/
riũ: q si quando aures rõnibus præstarent: uerent ne suis corrigerent erori
bus & coacti ui rõnum succumberẽt quod nos fatemur: quodue didicimus Ezechiel
ab ezechiele. c. i. q ait. Et sup firmamentũ quod erat iminens capiti eorũ q̃/
si aspectus lapidis saphiri similitudo throni: & sup similitudinẽ throni simili
tudo quasi aspectus hominis desup. Habẽt iudæi & firmissime tenent quod
& nos christiani tenemus huiusmodi hõis aspectum eum esse qui sup omnes
est deus æternus deus omnipotens cuius nutu uel uoluntate animalia ibant
& reuertebãtur mouebantur uel quiescebant: ipse attamẽ uelut homo uisus
est: ex quo uoluit p uisionem istam deus q̃ro clarius res ipsa exigeret demon/
strare aliquãdo humanã carnẽ se susceptuiũ eẽ: q & cernẽdus foret quando/
que ueluti ea quæ oculis cerni possũt. Cuius mysterii munus atque ueritatis Daniel
donũ danieli etiam deus aperuit quando. c. vii. ait.

Hasschauet be hasue lailach ue haru him hanane semaia chebaz enasattah ha
uech ue had hattiq iomaia meta ue damochi hachre buhi ue le iehis scaltan
ue char umalchu chol ue hamemaia umaia uelischanaia leh islehun. Schalta
neh schatã holã di lo iehde ulmachute di lo titha bal. Aspiciebã ergo i uisio/
ne noctis & ecce cũ nubibus cœli qua filius hois ueniebat & usq; ad antiquũ
dierũ puenit: & i cõspectu eius obtuletũt eũ: & dedit ei potestatẽ & honorẽ
& regnũ: & oẽs populi & tribus & linguæ ipsi seruiẽt. ptãs eius ptãs æterna:
q̃ nõ auferet & regnũ eius quod nõ corrũpet. Quo⁊ uerbo⁊ sensũ si qs uel
recte uel accurate pcõtatus fuerit fateat necesse ẽ deũ quãdoq; assũpsisse na
turã hãc fragilẽ & ibecillẽ. Ecce inqt ppheta cũ nubibus cœli q̃si filius hois
ueniebat. Huic eni filio dedit ei deus potestatẽ honorẽ & regnũ. Regnũ hoc
nõ nisi cœlorũ regnum & potestas dei intelligi põt: dicitur nãq; potestas eius
potestas æterna quæ nõ auferetur: & regnum eius quod nõ corrumpet: æter
num etenim & icorruptibile (cũ oĩa quæ sub cœlo sunt fragilia sint & inania
atq; caduca & breui exterminanda tempore) ad uitam illam cælestẽ & æter/
nã ptinet quã regere soli deo cõuenit ex quo rex regũ dr & dominus domio⁊
& regnũ istđ nihilominus deus hois filio dedit queadmodũ dicit ezechiel & Daniel
usq; ad antiquũ dierũ puenit hoc ẽ ad deũ q dr antiquus dierũ: quoniã eius

origo atq̃ principium comprahendi nõ poteſt: qui ſemper & ſolus fuit. Et
ſequitur & dedit ei poteſtaté & honoré & regnũ & infra poteſtas eius pote-
ſtas æterna & regnũ eius quod non corrũpetur. igitur ſi ita eſt ſicuti eſt ut ait
prophera qđ data ſit poteſtas ætetna & regnũ æternũ hominis filio: igitut
hic filius ẽ q paradiſum tegit: ſed nullus regit paradiſum niſi deus igitur hic
filius hominis eſt deus. quo quidem munere & excellentia frui neminẽ decet
niſi chriſtũ uerũ meſſiach quippe qui ſuper omnes ãgelos eſſe debet ut dicũt
Eſaias etiã hebræi ſup uerbo ecce itelliget ſetuus meus eſaiæ. c. lii ergo meſſiach ho
mo eẽ debet atq̃ deus. Q uæ igiẽ iudæoꝝ amentia eſt atq̃ ꝑuicatia hæc quot
tidie legere his aſſidue incũbere & ueritaté huiuſmodi qua nos ꝓphetæ iſtu
Hieremias unt tam acertime impugnare: neq̃ mirũ cũ mẽdaces ſemp fuetint & ultro ſe
decipiãt: & alios fallere quæritenr de qbus hieremias. c. iii. Inqt uere mẽda-
ces etãt colles & multitudo mõtiũ: hoc eſt iudæotũ ſeniores ac principes. Et
Treni: trenoꝝ. c. iiii. lubricauerũt ueſtigia noſtra in itinere plateatũ noſtrerũ hoc ẽ
in ſenſũ lr̃atum ſanctarũ nõ fitmiter inceſſimus ſed tãq̃ deliti ꝑuagati ſumus
& a uetitate diuertimus.

Argu: iudæ: Q ua quidem auctoritate iudæi adhuc non contenti iuſurgunt & obiectare
nobis non deſinunt non perquirendæ ueritatis ſtudio: ſed fallendi ſeipſos
ſuſtenrate conãres errotes ſuos. Inquiunt enim ſcribitur in libro geneſeos.
Geneſis c. xviii. ꝙ abraæ tres apparuerint angeli michael gabriel atq̃ raphael tan-
q̃ homines ſtantes penes eum q tamen humanã nõ aſſnmpſerũt carnẽ. Itidẽ
habeẽ ĩ libro iudicũ. c. xiii. humana effigie uxoté manue mulierem ſtetilem
angelũ allocutũ fuiſſe prædixiſſeq̃ ipſam filiũ pariturã: turſuſq̃ eadẽ facie
manue apparuiſſe angelũ dei: & ſic frequẽtius angelicos ſpũs in ſactis litte-
ris tanq̃ hoĩes hoĩbus ſe demõſtraſſe. Hoc itaq̃ modo filius hominis quẽ ui-
Daniel dit ezechiel aut angelus aut deus ipſe uel dici uel ĩtelligi põt q attamẽ motta
li hac natura nõ ſe induit ideo cõeludi nõ debet ꝙ deus homo factus ſit & ꝙ
unum diuinũ ſuppoſitum ſcilicet chtiſtus ſit deus & homo.

Re. ad argu: Caderẽ ipſe animis ꝓfecto aſſerẽtẽ hoc iudæũ audiẽs ſi cõgruẽtes ĩ unũ ꝓphæ
tarũ uoces atq̃ uaticinia nõ demõſtrarẽt qđ diximus ueritate fulciri: iccitco
errore ĩplieiti mirati nõ licet ſi ſe ignorãtia iudæi tedarguãt & quo gradiant
tanq̃ cæci neſciant & cũ demẽtes ſint ꝓphetatũ ſenſũ ꝓfecto nullo mõ cape
poſſũt. At nos eruditi a deo & illũinati q nũciũ eius doctoté nr̃m cœlo emiſ
ſũ ſuſcipimus & ueneramut ſanctoꝝ uarũ dicta metimut adeo ſtudioſe ac di
ligẽtet ꝙ ulla ui atq̃ neceſſitate falli nõ poſſumus. Iudæus quoniã a uero diſ
Daniel. ceſſit auctoritatẽ danielis rurſus exponẽdã duximus ut ſi fieri poterit ab et-
roribus ſemotus uerirati faueat & accedat: nõ aiaduertit qđ a ꝓpheta dr̃. ec
ce inqt daniel cũ nubibus cœli q̃ſi filius hoĩs ueniebat q̃ro a iudæo ad quẽ fi
lius hoĩs ueniebat: reſpõdeat neceſſe ẽ ad antiquũ dierũ: ſed alius ẽ q uenit:
alius ad quẽ uenitur: aliter ꝓpheta mendax diceret & fatuus: ſed antiquus

dictum dicit deus quod idē iudæi sentiūt: ad quem hominis filius oblatus ē igit duo sunt quod si aliter eēt idem foræt q & ad quē offert: quæ res sanæ menti incōgrua est & ueritati obstat: duo ergo sunt atq; diuersi: qbus tamen (ut patet p textus auctoritatem) eadē iest porestas æterna honor atq; regnū quod nō corrumpet: quæ qdem (ut rei ueritas est) uni naturaliter cōueniunt tantū & nō pluribus q deus solus & unicus est. At hi de qbus loquit daniel i psonis duo sunt deus & hoīs filius cui regnū datū est atq; potestas æterna deus inq̄ deus pater ē: & filius hoīs filius ēt dei ē: duo i psonis ut diximus unus aūt in substantia ut ita dixerim: & in essentia potestate honore atq; regimine quod mysterii arcanū quod præcipuū sacramētū danieli uoluit deus ostēdere ac demōstrare. quod dei filius scilicet q natura idē est quod pater unus deus & dominus oium carnē quādoq; humanā suscepturus eēt. q quoniā id factum est christus ipse fuit deus & homo quē prisci illi patres futurū messiach tātopere cupierunt. Quod aūt huiusmodi filius hominis angelus nōn fuerit (ut iudæus dicere & affirmare uidet: p ea quæ adduximus satis supq; patet: q nimo p id quod a ppheta dicit: & oēs populi tribus & linguæ ipsi seruient cū solus ipse deus sit cui uel suū est uel pprium ut ab oibus seruiat. Constat igitur quod ipse filius hoīs debeat eē deus. Et quæ diximus quoniam adhuc nō credūtur a iudæis qbus merito credere debuerunt redarguā ipsos atq; reuincam testimoniis atq; rōnibus sacrarum scripturarum.

Veniat Zacharias .c.xii. q ait ue safachti al bet dauid ue al iosue ierusalaim ruach hen ueta hanumī ue hibbitu elai & asser daeharu q̄ uerba latine sonāt Zacharias
Et effundā sup domū dauid & super habitatores ierusalē spūm gratiæ & precum & aspicient ad me quē cōfixerunt: hæc uerba nullus dubitat eē dei uiuentis ac cōditoris oium quādo supius scribitur: dixit dominus extendens cœlū & fundens terram & fingēs spūm hominis in eo: cūque spūm gratiæ effundere nullius sit nisi dei ut habet psalmo. lxxxiii. gratiam & gloriam dabit dominus & ecclesiastici. xxiiii. in me oīs gratia uitæ & ueritatis: & danielis. c. primo dedit autē deus danieli grām & misericordiā in conspectu principis. Igit loqtur hic deus & qd ait: aspicieēt inquit ad me quē cōfixerūt. Quibus uerbis necessario concluditur qui gratiam infundit qui deus est quod aliquādo transfixurus sit: quod quidem tantæ maiæstati atque potentiæ competere nullo modo posset nisi per assumptionem carnis humanæ: quod actum ē atq; perfectum quando christi pectus sæuissimus ille lancea in cruce trāsfixit qua mortalitate suscepta dictus ē christus diuinum unum suppositum deus & homo uerus messiach: de quo ppheta hic locutus est ut inqt etiā rabi solomon huiuscemodi uerba exponēs insup in libro iudieū ordinariorūt q apud iudæos appellat seeffer senhedri guazit itidē hoc habet esaias præterea hoc attestatur mysterium: necnon hanc ueritatem confirmat. c. liii.
Me hofer umi mispat luqah ue et doro mi reso cheah. Apud nos

Psalmus
Ecclesiasticus
Daniel
Ra. solo.
Esaias.

de angustia & iudicio ablatus est: generationem eius quis enarrabit? docto-
res hebræi oēs capitulum istud ad christū messiach referri autumāt præter so-
lomonē qui uelut imprudēs ac furiosus dum se ad sydera falsis dogmatibus
efferre studuit in uana comēticia delapsus aduersatus est hoc in loco præser-
tim nō esaiæ solum sed cæteris ordinis sui: uult ipse ineptus atq; lasciuus qc-
quid hoc in capite ꝓpheta dixerit populo iudaico penitus accōmodari: q et
tor q̄tum insaniæ ac falsitatis in se habeat inferius declarabit᷑ loco suo. Di-
Ra. moses gerū. — cit ergo rabi moses gerūdensis cuius doctrinā iudæi plurimi faciunt super il-
lud geneseos. xxiiii. & introduxit eā isaac: hic est rex messiach qui dedit cor
Genesis — suū ad petēdum miserationes pro israel & ad ieiunādum & humiliandū se ꝑ
Esaiæ. — eis sicut scriptum est esaiæ. liii. ipse aūt uulneratus est ꝓpter iniquitates no-
Trās. cal. — stras attritus ē ꝓpter scelera nr̄a. Translatio insup caldaica quæ maiori apud
hebræos cœteros oēs auctoritate præstat sup uerbo ecce intelliget seruus me-
Esaiæ — us esaiæ. lii. inqt. Ecce ꝓspetabitur seruus meus messiach: quo sensu atq; sen-
tentia ueritas oibus paret: hinc est quod ueteres antiqui omnes tam iudæi q̄
christiani ab isto loco usq; ad calcem capi. liii. dici de christo oia non dubi-
tarunt. Quapropter cū dicitur eodē. c. uere lāgores nostros ipse tulit & do-
lores nostros ipse portauit: & infra ipse aūt uulneratus est ꝓpter iniquitates
nostras attritus est ꝓpter scelera nostra: sicut ouis ad occisionē ducet᷑ & qua-
si agnus corā tondēte se obmutescet: & nō aperiet os suū. & dabit impios ꝓ
sepultura & diuites ꝑ morte sua his & similibus fragilis christi natura ostēdi-
tur atq; humana. Cum uero dicitur oblatus est quia ipse uoluit percipit᷑ eius
diuinitas: quoniā si noluisset eum iudæi nunq̄ crucifixissent: quæ diuinitas
ostendit᷑ a propheta cū dicit᷑ generationē eius qs enarrabit: quia cū ipse de-
us sit infinitus & incōprahēsibilis generationē igit᷑ eius quis enarrabit? quā-
do principiū eius nāscit᷑ & originē eius quis metiri non pōt: secretū hoc uel
mysteriū ꝑcontādo mēs deficit: natura cōfundit᷑ humana quādo angeli sci-
re nequeūt: nec intelligere potuerūt: generationē eius igitur quis enarrabit?
nullus quidē neq; homo neq; spūs aliquis beatus. Ideo ait propheta supius.
Quis credidit auditui nostro? hoc ē quod deus & homo i uno existēs diuino
supposito mori ut hō uoluerit? & sequit᷑ & brachium domini cui reuelatū ē?
Dauid — hoc est fortitudo passionis christi: quæ ꝑ brachium designat᷑. Iccirco dauid
psalmo. lxxxvi. cecinit: notam fecisti in populis uirtutē tuā: redemisti in bra-
chio tuo populū tuū: quod munus atq; mysteriū: quia iudæi minus percipi-
Oseas — unt deus ꝑ osean de ipsis. xi. c. inquit portabā eos in brachiis meis & nescie-
runt quod curarē eos: hoc ē in extēsione manuū mearū in cruce ad æternam
beatitudinē ducebam eos & scire noluerūt quod a diabolica potestate libe-
rarem eos. Nō latuit hoc ueteres illos & antiquos pr̄es ad quos christus post
mortē suā cū descendisset q̄ maximo affecti gaudio exclamarūt: domine mi-
serere nr̄i te eni expectauimus esto brachiū nostrū i mane: & salus nr̄a i tēpore

tribulationis. esaie. xxxiii. & ideo sequit̃ a uoce angeli fugerunt populi: hoc esta uoce christi quando dixit: atrollite portas principes uestras & eleuami ni portæ æternales & introibit rex gloriæ: fugerunt diaboli. Et ab exaltatio ne tua io crnce scilicet dispse sũt gentes idest animæ diabolicæ: christusq; di ctus est angelus qppe q sanctorum patrum animis p passionem suam homi nibus a deo pacem traditam nũciauit. Eodẽq; c. esaiæ. liii. scribit̃ & de iu dicio sublatus est: p iudicium nãq; iudicum iniquorũ itelligit̃ quo captus est christus deus & hõ illusus flagellis uerberatus: & tandẽ condẽnatus ad mor tẽ tuoc de iudicio sublatus est. De quo iudicio glosa quædã hebrea sup illud geneseos. c. xviii. apparuit aũt abrææ dominus in cõualle mambre sedẽti in ostio tabernaculi sui ioqt q uoleoti abrææ assurgere uiris prope eũ astãtibus dominus dixerit: sede abraã tu es enim in signũ filiis tuis: futurũ ẽ ut filii tui sedeant tanq̃ iudices in cõcilio & ego stem. Sedere nãq; signũ est magistratus potẽtiæ uel dominii quod quidẽ glosa ipsa declarat cum dicit futurum ẽ ut filii tui sedeãt tanq̃ iudices in cõcilio. Stare aũt seruitutis atq; subiectionis. Sedebant anoa caiphas & herodes iudicãtes christũ deum & hominem. Sta bat aũt christus deus iudicãdus ut homo. Ex qua pfecto iudaica expositiõe accumulatius cõstat deum quãdoq; carnẽ debere assumere humanã & hoiem fieriut patet legẽtibus accurate. Valde enim mirãdum est hoc hebræorũ do ctores mysterium edidisse hãc ueritatẽ ptractasse & eam uelutí pertinaces iu dæi ac furiosi renuant tamẽ & aspnent. Deterius nãq; ducitur quod ex mali cia q̃ quod ex ignoraotia efficitur. Quam prauitatẽ uidens. c. v. hieremias i quit præuaricatione eni præuaricata ẽ in me domus israel & domus iuda di cit dominus: negauerũt dominũ & dixerũt non est ipse. idq; in se ueritatis q̃ tum amplectit̃ experientia docet: nã si nos dicimus mariæ uirginis filius fu it christus aiunt iudæi non ẽ ipse si dicimus messiach uenit: dicont non ẽ ipse si dicimus messiach deus est & homo: respondent non ẽ ipse: qua improbita te ac scelere offensus deus iudæoꝝ sectam pro merito graui & itolerabili ser uitute oppressit: quã cũ p annos mille & ppe qngentos pferãt ullo modo (tã ta insania peiti sunt) nolunt quæ sancti codices admonẽt uel admittere saltẽ uel intelligere. Quãobrem quæ deus fieri uoluit: quæ p pphetas multis sæ culis aote prædixit quoniã imergunt̃ ambagibus & erroribus se obliniũt re cusant & aspnantur: & huiusmodi deliramẽtis atq; insania ad pœnas iexpia biles & interitum se ptrahunt atq; ingurgitãt. Et ne detur hominibus istis ue ritatem auctoritas impugnãdi ut plerunq; fieri solet rões subticendo quod iniqum & impiũ ẽ: pgrediamur ulterius ad pbandũ idoneis assertoribus qđ nostra fatet̃ religio christũ messiach uidelicet nõ hoiem fuisse tãtũ sed deũ. Scribit̃ psalmo secũdo. Adonai amar elai beoi atta ani haiom ielitica domi nus dixit ad me filius meus es tu ego hodie genui te: hæc dici de rege mes siach teste solomone iudæoꝝ doctore sup hisdẽ i glosa sua hebræi oẽs dicũt

Esaias

Esaias

Genesis

Hieremias

Psalmus

Ra. solo.

Glosa he braea.

Ra: amna
Esaias.

& affirmant: testatur hoc idem etiā de eadem auctoritate Rabi amna exponens illud esaiæ. c. lxii. ꝑpter syon nō tacebo & ꝑpter ierusalem nō qescam: donec egrediať ut splēdor iustus eius. Cōstat igiť manifeste huiusmodi psalmi auctoritate christum deum esse debere. Filius meus es tu inquit deus: ego hodie genui te: genitus eni a patre naturaliter similis est patris: sed pater hic naturaliter est deus: ergo filius de quo dicitur hic est deus. & filius iste nullus alius ē nisi messiech: igitur messiach est deus.

Ar. iudæ.

Aggrediť me iudæus hoc audiens & quā attulimus rōne pturbatus inqt. deuia ratio stabili fundamēto caret neq; falsis ueritas uinci pōt: quā q cōplectitur in eo sapientia hominis est qua deus unus solus & unicus cognoscit & ueneratur hoc meum dogma hæc iudaica sentētia est: turpe eni opinor hoiem ingeniosum id asserere quod nulla rōne sustentari possit: & demum cognita disceptatiōis suæ leuitate oporteat ipsum quæ blacterauerit his oibus dissentire si enim ut inqs quoniā messiach deus filium appellauerit messiach deus naturaliter foret: populus itidē iudaicus quem totiens filiū uocauit deus eēt

Exodi.

& ipse deus scribiť nāq; sermo hoc est exodi. c. iiii. quando ad pharaonē deus pius atq; misericors legatum suum mosem ꝑ dimittēdo populo israel misit ei præcepisse ut diceret: dimitte filium meū ut seruiat mihi. Deus itaque ac dominus israel populū filiū appellauit: q cū mentiri nō possit israel populus eius filius est sed filius naturaliter (ut ais) correspondet patri & pater naturaliter est deus: ergo populus israel est deus: quæ res ꝑfecto qn rōnis ē particeps ab eo qdem neq; dici neq; excogitari debet: offendiť nāq; plurimū diuina illa maiestas cū alius preter eum deus naturaliter asserať & hac ignorāria simul atq; malicia tādem cōdignas pœnas dabit misertimus ille q fari tantum nefas ausus fuerit.

Re: ad ar.

Eius pniciosus est error cuius interest ueritatē ingrete: & ea non adhibita uelit quicq temere iudicare: quæ cōditio quod ingeniū i aduersario nostro uertitur q ante sensum eoꝝ exponit q̄ uerba pcipiať: & nos accusat ignorātiæ at q; maliciæ existimās nos alium deū præter unicū illum æqssimum iudicē parentē oium seq precari & adorare: hac iudæus opinione circunductus falsis undique se obruit & nos audire nō pōt neq; incognita pœnis æternis tacitus nos condēnat. Repetendū est igitur quod diximus ne in ꝑfundum demersa ueritas uel saltē in occulto iacere uideať: ut sanæ mentis q̄libet illam & capere & amplexari queat. Scribiť nāq; psalmo. ii. domius dixit ad me filius meus

Psalmus

es tu ego hodie genui te: qbus uerbis ego hodie genui te rō nostra ueritatem cōcludit: qa genitus a prē naturaliter correspōdet prī sed pr̄ q hoc i loco dominus diciť naturaliter est deus ergo genitus de quo hic diciť filius meus es tu naturaliter correspōdet deo igiť filius idē ē naturaliter qď deus. Et licet solū ꝑ uerba domius dixit ad me filius meus es tu huiusmodi ueritas affirmari possit: deus tamē pietate sua hoibus naturalē suā generationē i filiū uoluit

manifestare dicēs ego hodie genui te: nā quādocūq̧ cū filiatiōe generatio iū
girur: talis enī filiatio semp intelligit̃ naturalis: quod filius scilicet natura/
liter sit de substātia pr̄is. Recte igit̃ cōcludēdū est q̧ filius hic q tam apud iu
dæos q̄ christianos christus uel messiach dicitur: quē genuit deus: de substā/
tia dei naturaliter sit: ergo & deus. hanc rationem tantum de se ueritas fate
tur: q̧ ulla ui ulloue fundamēto iudæus ipsam neq̧ refellere neq̧ inficiari pōt
Quod aūt populū israel deus appellauerit filiū ut habet̃. c. iiii. exodi. & in Exodi
eodē. c. dixerit filius meus primogenitus israel ueritati qdē quā diximus nō
repugnat. Frequētius nāq̧ in sacris codicibus lectitamus a deo aliquos ī plu
rali filios appellari ut habet̃ psalmo. xxviii. afferte domino filii dei nusq̄ ta Psalmus
mē legit̃ nisi hoc in loco q̧ deus aliquē hoiem singularē uel indiuiduū appel
lauerit filium. Et q̄q̄ apud ignaros hic sermo domini appareat singularis di
mitte filiū meū ut seruiat mihi: tamē in se pluralitatē habet: quēadmodū &
hic filius meus primogenitus israel & ad eucri hoc est deutronomii. c. xxxii. Deutoro/
deū q te genuit dereliqsti. nā cū hic itelligat̃ populus israel q terminus colle nomii.
ctiuus dicit̃: de pluribus intelligi necesse ē: q unico tātū indiuiduo nullo mō
accommodari potest.

His itaq̧ rōnibus iudæus cū aduersari nō possit alio præcinctus gladio in aciē
ꝓgredit̃ si me forte incautū offendere posset: & qa p ignorātiā rerū diuina/ ii. Re. vii.
rū uarius ē atq̧ icertus assidua exactione agitat̃ & me astutia quadā aggredi Solomon
tur nō uirtute: p illud quod secūdo regū. vii. scribit̃ de solomone ego ero illi
in pr̄em & ipse erit mihi ī filiū: quæ qdem nō dicunt̃ de pluribus sed de uno
singulari solo & indiuiduo & p ea quæ in mediū adduximus obiectat nobis
apud christianos fas eē solomonē posse deū appellari: quod nec dicimus nec
imaginamur & tātū nefas christianus abhorret: & q̄q̄ dixerit deus ego ero il
li in patrē & ipse erit mihi in filiū nō sequit̃ q̧ solomō dei filius fuerit p natu
rā sed solū p adoptionē fuerit: idq̧ uerba ipsa manifeste declarāt ego ero illi
in pr̄em & ipse erit mihi in filiū hoc ē ego ero illi tanq̄ pater & ipse erit mihi
tanq̄ filius. Iudæus itaq̧ nō ueris qdem armis instructus cōtra me dimicādo
nil mirū si cecidit. Prosternit̃ nāq̧ q bene armati ictus nec præuiderit nec ca
uere ante potuerit.

Insurgit adhuc iudæus sagax atque multiplex: & qd(ut dissentiat rōnibus no Pulchtæ
stris) noui potuit reperire uetera quæcūque euoluēs (quoniā negare nō ē au/ Ar. iudæ.
sus quod ē euidētissimū) cōtra nos infert quo tandē in foueā decidet ipse un
de postea se extricare nō poterit inqt enī psalmo. lxxxviii. ipse inuocabit me Psalmus
pater meus es tu: & sequit̃ & ego primogenitū ponā illū: cōstat enī dauid de
um uocare patrē & deū dauid singulariter primogenitū appellare: igit̃ recte
cōcludi pōt ꝓut a christianis asserit̃ utraq̧ appellatione dauid filiū dei natu
raliter esse.

Cōclusio hæc quā iudæus icōsultus facit q̄tum ueritati adhæreat facile cogno Re. ad ar.

ſci poteſt: non enim rõni cõgruũ ſemp ducitur ut patrem aliqs uocet ꝙ eius
filius naturaliter ſit: nomen ſæpius paternũ initur ſenio uel dignitati abſq;
paterno tamẽ naturali officio: religioſum p̃rem appellamus q tamen p̃r na/
turaliter nõ eſt: dauid deum uocauit p̃rem non quia a deo genitus ſit atq; ab
eo naturaliter ꝓcedat: ſed quia eum deus creauerit & effecerit: & nos itidem
p̃rem quotidie appellamus deũ non p naturã ſed p adoptionẽ quia in filios
nos elegit quãdoq dem nos ad imaginẽ ſuã creauerit: hãc ipſam rõnem id qđ
ſequit̃ p ſe fert cũ dicitur: & ego primogenitũ ponã illum ponã inqt hoc eſt
tanq̃ primogenitum p adoptionẽ faciã illum: quoniam ſublimis erit & excel
ſus præ cũctis regibus terræ ut ſequẽs lectio docet. Tamẽ iudæi hæc de meſ/
ſiach dici non ignorant quãdoq dem eodem pſalmo pauloinfra dicit̃: & po
nam in ſæculũ ſæculi ſemen eius & thronũ eius ſicut dies cœli. Semẽ nãq; da
uid herodes ille aſcalonita cuius pater idumeus fuit ſubueritus ne r̃gnũ amit
teret cũ ex alio ſemine natus q̃ iudaico aliqs rex eẽ non poſſet diuina ſic de/
Deutero/ cernẽte lege. xvii. c. deutronomii nõ poteris alterius gẽtis hominem regem
nomii. facere q non ſit frater tuus perditum omne uoluit: ut omni extincto ſemine
regio ipſe a regno expelli nõ poſſet quo ꝑpetrato omne dauid genus ac regi/
um iudæorũ nomẽ funditus ablatũ fuit: igitur quod ſuperius dictum ẽ & po
nam in ſæculum ſæculi ſemẽ eius: & thronum eius ſicut dies cœli: dauid regi
nullo pacto applicari põt: cũ ſemẽ eius atq; thronus iãdiu defecerit atq; ex/
tinctus ſit. Hoc eni non præterit iudæum q iterrogatus an de ſemine dauid
poſſit aliqs inueniri uel ubi ſit ſaltem intelligi reſpondebit q dem ſe ignorare
omnino. Igitur ea omnia recte accõmodari nõ poſſunt alicui niſi chriſto qui
de eius ſemine ortus uerus meſſiach fuit quẽ quoniã iudæi futurũ expectant
errorem ſuũ non difficile cognoſcere poſſunt: cum ueritas ipſa expectationi
huic nõ congruat ſed plurimũ repugnet. Diſſolutis igit̃ uniuerſis quæ ꝓ de
fenſiõe ſua a iudæo adduci poſſunt ut iudaicæ diſcipline fallatia cognoſcat̃
ueniẽdũ ẽ ad id qđ neq; argumẽtatiõibus neq; ui ulla ĩpugnari põt ab eo.
Pſalmus Legit̃ pſalmo. xxxxiii. Chiſacha elohim holã uehed ſchebet miſchor ſchebet
malohutecha abaſta ſedech ue tiſna reſah hal chen meſſicahcha elohim elo/
hecha ſchemẽ ſaſon mehaberecha:
Hoc ẽ ſedes tua deus in ſæculũ ſæculi uirga directionis uirgã regni tui: dilexi
ſti iuſticiã & odiſti iniqtatẽ ꝓpterea unxit te deus deus tuus oleo leticiæ præ
cõſortibus tuis. Hebræoꝝ nullus aliter ſentire põt qn pſalmus iſte dicat̃ de
Cal. trãſ. chriſto meſſiach: nã caldaica trãſlatio ubi nos dicimus ſpecioſus forma præ
filiis hoĩum inqt pulchritudo tua rex meſſiach maior q̃ filioꝝ hoĩs cui aucto
ritati uel expoſitioni iudæoꝝ nullus adhuc repugnare audet quãdo pro lege
qcquid ea doceat obſeruet̃ ab eis: uerũ quos trãſlatio ipſa latebat aliq pſal/
mum iſtũ quibuſdã accõmodabãt hoibus & blacterãtes ueritate minus ꝑſpe
cta ſeipſos demũ nõ itellexerũt. Satis ſupq; eſt ad myſterium fidei tuendum

& ad ueritatē illustrādam caldaica expōsitin illa quā synagoga sequit̃ ac ue
neratur. Quāobrem messiach his uerbis spūs sanctus alloquit̃ & ipsū appel
lat deum dicens sedes tua o deus i sæculum sæculi: ergo spiritus sanctus qui
nec falli nec fallere quēquā potest messiach deū appellat igitur messiach ē de
us: & sequit̃ dilexisti iusticiam & odisti iniqtatem ꝑpterea unxit te deus de
us tuus: hoc ē tu o deus cui sedes est in sæculū sœculi quia dilexisti iusticiā &
odisti iniqtatē ꝑpterea unxit te deus deus tuus. duo sunt. Alter q unctus est
Alter qui unxit: unxit deus christū tanq̄ hoiem qui & deus est duo in ꝑsonis
unus in essentia. Hac igitur spūs sancti doctrina quis tam obtusus ingenio:
tam rōnis expers qui messiach deū eē non sentiat nō affirmet? Et inde alterū
oritur documentū: quod uera religio nostra edocet deum trinum eē: & unū
trinum in ꝑsonis unum in substātia atq; natura: alloquit̃ hic spiritus sanctus
messiach quē deum appellat & unctum dicit eē a deo: tres sunt igit̃ non q dē
in essentia quia unus: sed in ꝑsonis ut diximus. Spūm sanctum iudæi īficia
ri nō possūt: legūt & ipsi geneseos primo ueruach heloim merahefet ahl pe
ne hamaim: apud nos spūs domini ferebat̃ sup faciem aquæ: ab eo nāq; quic
qd æditur credi ab hībus & obseruari debet: cū deus sit quia spūs dei ē ipse
deus cū nihil sit in deo qn illud sit ipse deus: Huiusmodi ueritatis mysteriū
lucidū est atq; clarū: quod tamē capere iudæi nō possūt qppe q ignorātiæ te
nebris undiq; circūfusi & pertinacia quadā detēti rōnem inuestigare huiusmo
di atq; ueritatē inqrere contēpnunt. Eruditi nos aūt diuinitus & illuminati
christum messiach credimus uerū hoiem q a deo unctus est uerum deū qui a
spū sancto deus uocatus est. Neq; obstat q iudices quādoq; appellent̃ dii ut
habet̃ exodi. c. xxii. ad deos utriusq; causa pueniat & in eodē diis nō detra Exodi.
hes. Et in psalmo. lxxxi. ego dixi dii estis. Executores enim diuinæ uolunta Psalmus
tis atq; iusticiæ in sacra scriptura dii frequētius appellant̃: Idcirco eodē psal
mo præcipitur iudicate egeno & pupillo humilē & pauperē iustificate. Sed
aliquē singulariter deum uocari nō legit̃ in sacris litteris nisi de christo ut di
ctum est supra q cum deo unus est in substantia atq; natura unus deus infini
tus & incōpræhensibilis mundi opifex cœlorūq; oium fabricator de quo di Geneseos.
citur apud hebræos. c. i. geneseos berresit bara heloim hassamaim ue haares.
quod apud nos sonat in principio creauit deus cœlū & terrā & c. xvii. ego Leuiciri
sum dominus oipotens: & leuitici hoc ē uaiicra apud hebræos. c. xxiii. ego Deutero
sum dominus deus uester: & adeuorim hoc ē deutronomii tertio neq; ē enim nomii.
alius deus uel in cœlo uel in terra: & c. vi. dominus deus noster deus unus ē
Hæc diximus ut intelligant iudæi nō tres deos (ut aiunt) nos colere & obser iiii. Re. v.
uare sed unū solum & unicū de quo quarto regū. c. v. dicit̃ uere scio q nō sit
alius deus i uniuersa terra nisi tātū deus israel. Aperuit nāq; deus ipse nobis
arcanū pectoris sui p sanctos suos atq; seipsum deū i substātia unū eē atq; in
natura trinū aūt in ꝑsonis; quod quidē nō fecit taliter omni nationi & quia

mysteriũ istud a iudæis semotum est atq; absc̃oditũ ideo sequi tur & iudicia
Psalmus sua nõ manifestauit eis psalmo. cvii. Necessario diuertimus aliquãtulũ ab in
cepto ut uiderentur longe deuiũ iudæi iter a ueritate tenuisse: a qua penitus
exclusi denegant christum messiach deum eẽ ac hominẽ cuius sacramẽti spũs
sãctus q deus ẽ ueritatem docet sedes tua inquit deus christe rex messiach in
sæculum sæculi uirga directionis uirga regni tui dilexisti iusticiam & odisti
iniqtatẽ ppea unxit te deus deus tuus oleo læticiæ. Et si quis forte supstitio-
sus hæc noluerit regi assuero uel aliis quibusdam accõmodare hac sola uinea
tur ratione: scribitur nanq; sedes tua in sæculum sæculi. Hæc quidem de rege
ipso ac cæteris hominibus dici nõ possũt cũ ppetuã sedẽ eoꝝ nullus habuerit
Et ubi nos dicimus in sæculũ sæculi dicunt hebræi holã ued que dictiones
apud eos tempus ifinitũ significãt ergo de eorũ aliquo hæc nullo mõ itelligi
possunt ut constat sacras litteras studiosissime lectitanti.

Libet adhuc cætera prosequi prophetarũ dicta & redarguere penitus puersã
Esaias. & inueteratam iudæorum opinionem atq; duriciam ut suorũ deniq; pudeat
errorum saltem si penitere non possit. Esaiæ. c. xxxxviii. legimus
Lo meroset ba seter dibarti me het ba ioth ani ue attach adonai elohim sele-
chani ue ruho.

Q uæ uerba apud nos significant. Non a principio in absc̃ondito locutus sũ
ex tempore anteq̃ fierent ego eram; & nunc dominus deus misit me: & spiri
tus eius. Q uod autem hæc dicantur a deo patet ex lectione quæ antecessit.
Ego ipse ego primus etiam ego nouissimus. Q uæ uerba hebraice sonãt. Ani
hu anu rison af ani ahaton. Loqtur hic igitur deus: a quo dicit dominus de-
us misit me & spiritus eius. Propheta hic nõ circuitione uerborum: non ser-
monis implicatione ulla utitur: sed huiusmodi mysterii quod prædicamus:
lumen quoddam sole ipso clarius nobis offert atq; ostendit. Ait enim domi-
Nota etiã nus deus misit me & spiritus eius. Igitur deus & spiritus eius misit deum hoc
mysterium enim iudæi negare nequeunt: loquitur enim deus & ait dominus deus misit
trinitatis. me & spiritus eius: ergo deus a deo missus est & a spiritu eius. Ex quibus pro
fecto nostra quam sequimur doctrina oritur: q; dei filius fuerit a patre mis-
sus operante spiritu sancto ad assumptionem humanitatis q uerus messiach
fuit: quem nos christum appellamus. Q uapropter discant iudæi: qđ & nos
credimus atq; sentimus: quia quod a sanctis uatibus qbus arcanum hoc ape
ruit deus accipimus: illud recte prædicamus atq; tenemus. Non quærimus i
tenebris lucem: sed in eo qui uera lux est: qui mundum simul atq; cœlum illu
minat: quem qui sequitur non circũfunditur tenebris: de qua luce legimus

esaiæ.c.viiii.Habitantibus in regione umbre mortis:Lux orta ē eis.&.c.lx. Esaias
Surge illuminare ierusalem quia uenit lumē tuum:& gloria domini super te
orta est:& infra:super te autem orietur dominus.& gloria eius in te uidabi
tur & ambulabunt gētes in lumine tuo & reges in splēdore ortus tui. Quā-
obrem nos quidem non pertinaci certatione sed ueritate contēdimus aduer
sus hoc pfidum iudæorꝝ genus:q̄ si quam in nos habent simulratem depone
rent:ebetes eorꝝ sensus in adipiscenda ueritate clari atq; illustres penitus red
derentur.Et quæ ab esaia hic dicta sunt cernerent atq;(ut ita dixerim)mani
bus pertractarent:quibus dici cogitariue ad mysterium huiusmodi confir-
mandum:& ad ueritatem illustrandam clarius nihil potest. Nam deus redē
ptor inquit(ut ait propheta)deus misit me:hoc est deus pater filium deum
misit utiq; redemptorem:qui hoīes a diabolica potestate redimeret.Et hoc
illud est quod esaias.c.lii.attigit.Gaudete & laudate simul deserta hierusa- Esaias.
lem:quia consolatus est dominus populum suum:redemit hierusalem: para
uit dominus brachium sanctum suū in oculis omnium gentium: & uidebūt
omnes fines terre salutare dei nostri.Et.c.lxii.Dicite filiæ syon:ecce salua-
tor tuus ueniet.Et.c.xii.ecce saluator meus fiducialiter agam:& non time-
bo & sequitur & factus est mihi in salutem.Et quoniam(ut diximus)lumen
humanæ mentis deus est:eo duce ac præuio errare non possumus:qui nos in
struit per legatum atq; nuncium suum:quæ nobis uia capescenda sit ad æter
nam beatitudinem consequendam:ideo dicitur psalmo.xv.notas mihi fe- Psalmus.
cisti uias uitæ:adimplebis me lætitia:per quas iudæi si pergerent: tunc ueri
tatis huiuscemodi mysterium quod percipere minus possunt: corde illumi-
nato facile cognoscerent.Istud ipsum nos etiam.c.xxiii.hieremias edocuit Heremias.
Hinne iamim baim neum adonai ua azimoti le dauid zemach zaddi çumu-
lach melech hiseil ue aslach.mispat uzdacha baarez be iamaf tuiusach iehu-
dah ue gisrael giscon labetac ne sech slemo asler gicrco adonai gidchenu.
Quæ uerba latine sonant.Ecce dies ueniunt & suscitabo dauid germen iu-
stum:& regnabit rex:& sapiens erit & faciet iudicium & iusticiam in terra: i
diebus illis saluabitur iuda & israel habitabit confidenter & hoc est nomen
quod uocabunt eum dominus iustus noster.Hæc eadem scribūtur etiam ab
eodem capitulo.xxxiii.ad maiorem huiusmodi mysterii cognitionē.Quod
autem hæc uerba dicantur de messiach iudæi inficiari non possunt:nam cal
daica translatio quæ apud eos targum nuncupatur cui eorum nullus ausus ē
unq̄ repugnare inquit ubi nos dicimus suscitabo dauid germē iustū: Statuā
dauid messiach iustū.Ex qbus itaq; clarū ē tā apud iudæos q̄ christianos p-
phatā hic loq oīo de messiach.Quapropter ut ueritas de q̄ loqmur iudæis.
pateat primo dicēdū ē deū secūdū sui uirtutē apd' hebræos pmultis noibus

Heloim appellari:ut heloim:quod dicitur a timore uel iusticia:adonai a magistratu
Adonai uel dominio. sadai:qa ab eo fieri omnia possūt. Omitto cætera præter hoc
Sadai. unum iotheuauhe:cuius dogma inuenire adhuc neq; græci neq; latini potue
Iothe/ runt:utuntur illi hoc nomine tetragrāmaton:nos autem deus uel dominus.
uauhe iudæi uero nomen illud neque intelligunt neq; sua uoce uel sono exprimere
Græci. possunt:& loco illius adonai nomē proferunt quem admodū habetur exodi
Larini .c.vi. Ego dominus qui apparui habraā isaac & iacob in deo oīpotente. Et
Tetragrá/ nomē meū iotheuauhe qđ a iudæis illic scribitur adonai nō idicaui eis. Hoc
maton illud nomen est gloriosum proprium ineffabile & īfinitum quod propriā dei
Exodi. naturam tantum & incōprahēsibilem absq; respectu ad aliquē effectū signi/
Esaias. ficat:& soli deo ipsi cōuenit & alii nulli applicari pōt:quo & solus se appel/
lare uoluit q deus est quēadmodū habet exodi.c.iii. dominus deus patrum
uestrorū & sequit hoc nomē mihi est in æternū:& esaiæ.c.lxiii. Ego dominus
hoc est nomē meū:ubi enim dominus dicit ibi ponit iotheuauhe nomē ꝙ &
itidē in aliis fit locis q̄plurimis. Neq; ꝓpria uoce illud pōt a iudæis ꝓferri:di
Adon. cūt enim adonai(ut diximus)tametsi adon rectius ꝓnunciarēt:addunt ipsi
ior quod elemētum est hebraeū siue littera:& dicūt adonai:quæ dictio qnq;
scribit litteris:alepl. daler. uau. nun. prima cū duæ sint littere nun. & iot.
quattuor aūt primis scribit adon & significat dominum:addita iot: efficit
Exodi. adonai & significat dominū meū. Vbi igitur in sacris lr̄is ut exodi. iii. scribi
tur dominus deus patrū uestrorū:& eiusdem. xx. dominus deus tuus q edu/
Esaias. xit te de terra egypti:& esaiæ. xxxxii. ego dominus hoc est nomen meū: scri
ptum est iotheuauhe nomē;& ibi apud hebræos legit adonai:apud græcos
tetragrāmaton:apud uero christianos deus uel dominus. Et quoniā eius ue/
ra nominis ꝓlatio atq; significatio latet adhuc hebræos græcos atq; latinos:
ab ipsis quidem illud recte proferri non potest. Hoc autem fit:quia imperfe
cte deum cognoscunt:eum iccirco imperfecto nomine appellant:& quoniā
deus ipse solus perfectus est:ideo perfecte se cognoscit:& perfecto nomie se
appellat. Et dicunt praeterea hebræi:si quis illud dei nomen recte pronūcia
ret:eiusq; rectam significationem teneret:humanam in operādo tanq̄ deus
naturam superaret. Ideo sibi ipsi soli uoluit hoc attribuere deus:quia solus
ipse deus est infinitus pariter & immensus:qui solus humanam excēdit naturā
atque superat. His rationibus non immerito cōcludi potest:ꝙ is qui hoc no
mine dignus existimetur:ipsiusq; natura etiam dignus pariter cēseatur. Sed
hoc ipso nomine christus messiach a propheta dicitur proculdubio & appel
latur igitur christus messiach deus est. Et hoc est nomen iquit ipse: quod uo
cabūt eum dominus iustus noster:qui terminus dominus apud hebræos scri
bitur iotheuauhe:& ab ipsis(ut diximus)adonai profertur nec secus ab eis
ꝓnunciari potest. Quāobrem iudæus q hoc nō percipit neq; animaduertit
facile delyrat & in errore uersatur:nosque qui ueram religionem sequimur:

uanis superstitionibus imperitus ipse accusat simul atq; deludit: in hoc ideo labitur: quippe qui cũ multiplicibus atque diuersis erroribus studeat: ineptus ipse efficitur iudics improbus atq; isanus At nos qui diuino lumine accepto recta ꝓficiscimur: a ueritate quidẽ aberrare nõ possumus: nõ ergo fallimur: quoniã ubi fallendi rõ abest ibi enim a ueritate nihil ẽ alienũ. Misit nãq; deus præcones uolũtatis suæ: atq; correctores iprobitatis humanæ: quoꝝ quidem nõ humanas sed diuinas fuisse uoces attestatur iudæus simul & christianus. Necnõ ille ẽt omnia impleta eẽ eoꝝ uaticinia & in unã eãdemq; accedere sniam uidet atq; cognoscit: & tamẽ ueluti desperans & rõnis expers deserto recto itinere quo se ꝓripiat nescit: & in deuios nõ inuitus ille labit̃ anfractus. Vult enim adhuc cõtra quæ diximus tanq̃ impudẽs ac temerarius ꝓgredi: & nobiscũ signis claris bellũ gerere: sed spero dũ se tueri uoluerit proprio gladio hoiem piturum: & ueritatis demũ ac rõnum ictibus maxime percussus: cũ obstare ulterius nõ poterit aufugiet: & ipsũ fugientẽ insequar: donec se uictum omnino atq; perditum fateatur.

Inqt nãq; ipse iotheuauhe nomen deo & plerisq; aliis ẽt competere posse legit̃ enim exodii. xvii. ædificauit moyses altare & uocauit nomen eius: dominus exaltatio mea. Et. xxii. geneseos: appellauitq; nomẽ loci illius: dominus uidet. Insup in libro iudicũ. c. vi. ædificauit ergo gedeõ ibi altare domino uocauitq; illud: domini pax. In qbus auctoritatibus & aliis ubi scribitur dominus: ibi litteris nostris hebræis iotheuauhe scriptũ inuenimus igit̃ & aliis nomẽ illud tribui atq; accõmodari põt.

Ar iudæ
Exodi
Geneseos.
Iudicum

Solet qdẽ fũdamẽto nõ fideliter iiecto ædificiũ facile corruere. Quod sic accidet aduersario nostro q cũ stabile quicq̃ uel firmũ nõ habeat: quo se in hoc certamine uel sustentare uel defendere possit adeo corruet: ꝗ omni iam destitutus impugnandi suffragio: unde ꝓ se tuẽdo uel opem uel subsidiũ quæritet ulterius nequeat inuenire. Dicimus nãq; denuo & ita affirmamus nomẽ iotheuauhe illud eẽ: quod solũ soli deo cõuenit: & alii nunq̃ conuenire posse: illamq; diuinã significare substantiã nõ intelligibilẽ sed infinitã atq; imensam purã atq; nudã ꝓut in se cõsistit: & apud hebræos nunq̃ ꝓfertur nisi a sũmo sacerdote & ibenedictionibus solũ & in tẽplo. Et Istud ipsũ sẽtiunt iudæi atq; suos edocent. Fatemur isuper hoc ipsum si cui recte addici posset: ꝗ is ꝓculdubio deus eẽt: nã q proprium nomen rite sequitur eiusdem naturam ut sequatur necesse est. Quare iudæorum obiectio positioni nostræ nihil obstat: cum dictioni iotheuauhe altera dictio iuncta sit in auctoritatibus prædictis; & illa per se simpliciter non proferatur. Dicitur nãque ibi: dominus exaltatio mea: dominus uidet: domini pax: que dictiones termino dominus additæ: qui ibidem scribit̃ iotheuauhe apud hebræos idicãt nomẽ illud diuinæ maiestati nõ applicari: sed locis uel altaribꝫ ut patet. quẽadmodũ & nos uel deodatus uel amadeus uocamus aliquẽ q tamẽ tãtũ hõ ẽ & nõ deus facit hoc illa dictõis additõ

Re. ad ar.

qua ablata nomē illud deū tantū significat: quo solo atq; simpliciter aliquē appellare nefas esset atq; ꝓfanum ideo non fit quia homo tantum est & non deus. Hieremias autem solo nomine ac simplici iotheuauhe sine alterius ter mini additione christum messiach appellat: quando dicit. Et hoc est nomen quod uocabunt eum iotheuauhe hoc est deus Igitur si nomē istud ineffabile & infinitum quod soli deo tantū conuenit & non alii: christo sine cōnexione aliqua competit & applicat̄. Iure atq; merito cōcludi debet: christū ꝓcul du bio deū esse. Iudæus hoc audiens se cōficit atq; cruciat cū id assentire nobis quod diximus absq; ulla contentione necesse sit. & aufugere nequeat quo minus ueritatem istam fateatur. Sed quid agit ut malus & ꝑtobus: ubi eni

At. iudæ: a propheta dicitur: uocabunt eū dominus iustus noster: inquit ipse literarū

Re. adar. sensū puertēs: qđ dominus uocabit eū scilicet christū hoc noīe iustus noster Nō equidem putassem unq̄ tātū sceleris ac prauitatis iudæorū animos occu paret: ut sanctoꝝ uatū diuinitus scripta corrūperēt: & nominū uel dictionū suarū ꝓprietatē siue naturā euertetēt: tāta eni audacia atq; temeritate ducū tur: q̄ iam dei nomē dillacerare & deū ipsū illudere īpune sibi licere putent: differt tēpus ultionis deus ut maiori supplicio delinquētes afficiat: nam ma gna est ira cū peccãribus nō irascit̄ deus. Habetq; tantū æquitatis in se diui na ueritas: q̄ qcquid saluti humanæ congruū duci pōt illud uoluerit recta ꝑ ficiscētibus indicare: & in hoc ipso de quo loqmur id muneris apparet: nam

Ra. abba: quæ ītātibus iudæoꝝ pleriſq; messiach quo noīe sit appellādus. Rabi abba uit apud eos doctissimus respondet iotheuauhe messiach ē appellandus: ut habet̄ ait iste doctor hebræus apud hieremiā & hoc ē nomē quod uocabunt

Thalmut. eū dominus iustus noster: scribit̄ hæc uetitas in thalmut in distinctõe quadā

Glosa he quæ incipit: q uidit in libro q inscriptus ē babalbatta. Hoc si dixerit doctor

bræa. iste hebræus: legāt iudæi glosam sup ptimo lamētationum hieremiæ: & hæc

Manahem eos uetitas nō latebit: ubi ēt dicit̄ multis noibus appellari messiach: ut ma

Hinom nahem: q consolatot dicit̄. hinom: quod filiationē uel filiū significat: a nim

Rabi aue aūt oritur: q filius dicit̄. Hoc enim ait rabi auenazra sup psalmo: deus iudi

nazra. ciū tuū regi da. Et recte christus messiach filius nūcupat̄: q a psalmo q apud nos secūdus dicit̄ inq̄t deus ad ipsum: filius meus es tu: ego hodie genui te.

Hunana Q uæ uerba hunana noīe rabi iddi sup illud hieremiæ creauit dominus no uum sup terrā testatus est tantū de christo dici. Q uapropter si hebræoꝝ do ctores quā dicimus ueritatē fateant̄ & affirmēt messiach iotheuauhe dei no mine appellari quod deo soli cōuenit hæsitare qdem nemo pōt messiach de um eē nisi forte insanus & a ratione penitus abdicatus. Proprium nāque ho minis est: quæ ueritatis sunt: ea protsus percontari: quotum cognitione di ligenter adhibita: sequatur postea quod ratio ipsa suadet atque mouet: ut non necessitatis uinculo: sed officii quod deus demandauerit: uidea tut effici ab eo. Nemo sumet fiducia uel ingenio fretus: hoc uel illud esse

gratū deo iudicet: nisi tradita a delegatis eius præcepta prius cōpleat: suāq; conscientiam metiatur. Non prodest homini hominem eē: nisi tōni inseruiat: deumq; cognoscat parentē suū: quo uiuit: quo sapit: quo pfruetur tādem si eius omnino obsecutus fuerit uoluntati: quo munere atq; beatitudine priuāt se iudæi qppe q se existimant scite quæ nesciunt: & inepte & arrogāter quæ minus pcipiunt aspnantur & accusant. Christianus uero cui soli hæc a deo reuelata ueritas est: & ad quē diuinarū rerū celitus est missa cognitio: huius mysterii sacramentum de quo loqmur: quoniā scit: ideo tenet: & quæ iubet illuminatos ipse amplecti & obseruare nitit̄ icciteo accipiet cælestis illius at q; diuinæ mercedis præmium preciumq; gloriæ q deus est. Nō pgit christia/nus per abrupta & præcipitia iudæi ut solent: qui spretis diuinis uaticiniis: fauētes supstitionibus in perditos dillabuntur errores: quorum ueniam spe/rare non possunt: quādo rōnabili hominis officio non casu uel ignorantia: sed uoluntate atq; pposito prinaciter abutunt̄. Instructi enim sunt ppheta rum uaticinio atq; suoq; doctoq; testimonio messiach deum esse & hominem & ab his etiam se amouent obturātes aures suas nihilue curantes nisi peruica ciam suam defendere atq; tueri. Hinc est q; nōnulli iudæorum ut scite uideā/tur quæ nesciunt audeant hoc in loco hieremie uaticiniū subuertere. Dicunt enim suscitabo dauid germen iustum: germen illud intelligi zorobabel qui ex semine dauid ortus est. Fallitas enim hæc satis cuiq; patet per lectionem sequentem ubi dicitur: & regnabit rex & sapiens erit. Zorobabel enim re/gem nunq̄ fuisse legitur: igit̄ de ipso uerba illa intelligi nullo mō possunt un de liqdo apparet iudæorum error: & christianorum uerus sensus atq; senten tia: q prædicant: fatent̄ atq; tenent messiach uerum hominem uerūq; deum. Præterea aliqui etiam iudæorum ut cæteris aliis sapientiores iudicent̄ incō/sulti aduersum me prodeunt persuadentes sibi incautum me offendere: neq; cogitant uim ueritatis atq; uirtutem: qua omnis armatus nō hostibus solum resistere: sed eos etiam expugnare mirum in modum præualet. Et quia dixi/mus quando iothetiauhe nomini dictio additur aliqua: tūc illud proprie nō significare deum: sed locum uel personam aliam. Ex hoc inquiunt istud seq: quando a ppheta dicitur. Et uocabunt eum dominus iustus noster: q; termi nus ille dominus qui apud hebræos scribitur iotheuauhe: non pprie ibi deū sonet sed hominem tantum qui est messiach: quoniam ipsi nomini applicen/tur hi termini iustus noster: queādmodū cū dicit̄ deodatus gradeus q pptet hotum terminorum datus gratia additionem quāuis hoc nomen deus ibi in seratur non tamen deum sed hominem tantum significant. Igitur cōstat ma nifeste q; propter terminorum additionem iustus noster: qui adduntur huic nomini iotheuauhe a propheta non sit messiach appellandus deus: sed deus iustus noster qui termini hominem solum significant sicut deodatus gratia/deus & dominus exaltatio mea.

Ar. iudæ.

Re. ad ar.

Ar. iudæ.

Re. ad ar. Satis mihi supq̃ huic obiectioni respōdisse uisum est: quando supius p talmu
thistam suū abba rabi ostenderim messiach eē iotheuauhe noīe dictiōe nulla
addita appellādū. Sed ne p huiusmodi hoīes uideamur solum ueritatem ap
probare quā seqmur: sed ēt fundamēto idoneo ac rōne: iccirco argumētatōi
huic respōdendū etiam arbitrati sumus laudabile atq̃ honestum fore: ne ita
ctum quicq̃ atq̃ indiscussum de hostibus nostris relinquamus ad ueritatis ui
ctoriā cōsequēdam. Affirmat nāq̃ uera atq̃ sancta nostra religio christū mes
siach noīe iotheuauhe absq̃ additione alicuius termini appellari: quo uerita
tis dogmate instruit nos hieremias cū ait & uocabunt eum dominus: hoc est
iotheuauhe iustus noster. Neq̃ isti termini iustus nr̄ ueritati huic repugnant
quoniā hic terminus iustus non additur huic nomini iotheuauhe ut eius mu
tet significationē quēadmodū fit in hoībus istis dominus exaltatio mea do-
minus uidet deo datus gratia deus & in aliis huiusmodi: sed addit̄ ueluti epi
theton suū pprium atq̃ congruū. Neq̃ deus dici pōt si deus est nisi intelliga
tur terminus iste iustus: qnimo p appositionē hoꝝ terminorum iustus noster
efficitur quod absq̃ dubio nomē illud iotheuauhe ibi a hieremia positū non
possit aliud intelligi nisi deus unicus & ifinitus cum ipsi apponat̄ eius pro-
prietas & ineffabilis uirtus quæ ē iusticia. Vnde exodi. c. viiii. scribit̄ domi
Exodi. nus iustus & ego & populus meus impii. Et. ii. Re. c. xxiii. prīcipes israel &
Li. ii. regū rex dixerūt iustus est dominus. Et neemias. c. viiii. nūc itaq̃ deus noster ma
Neemias. gnus fortis & terribilis tu iustus es in oībus. Necnō & psalmo. cxviii. iustus
es domine & rectum iudicium tuū. Et psalmo. vii. deus iudex iustus fortis &
Hieremias patiens. Et psalmo. cxxxxiiii. iustus dominus in oībus uiis suis Et hieremias
Sopho- c. xii. iustus quidē tu es domine. Item sophonias. c. iii. dominus iustus ī me-
nias dio eius. Ex his igit̄ clarum est q̄ terminus iste iustus adiunctus huic nomini
iotheuauhe non mutet significationem eius sed magis aperiat atq̃ declaret
Psalmus Quapropter cū de messiach a ppheta dicitur & uocabunt eum dominus iu
stus noster non pōt non pcipere qui rōnis est particeps messiach uerū ac uni-
cum esse deum infinitum atq̃ imensum. Quod autē istud ipsum an ueritate
Ra. moses fulciat̄ & uigeat. Audiant iudæi expositionē atq̃ sniam Rabi mosis magni
Beresit prædicatoris: quem alterū mosen legiferum quasi appellant in beresit rabba
rabba hoc est in lamētatione hieremiæ quām magnā ipsi uocāt sup trenorum. c. v.
Trenorum quod apud nos sonat pupilli facti sumus absq̃ patre. Dicit ibi rabi barachi
Ra. bara- as: q̄ deus uidens iudæorum singultū & āgorē inqt. Vos dicitis pupilli facti
chias. sumus absq̃ patre. Sic itidem erit redēptor mundi: quē ego suscitabo ex uo
Esaias. bis: qui orietur sine patre: sicut scriptum est esaiæ. c. liii. Et ascēdet sicut uir
Zacha- gultū coram eo & sicut radix de terra sitienti. Et zachariæ. c. vi. Ecce uir ori
rias. ens nomē eius. Et dauid psalmo. cviiii. Ante luciferum genui te. Et psalmo.
Psalmus. Quare fremuerūt gentes in quo dicitur dominus dixit ad me filius meus es
tu: ego hodie genui te. Quid enim clarius ad nostrū exponendū ppositū ab

isto rabi adduci potuit? Quid quo magis huius mysterii ueritas q̃ nostrorũ
aduersariorũ testimonio decerni atq; comprobari possit? At ipsi qdem nolũt
a qbusdã suis maioribus irretiti: & falsis argumẽtationibus capti fateri chri
stum deũ esse & hoiem. malunt præcipitari alieno sensu & aliter sentire: q̃ ue
ritas q̃ uel diuina ratio exposcit. Quod aũt dicimus uerum sit: ueritatem ẽt Esaias.
alibi requiramus.

Scribitur namq; apud esaiam. c. viiii. Chi ielet iulad lanu uben nitan lanu ue
iichiie scerara al scechmo ueichare ssemo pelle ioes el gibbor aui had sar salõ
Latine dicitur.

Paruulus enim natus est nobis & filius datus est nobis: & factus ẽ principatus
sup humerũ eius: & uocabitur nomẽ eius admirabilis cõsiliarius deus fortis:
pater futuri sæculi princeps pacis. Rabi moses egyptius scribens de dignita Ra. moses
te uirtute atq; excellẽtia regis messiach ad quosdam rabotenos: hoc est magi egyp.
stros hebræos ait q̃ nomina hæc cum epithetis suis quæ hic a pphæta scri
pta sunt: dicunt de puero nato q est rex messiach. Insup rabi auenazra idẽ Ra. auena
dicit pariter atq; tenet in sua super hoc declaratione: qui demum accusatus zra.
a qbusdam q̃ messiach deum appellaret: ne extra synagogam eiiceretur: co
natus est: que dixit ezechiæ regi accõmodare: quẽ postea rabi solomon festi Ezechias.
nus & prius ad oẽm insinuãdum errorẽ: & alii qdam secuti sunt. Quã opi Ra. solo.
nionem ineptam esse atq; falsam inferius non difficile ostẽdemus. Tamẽ egy
ptius ille moses q oium hebræorum iudicio dogmatibus ac disciplinis cæte Ra. moses
ros oẽs præstat: sentit atq; fatet oia illa nomia de rege messiach dici & affit
mari. Cũq; in ipsis hoc nomen deus inseratur: qs tam cæcus tam demens qui
nõ uideat non intelligat: iudaicam ẽt sectam huius ueritatis sacramẽtũ chri
stum esse deũ & hoiem nõ ignorare? Cadunt enim iudæi in multiplices falla
tias nõ inscii sed ptinaces: q sic appetunt sic uolunt. Inficiãtur qd tenẽt qd
in manibus habent: denegant quod firmiter sciunt: accusant sectantes quæ
homines ueritatis magister deus edocuit. Sacras omnes euertunt litteras ue
suos tueri possint errores: uero semp falsum anteponunt: ut diuina hæc ueri
tas in occulto sepulta iaceat: q error maximus qdem est & aiaduersiõne non
indignus. Nam ubi a propheta dicit. Et uocabit nomẽ eius admirabilis cõ
siliarius: deus fortis: pater futuri sæculi: princeps pacis: uerba puertũt & di
cũt. Deus noster fortis: q ẽ admirabilis cõsiliarius & pater futuri sæculi uo
cabit puerũ natũ hoc est regẽ messiach principẽ pacis: o inaudita iudæorum
fallacia: o facinus non æquo animo ferendũ. Audent puertere atq; destrue
re si possent illud quod deus ipse fieri uoluit atq; decreuit: quam maliciam
atq; improbitatem præuidẽs esaias. c. i. inquit: Ve genti peccatrici: populo Esaias.
graui iniquitate: semini neq̃: filiis sceleratis: dereliquerunt dominum blasfe
mauerunt sanctũ israel: abalienati sunt retrorsum. Has patit deus iniurias:
quas tamẽ nõ oblitus iexpiabili poena opportuno tpe pariter cõpẽsabit: nã

ſcientes qui peccant: & ſua errata corrigere nolunt: ueniam q̃dem aliquam
non merent᷑. Ignoſcitur aũt his q in peccatum incauti prolabunt᷑ & pœnitẽ
tes ſe corrigunt. At credunt iudæi nos fallere ſe aũt ipſos libẽter fallũt: quo
nihil ſtultius homini eſſe poteſt. Scribũt nãq; iudæi dictiones uocabit᷑ & uo
cabit hiſdem litteris & hiſdem pene punctis. Prima enim ſic ſcribitur ſecun/
Vau dum ordinem ſcribendi apud eos & eſt quinq; litteris (ut ui/
Iot detur cõnexa) & legitur ſecũdum motem iudæorum. Et harum lit
Cof terarũ prima dicit᷑ uau. Secũda iot. Tertia cof. Quarta res. Quinta aleph
Res qbus quattuor ſupponuntur puncta: quorum primũ uocatur ceri. Secũdũ
Aleph hirich. Tertium camez. Quartum cegol. Ex qbus litteris & punctis oritur
Ceri hoc uerbum uehicare hebræum quod apud nos dicitur uocabit᷑. Altera ue/
Hirich ro dictio: quæ eſt uocabit ſcribit᷑ hiſdẽ lr̃is ut ſupra: ſed aliqbus diuerſis pũ
Camez ctis hoc modo quorũ primũ dicit᷑ camez. Secũdum hirich.
Cegol Tertium ſeua. Quartũ camez. Ex qbus lr̃is & pũctis efficit᷑
Vehicare hoc uerbũ uahicra hebræũ quod apd᷑ nos ſonat uocabit. Hac itaq; una & ea
Vocabitur dem lr̃arum figura (licet iter ſe pũcta uarietare diſcordẽt) a fundamẽto ueri
tatis & a rõne ueræ religionis iudæi ſe amouẽt atq; abdicãt. Qd᷑ aũt hæc ue
Vau ritas nõ ingenio ſolũ nõ oculis uideat᷑ ſed ut dici ſolet manibus attractetur.
Iot Legãt iudæi ſup huiuſmodi uerbis eſaiæ ſupius adductis ſeptuaginta inter/
Cof pretũ tranſlationẽ hoĩum hebræorum ad modũ doctiſſimorum: qbus iudæi tan
Res tũ fidei tribuũt q eorum repugnare dictis auſi nunq̃ fuerint: ea utiq; ſic expo/
Aleph nunt. Puer natus eſt nobis & filius datus ẽ nobis cuius imperiũ ſup humerũ
Camez eius: & uocabit᷑ nomẽ eius magni cõſilii angelus. Ex hoc enim manifeſte ap/
Hirich paret. Cũ doctiſſimi illi uocabit᷑ ſcripſerint: q uehicare nõ uehicra hoc ẽ uo
Seua cabitur nõ uocabit & ſcribi & pferri debet. Et ad iſtã ueritatẽ cõfirmãdã ac
Camez cedit trãſlatio illa caldaica quã iudæorum nullus carpere unq̃ auſus ẽ: cum do
Vahicra ctrina eius undiq; ueritate atq; ſapiẽtia fulgeat: ubi ita dicit᷑. Infans natus ẽ
Vocabit nobis & filius datus ẽ nobis & recipiet ſup ſe legẽ ad ſeruãdã eã: & uocabit᷑
nomẽ eius abante mirabilis cõſilio: deus fortis pmanẽs in ſæcula ſæculorum
meſſiach. Qua expoſitiõe clarius aliqd neq; dici neque cogitari põt p quam
uocabit᷑ pcipimus nõ aũt uocabit. Igit᷑ uehicare non uahicra ſcribi a iudæis
atque pnũciari debet. Hãc illi quotidie lectitãt intelligũt atq; ſciunt: fateri
aũt uelut pertinaces diſſidioſi ac pfidi hoc tã dilucide myſteriũ declaratũ hãc
eis ueritatẽ ppoſitã nolũt: quimo denegãt & accuſant. Qua ptinacia pciti ĩ
mergẽtes ſe erroribus atq; fallatiis a ſalute ppria ſe detorquẽt: quod iniquũ ẽ
& impiũ & humano noĩe ĩdignũ. His ergo diligẽter diſcuſſis patet undique
ueritas quã ſeqmur: necnõ & iudæorum obiectio ianis atq; fatua: q ad czechiã
regẽ pphetæ dicta ſupius trahere conabant᷑: quæ qdẽ nõmodo rõne aliqua
ſed ẽt nec ulla ui uel ĩgenio illi uel cõpetere uel accõmodari poſſũt: Et quoni
am circiter annos. xv. rex ipſe pace fũctus fuerit. Iudæi nãque tãq̃ regem ſuarum

impiti & tõnis ignari exptomere audēt quod animo q̄dē concipi minus põt: Id que ueritas ipsa docet. Regnauit rex ipse annis. xxviiii. quē. xiiii. anno tegni eius sennacherib assyrioꝝ rex amaritudine & angustiis q̄plurimis affecit ut scribitur. iiii. Re. xviii. & . xviiii. Quo mortuo eius loco manasses filius suffectus ē: quē principes exercitus regis traxetūt uinctū cathenis atque cōpedibus in babylonē ut legiē secūdo paralypomenō. xxxiii. Ex qbus igiē cōstat q̄ p id rēporis pax nō diu uiguerit quo d esaiæ dictis repugnat atque cōtrariat: q eodē. c. ait & pacis eius nō erit finis. Hæc ad tollēdā oēm fallaciā: & ād cōuincēdos errores iudæoꝝ dixisse uolui: tāetsi satis supque ostēsū fuerit ea dici omnia & exponi de christo messiach & ita esse sicuti ē & apparet. Cum itaq̄ iudæi clausos rationibus nostris se undique uideant & uetitate obsessos: quo se ptoripiant nesciunt: & circūspiciētes musitant & fugam taciti rubore circūfusi corripiūt. Non miretur igitur aliquis: si e regno ptoprio expulsi uniuerso orbi seruiant: si miserrime uiuant: si dolote assiduo cruciātur facit hoc pertinacia sua simul atque malicia: quæ adeo cōsenuit q̄ diuini huius mysterii cognitione indigni sint merito iudicandi. Christiani uero q sanctarum literarum uim ac rationem diligentius ac plenius discussetunt uiam salutis ac ueram religionem intelligunt tenent aeque obseruant: neq̄ possunt se a recto itinere flectere: quia cælestes litteras non corrumpunt: ut nouam sibi legem atq̄ doctrinam sine ulla ratione atque radice ueritatis componant sanctorum solum prophetarum traditionem ueram utiq̄ amplexi sunt: qua instructi excidere non possunt a uero cultu atque religione. Iudæi quoniam christi nomen infensum habent quem hominem tantum existimant & nō deum: uias sibi deuias & perditionis uestigium suorum maiorū auctoritate sectantur relinquentes diuinam maiestatem: quæ coli non potest nisi per filium qui sicut radius a sole ita a patre filius separari nō poteit: qui igitur colie patrem colit & filium: & qui odit unum odit uttūq̄ quoniam una uttiq̄ mens est: unus spiritus una substantia: quæ fecit condidit atque gubernat cœlum & quæ sub cœlo sunt omnia: cuius uirtutem diabolica potestas tremit superatur atq̄ prosternitur: qui etiam signo crucis perspecto: cui christum iudæi affixerunt stare non potest: sed uincitur & propullatur.

Hoc ipsum profecto dictū mirabile est: cum perscrutantibus recte appareat tres potestates tantum esse diuinam diabolicam atque humanam aliam alia tum fortissimam: & humana quæ reliquis minus ualida est atque potens diabolicam superet atq̄ prostetnat: quod diligenter inspiciendum est id fieri nō posse nisi diuinitatis illa aliquid taperet: a qua uincitur prorsus diabolica solum: quæ diuinitatis uirtus cruci tātum inest uirtute christi qui supet eā mortuus est: quod effici nō potuisset: nisi fuisset christus deus uerus ac uerus homo. Huiusmodi potentiæ atq̄ uirtutis roma mundi princeps & cætera loca idolis olim dedita testimonium afferunt: nam ubi simulacris imolabantur &

Ezechias iiii. Re. xviii.
Manases. Paralypomenon
Roma

demonum præualebat potestas: ibi sane post christi continuo crucis affixio/
nem crux ea utiq; expulsis ab ipsa demonibus sua uirtute uiguit: & ipræsen/
tiarum regnat colitur & ueneratur. fieri hoc quidem non posset nisi fortitu/
dinem suam in illa diuina uirtus administrasset. demonum enim robur atq;
potestas prosterni ab humana ui ulla nequit: cum hæc debilior sit atq; huma
nis ægritudinibus subiecta. Fuit igitur illa quæ & nunc est ac semper erit in/
superabilis & infinita dei potentia: qua crux ipsa diuinum illud operabatur
mysterium: quoniam in ea christus affixus deus & homo: hanc illi uirtuté uo
luit condonare. Hinc est q; demones eam ferre non possunt sed perterriti at
q; humi prostrati eam sũma ueneratione adorant recedunt postea atq; diffu
giunt. Istud ipsũ uoluit deus multis annis ante hominibus demõstrare: quã/
Exodi. do dicitur exodi. c. vii. & deuorauit uirga aaron uirgas eorum. Nam sicut
Virga uirga aaron pharaonis maleficiorũ uirgas consumpsit: nõ qdẽ natura uirgæ
aaron sed dei uirtute ita crux ipsa maleficiorum demonum potestatem opprimit at
q; consũmit: non sui natura sed christi: cuius signũ ipse hoc tanto munere at
q; uirtute & insignire & decorare uoluit: quia deus fuit & tanq̃ deus id face
re potuit: q & nihilominus in ea tanq̃ homo affixus ẽ. Hoc signũ utiq; ẽ quo
Ezechiel deus p ezechielem. c. viiii. uiro induto lineis præcepit hoĩes signari sup fron
Esaias. tes ne occiderent' iccirco p esaiam etiã dixit: & uenient & uidebunt gloriam
Numeri meã & ponã in eis signũ. Hoc inq̃ illud est in quod si qs inspexerit atq; credi
Serpens derit illesus euadet omnino: quod itidem significauit deus numeri. xxi. ubi
æneus inqt. Fac tibi serpenté æneum: & pone eum p signo: qui percussus aspexerit
Psalmus eũ: uiuet. Ideo psalmo. lxxxv. dicitur. Fac mecũ signum in bonũ ut uideant
q me oderunt & cõfundant' quoniã tu domine adiuuisti me & consolatus es
me. Ostendi igit' q̃ breuiter potui christum messiach deũ eẽ & hominem cũ
pphetarum oraculis: tum scripturarum hebræarum fundamẽto: tum etiam
u rõnum & efficacia: ad quod insup mysterium confirmandũ accedit natu
ra ipsa atq; rerum cõmunis usus: quem cernimus quottidie quem tractamus
Esaias. Scribit' nãq; ab esaia. c. iiii. In die illa erit germen domini in magnificẽtia.
Cal. trãs. Quã auctoritatem iudæi omnes & christiani exponũt de christo rege mes/
siach: quod qdem inficiari non possunt: & eo iprimis q; caldaica illa transla
tio: quæ targum appellat' ab eis: idem sentiat: sic atq; declaret. In tẽpore il/
lo erit messiach domini. Quæ uerba pfecto nos recte instruũt christum mes
siach deũ esse. Nã germen alicuius rei uel arboris uel plantæ ei nãq; ut corre
spõdeat & eiusdem naturæ sit necesse est: sed christus messiach p uaté istum
dei nunciũ atq; legatum est germen domini: ergo illi naturaliter corrępon/
det atq; de substantia illius est. Seqtur enim recte conclusio hæc hoc modo
& ordine. Omne quod naturaliter correspõdet deo & de eius substantia est
is peuldubio naturaliter ẽ deus: sed messiach is est q naturaliter correspon/
det deo: & de eius substãtia ẽ: ergo messiach naturaliter ẽ deus. Huiusmodi

enim præmissis atq; conclusioni nullo fundamento uel rõne iudæus neq; re/
pugnare neq; cõtrariari põt. Igit̃ credi firmiter atq; teneri debet christum re
gem messiach uerũ deũ ac hoiem eẽ: q̄ cœlo emissus hoies instrueret imorta/
lis beatitudinis uia: & uerbo pariter & opa ad æternã gloriã cõsequẽdã idu/
ceret. Quapropter supest citare testes ueritatis huiusmodi nõ ignaros quoꝝ
auctoritate rõnes nostræ firment̃ nõ ꝓphetas q̄dẽ: sed eos potius a q̄bus iu/
dæi discedere nõ possunt: cũ doctores eoꝝ sint atq; magistri: & ab eis syna/
goga cũcta gubernet̃. Quapropter quod ab esaia scribit̃. c. lii. Ecce intelli Esaias
get seruus meus exaltabit̃ & eleuabit̃ & sublimis erit ualde iudæoꝝ talmu/ Talmu/
thistæ oẽs itelligi de christo messiach dicũt & affirmãt: & exponũt sic atque thistæ
declarãt. Ecce ꝓsperabit̃ seruus meus messiach: exaltabit̃ plusq̄ abraam: &
eleuabit̃ plusq̄ moses: & sublimis erit ualde plusq̄ angeli supiores. Et cũ ue
ritas ita se habeat quã ẽt iudæi sequnt̃ atq; tenẽt ꝙ iter naturã diuinã atq; an
gelicam nõ det̃ mediũ. Cũq; christus messiach angelis supioribus sublimior
eẽ debeat: & cũ natura angelica sublimior nullus sit nisi deus: ergo necessa/
rio sequit̃ ꝙ messiach sit deus: rõ hæc q̄dẽ refelli nullo mõ põt: quoniã eius
uis atq; fundamẽtũ solidũ ẽ atq; firmũ queãdmodũ oibus satis supq; cõstat.
Neq; huiusmodi ueritati obstat quod dicit̃ a propheta: ecce itelliget seruus
meus. hæc eni christi appellatio seruus meus naturã eius ẽt fatet̃ humanam:
quod itidem & hieremias. c. xxiii. sensit quãdo dixit. Ecce dies ueniũt dicit Hieremias
dominus & suscitabo dauid germẽ iustũ: & idẽ. c. xxxiii. In diebus illis & in
tpe illo germinare faciã dauid germẽ iusticiæ: ex q̄bus facile itelligit̃ ꝑ rõnẽ
a nobis paulo supius adductã christũ messiach ẽt hoiem eẽ. Ad hac igit̃ ueri
tatẽ clarius ꝑcipiẽdã ꝙ deus. s. uestimẽto carnis humanæ se iduere statuisset
q̄busdã etiã rõnibus & q̄dẽ cõgruis atq; idoneis intelligi satis supq; põt: licet
theologoꝝ nostroꝝ opinio secus sentiat: quã & ipse secutus sum & teneo: ni
hilominus quæ dixero & laudari & approbari debent quoniã ueritati quã se
qmur innitunt̃ nõ parũ & fidei nostræ siue religioni i cõuincẽdis erroribus iu
deoꝝ hoium ꝑfidoꝝ plurimũ fauent. Legit̃ nãq; genesеos. c. i. Creauit deus
hoiem ad imaginẽ atq; similitudinẽ suã ad imaginẽ dei creauit illũ. Ex q̄bus
uerbis a nobis ꝓpositũ nõ difficile ꝑcipi põt: nã disertissimoꝝ neminẽ fugit
imaginẽ eẽ rei certã similitudinẽ: imago eni cæsaris similitudinẽ q̄dẽ cæsaris
cuiq; affert atq; ostẽdit: & dicit̃ certa ob uestigii differẽtiã: quod etsi rei simi
litudinẽ demõstrat nõ tamẽ certã: q̄a i lucidã siue clarã cognitionẽ rei (quẽ/
admodũ imago facit) aliquẽ nõ iducit: hoc sane oẽs itelligũt. Nã uestigium
pedis cæsaris nõ affert mihi (ut imago) cognitionẽ cæsaris: quã ueritatẽ iure
ificiari nemo põt. Qua ex re sic sequit̃ rõ. Oẽ illud quod ẽ alicuius imago ꝓ
culdubio similitudinẽ certã illius affert: sed hõ nõ certã dei similitudinem af
fert: quoniã inter creatorẽ & creaturã corruptibile & icorruptibile inter deũ
& hoiem loquẽdo sub rõnibus ꝓpriis & intrinsecis nulla põt esse similitudo.

Igiť homo nõ ē ad imaginē dei creatus. Sed tamē ueritas est deū ad imaginē suā hoīem creasse: ergo necesse erat quādoq; q deus carnē hūanā assumeret ut dei imago qui est homo (queādmodum a propheta scribitur) dei similitudinem redderet.

Praeterea inter quae est similitudo illa sunt similia: & quae sunt similia inter ea necesse est ut aliqua oriať pportio: sed inter deum & hoīem nulla pōt oriri pportio: quia alter est finitus alter uero infinitus. Igiť quae a mose dicta sūt ut ueritate fulciant̄ congruū extitit atque conueniens q deus aliquādo carnis humanae domicilio se includeret ut ad imaginem dei homo creatus uidetur omnino.

Item ratio similitudinis a tōne conuenientiae fundamentū habet: sed inter deum & hoīem nulla est conuenientia: nam si conueniunt aut in aliquo finito: aut infinito conueniunt: sed in eoꝝ altero conuenire nequeūt: quādoqdem nec finitum deo nec infinitum homini inesse pōt. Igitur nulla ratione intrinseca deitatis homo potest eē ad imaginem dei creatus. Sed cum sermo diuinus neminem fallat a quo instruimur hominem creatum ad imaginem dei eē: danda est alia ratio extrinseca quae quidem alia esse non potest nisi ratio humanitatis assumendae: ergo ut uerba pphetae uera sint: q deus hominē creauerit ad imaginē atque similitudinē suā & ad imaginem dei creauerit illū necesse fuit q deus humana carne se induēs homo quandoque fieret.

Igitur omnibus quaecunque in hoc certamine a iudaeis contra ueritatem dici: uel solent uel possunt: dissolutis atque conuictis conclūdi necesse est: qui uult bonus atque beatus esse: q ipsum fateri oportet hoc fidei sacramentum: hoc uerae salutis mysterium hanc ueram religionem esse: christum deum esse & hominem: & credere firmiter etiam atque tenere: ex hoc enim fons omnis uirtutis emanat: hinc uia salutis discitur: hinc uitae ostium & paradisi porta credentibus aperitur. Et quoniam non discedimus a ueritate: non putet igitur nos aliquis delirare cum dicimus deum patrem deum messiach & unum tantum a nobis coli ac uenerari: quae sane asseueratio permultos in maximum impulit errorem arbitrantes nos inepte atque supersitiose prolabi q duos fateamur & unum tantū adoremus. Dicimus nāque deum messiach: qui uere dei filius est: neque alterū ab altero secernimus quia idem est pater & filius: & alter sine altero esse non potest: unus deus & praeter ipsum nullus alius est: quam ueritatem esaias. xxxxv. capitulo manifeste declarat. Tantum in te deus est loquens de christo messiach: & non est deus absque te: uere tu es deus absconditus deus israel saluator. Et uere absconditus fuit qui assumpta humanitate apparuit ut homo: & tanq homo despectus captus & a iudaeis occisus. Iccirco ab eodem propheta. c. liii. dicitur. Et quasi absconditus uultus eius & despectus nec reputauimus eum.

Esaias

Ra. salo.

Quod autem uerba capituli. xxxxv. dicitgantur ad christum messiach. Ra

bi solomon hoc ipsum edocens super eodem capitulo inquit. Magistri no/stri sic dixerunt: deus sanctus & benedictus dicit messiach suo apponēs: ego te ipsi cyro. Igitur cum de ipso christo dicantur omnia superius adducta: co gimur ueritate ipsa clamante credere fateri atque sentire christum proculdu bio esse deum: qui cœlum mundumque fecit: qui hominem creauit: qui cun cta regit atque gubernat uti singularis opifex atque rector præcipuus sum/mus & infinitus solus & unicus deus. Hæc confessio est uia dei per quā nos ambulare præcepit: hæc est ueritas quam seruandam omnibus demandauit cui angeli seruiunt quem demones contremiscunt: qui qualis quantusque sit nec dici nec scribi neque compræhendi potest. Hinc absurdum atque incon gruum putauerunt iudæi carnis domicilio concludi posse: non curantes alti us perscrutari. Diuinæ enim maiestati conueniens est: ut quem e cœlo mit/teret legatus ac nuncius qui messiach dicitur: queadmodum habetur danie/lis capitulo septimo. Ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis ueniebat: sit humanarum diuinarūque rerum cognitione atque omni sapientia prædi tus ut imperatoris dei mandata perfecte consummateque perficeret: & quæ ob iudæorum duritiam atque mentem nefariam non potuerunt omnino exe qui uates qui eum sanctissimi præcesserunt: impleret iste doctrina lege ac sa pientia: necnon hominis uitam quæ tunc absque beneuiuendi regula duce/batur humanis atque diuinis instrueret documentis: & demum ad æternam gloriam adipiscendam homines informaret. Hic itaque qui talia ac tāta ope raturus esset omni uirtute perfectus sit necesse est. Sed cum humana mens terrenis his atque fragilibus impedita & corporis domicilio īclusa perfecta esse non possit. Eo fit q̄ homo summam uirtutem tanq̄ imperfectus ob uitio rum incitamenta perfecte capere nequeat: ideo ab alio instruatur qui homo non sit necesse est: neque is esse alius potest nisi deus: qui sicut in cæteris per fectus semper extitit: ita in docendo summus perfectus & consūmatus do/ctor est: a quo profecto res ista æquo modo fieri non potest: nisi uerum cor/pus morti humanæ subiectum assumat: cuius rei ratio satis constat. Nam si ut deus ad homines instruendos accederet quomodo maiestatem eius inspi/cerent qui in faciem mosi intendere non potuerunt: scribitur nanque exodi capitulo. xxxiii. q̄ petenti mosi ut deus ostenderet gloriam suam dixit faci/em autem meam uidere non poteris. Igitur ut terreno induetetur corpore congruum fuit si quæ diximus alios edocere uoluerit. Præterea qui doceet ut eius doctrina fiat quod iusserit faciat & ipse opus est: ne obiiceretur edoce ti ab eo quod facere ipse non posset. Nam qui recte alios instruit paupetta/tem quærere ac sustinere sūmā esse uirtutē: debuit is hoc prius fecisse: & a se humanas oīs diuitias abdicasse. Si cōtumelias iniurias tormēta si mortē de niq; pati & ī eis uirtutis officiū uersari gloriosiū asseteret: hæc illū pariter uer bo simul & facto pferre decuit: ne uideret postea ab eo reiici quod cæteros

Cyrus.

Danielis.

Exodi.

exeq tantope studuit ac psuasit: idqꝫ cũ pceperint libẽter subeãt quãdo præ/
uiũ doctore uiderint: & suã porrigẽtẽ manũ secuturis. At deus quoniã neqꝫ
passionibus humanis siue ægritudinibus neqꝫ mortalitati subiectus ẽ quomo
do quæ docuit opa ostẽdisset nisi se hoibus similem reddidisset ac potuisset
Obiecto pati: Tũc obiectarent hoies si animis nostris quãdoqꝫ obsequimur: hoies su/
mus & nihil a nobis humani alienũ est si cõtumeliæ & opprobria displicent:
si psecutiones pati nolumus uincimur hac humana ĩbecilitate induti si mor/
tẽ fugimus hæc nos fragilis natura cogit: si deniqꝫ carnis oblectamenta seq/
mur caro ipsa incitat & inflãmat. Diceretqꝫ præterea si deus nil appetit recte
qdem quãdo alicuius rei non indiget: dolorem & angustias nos ferre docuit
hoc nõ ei difficile fuit quia (ut ait comicus noster) facile omnes cum ualemus
recta cõsilia ægrotis damus peccatũ nõ facit quia hac carnis sarcinula nõ gra
uatur: mortẽ nõ timet quoniã mors illi dominari nõ potest. At nos mortales
his subiicimur oibus: quæ sufferre ac pati non facile carnis ĩfirmitate possu/
mus. tu igit̃ prior quæ doces disce & fac: docẽtẽ enim oportet quæ docet ea
sentire atqꝫ pficere: Quapropter sapiẽtissimus deus atqꝫ clemẽtissimus ĩdul
Solu: obie. tor ut hæc oino tolleret̃ obiectio hac nostra uoluit mortalitate ĩdui ac homi
nẽ fieri: ut homo si in errorẽ atqꝫ peccatũ irrueret: lapsus non necessitate sed
uolũtate atqꝫ ꝑposito uideret̃. Voluit inquã eãdem quã nos gerimus carnẽ
& ipse gerere ut libidine atqꝫ sceleribus imersis & aduersantibus quæ docuit
iure atqꝫ merito respõdere posset. Inqũt opes nõ possumus nõ quæritare nõ
appeterẽ: qa uictũ nobis submĩstrãt. At ego hõ sũ inqt christus d's & hõ & di
uitias contẽno atqꝫ respuo & inops & pauprimus ĩcedo. Amaritudinẽ & ãgo
rem neqmus æquo animo ferrẽ. At ego mæstus & afflictus dolore undiqꝫ af/
ficior. Interitũ siue mortem inire natura hæc humana & fragilis abhorret: ĩõ
inuiti eã cõplectimur. At ego hõ sũ & crucis tormẽtũ ꝓ uobis & mortẽ subi
te nõ uereor. Si terrenis uoluptatibꝰ obseqmur si nefariis cõmissis uincimur
ac delectamur corpus hoc fragile & carnis ĩbecillitas nos irritãt & impellũt.
At ego humano corpori mãcipatus & tabernaculo carnis inclusus illecebras
oẽs atque uoluptates inutiles sũmitto atque opprimo: & adeo ꝙ nullũ i me
peccati ministerium ui aliqua præualet ac dominat̃. Non habent igitur ali/
quid si in perditas uoluptates atque flagitiosa delicta labantur homĩes quo
excusare se possint: quando eorum doctor ac præuiiis uoluerit mortalitate ĩ
dutus quæcunque fragilitatis certamina experiri atque sentire. Et queãdmo
dum perfectus præceptor atque sapiẽtissimus se gessit: ita semota omni ob/
iectione se ĩstituere atque ĩformare hoies debent. Hinc tollit̃ omnis excusa/
tio & fateantur necesse est se sua culpa non necessitate dillabi atque peccare
Hac itaque lege humanam deus carnem assumpsit: ut eiusdem naturæ esset
qui docet & qui docetur: necnõ humanis oibus ægritudinibus subiacere uo
luit: ut quæ hominibus demandauit exequi haud impossibile uideretur:

CAPITVLVM.

quibus instructi atq; edocti inter huius mundi fluctus atq; tẽpestates in por-
tum absque ullo discrimine nauigare possent. Cognoscãt igitur iudæi quod
cecinerunt prophetæ: id sũma ratione factum neq; quærítent aliunde quare
hoc deus uel illud uoluerit: quoniam sicut ei placuit ita factum est: satis ha-
beant hoc non pro se uoluisse deum facere sed pro hominibus: neq; mouean
tur maiorum suorum auctoritate quæ continuis agitata erroribus circiter an
nos mille & quingentos posteris suis reliquit ignorantiam pariter & cæcita-
tem. Et cum uideret deus antea homines auiditate uictos libidinibus imer-
sos timoreq; suo uacua omnium hominum pectora misit ipse pius omniũ pa
rens ac sũmus imperator ad nos christum messiach filium suum qui ad ueri-
tatis uiam & uerum religionis cultum homines reduceret: qui cognoscerent
non uictimam ulterius deum in sacrificium appetere non pecudum mortem
non uitulorum sanguinem quærere quæ inania utique sunt & ipsi deo ĩfensa
ut esaias inquit. c. i. holocausta arietum & adipem pinguium & sanguinẽ ui Esaias.
tulorum nolui. Quærit solum deus animum purũ mentẽq; ab omni labe ni-
tidam: quæ honesta & recta tantum iubet & praua ꝓhibet atq; turpia quod
salutis iter docuit ille uerus dei legatus ac nuncius christus messiach deus &
homo nullamq; ueram religionem esse ac fore nisi puræ mentis oblationem
atque circũcisionem uoluntatis humanæ quam qui diuinæ maiestati dicaue
rit uerus dei cultor atq; christi sectaror nuncupabitur. Ait enim esaias. c. li. Esaias.
Audite me qui scitis iustum hoc est christum populus meus lex mea in corde
eorum: & hieremias. c. xxxi. dabo legem meam in uisceribus eorum & in cor Hieremias
de eorum scribam eam: & psalmo. xxxvi. Os iusti meditabitur sapientiam: Psalmus
& lingua eius loquetur iudicium. Lex dei eius ĩ corde ipsius. Ideo dicit̃. vi.
c. deuteronomii diliges dominum deum tuũ ex toto corde tuo & ex tota ani
ma tua: & in eodem. c. xxx. circũcidet dominus cor tuum & cor seminis tui Deutero-
ut diligas dominum deum tuũ ex toto corde tuo & in tota aĩa tua ut possis nomii
uiuere. Et. i. Re. xvi. dominus aũt intuet̃ cor. Docuit igit̃ hæc oĩa christus i. Re. xvi.
ẽt facto hoĩbus uoluit demõstrare egestatẽ scilicet atq; iniurias dolorẽ atque
mortẽ ꝓ oĩbus hoĩbus nõ formidare nõ timere ut scribit̃ esaiæ. c. liii. ipse au
tẽ uulneratus ẽ ꝓpter iniqtates nr̃as attritus est ꝓpter scelera nr̃a. Et sequit̃
paulo ĩfra oblatus ẽ qa ipse uoluit. Libidinũ insup nos debere quodcũq; ge-
nus opprimere qbus licet nr̃a fragilitas atq; humana ĩbecilitas succũbat pos
sumus tamẽ resistere atq; fortiter repugnare uirtute atq; ui rõnis. Nosq; præ-
terea cõtẽnere fragilia q̃cũq; ĩstruxit christus ipse necnõ uel humilia uel terre
na despicere. Vult eñi deus mẽtẽ solũ ĩcorruptã & a quocũq; labe ĩuiolatam
ut possimus cum ipso perpetua necessitudine copulari. Idq; facilius ut fieret
a nobis ipse tanq̃ deus ut erat instituit nouam legem quã per uates suos ho-
minibus antea se daturũ præmonuit: quæ tamẽ antiquæ adimpletio ẽ: & ex
utraq; una effecta ẽ & consũmata atq; perfecta: hanc iudæi reprobant atque

renuũt: quia argueretur deus inquiunt imbecilitate quadam atq; infirmitate quod mundi huius principibus turpe foret ut decretũ semel ab eis atque san citũ illud postea uel reuocarẽt uel infringerẽt. Hoc autumãt iudæi qa uirtu tis huiusmodi atque diuini mysterii exptes sũt & ueritate ipsa indigni: cum eorꝝ ingeniũ siue natura semp in fallaciis atque erroribus solũ uersẽt. Ostẽ dã ipse nãque horꝝ hoium iproborꝝ mẽtes emotas & malis incursibus pcitas: qppe q nõ solũ ueritati nõ fauẽt sed deo ipsi detrahũt eius uelle & posse cui nihil cogruũ magis est q̃ ab eo fieri qđ uult quotiẽs & quãdo. Prædixit enim deus p pphetarum uaticinia nouã hoibus legẽ se allaturũ ut aditũ fælicitatis æternæ atque sũmæ beatitudinis p ipsam aperiret hoibus. Q uæ res attestã tibus sacris lr̃is & hebræorꝝ codicibus liqdo i hoc sequẽti capite apparebit,

Capitulũ tertiũ q; legem nouã christus messiach hoibus dare debeat.

C VM Statuisset deus opportuno tempore ducem magnũ filium suũ uerum deum & uerum hoiem quẽadmodum in superiori certamine diximus ad hoĩes cælitus mittere ut noua lege noui hoĩes fierent mente nitidi scilicet atque religione uoluit eis paradisi thesaurum quẽ ob adæ supbiã atque trãsgressionem abscõderat: manifestare. Iudæi aũt hoc ipso tanto indigni munere & eorꝝ imemores quæ a sanctis uatibus edita fuerãt sprauerũt auctorẽ uitæ & ducem salutis humanæ. Q uo facinore deus ipsos i ultionem atque in interitum dedit: tantoque grauius eius maiestati extitit q̃to beneficiorum suorum illos atque diuinæ uoluntatis abũdantius participes fieri uoluit. Legitur enim pythagoram & postea platonem se ad egyptios cõtulisse atque persas & plerosque etiam alios non sine magno labore atque uitæ discrimine ut earum gentium religionem atque sacra cognoscerent existimantes nullam diis immortalibus uirtutem gratam fore nisi in religione ipsa uersarẽtur. At iudæi quibus hoc cæleste arcanum diuini operis erat in manibus dignitatem quam pius deus sua bonitate eis præ aliis cõcesserat: sapere arbitrantes cum stulti essent penitus abiecerunt. Q uo errore quo scelere deus offensus exteris hominibus tribuit cælestem illam atque perpetuam hæreditatem perfido populo abdicato. Neque (tametsi errorem suum sentiunt) ab impietate sua deduci possunt. Q uapropter improbissimum hoc iudæorum genus: qui hæc a christianis recenter ficta existimant non perscrutantes ex quo fonte religionis nostræ origo manauerit moueat atq; citet ad bellum mecum gerendum ut illustretur quæ diximus eorum ueritas atque cognoscatur plenius & an ipsi æternæ beatitudinis hæredes sint an nos qui prædicamus deum ab initio statuisse messiach christum delegare ad homines qui noua doctrina eos instrueret atque religione uera informaret: sine qua ullum

Pythagoras: Plato Egyptios Persos.

hominem saluti suæ non posse consulere & quicquid ab eo actum fuerit uel
laudabile uel honestum apud æquissimum iudicē deum irritū fore atq; inane.
Neq; ideo nouo hoc dogmate fieret uel a naturalibus uel a moralibus præce
ptis discessio: sed ea solum eiicerent quæ ritus quosdam atq; cerimonias idu
xerunt: quibus homines non cogebantur ut illa in quocūq; loco atq; quocū-
q; tempore efficereotur ab eis nisi in prædordinato a deo tantum quæ terra p
missionis in sacris litteris nuncupat: ut habet quarto capite deuteronomii Deutero-nomii
scitis q docuerim uos præcepta atq; iusticias sicut mandauit mihi dominus
deus meus: sic facietis ea in terra quam possessuri estis: & ifra mādauitq; mi-
hi illo tempore ut docerem eos cerimonias & iudicia quæ facere deberetis i
terra quam possessuri estis. Et eiusdem. c. v. Tu uero hic sta mecū inquit de-
us & loquar tibi omnia mandata & cerimonias atq; iudicia quæ docebo eos
ut faciant ea in terra quā dabo illis in possessionem. Quapropter si seqmur
ea atq; tenemus quæ pphetæ diuine uoluntatis interpræetes approbāt atque
docent: falli pfecto non possumus quando eorum doctrina uera sit atq; per
fecta: necnō dei unici pia atq; religiosa cultura. Iudæi nāq; quos deus ob eo-
rum puicaciam percussit amētia cæcitate atq; furore mētis ut habet. xxviii.
ca. deuterooomii tam stulti sunt in asseuerando ineptias atq; superstitiones
suas q̄ improbi in credendo: cum eoꝝ quæ tenent qcq̄ neq; ratione defende Deutero-nomii:
re neq; credere possint. Et tamē nos christianos leuitate quadam & impieta
tis crimine coarguūt: quando dicimus sūmum opificem deum statuisse chri
stum messiach debere noua lege mortales instruere: que res (ut aiūt) si ita fo
ret deus mutabilis esset atq; infirmus q humanis principibus ascribere igno
miniosum duceretur ac turpe scribit dicūt ipsi adeuorim hoc est deuterono Deutero. nomii.
mii. c. iiii. Veata israel sema el hahochi ueel hamispati eser anochi melamed
eschem laesos lemaā thiheihu uuosem uieristem uet haateg eser adonai elohe
euosechē nosem lachēom lo sosifo al hadauar. ser anochi mezaue eschē uelo
figreu mimenu lismor et mizuot adonai elohechē aser anochi mezaue eschē. Arg: iuda
Que uerba apud nos sonant.
Et nūc israel audi præcepta atq; iudicia quæ ego doceo te ut facias ea & igre-
diēs possideas terrā quā domius deus patrū uestroꝝ daturus ē uobis: nō ad-
detis ad uerbū quod uobis loquor nec auferetis ex eo: custodite mādata dei
uestri. Ex qbus nō difficile cōstat q sūmus oium istitutor ac dominus iubeat
atq; uelit ne qs tātū sibi tribuat ut istitutiōibus eius atq; decretis uelit adder
aliqd uel ex illis aliqd auferre: quod si ita ē sicuti ē. Igit lex ipsa mosi hoibus
a deo exhibita neq; minui neq; augeri neq; mutari debet: quēadmodum fit a
christianis (ut inqt iudæus) q ritus nr̄os atq; cerimonias uel sabbatū uel cir-
cūcisionē nō obseruāt q a deo prædordiata sūt atq; præcepta: comedūtq; a le Re. ad ar.
ge phibita & faciūt qbꝰ lex dei ois euertit atq; dillacerat. Hac auctoritate
uel fūdamēto iudæi nos carpūt & accusāt: quādoq dē nō uidēt (præstrigit. n.

oculos eorum humanarum diuinarumq; rerum ignorantia) non considerant tanq̃ stulti illud deo detrahere quod detrahẽdum terrenis principibus stultissimũ duceretur. Fatemur nãq; & ita ueritas se habet deũ populo iudaico præcepisse ne mandatis eius aliquid adderet neq; eorũ aliquid minueret. Cũ par nõ sit supiorum decretis ab inferioribus addi uel ex eis aliquid auferri. Attamẽ decet reges ac principes sanctiões suas atq; leges tẽporibus diuersis permutare uel minuere uel aliquid addere. Nõ eni cõsequẽs ẽ qđ populo iudaico deus mandauerit ne eius præceptis quicq̃ addat neq; aliqd detrahat q; ipse deus mãdatis suis addere diuersis tpibus uel auferre nõ possit. Manet semper idem deus sũmus omniũ imperator ac dominus omnipotẽs liberaq; eius potestas est perfecta atq; æterna: & ab eo staturis suis quãdo uoluerit uel adiungi uel diminui potest: quoniam sũma ratione singulari prouidẽtia uirtute perfecta atque ĩfinita potestare præditus est. Docemur hoc sane deuteronomii. c. xxviii. hæc sunt uerba fœderis quod præcepit dominus mosi ut feriret cũ filiis israel in terra moab præter illud fœdus quod cum eis pepegit in monte oreb. Ex qbus nõ difficile comprræhendi põt q; institutis siue mandatis quæ dedit dominus mosi in monte oreb non nulla etiam addere uoluerit in terra moab. Sed ne hac solum rõne & auctoritate quæ satis ueritatem illustrauit populum istũ iudaicũ undiq; excæcarum ipse supasse uidear: ueniam ad pphetas & eosipsos quibus contra nos uti solet ad ueri probationẽ adducemus. Quadragesimo tertio esaias inquit.

Ne memineritis prioꝝ & antiqua ne intueamini: ecce ego facio noua & nunc orientᷣ utiq; cognoscetis ea. Non uult deus priora recordari nec antiqua fieri. Neq; mireť quisq̃ si q̃ cuncta creauit ad libitum suum diuerso tẽpore cuncta disponat addat uel minuat: potestas eius singularis est quæcunq; uult facit: nã ipse dixit & facta sunt ut legiť psalmo. c. xxxviii: Eiusq; ratio quare
Psalmus
id fecerit a nostris sensibus semota est: seiunctaq; longe: & curiosa hæc est; fecto atq; profana quærendi cupiditas: & inepte facit & impie q hoc scrutari ac scire quæritat. Quis enim hoium scire poterit consilium domini? habetur hoc sapientiæ. c. viiii. & hieremie. c. xxxii. dominus exercituũ nomen tibi magnus cõsilio & incõpræhẽsibilis cogitatu. Nefas nempe duciť ea perscrutari quæ deus ipse uoluit esse apud se solum. Sapientia enim eius nõ habet
Li. sapientiæ
nem neq; potestas eius mensura terminatur: opera nãq; eius uidentur oculis quo modo quoue consilio illa fecerit suæ conditionis modũ transgreditur cõtra deum facit q hæc uult inuestigare uel scire. Solũ intelligat homo quousq; sibi liceat accedere: non quærat quæ intelligi non possunt. Fuit ipse ultimũ dei opus ne ante acta inquireret: sed futura sola rõne iuestigaret: quod genus prudẽtiæ est & quo a cæteris animãtibus differt homo. Hac igitur re noluit deus eum inducere in hunc mundũ nisi pfectis omnibus. Fateri ergo necesse est nihil ẽẽ quod sũma ratiõe sũma prudẽtia atq; iustitia non sit factũ

Poteſt ita q; mutare quæ fecit uel addere uel auferre quotiens & quando ſibi
libuerit. Teſtatur hoc eſaias. c. lxv. Ecce eni creo cælos nouos & terrã nouã Eſaias
& non erunt in memoria priora: ex quibus colligitur facile propoſiti ueritas
quod deus ſcilicet uelit ac poſſit qum uult nouũ facere mutare minuere & ad
dere & quotiens ſibi placuerit. Hæc quidem ueritas percipi a iudæis non po
teſt cum fallaciis delectẽtur & eorum animus in multa diſperſus huc & illuc
facile diuagetur. Et quæ diximus offẽſi ſtricto gladio me aggrediẽtes inqunt
Deus iuſtus eſt & imutabilis qui ſi ſtatutis ſuis atq; ordinibus adderet q'c q̃
aut minueret: qs tam obtuſus ingenio aut demens non diceret eum infirmu Ar. iudæ:
atq; inſtabilem? Q uæ res pfecto diuinæ iuſtitiæ atq; ſapientiæ incõgrua eſt:
& deo minus conueniens: nam ipſemet p malachiam. c. iii. dicit. Ego eni do Malachiaſ
minus & nõ mutor. Et numeri. xxxiii. non eſt deus quaſi homo ut mentiatur Numeri
nec ut filius hominis ut mutetur. Igit' quod ab eo ſemel ſancitum ẽ firmũ ſta
bile & imutatũ ſemp atq; integrũ pmanebit. Mortalis nãq; princeps q circa
terrena atq; fragilia uerſat' q & rebus humanis ſubiacet: quæ agit mutat ſæ/
pius addit quãdoq; uel aufert quãdo principiũ habuerit ipſe: & finem ſit ha
biturus. At deus quoniam ſemp fuit: q nunq̃ ullum habuit principiũ ac ſine
fine ſemp erit manet ipſe idem deus incõcuſſus firmus & imutabilis & quod
inſtituit atq; præcepit itidẽ effici uult ſemp ab hoibus & obſeruari: non licet
ergo illud ipſum minui uel mutari uel ei addi aliqd quoniam ab imutabili fa
ctum eſt: docemur hoc numeri. c. xxii. Reſpondit balaã: ſi dederit mihi ba/ Li: numeri.
lac plenã domũ ſuam auri & argenti non potero mutare uerbum domini dei
mei ut uel plus uel minus loquar. Igit' & lex quia ueritas ita ſe habet aliquo
modo mutari non poteſt.

Video nãq; q̃ difficilia uideant' iudæis quæ diximus ad credẽdum: cũ auctori Re. ad ar.
tatibus qbuſdam tum rõnibus pſuadeant ſibi tanq̃ impiti ac rudes ſanctatũ
ſtatum nos pplexa & inuolnta erroribus ſeq: qua pſuaſione ueritas ois atq;
religio funditus tollit' & euertit': qua impietate quo ſcelere fas omne tumpi
tur ac uiolat'. Iacta ſunt a nobis ſupius huiuſmodi ueritatis fundamẽta quæ
iudæus quoniã totus uagus incedit delirus atq; cæcus nõ uidet nõ cõſiderat
& a nobis uult oino ſuo gladio iugulari. Dixi nãq; deum diuerſis tpibus di/
uerſa inſtituiſſe atq; præordinaſſe: & qa potuit fecit & itelligimus ita factũ.
Legẽ moſi dedit qa princeps oium & dominus ẽ ut hõ q dei imaginẽ gerit ad
creatorem ſuũ mentẽ dirrigeret: ipſiq; obediẽs cæleſtẽ illã uitã quã diligenti
bus ſe pmiſit aſſequeret'. Cui legi præfinitũ tẽpus ſtatuit: quo elapſo muta/
rent' ritus qdam & ordo: & ſacrificia ubiq; fierẽt alia nõ beſtiarũ cruore ſed
mũda & imaculata quẽadmodũ legit' malachiæ primo & i omni loco ſacrifi Malachiaſ
catur & offert' oblatio munda. Q uibus uel ſtatutis uel regulis a deo ſic præ
ordinatis res ipſe mutabilitatis nomẽ acceperũt deo imutabili permanente.
Fecit enim deus diuerſis tpibus quæ inter ſe oino differũt: fecit hoiem & eũ

fecisse postea pænituit. & deleuit eum a faciæ terræ ab hoie usq; ad aiantia a
Geneseos. reptili usq; ad uolucres cœli geneseos.c.vi. Hebræi insup grauissimo seruitu
tis iugo a pharaone multos annos oppressi diuina sic disponēte clementia tā
dem liberati fuerūt mose duce: degētesq; i solitudine & diuino p̄ beneficio
obliti rursus ad seruitutem in babylonem redacti sunt. Postea uero libertate
donati. & dei mandatorum immemores occidentes prophetas & cruci chri/
stum messiach affigentes quo facinore & isanabili peccato ifecti rursus serui/
tute dānati sunt. Hanc pmisit deus mutationem diuersis fieri temporibus ex
quo mētes hoium atq; opa mutabātur ipso imutabili permanēte quod facile
Hieremias percipi potest p id qd' dicitur ab hieremia.c.xxvi. & in aliis locis q̄plurimis
Conuertatur unusquisq; a uia sua mala & pæniteat me mali quod cogitaui
facere eis pp maliciā studiorū eorū. & sequitur si nō audieritis me ut abuletis
Esaias. in lege mea urbem hanc dabo i maledictionē cunctis gētibus. Et apud esaiā.
Hieremias c.primo.uindicabor de inimicis meis. Et apud hieremiā conuertar & misere
bor eorū.c.xii. Et apud eūdē.c.xviiii. Si pænitentiā egerit gens illa a malo
suo quod locutus sum aduersus eā: agam & ego pænitentiā sup malo quod
cogitaui ut facerē ei. & subito loquar de gente & regno ut ædificē & plantē
illud. Si fecerit malum in oculis meis ut nō audiat uocē meā pænitentiā agā
sop bono qd' locutus sū ut facerē ei. Et ecclesiastici.c.xii. Altissimus miser/
tus est pænitentibus. Et hieremiæ.c.xiiii. nō parcā & nō cōcedā neq; misere
bor ut nō dispgam eos. Ex quibus cōstat opationes hominū diuersas diuinæ
uolūtatis quæ iusticia ē diuersitatem iducere quæ ita disposuit ab initio atq;
decreuit. Præterea præcepit deus hōi priscis illis temporibus ut de fructibus
terræ tantū & herbis comederet queadmodū scribitur geneseos.c.i. Ecce de
Geneseos di uobis oēm hærbam afferentē semen sup terram & uniuersa ligna quæ ha/
bent in semetipsis sementem genetis sui ut sint uobis in escam & cunctis ani
mantibus terræ: & tamen submerso aquarū inundatione omni humano ge/
nere noe & qbusdam exceptis deus ipse mandauit hominibus ut etiam cun/
Geneseos ctis animalibus uescerent: queādmodum eiusdem.viiii. scribit. Omnes pi
sces maris manui uestræ traditi sunt & omne quod mouet & uiuit erit uobis
in cibū. Cur hanc fieri uarietatē uoluerit deus eius arbitrio q̄ fecit relinque/
Socrates. te sapientē decet: quoniam quod supra nos (ut socrates dicere solebat) nihil
ad nos. Mutant igitur res: manet tamē deus imutabilis ut est. Lex a deo insti
tuta mutari pōt absq; mutatione dei instituentis: hoc diuersis temporibus di
uinæ sapientiæ non incongruū est cū ab initio sic ordinatum fuerit ab eo at/
que decretum. Lex igitur quā p mosem hominibus dedit suū iam terminauit
effectum: deus tamen non terminatur sed infinitus est.
At.iudæ. Miratur hæc iudæus audiens & inquit nouum hoc est & inauditum apud nos
Exodi. ut lex nostra quam deus ipse mosi ore suo ac manibus ad hebræos attulit quē
admodū habet exodi.c.xxxi. Deditq; dominus mosi cōpletis huiuscemodi

CAPITVLVM

ſermonibus in monte ſynai duas tabulas teſtimonii lapideas ſcriptas digito
dei. Et itidem. c. xxxii. Et reuerſus eſt moſes de monte portãs duas tabulas
teſtimonii i manu ſua ſcriqras ex utraq; parte & factas opere domini: q; poſt
chriſti nazareni aduentum neq; uenerari neq; obſeruari debeat: eum tamus
ille omnium deus legis illius cultum ritu perpetuo & obſeruatione fieri uo/
luerit: ut ſcribitur exodi. c. xiii. Lex domini ſemper ſit in ore tuo. Et leuitici Exodi. Leuitici
c. vii. pectuſculum enim eleuationis & armum ſepatationis tuli a filiis iſrael
de hoſtiis eotum pacificis & dedi aatõ ſacerdoti & filiis eius lege perpetua;
Et ſequitur & quæ præcepit eis dari domius a filiis iſrael religione perpetua
in generatióibus ſuis. Et deuteronomii. c. xxvii. & ſcribes ſuper lapides oia Deuteronomii.
uerba legis huius plane & lucide q; iceirco dixit ſuper lapides ut queq; admo
neat perpetuo ea obſeruanda eſſe ab omnibus. Necnon eiuſdem. c. xxxiii. Deuteronomii.
Legem præcepit nobis moſes hæreditatem multitudinis iacob: hæreditatem
ideo dixit ut lex iudæis data tanq̃ eius hæredibus cultu ſempiterno obſetua
retur ab eis. Idem ſcribitur pſalmo. cxviii. Et cuſtodiam legem tuam ſemper Pſalmus
in ſæculum & in ſæculum ſæculi. Quæ ꝑfecto dogmata qoam legem quos
ritus atq; obſeruationes nos amplecti perpetuo inſtruit ſapientiſſimus ille ꝑ
uerbioꝝ. c. primo. Audi fili mi diſciplinam patris tui: & ne dimittas legem Prouerbiorum
matris tuæ. Et eorũdem. c. iiii. Audite filii diſciplinam patris & attẽdite ut
ſciatis prudentiam donum bonum tribuam uobis legẽ meam ne derelinqua
tis. His igitur omnibus & eorum per ſe quolibet ad legem moſi obſeruãdam
incitamur atque cogimur continuis temporibus modo & ordine perpetuo.
Fugit hoc neminem: ſcribitur enim exodi. xxxi. c. Cuſtodiant filii iſrael ſab Exodi.
batum & celebrent illud in generationibus ſuis pactum eſt ſempiternum iter
me & filios iſrael ſignũq; perpetuum. Item de tempore feſto paſchæ. Exodi. Exodi.
c. xii. habebitis autem hanc diem in monumentum & celebrabitis eam ſolẽ/
nem domino in generationibus ueſtris cultu ſempiterno. Et infra. Cuſtodi
uerbum iſtud legitimum tibi & filiis tuis uſq; in æternum. Inſup de celebra/
tione diei in quo moſes a domino legem accepit: legimus leuitici. c. xxiii. Et
uocabitis hunc diem celeberrimum atq; ſanctiſſimum: omne opus ſeruile nõ Leuitici
facietis in eo. Legitimum ſempiternum erit in cunctis habitaculis & genera/
tionibus ueſtris. Et ſequitur. Locutuſq; eſt dominus ad moſem dicens decio
die menſis huius ſeptimi dies expiationum erit celeberrimus & infra nihil er
go operis facietis in eo. Legitimum ſempiternum erit uobis in cunctis gene/
rationibus & habitationibus ueſtris. Eiuſdemq;. c. xxiiii. Et locutus eſt do/
minus ad moſem dicens præcipe filiis iſrael ut afferant tibi olrum de oliuis
puriſſimis ac lucidum ad cõcinnandas lucernas iugiter extra uelum teſtimo/
nii in tabernaculo fœderis: ponetq; eas aaron a ueſpere uſq; mane coram do/
mino cultu ritu q; perpetuo in generationibus ueſtris. Quapropter ſi ita ẽ ſi
cuti eſt ut dilucide apparet q; hæc a deo ſtatuta ſint: & nobis iudæis præce/

pta ut cultu perpetuo ueneremur: mihi quidem ulla uel ratione uel fundamē
to persuadere non possum: ut nobis quam dedit moses lex ipsa finem habue
rit uel habitura sit: deus enim eam hebræis perpetuo obseruandam dedit. Et
quēadmodum deus firmus est atq; stabilis ita uerbum suū permanens est atq;
Psalmus īmobile: ut habetur psalmo. ci. Tu autem domine in æternum permanes: &
Psalmus memoriale tuum in generatione & generationem: & psalmo. cxviii. In æter
num domine uerbū tuum permanet in cœlo. At nūc alia exequerer scriptura
rum testimonia nisi hæc omnium iudicio sufficerent & illa opportunioribus
locis reseruarem. Cum igitur sit nobis quod diximus diuinis litteris traditū
libeat id ipsum sequi omnibus: neq; aliqua quis superstitione deceptus hu-
manis malit q̄ diuinis credere: quæ tradita sūt a prophætis tam breuiter no
Sententia bis & apte. Maxima nāq; ípietas ē: resq; castigatiōe nō idigna quādo qs non
approbata casu uel ignorātia omnino sed uolūtate atq; scientia seipsum fallit.
Re. ad ar. Caderem ipse animis si quæ iudæus dixerit altius q̄ ille atq; uerius percōratus
minus fuissem: cum tot tantisq; testibus inixus fuerit elato supercilio cōpro
bare legem mosaicam perpetuo & in æternum (ut ita dixerim) debere obser
uari. Vnde mihi de imperitia eius atq; temeritate sæqius cogitanti interdum
uideri solet tam cæcus tam demens q̄ in eo non modo ratio nō sit sed ab hu-
manitate pænitus sit alienus. Vera sunt profecto quæ loquuntur diuini uates
quos & mendaces faciunt iudæi qnimmo & deceptorem deum taciti appel-
lant si quæ diximus (ut aiunt) uera forent: uera enim sūt quæ diximus & de
us nullius deceptor est qui sūmum bonum est & sūma ueritas quem audimus
quem sequimur a quo quicquid prædicamus edocti sumus a quo qa se auer
tunt iudæi se decipiunt: & nos deceptos eē existimant: & ignorant q̄ a ueri-
tate ueritatē didicerimus: ideo decepti ipsi sunt supstitiosi atq; inanes. Quā
to sapientius facerent si exceptionibus omissis cogitarent inter se uim di-
ctionum suarum ac potestatem: tunc qdem coꝝ fugeret neminem error suus
præcipuus atq; fallaria: quam cognita ueritate deponerent: & ab eis secede-
ret dissidium & nefas omne. Intelligerentq; nihil ipsis conducibilius ad uitā
nihil opportunius ad salutem euenire posse q̄ sequi quod sequimur q̄ colere
quod colimus & ueneramur. Neq; īmiscerent falsa cum ueris pturbantes sa-
cra omnia neq; huiusmodi radices perditionis suæ atq; maloꝝ oīum suis ēt ī
sererēt posteris: & quoniā duri sunt & puicaces sua oīa uel humana uel diui-
na insidiis fraudibus dolis atq; erroribus cōplent: adhærent ineptiis atq; su-
perstitionibus huc atq; illuc dispsi: & a stirpe sancte religionis auulsi pditos
sibi mores atq; instituta pro arbitrio pagunt: qbus erroribus cum se penitus
addixerint aures accōmodare ueritatis sacramēto recusant: quam detegere
Cella. opus est ut suis se armis iugulent turpiter atq; occidant.
Nechali. Sunt apud hebræos tres dictiones. Cella. Nechali. & Hollam: quæ tēpus ab
Hollam. solutum sonant & infinitum. Attamē cella dictio secūdum Rabi auenazra

super psal.iiii. quẽ habent iudæi suarum dictionũ expositorem præcipuũ nihil significat: & tantũ apud hebræos ualet q̃tum.h.apud latinos: neq; ipsa ĩ sacris litteris inuenitᷓ nisi in psalmis in q̃bus posita est ad supplementũ cantus: tã et si hebræorũ q̃dam minus docti uolũt dictiõem illã ppetuitatem significare omnino.

Hollã uero quandoq; tempus finitum quandoq; indeterminatũ significat: cũ uero dictionibus coniũgitur ad deũ ptinentibus tunc perpetuũ tẽpus demõstrat ut scribitᷓ psalmo.cxviii. In æternum domine pmanet uerbũ tuũ in cœlo: quãdo uero addicitur dictionibus humana opera significãtibus finitum tempus ostendit: hoc fit quoniam significatum pprium huius dictionis hollam sæculum sonat: quod finitum tempus significat: ut ecclesiastes.c.viiii. Amor quoq; & odium & inuidiæ simul perierunt nec habent partem in hoc sæculo: & ecclesiastici.c.xviii. Et nõ est tibi nihil in sæculo: hoc est in mũdo sed mũdus terminabitᷓ itidem & sæculum: ergo finitum tempus significat: quod & iudæi idem dicunt atq; tenent. Ad hanc ueritatem confirmandã accedit esaias.c.xxxxvi. Recordamini prioris sæculi quoniam ego sum deus: sæculum enim dixit tempus creationis mundi usq; ad noe: cuius tempus usq; ad abraam a quo usq; ad mosem tempus etiam illud itidem sæculum dicitur eodemq; modo tempora ante acta uel ætates sæcula nuncupãtur: quod ostẽditur hieremiæ.c.ii. behollam sauarta holli: apud nos a sæculo cõfregisti iugum meum hoc est a tempore uel a principio legis mosi a deo datæ. Igitᷓ sæculũ quod ab hebræis hollã dicitur finitum tempus significat: quoniam dictio ipsa ut diximus dictionibus addita est ad humana opera pertinentibus Quãobrem in auctoritatibus superius adductis iudæus si litterarum suarũ uim uel facultatem diligenter perscrutatus fuisset non dissentiret a nobis neq; a ueritate discederet sed fateretᷓ quod diximus & procul dubio teneret atq; sentiret. Nam in illis ubi inferitur sempiternum æternum atq; perpetuum a iudæis scribitur dictio hollam queãdmodum habetᷓ exodi.c.xxxi. pactũ ẽ sempiternum quæ dictio cum ad homines pertineat ut patet legentibus accurate finitum tempus atq; determinatum significat. Hoc enim iudæi neq; refellere neq; inficiari possunt: quãdo ueritas hæc clarius deuteronomii.c.xv. illustratur: Scribitᷓ nãq; ibidem de seruo hebræo assumes subulam & pforabis autem eius in ianua domus tuæ: & seruiet tibi usq; in æternũ. Et itidem exodi.c.xxi. de eodem offerat eum dominus diis: & applicabitᷓ ad ostium & postes: perforabitq; aurem eius subula & erit ei seruus in sæculum. Ibi enim ubi dicitur in æternum & in sæculum dicunt iudæi hollam: & tempus finitum intelligunt quod neq; aliter intelligi potest: nam super his uerbis & seruiet tibi in æternum uel in sæculum dicunt hebræi cunctis diebus domini sui usq; ad annũ iubilei hoc est ad.l. annum qui iudæis totus erat festiuus &

Psalmus

Ecclesiastes.

Ecclesiastici

Esaias.

Hieremias

Exodi.

Deuteronomii.

Exodi.

periocundus: quo incipiente ſeruus a domino libertate continuo donabat̃:
tametſi duobus etiam annis ante uel tribus a domio emptus fuerat. Inſuper
ſi a perforatione auris infra annum obiiſſet diem ſuum dominus fiebat con/
tinuo liber ſeruitutee oppreſſus. Ergo manifeſte conſtat ꝙ dictiones iſtæ per
petuum in æternum & in ſæculum: quando hominum operibus applicantur
tum apud nos tum apnd iudæos cum eiſdem in locis hollam ipſi ſcriptitent
atqꝫ proferant tempus determinatum atque finitum omnino ſignificene. Pa
i.Re.ii. tet hoc etiam per illud quod ſcribitur de heli primo regũ.c.ii. propterea ait
dominus deus iſtael loquens locutus ſum ut domus tua & domus patris tui
miniſtraret in conſpectu meo uſque in ſempiternum: nunc dicit dominus ab
ſit hoc a me: ſed quicunque honorificauerit me glorificabo eum: qui autem
contemnunt me erunt ignobiles. Ecce dies ueniunt & præcidam brachiũ tu
um & brachium domus patris tui ut non ſit ſenex in domo tua. Ex qbus uer
bis liquido apparet: ꝙ licet deus heli & patribus eius ſacrotum miniſterium
conceſſiſſet perpetuum: cum dicat ut domus tua & domus patris tui mini/
ſtraret in conſpectn meo uſque in ſempiternum tamen dictio illa ſempiternũ
terminata fuit: cum poſtea ab heli deſcendentes a ſummo ſacerdotio amoti
fuerint: quẽadmodum legitur. iii. Re. ii. eiecit ergo ſolomõ abiathar ut nõ
iii.Re.ii. eſſet ſacerdos domini: ut impleretur ſermo domini quem locutus eſt ſup do
mum heli in ſylo: ideo dicitur nunc autem dicit dominus abſit hoc a me: &
ſequitur ecce dies ueniunt & præcidam brachium tuum: hoc eſt poteſtatem
ſummi ſacerdotii: quia ut dictum eſt deiecto abiathar de officio ſacerdotali
qui fuit de ſtirpe heli inſtitutus eſt ſadoch ſummus ſacerdos qui deſcẽdit de
aleazar de ſemine aaron: ut habetur eodem Re. ſecundo. & ſadoch ſacerdo
tem poſuit pro abiathar. Quapropter non miniſtrauit ergo domus heli in
conſpectu domini uſqꝫ in ſempiternum. His itaque diligenter diſcuſſis per
cipitur ꝙ q̃uis deus aliquid perpetuo factum iri ab eo ſtatuerit: tamẽ æquiſ/
ſimo iudicio eius illud ipſum terminari poteſt: quia mutatis temporibus uel
Daniel ætatibus uel rebus mutatur dei ſtaturum atque ſententia: docet hoc daniel
c. ii. Sit nomen domini benedictum: & ſequitur ipſe mutat tempora & æta
tes: transfert regna atque conſtituit. Facit hoc deus ſicuti hominũ opera ex/
flagitant quæ quottidie mutantur ipſo immutabili permanente. Neque mi
rum quia in manu eius ſunt omnes fines terræ: & hunc humiliat & hunc exal
Pſalmus tat ut legitur pſalmo. lxxiiii. Filii enim iſrael propter chananeorum peccata
Geneſeos occupauerunt regnum eorum ut ſcribitur geneſeos capitulo. xv. & tandem
aduerſus iudæos romani ob eorum ſcelera hoc itidem effecerunt: quoniam
propter diuerſitates factorum hominibus diuerſa a deo ſtipendia diuerſis tẽ
poribus inferuntur.

Mea igitur quantum ingenii mediocritas tulit iudæorum iter longe deuium

CAPITVLVM.

eſſe a ueritate attigi tum auctoritatibus tum tationibus: q̧ iam conuicti nul
lum audeant contra quæ diximus uerbum emittere : cupiantque intelligere
ex quo fonte exhauſimus chriſtum meſſiach religione debere mortales noua
inſtruere. Paratus ſum enim hos homines ad docendum inctedulos ut ſi fie/
ri poſſit (quoniam inepte ac temere labuntut) contritis erroribus ultro fate
antur ignorantiam ſuam perditam atque cæcam: & nos quam ſequimur reli
gionem ueram incorruptam & deo charam fitmitet teneamus atque fideli/
ter obſeruemus ob quam labotum noſtrorum recepturi ſumus fructus ube/
res atque iocundos.

Eruditi itaque nos a deo atque illuminati facile & aperte hanc docebimus ue
ritatem: ut incorruptæ fælicitatis paretur iudæis aditus planus lucidus at/
que amænus : modo quod diximus complecti animo & opere uelint noſtræ
religionis myſterium.

Accedat eſaias diuinus uates ad hanc ueritatem oſtendendam. c. lv. Inclina/ Eſaias.
te aurem ueſtram & nenite ad me & uiuet anima ueſtra: & feriam uobiſcũ pa
ctum ſempiternum miſericordias dauid fideles. Hæc profecto uerba ſi quis
probe percontatus fuetit: cognoſcet non difficile deum præotdinaſſe omni
no meſſiach legem hominibus eſſe daturum. Et feriam inquit uobiſcum pa
ctum ſempiternum: hoc eſt legem ſempiternam. Et quam legem daturus ſit:
ſequens lectio edocer miſericordias ſcilicet dauid fideles. Dauid eni hoc in
loco nulli dubium eſt q̧ meſſiach intelligi debeat: quẽadmodum etiam legi/
mus apud oſeã. c. iii. Reuertent filii iſrael & q̃rẽt dominũ deũ ſuũ & dauid Oſeas
regẽ ſuũ. Hæc eni uerba trãſlatio chaldaica ſie exponit. Reuertẽt filii iſrael
& q̃rẽt eulrũ dei ſui & obediẽt meſſiach filio dauid r̃gi ſno. Itẽ hieremias. c. Trãſ. cal.
xxx. Seruiẽt domio deo ſuo: & dauid regi ſuo: hoc ẽ meſſiach filio dauid re Hieremias
gi ſuo ẽt ſecũdũ tranſlationẽ chaldaicã. Quod aũt in his auctotitatibus da
uid intelligatur meſſiach omnibus clarum eſt: nam anteq̃ prophetæ iſti na/
ſcerentur iãdiu dauid diem ſuum obierat. Igitur de ipſo auctoritates iſtæ in
telligi non poſſunt: unde manifeſte conſtat ea omnia dici de meſſiach. Sic
itidem in auctoritate eſaiæ quam ſuperius attulimus ubi dicitur miſericot/
dias dauid fideles: dauid enim hoc in loco meſſiach intelligi ipſa ueritas at/
teſtatur. Et ait eſaias feriam uobiſeum pactum ſempiternum ideſt dabo uo/
bis legem ſempiternam. Non enim loquitur deus hic de lege moſi quando il
la multo tempore ante data fuerat: ſed ait dabo uobis legem ſempitetnam.
Si eni itellexiſſet deus de lege quã dedit moſi i mõte oreb: dixiſſet utiq; da
bo uobis legẽ moſi: uel aliq̃d aliud ꝓpter quod facile itelligerẽt oẽs legẽ illã
ab ipſo datã i mõte oreb. Solũ aũt dixit feriã pactũ ſempiternũ ut oſtẽderet
legẽ aliã ſe daturũ q̃ illã q̃ moſi ab eo i tabulis data fuit. Et ſeqᵗ eſaias decla/
rãs legẽ illã dãdã p meſſiach eẽ miſericordias dauid fideles hoc ẽ charitatem
atque miſeticordiam quas chriſtus imptimis prædicauit & docuit: ut mani/

feste apparet legentibus euangelicam doctrinam. Cõstat igitur his omnibus quæ ab esaia scripta sunt nouam legem a messiach dari debere: & sic constituisse deum.

Idq; ut clarius uideatur. Veniat etiam hieremias hanc quam diximus ueritatẽ
Hieremias declaraturus. c. xxxi. hinne iamin baim neum adonai uecharati het bet israel uehet bet hieugda berit hedassa lochaberit asser charati het hou ottã beiõ hehecichi beiadam lehociam meherech miziraim asser hẽmah heferu her berit ueaoochi bahalti bam neum adonai chichot haberit asser hechrot het bet ne israel ahare baiamin hahemac neum adonai natta thi et thoratti bechirbã uheal libam hechtabenah uechaitti lahem leheloim uehemah iheiuli leham.

Q uæ uerba apud nos sic proferuntur.

Ecce dies ueniunt dicit dominus & feriam domui israel & domui iuda fædus nouũ non secũdũ pactum quod pepegi cum patribus uestris in die qua apræhendi maoum eorum ut educerem eos de terra egypti pactum quod irritum fecerunt & ego domioatus sum eorum dicit dominus. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo israel post dies illos dicit dominus dabo legẽ meam in uisceribus eorum; & in corde eorum scribam eam: & ero ipsis i deũ & ipsi erunt mihi in populum. Q uid facilius? quidue clarius dici atq; cogitari potest? Inquit enim propheta uecharati het bet israel ue het bet iehugda berit hedassa. hoc est: feriã domui israel & domui iuda fædus nouũ: fædus nouũ inquit hoc est legem nouam quod a iudæis dicitur berit hedassa. non igitur poterit uel fundamento uel ratione aliqua inficiari iudæus: quo minus fateat per auctoritatem istam hieremiæ deum daturum quandoq; statuisse hominibus legem nouam: ab hac quidem auctoritate nullo pacto discedere ipse potest loquitur enim uates iste sanctissimus adeo aperte adeo distincte q; profecto sanæ mentis cuilibet satis ꝓ adipiscenda ueritate factum eẽ non difficile iudicari potest: neq; aliunde debemus iudicio meo ꝓpositi nostri testimonium quæritare. Ait enim hieremias feriam domui israel & domui iuda fædus nouum: quo ordine quoue modo fædus istud nouũ daturus sit deus ipse declarat. Neum adonai nassati het thorassi bechirbam uealibã echteuena. Id est dicit dominus dabo legem meam in uisceribus eorum: & in corde eorum scribam eam quod & esaias non ignorauit qum dixit. c: li. audire me qui scitis iustũ populus meus lex mea in corde eoꝝ: quod præceptum nr̃a sane amplectitur religio atq; prædicat: & circa quod uersatur imprimis: idque a nobis christianis antefertur omnibus quæ deo pro sacrificio reddi possũt: quo
i. Re. xvi niam deus ĩtuetur cor hominum: ut scribitur primo Re. capitulo. xvi. ideo
Deuteronomii. præcipit deuteronomii. c. vi. diliges dominũ deũ tuũ ex toto corde tuo: & ex tota anima tua & ex tota fortitudine tua: erũtq; uerba hæc quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo. Q uæ uerba & subsequentia quædã iudæi ut

firmo corde retineant ad hunc usq; diem siue in charta siue in membrana scribunt: quam in arundine positam locant in superiori limine ostii sui: ut igredietes ipsi & exeuntes mandatum dei huiusmodi recordentur. Vident enim iudæi ipsi præceptum istud quotidie atq; reminiscuntur sed opere atq; facto minime complent. Iccirco p malachiam loquit deus. c. ii. Si nolueritis audire: & si nolueritis ponere sup cor ut detis gloriã nomini meo ait domius exercituũ mittam in uos egestatem & maledicam benedictionibus uestris: & maledicam illis quoniam non posuistis sup cor. Ecce ego piiciam uobis brachium & dispergam sup uultum uestrum stercus soléniratum uestrarum. Id autẽ si iudæis acciderit sentiunt ipsi & neminem fugit. Et sequitur hieremias. Et non docebit ultra uir proximum suum & uir frarrẽ suũ dicens cognosce dominum: omnes enim cognoscent me a minimo usq; ad maximum ait domius quod religione nostra incepta factum est: nam reiecta idolatria omnis prorsus extitit atq; extincta christi aduentu: & professi sunt homines ubiq; unicũ deum cœlorum opificem atq; mundi rectorem. Et eodem. c. sequitur pphæta si defecerint leges istæ coram me dicit dominus; tunc & semen israel deficiet: hoc est si hoc fœdus nouũ & institutiones nouas a christo messiach exhibitas iudæi recipere noluerint: eorum semen inqt deus coram me deficiet ut non sit gens coram me cunctis diebus gens scilicet sancta atq; sacerdotalis: quẽadmodum dixerat deus exodi. c. xviiii. mea est omnis terra & uos eritis mihi in regnum sacerdotale & gens sancta. Cõtra quã esaias. c. primo istud ipsum præuidens clamitat. Ve genti peccatrici populo graui iniquitate semini neq̃ filiis sceleratis: dereliquerũt dominũ hoc est christũ blasfemauerũt sãctum israel hoc ẽ fœdus nouũ israel populo traditũ: abalienati sunt retrorsũ a fide atq; religione christi scilicet. Ideo sequit pheta iste ne offeratis ultra sacrificiũ frustra icensum abominatio ẽ mihi neomeniã & sabbatũ & festiuitates alias non ferã: iniq sunt cætus uestri calẽdas uestras & solẽnitates uras odiuit anima mea & facta sunt mihi molesta: laboraui sustinens & cũ extenderitis manus uestras auertã oculos meos a uobis & cũ multiplicaueritis orõnem nõ exaudiã: manus enĩ uestræ plenæ sunt sanguine. Hoc ait esaias quoniam spiritu sancto circũmunitus uidebat iudæos non solũ ppheras sed etiã christũ messiach quandoq; interfecturos eẽ. Iccirco paulo superius dixit iniqui sunt cætus uestri: hi enim cætus seniores populi atque principes sacerdotũ extiterũt q eũ dignũ morte turpissima iudicarũt: de q̃ i meditatiõibꝰ nrĩs & de iudæoꝝ ipietate ueritati iterus attigi atq; tractaui. Iõ de hoc hactenus

Iudæus nãque quoniam fœdus nouũ legem nouam diximus significare uolẽs superstitiones suas a maioribus suis traditas tueri ac sustẽtare irruit i nos: & ait a ueritate lõge semota est hæc eruditio quæ traditur a christianis hebræi quidem in gymnasiis suis atq; synagogis uerirati fauentes erudiũt puerulos suos berit dictionem hebræam confirmatiõem significare: quam ueritatem

Exodi.
Esaias.
Ar. iudæ.
Berit

sequuntur qui de litteris hebræis benemeriti sunt.

Re: ad at. Ego sane satis miror iudæorũ imperitiam atq; temeritatẽ quos dictionũ suarum propriam atque potestatem inficiari atque denegare non pudeat quod execrabile ad modum est atque perniciosum. Quapropter necesse est ꝙ rem istã a deo enucleemus adeo declaremus ut detectis iudæorũ erroribꝰ a recto itinere eos deuios & a ueritate alienos cæteri omnes penitus cognoscant: intelligantq; id solum seq debere quod sctõrũ prophetarũ oracula admonent quodue christiana religio ipsa docet. Et ut oẽs exploratũ hẽant berit apd' hebræos legẽ significare. Legant adeuori hoc est deuteronomii .c. viiii. uahihi

Deuteronomii. michech arbaim iom uearbaim lila nasan adonai helai het ssene luchos ahevani luchos berit: quæ apud latinos sonant. Cũq; transissent quadraginta dies & totidem noctes dedit mihi dominus duas tabulas lapideas tabulas fæderis. Quæritur enim a iudæis: tabulæ ipsæ quas mosi dedit dominus in q

Exodi. bus erant decem præcepta scripta digito dei ut habetur exodi. c. xxxi. nonne fuerunt tabulæ legis: quod si ita est sicuti est quo animo qua fronte audẽt impudẽtissimi iudæi ꝓmere berit nullo modo legẽ significare: ratio ꝓfecto per se stat & res ipsa de se testimonium affert ꝙ berit legem significet. Diuina enim lex quæ mosi a deo data est non erat anteꝗ deus ipsam daret: hæc quidem ueritas omnibus patet. Igitur cum dicitur dedit mihi dominus duas tabulas lapideas tabulas fæderis omni ratione dici potest ꝙ ipsa dictio fædus quæ a iudæis dicitur berit confirmationem non significet: cum rei quæ non est confirmatio ulla dari non possit. Vt aũt ueritas hæc quam sequimur nec non & iudæorum falsitas neminem fugiat. Legant ssemot hoc est exodi. c. x

Exodi. xxi. deditq; mosi dominus completis huiuscemodi sermonibus i mõte synai duas tabulas testimonii in manu sua scriptas digito dei & i eodem. xxxii. c. Et reuersus est moses de monte portans duas tabulas testimonii in manu sua scriptas ex utraque parte & factas opere domini: ubi enim nos legimus tabulas testimonii: quis est adeo imperitus adeo indoctus atque insanus: qui non intelligat non affirmet ibi tabulas testimonii significare tabulas legis: Sed in eodem loco a iudæis etiam legitur luchos berit quæ dictiones legis tabulas significant igitur legem berit proculdubio sonat atque significat.

Exodi. Habemus hoc etiã exodi. c. xxxiiii. uoiamar adonai el mose chesob lecha het hadeuarim hahele chi al pi hadeuarim hahele charati itecha berit uhet israel uahihi sam im adonai mose arbaim iom uerarbaim lailo lehem lo achal humai lo sasa uaichtob al haulochos het diuere haberit esseres. Hoc ẽ apd' nos Dixitque dominus ad mosem scribe tibi uerba hæc: quibus & tecum & cũ israel pepegi fædus. Stetit ibi cum domino moses quadraginta diebus & quadraginta noctibus panem non comedit & aquam non bibit: & scripsit in tabulis uerba fæderis decẽ. Istæ enĩ tres dictões: uerba fæderis decẽ ꝓferũt ab hebræis diuere haberit esseres ꝗ nõ aliud significãt nisi decẽ legis præcepta

a deo mosi dedita. Nec obstat q de secundis tabulis ista dicantur quæ forte dici possunt ad confirmationem priorum. Nam uerba quæ fuerunt in secundis: eadem fuerũt in primis. Scribit̃ enĩ hæc ueritas ĩ principio capituli huiusmodi: Præcide ait tibi duas tabulas lapideas instar priorũ & scribam sup eas uerba quæ habuerũt tabulæ quas fregisti: sed tabulæ quas fregit moses fuerũt tabulæ primæ ĩ qbus erãt scripta decẽ legis præcepta: igit̃ & eadẽ in secũdis: hoc plane cuiq; patet recta pficiscẽti. Poster hic nõ imerito uit ingenio præditus quæritare. Cur deus ĩ principio huius capituli se scripturum sup eas tabulas dixerit: & postea ĩ eodẽ dicat mosi: scribe tibi uerba hæc quibus & tecũ & cũ israel pepegi fœdus: Hæc aũt quæstio cũ ad tẽ nostrã ipræsentiarũ nõ ptineat: ut si mihi cẽã relinq̃re curiosis atq; studiosissimis lrarũ: ut iter se discepta̅tes demũ suo labore atq; igenio uerã solutionem acqrant.

Et quoniam supius diximus p illustrãda ueritate ppositi nostri: q diuina lex mosi a deo data nõ erat anteq̃ deus ipsam daret ĩ tabulis. Iudæus q undique ac semp quæritat uim ueritatis offendere me aggrediẽs inqt exodi.c.xviiii. scribit̃. Si ergo audieritis uocẽ meã: & custodieritis pactũ meũ eritis mihi ĩ peculiũ de cũctis populi: & ĩ sequẽti.c. declarat pactũ istud eẽ decẽ illa præcepta scilicet quæ fuerũt scripta postea ĩ tabulis. Vnde ipse duobus dogmatibus instruor alterũ ẽq; moses anteq̃ mãdata illa decẽ ĩ tabulis accepisset il la uerbo tãtũ a domino data fuerint. Ex quo clarũ oibus ẽ q illa præcepta ĩ tabulis scripta fuerint illorũ cõfirmatio præceprorũ: quæ uoce prius a domio data sunt. Alterũ uero q oẽs illæ auctoritates aduersus sniam meã a te deductæ tuent̃ atq; cõfirmãt ueritatem quam diximus dictionẽ istam berit cõfirmationem significare: nam pactũ quod nos iudæi dicimus berit uos autẽ le gẽm in tabulis scriptum cõfirmauit illud a deo antea uoce exhibitum. Constat igitur q unũ sit confirmatio alterius. Iccirco hebræi nostri recte sentiũt berit cõfirmationem significare nõ legem. Iudæus adhuc uagus atque delirus hæc lectitans non intelligit sequẽs maiorũ suorum uestigia: opprimit enim oculos suos ne lumen uideat: ambulat solum in sensum improbum atq; malignum: & ineptias ab antiquis suis traditas pertinaciter tueri atque defendere perseuerat: quales sint tanta est apud eum auctoritas antiquitatis suæ q inquirere aduersus eam nefas atque profanum existimat: & circũuentus hac opinione per tenebras continuas diuagatur: cuius mali peruicacia fons est quæ oritur ex contemptu solidæ atque firmissime ueritatis. Duo nanque iudæus ait primum q anteq̃ in tabulis moses pactum acciperet: illud adeo datum uoce prius fuerit: ut scribitur exodi. xviiii. capitulo. Ad quod respõdetur q illud quod dicitur exodi.c.xviiii. si ergo audieritis uocẽ meã & custodieritis pactũ meũ erat pmissio qdã de lege futura dãda iudaico populo a domio ĩ mõte oreb quoniã ibi nõ exprimit̃ præceptũ aliqd quẽadmodũ expressũ fuit postea a domio iccirco loq̃t deus ĩ tpe futuro dicẽs si audieritis

At. iudæ.
Exodi.
Re. ad aũ
Exodi

uocem meam & custodieritis pactũ meum: Et quæ instituta siue præcepta i
Exodi. tell gi debeant p ea quæ scribunt in eodem. c. xviiii. exodi: quando dicit si
ergo audieritis uocem meã & custodieritis pactum meum: sequens capituli
declarat ubi dicit nõ habebis deos alienos: non facies tibi sculptile & sic de
aliis quæ qdem omnia sunt eadem: quæ a deo in tabulis scripta fuerũt: ut cõ
stat oibus hæc scrutantibus accurate. Igit si unũ & idem fuerit lex illa de q
dicit exodi. xx. c. & illa de qua scribitur eiusdem. c. xxxi. & . xxxii. recte di
Exodi. ci nõ põt q una præcedat alterã cũ nihil seipsum anteire possit. Et licet pa
Exodi. ctum quod dicit. xviiii. exodi uoce præcesserit pactũ uel testimoniũ i tabu
lis a domino traditum: unicũ tamẽ & idem est solũ & singulare: licet promis
sio unius fuerit effectus alterius: quod qdem ueritati quã diximus non repu
gnat. Ad alterũ uero quod inqt iudæus auctoritates cõtra cũ a me exhibita
cõfirmare sentẽtiam suã berit scilicet cõfirmationẽ significare & nõ legẽ arbi
tror p ea quæ supius attigi accumulatius respõdisse. Attamẽ si curiosius q
qdem mihi ac cæteris q de sacris litteris benemeriti sunt profanum quodam
modo existimo discutere uelimus esto: q dictio illa pactũ siue fœdus uel testi
Exodi. monium de qua dicit. c. xxxi. & . xxxii. exodi cõfirmatio legis cũ ibidẽ de le
ge & non de alia re tractet dici possit & nõ lex: quæro cuius legis? respõdeat
iudæus necesse ẽ legis de qua dicit exodi. c. xx. ubi legimus nõ habebis deos
alienos: nõ facies tibi sculptile &c. uel exodi. c. xviiii. ubi scribit si audieri
tis uocem meã & custodieritis pactum meũ: quæro ẽt hæc dictio pactum de
qua dicit in. xviiii. c. quæ apud iudæum ut dicit ipse cõfirmationem signifi
cat cuius legis cõfirmatio est? cum respõdere etiã oportet si se tueri uelint at
q falsitatẽ suã defendere cum ad locũ aliũ pfugium nõ habeat legis de q scri
Genesços. bitur genesços. c. viiii. ego statuam pactum meũ uobiscum: loquitur enim
deus noe & filiis eius uel respondeat de qua scribit etiã genesços. c. xvii. quã
deus abraæ se daturũ promisit: ponãq fœdus meum inter me & te: & paulo
post sequit: ego sum & ponam pactum meũ tecum: tunc quæro etiã hoc fœ
dus siue pactum quod se daturũ deus promittit abraæ atq noe q ut dicit iu
dæus cõfirmationẽ sonat cuius legis uel saltẽ cuius rei confirmatio erit? aut
dicat se nescire omnino necesse est quẽadmodũ rei ueritas est cum antea non
habeant in sacris litteris termini illi fœdus siue pactum aut alicuius legis uel
rei confirmationẽ eẽ ostendat: quod ab eo nullo modo ostendi põt q tamen
si ab eo ostẽdi posset: necesse foret ut de alio etiã ostenderet & hoc modo at
q successione ista pcessus in infinitũ fieret: quod incongruum qdem est atq
incõueniens. His itaq auctoritatibus atq rõnibus adductis uel doctus uel i
Pactum peritus qlibet cogit ad quod diximus affirmandũ dictiones istas pactũ atq
Fœdus fœdus quas dicunt iudæi berit: legẽ significare omnino in capitulis superius
Testimo- adductis. Sũt nãq dictiones istæ pactũ fœdus atq testimoniũ in sacris litte
nium. ris tam penes iudæos q christianos frequẽtius idem significantes: patet hoc

genescos.c.viiii. Ecce ego statuam pactum meum uobiscum & cum semine uestro post uos: & infra statuam pactũ meum uobiscum: nequaq̃ ultra interficietur omnis caro aquis diluuii. Et idem.c.xvii. Tu ergo custodies pactũ meum & semen tuum post te: & paulo supius ego sum & ponam pactũ meũ tecum. Et deuteronomii.c.viiii. ubi moses loquit̃ ad populũ. In oreb ꝓuocasti deum: & iratus delere te uoluit quãdo ascendi in montẽ ut acciperẽ duas tabulas pacti. Necnõ & hieremias.c.xi. Audite uerba pacti huius & facite illa. Et infra & induxi sup eos oĩa uerba pacti huius: quod præcepi ut facerent & nõ fecerunt. Et ezechiel.c.xxxxiiii. dissoluistis pactũ meũ in oĩbus sceleribus uestris. Itẽ oseæ.c.vi: ipsi aũt sicut adã transgressi sunt pactũ. Et genescos.c.viiii. de hac dictione fædus sic scribit̃. Circũcidetis carnẽ præputii uestri ut sit in signũ fœderis inter me & uos. Et deuteronomii.c.viiii. Cũq; de monte ardẽte descẽderem & duas tabulas fœderis utraq; tenerẽ manu &c. necnõ &.c.xxviiii. hæc sunt uerba fœderis quod præcepit dominus mosi. De dictione hac testimoniũ scribit̃ exodi.c.xxxi. Deditq; mihi dominus completis huiuscemodi sermonibus in mõte synai duas tabulas testimonii. Et in eodẽ.xxxii.c. Et reuersus ẽ moses de monte portãs duas tabulas testimonii in manu sua. Q uos terminos excepta hac testimonium dictõe hieremias in auctoritate sua.c.xxxi. quã supius ꝓ ueritatis sustẽtatione adduximus legẽ significantes dillucide ostendit: primo nãq; dicit. Feriã domui israel & domui iuda fædus nouũ. Q uid sit istud fædus nouũ sequit̃ declarans: non secũdũ pactũ quod pepegi cum patribus uestris. Sed hoc erit pactum quod feriã cũ domo israel: post dies illos dicit dominus dabo legẽ meã in uisceribus eoꝝ: & in corde eoꝝ scribã eam. Ex qbus uerbis recte colligit̃ ꝙ pactum quod pepegit deus cũ iudæoꝝ patribus fuerit lex ab eo data mosi in monte oreb quinquagesimo die ab exitu captiuitatis suæ de egypto. Ideo sequtur hieremias dicens non secũdũ pactũ quod pepegi cum patribus uestris in die qua apræhendi manum eoꝝ ut educerẽ eos de terra egypti: hoc ẽ nõ secũdum legẽ quam pepegi cũ pr̃ibus uestris in monte oreb. Et sequit̃ postea declarans quod pactũ nouũ daturus sit deus: inqt enim dabo legẽ meã in uiscetibus eoꝝ & in corde eoꝝ scribam eam. Ex qbus aperte constat ꝙ in hoc loco apud hieremiam & in oĩbus auctoritatibus de qbus supra locuti sumus legẽ dictiones ille pactũ atq; fædus penitus significent: tam et si lex thora nomen hebræum ab hebræis etiã nuncupetur. Patet igitur ꝙ sũmus ille arbiter deus indulgẽtissimus imperator ac iudex multis annis anteq̃ christum messiach filium suũ e cœlo ad nostrã fragilitatem suscipiendã mitteret per eũ nouam legẽ atq; religionem hoĩbus afferre statuisset. Q uod iudæus diuinæ uoluntatis mysteriũ suo more atq; insolẽtia siue temeritate respuit & aspernat̃. Q uæ prauitas q̃ta sit ꝑ thalmutistas suos facile cõpræhendi põt. Legãt iudæi sup illud canticoꝝ.c.i. osculetur me osculo oris sui: glosam rabi iuda uel iczhak

Geneseos

Geneseos

Deuteronomii.

Exodi.

Canticoꝝ

Glosa rabi iudæ

ngda ubi exponitur. quod hebræi audiētes deū affetentem mosi duo prima legis præcepta adeo intenti ora tenuerunt qđ ea nunq̄ potuerint obliuisci: cæterū uoce dei pteriti: atq; micantium fulgorum pauore concussi dixerunt mosi. Loquere tu nobis & audiemus non loquatur nobis dominus ne forte

Exodi: moriamur: queadmodum dicitur exodi. c. xx. qui cum cæteris mandatis instruerentur a mose obliuiscebantur ea cōtinuo: & inter se huiusmōi cām obliuionis disceptantes fragilitati mosi defectū huiusmōi ascribebant ad quem teuersi denuo dixerunt: o utinam deus nobis rursus se ostenderet atq; osculatetur nos osculo otis sui: ut in cordibus nostris doctrinam eius fixā collocare

Hieremias possimus: quibus inquit moses. Id namq; impresentiarum effici non potest: fiet autem messiach tempore. Scriptū est enim hieremiæ. c. xxxi. dabo legē meam in uisceribus eorum & in cordibus eorum scribā eam. Ex his nāq; ap

Esaias, te constat q rabi iste sentiat quod nos fatemur deum quandoq; nouam legē uoluisse per messiach hominibus afferre Q uam ueritatē etiam esaias. c. primo quosciq; docet. Q uo mihi multitudinē uictimarū uestrarū dicit dominus: plenus sum holocausta arietum & adipem pinguium & sanguinē uitulorum

Malachias & hircorum nolui: & infra ne offeratis sacrificiū frustra. Cuius diuinæ uoluntatis etiam malachias. c. primo inquit Non est mihi uoluntas in uobis dicit dominus exercituū: & munus nō suscipiam de manu uestra: & sequitur & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Ideo a dauid

Psalmus antea predictum est. psalmo. xxxxviiii. nō accipiā de domo tua uitulos neq; de gregibus tuis hircos: & infra nunquid manducabo carnes taurorū aut sanguinem hircorum potabo? Immola deo sacrificia laudis & redde altissimo uota tua. Ex quibus prophetarū oraculis duo cōcipimus qđ deus nolit ulterius de animalibus sacrificia fieri: quæ lege mosi multis ānis ante sancita fuerant. Alterum uero qđ per totum orbem deus ipse summus oium institutor sacrificia uelit non hircorum aut arietum sanguine infecta sed munda utiq; atq; nitida effici: quare instruimur pfecto cum ritus antiquos ac ueteres cultus deus reiiecerit & nouos eligat atq; uelit: ipsū decreuisse oino legem nouā esse hominibus allaturū. Non exiguo igitur iudæi falluntur errore & inepte & arroganter faciunt qui ab ipsa quā sequi afferunt ueritate discedūt: inepti enim sunt atq; inanes qui quo tendunt nesciunt & quod faciunt perit.

Dauid Dauid insuper psalmo. viiii. inquit: Constitue domine legislatorem super eos ut sciant gentes quoniam homines sunt. Non oportebat uatē quidē diuinū precario perere: si mosi lex continuis temporibus obseruanda foret ut legislatorem super homines constitueret deus. At is quoniā sancto circūmunitus spiritu itelligebat messiach nouam exhibiturum legem hominibus: iccirco datorem legis messiach uidēdi percupidus mittendū ad homines de ū rogat.

Ra. solo. Q đ autem psalmus hic de christo messiach intelligi debeat testis est. Rabi solomō cuius doctrinā iudæi omnes plurimi faciūt: qui in huiusmōi psalmi

inſcriptione inquit dauid ſpiritu ſancto afflatũ prædidiſſe iuuenes iſrael for tes atque magnanimos a romanis multa ſeruitute opprimẽdos: qui randem licet nõ idẽ numero meſſiach tẽpore: cum iudæorum ea tẽpeſtate (ut ait ille) totus terrarum orbis ditioni atq; impio ſe ſubiecerit libertate priſtina dona buntur. In huiuſmodi enim ſententia cum falſitatis multum appareat: ueri tas tamen inſeritur de chriſto meſſiach pſalmum iſtum dici & affirmari.

Neq; huiuſcemodi ueritatis pro qua cũ iudæis certamus eſaias expers extitit: q. c. ii. ait. Lechu ue nabaleh el har adonai ue el bet eloe iahacob ue ioremiu miderachaf ue nelchach be horotaf chi miſiõ teſſe thorah udbat adonai mi ruſhalaim. Q uæ uerba latinæ dicimus. Eſaias

Venite & aſcendamus ad montem domini & ad domum dei iacob & docebit nos uias ſuas & ambulabimus in ſemitis eius: quia de ſyõ exibit lex: & uerbũ domini de ieruſalẽ. De ſyon inquit exibit lex. nõ quidẽ uetus illa & antiqua quæ a moſe data eſt: quæ multis annis ante exiuit de m õte oreb. Ait enim de ſyon exibit lex quæ autẽ lex de ſyon exiuerit: nõ alia quidẽ niſi quã chriſtus benedictus uerus meſſiach ibi prædicauit & docuit: ubi diſcipulis ſuis dedit præcepta diſciplinæ & legẽ uitæ: ibiq; ab eis diuino quẽ ſe daturũ chriſtus ꝓ miſerat ſpũ accæpto p orbẽ ꝓficiſcẽtes prædicarunt euangeliũ omni creatu ræ: q crediderit & baptizatus fuerit ſaluus erit: qui uero non crediderit con demnabitur marci. xvi. Marci

Idq; præuidens eſaias. c. xxxxii. ait. Ecce ſeruus meus ſuſcipiã eũ iudiciũ gen tibus ꝓferet. Hic nãq; ſeruus & electus tũ apud hebræos tum apud chriſtia nos itelligit̃ meſſiach. Et ſequit̃ ꝓpheta: & legẽ eius inſulæ expectabũt quẽ admodũ etiã apud eũdem. c. li. Me inſulæ expectabũt: & brachiũ meũ ſuſti nebũt: in qbus ꝓfecto gẽtiles habitãtes apoſtoloꝝ tẽpore ut in eoꝝ actibus lectitamus: ubi & paulus ſũmo ſtudio ac diligẽtia prædicauit: chriſti doctri nam amplexi ſunt & obſeruarũt: quod & imp̃ſentiarũ neminẽ latet. Et le gẽ eius inqt ꝓpheta hoc eſt nõ legẽ moſi ſed meſſiach ex quo recte percipere poſſumus aliã a chriſto exhibẽdã eẽ q̃ quæ a moſe iudaico populo data fue rit. Q uã ueritatẽ micheas. c. iiii. dicit & affirmat. Venite aſcẽdamus ad mõ tẽ domini: & ad domũ dei iacob & docebit nos de uiis ſuis: & ibimus i ſemi tis eius: qa de ſyon egredieẽ lex: & uerbũ domini de ieruſalẽ. Hæc de meſ ſiach ceciniſſe micheã iudæi ſentiũt atq; fatent̃: qbus ſane clarius ab eo ad ptinaciã iudæoꝝ cõuincẽdã nihil dici potuit: de ſyõ egredieẽ lex ait miche as: nõ dixit de mõte tabor nõ de mõte ſinai: de mõte ſyon inqt: præuidit eñi ipſe ſpũ dei ductus a chriſto meſſiach nouo dogmate noua lege hoĩes iſtrue dos eẽ: iõ dixit & docebit nos de uiis ſuis & ibimus i ſemitis eius: nõ i ſemitis abraæ: nõ aaron: nõ moſi: ſed i ſemitis eius chriſti ſcilicet: a quo dicit̃ q̃ ſeq tur me nõ ambulat i renebris: ſed habebit lumẽ uitæ. Ioannis. viii. c. de quo lumiue ſcribit̃ apud eſaiã. c. lx. Surge illuminare ieruſalẽ qa uenit lumẽ tuũ Eſaias Micheas Ioannes Eſaias

Pſalmus Et in pſalmo. xxxv. in lumine tuo uidebimus lumē quoniā in lumine doctri
næ chriſti uidebimus lumē claritatis æternæ. De quo ſiqdē mōte ad quē mi/
Eſaias cheas populū dei aſcēdere præcipit eſaias. c. li. ait. Cūſolabit᷑ ergo domius
ſyon: & cōſolabit᷑ oēs ruinas eius: hoc ē errores atq; fallatias: quas tūc inſe/
rebāt in humanis pectoribus iudæoꝝ doctores: qbus reſeratis & abiectis p
doctrinā chriſti ibidē exhibitā & regulā beneuiuēdi: q crediderūt in eū ſum
mo affecti ſunt gaudio atq; beatitudine æterna. Ideo huiuſmodi læticiæ ab
eodē ꝓpheta reddit᷑ rō: qa a me lex exiet & iudiciū meū in lucē populoꝝ re/
qeſcet: nō illa qdē lex moſi quæ multo tp̄e ante exierit: ſed alia: quæ autem
Malachias chriſti doctrina ſcilicet quā ibi obſeruādā docuit: de quo dicit᷑ eodē. c. po/
ſui uerba mea ī ore tuo: & apud malachiā. c. ii. lex ueritatis fuit in ore eius &
Eſaias iniqtas nō eſt inuēta in labiis eius. In mōtē ſyon cur aſcēderit chriſtus: ut cō
pleret eſaiæ dictū. c. xxxx. ſup mōtē excelſum aſcēde tu q euangelizas ſyon
Pſalmus quod ſane capitulū iudæi etiā referūt ad chriſti meſſiach tēpus. De quo mō
Mattheus te pſalmo. lxvii. legit᷑. mons dei mūs pinguis: quoniā ibidē chriſtus deus &
Pſalmus hō ſedē habuit: ut inqt mattheus. c. v. & cū ſediſſet in mōte ſcilicet ſyon ac
ceſſerūt ad eū diſcipuli eius & aperiēs os ſuū docebat eos. Iccirco eodē pſal
mo dicit᷑ mōs ī quo beneplacitū eſt deo habitare ī eo. Pinguis eni uocatus ē
Pſalmus dogmatibus utiq; & exēplis rebuſq; mirabilibus chriſti ibi factis & oſtenſis.
Pſalmus Ideo pſalmo. lxxvii. inqt dauid. Elegit montē ſyon quē dilexit & pſalmo. c
Abdias xxxi. elegit dominus ſyō & elegit eā in habitationē ſibi & abdias. c. unico:
& in mōte ſyon erit ſaluatio & erit ſanctus.

Subuertimus itaq; ꝓfanā iudæoꝝ opinionē atq; iueteratos errores & ꝓpheta
rū uaticiniis & rōnibus: quæ qdē ui ulla refelli nō poſſūt: & ueritatē propo
ſiti noſtri teſtimoniis diuinæ uocis adeo enucleauimus: ut eā turbātibus ſe/
cundū flagicioſū eoꝝ ingeniū & cordis prauitatē ullus iā ulterius tuendi fal
ſa nō relinquat᷑ locus. Adducunt᷑ ad īſaniā eo quod priſci maiores ſui ita cō
plexi ſunt: quo iudicio falli ſe facile cognoſcerēt iuniores iudæi ueteres illi ſi
adeſſent: qppe q iā cognita ueritate eos acerrime ꝑtinaci ſtulticia carperent
tūc ſeutiq; uictos accuſarēt: & nobis nihil quod ad myſteriū fidei noſtræ at
tinet obiicerēt quod benediſcuſſum nō fuerit ac benefactū nobiſq; uincēti/
bus coronā congruā & īmortalitatis mercedē ſummū iudicē deū pro labore
tāti certaminis redditurum dicerent & affirmarent.

Solet ꝑfecto habere apud īcredulos & ꝑtinaces quādoq; tātū uigoris & effica
ciæ repetita ſæpius ueritas: ꝙ ſi ab eis penitus errores deduci non poſſint: in
dubio tamē eoꝝ animus exiſtēs facilius ad ueritatē ipſam quādoq; adducit᷑:
quod ipſe cōſiderās nolo ꝓ uiribus qcq̄ ꝙ ad myſterium huiuſmodi ꝑtinet i
tactū atq; indiſcuſſū relinquere: ut liniamētis ueritatis (ſi fieri pōt) ad uerā
religionē atq; fidē eoꝝ aīos uel allicere uel excitare ſaltē poſſimus: ne quæſi/
tā ueritatē ulterius audeāt oppugnare ſi quādo inuentā tenere neglexerint.

CAPITVLVM

Legant iudæi qui sacras litteras præ omnibus se tenere autumant deuterono- Deuteronomii.
mii.c.xviii. quæ a deo mosi prædicta sūt. Prophetam inqt suscitabo eis de
medio fratrum suoꝝ similem tui: & ponā uerba mea ī ore eius: loqueturq̃ ad
eos oīa quæ precepero illi: q aūt uerba eius quæ loquet in nomine meo audi
re noluerit ego ultor existam. Doctissimoꝝ quidem latet neminem qui mosi
codices lectitarunt: quando deus in uertice mōtis oreb allocutus est mosem
ut legis ingrato populo præcepta traderet: cū dei uoce atq̃ igne pteritus au
dire eū non posset: q̃ tunc uoluerit ille oratum mosem ut loqueret ipse & nō Exodi.
deus: quēadmodum scribitur exodi.c.xx. ubi dicitur. Cunctus aūt populus
uidebat uoces & lampades & sonitum buccinæ montēq̃ fumantem & pterri
ti ac pauore concussi steterunt procul dicentes mosi: loquere tu nobis & au
diemus: non loquatur nobis dominus ne forte moriamur. Hoc itidem legit
deuteronomii.c.v. Cur ergo moriemur & deuorabit nos ignis hic maximus Deuteronomii.
Si enim audierimus ultra uocem domini dei nostri moriemur. Vidēs autem
deus pius atq̃ misericors populū illum ob timorem consistere non posse qui
eū inuaserat audita uoce eius inquit mosi bene oīa locuti sūt ut legimus deu Deuteronomii.
teronomii.c.v.&.c.xviii. hoc est quia dominus sum excelsus atq̃ terribilis
rex magnus sup omnem terram: ut habetur psalmo.xxxxvi. uox mea audiri Psalmus
ab eis non potest. Ideo & continuo sequitur prophetam suscitabo eis de me
dio fratrum suoꝝ similem tui: & ponam uerba mea ī ore eius: loqueturq̃ ad
eos omnia quæ præcepero illi. Ex qbus pfecto uerbis recte qcūq̃ sanæ men
tis intelligere pōt: q̃ se missurum deus mosi similem pphetam dixerit qui ut
moses legifer fuit ita & ille foret: a quo instrueret populus diuinis documen
tis pariter atq̃ lege quādoqdem ab eo deus audiri non poterat. Nā quæ dei
sunt mens hoīum terrenis compacta uisceribus atq̃ corporis domicilio īpe-
dita per se capere non potest nisi aliunde doceat: hoc enim summus opifex de
us dator bonoꝝ omnium: & consūmatus doctor uidens cognoscensq̃ natu-
ram humanā admodū infirmā atq̃ fragilem quæ uocem eius audire nō pos-
set: decreuit tunc alterum ad homines legiferum mittere: ideo dixit pphetā
suscitabo eis de medio fratrum suoꝝ. Hic nēpe fuit christus uerus messiach
in uno diuino supposito uerus deus uerus homo: deus semp de deo hō absq̃
uirili semine ex muliere natus de semine abraæ de tribu iuda atq̃ de stirpe da
uid. Facinus hoc tā præclarum atq̃ illustre factū ē: ut deus legem daturus: q
a populo dei in monte oreb audiri non poterat: demū fragilitate indutus ho
minibus legē daret: necnō & uideri atq̃ tractari posset. Igitur de medio fra-
trum suorum suscitauit eum dominus: & uenit in mundum ut institutis suis
atq̃ lege salua fieret omnis caro: & qui ei aduersaretur daret pœnas. Ideirco
ait qui autem uerba eius quæ loquetur i nomine meo audire noluerit ego ul
tor existam. Quāobrem quæro nunc a iudæis cur tot tantisq̃ infortuniis at
q̃ calamitatibus affecti: nullam firmam domum habeant: sed huc atq̃ illuc

diuagentur omnibus infensi? Cur palida facie uultuq; mæsto atque lugubri
uestimento semp incedāt? Cur illi singultus assidui atq; frequētes lachrimæ?
Cur tantus dolor atque mæsticia? cur tot tēpestates tot ægritudines quæ cor
pus eorum omnium mentē atque animū uexant: cōficiunt: atque dillacerāt?
Cur suarum festiuitatum celebrationē holocausta uel sacrificia nō efficiātur
ab eis eo modo & ordine quo demandauit deus ut fierent. Cur omni deniq;
priuati imperio atque regimine serui omnibus sint & tanq̄ inutiles putridi
atque profani ubique miserrimam uitam miserrimi ducant? non quidem in
aliquem animaduertit deus nisi castigatione atq; seueritate dignus sit nō de
aliquo iniuria sūmit pænas: deus enim unicuique pro merito aut præmiū sol
Psalmus uit aut pœnam: iuste iudicat omnes quippe qui iustus est dominus & rectū
iudicium suum ut habetur psalmo. cxviii. Hæc igitur in uos animaduersio o
iudæi hæc intollerabilis ultio quam deus intulit? ex qua ratione quaue cau
sa quærito uel unde originem traxerint? At deus ipse indicat atque edocet
Deutero- eodem. c. deuteronomii. Qui autem uerba eius hoc est christi messiach au
nomii. dire noluerit ego ultor existam: ultor inq̄ extitit quando quem angeli metu
unt & quem demones reformidant illius non modo præceptis non parendo
sed cruci affigendo eum turpiter occidistis: hinc confectæ sunt atque dear
tuatæ omnes opes uestræ: hinc tanti sceleris deus impatiens: iustus iudex &
æque bonus intulit in uos atque perfecit quod dixit atque cōminatus est qui
Hieremias uerba eius audire noluerit ego ultor existam. Ideo hieremias. c. li. inqr. For
Li. leuitici tis ultor dominus reddens retribuet. Et leuitici. c. xxvi. si nolueritis recipe
re disciplinam: sed ambulaueritis ex aduerso mihi: ego quoque contra uos
aduersum incedam & percutiam uos septies propter peccata uestra. Induca
Deutero- que super uos gladium ultorem fœderis mei. Et deuteronomii. c. xxxii. inqt
nomii. deus: mea est ultio & ego retribuam eis in tempore: & per esaiam etiam. c. x
Esaias xxxvii. ait: ultionem capiam & nō resistet mihi homo. Iccirco naum prophe
Naum ta. c. primo scriptitat. Dominus emulator & ulciscens dominus: ulciscēs do
minus & habens furorem: ulciscens dominus in hostes suos irascens ipse ini
Deutero- micis suis. Necnon deuteronomii. c. xxxii. Reddam ultionem hostibus me
nomii. is: & his qui oderunt me retribuam. Ferunt itaque iudæi atque perferūt tot
tantasque iniurias: tot contumelias tot irrisiones atque opprobria tot cru
ciatus atque tormenta: & tanq̄ cæci nihilominus ac uelut i carcere stultitiæ
inclusi sedent adhuc in tenebris hæredes prioris sceleris ignorantes deum ac
ueritatem. Quam animaduersionem prophetarum oraculo ac ipsius dei uo
ce prædictam quottidianis lectionibus personant: nec aliquādo (quoniam
recedunt prorsus a ueritate & quem de medio fratrum suorum suscitauit de
us fontem omnis iusticiæ ac bonitatis non suscipiunt) hæc sibi accidisse uel
putant uel arbitrantur. Sanus quidem non est qui etiam spe beatitudinis ab
Recte di- lata his bonis quibus cæteri utuntur in uita: labores cruciatus angustias at
ctum.

que miserias anteponit. Ideo nil mirum si quo ferantur iudæi nesciant: si in/
certis cursibus diuagentur: quia rectum humanarum diuinarũque rerum ue
stigium nec sequuntur nec cernunt: & in idipsum tandem incidũt: quod & ui/
tare ac fugere uel natura hæc humana uel diuina ratio docet atque instruit.

Sed nunc iudæus pertinaci obstinatione inueteratam suorum persuasioné si/
bi adhibiram falsam ac turbulentam quibus potest uiribus defensurus acce Ar. iudæ.
dit dissoluereque (si poterit) quod prætulimus intendit huiusmodi mysterii
fundamentum atque rationem. Hæc oratio inquit ipse prophetam suscita/
bo eis de medio fratrum suorum similem tui & ponam uerba mea in ore eius
nequit ullo modo uel ordine christiano sensui uel accõmodari uel saltẽ ui ali
qua intelligi: ut a messiach noua lex siue religio dari possit: quandoquidem
de legis institutione aut de legislatore nihil inferatur ibidem. Voluit eni de/
us: quoniam faciles erant iudæi pronique ad credendum diuinis atque phi
tonibus: eorum errores atque superstitiões euertere: ideo ait eodem capite
paulo superius. Caue ne imitari uelis abominationes illarum gentium nec in
ueniatur in te qui lustret filium suum aut filiam ducens per ignẽ: aut q ario/
los sciscitetur aut obseruet sõnia atque auguria ne sit maleficus: nec incanta
tor neque phitones cõsulat nec diuinos: nec quærat a mortuis ueritatẽ: oĩa
enim hæc abominatur dominus & infra sequitur: gentes istæ quarum possi/
debis terram augures & diuinos audiũt. Tu autem a domino deo tuo aliter
institutus es. Qua uero institutione quibusue moribus degere populus isra
el atque se gubernare debebat: docet moses cum sequitur prophetam de gẽ
te tua & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi dominus deus tuus ipsum
audies: hoc est augures atq; supstitionibus incumbentes non quærites nõ cõ
sulas quoniam dominus deus tuus suscitabit tibi pphetam a quo oĩa quæ pe
tieris euenient & neminem fallent quẽadmodum faciunt malefici atq; phito
nes hominum oculos præstrigentes. Propheta autem quem suscitauit domi
nus fuit iosue samuel esaias hieremias ezechiel atq; malachias & alii plures:
mosi similes religione ac ueritate: quod sane apud sacrarum litterarum peri
tos satis abunde patet. Quare omnia uerba hæc pphetam suscitabo eis de
medio fratrum suorum similem tui: & ponam uerba mea in ore eius: loquet
que ad eos omnia quæ præcepero illi: qui autem uerba eius quæ loquetur in
nomine meo audire noluerit ego ultor existam: intelligi debent apud quẽli/
ber sanæ mentis de omnibus prophetis de quibus supra sermo habitus est:
non autem referri possunt ad prophetam aliquem legislatorem: de quo ibi
nullum efficitur uerbum: neque de eo uerbis ipsis aliquis sensus accõmodari
potest: ut plane constat recta proficiscenti.

Grauis pfecto res ẽ ignorantia & omnium malorum detestabilis causa: at eã Re. ad ar.

scienter sequi atq; tueri grauius est atq; detestabilius: in quem errorē libētei incidunt iudæi: qppe qui in sanctarum litterarum nebulis iādiu uersati ad/ ueniente lumine ueritatis sibi ipsis oculos eruūt ne lumen uideant. Neq; mi rum nā lux queadmodū male habētibus oculis odiosa est: ita sancta sectanti bus semp ueritas est infensa. Iudæus nāq; ineptus atq; insanus in lectiōe pra dicta neq; modum loquentis neq; litterarum seriē animaduertit: quod si hoc ipsum fieret ab eo ut legis codices ac pphetarum uellet planius ac uerius in/ spicere tunc cæcitas omnis discederet: & lumine accepto idem ipsi foret iter planum atq; securū. Sed neq; litteras capit neq; litterarum sensum pcipit: in quo pfectionis humanæ status omnis consistit: & intentus si mentem qnādo q; i eas dirrigeret nō ignoraret pfecto quod & nos arbitramur proculdubio atq; fatemur. Magnam qdem sacris litteris pro ueritate adipiscenda necesse est diligentiam adhiberi ut sciatur quo modo quone ordine lex a deo statu/ ta debeat obseruari. Q uapropter uerba capituli huius discutienda sūt ma/ gno studio stabiliq; sensu: ut error iste iudæorum omnis secedat atq; fallatia/ ueraq; sectantes uideant puerilia omnia atq; inania fuisse: quæ pro desensio ne sua uulgus iudæoꝝ indoctum contra ueritatem adduxit. Moses nāq; pro phera hebræum populum uidens ad multa & uaria peccata esse procliuū su perstitionibus cedere sōnia cputare: diuinos atq; phitones consulere a mortu is futura quærere aliisq; mortiferis uoluptatibus subiacere cum esset in terra moab cognoscens se moriturū: ut deo dicatet se igratus atq; perfidus popu lus duo eum admonet: quoꝝ alterum est ne ariolos percontetur neq; incan/ tatores quæritet neq; alia huiuscemodi iquirat quæ odit summus ille omnipo tens deus ac dominus. Alterum uero est q; autes præstare uelit animoq; com pleti quæcūq; dicturus est propheta quem de eius gente suscitaturus est do/ minus nuncium suum atque legatum: in quo uerba dei erunt: & quæ manda uerit illi deus loquetur tantum. Iccirco scribitur ibidem. Ponam uerba mea in ore eius loquerurque ad eos omnia quæ præcepero illi. Ex quibus profe/ cto facilius intelligi potest ac deber: q; deus pietate motus uolens iudæos a lege penitus atque religione alienos sectantes maleficos atque præstrigiato/ res uel diuinos ad securi itineris uiam dirrigere. Prophetam iquit suscitabo eis de medio fratrum suorum docturum scilicet eos qua lege quaue religio/ ne uel quibus institutis uel moribus se regere atque gubernare debeant. Ie/ circo sequitur similem tui non autem ait similem tibi hoc est: ut tu legifer es ita & ille futurus est: & quemadmodum tu nomine meo ueritate eos instruis sic & ille ueritatis dux erit & auctor. Ideo sequitur: & ponam uerba mea in ore eius loquetur que ad eos omnia quæ præcepero illi qui autem uerba eius quæ loquet̄ i noīe meo audire noluerit ego ultor existā. Q d' aūt de lege atq; legislatore hæc accipi debeāt manifeste cōstat. Nam tempus quo hæc a deo

CAPITVLVM.

mosi dicta sunt illud etenim fuit quando a deo ipso decem legis præcepta in
mõte oreb dabantur iudæorum populo: qui tunc audita uoce dei de medio
ignis cõterritus dixit. Loquere tu nobis & audiemus nõ loquatur nobis domi
nus ne forte moriamur: ut habetur exodi. c. xx. & itidem. c. v. deuteronomii: Exodi.
ubi dicitur. Cur ergo moriemur & deuorabit nos ignis hic maximus: si enim au
dierimus ultra uocẽ domini dei nostri moriemur: & infra tu magis accede &
audi cũcta quæ dixerit dominus deus noster tibi loqueris ad nos: & nos au/
dientes faciemus ea. Tũc inqt deus. audiui uocẽ populi huius bene oĩa locuti
sũt: hoc ẽ quoniã uocẽ meã in dãda eis lege audire nõ possunt: mittã ad eos
hominẽ tui similẽ ipsis allaturũ legẽ ipsam: iõ seqtur ꝓphetã suscitabo eis de
medio fratrũ suoꝝ similẽ tui: & ponã uerba mea in ore eius: loqueturque ad
eos oĩa quæ præcepero illi. Et ponã uerba mea inqt deus in ore eius: hoc est
decẽ illa præcepta quæ audiri nõ potuerũt ab eis uoce dei pteritis. Et sequitur
loqueturq; ad eos oĩa quæ præcepero illi. Hoc est qbus etiã moribus qbusue
institutis ipsi se instituere atq; gubernare debeãt: ex admonitionibus atq; do
ctrina quã ipsum edocebo eoꝝ qlibet pcipe absq; ullo pauore poterit. Quod
aũt p hoc quod dicitur uerba mea lex intelligi debeat: ostenditur eo quod scri
bitur exodi. c. xxxiiii. præcide ait tibi duas tabulas lapideas instar priorum
& scribam sup eas uerba quæ habuerunt tabulæ quas fregisti: & infra. Scri/
be tibi uerba hæc quibus & tecum israel pepegi fædus. Loquitur enim deus
ibi mosi de lege siue legis præceptis. Idq; clarius paulo infra dicitur: & scri/
psit in tabulis uerba fæderis decem: quæ apud hebræos sonant: uaic thob al
haulochos bet diuere haberit esscres. Itaq; cum dicitur & ponam uerba mea
in ore eius exponi debet & ponam legem meam in ore eius: quod quidẽ res
ita se habet nec aliter intelligi potest. Igitur si per id temporis: quo deus po/
pulum iudaicum legem edocebat: & de lege solum tunc agebatur a deo: he/
bræorum populus petierit ne loqueretur deus: qui tunc tanq̃ legifer loque/
batur: & deus ipse tunc dixerit mosi bene omnia locuti sunt: prophetam su/
scitabo eis de medio fratrum suorum similem tui & ponam uerba mea in ore
eius: loqueturq; ad eos quæ præcepero illi: quis adeo est tam obtusus igenio
tam rationis expers uel insanus: qui nõ iudicet dicat & affirmet prophetam
illum legiferum fore: legemue hominibus allaturum? Apparet ergo dilucide
iudæorum falsitas qui asserunt hæc uidelicet prophetã suscitabo eis de me/
dio fratrum suorum similem tui de legislatore intelligi non posse: cũ ibi nul
lum efficiatur uerbum de lege aliqua populo exhibenda. Quæ quidem opi
nio iprudẽs ẽ atq; falsa & diuine uolũtati penitus repugnãs ut oibus apte cõ
stat: cũ ibidẽ ꝓfecto d lege dãda populo israel solũ uerba ipsa sonẽt atq; ostẽ
dãt. Hæc etiam ueritãs illustratur p ea quæ in eodẽ. c. scribuntur paulo supra:
ubi dicitur quando ingressus fueris terram quam dominus deus tuus dabit
tibi: caue ne imitari uelis abominationes illarũ gentium nec iueniatur in te q

lustret filium suũ aut filiam ducens p ignem aut q̃ ariolos sciscitet᷑ aut obser
uet sõnia atq; augutia nec sit maleficus uel incantator neq; phitones cõsulat
neq; diuinos neq; a mortuis quærat ueritatẽ: oĩa enim hæc abominabit᷑ do
minus. Ex q̃bus apparet ꝙ uidens deus ut diximus iudæorum populum fa
cilem ad oẽm superstitionem atq; ad ineptas ac falsas inq̃sitiões pronũ atq;
ꝓcliuũ: qui per aĩalium uiscera aut diuinatiões uel p somnia scire futura co
nabatur uoluit atq; decreuit ne quem præ aliis populis in ministeriũ suũ ele
gerat: pditarum gentium ritus atq; maleuiuendi regulas sequeret᷑ sed lege tã
tum diuinæ uoluntatis sese aleret & informaret: decem constitutiones legũ
siue decreta populum israel edoceri. Hoc ipsum ostenditur quando eodem
c. dicitur de populo ipso. Tu aũt aliter a domino deo tuo institutus es: hoc
est nõ uult deus ut imiteris ariolos atq; diuinos: q̃ se & alios fallunt: sed uult
ut præceptis suis ac lege tu ĩstitutus pergas atq; ꝓficiscaris. Iccirco sequit᷑ ꝓ
phetam de gente tua & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi dominus de
us tuus ipsum audies: ut petiisti a domino deo tuo ĩ mõte oreb. Q uæ autẽ ĩ
monte oreb populus petierit clarũ oĩbus ẽ. Nam cũ populo deus legẽ daret:
& a populo deus ipse audiri nõ posset dixit: ultra nõ audiã uocẽ domini dei
mei & ignem hũc maximũ amplius non uidebo ne moriar. Tũc deus ait: be
ne omnia locuti sunt. Hoc est quoniã uoce mea pteriti legẽ qua se instituere
debent audire non potuerunt: ꝓphetã suscitabo eis de medio fratrũ suorum
similẽ tui & ponam uerba mea in ore eius hoc est legem ut supra ꝓbatum est:
loqueturq; ad eos oĩa quæ præcepero illi. Ex q̃bus uerbis liq̃do apparet ibi
de lege tantũ dici atq; penitus tractari. Hæc uera sententia est hic uerus sen
sus: a quo siq̃s discesserit iam iudicatus est. Constat ut ipsi aiũt igit᷑ ẽt nõ ob
Iosue scure ea nullo pacto de iosue ĩtelligi posse cũ mosi tp̃e iosue ille fuerit & mo
si minister: neq; legẽ dei populo israel attulerit ut scribit᷑ eiusdem. c. primo:
Et factũ ẽ post mortẽ mosi serui domini ut loqueret᷑ dominus ad iosue filiũ
nun ministrũ mosi: igit᷑ iã suscitatus erat iosue nõ aũt suscitãdus: quẽadmo
dũ ibi dicit᷑ ꝓphetã suscitabo. Neq; cæteris ꝓphetis eadẽ uerba recte accom
modari possũt: quãdoq̃dẽ coꝝ nullus extiterit legislator sicuti moses. Iccir
co ibi dicit᷑ ꝓphetã suscitabo similẽ tui: & ponã uerba mea hoc ẽ ut diximus
legẽ meã i ore eius. Colligãt ergo iudæi atq; diligẽter pscrutent᷑ tempus quo
hæc a deo dicta sũt: & eoꝝ rõnem atq; fundamẽtũ tei aĩaduertãt: tũc sane q̃
Burgensis attigimus solis radio eis clariora lucescẽt. Burgẽsis attamẽ in suo scripturarũ
scrutinio sup hoc multa attulit & tãdẽ (bona uenia dixeri) nescio q̃d blacte
rauerit uoluit. n. ipse illud ꝓphetã de gẽte tua & de fr̃ibus tuis suscitabit tibi
domius deus q̃d dictũ ẽ a mose itelligi de ꝓpheta solũ futura prædicẽte: & il
lud postea ꝙ eodẽ. c. seq̃t᷑ ꝓphetã sucitabo eis de medio fratꝝ suoꝝ ꝙ a deo
dictũ ẽ itelligi de ꝓpheta legislatore rãtũ ꝙ siq̃dẽ utrũq; studiosius scrutatus
fuisset nõ blacterasset: utrũq; enĩ intelligit᷑ de legislatore simul atque futura

prædicēte. Qui christus fuit: q sane futura prædixit: necnō & legislator ex/
titit. Primo nāq; dicitur & uerba sunt mosi quod burgensis non animaduer
tit prophetam de gente tua & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi domi
nus deus tuus: sicut me inquit hoc est sicut uobis ait moses legifer fui: ita &
propheta quem suscitabit dominus uobis legifer erit. Q đ autem hæc uer/
ba de legislatore etiam intelligi debeant manifestum est: nā expletis istis uer
bis prophetam de gente tua & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi do/
minus deus tuus: sequitur continuo ibidem ut petiisti a domino deo tuo in
oreb: quando concio congregata est atq; dixisti ultra non audiam uocem do
mini dei mei: & ignem hunc maximum amplius non uidebo ne moriar. Hæc
profecto a populo iudaico dicta sunt eo tempore quo lex dabatur ei a deo:
qui tunc ueluti legifer loquebatur: de quo populo tunc deus ipse quēadmo
dum supradiximus inquit bene omnia locuti sunt: & continuo adducit uer/
ba ipsius dei formaliter: quæ quidem hæc sunt: prophetam suscitabo eis de
medio fratrum suorum similem tui & ponam uerba mea in ore eius. Et hæc
dixit ad maiorem declarationem atq; confirmatiōem uerborum suorū quæ
superius adduxit: uidelicet prophetam de gēte tua & de fratribus tuis sicut
me suscitabit tibi dominus deus tuus. Igitur horum duorū scilicet quod di/
ctum est a deo: & illud quod dictum est a mose alterum ab altero exponitur
atq; firmat̄: & utrūq; idem est & de eodē ꝓpheta dici ueritas ipsa fatet̄. At
iudæi hanc ueritatē renuūt qppe q prinacia obstricti sequnt̄ sua ꝑplexa oīa
atq; cōfusa: & ea neq; disci ab eis audiēdo pōt neq; legēdo ꝑcipi: & tanq̄ stul
ti atq; insani menti humanæ quod ē ueritatis ac rōnis domiciliū obstāt: quo
niā si hominis natura iuestigādæ ueritatis capax ē: is etenim quacūq; condi/
tione extiterit sexu uel ætate bene firmata ꝑcōtari eā debet: ne mēs suo mu
nere atq; ꝓprietate priuet̄. Sed omittamus inscipientiam iudæorum: & ue/
niamus ad exitū ꝓpositi nostri ꝑspectis qbusdam prius mysterū huiusmodi
affirmātibus: ut eoꝝ detectis erroribus aduersus eos iure ac merito ferri sen
tētia possit: ne uelint iposterū plus sapere uel minus q̄ deceat: quoniā nihil
stultius ē q̄ discendū putet aliqs i quo uel nil discit̄ uel si discit̄ erroribus im
plicat̄: iō lepide ad romanos. c. xii. paulus inqr. Nō plus sape q̄ oportet sa/ Paulus
pere sed sapere ad sobrietatē hoc ē q̄tū deceat: decet enī quod ad salutē hoīs
attinet scire oīno. Religio qdem illius inepta est atq; inanis q ex parte erra/
uerit & ex parte attigerit ueritatem. Iudæi iccirco quædam licet sciāt ut sunt
decem dei præcepta quæ & nos scimus: quoniam illorum ordinem non ani
maduertunt & mysterium nesciunt eorum uana est religio.
Si præterea iudæi percontari uellent panimper cur moses proiecerit tabulas Cur moses
præceptorum digito dei scriptas: atq; nulla dantis ratione habita cur proie legis tabu
ctas etiam confregerit: ut habetur exodi. c. xxxi. Aperiretur eis diuinum las fregerit
hoc secretum cognoscerentque mysterium de quo certamus: & dei cultores Exodi.

ueri appellarent. Dicerem ipse ꝑfecto si cæleste hoc arcanum si huiusmodi mysterii ueritatē scrutatus minus recte fuissem mosem ꝓculdubio delirasse: qppe qui si hebræoꝝ populus indignū ꝑegit facinus si uitulum conflatilem adorauit: cur tanq̄ diuini muneris imemor atq; ignarus diuinæ uolūtatis factus est uel insipientis uel ingrati hominis officio? Non decet ꝑfecto hominem humani principis uel nunciū uel delegatum si sanus fuerit mādata illius spernere ac deturpare: q̄to magis illius q summus princeps ē dux noster & auctor deus ac dominus oium. Elegit mosem deus nūcium suū summa in eū beniuolentia affectus eiq; duas tabulas digito suo scriptas dono dedit qbus ab eo instrueretur populus probitate & moribus atq; regula beneuiuendi. Fuit hoc sanæ præciosum & singulare donū: fuit ꝑfecto munus præ oibus cōseruādum. Cur inq̄ proiecit illud moses dirrupitq; talis ac tanti principis q deus est cōmissionē diuinam ei creditā atq; cōcessam? Nunc peto ad ipsum me conferens dic oro o moses (pace tua dixerim) si te dominus cotā citasset quā huiusmodi deliramenti atq; incōsideratæ ingratitudinis excusationem attulisses? te qdem non fugit apud ueri iudicis tribunal qs de cōmissis nequaquā ualear excusari. Si male ac ꝑdite egerit populus: cur tu malum malo addere censuisti? deum non nouerat populus tu uero deum non ignorabas. E recisti mandata dei fregisti ac reliqsti tanq̄ indoctus atq; inscius legationis diuinæ. hæc sane cū ipse animo cōcipio contremiscunt uiscera & totus horresco rētēs: nā sprætis dei mādatis spernit & ipse deus: ubi erit igit beneuiuēdi modus siue ordo: ubi forma rerum: ubi ius: ubi lex: ubi uera religio: ubi deniq; ipsius iura naturæ? omnia cōfusa sint atq; erroribus implicita necesse est. Inde furta insidiæ rapinæ homicidia populoꝝ: subuersiones quoq; īde urbium oriunt & conualescunt. At neminē latet errati sui populū dedisse pœnas q̄uis agrestis ac rudis fuerit: tu uero dei cognitor & electus a deo nuncius atq; legifer diuinam legem ꝓiiciens diuina impune dillacerasti mādata. Quid si perpetrasset alius? nōne tu eum improbū iniquum ac sceleratū nec non morte plectendū sæuissima iudicasses? At erratū tuū legimus pœnitentiā uero non fractionē diuinarū tabularum scimus sed aīaduarsionē tui ignoramus. Admirat hoc humana mens mysterium non intelligens: cum deus iudex iustus par pari hostimentum referre soleat: inultus non euasit populus a peccato: sed tu impunitus euasisti ab errato: magna extitit populi infirmitas at non minor fuit (si dicere fas sit) tua ipietas. Quo facto qd deus mosi dixerit audi: præcide tibi inquit duas tabulas instar prioꝝ, ut scribit exodi. xxxiiii. c. & scribā sup eas uerba quæ habuerunt tabulæ quas fregisti: esto paratus mane ut ascendas statim in montē sinai stabisq; mecū super uerticē montis. O imensa dei benignitas: o sapientia & incōprahēsibilis æquitas q̄ sapiēter in omnibus semp agis: fecisti homines & pares uoluisti eē omnes rōne uiuendi intelligendi & cognoscendi te: & te si non nouerit qs nō excusat: quādoqdē

Generosū dictum

Exodi.

possit & ualeat scire te ut tandem te frui queat. Dic quæso domine. quid tu contritis tabulis commissionis tuæ in mosem nihil animaduersionis iecisti non eum accusaueris non eum eieceris? qnimo uocasti atque dixisti ascendas statim in montem sinai & stabis mecum. parentem nostrum quem manibus tuis ad imaginē tuam primum creasti: ubi primū de ligno edit: accusatū a te atq eiectum paradisi uoluptate atq uita simul pariterq priuasti: si nō paruit iste nō paruit & ille: non contempsit adam lignū: at moses contempsit legem: alter punitus alter inultus euasit: rei huiuscemodi mysterio instrui apeto: non decet me qdem in ea re maxime in qua salutis ratio uersat meo cōfidere iudicio atq ppriis sensibus initi. Peto a te igitur qa sentio me sine te o bone deus pcipere boni nihil posse: ut absolutionis uel indulgentiæ mihi huiusmodi causam exponas: paratus sum etenim audire si docueris: uerū scio tua me oratione indignū: sed ut ad te confugiā non es indignus: præsumpsi hoc tua inflāmatus benignitate. sed nō aduerti meam temeritatē: cum iā pa tefeceris discere uolētibus istud ipsum mysteriū qd significet qdue demonstraturū foret: res ipsa non difficile hoc ipso queq instruit uerum quæritatē: & ratio insup quæ homines difficilia & obscura forte arbitrant oculos amotis præstigiis quæ ex inscitia quadam atque inertia oriuntur: leuia sane atq dilucida omnia offert: quam pquirendam si qs animo uolutare studuerit ueritatis expers uel ignarus instruet omnino atq intelliget diuinarū tabularū fractionem non sine admirabili dispositione diuina atq sūma rōne eē factā. Nam cū deus statuisset alterum ad homines mittere legiferum queadmodū supra diximus pro ineffabili æquitate sua iudaicum populū hac ipsa mandatorum eiectione uoluit edoceri nihil roboris ferme ante latā legē nihilue momenti quādoq eē habituram. Affirmat hæc eadem ueritas secūdis acceptis tabulis: quia tūc hebræos populus lege firmata mandatorū dei colere & obseruare conatus est: ob hoc uoluit deus homines non latere quam secūdus legifer legem daturus erat: debere penitus obseruari. Ipsa etenim ē quam nos christiani sequmur: quæ firma est & in suopte uigore fixa semp floruit: & antecelit cæteras omnes uirtute atq religione: præter quam nulla uel scientia nulla lex nulla uel disciplina uel norma bene agendi p adipiscenda illa imortali uita incorrupta beata & æterna ualet atq dici pōt: quoniā ipsa est unicū atque rectum uestigium summæ fœlicitatis atq cælestis beatitudinis uia & a cælesti solio profecta.

Iudæi nāq puicatia tanq insanabili ueneno infecti examinare rem istam incōgruū putant atq indecens: scirent utiq si hoc facerent: qd illa legis piectio: qd fractio pronaret. Primam nāq legem piecit moses: secūdam coluit ac ueneratus est: at iudæi primā obseruant: & secūdam proiiciunt atq deludunt: & sic ut sui moris est oia contraria sibi addiciunt. Neque cogitant ulterius: quod eodem. c. scribitur. Filiis israel præcepit moses cuncta quæ audierat a

domino in monte sinai: impletisq; sermonibus posuit uelamē sup faciē suā. Non hæc fecit moses arbitrio suo: sed dei nutu ac uolūtate: erat enim ostēsurus iudæorum futurū uelamen quod ē secūdæ legis ignorātia atq; illusio apud eos ubi pmulta asserunt creditu difficilia & taq̄ impossibilia renuūt & aspernant. Quali inuoluant errore nō pspiciunt legis uelamine inuoluti: sequunturq; quod diuina illa maiestas non recipit: phibita atq; piecta obseruāt: ut
Esaias p esaiam. c. primo dominus ait ne offeratis ultra sacrificiū frustra neomeniā & sabbatū & festiuitates alias non feram: iniqui sunt cætus uestri calēdas uestras: & solēnitates uestras odiuit anima mea & facta sunt mihi molesta. Nō reus itaq; fuit moses nō delirus q primas eiecit tabulas atq; contriuit: sed executor extitit atq; demonstrator diuinæ uoluntatis ne iudæi tandem incauti aduenīēte tēpore legis secūdæ pficiscerent ad eā repugnantes atq; rebelles.

Cur mosi cornuta facies erat Erat præterea mosi cornuta facies tenētis in manibus secundas tabulas legis: hoc est qbusdam fulgebat radiis diuini splēdoris egredientibus ex ea ueluti cornua: quos ātea nō habuit primis acceptis tabulis. Fas hoc duxit deus fieri: ut hebræorum populus intelligeret secūdum legislatorem diuinæ claritatis muneribus atq; gratiis circūmunitum fore: qbus totus mūdus splendesceret
Psalmus atq; fulgeret de quo in psalmo. cxi. canitur exortum est in tenebris lumen re
Ioannes ctis. Et ioānis. c. primo: erat lux uera quæ illuminat oēm hominē uenientem in hunc mundū: Et. viii. c. eiusdem: ego sum lux mundi: q sequitur me nō ambulat in tenebris. Et. c. xii. Ego lux in mundū ueni: ut omnis q credit in me
Lucas. in tenebris nō maneat. Et lucas. c. ii. de muneribus christi & gratiis sic ait &
Ioannes gratia dei erat in illo. Et ioannes. c. i. & uidimus gloriam eius gloriam quasi unigeniti a patre plenum grātiæ & ueritatis. Ingētes eni fuerunt gratiæ christi ægroti nāq; omnes ac debiles impante ipso salui fiebant omni morborum genere laborātes liberi effecti lectulos suos reportabant in qbus ante fuerāt delari: claudi quoq; ac pedū uitio afflicti redacti sunt ad facultatem pristinā gradiendi: & q cæcis luminibus nati fuerāt iussu christi gloriabant aspectu surdos etiā auditu: mutos eloqo: mortuosq; insup uita donabat. Hæc ab eo fiebant oia non medela humana: sed unico uerbo suo unicoq; momento: de
Esaias quibus gratiis atq; uirtutibus esaias ante cecinit. c. xxxv. Conforrate manus dissolutas & genua debilia roborate deus ipse ueniet & saluabit uos tūc aperientur oculi cæcorum & aures surdorum patebunt: tunc saliet sicut ceruus claudus & aperta erit lingua mutorum.

Exodi Postea uero sequitur exodi eodem. c. uidentes autem aaron & filii israel cornutam mosi faciem, timuerunt prope accedere: quia tempore secundæ legis idest christi aaron hoc est cuncta synagoga & omnis populus uidentes christum diuinas ipsas operari uirtutes non præstigiis magicis quæ nihil ueri ac
Lucas solidi ostentant: sed gratia ui atq; potestate cælesti formidabant eum: habetur hoc lucæ. c. vii. & resedit q erat mortuus & cæpit loq: & dedit illi matri

ſuæ: accepit aũt omnes timor & glorificabant deum dicentes quia magnus
propheta ſurrexit in nobis: ideo deuteronomii. c. xviii. ut dictum eſt ſupra: Deutero
inquit deus prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum &c. Er Matci nomii.
c. iiii. & timuetunt timore magno & dicebant ad alterutrũ quis putas ẽ iſte Marcus
quia uentus & mare obediuit ei? Iudæi ergo iam ultro aures aperiant ingeni
um excitent: animumq́ reforment: ut reſciſſis infidelitatis uulneribus ueri-
tate ſola atq́ teligione uera: quæ ſalutis ſolum medicamẽtum eſt ſolidentur:
cognoſcent tunc chriſtum redemptorẽ noſtrum: q greſſum claudis aſpectũ
cæcis reddidit: qui cuiuſcũq́ corpus undiq́ maculatum purgauit: q animas
a corporibus diſſolutas in eadem poſtea ſuo nutu reuocauit: ipſum erenim
uerum dei fuiſſe nuncinm legatum atq́ legiferum: iſtud ipſum requirit deus
appetit atq́ uult: eorum aliter qui hanc ſcientiam prætermiſerint ultorẽ ſe de-
us promittit ut ſupra notatũ eſt. c. xviii. deuteronomii. Extirpent dum tem
pus adeſt: iam uanas qn potius dãnoſas atq́ deo ĩfenſas uanitates ſuas atq́
ſupſtitiões. Hoc ſane iudæis graue atq́ difficile uidetur: qa cultum dei quo
utimur ſiue religionem ignorant: ubi uero nouetint oia facilia ſuania & per
iocunda ſuſcipient fonebunt & amplectentur: quãdoqdem non latuerit eos
p ipſas quas aiunt difficultares ineundũ eẽ illam cæleſtem patriã: qua ſi quis
ſecus ſenſerit ſe priuat omnino & abdicat tanq̃ ſaluris ſue atq́ rõnis ignatus
Diſcutiant iudæi præterea & animo contẽplentur ut finem imponamus huic
ineffabili myſterio fidei chtiſtianæ quod ſcribitur geneſeos. c. xxv. tunc de-
lectabit ſe conſcientia recte intelligendi gaudebit animus ſiue mens in ueri- Geneſeos
ratis luce uerſari: & demõſtratum ſibi rectum iter ſequi poterũt modo uolue Rebecca.
rint. Legimus enim ibi q deprecatus eſt iſaac dominũ pro uxore ſua eo q eſ Iacob
ſet ſterilis: q exaudiuit eum & dedit cõceptum rebeccæ: ſed collidebantur in Eſau
utero eius paruuli: quæ ait: ſi ſic mihi futurum etat quid neceſſe fuit conci-
pere? perrexitq́ rebecca nt conſuleret dominum: qui reſpondẽs ait: duæ ſũt
gẽtes in utero tuo: & duo populi ex uentre tuo diuident: populuſq́ populũ
ſupabit & maior ſeruiet minori. Iam tempus pariendi aduenerat: & ecce ge
mini in utero eius reperti ſunt: q primus egreſſus eſt ruffus erat & totus i mo
tem pellis hiſpidus: uocatũq́ eſt nomẽ eius eſau. Protinus alter egrediẽs plã
tam fratris tenebat manu: icciroo appellauit eũ iacob. Quæ uerba ſiue my
ſterium ſi quis recte metiri uoluerit accumulatius accipiet nouas quandoq́ i
ſtitutiones legis uel religionis uel rebus reiectis prioribus ut habetur leuitici Leuitici.
c. xxvi. nonis ſupueniẽtibus uetera piicietis ſũmum oĩum opificẽ deum eſſe
daturũ. Bellũ gerebat iacob cũ eſau in utero materno: uter eorum prior egrede
retur: hoc ẽ qa quottidie certat iudæus cũ chriſtiano de cultu dei: de religio
ne de aiatum ſalute: de beatitudine æterna: in utero materno hoc eſt in fun-
damento fidei ſiue legis quæ eſt mater humanæ naturæ atque ſalutis & qua
mortalis conditio alitur atq́ fouetur ad æternam uitam pfruẽdã: & ueris p-

phetarum sensibus tõnibusq; firmatis: christianus iudæum supetat: & maior
seruiet minori: hoc est iudæus q maior natu in lege fuerat minori natu in le
ge seruiet: & in moré hispidus erat: & rufus q primus egressus est: hoc est se
prus pilis q ꝑfecto nihil boni babent neq; boni quicq̃ significant: quéadmo
dum iudæus est: qui semotus a uera religione nihil boni habent neq; boni qc
q̃ significant: quéadmodũ iudæus est: qui semotus a uera religione nihil bo
ni habet neq; habere potest. Rufus hoc est sanguineus: quoniam iudæorum
mos est atq; natura: fuitq; semp dei ꝓphetas insectari atq; occidere: & tandé
christũ uerũ dei legatũ sæuissime necauerunt: ideo esaias. c. i. íquit: manus
enim uestræ plenæ sunt sanguine. Et sequit᷑: factus est esau uir gnatus uena
di & homo agricola: hoc est iudæus terrenis atq; fragilibus delectatus nõ cõ
præhendit nisi res supstitiosas atq; bestiales tanq̃ ineptus ac rudis. Frater fra
tris plãtam tenebat: qa planta pedis totum se hoiem sustentat: sic pariter le
ge dei homo in omnibus agendis debet se instituere & stabilire: christianus
enim tenet plãtam fratris: hoc est decem mandatoꝝ legem latam a deo iudai
co populo: q christianorum frater potest nũcupari ratione unius parẽtis hu
manæ conditionis qui adam extitit. Plãtam inq̃ fratris tenemus: quia cã par
tem legis mosaicæ qua corpus & anima sustẽtari atq; saluari potest amplecti
mur & obseruamus. Vendidit esau primogenita sua iacob: idest iudæi uen
diderunt christum primogenitum dei ad gentem iudaicam delegatum: scri
Amos: bitur hoc amos. c. ii. sup tribus sceleribus israel: & sup quattuor non conuer
Psalmus tam eum pro eo q uendiderit ꝑ argento iustum. Et psalmo. lxxxviii. & ego
primogenitum ponam illum. Surripuit tandem iacob a patre benedictioné
esau eiusdem. c. xxvii. Rei ueritas est: q quéadmodum esau iacob uendidit
primogenita sua: non iniuria assecutus est iacob benedictionem paternã sic
etiam quia iudæi uendiderunt primogenitum dei hoc ẽ christum ad eos mis
sum & delegatum: christianus q emit eum lege atq; religione christi iure atq;
merito a deo patre atq; gubernatore oium benedictiõem obtinuit: a qua igi
tur iudæi cum iam multos annos se abdicauerint. uiuũt in gladio infælicita
tis: & populo christiano seruiũt: ideo recte eodem. c. scribitur uiues i gladio
& fratri tuo seruies. Et sequitur oderat ergo semp esau iacob pro benedictio
ne qua benedixerat ei pater. Non eget probatione quanto iudæis odio chri
stianus sit: quo supplicio quo cruciatu afficerẽt eũ si possent. Quid machi
nentur indies aduersum nos atq; religionem nostram qdue mussitẽt isti canes
spurcissimi inferius suo loco dicam: & quoniam benedictione dei se priua
Malachias runt odio dei repleti sunt: ut malachiæ. c. primo scribitur dilexi iacob esau
auté odio habui: iccirco deo infensi neq; benedicere neq; bene agere possunt
Iudæi nãq; (ut sui moris est) christiane conditioni ut detrogent atq; detrahãt
autumant: ab esau christianos originem habuisse idumeosque eos uocãt: fal
Geneseos sitas hæc facile cognosci potest eo quod dictum est supra. c. xxv. geneseos:

maior seruiet minori: hoc est esau seruiet iacob: si autē intelligi deberet chri
stianos ab esau originem accepisse. Iudæis proculdubio christiani seruirēt:
sed contrarium est: nam iudæi christianis inseruiunt & ipsis subditi sunt: igi
tur ab esau iudæos potius q̄ christianos originem traxisse: existimari potest
re ipsa & opera. Fallunt ergo se ipsos iudæi & sibimet rōnis munus detrahūt
uiolenter quæ est ueritas: qua nihil deo gratius ē atq; charius. Et si qs curio/
sius quæ nobis iudæi obiiciunt scire uoluerit: plegat Nicolaum de lira & ad
Nicolaus de lira.
ditiones domini burgensis sup eodem. c. sup abdiæ. c. unico sup esaiæ. xxx/
iiii. c. sup danielis. vii. c. & accipiet accumulatius fallacem atq; fatuam iu/
Burgensis
dæoꝝ opinionem: qui q̄to magis in christianos sæuiunt ira ac simultate tan
to magis a fælicitate atq; beatitudine secedunt & in seipsos iniurias inferunt
ideo trenoꝝ tertio dicit reddes eis uicē domine iuxta opa manuū suarum.
Trenorum
Præterea in ꝓlogo hebræi codicis qui nūcupatur a iudæis berresit rabba hoc
Li. Berresit rabba
est lamentario magna dicunt doctores thalmut. Futurum est ꝙ deus sedebit
& coram iustis sensum legis atq; secreta prædicabit & p regem messiach cun
cta declarabit. Insuper in libro qui apud eos dicitur migdrastilim super illis
Li. migdrastilim
uerbis esaiæ. c. xi. In die illa radix iesse q stat in signum populoꝝ ipsum gen
tes deprecabuntur: dicit rabbi hanna: iste est rex messiach non uenit nisi ut
Ra. hāna.
legem atq; præcepta gentibus præbeat. Iccirco esaiæ. c. li. scribit. Lex a me
Esaias
exiet & iudicium meum in lucem populoꝝ requiescet. Lex igitur dei atq; iu/
dicium exiet & requiescet in lucem populoꝝ: ꝙ sane non potest intelligi de
lege mosaica: cum p id temporis iam exierit & solū iudaico populo data fue
rit: ut habetur psalmo. cxxxxvii. nō fecit taliter omni nationi & iudicia sua
Psalmus
non manifestauit eis: sed de lege christi quæ p totum orbem diffusa ē. Rabbi
Ra. solo.
solomon dicit ꝙ illa uerba esaiæ effectum suū habitura sunt: quando pficie/
tur id quod dictum est a sophonia. c. iii. tunc reddam populis meis labium
Sophonias
electum ut inuocent omnes nomen domini & seruiēt ei humero uno: hæc au
tem uerba tam apud hebræos q̄ christianos intelliguntur de christo messiach
ipsa nāq; quoniam effectum suum sortita eē cognoscimus: fatemur quidem
merito atq; tenemus mariæ uirginis filium uerum fuisse christum messiach:
quem ꝓphetæ prædixerunt futurum: a quo exiuit lex atq; iudiciū æqssimum
ac manifestum in gentes atq; populos: quibus datum est labium electum ad
confitendum & inuocandum nomen eius. Et sequitur: & seruiāt ei humero
uno: idest uno cultu lege atq; religione: ob id dictum est ab esaia. c. viiii. Et
Esaias.
factus est principatus super humerū eius: quæ uerba translatio caldaica quā
Tran. cal.
magnipēdūt iudæi loquens de messiach sic exponit. Et recipiet super se legē
ad seruādam eam. Huius autem legis caput est christum nosce uerum deum
& hominem ipsi obtemperare & solum colere: ipsum nāq; iudæi fugiunt fon
tem totius bonitatis atq; beatitudinis: hoc tantum nefas admittūt non per
ignorātiam solum sed maliciam: iccirco nil mirum si omnibus infensi diua/

gantur hucmodo illuc: nam ſicut membra ſine capite ſimul in terram conci dunt: ita ſine chriſto nequeunt homines ſtare: in hoc enim eſt ſpes omnis ac ſalus mortalitatis humanæ: hic eſt primus beatitudinis gradus ut ueritatem in qua chriſtus eſt: uel chriſtum in quo ueritas ē amplectamur & obſeruemus quod qui fecerit hic bonus hic ſapiens: hic dei cultor erit.

Capitulum quartũ q̃ tps aduẽtus meſſiach iãdiu præterierit & meſſiach uenit

P ROFLIGAVIMVS Itaq; ſacrarum litterarum frequenti ſi petu ac rõnum iaculis inſectatores fidei chriſtianæ: q̃ ædifi cium religionis noſtræ quod præfecimus idoneis cõſtructũ fundamentis: firmiſq; rõnibus cõmunitum neq; ulla neq; inſidiis ulterius poterunt expugnare. Attamẽ quæ acta ſũt licet ꝓprio robore ſuaq; uirtute ſeſe tueantur atq; ſuſtentẽt: ingrata fore tamen legentibus exiſtimaui niſi & ſubſequẽs munimẽtũ: quod ꝓfecto neceſſarium eſt: ſupaddatur: ut iudæi aduerſarii noſtri nobiſcum im poſterum non modo bellum gerere: ſed neque indicere præſumant. Conſũ matoq; facile omnibus apparebit non uidiſſe iudæos neq; cõprehendere uo luiſſe adhuc ſuæ ſalutis ſecurum iter: qui tam erſi uident cæci ſunt: hebeta tur enim eorum acies ingeniorum prauitate atque malicia: nam quæ ante eo rum oculos poſita ſunt & quæ intelligunt ſe ignorare diſſimulant: & quæ co gnoſcunt ſecus fateri non pudet: ſciũt nãque adueniſſe iãdiu nũciũ dei chri ſtum uerum meſſiach & eius aduẽtus iãdiu prætetiſſe tempus: & ne quã ſeq̃ mur religionem approbent: futurum aſſerunt: & in hac pertuicatia uiuentes uero falſitatis & mẽdatio nomen ueritatis imponunt. Refellemus hoc tãtũ nefas: non argumentis quæ ſolent uana quandoque atque cõméticia fingere ſed ꝓphetarum oraculis ac rõnibus ne blacterantes iudæi contra nos & ueri tati repugnantes impoſterũ audeant fallaci ritulo temporis aduentus chriſti cum chriſtianis certare: tunc facile dignoſcetur furioſa ꝓtinus iudæoꝝ ma licia: & nos quam ſequimur ueritas aliquem non latebit.

Aggeus Q d' autem aduentus meſſiach iam multis annis præterierit: teſtatur aggeus propheta. c. ii. ua hattah haſach ſehrubabel neum adonai uahaſach gehesu ach ben iohozadach hachoen aggadol ua haſach chol aim habarez neum adonai ua haſſu chi ani ittechen neum adonai zebaoth haddahat aſſer cha rati ittechen bezethen mi mizraim ueruah homeddede bethochẽ altirau chi choch amaz adonai zebaoth hod ahad meaht bi ua ani mharhis aſchamaſ ua haarez ua haiam ua hah arabah hirhaſti chol aggoim ubau hemdat chol aggoim uimlleti habbait haſſe chabod amaz adonai zebaoth li habezef ua li haſahaf amat adonai zebaoth gadal ihich chebod habbait haſſech aharõ nim hatiſõ amaz adonai zebaoth ua amachom haſſech hettẽ ſcalom neum

adonai zebaoth. Hæc enim uerba apud nos sonant.
Et nunc confortate zorobabel dicit dominus & confortare iesu fili iosedech sacerdos magne: & confortare omnis populus terræ dicit dominus exercituum: & facite quoniam ego uobiscum sum dicit dominus exercituum: uerbū quod pepegi uobiscum cum egrederemini de terra egypti: & spiritus meus erit in medio uestrum. nolite timere: quia hæc dicit dominus exercituū. Adhuc unum modicum: & ego mouebo cœlum & terram & mare & aridam: & mouebo omnes gentes & ueniet desideratus uel ut dicūt iudæi hemdat hoc est desiderium cunctis gentibus: & teplebo domum istam gloria: dicit dominus exercituum meum est argentum meum est aurum dicit dominus exercituum. Magna erit gloria domus istius nouissimæ plusq̄ primæ dicit dominus exercituum. Hæc est doctrina cælestis a deo profecta ad ostendendū hominibus christi aduentum: quam iudæus maledicus atq; superbus animaduertere non curat: pro cuius declaratione hæc prius dicenda sunt. Iudæi nanque postq̄ seruierunt. lxx. annos nabuchodonosor regi suorum scelerum pænas luentes: tandem libertate donati se ad pristinam sedem ierusalem contulerunt ibiq; cum ciuitatis ullum non appareret uestigium: templum ædificare cæperunt ac urbem auctore zorobabel filio salatiel duce iuda: & iesu uel iosue filio iosedech sacerdote magno: hoc etenim faciebant suadentibus aggeo & zacharia prophetis ex dei mandato: quos misit deus ad illos & ad reliquos qui ex babylone redierunt. Quot autem & q̄tos iudæi per id temporis labores perpessi sunt & angustias in ædificando templum ac ciuitatē hesdræ codices atque neemiæ satis abunde narrant. Nam ædificantium altera manus faciebat opus: altera uero renebat gladium ui aduersariorum cognita atque potentia: nam insidiæ undiq; struebantur: obstabantq; oppugnantium opes atq; hominum multitudo: qui ad pristinum statum ciuitatem redigere non sinebant: quemadmodum etiam narrat iosephus libro. xi. antiquitatis iudaicæ. c. v. Ait enim: audientes uero murorum ædificationem accelerari: ammanitæ & moabitæ uel samaritæ: & omnes qui inferiorem syriam habitabant: moleste ferebant: & meditabantur insidias cōtexere: quatenus uoluntatem eorum impedirent. Multosque interficiebant iudæos. Et paulo infra: unde neemias præcepit impostetum ut armis ædificatores cincti fabricarent. Igitur ædificatores uel impensarum portitores gladios habebāt: clipeos autem iuxta poni decreuit: qua uiolētia iudæi ad templū ædificādū cū se difficiles redderent: misit deus aggeum ppheram ad zorobabel ducem & ad iesum sacerdotē filium iosodech: quibus suadentibus iudæi inceptū pficerent: ad quos inqt: adhuc unum modicum est: & ego cōmouebo cœlum & terrā & mare & aridā: & mouebo oēs gentes & ueniet desideratus cūctis gētibus & implebo domū istā gloria dicit domius exercituū: & paulo ifra: magna erit gloria domus istius nouissimæ plusq̄ primæ dicit domius exercituū Iosephus.

Ra.aqqba Senhadri guazit

Deſideratus enim ille tam apud iudæos q̄ chriſtianos intelligitur meſſiach
hoc illi habent a rabbi aqquiba in libro qui nuncupatur ſenhedri guazit quod
apud nos ſonat in libro. lxx. iudicum: ubi ab eo ſic exponuntur uerba aggei
Adhuc unum modicum eſt regni uenturi iſrael ſcilicet poſt deſtructioné pri
mæ domus & poſt illud regnum cómouebo cœlum & terram: & mouebo oés
gentes: & ueniet meſſiach. Hac igitur pari ſentétia utriq; & iudæo atq; chri
ſtiano congruit accurate uerba prophetæ diſcutere: ne p ignorantiam uel p
negligentiam aliqs ueritatem quam deus ꝓpoſuit uniformé atq; ſimplicem
refugiat. Inqt aggeus unum modicū eſt: & ueniet meſſiach. A tempore eni
quo hæc dicta ſunt a ꝓpheta aggeo ad hunc uſq; diem fluxerunt annorū pr
pe duo millia: quod quidé tépus apud quécūq; ſanæ mentis nullo pacto mo
dicum dici poteſt: attamen inqt ꝓpheta unū modicū eſt & ueniet deſidera
tus hoc eſt meſſiach: ergo meſſiach uenit: cum modicū illud quod breue té
poris ſpacium ſignificat iādiu præteriiſſe neceſſe ſit. Præterea dicit ꝓpheta
& implebo domū iſtam gloria. quæ ꝓfecto domus iſta ſit. quæ gloria impl
da eſt: digito ipſe demonſtrat domum iſtam inqt oſtendendo ſecūdam: quæ
tunc ædificabatur ab eis. Exiſtére igitur ea uenire debebat meſſiach. Sed ipſa
iādiu deſtructa eſt ſolo atq; ꝓſtrata ergo uenit meſſiach. Inſup ait aggeus &
implebo domū iſtam gloria dicit dominus exercituū: quæ gloria iſta futura
ſit: decet ꝓfecto omni ſtudio ac diligentia quélibet inueſtigare ac ſcire: quo
niam maior eſſe debet ea q̄ prima domus habuerit. dicitur nāq; a ꝓpheta ma

Pſalmus

gna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ pluſq̄ primæ: magna inq̄ hoc eſt ma
ior poſitiuū nomen ponitur ꝓ cóparatiuo: quéadmodum dicitur pſalmo. cx
vii. Bonum eſt cófidere in domino q̄ confidere in homine: bonum hoc é me
lius. Quāobrem utriuſque domus gloria ſtudioſe diſcutienda eſt: ut intelli
gatur qualis & quāta utriuſq; fuerit. Primā enim quæ regis ſolomonis iuſſu
atq; ſapientia conſtructa extitit ædificio ornamentis atq; opibus ſecundam
anteccluiſſe neminem latet: ſcribitur enim. iii. Re. vi. nihil fuiſſe in eo tem
plo quod non auro tegeretur. Sed redeuntes iudæi ex babylone in ieruſalē
nulla ratione tenendum eſt q tanta diuitiarū copia uel facultate affluerent
ut digniorē dei domū atq; præſtātiorē q̄ ea quæ ſolomonis fuerat efficere po
tuiſſent: ſerui enim fuerant & a rege babylonis miſerrima ſeruitute oppreſſi
priuatiq; capta ciuitate ieruſalem oibus bonis ſuis: quéadmodū ſcribitur ſecū

Paralypomenon Li.iiii.Re. Ioſephus. Eccleſiaſtes.

do paralypomenon. c. xxxvi. &. iiii. Re. c. ultimo. Necnó & ioſephus libro
xi. antiquitatis iudaicæ. c. iiii. ait. Cūq; ſacerdotes & leuitæ & ſeniores pro
uinciarum uetus recordarentur templum ingenti magnificētia cōditum. Et
nouū uiderent p inopiam non ita conſtructū: arbitrati q̄tum præterita fœli
citate minores exiſterent: triſtes ac dolorē tenere minime ualentes ad lachry
mas lamétationeſq; proruperūt. Et ſeqtur: eo q uidebatur minor tépli cóſtru
ctio iſtitiſſe. At ſolomonis diuitiæ atq; opes quæ q̄tæue fuerít neminē fugit.

CAPITVLVM.

Legimus ecclesiastes. c. ii. Coaceruaui mihi argentum & aurum & substãtias
regum & prouinciarum & supergressus sum opibus omnes qui ante me fue/
runt in ierusalem. Diuitiarum itaque maiori gloria prima dei domus resplẽ/
duit q̃ secunda.

Legitur præterea in thalmut in libro de yoma primũ tẽplum dei conditiones Thalmues
permultas atq; præstãtissimas habuisse qbus secundũ penitus priuatum: earũ
postea ullam assequi nunq̃ potuisse. Prima etenim hæc fuit q; mulier sacrifi/
ciorum odorem sentiens abortiuo grauari nõ poterat. Neq; male olebãt aia/
lium carnes sacrificiis dedicatæ. Sũmo quoq; sacerdoti in festo expiationũ
ullam nunq̃ legit̃ apparuisse muscam. Neq; aliqua in pane ppositionis ma/
cula aliquando uisa est. Neq; ullum serpẽtum genus alicui uel morsu uel ue/
neno in israel officere potuit. Ignisq; altaris continuus ui pluuiarum aliqua
nunq̃ potuit extingui. Fumus insuper qui instar colũnæ erat uento impedi/
ri non poterat. Erat quoq; arca fœderis in primo templo circũtecta ex omni
parte auro atq; propiciatorio coopetta quam miro ordine & admirabili mo
do fieri deus mosi præcepit: ut habetur exodi. c. xxv. Erãt sane in ea ex dei Exodi.
mandato legis tabulæ: quẽadmodum eodẽ. c. dicitur: ponesq; in arca testifi Arca fæ/
cationem quam dabo tibi. In qua etiam ut ait apostolus ad hebræos. c. viiii deris.
erant mãna & uirga aaron. Tamen tertio. Re. c. xviii. legimus solum ĩ ea fu Paulus
isse tabulas testamenti. Ibi enim sic scribitur: in arca autem nõ erat aliud ni/ Li. iii. Re
si duæ tabulæ lapideæ quas posuerat moses in oreb quãdo pepigit domins
fœdus cum filiis israel. Arca hæc profecto a iudæis adeo uenerabat̃: q; a phi
listiim ea capta: ferebatur ab eis translata est gloria domini de israel quia ca
pta est arca dei: scribitur hoc primo Re. c. iiii. Tempore aũt secundi templi Li. i. Re.
iudæi qdem eam minime habuerunt. Neq; unctione potiti sunt qua ungebã Senhedri
tur reges atque pontifices: quod quidem & ipsi fatẽtur in senhedrim guazit guazit.
de quo superius dictum est.

Erat aliud præterea singulare atq; diuinũ munus sacerdotale uestimẽtũ quod Rõnale
rõnale appellabatur auro hyacinto & purpura & aliis cõtextum: ut legitur Exodi.
exodi. c. xxviii. In quo erant duodecim lapides præciosi cũ nominibus scul
ptis duodecim tribuũ israel ante pectus summi sacerdotis: hi autem lapides
erant per quattuor ordines: terni per singulos. In primo nãque ordine trium
lapidum lapis primus erat sardonix topacius smaragdus. In secundo carbũ
culus: iaspis saphirus. In tertio ligurius ametistus achates. In quarto ordine
chrisolitus onix berillus: habet̃ hoc apud iosephũ libro. iii. antiqtatis iudai
cæ. c. xi. ex qbꝰ lapidibꝰ egrediebat̃ splẽdor qdã siue fulgor q apd' hebræos
dr̃ huri atq; thumi: hæc eñi duo mãifestationẽ atq; itegritatẽ latiæ sonãt q̃ ẽt
doctria atq; ueritas dici possũt: quo qdẽ splẽdor põtificẽ nõ latebat deũ pla
catũ fuisse penitus ac eius præces pariter exaudisse oẽs legit̃ hoc apud eũdẽ
eodẽ libro. c. xii. ubi dr̃. Tãtus ergo splẽdor fulgebat ĩ eis cũ nõdũ exercitus

moueretur ut omni fieret multitudini manifestum eorum auxiliis adesse dei
Ra. solo: Rabbi autem solomõ inquit q hurim illud atq thumi doctrina scilicet atq
Hurim ueritas: aut manifestatio aut integritas nil aliud erat nisi nomẽ dei tetragrã
Thumi maron quod est iothcuauhe apud hebræos inclusum sub lapidibus rationa
Theragrã lis: cuius oirtute ac potestate manifestabatur cotum ueritas: quæ sopplex a
maron deo petierat ipse sacerdos. Dicit insup q tempore secudi templi nullus unq
Iotheuau/ fuerit sacerdos tantæ bonitatis uel sanctimoniæ qui hoc potuerit cælesti mu
he. nere uel priuilegio gaudere. Cõfirmat hoc iosephus codem. c. eiusdem libri
Iosepus: dicens cessauit itaq essin hoc est rõnale: & sardonix splẽdescere ãnis ducẽtis
anteq̃ hæc ego cõscriberem. Qua re seniores iudæoꝝ q̃plurimi leuitæ etiam
& sacerdotes atq principes qui primum domini templũ & hoc secundũ ui
derant quod nihil erat præ dignitare primi & excellentia eximo singultus ex
Esdras trahentes pectore flebant uoce magna: ut scribitur primo esdræ. c. iiii. His
igitur consideratis constar primã dei domum digniorem q̃ secũdã atq præ
stantiorem fuisse. Sed quid ait aggeus? inquit enim magna erit gloria hoc &
maior erit gloria domus istius nouissimæ plusq̃ primæ: mentiri quidem non
potuit quia uerus ꝑpheta exritit electus a deo atq missus: sed quæ fuit igit
gloria ista? Fuit nãq præcipua quædam: qua nulla maior: nulla dignior: nul
laue sublimior dici uel cogitari potest. quam ipsemet aggeus declarat dicẽs
& ueniet desideratus cunctis gentibus: uenit inq̃ desideratus hoc ẽ messiach
quẽadmodum inqt doctor ille hebræus rabi aquibba qui ꝑfecto desideratus
fuit christus deus & homo húic domui oblatus pet uirginem & deditus atq
dicatus: de quo dictum est psalmo. cviiii. tu es sacerdos in æternum secun
dum ordinem melchisedech: in quo frequentius docuit & prædicauit: ut di
Psalmus citur luce. c. primo: erat autẽm diebus docens in templo. Et ioannis. c. vii.
Lucas ascendit iesus in templo & docebat: & eiusdem. c. xviii. ego sempet docui i
Ioannes synagoga & in templo. Hæc igitur est illa gloria de qua dicit propheta: ma
gna erit gloria domus istius nouissimæ: qua totus illustratur mũdus: qua to
ta cælestis illa curia splendescit ac fulget: quam cætus omnis spirituum bea
torum ueneratur & adorar: cuius uel ornamenti uel decoris prima nũquam
particeps esse potuit: neque aliqua eritque tantum sibi gratiæ & auctorita
tis sit paritura. Ideo ioqt aggeus magna erit gloria domus istius nouissimæ.
Et uere nouissima fuit: quia post eius destructionem nullam habuerũt iudæi
eiusmodi ordinis atq religionis neq habituri sunt.

Hieremias Recte ergo aduersus iudæos hieremias clamitat. c. vii. Simhu debar adonai
chol iehudah abaim hasearim haelch leisseta hauot la adonai. Et postea seq
tur: al tistehu lachem el difre hasecher lenior hecal adonai hecal adonai: he
cal adonai hẽmach. Apud nos hæc uerba sic proferuntur.

Audite uerbũ domini omnis iuda qui ĩgredimini ꝑ portas has ut adoretis do
minum: & ifra: nolite cõfidere in uerbis mẽdatii dicẽtes tẽplũ domini tẽplũ

domini templũ domini eſt. Ter inquit propheta tẽplũ domini ut oſtenderet
iudæis mẽdatiis atq; deceptionibus circũuolui ſi tertium ſibi tẽplum fore p
ſuadeant. Q d' aũt gloria iſta de chriſto meſſiach intelligẽda ſit: patet mani
feſte: dicit' enim ibidẽ meum eſt argentũ meũ eſt aurũ dicit dominus exerci/
tuũ: hoc enim dixit deus cũ uideret iudæos q̃ ex babylone redierãt in ædifi/
catione templi animis cecidiſſe. cũ facultatis illud nõ habetẽt: quo ædifica/
ri templũ poſſet ſimile primo. Iccirco inq̃t meũ eſt argentum & meũ eſt au/
rũ hoc ẽ nõ id quærito ut domus hæc fulgeat auro uel argẽto quod ſi appete
rẽ darẽ uobis quoniã meũ ẽ ſed gloria iſtius; domus erit: q̃a adhuc unũ modi
cũ ẽ & ueniet deſideratus cũctis gẽtibꝰ iõ ſupius dr̃ & nũc cõfortare zoroba
bel dicit dominus: & cõfortate ieſu fili ioſedech ſacerdos magne: & cõforta
te oĩs populus terræ dicit domius exercituum & facite quoniã ego uobiſcũ
ſum. Clare igitur conſtat quod exiſtẽte dei prima domo meſſiach uenit: quẽ
quoniã. Iudæi futurũ expectãt: deliri ſunt atq; inſani: Ar. iudæ.
Sed neſcio q̃s ĩ me ĩſorgit rabi mathã eo q̃d' dictũ a nobis eſt iãdiu præteriſſe Mathan
illud modicũ de quo dictũ eſt ſupra & elato ſupcilo inquit illud modicũ ad iudæus
huc eſſe licet a tpe quo hæc dicta ſunt a ꝓpheta ad hãcuſq; diẽ præterierint
annorum duo millia uel circiter: nam apud illam diuinam maieſtatem omne Pſalmus
tempus modicũ dici poteſt: quia legitur in pſalmo. lxxxviiii. Mille anni an/
te oculos tuos tanq̃ dies heſterna quæ præteriit. Q uæ uerba apud iudæos
ſonant: chi eleff ſanim be henecha che ioin et ni iol chi iahabor. Si mille an/
ni ſunt tanq̃ heſterna dies hoc eſt una dies quæ præteriit: ergo duo millia an
norum ſunt tanq̃ duo dies: & tria millia tanq̃ tres dies: & quattuor millia tã
q̃ quattuot dies: ſed quattuor dies in ſe habent modicum tempus: & cũ ad/
huc nõ præterierint igit' adhuc illud modicũ tps ẽ: quo ſane ueniet meſſiach
quẽ ut ad priſtinum ſtatũ populũ ſuũ redigat iure atq; merito expectamus.
O cæcum caput: O pectus delirum non ab re tibi inditum eſt nomen mathã: Re. ad ar.
quippe qui ſtultus es atque inſanus. Non equidem inficior quodcunque tẽ/
pus fuerit aut futurum eſt: apud deum illud modicum eſſe: quoniam deus
nunq̃ tempus habuit neque habiturus eſt: qui ſine principio ſemper fuit: &
ſine fiñe ſemper erit: quia immenſus & infinitus eſt. Hac profecto ueritate
omne tempus ratione dei habita uel modicum eſſe uel nihil quaſi dici poteſt
Propheta autem cum dicit: adhuc unum modicum eſt: & ueniet deſideratus
illud modicum non refertur ad maieſtatem dei ſed ad aduentum deſiderati
regis meſſiach: cuius ratione uel reſpectu: nullo pacto duo millia annorum Hieremias
tempus modicum dici poſſunt. Et iſtud ipſum confirmat hieremias in epi/ Baruch
ſtola ſua ad iudæos qui erant in babylone quæ legitur apud baruch. c. vi.
Ingreſſi itaq; in babylonem eritis enim ibi annis plurimis & temporibus lõ/
gis uſq; ad generationem ſeptem. Seruierunt enim iudæi nabuchodonoſor.
lxx. annos quos hieremias appellat plurimos & lõga tpa. Igit' firmiori rõne

duo millia annorum longa tempora dici debent. Si ergo ita est sicuti est & apparet: illa nepe duo millia annorum modicum tepus intelligi non possunt: quando quidem non ad deum sed ad hominem illud modicum referatur: sed in psalmo illud totum refertur ad deum: ibi enim dicitur mille anni ante oculos tuos idest ante oculos domini: hoc sane non ignorat iudaeus. Sed quoniam ad errores omne studium suum confert: non miretur quispiam si ueritatem caligine circumuoluit.

Nec dissimili errore atque insipientia aggredi me uereturt: gloriatur mecum praelio ri: sed ineptus est atque stultus quippe qui prius propias metiri uires non curet quam praelium alteri indicat: cuiusque citatus fuerit ueniat inuitus postea tunc aut turpiter fugiat aut miserrime cadar necesse est: quoniam dispares uires dispares exitus parere solent. Iudaeus quasi furibundus exit contra me uel potius contra ueritatem: circumspicitque ut me incautum offendat neque aiadduertit me hominis fallacissimum obseruare. Inquit audax & eorum immemor quae dicta sunt a doctoribus suis gloriam secundae domus maiorem extitisse omnino quam gloriam primae: haec enim. cccc. annis durauit solum atque in statu suo pmansit: illa uero. cccc annis: ergo huiusmodi ronce teporis gloriosius fuit templum secundum quam primum & sic debet pcipi uerba pphetae quando ab eo dicitur. Magna erit gloria domus istius nouissimae plusque primae.

Ar. iudaei

Re. ad ar.

Dixi iudaeum tanquam imprudentem non metiri neque pcontari quantum suae ualeatur res quantumue possint: perdit namque ipsum superbia sua atque malicia: ut non uideat quae sunt & uidere se putet ea quae non sunt. Nam si quis recte tertium uel quartum librum regum euoluerit inueniet profecto ab anno quo solomonis templum perfectum est usque ad destructionem eiusdem p nabuzardam principem exercitus serui regis babylonis primam diutius durasse quam secundam. At iudaeus quantus imprudens oia imprudenter agat necesse est: quod licet hoc in loco er a ueritate non discederet: tamen non ignoraret profecto diuturnitatem domus secundae non ad decus siue gloriam: sed ad dedecus & ignominiam extitisse. Nam primo marchabaiorum hoc e machabeorum. c. primo legitur quod anriochus phibuerit holocausta & sacrificia & placationes fieri in teplo dei: & iussit coinquinari sancta & domum sanctam dei: in qua praecepit etiam fieri aras & carnes suillas immolari & poni idolum abominabile sup altare templi. Haec facta sunt diebus plurimis ad conteptum & opprobrium domus dei. Diuturnior igitur status ille abominatione potius aculipedio infectus fuit quam dignitate aliqua uel gloria floruerit nisi christus in eo oblatus fuisset. His itaque diligenter habitis omnibus patet quod gloria secundae domus aduentus desiderati fuerit christus noster uerus messiach: qua stante aduenire debebat ipse oino queadmodum uenit & eius praesentia sit atque destructa igitur messiach uenit: uenit inquam lege ac moribus populum instruens quod deus erat & homo: & in templo docens frequentius. Et haec fuit singularis gloria & antea inaudita: qua in primo maiorem nullam uel praestantiorem extitisse unquam fateri ueritas ipsa cogit.

Machabeorum

Non habet quo se ulterius ꝓtipiat iudæus: desperatus iam secessit: quæue ua/
lidius a nobis ineunda sunt: & ad inimicū effugandū & ad ꝓpositū nostrum
stabiliendum noluit expectare: hic tamen tā citus recessus mihi psuadeo sui
aliquem ordinis ꝓuocet aduersum me: putat in me timorem incutere: q me
intrepidū atq; inexpugnabilē totiens exptus est armis rōnis ac ueritatis uodi
q; fulcitū. Veniat quod sūme appeto: euitare qdem non poterit quin in la/
queos incidat colluctator ille quisquis fuerit uel aduersarius. Testis est mala
chias propheta. c. iii.

Hinneni soleach malachi ufinuach derech lefanahi ufiton iabo el echallo ha/
adon asser attem nie baqsmi umalach haberit asser attem haffecim hinne ua Malachias
amaz adonai zebaoth: nos uero dicimus.

Ecce ego mittam angelum meū & præparabit uiam ante faciē meam & statim
ueniet ad templum suū dominator quem uos quæritis: & angelus testamēti
quem uos uultis: ecce uenit dicit dominus exercituū. Nō negant iudæi neq;
īficiari possunt dominatorē illū messiach intelligi: hoc nāq; habet apud mi
cheam. c. v. Ve atta bethleem efratah: latine sic dicitur. Et tu bethleē effra/ Micheas.
ta & infra. Mimecha lizoze lihiot mosel be israel quæ uerba apud nos sonāt
Ex te mihi egrediet q sit dominator in israel. Rabbi solomon sup his ait do
minator iste ē rex messiach filius dauid. Et quoniā malachias inqt: & statim
ueniet ad templum suū dominator quē uos quæritis: nulli dubiū est q; ꝓphe
ta intellexerit de tēplo secūdo iccirco ait & statim ueniet: si ergo stati hoc est
subito messiach ad templū suum hoc est ad templū secūdum uenire debebat
& illud stati iādiu præterierit: necnō tēplū secūdū iā sūt mille q̄drigēti & qn
deci anni q dirruptū ē atq; destructū. Igit dominator ille q & messiach dr iā
diu uenit. Qui ꝓfecto si adhuc nō uenit ꝓpheta recte mētitus ē: quod nullo
pacto dici debet. Fuit eni malachias uir ꝓbus atq; sāctissimus q iure atq; me
rito dei angelus iterpratat ob id a plerisq; angelus in assumpto corpore exi
stimatus est: ideo fallere neq; falli potuit. Et cū dixerit: & statim ueniet ad tē
plum suū dominator: ꝓculdubio ueritatem locutus est ergo messiach uenit.
Animaduertat insup unusq;sq; terminos quibus malachias usus est ecce inqt
ego mittam. Statim ueniet. Ecce ueniet: qbus ꝓfecto uerbis breuitas tēpo/
ris facile compræhenditur de aduentu messiach. Quēadmodū & esaias. c. Esaias.
lvi. ait. hæc dicit dominus custodite iudicium & facite iustitiam qa iuxta est Ra. ba.
salus mea ut ueniat. & iustitia mea ut reueletur: sup quo uerbo iuxta est salus Cedet ho/
mea & iustitia mea ut reuelet. Rabbi barachias in libro q dicitur ceder holā lam
idest de ordine mundi: dicit expresse q p illud quod dicit iustitia mea intel Daniel
ligit messiach: de quo dictum est danielis. c. viiii. & adducatur iustitia sem/ Ra. mo.
piterna. Hoc ipsum affirmat ille rabbi moses egyptius magnus prædicator i egy.
libro berresit rabba hoc ē magnæ lamētatiōis. Zacharias præterea. c. viiii. Zacharias
Ecce inqt rex tuus uenit iustus & saluator & ipse paup: sup qbꝫ uerbis rabbi Ra. solo.

Ra.solo. solomon exponēs ait uerba ista intelligi omnino de rege messiach. Q uos ter
minos iuxta. Statim. Ecce qbus ꝓphetæ isti oēs frequentius usi sunt si recte
qs considerare uoluerit non solū celerē christi messiach adnentum: sed pro
pinqum: & quasi præsentē digito demonstrarūt. Idq; mirabile dictu est ut hi
omnes diuini uates uno ore uno sensu aduētus messiach huiusmodi celerita
tem oaticinati fuerint: quæ qdem nullo fundamēto nullaue rōne de duobus
millibus annoꝝ pcipi atq; excogitari potest. Igitur rationibus præmissis at
q; deductis christus messiach uenit.

Iacob isaac filius & patriarcha sanctus & amicus dei huius ueritatis testis est
q̇ & auctoritate atq; sanctimonia si qs alius in sacris litteris nō haberetur a
nobis: satis ipse supq; foret ad hanc ueritatē sustentandā: q senio iam confe
ctus cū uehemētissime ægrotasset: sciēs q̄primū se moriturū uoluit e uita an
Geneseos teq̄ excederet filiis quædā futura prædicere. Cōgregamini inqt (ut habet ge
neseos. xxxxviiii. c.) ut anūciem uobis quæ uētura sunt i diebus nouissimis
Ra.mo. Rabbi moses gerūdēsis exponēs dies istos nouissimos ait dies isti nouissimi
sunt dies regis messiach quā opinionem hebræi omnes sequntur. Ratio en
qua oouissimi oūcupātur dies messiach: hæc est: quia post ipsum propheta
nullus uenturus sit. Sequitur postea iacob alloquēs iudam filium suum. Lo
iassur sibeuet migiheuda unochech miben raglau hadchi Iauo sillo. Apud
nos oero dicitur nō auferetur septrum de domo iuda & dux de fæmore eius
Ra.cha. donec ueniat qoi mittēdus est Sup qbus uerbis ille magnus rabbi chahadias
Ra.chan. in sua translatione arabicis litteris scripta. Necnon rabbi chanihi scribēs de
Tran.cal. uerboꝝ significatōe: ac insup trāslatio illa caldaica: cuius auctoritati iudæi
Ra.solo. tātū tribuūt queadmodū dr̄ a rabbi solomōe multis i locis ac ēt a rabbi mose
Ra.mo. egyptio duce atq; principe totius synagogæ: q̄ nūq̄ ullius fuerit ei ausus ipu
egy. gnare a qbꝰ oībus uerba iacob sic exponūt: Nō auferet habēs potestatē de
domo ioda nec scriba de filiis filiorum eius usq; in seculū donec ueniat mes
siach. Patet itaq; quod & nos sentimus totā syoagogam iudæorum illud idē
sentire atq; fateri quæ a iacob dicta sunt superius dici de messiach: quorum
dogma ut percipi possit atq; ueritas clarior discernat uerba iacob diligēter
discutienda sunt. Inquit enim. Nō auferetur habēs potestatē de domo iuda
prout declarat Iudeus nec scriba de filiis filiorū eius donec ueniat messiach.
Ex quibus uerbis duæ oriuntur potestates siue magistratus quorum alter tē
poralis alter spiritualis est primum attinebat uel ad reges uel ad principes iu
dæorum secundum uero ad. lxx. illos seniores iudices quos dei præcepto
elegerat moses ut ipsi in regimine populi adiumento forent: quos iudæi ap
Numeri pellant senhedrim guazit: de quibus numeri undecimo scribitur. Dixit do
minus ad mosen Congrega mihi septuaginta uiros de senioribus israel quos
tu nosti quod senes populi sint ac magistri & duces eos ad ostium taberna
culi fœderis faciesq; ibi stare tecum ut descendam & loquar tibi & auferam

de spiritu tuo tradamq; eis ut sustentent tecum onus populi & non tu solus graueris. Horum autem seniorum admonitione cōsilio atq; doctrina totus iudæorum populus in spiritualibus regebatur: quicquid nanq; in lege ab eis sancitum uel decretum fuerat ut obseruaretur omnino a iudæis necesse erat. Sed isti duo magistratus siue potestates ablatæ sūt atq; extinctæ apud iudæos: igitur tempus aduētus messiach præteriit & ipse itidem uenit cum dicat iacob quod donec ueniat messiach nō auferetur sceptrum de domo iuda & dux de fæmore eius: hæc ergo oīa penitus ablata sunt ergo messiach uenit. Q d' autē iudæi hos magistratus amiserint neminē latet. Nā herodes ascalonita cuius pater idumeus fuit machabeis in regimine suffectus cū ipsi regno potiri iure non liceret quoniā iudæorum semine natus nō fuerat: instructus enim erat populus a deo ne regem institueret nisi de iudæorum fratribus: ut legitur deuteronomii. c. xvii. non poteris alterius gentis hominē regē facere qui non sit frater tuus percontatus accuratissime omnes ex regio genere captosq; crudelissime interfecit. Mortuo hoc herode successit & alter a quo ut scribit in thalmut annis. xxxx. anteq destrueret secūdum templū illi. lxx. iudices seniores atq; magistri occisi oēs fuerunt. Hæc sane habētur in babatha c. primo & in senhedrim hierosolimitano. c. de iudiciis pecuniarum: & in libro auenazra. c. primo. Hoc itaq; ordine atq; dei sentētia iudæorum sceptrū utrūq; arreptum est atq; extinctum iam sunt mille anni & ultra: igit tecte cōcludi debet pculdubio aduenisse messiach. Hæc audiēs manasses iudæus, prouocatus ab eo qui tecessit armatusq; insania atq; omni prauitate infectus aggreditur me inqens: res uidetur hoc loco exigere ut terminoꝝ sensus atq; significationes qbus iacob usus est studiosius inqramus: ut ueritate adhibita error omnis secedat. Dicūt christiani ubi nos habemus ahdchi iauo sillo donec ueniat q̄ mittendus est: hæc enim translatio siue expositio ueritatis q̄tū i se habeat non difficile pcipi pōt. Sylo enim quē christiani dicunt qui mittēdus est uel messiach: locus q̄dem est ubi aliquādo tabernaculū fuit: ut scribitur primo regū quo tēpore dei præcepto saul a samuele unctus in regem habitus est: erat nāq; saul de tribu beniamī electus & bonus & nō erat uir de filiis israel melior illo: ut habet primo Re. c. viiii. Ex quo plane dici pōt q̄ p id temporis de iudā sceptrum ablatum fuerit: cum iudæoꝝ populum regeret q ex tribu beniami non aūt ex tribu iuda originē traxerit: quēadmodū scribit primo Re. c. x. & xi. Verba itaq; iacob de messiach sentiri nō debēt sed de saul: & licet possent de messiach intelligi de christo quē christiani colunt tōne adducta minime pcipi possunt: quoniā christus ille anteq uenisset erat in sylo dominium siue sceptrum: igitur ipse non fuit messiach: neque tempus messiach preteriit.

Herodes ascalonita

Deuteronomii.

Thalmut. Babatha Sēhe. hie. Auenazra

Manasses iudæus Ar. iudæ.

Sylo Li. i. Re. Saul.

Li. i. Re.

Re. ad ar.

Deuia satis ē atq; inanis huius insani hominis argumētatio: q dū cōtradicēdi studio desipit: dūq; opinionem suā tritā atq; ineptā tueri nitit thalmut oēs

ſcripturas ſubuertit: cõſtare nãq; diximus p doctores hebræos atq; trãſlatio
nem caldaicam p ſylo ĩtelligi meſſiach. Q ua re meretur manaſſes iſte iudæ
us extra ſynagogã eiici: qppe q thalmutiſtis auſus fuerit repugnare. Legẽ in
Lex thal/mutica ter ſe decreuerunt ſcriptores thalmut: ut eorũ errores atq; fallatias ſtudioſius
poſteri ſui imbiberent: ſi qs de thalmut inficiatus fuerit quicq̃ interitus atq;
mortis pœnam incurrat. Manaſſes qdem iſte contra me incõſultus prodiit:
quia improbus ſemꝗ fuit atq; ꝓfanus: ſed hæc cogitãs aufugit ſubueritus ne
ſynagoga in eum aiaduertat. Ne aũt obiectionem qs inſolubilẽ arbitretur:
Li. i. Re: reſpondẽdum duximus omnino. Legitur nãq; primo Re. c. ii. &. c. viii. q
H. li pter ſceleſtos mores filiorum heli & improbitatẽ filiorũ ſamuelis irruerit po
Samuel pulus contra eũ ut abdicatis filiis a regimine regẽ q gubernaret eum inſtitue
ret: non placuit ſermo ſamueli: cũ populus antea gubernari a iudicibus ſoli
tus eẽt: dirrexitq; tunc ſamuel oculos ad dominum: cui dominus inqt: audi
uocem populi in oibus quæ loqtur tibi: uerũtamẽ conteſtare eos: & prædic
ius regis q regnaturus eſt ſup eos. Samuel itaq; iudaico populo futuri regis
declarato ingenio ſiue natura effundens oleum ſuper caput ſaul iuſſu dei &
deoſculans eum ait: ecce unxit te dominus ſup hæreditatẽ ſuam i principem
legit̃ hoc primo Re. c. x. Fuit ergo ſaul primus rex d tribu beniami inſigni
tus regia maieſtate: cum antea p iudices poſt ingreſſum terræ ꝓmiſſionis iu
daicus populus ſemp rectus fuerit: cũq; ſaul plurima ꝓ tuendo populo ægiſ
ſet a ſagittariis tandẽ uulneratus & ab armigero cũ flagitaret occidi quo re
nuente ipſemet ſuũ arripuit gladium & irruens ſup eum ſeipſum miſerrime
interfecit: ut habet̃ primo regum. c. xxxi. Q uo mortuo uenerunt uiri iuda
Li. i. Re. ad dauid: & unxerũt eum ut regnaret ſup domũ iuda hoc ipſum legitur. ii.
Li. ii: re. Re. c. ii. tã et ſi a ſamuele prius in domo patris ſaul adhuc uiuẽte unctus fue
Li. i. re. rit quẽadmodum ſcribit̃ primo regum. c. xvi. Præterea iſboſeth interfecto
Iſboſeth ſaul filio quẽ abner princeps exercitus ſaul eius loco regem ſuffecerat: uene
Abner runt uniuerſæ tribus iſrael atq; ſæniores unxeruntq; dauid in regẽ ſup iſrael:
Li. ii. re. habemus hæc. ii. Re. ii. iii. iiii. &. v. c. Et tunc ꝓfecto incepit ſeptrũ rega
le in domo iuda quoniã dauid primus ex tribu iuda rex a deo electus extitit:
antea enim regalem poteſtatẽ illa tribus nunq̃ habuit: igitur ſaul tẽpore nul
Obiectio. lo fundamẽto dici poteſt: ſeptrũ de domo iuda fuiſſe ablatũ: nã quod quis
nõ habet ab eo illud auferri non põt. Attamẽ poſſet hoc loco aliqs arguere.
Dauid cũ a ſamuele unctus in regem præcipiente deo fuerit uiuente ſaul: ut
diximus ſupra primo Re. c: xvi. rex ergo dauid proculdubio erat: ſed a ſaul
tũc regebat̃ populus iſrael q & ipſi ſubiacebat tanq̃ regi atq; parebat peni
tus: igitur exiſtente dauid rege regnãte tamẽ ſaul iure dici põt: quod ſeptrũ
de domo iuda tũc fuerit ablatũ. cũ dauid ipſe a tribu iuda originẽ traxerit.
Idq; cũ multis annis anteq̃ chriſtus ueniſſet factũ ſit: cõſtat ipſum non fuiſſe
meſſiach. Huius oppoſitionis ſolutio facilis ẽ: in regis inſtitutiõe a deo or

dinata duo requirunt simul alterum q deus regem elegerit alterum quod ele
ctum populus regem suscipiat: hac ueritate istruimur deuteronomii. c. xvii.
ipsum ponas sup te regem quē dominus deus tuus elegerit: ex qbus uerbis li
quido apparet q ad executionē regiæ potestatis acceptio populi reqrebat
omnino facta electione diuina. Hoc sane obseruatū fuit in ipso saul: q pri
us in regem a samuele unctus iussu dei: queadmodū patet primo Re. c. x. in
stitutus postea fuit rex atq receptus a populo ut in eodē. c. xi. Dauid autem Li. i. Re.
licet samuel in regē unxerit decernēte sic diuina sapientia non receptus ad
huc a populo nullū administrauit regimē: iccirco regale nō potuit officium
exequi: neq rex uoluit appellari qn potius regem saul frequētius ipsemet nū
cupauit clarissime id ostenditur per ea quæ legimus primo Re. c. xxiiii. quā
do dauid suadebatur a seruis ut saul occideretur ab eo: quibus dixit non fa
ciam hanc rem domino meo christo domini ut mittam manum meam in eū:
quia christus domini est: & sequitur paulopost: surrexit autem dauid post eū
& egressus de spelunca clamauit post tergum saul dicens: domine mi rex: &
infra inquit dauid erga saul: quem persequeris rex israel: quem persequeris?
canem mortuū persequeris & pulicem unum: hoc idem habetur eodem. c. x
xvi. Et dixit dauid ad abisai ne interficiatis eum: loquebatur enim de saul:
& sequitur quis enim extendet manum suam in christum domini & innocens
erit? & infra: & ait dauid scilicet ad saul uox mea domie mi rex. Appellabat
itaq dauid atq fatebatur saul dominum suū christumq domini atq regem
israel regemq suum hunc autem non fecisset dauid errorem: si in regno ius
omne regnandi habuisset. Quæ res quia ita se habet manifeste dignoscitur:
nullum p id temporis a domo iuda septrū fuisse ablatū. Eqdem (sicut opor
tet rōnis participem) de sūma credibilium ueritate sæpenumero cogitās mi
rari nō parum soleo incredibilē iudæorū inscipiētiam in tātā uenisse obliuio
nem suorūmet ut quod habent rōne pbatum a suis tenuant quod fictum aut
simulatū aut stultum amplectant & teneant: quem errorem nō patitur deus
qui sūmus misericors est ac pius: uult enim eos atq decreuit uagari quocūq
atq qbuslibet nationibus seruos eē: hoc itidem & uelle christiani debēt & se
qui si ueræ religionis nomine & dici & nuncupari uelint. At principum chri
stianorū qdam tanta nimirum gratia & auctoritate iudæos psequūtur inter
dumq libertatis maiori munere q̄ christiani gaudeāt ipsi & oblectent: cuius
facinoris impietatē dum uita uiuūt corrigere possūt: sed cum omni uitæ spe
deciderint cum suū obierint diem æterno cruciatu afflicti ignorantiæ atq i
pietatis suæ æternas se daturos pœnas: miserrimi cognoscent.
Sed uideo me aduenientem naason iudæum insolentē atq supbum quem to Naason
tiens blacterantē in ruborē dedi: q cum uiderit manassen uictum ac fugiētē iudæus
uolens & illi ac sibi cōsulere in deteriorē errorē & ipse plabet & icidet. Inqt
enim hæc uerba quæ a iacob dicta sunt: nō auferet septrum de domo iuda: Ar. iudæ.

& dux de fæmore eius donec ueniat q mittendus est: quæ apud nos hebræos
dicunt. Lo iassur scieuet migeuda un ocheh mibē raglau ahdchi iano sylo i
Rob. rex. telligunt de ieroboā rege q fuit de tribu effraim. quē decem iudæorū tribus
Li. iii. re. cū a regno iuda deficerent spreto roboā filio solomonis ob eius supbiam a
q; seucritatem in regē uoluerunt: habet hoc. iii. Re. xii. tūc sceptrum amotū
fuit a tribu iuda in tribū effraim. Igit anteq̄ christus uenisset dominium iu
da defecit atq; sublatum fuit.

Re. ad ar: So. rex Cæca est hæc opinio & inutilis: & quo tendat nescit. Labit enim a ueritate o
no in maximā fallaciā atq; insaniā. Nā mortuo rege solomone succedenteq;
in regnū roboā eius filio: cūq; ieroboā nabath filius adhuc esset in egypto p
fugus a facie solomonis: reuersusq; demum de egypto in sichem uocatusq; a
populo israel cōparuit ipse una & populus corā roboam filio solomonis cui
dixerūt: pater tuus durissimum iugū imposuit nobis: tu itaq; nunc imminue
paululum de impio patris tui durissimo & de iugo grauissimo: quod impo
suit nobis & seruiemus tibi: q ait eis: ite usq; ad tertium diem & reuertimini
ad me: quo tēpore cōsultus a senioribus ut populo optata ferret: spreto co
rum cōsilio iuuenum secutus sententiam reuertenti populo inqt: minimus di
gitus meus grossior ē dorso patris mei: pater meus posuit sup uos iugū gra
ue: ego aūt agam sup iugum uestrū: pater meus cecidit uos flagellis: ego aūt
cædam uos scorpionibus. His dictis offensus populus insalutato roboā sup
omnem israel ieroboam regem cōstituit. Roboā siqdem se nō pbe consulti
a iuuenibus sentiens aduram q erat sup tributa misit ad populū israel: ut co
rum leniret animos: a quo lapidibus obrutus aduta occubuit: quo audito fi
einore roboam celeritate magna currū ascēdens ne itidem sibi accideret fo
te subueritus sequente tribu iuda hierusalem aufugit ubi etiā erat tribus be
niāmin: scribuntur hæc. iii. Re. xii. & paralypomenon. ii. c. x. Ex qbus ma
Li. iii. re. nifeste uidetur tribū iuda nō amisisse p id temporis regiā maiestatē: eum do
minaret ei roboā ex eadem tribu originem cōtrahens quo mortuo etiam re
Li. iii. re. gnauit abia filius eius: ut habet tertio Re. xv. & . ii. paraly. xiii. ubi dicitur
Anno decimo octauo regni ieroboā regnauit abia sup iudam: post quem re
Paralypomenon gnauit asa eius filius hi sdē Re. & eodē paraly. c. xiiii. & post eū filius eius io
saphat &c. nō ergo iure aliquo uel fundamēto dici pōt tēpore regis ierobo
tribū iuda sceptrum pdidisse. Et eo magis qa reges de qbus diximus in regi
mine suo habebāt tēplū domini arcā fœderis & unctionē: qbus pprie regnū
dicebat. Neq; ieroboā cōstitutus in regē fuit in sylo sed in sichem: quod est
contra dictum iacob: q ait ahdchi iauo sylo: si dictio ista sylo ēt p loco itelli
geret: quēadmodū iudæus iste sentit: q hæc uerba ahdchi iauo sylo sic expo
nit: donec ueniat ieroboā sylo ad illū scilicet locū q dicit sylo: ergo uerba il
la ieroboā nullo modo accōmodari possunt. Recta itaq; ac sūma rōne cōclu
di debet q p istam dictionem sylo intelligat put & christiani atq; translatio

caldaica dicunt atq; sentiunt sylo hoc est messiach

Iudæus cum huic ueritati obstare nequeat alia ,pgreditur me rursus insultans
magnaq; uersutia & arte cōtra me utitur: ut ab eo si fieri pōt subuerrat diui/ Ar. idu
narum ueritas scripturarum. Astus huiusmodi atq; fallaria soli iudæo parit:
contemptū pditionēq; insinuat: & habito ab eo quādo statutū tēpus euene/
rit inexpiabili supplicio cū suoꝝ tedere scelerum incæperit nō ex ea quidem
poterit pæna euadere quā passuro ipsi deus iusto iudicio indixerit æternam
Conatur cum ueritate falsitatē coniungere ut sui moris est: & superstitiose at
q; inutiliter agit: quoniā uana ficta atq; comēticia: & contra se loquitur pe/
nitus. Ait ipse: sylo dictio est hebræa quā litteratissimi hebræi docent missū
uel missionem significare: & quia frequentius deus benedictus peccatis iu/
daici populi offensus ut de iudæis sumeret pænas missū uoluit nabuchodo/ Nabucho
nosor regem babylonis sicuti legitur: iiii. Re. xxv. ad expugnandos iudæos donosor
ut suorum scelerum pænas luerent. Capta itaq; ciuitate ierusalem uinctus est Li. iiii. re:
cathenis rex sedechias coram quo eius truncatis capite filiis: ac postea effos/ Sedechias
sis oculis propriis tractus in babylonem miserrimam uitā duxit. Nabuzar/ Nabuzar
dam insuper princeps exercitus nabuchodonosor ciuitatem solo æquauit: dam
ædesque ciuium omnes igne succēdit atque ædem sanctam domini combus/
sit. Ciuiumque partim crudeliter occisi auibus relicti sunt: partim in baby/
lonem ducti. lxx. annos ibidem iugo seruitutis oppræssi constiterunt. Quo
tempore nulli dubium esse potest: quin tribus iuda regale septrum amiserit:
qua ueritate liquido constat hæc quæ dicta sunt a iacob. Lo iassur sieuet mi
gieuda unocheh miben raglau ahachi iauo sylo: q; intelligi debeāt de nabu/
chodonosor rege babylonis qui ab effectu dicitur sylo hoc est missus a deo
ad destruendum templum ac populum sanctum dei: ut iudæi omnibus sce/
leribus infecti errores suos cognoscerent atque erratorum suorum quan/
doque pæniteret.

Satis enim superque foret caldaica expositio illa de qua diximus supra ad cō
uicenda in hoc certamine iudæorum deliramenta omnia: in illa namque tan Re. ad ar.
ta uis est & auctoritas: quod iudæorum quisquam suis uel legibus uel decre
tis non modo illi repugnare audeat: sed neque obiicere quicquā possit. At
ego uinculo fidei obstrictus iniqum atque impium ducerem: si ineptæ huic
exceptioni non responderem. Narrauit paucis naason iudæus excidium ci
uitatis ierusalem & iudæorum stragem ibidem habitantium templique rui
nam atque sacrorum dirreptionem omnium: tangit hæc omnia etiam eze Ezechiel.
chiel capitulo. xxiii: & ait ooliba idest ierusalem (sic enim declarat ipse/
met ezechiel) hæc dicit dominus deus. Ecce ego suscitabo omnes ama/
tores tuos contra te: de quibus saciata est anima tua: Et congregabo
eos aduersum te in circuitu filios babylonis & uniuersos chaldeos: no/
biles tyrannosque & principes omnes filios assyriorum: iuuenes forma

egregia duces & magistratus uniuersos principes principum : & nomina/
tos ascẽsores equorum. Et uenient super te instructi curru & rota multitudo
populorum. Lorica & clypeo & galea armabuntur cõtra te undique: & dabo co
ram eis iudicium & iudicabunt te iudiciis suis: & ponã zelum meum ĩ te quẽ
exercent tecũ in furore. Nasum tuũ & aures tuas præcident : ipsi filios tuos
& filias tuas capiẽt: & nouissimum tuũ deuorabit igni: & denudabũt te ue
Hieremias stimẽtis tuis: & tollent uasa gloriæ tuæ. Et itidem hieremias de eadem ciui
tate ierusalem inqt. c. xxv. Nõ audistis me dicit domius ut me ad iracũdiã
puocaretis in opibus manuũ uestrarũ in malũ uestrũ: ppterea dicit domius
exercituũ p eo quod nõ audiistis uerba mea: ecce ego mittam & assumã uni
uersas cognationes aquilonis ait dominus: & nabuchodonosor regem babylo
nis seruũ meum: & adducã eos sup terram istam & sup habitatores eius & su
per omnes nationes quæ in circuitu eius sunt: & interficiã eos & ponam eos
in stuporem & in sibilum & in solitudines sempiternas: pdamque ex eis uocem
gaudii & uocẽ lætitiæ: uocẽ sponsi & uocem sponsæ: uocem molæ & lumen
lucernæ: & erit uniuersa terra eius in solitudinẽ & in stuporẽ & seruiẽt oẽs gẽ
tes istæ regi babylonis septuaginta annis. Hæc omnia legunt christiani atque
intelligunt: & ad iudæorum ignominiã atque dedecus & ad ueritatẽ illustrãdam
prædicant & exponunt. Neque p id temporis (ut sibi iudæus falso suadet) ex
Zorobabel tincta est funditus iudæorum potestas neque amissa omnino: nã impletis septua
Hesdras ginta annis habuerunt duces atque principes zorobabel esdram neemiã atque
Neemias: machabæos forti magnoque animo uiros: qui pinde ac reges gubernãbant po
Machabei pulum & tuebant: quo regimine potiti sunt usque ad herodem idumei filium:
q tempore christi fuit: hæc manifeste constant eorum codices legentibus accu
rate. Neque obstat quod de tribu leui extiterint machabei & sacerdotio fungerẽ
tur: quoniam pmixtæ tunc erãt leui tribus & iuda: & rõne maternæ originis
machabei (ut fertur) fuerunt de tribu iuda: & cum esset etiã tribus sacerdo
talis ac regia quasi una & eadem ratione coniunctionis ut diximus: iure dici
non potest: quod eo tempore sceptrum iuda arreptum uel ablatum fuerit. Et eo
magis: quoniam zorobabel qui fuit de tribu iuda iudæi post captiuitatẽ ba
bylonicam libertate donati constituerunt ducem suũ ac principem: quẽad
modum scribit iosephus libro. xi. antiquitatis iudaicæ. c. iiii. Vbi dicitur.
Dux uero dinumeratæ multitudinis zorobabel fuit filius salathiel ex filiis da
uid genitus de tribu iuda. Et iesus filius iosodech princeps sacerdotum: nee
Iosephus: non & mardocheus & isrebræus qui a populo principes fuerunt constituti.
Igitur iudæorum regimen per id temporis non fuit penitus extinctum. Sed
ut iudæis unico uerbo claudatur imposterum huiuscemodi aditus uerborũ
inanium atque fallaciarum dicendum est quod per auctoritatem istam iacob nõ
auferetur sceptrum de domo iuda : & dux de fæmore eius donec ueniat qui
mittendus est; intelliguntur iudæorum duo magistratus siue potestates:

ut superius attigimus: hæc omnia temporalis altera: altera spũalis quas declarat translatio illa caldaica cũ dicit: non auferetur habens potestatẽ de domo iuda: hæc enim tẽporalis est: & sequitur nec scriba de filiis filiorum eius usq̃ in sæculũ donec ueniat messiach: hæc aũt spiritualis. Ex qbus clarũ est q̃ adueniente messiach dño isti principatus deesse prorsus debebant: sed tẽpore babylonicæ oppressionis ex illa sane spũali potestate: quam iudæi senhedrim guazit nocant hoc ẽ cætum uel cõgregationẽ septuaginta seniorum iudicũ: q̃ decernebant in omnibus ad religionem attinẽtibus quid a populo agendũ in ea foret: nihil detractum atq̃ diminutũ extitit: sed libera ipsa atq̃ integre p̃mansit usq̃ ad christũ saluatorẽ nostrum. Igitur ꝓphetia ista iacob non põt intelligi suum habuisse effectũ nisi cũ iudices illi septnaginta seniores penitus defecissent: quoꝝ electio ut fieret mandauit deus mosi: ut legiẽ numeri. c. xi. dixit dominus ad mosem cõgrega mihi septnũginta uiros de senioribus populi quos tu nosti q̃ senes populi sint ac magistri: & paulo infra ut sustentent tecũ onus populi: & non tu solus graueris. Ab istis enim difficultas omnis declarabatur in lege: quorum expositionem obseruabãt iudæi atq̃ uenerabanẽ: hoc accipimus deuteronomii. c. xvii: Si difficile & ambiguũ apud te iudicium esse pspexeris inter sanguinem & sanguinem causam & causam lepram & non lepram: & infra surge & ascende ad locum quẽ elegerit dominus deus tuus: & sequitur quæresq̃ ab eis qui iudicabunt tibi iudicii ueritatem: & facies quodcũq̃ dixerint: qui præsunt loco quem elegerit dominus & docuerint te iuxta legem eius: sequerisq̃ sententiam eorum &c. hoc quidem concilio seniorum iudaicus populus nunq̃ orbatus: Fuit nisi quadraginta annis ante destructionem secũdi templi quos iusto dei iudicio post duos annos passionis christi ab herode fuerunt interfecti. Hi nãq̃ fuerũt populo suadentes ut christum morte condẽnandum peteret. Quod autem eo tempore ab herode occisi fuerint: hæc ueritas patet a pud iudæos i libro senhedrim ierosolimitano in. c. de iudiciis: & in auenezra. c. primo: hoc ignorauit nasson iudæus: iccirco prolapsus est (ut solet) in errorem atq̃ in insaniam. His igitur declaratis recte uisum est christi tempore ueri messiach magistratum iudæorum utrũque deletum fuisse penitus atq̃ extinctum. Hoc itaque lumine ueritatis apposito constat proculdubio aduenisse messiach: eiusque aduentus iam diu præteriisse tempus.

Quod autem senhedrim guazit hoc est collegium illud septuagita seniorum: quod hebræi magistratum uel potestatem spiritualem uocant christi saluatoris nostri tempore fuerit: nostri etiam attestantur: & nicolaus de lira imprimis super. c. matthei. xv. idem dicit atq̃ approbat: aduertendũ est inqt q̃ a tpe mosi de nolũtate dei cõstituti sũt. lxx. senes ætate & moribꝰ maturi & scientia præditi ad regimẽ ipsius populi & moses erat sup eos ita q̃ in uniuerso erãt septuaginta unus ut habeẽ numeri. xi. Et ex illo tempore statutũ ẽ q̃ tot

Numeris

Deutero nomii.

Sen. gua.

Ni. de lira

Mumeri

essent ad regimen populi ordinati: & isti dicebant iudices ordinarii: quia per impositionem manus instituebant: ut habetur in glosis hebraicis in multis locis: & isti residebant in ierusalem: & ad eos fiebat cursus de ciuitatibus in ambiguis & difficilibus: & eorum determinatio habebat pro lege firma: qua non licebat trasgredi: ut habetur deuteronomii. xxviii. Isti etiam statuebant aliqua quae ptinebant ad regimen populi: & in statutis eorum erant quaedam quae cadebant sub praecepto tanquam necessitatis: & aliqua sub monitione tanquam cuiusdam decentiae & honestatis: haec ille. Isti enim fuerunt illi seniores qui mandarunt populo ut antequam comederet manus lauarent: de quibus etiam euangelistae loquitur in christi passione: tunc congregati sunt principes sacerdotum & seniores populi: sup quo uerbo matthei nicolaus ipse dicit isti seniores fuerunt iudices illi ordinarii de quibus supra dictum est. c. xv. Quibus explicatis disceptatio pellitur omnis ab huiusmodi mysterio & ueritas undique solidis fundata radicibus uiget: fugam ideo cocitatissime rapuit naason: ut aliquem fortasse iudaeum cosulat non ut errores corrigat suos sed ut alios reperiat quibus si potuerit ignorantiam suam atque stulticia aliquatulum tueatur. Ferre ulterius me nequiuit uera praedicantem: praeuidit se periturum prorsus insolubili hac alia ratione quam illi allaturus eram si adfuisset neque eius recessu desistam quin eam in medium adducam: recte enim percipienda sunt uerba iacob: ait ipse: non auferetur sceptrum de domo iuda & dux de faemore eius donec ueniat qui mittendus est. Non loquitur propheta hic determinate de magistratu regio uel potestate: sed de quacunque alia qua homines regi uel gubernari possunt: testatur hoc caldaica translatio dicens: non auferetur habens potestatem nec scriba de filiis filiorum eius usque in saeculum donec ueniat messiach: non auferetur inquit potestatem: non potestatem regiam dixit sed simpliciter potestatem: quae de omni magistratu atque regimine dici & affirmari potest. Quapropter si tempore sedechie regis iuda nt habemus. iiii. Re. xxv. regia potestas amissa fuerit ob expugnationem nabuchodonosor: non tamen ablata fuit potestas regendi uel gubernandi populum dei: quoniam iudaei fracto iugo babylonicae seruitutis habuerunt duces atque principes ut diximus zorobabel esdram neemiam atque machabeos. Iccirco dicit a iacob no auferet sceptrum hoc est habens potestatem queadmodum trāslatio ipsa exponit: & sequitur nec scriba de filiis filiorum eius usque in saeculum donec ueniat messiach. Sed ista potestas tam temporalis quam spiritualis (ut etiam declarauimus supra) iādiu defuit atque penitus extincta est: ergo tēpus aduētus messiach praeteriit: igitur & ipse etiam uenit.

Incedit at nescio quis iudaeus tardus & corpulētus renso pectore barba, pmissa, fronte rugata: & naribus cōtractis eui se obuiū dedit naason: demū manus cingulo submittit senex: puto ira pcitus quod una egerit nescio: me aduenit, pfecto obseruo hoiem: adest tandē & inqr baruch annimiza hoc ē sit benedictus qui stat: respondeo itē ipse baruch abba hoc est sit benedictus qui uenit me postra

Glosae he.
Deutero nomii.
Notandū
Tran. cal.
Li. iiii. Re.
belle dictū

his aggreditur uerbis. Lex nostra a mose data est: fateor ipse: fidē nostrā om
nes prophete secuti sunt: non nego: hebræo sermone locutus est naxerenus
ille quem adoras: affirmo: sedere me iobet: non mihi ut multū tribuar: sed
nbesus ille admodum stare nō poterat: sedet ille & itidem ego: expecto quid
acturus sit: interim hominē circunspicio: capilli cōfluebant super humeros
eius nigerrimi ueluti durissimæ setæ dētes rubigine liuebāt: anelitū eius ipse
equidem ferre ob fæditatem non poteram: spectabat me oculis
toruis: peto tandem quid quæritet qun nomine appelletur quorsū illa dixe
rit: te quæritabam inquit: sadoch mihi nomē est: illa dixi ubi primum ad te Sadoch
uenerim ut te nō lateat me iudæū esse & doctorē atq; synagogæ magistrum:
necnon legis mosaicæ peritū & sacerdotem: quæro qua regione oriūdus ait
hyspanus ego sum: huc ad te me contuli quippe qui ex nō nullis meis audiē
tibus accæperim te nescio qoibusdā expositionibus nostras irerpretari litte
ras ueritati repugnātibus atq; omnino falsis nam si recte dictiones hebræas
scrutatus fueris iudæos non errare sed tu te delirasse cognosces. Rogo quo
deprehensus fuerim errore inqt: quoniam p ea quæ a iacob dicta sunt psua Ar. iudæ
deas tibi atq; cæteris ordinis tui tribum iuda cū messiach aduenerit septrum
eē penitus amissurā: cōmēticius ac falsus est hic sensus falsa hæc opinio quā
si quis secutus fuerit iure falsus atq; merito deceptus dici & nūcupari pōt.
Duo siquidem patriarcha noster homines noluit edocere: quorum alterum est
q iudæorū principatus siue potestas semp erit & nunq deficiet: hoc sane ac
cipimus cū ab eo dicit Lo iassur sieuet migieuda un ochech mibē raglauahd
quæ latine sonant: non auferet septrū de domo iuda: & dux de fæmore eius
semp: sup qbus uerbis & dux de fæmore eius semp itelligi debet hoc uerbum
erit. Alterum est q ueniet messiach cum dicitur chi iauo sylo: idest & ueniet
messiach. Quibus uerbis liquido apparet q principatus iudæorum uel po
testas nunq deficiet ac semper erit: & q messiach etiā futurus sit. Christiani
enim litteratum nostrarum nescii quandoq; ac sæpius blacterant: & dogma
tum nostrorū ignorantia circūsepti sacras peruertunt litteras: & quod uerita
ti congruit adimunt & falsitati a diungunt nim qdam & pertinacē argumen
tationem: qua seipsos ac posteros suos laqueo perditionis æterne constrin
gunt pariter atq; obligant: dicunt ipsi non auferetur septrum de domo iuda
& dux de fæmore eius donec ueniat qui mittendus est. Illa enim dictio do
nec apud nos hebræos in anctoritate ista iacob: Lo iassur sieuet migieuda
umochech miben raglauahd chi iauo sylo: neque scribitur neque inuenitur
ubi nos dicimus raglauahd quæ dictio semper significat: christiani dicunt
falso interpretantes donec: quod a sensu prophetæ alienum penitus est ar
que ueritati repugnans. Id nempe uerum est & immutabile: quod & omnis
hebræorum antiquitas sentit & affirmat: hæc ueritas omnibus bibliam no
stram legentibus satis abunde constat.

Psalmus O hoiem deceptorem atq; scelestissimum de te psalmo. xxxxviiii. recte canit
os tuũ abundauit malicia & lingua tua: uel ut apud hebræos tuos scribitur
blassemia tua concinabat dolos: o membrũ putridum & bestiã pestiferã: tu
synagogam tegis: tu legẽ doces: tu te sacerdotem nominas: qui ꝓphetarum
uaticinia subuertis: q religionis ordinem cõfundis: q quod legis est quod fi
dei quod salutis tollis atq; perdis: tu quod diuina cælestisq; natura decreui
corrumpis: tu diuinæ maiestatis sensum agis tibi ut lubet atq; tenebris obdu
cis: tu sacerdotium destruis. Accusat te scio cõscientia tua: tu postq̃ hæc di
Recte di/ctum xeris animo uolutans te conficis te crucias. Attamen nihil penitenti prodest
quãdo ad uomitum redit & quando sua errata corrigere nõ curat. Scio nãq;
improbos q monet offendit: icurrit odium q arguit criminosos: hac simul
te tua in me nõ eqdem deero a ueritate: differo respõsionem tua motus teme
ritate atq; malitia. Pudeat te q synagogẽ te magistrũ appellas docere quæ n
Deutero/nomii scis aut sciens puertis: ifidelitatis hoc est: de te dicit deuteronomii. c. xxxii.
generatio puersa est: & infideles filii: instruere alios doctrina non potest: q
Hieremias uerã odisti disciplinã aduersum te clamitat hieremias. c. vii. hæc ẽ gens qu
nõ audiuit uocẽ domini dei sui: nec recæpit disciplinam: periit fides & abla
Sophonias ta est de ore eorũ. Et sophonias. c. iii. nõ audiuit uocem & nõ suscepit disci
plinam. Q uid ais o senex profane: raglauhad inqs: non enim sic scribit n
sic profert: sed raglau simpliciter dici solum & scribi debet: non taglauhad
Hæc aũt dictio had quæ significat donec p se stat sola & dictioni raglau nu
lo pacto adiungi debet. æde bibliã: ueniamus ad locũ. Lo iaslut sieuet migi
euda um oct :ch mibẽ raglau had chi iauo sylo: uide iam errorẽ tuũ: cogno
sce fallaciam tuã. had qdem dictioni nõ nitit raglau: quemadmodum doce
atq; testaris: nam sub dictione ista raglau est quædam figura hoc modo
scripta quæ apud hebræos uocatur hadnacta: qua ostenditur ꝙ post dictio
nem raglau debet fieri punctus: & ꝙ sequens dictio nullo modo coiungi de
beat illi. Item ista altera figura quæ sic scribitur. c. apud hebræos uocat mu
nach: & scribitur sub dictione had: quæ demõstrat ꝙ dictio taglau omnino
seiungi debeat a dictione had. unde clarum est istarum dictionum utrãq; de
bere scribi per se atq; ꝓferri. Cõstat itaq; falsitas huius delirantis senis: neq;
mirum quoniam falsus doctor falsam doctrinam docet. Non enim dicimus
raglauhad donec: sed had solã dictionem significate donec. Hæc ueritas ne
minẽ latet: testatur hoc esaias. c. xxxxii. Lahemer iosimispat lo gichhecg ue
lo iarus had iasim ba'ares mispat. apud nos dicitur. In ueritate educet iudi
cium non erit tristis neq; turbulentus: donec ponat in terra iudicium: ubi di
citur apud nos donec: patet p istam auctoritatem esaiæ: had dici atq; profer
ri apud hebræos. Itidem habetur psalmo. cviiii. Neum adonai adoni scb li
Psalmus mini had asit oibecha hadom le raglecha: hoc est: dixit dominus domino
meo sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellũ pedũ tuorum

Apparet liquido quod nos dicimus donec: iudæos dicere had. Hoc idē legi tur psalmo. Lxxi. Sifrach beiamaf foddiq ue rob fchalom. had beli iareach hæc uerba latine fonant: orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis: donec auferatur luna: manifeste uidetur qđ hæc dictio had. hebræa: donec dictionem latinam significet. Approbat hoc etiam caldaica trāslatio quam præ omnibus magnipendunt iudæi: a qua ubi illi dicūt had ebi iauo fylo di ciē had deiethe messiach: a nobis uero: donec ueniat messias. Sadoch itaq; expulsa furiosa fallatia & sacrarū litteratum testimonio & rationis uinculo eiecta ueritatem nouimus omnem: & errores cunctos in hoc certamine susu limus & ignorantiam pariter & cæcitatem. Et quoniam indiscussam raglau dictionem missā fecimus: ne iudæi nobis obiciendi occasionē sibi surripiant dictionis illius expositione qua ipsi utuntur opus esse duximus: uam quod nos dicimus pedes inquiunt iudæi raglau: & auctoritas illa iacob secundum dictionē hebræarum sonum atq; uim ppriam sic pfertur. Lo iassur hoc ē nō auferetē sicuet septrum migieuda de domo iuda: unochech & legifer miben de inter. raglau pedes eius. had donec chi q; iauo ueniat. fylo messiach. Inter quam expositionem & nostram nullū discrimen inseritur nisi quia nos di cimus & dux de fæmore eius: iudæi aūt dicunt & legifer de inter pedes eius & fortasse melius atq; clarius: quoniā secūdum trāslationem caldaicā ut etiā rei ueritas est p ista uerba unochech miben raglau itelligitē synodus illa. lxx. senior; de qbus supra accumulatius diximus: quor; iudicio atq; decreto quæ legis erant in oībus acquiescebat populus neq; ulterius scire laborabat eorū ue qlibet hac sibi dedita auctoritate merito legifer poterat appellari. Attamen & dux de fæmore eius pene idem est & legifer de inter pedes eius si quis recte peontari uoluerit. Q uod aūt raglau pedes significet: habetē hoc etiā psalmo. xxi. Charu iadai ue raglau: hoc est foderūt manus meas & pedes me os. Hoc audiens sadoch iræ facibus ardens fremit ore: abitq; totus sudās ac tremens alteram quæritando bibliam: & ad me q primum redire policitus ē qui nunq; tamen rediit.

Satis igitur arbitror nisi mea me fallat opinio in hoc cōgressu aperuisse quāta errorū nebula: q tauę mendatior; caligine iudæor; pectora circūuoluta sint: hæc q dem calamitas non ab ignorantia solū sed ab inata quadam pu icacia atq; supbia orta est & eor; animis inserta q to enim studiosius sacris litteris in cumbunt: tanto priscorum suor; pfanos ritus sectantes ueritate minus pspe cta fallaciores fiunt: q quando se tueri aliter nō possunt: huiusmodi pertina tiæ atq; impietatis culpā fortunæ ascribunt.

Maxima ignorantiæ se accusat errore q; circūuoluitur: q arbitriū ei cælitus da tum: fortunæ uel siderum dispositionibus subiectum asserit: homo eni liber est: & ad bonum maluūe pronus: utrū istor; uelit ipsi eligendi facultas inest. Igitē offensa sic diuina illa maiestas humanæ libertatis arbitriū a iudæis ex

Psalmu·

Christiana sententia.

cipiens eos miserrime seruitutis iugo absq; tēporis ulla intermissione oppres
sit neq; a ptinacia sua atq; supbia deduci possunt: habent pphetarum uarici
nia cōtra se ex oraculo dei pfecta: habent suorū experientiā errorum & infi
Hieremias delitatis: ptranseunt derelinqunt & aspernant semitam uitæ & fontē salutis
æternæ: de qbus deus p hieremiam. c. ii. ait dereliquerunt fontē aquæ uiuæ
& foderunt sibi cisternas dissipatas quæ cōtinere non ualēt aquas: hoc est p
tinaciam atq; supbiam quæ spiritus sancti dona in se recipe minime possunt
Iccirco inqt deus leuitici. c. xxvi. conterā supbiam duriciæ uestræ: daboque
Leuitici coelum desup ferreum & terrā æneā: cōsumeturq; in cassum labor uester: hoc
sibi si acciderit iudæus adhuc nō pcipit: quoniā arrogantia sua decæpit eū
Hieremias & supbia cordis sui: quēadmodum scribitur hieremiæ. c. xxxxviiii. Et oseas
Oseas. c. v. ait: & respōdebit arrogantia israel in faciem eius: & īfra: uadēt ad quæ
tendū dominū & nō inuenient: ablatus est ab eis. Hinc omnis iudæorū error
hinc supstitio omnis atq; falsitas: hinc supba magistra omniū adest ignorātia
Iohel. pariter atq; malicia. Iccirco iohel. c. ultimo ait: multiplicata est malicia eorū
Esaias. De qbus etiam esaias inqt. c. xxx. Filii mendaces filii nolētes audire legē dei
Quapropter si senex ille sadoch mendax fuerit: si supbus si audita ueritate
aufugerit: si sacras litteras puertere conatus sit: nouū & inauditum nihil fa
ctum est uel ab īgenio suo uel a natura. Relinquamus ergo hoīem improbis
simum & deo infensum: & ad confirmandā ueritatem mysterii nostri quod
cæpimus firmioribus fundamentis atq; rōnibus ulterius accedamus.

Voluit sūmus rector ac moderator oīum deus uidens iudæorū incredulitatem
atq; ptinaciam non his quæ diximus solū filii sui aduentū ueri messiach ostē
dere: sed ad aliorū pphetarum præconio q eos continuis temporibus huius
modi mysterio instruerent clarius demōstrare: ut ueritas omni tersa uel erro
re uel dubio eniteret: illāq; non paucis sed cunctis recta pficiscētibus reuela
uit. Misit itaq; danielem pphetā: quī quo uenturus foret cælestis huius arca
Daniel ni nūcius uerus messiach iudæis tēpus indicaret præcisum. Qui cū depræ
caretur dominū pro instauratione ciuitatis atq; templi existēribus iudæis in
babylone seruitute oppressis: apparuit ei angelus gabriel inqens daniel nūc
egressus sum ut docerem te & ītelligeres: ab exordio præcum tuarū egressus
est sermo: ego aūt ueni ut indicarē tibi qa uir desideriorū es. Tu aūt animad
uerte sermonē & intellige uisionē: habet hoc eiusdem. c. viiii. Erat enim da
niel secretorū diuinorū studiosissimus iccirco ei angelus dei nūcius ait: qa uir
desideriorū tu es: a quo qdem babylonicæ seruitutis terminū ppheta nō so
lum sic a deo decretū fore diuinitus accepit: uerūetiam eum diuinitus nō la
tuit messiach aduentus: Neq; hoc nouū etiam & iauditum extitit: q daniel
a deo peteret ut liberatio babylonicæ captiuitatis ac templi instauratio fie
ret: quēadmodum pmiserat deus p hieremiam. c. xxviiii. q etiam ultra hāc
petitionem deus ipse aduentum messiach danieli ostendere uoluerit. Deus

nāq; bonis ac iustis hominibus ampliora tribuit sæpius: q̄ eo℞ exflagitet ōra tio: ut scribit̄ geneseos. c. xvii. de abraā q cum peteret a deo solum ut isma el uiueret quem pepetit ei ancilla sua agar dixit deus dabo tibi etiam filium ex sara: unum petiit & duo est assecutus: quod & itidem danieli deus ipse cō cessit: quem uoluit etiā non latere tempus aduentus messiach: necnō oh eius occisionem tēpli ac ciuitatis desolationem futuram eē atq; ꝑpetuam & insti rutum sacrificium finem habiturum. Ideo sequit̄ Sauhuim sihuim nectach: hal hamecha ue hal quodscha lechale apesach ulhatem attat ulchapet hauō hulhaui zedech holamin uelaharō hasom uenaui uel misoach quodes chuda sim ue tedach ue tachel mimoza dahar leasif ue linot ierusalē had messiach nagdi sauhuim sifhah ue sahuim sissim husnaim thasuf ue nibnetach rehos uehaū uuzochuhahit i ue achare hasauhui sissim husnaim bichar et messiach Hæc uerba apud nos dicuntur.

Septuagica heh domadæ abbreuiatæ uel ut apud hebræos scribit̄ præcise sūt q; idem sonat sup populum istum: & sup urbem sanctam tuam: ut consūmet̄ præuaricatio & finem accipiat peccatum: & deleat̄ iniqtas & adducat̄ iusti cia sempiterna: & impleatur uisio & ꝑphetia & ungat̄ sanctus sanctorū: iu dæi enim dicunt sanctum neq; obstat q; dicat̄ sanctum cum eodē modo scri batur apud eos sanctus & sanctum & idem significet: tam et si rabi solomon Rabi so⁊ intelligi ꝑ templo ui quadam ut inferius declarabit̄ ostendere conat̄. Et seq tur. Scito ergo & animaduerte ab exitu sermonis ut iterum ædificet̄ ierusa lem usq; ad christum ducem. Hebdomadæ septem & hebdomadæ sexaginta duæ erunt: & tursum ædificabit̄ platea & muri in angustia tempo℞: & post hebdomadas sexagintaduas occidetur christus. Iudæi nunc non legunt hæc quæ sequnt̄ & nō erit eius populus q eum negaturus est: tamē nulli dubium eē debet ea nō texuisse hieronymū nisi inuenisset. Sed dicunt iudæi hæc uer ba solum: ue enlo: hoc est & non ei. Idq; et si nihil uel parum ad ꝑpositū no strum attineat: uolui tamen dixisse: ut litterarum hebræarum series neminē fugiat. Et sequit̄ postea & ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cū duce uenturo & finis eius uastitas & post finem belli statuta desolatio. Con firmabit aūt pactum multis hebdomada una & in dimidio hebdomadæ de ficiet hostia & sacrificium. & erit in templo abominatio desolationis & usq; ad cōsūmationem & finem ꝑseuerabit desolatio. Quæ uerba hebrea oratio ne sic proferunt̄ ue hahir ue hachodes iashit haui nagit habba uechizot ba tesef ue had chem milhama neharazach somemot ue gighir berit larabim sa buach chad ue azi hassabuach iasbit sebach uminhah ue hal chenaf sichusim mesome ue had challach ueneherazach tithach hal somem.

Pro uictoria huius certaminis consequenda duce ueritate militiæ nostræ dili genter considerādum est quot modis hebdomada intelligi possit. Aliq enim dicunt quālibet hebdomadā hoc in loco a daniele dictā cētum in se cōtinere

annos qua rõne moueant̃ ipſimet ignorãt: faciũt ut ueritatis huiuſmodi rõ
lateat: quod ullo modo fieri nõ poteſt: quoniam deducta rõne annorum cui
libet hebdomadæ adhuc ſtaret templum atq; ſanctuarium. Non defeciſſet
ẽt hoſtia neq; ſacrificium: ciuitas quoq; ieruſalem deſtructa non fuiſſet p ho
minem quem ducem futurum appellauit ꝓpheta: & ſic illoꝝ paret error ma
nifeſtus atq; ſupſtitioſus. Nõ nulli uero ſingulam hebdomadam uolunt qui
quaginta annos in ſe habere adducuntur iſti ratione feſti quod iubileum uo
Leuitici cant: quẽadmodum habetur leuitici. c. xxv. Sanctificabiſq; annum qnqua
geſſimum & uocabis remiſſionem cunctis habitatoribus terræ tuæ; ipſe eſt
enim iubileus. Reuertetur homo ad poſſeſſionem ſuam: & unuſquiſq; redi
et ad familiam priſtinam quia iubileus eſt & quinquageſimus annus & itidẽ
Numeri. numeri. c. xxxvi.. Cum iubileus ideſt quinquageſimus annus remiſſionis ad
uenerit confundatur ſortium diſtributio. Cuius opinionis falſitas etiam ap
paret ratione adducta ſuperius. Sed etiam manifeſte conſtat ciuitatem ieru
ſalem miſerabiliter cecidiſſe templum inſuper proſtratum atq; ſanctuarium
dirruptum eſſe: & ſacrificium nullibi apud hebræos fieri iam multos annos
igitur hebdomadæ illæ completæ ſunt atq; finitæ: quod effici non poſſet ſi
hebdomadarum illarum quælibet quinquaginta in ſe clauderet annos: quẽ
admodum ipſi aiunt. Pro menſibus autem accipi hebdomadam nõ legimus
Leuitici ſed ꝑ ſeptem tantum uel diebus uel annis: pro diebus nãq; legitur leuitici. c.
xiii. Numerabitis ergo ab altero die ſabbati: ĩ quo obtuliſtis manipulum pri
mitiarum ſeptem hebdomadas plenas uſq; ad alteram diem expletionis heb
domadæ ſeptimæ ideſt quinquaginta dies & ſic offeretis ſacrificium nouum
domino ex omnibus habitaculis ueſtris; uoluit deus hoc feſtũ quod nos pen
tecoſten appellamus celebrari a iudæis ob memoriam legis datæ ab eo moſi
in monte oreb quinquageſimo die ab egreſſu de egypto die egreſſus exclu
ſo: & ſic hebdomada non pluribus q̃ ſeptem diebus euoluitur. Q d' autem
hebdomada etiam in ſe annos ſeptem contineat docemur eiuſdẽ. c. xxv. nu
merabis quoq; tibi ſeptem hebdomadas annorum ideſt ſepties ſeptem quæ
ſimul faciunt quadraginta nouem: & clanges buccina menſe ſeptimo: deci
ma die menſis propitiationis tempore in uniuerſa terra ueſtra. Et ſic accipi
tur apud danielem quælibet hebdomada tam ſecũdum hebræos q̃ chriſtia
nos quæ in ſe habeat ſeptem annos. Q d' autem quæ a daniele dicta ſunt de
Ra.baꝫ meſſiach intelligi debeãt iudæi quidem nullo modo negare poſſunt: nã ba
Eſaias tachias rabi thalmutiſta in libro quem iudæi dicunt bezeffer cederolam hoc
eſt de ordine mundi exponens illud eſaiæ. c. lv. iuxta eſt ſalus mea ut ueniat
& iuſticia mea ut reuelet̃ dicit manifeſte q; per illud quod dicit̃ iuſticia mea
intelligitur meſſiach: & in eodem libro ac loco idem rabi pro confirmatiõe
Daniel opinionis ſuæ dicit de quo meſſiach ſcriptum eſt danielis. c. viiii. ut addu
Ra.baꝫ catur iuſticia ſempiterna. Alter enim ẽ rabi barnahamã huiuſmodi uerbum

danielis exponens ait iusticia sempiterna & sanctus uel sanctum sanctorum non nisi messiach est sactificatus de filiis dauid. Si igitur ita est sicuti est qđ illa uerba dicantur de messiach: & quod ipse messiach infra tempus illarum septuaginta hebdomadarũ uenire debeat: & cũ iādiu tps illarũ hebdomada rũ præterierit qa cuinslibet hebdomadæ annis simul cōiunctis annorũ nume rus efficit. cccclxxxx. ergo manifestũ est quod christus uerus messiach aduenerit quæ profecto ueritas ulla ui ulla ue ratione uel fundamento ab aliquo negari non potest.

Quod autẽ messiach deberet ad homines uenire tempore illarum hebdomadarum apertissime constat per ea quæ a propheta dicuntur. Inquit ipse septuaginta hebdomade abbreuiatæ sunt uel præcisæ secundum hebræos super populum tuum & super urbem sanctam tuam ut adducatur iusticia sempiterna: quæ uerba recte sonant hebdomadarum tempus esse præcisum atq; determinatum super populum ac ciuitatem iersalem ut eo tempore adducatur iusticia sempiterna hoc est ut eo tempore ueniat messiach: quoniam hoc quod dicitur a daniele iusticia sempiterna ut rei ueritas est utq; thalmutiste omnes fatētur atq; affirmant sicuti superius diximus est ipse uerus messiach. Et ad ueritatem istam confirmandã quã iudæus subterfugere minime potest dicũt thalmutistæ in eo libro de ordine mũdi & in auenazta. c. primo q; hebdomadæ illæ habuerint initium a tempore destructionis primi templi & terminarunt usq; ad destructionem secũdi: quam opinionem atq; sentẽtiã secutus est & ille rabi solomon: quam omnes sequendam etiã edocuit. Nam adducta temporis ratione a desolatione primæ domus usq; ad dirruptionẽ secundæ fuerunt anni. cccclxxxx. destructo enim primo templo usq; ad ædificationem secundi fluxerunt anni. lxx. qbus seruierunt iudæi nabuchodonosor regi: qbus terminatis continuo templũ secũdũ ædificare cæperũt: quod in robore suo cōstitit annis. ccccxx: qbus cōiunctis. lxx. annis annorũ numerus oritur. cccclxxxx. quos septuaginta hebdomadæ in se includunt. Et hoc illud est q; thalmutistæ in eodem libro hauenazra. c. primo septuaginta hebdomadas diuidunt in duas partes in decẽ & sexaginta: quarũ altera septuaginta in se continet annos: qbus continuæ seruituti in babylone subiecti extiterunt: altera uero annos. ccccxx. qbus durauit siue stetit domus secunda: ex qbus simul applicatis efficiunt anni. cccclxxxx. Et licet possent thalmuristæ illi aliqua temporis subducta rōne a nostris argui: nobis tamẽ satis superq; est q; eorũ sententia conuincat puicaciã suam simul atq; maliciã: qppe qui fatcant penitus quæ adduximus uerba danielis de messiach dici recte atq; intelligi eiusq; aduentum fuisse illarum. lxx. hebdomadarum tẽpore: quod qa (queadmodum clarissime constat) iādiu præterierit: inficiari nullo modo possunt iudæi uel negate qn christus uerus messiach iādiu uenerit.

Qđ autem infra tempus destructionis utriusq; domus messiach secũdum iu

Thalmutistæ. Auenazt.

Thalmut. Beresit ra.

De mugito bouis

dæos ipsos uenire debuetit: legitur in thalmut in beresit rabba: quod apud nos dicitur lamentatio magna quédam fuisse iu agricultura iudæum laborãtem cuius bos mugitum extulit: quem ptransiens cũ audisset quidam arabs iudæo inqt iudæe fili solue boues tuos & uasa tua ne cures quoniam templũ uestrum atq; sanctuarium corruit: quo dicto alterum bos mugitum ædidit: tunc arabs iudæe fili rursus ait. Liga boues tuos & uasa tua præpara qa natus est messiach. Hæc iudæus admiratus ait: messiach natus est? quod est nomen eius? inquit arabs menahim quod latine sonat consolator: & rursus iudæus quod est nomen patris eius? tunc arabs heschias: hoc est fortitudo: iudæus item ait quo in loco natus est: at ille in bethleem iuda. Hac itaq; historia liquido constat q̧ iudæi qui de litteris hebræis bene meriti sunt sentite p̧culdubio uelint messiach circa secundi templi destructionem uenisse omnino: quo tempore fuisse christum non ignorant iudæi: quoniam scripturæ omnes clamitant.

Esaias.

Hæc eadem ueritas esaiæ uerbis confirmatur. c. ultimo. Anteq̃ parturiret peperit anteq̃ ueniret partus eius peperit masculum: super quibus iudæorum glosa sic ait: anteq̃ natus fuisset ille q in ultimam seruiturem redegit iudæos natus fuit redẽptor. Quis autem ille fuerit qui iudæos ultima seruitute oppressit nullus ignorat. Fuit nãq; uespasianus rex qui dei nutu atq; uoluntate ob christi mortem de iudæis omnibus pænas sumpsit: ante cuius natiuitatẽ redemptor hoc est christus uerus messiach natus est. Translatio insuper caldaica eadem esaiæ uerba exponens ait: adhuc non erit ei ueniens angustia & adhuc non ueniet ei tremor ex doloribus propter partũ reuelabit messiach hoc est sanctuarium dei aliquam destructionem uel excidiũ uel iudaicus populus angustias uel angorem aliquem non sentiet & ueniet messiach. Sed tẽplum iãdiu pstratum penitus atq; dirruptum iacet: & populus continuis calamitatibus atq; doloribus afficitur igitur messiach uenit.

Glosa hebræa

Vespasianus

Tran. cal.

Oritur præterea huiusmodi ueritas ex auctoritate siue prophetia cuiusdã filii sareptanæ quem mortuum suscitauit helias ut legitur. iii. Re. xvii. quem dicunt iudæi post eius resurrectionem uatem ueriloqum fuisse atq; pphetã: inquit ille ut habetur in libro qui appellatur senhedrim guazit. c. col israel: & in auenazra. c. primo: & in libro cederolam q̧ machina mundi huius annorum sexmillia & nõ plurimm psistere debeat quorũ duomillia nuncupant anni uanitatis siue peccati q̃ dicunt ab adã usq; ad noe uel possunt dici usq; ad abraam q primus extitit q gentes dirrexit atq; disposuit ad cultum uel religionem unius dei: pp̃ter quod ei circũcisio a deo data est cum antea idolatræ eẽnt homines atq; sceleribus oibus infecti: quibus noe tempore oẽs aquarum diluuio perierunt: hoc legitur geneseos. c. vii. uniuersi homines & cuncta in quibus spiraculum uitæ est in terra mortua sunt. Item duo millia legis q fluxerunt postea usq; ad christum nostrum saluatorem. Reliquorũ insuper

De filio sareptanæ

Sen. gua.

Auenazra

Cedet holam.

Geneseos.

duo millia annoꝝ dicuntur anni messiach qua re nunc quæratur a iudæis : a creatione mundi usq; ad tēpus præsens: quot anni præterierint : fatebuntur nāq; si ueritatem apud eos sequi uoluerint qnq; millia ducenti & quadraginta octo: si ergo ita est ꝙ sex millia anooꝝ mundus ꝑsistere debear quos ꝓpheta ille in tres diuisit partes ut dictum est: & tertia pars dicatur de messiach. Igit̃ recte concluditur ꝙ ex qnq; millibus annoꝝ & quadrigentis & quadraginta octo quattuor millibus exceptis extent anni mille quadrigenti & quadraginta octo qui(ut sensit ille)nuncupantur anni messiach ergo iudæi quē diximus filium sareptanæ habentes uerum ꝓphetam dicant necesse est ꝙ tēpus aduētus messiach iādiu prærerierit & ipse ēt messiach ꝓculdubio uenerit Heli. thal.

Est insup thalmutista qdam nuncupatus helias: quem ob eius doctrinā atque prudentiam magnipendunt iudæi scribens ille quot annis mundus constare debeat: inqr octoginta qnq; iubileis & in ultimo ueniet messiach. Sed octoginta qnq; iubilei insertos sibi continent annos quattuor millia ducentos & quinquaginta. Igitur tempus aduentus messiach præteriisse & ipsum uenisse constat.

Præterea rabi moses gerūdensis qui sup thalmut multa scripsit uir quidem magno ingenio: exponens pentatheucum in eius prohemio inquit anno a creatione mundi messiach uenturum. MMMMM. c. xviii. Cūq; iudæi(ut diximus)impræsentiarum habeant qnq; millia & ducentos & quadraginta octo annos qs tam demens est qui non dicat non affirmet messiach uenisse omnino? Fuit & alter moses egyptius quē magnum hebræi prædicatorē appellāt: auctoritatem cuius ipsi tanti faciūt ꝙ neminē supiorem modo sed nec æqualem unq̄ habuisse autument: hic uero scribens ad iudæos in africa habitātes inqt ex uerissima se antiquoꝝ traditione percepisse: ꝙ anno a mūdi creatione. MMMM. cccc. lxxiiii. deus benedictus hominibus messiach oīno daturus sit: huiusmodi ergo uiri sententia q gratiæ & auctoritatis q̄maximæ ducitur apud iudæos uenisse messiach dilucide apparet cū signatū ab eo tēpus trāsierit iādiu. Hic tamē moses i libro de iudicibus titulo de regibus opinioni rabi cuiusdam seniotis adhærens ue inqt animis cōputantiū terminos aduentus messiach. Quæ tamen uerba licet iudæi recto sensui ut suos tueant̃ errores accōmodēt: hoc est accusent atq; increpent ꝑ illa uerba qui aduentus messiach tempus scire uoluerint: tamē uir ille moses egyprius magnus rabi: & āte illū bonus ille atq; legis pitus senior sācto forte spū excitatus præuidit hoc iudæoꝝ miserabile tps messiach expectātiū: iccirco inqt ue animis computātiū terminos aduētus messiach idest ue illis q tempus aduētus messiach futurū sibi ꝑsuadēt : quādoq dē trāsierit & ipse messiach uenerit. Cur aūt doctores illi hebræi messiach illis temporibus uenturum dixerint si quis nostrū quæritaret quæstio nāq; illa curiosa esset & inutilis satis ipse sibi habeat illorum opinione atq; sententia præterisse tempus aduentus messiach.

Rabi. moge.

Ra. mo.

Barchossiba Fuit insup qdam nuncupatus barchossiba rex ciuitatis bether admodum bellicosus quã ciuitatem ipse a romanis deficiens magna iudæorũ manu occupauit: cuius cũ fortuna optatis hominis corresponderet omnibus & de suis hostibus frequẽtius triumpharet: cũq; iudæi tẽpus iã aduentus messiach adesse putarent atq; sentirent barchossibam illum uerum dei nũcium atq; messiach nũcupare ausi sunt: Et imprimis rabi aqbba magnus hebræorũ doctor barchossibã messiach eẽ omnibus suadere p id temporis conatus ẽ quã ob rẽ egyptius ille rabi moses i libro iudicum ubi agit de regibus ait: erat rabi aqbba magnus sapiens & de maioribus thalmut & barchossibæ regi armiger: & tamẽ asserebat barchossibam regem messiach: q; non solũ ipse hoc ipsum arbitratus est: sed etiam oẽs p id temporis doctores nostri itidẽ crediderũt: quousq; barchossibam sic eius exigentibus meritis ac cæteros q eos secuti fuerãt adrianus impator occiderit: scribit hoc in thalmut multis in locis & in glosa sup uerbo lamẽtationis hieremiæ. c. ii. præcipitauit dominus nec pepercit oĩa speciosa iacob. Hi enim oẽs iudæi atq; eorũ doctores ut barchossibã messiã eẽ crederẽt ducti sunt cũ tempus iam aduẽtus messiach adesse cognoscerent: cũq; uiderẽt homini ex sententia cuncta succedere tribuendũ illi existimabant non inmerito quod dei nuncio atq; messiach tribui a quocũq; atq; dicari debet. His igit diligenter uisis dici necesse est messiach toties a pphetis prædictum atq; ostensum uenisse omnino: & quæ dicta de eo sunt pfecta oĩa eẽ & consũmata. Q uo aũt tẽpore (ad id ut reuertamur quod cœpimus) septuaginta ille hebdomadæ exordium sumpserint cum propositum nostri istud ipsum non appetar non requirat: missum faciamus: sat habeant uiri omnes ueritatem sequentes per ea quæ supra ostendimus hebdomadas illas præteriisse omnes. Istud autem si quis curiosus discentere uoluerit legat Nicolaum de lyra super eodem. c. danielis nectiõ dominum burgensẽ: a quibus satis omnibus factum iri non dubitamus. Accipier insuper accumulatius tripartita illa hebdomadarum diuisio a gabriele facta quid sonet quidue significet: quã sequenti capiti potius cũ accedar silentio prætermisimus.

Ra. aqui. Ra. mo. egy.

Obiectio. Et quoniam dictum est supra: & post hebdomadas sexaginta duas occidetur christus: quod hebræi proferunt: ue hachare hasauuim sissim husnai hicharet messiach: ut euitent ipsi ueritatem q; messiach occidi debeat asserunt hicharet scindetur non occidetur significare: & dicunt tempore destructionis ierusalem regem quendam fuisse expulsum uel scissum hoc ẽ uel diuisum uel segregatũ a populo: & hoc illud eẽ qd ab daniele scribi ẽ hicharet messiach idest expelletur uel segregabitur rex ille. Hac insania nullã unq insaniore legi: neque mirum si iudæi in tantam se prorumpunt amentiam cum semp insipiẽtes fuerint atq; improbi: quippe qui ueritatẽ qua nullus cibus suauior est atq; eius cognitione delectabilior insensam sibi semper habuerint. Q uod

Genesceos. autem hicharet occidetur uel interficietur significet: legat geneseos. c. viiii.

CAPITULUM.

Achimoti beriti ittechem ue lo hod hicharet chol bassar: apud nos uero statuam pactũ meum uobiscum & nõ ultra interficiet omnis caro: quo in loco nos dicimus interficiet ibi dicunt iudæi hicharet. Hoc itidẽ legant. iii. Re. xviii. Cũ interficeret iezabel pphetas domini ubi dicunt hebræi hicharet iezabel etnebie adonai. Q d' autem ueritas sic se habeat: nonne & rabbi solomon sup isto uerbo danielis hicharet messiach: hoc est occidetur christus in quit q̃ iste fuerit agrippa: q tempore quo ciuitas irrusalem corruit fuit inter fectus: sensit itaq solomõ hicharet occidere significare omnino. Licet menti tus sit q̃ de agrippa itelligi possit. quoniam nusq̃ iuenit apud historicos sal tem fide dignos eo destructionis tempore agrippam interfectum fuisse: qñ imo iosephus in libro de bello iudaico ait eodem tempore ipsum cũ romanis fœdus pcussisse. Recte igitur hicharet occidetur significat: quod de christo dictum est: q a iudæis cruci affixus tandem ab eisdem occisus ẽ. Vtq; iudæo rũ ignorantiã manibus (ut ita dixerim) ptractetur pphetæ uerborum seriem siue ordinem pscrutemur. Inqt ipse septuaginta hebdomadæ abbreuiatæ uel præcisæ sunt hoc est determinatæ ut adducat iusticia sempiterna idest ut ueniat messiach: q idem sonat queadmodum supius attigimus: atq; impleat uisio & pphetia & ungatur sanctus sanctorũ: & postea sequit daniel dicens & dissipabit ciuitas ac sanctuarium & hostia deficiet & sacrificium. Sed manifeste apparet atq; re ipsa oibus cõstat q̃ ciuitas iãdiu destructa iacet: sanctuarium cõbustum tẽplumq; pstratum: hostia etiam solito hebræorũ more nõ offertur sacrificiũ perijt: igitur iusticia sempiterna q messiach dicitur adducta est: & impleta est uisio & pphetia & sanctus sanctorũ unctus ẽ: & christus occisus: ergo tempus aduentus messiach præterijt & ipse messiach uenit. Insuper intelligendũ est q̃ rabi qdam moses de zinora in glosa sua sup istis uerbis & ungat sactus sanctorũ inqt: iste ẽ rex messiach ex filijs dauid sactificatus. Q ua rõne capere qsq; potest q̃ta caligine q̃taue tenebrarum & errorũ nube iudeorũ pectora obducantur: qui cum se maxime intelligentes existimant: tunc maxime impiti atq; ignari fiunt: quorũ ignorantiam quidã uocatus rabi animo uoluẽs cũ interrogaret a qbusdam ordinis sui de aduẽtu messiach respõdit uanũ esse atq; inane messiach a iudæis ulterius expectari: sed iudæorũ redeptione cõsistere in penitẽtia solum: scribit hoc in senhedrim guazit in distinctione quadã quæ dicit hellet. O q̃ recte iste rabi sensit suos atq; admonuit si uolũt inqt iudæi a miserabili hac seruitute si a tot malis redimi suorũ peniteat malefactorũ: agãt pœnitẽtiã: nõ latuit hũc thalmutistã ueritas ipsa aduenisse messiach nõ iudæorũ expectatio uana nõ eorũ spes irrita atq; inanis fugit uanũ eẽ inqt & inane expectare messiach & iudæorũ redemptionem tantum in pœnitẽtia eẽ. Lectitauerat ipse qdem qd summus oium institutor deus hanc præuidens iudæorum supstitiosam expectationem & pnicaciã p hieremiam clamitet. c. xviiii. Si pœnitentiam ægerit geus illa a malo suo quod locutus

Ra. solo.

Iosephus.

Ra. moses de zinora.

Sen. gua. Hellet.

Hieremias

Ezechiel. ſum aduerſus eam: agam & ego pænitentiam ſup malo quod cogitaui ut fa/
cerem ei. Et p ezechielem. c. xviii. Cõuertimini & agite pænitentiam ab oĩ/
bus iniqtatibus ueſtris & nõ erit uobis in ruinã iniqtas: proiicite a uobis oẽs
iniqtates ueſtras qbus præuaricati eſtis & facite uobis cor nouũ & ſpiritum
Lucas nouũ: quia nolo mortem morientis dicit dominus deus reuertimini & uiuite
Clamitat itidem chriſtus uerus meſſiach: luce. c. v. nõ enim ueni uocare iu/
ſtos ſed peccatores ad pænitentiã. Iccirco eiuſdẽ. c. xvii. inqt diſcipulis ſu/
Petrus apoſtolus. is: ſi frater tuus pænitentiam ægerit dimitte illi. Et petrus apoſtolus docto
ris ſui diſciplinam amplexus atq; ueſtigia ſecutus in epiſtola ſecunda. c. iii.
ait dominus non uult aliquos perire ſed oẽs ad pænitẽtiã reuerti: pbene ita/
q; & q̃ rectiſſime ille admonuit iudæoꝶ redemptionẽ in pænitentia eſſe: quã
ſi amplecterent & agerent: errores ſuos atq; fallacias cognoſcerent puicaciã
deponerent dolerent infidelitate chriſtũ uerum meſſiach colerent obſerua/
rent atq; uenerarent. Excitent ſe igitur & accedant ad ueri cognitionem iu/
dæi quam ſenſu eorum doctoꝶ & auctoritate deteximus: non antiquos ſibi
ritus adhibeãt ſũmæ maieſtati infenſos non priſcoꝶ ſuoꝶ uetuſtate non reli
Eſaias. gione glorient: redarguit illam deus p eſaiam. c. primo. Sabbatũ & feſtiui
tates alias nõ feram: calẽdas ueſtras & ſolẽnitates ueſtras odiuit anima mea
Nouũ etenim cultum nouãq; religionẽ uult atq; præcipit deus: quia creauit
cœlos nouos & terrã nouã: & in memoria non eſſe priora demãdat p eũdem
c. lxv. Vertit ſe ad nos deus ineffabili clẽmẽtia ſua & aſpexit gẽtẽ quæ ignO/
rabant eum: ut eſaiæ eodem. c. inqt. Quæſierunt me q ante non interroga/
bant inuenerunt qui non quæſierũt me: dixi ecce ego ecce ego ad gentẽ quæ
neſciebant me: & quæ nõ inuocabãt nomen meũ ad quã uoluit legatum ſuũ
mittere uerum meſſiach abdicatis iudæis penitus q tanto munere ob execra
bilẽ eoꝶ ſupbiam atq; pertinaciã fuerunt indigni: q per eſaiam. c. lx: clamat
uenio ut congregẽ cum oĩbus gentibus & linguis & uenient & uidebunt glo
riam meã: & ponã in eis ſignũ: & mittã ex eis q ſaluati fuerint ad gẽtes i ma/
re & i aphricã i lydiã tenẽtes ſagittã i italiã & greciã ad iſulas longe ad eos q
nõ audierũt de me & nõ uiderũt gloriã meã & annũciabũt gloriã meã genti/
bus: quæ pfecto impleta fuere apoſtoloꝶ tempore quorum aliqui romæ dei
gloriam prædicarunt ut petrus & paulus: andreas in achaia quæ primo pe/
loponneſos poſtea danaa dicta fuit. Ioannes euãgeliſta in aſia. Iacobus ma/
ior in hiſpania in iudæa & ſamaria. Iacobus minor in ieroſolimis. Barthola
meus in lycaonia: Mattheus i ethiopia. Philippus i ſcythia. Simõ i egypto:
Iuda ſiue thadeus i meſopotamia: deide ãbo i pſia. Thomas i idia. Marcus i
aqleia & alexãdria. Iccirco inqt ppheta mittã ex eis q ſaluati fuerint. Hi eni
apoſtoli oẽs fuerũt & ſeqnit ad gẽtes i mare i apbricã i lydiã tenẽtes ſagittã
hoc ẽ uerbũ uel legem chriſti quæ tanq̃ ſagitta uulnerauit idola & interfecit
diabolicam poteſtatẽ: ad eos q non audierunt de me: hoc ẽ ad gẽtes quæ nõ

intellexerunt scripturas neq; audierunt pphetas de aduentu meo: & non ui/derunt gloriā meā hoc ē miracula a iudæis uisa atq; cognita: quæ postea fue/runt intellecta & habita a gentibus: ideo id muneris a deo gētibus concedē/dū non fugit iacob patriarchā sanctissimūq; pphetam uocaris filiis suis ait de messiach geneseos. xxxxviiii. c. & ipse erit expectatio gentium non dixit expectatio iudæo. Et aggeus itidem. c. ii. Et ueniet desideratus cunctis gē tibus: non cūctis iudæis. Et malachias. c. primo magnum iuqt est nomē me um in gentibus. Q uaptopter non sperēt iudæi spræta pœnitētia pertinatiæ suæ atq; infidelitatis: quæ deo maxime odio est inultos euadete: seuero tādē puniētur iudicio: quādo christū messiach dei legiferum etiam tā piæ tāq; hu manæ eis oblatū tā nefarie tāq; crudeliter aspnari sint atq; necauerint. Q uo facinore atq; scelere infecti iudæi iuniores etiā dant ipsi inexpiabiles pœnas quoniā q pniciose cū improbis uel opere uel uoluntate saltē peccat: cū illis a deo pariter puniunē continue trepidant atq; contemiscunt: macerant indi es sollicitudine atq; mærore gemunt: & quo se uertant nesciunt hinc inde ex pulsi: unde sibi opis aliqd spare possint non capiunt: de qbus iccirco multis annis ante deuteronomii scriptū est. c. xxviii. dabit enim tibi dominus cor panidum: & deficiēs oculos & aiam consumptā mærore & erit uita tua quā si pendens ante te: timebis nocte & die & nō credes uitæ tuæ: mane dices qs mihi det uesperum & uespere qs mihi det mane pter cordis tui formidiem qna terreberis. Q næ pfecto uerba aut de seruitute babylonica intelligi ne/cesse est: aut de ista quam iudæi romanā nōcupant: de babylonica autem in telligi non posse satis supq; constat: nam scribiē in hoc capitulo adducet do minus sup te gentem de longinquo & de extremis finibus terræ in similitudi nem aquilæ nolantis cū impetu: cuius linguam intelligere non possis. Q uæ uerba quidem babylonice captiuitati nullo pacto accōmodari possūt: quo/niam dogma caldaicum & hebræum & in numero & in sono atq; uirtute idē sunt: licet in forma differant. Romanum etenim ab hebræo longe dissimile est in his omnibus atq; modo scribendi. Iccirco cum a ppheta dicitur cuius linguam intelligere non possis: non potest nisi de romana lingua intelligi cū iudæi a romanis seruitute oppressi: eam penitus ignorarent: hoc itidem di/xit hieremias. c. v. ego abducam super uos gentē de longinquo domus israel dicit dominus gentem robustam gentem antiquā gētem cuius ignorabis lin guam: nec intelliges quid loquatur. Altera ratio est quoniam eodem capitu lo scribiē. Disperdet te dominus in omnes populos a sūmitate terræ usq; ad terminos eius: hoc qdē de babylonica iudæo seruitute uel oppressione di ci non potest: cum p id temporis per omnes terminos orbis iudæi nō fuerint dispsi. Impræsentiarū uero an p omnes mundi partes & inter omnes natiōes ac populos uagi sint atque dispersi sciunt ipsi ac sentiunt: & nos etiam non ignoramus. Superstitiosa itaque ac falsa spe circūducitur iudæus qui asse/

rit uenturũ messiach: uenit ipse ꝑfecto sicuti apte ostensum est. At si rursus
ueniet ad iudæoꝝ quos nõ pænituerit animaduersioné ueniet magnus atque
Malachias horribilis ut malachias. c. ultimo inquir. Et ne latius q̃ rario postulat euage
mur descẽdamus ad id quod in hoc certamine ꝓpositi nostri liq̃dum est atq;
potissimum ad iudæoꝝ insaniam ostẽdendã: & ad rem nostram siue causam
tũendã atq; merito amplificandã: ut potiri uictoria hoc ultimo conflictu ar
mis utiq; rõnis ĩ hoc mysterio possimus merito de hostibus triumphare:
Habent hebræi ut clatum est septé & uiginti litteras Aleph. Bet. Gimel. Da
Alphabetũ hebræũ let. He. Vau. Zaim. Het. Ter. Iot. Caph. Haph. Lamech. Men. Men. Nũ
Nũ. Samech. Ahim. Pe. Fe. Zadech. Sadech. Coph. Res. Sim. Thau. Ha
rum etenim litterarum q̃nq; duplicant̃. He. Caph. Men. Nũ. Zadech. Mé
nãq; altera scribitur hoc modo מ quã uocant iudæi men aptam & sem
per aut in principio aut in medio dictionis & nunq̃ in fine ponit̃. Alterá ue
to dicunt clausam & sic scribitur ם quæ ponitur semp in fine dictionis &
nunq̃ uel in principio uel in medio: quarum lr̃arum uim siue naturã etiam in
Esaias. primn capite attigimus. Esaias nãq; ubi. c. viiii. ait. Paruulus enim natus est
nobis & ĩfra multiplicabitur eius imperium: ibi multiplicabitur uerbũ istud
ꝓferunt hebræi lemarbe in qua dictione. m. litteta in medio posita men uo
catur ab eis: quæ men hoc in loco tantum præter naturã suã apud hebræos
clausa reperitur: tã et si uis eius in medio dictionis ut apta foret quẽadmodũ
diximus naturaliter req̃rat. Q uare tabi hauehu thalmutista magno ingenio
Ra. haue. Sen. gua. atq; doctrina uir ut aiunt hebræi quærit in senhedrim guazit. c. col israel &
c. ulrimo men littera quæ posira est in medio huius dictiõis lemarbe cur clau
sa sit præter eius uim atq; naturã? Demum ipse sibimet respondet: deus inq̃t
uolebat tunc ezechiam facere messiach: quod intelligẽs uirtus iudicialis co
ram deo cõparuit: dixitq; domine mundi nosti regem dauid ꝑmulta tibi ac
uaria ad laudem nominis tui carmina siue cantilenas ædidisse: quẽ tamẽ no
luisti uel facere uel cõstituere messiach. Ezechiam aũt q nihil ad gloriã maie
statis tuæ cecinit. Cur messiach ipsum facturus es: tunc uox quædam audita
dixit (ut dicit tabi iste) secretũ meũ mihi secretũ meũ mihi ue mihi: & ait ra
bi solomon in glosa sua illã fuisse uocem dei: necnon secretum illud esse tem
pus aduetus messiach: iccirco deũ dixisse secretum meũ mihi secretũ meum
mihi: & quod seq̃tur ue mihi dictum eẽ ab esaia cupiente aduentũ ipsius mes
siach. At deus oĩum saluator pius domius noluit secretũ istud christianos fu
gere: quod & itidem ipse etiã ad iudæoꝝ cõuincendam maliciam eoꝝ docto
res siue thalmutistas noluit ignorare. Pro cuius secreti declaratione sciẽdum
est q̃libet lr̃am hebræam habere numerũ suũ: & prima quæ aleph dicitur ha
Arimethica iudæo. bet numeri principiũ quod ẽ unũ. Bet duo. Gimel tria. Dalet quattuor. He
q̃nq;. Vau sex. Zaim septẽ. Het octo. Thet nouẽ. Iot decem. Caph uiginti:
Haph. xx. Lamech. xxx. Men. xxxx. Men. xxxx. & ista secunda littera men

est illa clausa posita in medio dictionis lemarbe cõtra naturam litteræ ut di-
ctũ est. Num. xxxxx. Num. xxxxx. Samech. lx. Hai. lxx. Pe. lxxx. Fe. lxxx.
Zadech. lxxxx. Sadech. lxxxx. Coph. c. Res. cc. Sim. ccc. Taph uel thau.
cccc. hæc est arimethica iudæorũ hoc est eorũ litteræ sunt figuræ apud eos ari
methicæ artis. Quare si qs tempus aduẽtus messiach scire uoluerit accipiat
numerum ultimæ litteræ quæ est thau q numerus est. cccc. postea numeretur
ab aleph quæ ẽ prima littera usq; ad men clausam: de qua est sermo & in qua
consistit principium & finis tẽporis aduentus messiach multiplicatis littera-
rum numeris: ut ibi scriptum est inueniet numerum. ccv. q simul cõiũcti nu-
mero. cccc. illius litteræ taph siue thau. efficitur numerus. ccccccv. Tempus
erat regni achaz filii ioathã quãdo esaias men litterã clausam scripsit in me-
dio dictionis illius lemarbe: a quo tpe usq; ad mortem christi ob quã imple-
ta sunt oĩa & consũmata quæ de messiach hoĩes dei diuinitus prædixerũt: si
qs annos diligenter cõnumeret æque annos habebit. ccccccv. Et istud ipsũ
fuit secretum illud quod deus dixit secretũ meum mihi: secretũ meum mihi:
quodq; per litteram men clausam uoluit ostendere præter naturam litteræ.
Veritas hæc ut in lucem prodeat sũmentur anni a tẽpore regni achaz in quo Achaz
a propheta men littera clausa fuerit. Regnauit achaz annis. xvi. cui succes- Ezechias.
sit ezechias q regnũ administrauit annis. xxviiii. quo mortuo manasses hoc Manasses
regio munere annis. lv. functus est: cui suffectus est Amon: qui post duos an Amon.
nos continuo diem suũ obiit: post quem Iosias rex effectus annis. xxxi. in re Iosias
gno uitam duxit: cuius regimen Ioakim q alio noĩe nũcupatus heliachim an Ioakim
nis. xi. gubernauit: rexq; postea institutus Sedechias q̃ mathathias prius uo Sedechia
cabatur regno ipso annis. xi. potitus est: & habentur hæc oĩa. iiii. R. quibus
annis simul coniunctis efficitur numerus: clv. quo tempore scilicet anno un
decimo sedechiæ iudæorũ populus in babylonẽ tractus septuaginta annos
seruitute fuit oppressus: qbus expletis rursus in libertatem iudæi pristinã re
stituti templũ cõtinuo ædificare cæperunt quod usq; ad uespasianum annis
ccccxx. cõstitit: queadmodũ & iudæi ipsi testant & affirmãt. Ex qbus oĩbus
supradictis annis simul numeratis oritur numerus. dcccccxxxxv. ex quibus
ablatis annis. xxxx. q post mortem christi fluxerunt usq; ad destructionẽ tẽ-
pli a uespasiano factam habent anni. ccccccv. quod tempus hebreæ litteræ
sonant usq; ad men clausam (ut supra uidimus) æque præcisum atq; determi
natum. Hoc igitur illud est istis oĩbus diligenter discussis quod men clausa i
dictione illa lemarbe litteræ natura repugnãte etiam significare uoluit: nec Esaias.
non & illud secretum meum mihi: secretum meũ mihi: ut habetur esaiæ. c. x
xiiii. quod & iudæi ipsi sentiunt neq; inficiari possunt cum a doctoribus suis
ratio hæc adducta sit atq; penitus approbata.

Et cum iudæorũ ingenium sit uel natura ueritati quam ipsi etiam non ignorãt
pro tuẽdis erroribus suis frequentius repugnare insurget eorũ aliqs dicturus

fortasse quod anno quarto regni achaz clauserit esaias men lram. Igitur annorum numerus qbus regnarunt reges ipsi: quod fuit numerus. ccccccci. non correspondet numero litterarum qui est numerus. cccccccv. nam ablatis quattuor annis ex illis qbus regnauit achaz: cum quarto anno regni illius (ut dictum est) quod erat pene elapsus ppheta men litteram clausam scripserit: solum supest annorum numerus. cccccci. Ergo iter rõnem annorum alphabeti iudaici: & ratione ipsorum regum anni quattuor intersunt. Vnde non parum erroris his qdem rõnibus subductis ostendit. Item esto quod inter se numerus uterque conueniat rõne superius adducta: tamen annorum numero qbus reges regnum administrarunt: sex menses et omnino addi debent: nam inter iosiam & eliachim siue ioakim tribus mẽsibus regnauit ioachaz. Insup inter istũ ioakim & sedechiã alter ioachim illius ioakim filius tribus aliis mẽsibus administrauit regnũ: quẽadmodum legit. iiii. Re. xxiii. & xxiiii. necnon. ii. paralypomenõ. xxxvi. Quapropter a tẽpore quo scripsit propheta men clausam usque ad mortẽ christi secũdum rõnem supius adductã fluxerunt anni. cccccccv. qbus sex illi menses omnino addi debent: qbus coniũctis exorit numerus. cccccccv. & mẽses sex qui numerus nõ correspondet numero. cccccccv. habito ex alphabeto hebræo eo modo & ordine deducto quo dictum est supra.

Ratio igitur hæc a ueritate discedit & nullo fundamento stabiliri põt qn mesiach uenerit. Non eqdem miror si iudæus in hoc lapsus fuerit cũ eius pedes cõcussi sint atque instabiles & ultro cadere non curet cũ facile scripturarũ adminiculo si illud nõ negligeret fideliter etiã staret. Delirare enim a recto itinere ueritatis facile ẽ: scire aũt eam difficile quando humana mẽs erroribus sponte trahitur. Iudæi aũt obiectio quantum ponderis i se habeat: uiderint de sacris litteris benemeriti. Deus nãque abraã alloquens geneseos. c. xv. scito prenoscens ait quod peregrinum sit semen tuum in terra nõ sua: & subiicient eos seruituti & affligent quadrigentis annis. Fuit enim hæc seruitus & afflictio illa qua obstricti fuerunt iudæi in egypto sub pharaone: tamẽ exodi. c. xii. legit iudæos in captiuitate ipsa fuisse. cccxxx. annis. Ibi eni sic habet habitatio aũt filiorum israel qui manserunt in egypto fuit quadringẽtorũ triginta annorum. Ex quo apparet manifeste quod ex eadem re oriatur differentia annorum triginta. Item geneseos. c. vi. dicit deus nõ pmanebit spũs meus in hoie in æternũ qa caro est: eruntque dies illius centũ uiginti annorum: & tamẽ. c. xxv. eiusdem scribit uixisse abraã. clxxv. annis: & isaac. clxxx. ut habet eiusdem c. xxxv. Sacra qdem scriptura nõ sic metiẽ tẽpus examussim ut trahit iudæus. Igitur satis supque est quod ratione superius deducta extractis etiam illis quattuor annis uel adiunctis illis sex mensibus messiach uenerit. Discant itaque iudæi atque intelligant salutis suæ atque beatitudinis pmissam a deo ueritatẽ: nec quod longius tempus differat expectãdo messiach: qui adiũ humanus uenit pius humilis placidus totusque benignus at qui rursus cũ uenerit ueniet magnus se

Re. ad ari.

Geneseos.

Exodi.

nerus atq; terribilis: quoniā malachias.c.ultimo loquēs de messiach secūdo
aduentu inquit ueniet dies domini magnus & horribilis: & ad eorū quidem
ultionem atq; inexpiabilē pœnā ueniet: quia lex ueritatis nō est in ore ipsorū
neq; ueritatem meditatur guttur eorū: ea enim ipsa est: qua ciuitates firmāt
leges stabiliuntur & hominū uita incolumis conseruatur pax ubiq; inseritur
animarum salus acquiritur: qua pulsante paradisi porta aperitur spiritus san
ctus elamat hanc exquisiui a iuuentute mea & quæsiui sponsam mihi eam as
sumere & amator factus sum formæ illius: scribit hoc sapientiæ.c.vii. hæc Sapientia
igitur paradisum regit huic omnes beati obædiunt: parent angeli: ipsa est in
qua omnis beatitudo consistit: q deus est: ait ipse ioannis.xiiii.c.ego sū uia
& ueritas: uia enim quia mortalitate indutus q̄cq̄d ad bene beateq; uiuendū
cogitari dici atq; effici pōt: edocuit nos atq; instruxit ueritas inqt etiam ipse Ioannes
ego sum quoniam ipsum sancti assidue contemplant uidentq; & eius æterna
fruitione congaudēt. Iccirco clamat zacharias.c.viii. ueritatem tantū dili-
gite. Iudæi tamē hanc negligunt aspnant atq; piiciunt & ptinaci obstinatio
ne circūsepti dicunt nō uenit messiach: quod malū præuidens hieremias.c.
iii. ait uere mēdaces erāt colles & multitudo montiū hoc ē sacerdotes & pha
risei q per mēdacia sua christum crucifigendū petierunt & ab eius fide atque Zacharias
religione iudaicū populū auerterunt: ideo.c.iiii.idem inqt stultus populus
meus & nō cognouit filii inscipiētes sunt & uecordes &.c.v.populo autem Hieremias
huic factum est cor incredulum. &.c.vii.ecce uos confiditis uobis in sermo
nibus mēdacii: quā prauitatē deus redarguēs ait p hieremiā.c.iiii. laua a ma
licia cor tuū ierusalē ut salua fias: hanc iudæi salubrē admonitionē hoc dul-
cissimū præceptum quoniā obaudiunt p eūdem ipse.c.vii. dicit non audie
runt me nec inclinauerūt aurē suā sed indurauerunt ceruicē suā & peius opa-
ti sunt q̄ patres eorꝫ: & infra: hæc ē gēs quæ nō audiuit uocē domini dei sui:
nec recepit disciplinā: periit fides: & ablata est de ore eorꝫ: ppterea sequitur
tonde capillū tuū & proiice & sume in directū planctum: quia piecit dominus
& reliquit generationē furoris sui: quia fecerūt filii iuda malū in oculis me
is dicit dominus. Et.c.viii.ab eodē etiā dicit apprehenderūt mēdacium &
noluerūt reuerti: attēdi & auscultaui & nemo quod bonū est loquit: nullus
est q agat pænitētiam sup peccato suo dicēs: qd feci: oēs cōuersi sunt ad cur
sum suū quasi equus impetu uadēs in prælīū. miluus in cœlo cognouit tēpus
suū: turtur & hirundo & ciconia custodierunt tempus aduētus sui: populus
aūt meus nō cognouit iudiciū domini: quomodo dicitis sapiētes nos sumus
& lex domini nobiscū est: uere mendaciū operatus est stilus mēdax scribarum.
Cōfusi sunt sapiētes perterriti & capti sunt: uerbū enim domini proiecerunt
& sapiētia nulla ē in eis: ppterea.c.viiii.inqt.ecce ego cibabo populū istū
absinthio & potū dabo eis aquā fellis & dispergā eos in gētibus quas nō no-
uerūt ipsi & prēs eorꝫ: & mittā post eos gladiū donec cōsumantur: & itidem

Ezechielē. scribitur apud ezechielem. c. iiii. ego quoq; cōfringam & non parcet oculus meus & non miserebor: tertia pars tui peste morietur: & fame consumetur in medio tui: & tertia pars tui in gladio cadet in circuitu tuo. tertiā uero partē in oēm uentum dispgam. & gladiū euaginabo post eos: & complebo furorē meum: & requiescere faciam indignationē meā in eis: quoniā noluerunt attēdere: & auerterunt scapulas recedētes: & aures suas aggrauauerunt ne audirent: & cor suū posuerunt ut adamātem ne audirent legem & uerba quæ misit dominus exercituū in spū sancto suo p manum pphetarum suo℞. Et īfra dispsi eos p omnia regna: quæ nescierunt: & terra desolata est ab eis eo q̄ nō esset transiens & reuertens.

His itaq; idoneis præconibus q acriter iudæorum errores redarguunt ueritas ipsa uim suam ostendit: & expugnata illo℞ falsitate ab ipsis assertoribus ueritatis tum diuinis oraculis tum suo℞ docto℞ testibus: nō possunt & ipsi nō fateri iādiu tempus præteriisse aduētus messiach. Et ego totiens cum qbusdam iudæis q & ingenio atq; doctrina put imbecillitas humana patit̄ disceptationem habēs: & ipso℞ imprudentiā atq; cæcitatē non parū admirās percontatus sum diligentissime: cū mihi iure aliquo psuadere nō possim te ipsa animo si firmiter teneant adhuc nō uenisse messiach. qui oratione habita lōgiori abscōsam tādiu in se ueri cognitionem nequerunt ulterius retinere ueritatis uinculo obstricti: cōfitentes messiach pcul dubio uenisse: sed huic ueritati uenenum quoddam falsitatis inferunt. degere ipsum ultra montes caspios maioris armeniæ terminos: expectātem dei mandatū ipsi pmissum ut filios israel a seruitute redimat: quæ loca aiunt iudæi nemo adire pōt intercedente flumine quod sabbaticū uocāt: quodq; nullū prorsus obtinet exitum: cuius circūferentia. xxx. obducit̄ milliaribus fluctusq; eius adeo efferuntur, quottidie præter diē sabbati q̄ illud qdem ptransire nemo queat. Sabbatinis aūt diebus. cum diuina lege cautum sit ne qs ultra milliare pgredi possit neqmus hoīem dei nuncium adire messiach. Falsa hæc fabula est & cōmenticia: & a ueritate penitus aliena ut uidebit̄ quæ nō modo qd oppugnet: sed etiam quid loquatur nescit: nam quo fundamēto moueat̄ assertor huiusmodi falsitatis ignorat ipsemet. qppe qui interrogatus quomodo scit: inqt audiui. Sicq; rudis ille atq; insolens ueritatem lacerat inepta quadā auditione atq; mendatio℞ natura pfana relinquēs cæteris suis errorē fidei: ignorātiāq; bene agendi: atq; sūmæ beatitudinis cæcitatem. At pfecto uerum duximus sabbaticum dari fluuiū: cuius natura iudæorum opinioni atq; sentētiæ paulo ante ab eis in medium adductæ penitus repugnat: quēadmodum habetur apud iosephum de bello iudaico. c. xxxv. libro. vii. ubi sic scribit̄. Princeps uero titus: & sequitur infra. Conspicit autem in itinere fluuium cognitiōe dignissimum: is fluit medius inter arcas: & taphaneas agrippæ regni ciuitates habet quoddam peculiare miraculum. Nam cum sit quando fluit plurimus

neq; meatu segnis. Tamen interpositis sex diebus a fontibus deficiēs siccum
exhibet locum uidere. Deinde quasi nulla mutatione facta septimo die simi
lis exoritur: atq; hunc ordinem semper eum obseruare pro certo compertum
est: unde etiam sabbaticus appellatus est: a sacro iudæorū septimo die sic no
minatus. Ego autem ut de his cerrior fierem: cū aures meas aduolasset apud
barnabā celsanum meum iosephi codicem græcum esse: oratum illum uolui
ut lectionem ipsam quam superius attigimus in latinum ex græco mihi excri
beret. Ille uero uti singularis latinæ linguæ splendor: ac græcæ optimus iter
præs mihi morem gerens suas ad me litteras dedit: narrauitq; examusim oīa
quēadmodum ipse apud iosephum latinæ perlegi. Hac ueritate adhuc non
contentus conuenire uolui fran. perusinum: ciceronem alterum alterūq; ho
merum: atq; uirum sane omni uita probatum: & quod mihi celsanus iterpræ
tatus est: itidem perusinus meus proculdubio sensit & affirmauit & uterque
eorum latinæ his uerbis mihi exposuit a iosepho græce scriptū. Conspicit in
itinere fluminis naturam admiratione dignam: fluit eni medius inter arceas
agrippe regni: & raphaneas: habet autem admirabilem proprietatem: mul
tus enim existens quando fluit: & impetu non otiosus: deinde a fontibus de
ficiens: sex dierum numero siccum dat uidere: postea tanq̄ nulla facta muta
tione: similis septimo die redditur: Et hunc semper ordinem & diligens pee
manet custodiens. Vnde iam & sabbaticum ipsum uocant a sacra iudæorum
hebdomadæ sic nominantes. Ex quibus uerbis manifeste uidetur iudæorum
erroe uoluntarius atq; falsitas: quam iosephus iste uir doctissimus adeo i lu
cem protulit: & declarauit: q; non solum iudæi reprehensione digni sūt sed
etiam castigatione acerrima mulctandi. Alii uero iudæorū pleriq; quos hæc
stultitia nō fugit: admittūt aduersum sibi delitamentum aliud: & uagari ad
huc inquit p orbē: messiach ignotus miser atq; abiectus. Ipsumq; præterea i
loco eē nonnulli hebreoꝝ asserunt semoto atq; secreto: quousq; dabit ei fa
cultas a deo redigendi populū israel ad pristinā dignitatem: & sic coꝝ mens
improba & uaria atq; multiplex: & animus fallatiarū tabe infectus aut com
prehēdere ueritatē aut ad eius cognitionē accedere minus pōt: neq; solū uati
bus a deo missis: sed & eōnibus ēr: quo nihil deterius: & doctoribus suis su
perbe & ipoitune repugnat: o dementiā insanabilē: qd turpius: qd flagitio
sius q̄ sese relicto uestigio secuti itineris ultro humanis ifortuniis atq; perpe
tuæ dānationi offerret. Sciūt nāq; iudæi: & suo expiunt malo se itollerabilis
seruitutis uinculis eē obstrictos: opprimiq; eos nō latet si pbe uaticinia pro
phetaꝝ lectitauerint inexpiabili pœna atq; cruciatu æterno: & tamē huic im
pietati suæ nō cōsulunt amplectētes ueluti isani ac furiosi supuacua atq; sup
stitiosa omni rōne carētia. Ideo scribit esaiæ. c. v. captiuus ductus est popu
lus meus quia non habuit scientiam. Et apud oseā. c. iiii. qa tu sciam repuli
sti repellā te. Et apud hieremiē. c. ii. nunqd non istud factū ē tibi: qa dereli

quisti dominum deum tuũ eo tempore quo ducebat te p uiam: & sequitur ar guet te malicia tua & auersio tua icrepabit te. Scito & uide qa malũ & ama rumẽ reliq̃sse te dominũ deũ tuũ: & non eẽ timorẽ eius apud te dicit domi/ nus exercituũ: & infra oẽs dereliq̃stis me dicit dominus frustra pcussi filios ue stros: disciplinã nõ receperunt. Vnde liq̃do apparet oĩs iudaici erroris fontẽ eẽ ignorantiã atq̧ sanctarũ lrarum piectionem: iccirco a bono ad malũ trã/ scendũt suoq̧ arbitrio uiuũt absq̧ omni rõne bene uiuendi atq̧ cognitiõe re/ cti. Hos igitur relinquamus confusos atq̧ pditos qui suo se gladio tanq̃ de/ liri ac furiosi turpissime iugularunt.

Q nintum caput q̧ iesus marie filius fuit ille messiach: quẽ prophetæ cecine/ re futurum ad noua lege homines instruendos.

C ONFIRMATVM Est satis(ut opinor) mysterium elapsi tẽporis aduentus messiach quod falsum ducitur a iudæis & in isto carcere stultitiæ inclusi: ueritatis lumine priuari atro ganter inqunt christum nostrum nõ fuisse uerum messiach. Neq̧ enim uereor ut in hoc etiam tanto certamine nobis nõ faueant pphetarũ oracula: ratio atq̧ ueritas: cuius ui ac po testate sicut in singulis ante actis certaminibus ita & in hoc ultimo spero me de hostibus triumphaturum: uidebimus adeo clare adeo aperte christum sal natotem nostrum fuisse uerum messiach q̧ poterit litterarũ ignarus & ratio/ nis expers dignoscere non difficile nos recta proficisci: & iudæos dillabi in præcipitium & in mortem: Legi ipse mosi libros omnes ac prophetarum co/ dices frequentius & sũmo studio & lucubratione: ex quorum clarissimo fon te noui decem riuulos emanare: hoc est decem conditiones messiach congru entes: quibus declarabitur non obscure omissis cæteris non opportunus chri stum mariæ filium fuisse uerum messiach.

Prima itaq̧ conditio est q̧ messiach ante tempus destructionis secundi templi nasci debebat: hoc etenim in quarto capite accumulate ostendimus etiã quẽ admodum sentiunt hebræorum magistri atq̧ doctores: & illud ipsum habet itidem in beresit raba apud eos: ubi dicit rabi samuel q impræsentiarum a iu dæis nominatur nachmani: q̧ die qua diruit templum natus erat messiach: & quærit ipse doctor quomodo potest istud ipsum probari: & sibi ipsi respõ der dicens habetur hoc esaiæ .c. ultimo anteq̃ parturiret peperit: anteq̃ pat turiret peperit masculum: in eadem enim hora qua dicit ipse facta est templi destructio exclamabat israel tanq̃ mulier parturiens queadmodum instruit caldaica ttanslatio anteq̃ ueniret ei angustia: & anteq̃ ueniret ei dolores par tus: reuelatus est messiach. Hoc idem ab eodem rabi in codem libro dicitur & affirmatur: nam ut ipse inquit tempore quo templum cecidit: helias per/

Rabi sa nachmani

Esaias

Caldaica translatio Helias

CAPITVLVM.

ambulans audiuit uocem quãdam templum ſanctum dirruitur: cogitabat il
le ꝙ mundum deus deſtruere uellet: cũq; ulterius helias proficiſcereretur homi
nes inuenit arantes: quibus dixit mundo deus iratus eſt quippe qui decreuit
templum deſtruere: igitur ueſter labor omnis uanus eſt: tunc & altera uox ab
eodem audita eſt: ſine eos facere quia natus eſt ſaluator iſrael. Q uare cũ cla
rum ſit chriſtum noſtrum ante dirruptiõem templi. lxx. annis extitiſſe addi
tis cõditionibus ſequẽtibus conſtat ꝓculdubio ipſum fuiſſe uerũ meſſiach.
Secunda conditio eſt ꝙ meſſiach naſci debeat in bethleem: colligitur hæc ue
ritas apud micheam. c. v. Et tu bethleem ephrata paruulus es in milibus iu Micheas
da: ex te mihi egredietur qui ſit dominator in iſrael. Locus iſte uocatus ẽ pri
mo ephrata: nam caleb filius eſron mortua uxore ſua azuba alterã duxit no
mine ephrata: a qua locus ille nomen accepit: poſtea uero ob ſegetum fertili
tatem ibidem affluentem poſt multam famẽ quæ tempore elimelech accide
rat: hic locus bethleem eſt appellatus: hoc eſt domicilium panis. hinc tribus
regia fuit: hinc oriundus dauid: ſcribitur hoc. i. Re. xvi. Super quibus uer Li. i. re.
bis ex te mihi egredietur qui ſit dominator in iſrael: ait rabi ſolomon hic eſt Ra. ſo.
rex meſſiach filius dauid. Idem habetur a rabi ſamuele nachmani in bereſit Ra. ſamu.
raba ꝙ quando helias de quo antedictum ẽ audiuit illam uocem ſine illos fa
cere: quia natus eſt ſaluator iſrael: tunc reſpondit ubi eſt natus: & uox dixit
in bethleem iuda. Publicis igitur his auctoritatibus & per ſe notis meſſiach
in bethleem naſci debere nulli dubium eſt: quo in loco natum chriſtum dici
mus atq; fatemur. Et cum huiuſmodi ueritatis cognitionem de ſaluatore no
ſtro iudæi corrupti ac uitioſi in ſuum pectus non admittant: ad noſtros con
fugere ut illuſtretur ueritas neceſſe eſt: hoc enim atteſtatur mattheus. c. ii. Mattheus
Cum natus eſſet ieſus in bethleẽ in diebus herodis regis. Et lucas. ii. c. Aſcẽ Lucas.
dit autem ioſeph a galilea de ciuitate nazareth in iudæam ciuitatem dauid:
quæ uocatur bethleem eo ꝙ eſſet de domo & familia dauid ut ꝓfiteretur cũ
maria deſponſata ſibi uxore prægnante. Factum eſt autem cum eſſent ibi im
pleti ſunt dies ut pareret: & peperit filium ſuum unigenitũ. Ergo & per hanc
indubiam conditionem chriſtus fuit uerus meſſiach.
Tertia conditio eſt ꝙ meſſiach de uirgine naſci debeat: hoc etenim i primo ca
pite ſatis ſuperq; enucleauimus: ꝙ autem chriſtus de uirgine natus ſit: habe
tur matthei primo. Ecce angelus domini apparuit in ſomnis ioſeph dicens.
Ioſeph fili dauid noli timere accipere mariam coniugem tuam quod enim in Mattheus
ea natum eſt de ſpiritu ſancto eſt: quod itidem lucas. c. i. affirmat. & reſpon
dens angelus dixit ei: ſpiritus ſanctus ſuperueniet in te: & uirtus altiſſimi
obumbrabit tibi: ideo & quod naſcetur ex te ſanctum uocabitur filius dei.
Ex quibus conſtat chriſtum natum fuiſſe de uirgine: ergo chriſtus fuit ue
rus meſſiach.
Q uarta conditio eſt qđ meſſiach pauper eſſe debeat: ſcribitur hæc ueritas

zacharias: zachariæ capitulo. viiii. exulta satis filia syon: iubila filia ierusalem: ecce rex tuus ueniet iustus & saluator: ipse pauper & ascendens sup asinam & super pullum filium asinæ: quæ uerba intelligi de messiach tã iudæi q̃ christiani sentiunt & affirmant & imprimis rabi solomon sup eisdem ait scripturam istam non posse intelligi: nisi de rege messiach de cuius paupertate etiã egy-
Ra. so. ptius ille rabi moses prædicator magnus apud hebræos sup uerbis illis gene
Ra. mo: seos. c. xxxxviiii. ligãs ad uineã pullũ suũ & ad uitẽ o fili mi asinã suam: uel
egy. ut hebræi dicũt & ad palmitẽ filiũ asini sui: inqt patriarchã iacob his uerbis
Geneseos: messiach pauptatem prædixisse. Habet etiã in psalmo. lxxxvii. de ipso messiach: paup sum ego & in laboribus a iuuentute mea.

Legit insuper in sennhedrim guazit. c. col israel: q̃ rabi q̃dam iosua iuxta paradisi ianuã uidẽs heliã ac symeonẽ ait illis ad gloriã dei me cõferre decreui: cui tunc illi dixerunt: dominus si uoluerit. Et dicit rabi iosua eodẽ capite duos uidebã tantũ uiros trium aũt uox mihi ad aures uolabat: & dicit rabi solomõ sup istis uerbis q̃ uox illa tertii audita a rabi iosua fuit gloria dei: quæ erat una cũ symeone & helia. Tũc rabi iosua: messiach quando uenturus foret ab eis studiosissime quæritauit: cui responderũt uade & inuenies: ubinã inqt inueniam? aiunt prope portã urbis romæ: qbus tũc iosua: qbus insignibus ornatus est? paupertate inqunt dolore atq; uulneribus: queadmodũ scriptũ est esaiæ. c. liii. uere lãgores nostros ipse tulit & peccata nostra ipse por-
Esaias: tauit: & nos reputauimus eum quasi leprosum: percussum a deo & humiliatum. Tunc his auditis romã cõtulit se cõtinuo rabi iosua & inuenit messiach dicens illi domine quando uenturus es? inqt ille hodie: & cũ dies elapsi fuissent q̃plurimi uidens iosua non uenisse messiach reuersus ad heliam ait messiach fefellit me: dixit hodie se uenturũ & non uenit: ad quẽ helias: uere mes-
Psalmus siach non decæpit te: nam scribit psalmo. lxxxxiiii. hodie si uocem eius audieritis nolite obdurare corda uestra. Apparet itaq; q̃ messiach debeat esse pauper: sed christus natus est pauper & dum uixit pauper extitit igit fuit uerus messiach hoc ut ita fuerit: legimus apud lucam. c. ii. Ascendit autem ioseph: & sequitur: ut profiteretur cum maria desponsata sibi uxore: & infra quæ peperit filium suum unigenitum: & pãnis eum inuoluit: & reclinauit eũ in præsepio: quia non erat ei locus in diuersorio: quibus uerbis (ut patet recte consideranti) ostenditur christi maxima paupertas. Hoc ipsum etiam le-
Mattheus gimus matthei. xxi. c. Cum appropinquasset iesus hierosolymis: & uenisset betphage ad montem oliueti: tunc misit duos discipulos dicens eis. Ite in castellum quod contra uos est: & statim inuenietis asinam alligatam & pullum cum ea: soluite & adducite mihi: & infra: & adduxerunt asinam & pullum & imposuerunt super eos uestimenta sua: & eum desuper sedere fecerũt:
Marcus: Itidem marci. c. xi. Cum appropinquasset iesus hierosolymæ & bethaniæ ad montem oliuarum mittit duos ex discipulis suis & ait illis. Ite in castellũ

CAPITVLVM.

quod contra nos est: & statim introeuntes illuc inuenietis pullum ligatum &
sequitur soluite illum: & adducite: & infra & abeuntes inuenerunt pullum
ligamm ante ianuam foris in biuio: & soluunt eum: & infra & duxerunt pul
lum ad iesum: & īponunt illi uestimenta sua & sedit sup eum: & lucas idem Lucas.
scribit. c. xviiii. Et factū est cū appropinquasset iesus ad betphage & betha
niam ad montē q̄ uocat̄ oliueti misit duos discipulos suos dicēs. Ite in castel
lum quod contra uos ē: in quo introeuntes inuenietis pullū alligatū & sequi
tur soluite illū & adducite: & sequitur: abierunt aūt q̄ missi erāt & inuenerūt
sicut dixit illis stātē pullum: & infra: & duxerunt illū ad iesum: & iactātes ue
stimenta sua sup pullum: imposuerūt eū. His itaq; oibus pcipit̄ christū fuis-
se q̄ pauperrimū: nā asina ista & pullus eius iuxta portam ierusalē positi erāt
ad cōmoditatē pauperum: q̄ sup æquos ac iumēta alia ob inopiam equitare
uel agere ad usum suū aliqd absq; aliquo aīali non poterant: ipsi etenim ex-
peditis negociis suis ipsos ad locū unde traxerant reducebant ne cæteri pau
peres eo cōmodo priuarent̄. Hoc aūt statutum factum ē a iudæis ne destitui
pauperes ab omni humano suffragio uiderentur: & quæ ab eis agenda forēt
ab eisdem etiam pfici possent: neq; licebat aliis q̄ paupibus uti asina uel pul Marcus
lo eius. Christus nāq; cum ueniret ierusalē eqtās sup eum cōstat paupertimū
extitisse. Ipse profecto pauptatem semper amauit atq; secutus est: ac cæteris
oibus persuasit: quēadmodum habetur marci. c. x. uade quæcūq; habes uē-
de & da paupibus. Et infra. Filioli: q̄ difficile est confidentes in pecuniis i re
gnum dei introire. Facilius est camelū p foramen acus transire q̄ diuitem in- Mattheu
troire in regnū dei. Istud ipsum scribit mattheus. c. xviiii. si uis pfectus esse
uade & uende oīa quæ habes: & da pauperibus: & habebis thesaurum in cœ Lucas
lo: & ueni & sequere me. Et insta: amen dico uobis quia diues difficile intra
bit in regnū cœlo℞. Et lucas. c. vi. beati paupes quia uestrum est regnum cœ
lorum: & infra: ue uobis diuitibus qui habetis consolationem uestram. His
itaq; cōsideratis non dubium est q̄n christus fuerit pauper. Igitur cæteris cō-
ditionibus appositis uerus messiach fuit.

Quinta conditio est q̄ messiach debeat eē deus & homo quod in secundo ca
pite a nobis: q̄plurimis auctoritatibus & rōnibus ibidem adductis & expres
sis ostensum est atq; declaratum: q̄ ueritas insup ita se habeat q̄ christus fue-
rit deus & homo manifeste apparet ioānis primo. c. & uerbum caro factum
est: & habitauit in nobis & uidimus gloriam eius gloriam quasi unigeniti a
patre: &. c. x. ego & pater unum sumus. Et lucæ. c. iiii. Exibant autē demo-
nia a multis clamantia & dicētia: quia tu es filius dei. Et matthei. c. xvii. ad
huc eo loquente: ecce nubes lucida obumbrauit eos: & ecce uox de nube di-
cens: hic est filius meus dilectus: in quo mihi bene complacui ipsum audire.
Et marci. c. iii. Et spiritus imundi cum illum uidebant: procidebāt ei & cla-
mabant dicentes tu es filius dei: ergo christus fuit uerus messiach.

Sexta conditio est ꝙ reges orientales ad uenerãdũ messiach se cõferre debeãt: dicit rabi osua thalmutista in principio cuiusdam distinctiõis: quæ apud hebræos dicitur ssotha oĩa munera quæ iacob pater noster dedit esau restituẽtur regi messiach: sicut scriptum est psalmo. lxxi. reges tharsis & insule munera offerent reges arabum & saba dona adducẽt. Rabi ẽt moses ille egypti

Ra. mo. egx. us in beresit raba sup istis uerbis esaiæ. c. lx. oẽs de saba uenient aurũ & thus

Mattheus deferentes & laudem domino annũciantes dicit: iste ẽ rex messiach. Sed hoc totum cõpletum est in christo saluatore nostro: ut habet matthei. c. ii. Cum natus eẽt iesus in bethleẽ iude in diebus herodis regis: ecce magi ab oriẽte uenerunt in hierosolymã dicẽtes ubi est q̃ natus est rex iudæorum? & infra & ĩtrãtes domum inuenerũt puerum cũ maria matre eius: & ꝓcidẽtes adorauerũt eum: & aptis thesauris suis obtulerunt ei munera aurum tus & myrrhã. Idque psalmo. lxxi. antea dictum ẽ & uiuet & dabit ei de auro arabie. & adorabũt de ipso semp tota die benedicent ei. Et esaias. c. xiii. In tẽpore illo deferet munus domino exercituum a populo diuulso & dilacerato ergo christus fuit uerus messiach. Est aliud quæ cõditio messiach iure dici põt: ꝙ ipse legem nouam uidelicet hominibus afferre debeat naturali atq; diuinæ nõ repugnãtem: queẽadmodum fecit christus saluator noster: ut legimus matthei. c. v. non enim ueni soluere legem sed adimplere: hanc aũt omisimus cum in

Mattheus tertio capite sole clarius accumulate declarata fuerit ostendimusq; ita necessarium fuisse: & a christo impleta oĩa esse: ergo fuit uerus messiach.

Esaias. Septima cõditio est ꝙ uerus messiach miracula uel signa ꝑmulta facere debeat: ut scribit esaiæ. xxxv. c. Deus ipse ueniet & saluabit nos. Tũc aperiẽtur

Ra. so. oculi cæcorum: & aures surdorũ patebunt: tunc saliet sicut ceruus claudus: & apta erit lingua mutorum. Hæc enim dicunt oĩa de messiach testãte rabi solomone q̃ hoc capitulũ exponit totũ de fælici statu iudæorum in aduentu messiach: sed iesus saluator noster has oẽs opatus est uirtutes: igit fuit uerus messiach: nã uires imbecilibus reddidit debilibus integritatẽ incolumitatẽ lan-

Marcus guẽtibus: necnõ mortuos excitatos ueluti e sõno ad uitã reuocauit. Scribit istud ipsum marci. c. ii. ut aũt sciatis qa filius hominis habet potestatẽ ĩ terra dimittẽdi peccata: ait paralytico tibi dico: surge tolle grabatũ tuũ & uade ĩ domũ tuã & stati surrexit ille: & sublato grabato abiit ide corã oibus. & c. iii. & itroiuit iesus iterũ ĩ synagogã: & erat ibi hõ habẽs manũ aridã: & dicit homini extẽde manum tuã: & extẽdit: & restituta ẽ manus illius: & infra multos eni sanabat: ita ut irruerẽt in eum ut illũ tãgerẽt quotquot aũt habebant plagas. Et eiusdẽ. c. v. uenit qdam de archisynagogis & uidens iesum procidit ad pedes eius & deprecabatur eum multum dicens quoniã filia mea in extremis est: ueni impone manum tuam super eam ut salua sit & uiuat: & infra adhuc eo loquente ueniunt nuncii ad archisynagogum dicentes quia filia tua mortua ẽ: & sequitur & tenens manum puellæ ait illi: thabita cumi

CAPITVLVM.

hoc est puella surge: & cõfestim surrexit puella & ambulabat. Et in codẽ. c.
scribit᷑ ꝙ erat quædam mulier i ꝓfluuio sanguinis annis duodecim & fuerat
multa ꝑpessa a cõpluribus medicis & errogauerat omnia sua: nec quicq̃ ꝓfe
cerat sed magis deterius habebat: cũ audisset de iesu uenit in turbã retro &
tetigit uestimentũ eius: & seqnit᷑ & confestim siccatus ẽ fons sanguinis eius:
& sensit corpore quia sanata ẽẽt a plaga. Et itidem eiusdem. c. primo uespe
re aũt facto cũ occidisset sol afferebant ad iesum oẽs male habẽtes & demo-
nia habentes & curauit multos q̃ uexabantur uariis langoribus: & demonia
multa eiiciebat. Et infra uenit ad eũ leprosus deprecans eũ: & genu flexo di
xit: si uis potes me mundare. Iesus aũt misertus eius extendit manum suam:
ait illi uolo mũdare: hæc cũ dixisset statim discessit ab eo lepra & mũdatus ẽ.
Et. c. vi. eiusdẽ: & quocũq; introiebat in uicos aut ciuitates in plateis pone
bant infirmos: & deprecabant᷑ eum ut uel fimbriam uestimẽti eius tangerẽt
& quotquot tangebant eum salui fiebant. Fuit qdam præterea ut legit᷑ ioã-
nis. c. v. qui miserrima ægrotatiõe. xxxviii. annos laborauit: cui dixit iesus: Ioannes
Surge tolle grabarum tuũ & ambula: & statim sanus factus est homo & sustu
lit grabatũ suũ & ambulabat. Lucas etiã. c. iiii. scribit. Cum autem sol occi- Lucas
disset: omnes q habebãt infirmos uariis langoribus ducebant illos ad eũ: at
ille singulis manus imponẽs curabat eos: & eiusdem. vii. Cũ appropinquas-
set iesus portæ ciuitatis ecce defunctus efferebatur filius unicus matris suæ:
& sequitur & accessit & tetigit loculum: & ait adolescens tibi dico surge: &
resedit qui erat mortuus: & cæpit loqui & dedit illum matri suæ. Scribit in-
super ipse. c. xi. Tunc ergo iesus dixit eis manifeste lazarus mortuus est: & i
fra dixit ergo martha ad iesum domine si fuisses hic frater meus non fuisset
mortuus & infra dixit iesus ubi posuistis eum? dicunt ei domine ueni & uide
& sequitur: ait iesus: tollite lapidem: dicit ei martha soror eius qui mortuus
fuerat: domine iam fetet quatriduanus est: dixit ei iesus nonne dixi tibi quo
niam si credideris uidebis gloriam dei: & infra: exclamauit uoce magna ie- Mattheus
sus. Lazare ueni foras. & statim prodiit qui fuerat mortuus. Legimus etiam
apud mattheum. xv. c. Et cum transisset idẽ iesus: uenit secus mare galileæ:
& ascendens in montem sedebat ibi: & accesserunt ad eum turbæ multæ ha
bentes secum mutos cæcos clandos debiles: & alios multos & ꝓiecerunt eos
ad pedes eius: & curauit eos: ita ut turbæ mirarentur: uidentes mutos loq̃n-
tes: claudos ambulantes: cæcos uidentes: & magnificabant deum israel. Per
multaq; alia uel miracula uel signa & pene inumerabilia in mediũ afferre pos
sem quæ fecit iesus saluator noster: quæ missa facio: quandoquidem his ad-
ductis satis superq; accipi potest ipsum fuisse uerum messiach. Octaua
cõditio ꝙ messiach morte turpissima atq; crudelissima iudicatus mori dẽat:
sed ãteq̃ cõdẽnet᷑ tanq̃ uir iprobꝰ atq; flagitiosus a populo iudaico aspnet᷑ i-
ficiãtes oino iudæi ipsũ nõ ẽẽ messiach: ob id ꝑmultas patiet᷑ ignominias cõ

tumelias irrisiones atq; ludibria: necnon angores tormēta & cruciatus q̄plu
rimos. Quæ oīa quēadmodū deus decreuerat fieri & p ꝓphetas iudæis præ
dixerat pio animo ac mente non sine lachrymis etiam attingemus: quando
qdem iudæos p id temporis excæcatos nimium atq; insanabili furore corre
ptos uidebimus post multa opprobria in christum atq; supplicia illata: ipsū
etiā suspendi & affigi crudeliter atq; nefarie cōclamasse: & ita factum: prout
Esaias de messiach faciendū ꝓphetæ diuino illustrati lumine prædixerunt. Veritas
aūt huiusmodi ut iudæoꝝ neminem lateat: ueniat esaias primus. c. primo:
audite cæli & auribus pcipite terra quoniam dominus locutus est: filios enu
triui & exaltaui: ipsi aūt spreuerunt me: cognouit bos possessorem suum: &
asinus præsepe domini sui. israel aūt me non cognouit & populus meus nō i
tellexit: & sequit̄ dereliquerunt dominū blassemauerūt sanctū israel. Et. c.
liii. Et quasi absconditus uultus eius & despectus nec reputauimus eum. Et
hieremias. c. ii. dereliqsti dominum deum tuū eo tempore quo ducebat te p
uiam: &. c. v. præuaricatione enim præuaricata est i me domus israel: & do
mus iuda: ait dominus negauerunt dominum & dixerunt nō est ipse. Iccirco
inqt. c. xiii. putrescere faciam supbiam iuda & supbiam ierusalē multam: po
pulum pessimū q nolunt audire uerba mea. Et amos. c. v. loquentem pfecte
Ioannes abominati sunt. Hæc omnia ꝓfecto in christo cōpleta sunt: ut scribit̄ a ioā
Lucas ne. c. viii. dicebat iesus qs ex uobis arguet me de peccato: si ueritatem dico
quare nō creditis mihi? Et ab eodem. c. x. si mihi non uultis credere opibus
credite & a luca. c. xxii. si tu es christus dic nobis: & ait illis iesus si uobis di
xero nō credetis mihi. Et a ioāne. c. viiii. conspirauerant iudæi ut si qs eum
Mattheus cōfiteretur christū extra synagogam fieret. Lucas et scribit. c. iiii: & repleti
sunt oēs in synagoga ira: & eiecerunt eum extra ciuitatē ut præcipitarent eū.
Marcus Et idem. vii. c. hic si eēt ꝓpheta sciret utiq; quæ & qualis eēt mulier quæ tā
git eum. Et mattheus. c. viiii. Ecce princeps unus accessit dicens domine fi
lia mea modo defuncta est: & infra inqt iesus non enim mortua ē sed dormit
& derridebant illum. Et itidem marcus. c. v. puella non est mortua sed dor
mit & derridebant eum: hoc est q̄ dictum est antea a dauid psalmo. xxxiiii.
tentauerunt me subsanauerunt me subsanatione: frēduerunt sup me dētibus
Lucas suis. Et mattheus. xi. c. uenit filius hominis mādućans & bibens: & dicūt ec
cē homo uorax & potator uini: publicanorum & peccatoꝝ amicus. Et lucas
c. xv. murmurabant pharisei & scribæ quia hic peccatores recipit & mandu
cat cum illis. Et idem. c. ii. erat iesus eiiciens demonium: & dixerunt in beel
zebu principe demonioꝝ eiicit demonia. Necnon & idem. c. vi. obseruabāt
scribe & pharisei si inuenirent unde accusarent eum. Et marcus. c. vi. nonne
Marcus hic est faber filius mariæ. Et ioannes. viii. tulerunt ergo lapides ut iacerent
in iesum. [illegible]

Quapropter iudæi denegantes christum & derridentes eum: odio etiam ac

simultate cõmoti: quã cõtra ipsum inclusam gerebant in pectore machinati
sunt dolo atq; fraude appræhensus tormẽtis ac cruciatibus afficeretur: &
demum morte turpissima periret atq; interitu. Legit̃ hoc psalmo. lxx. dixe/
runt inimici mei mihi: & q custodiebant aiam meam cõsilium fecerũt in unũ
dicentes: deus dereliqt eum: psequimini & cõpræhendite eum: qa non est qui
eripiat. Et itidem psalmo. x. Quoniã ecce peccatores intẽderunt arcũ pa/
rauerunt sagittas suas in pharetra ut sagittent in obscuro rectos corde. Nec
non & psalmo. xiii. sepulchrum patẽs est guttur eo℞ uenenum aspidum sub
labiis eorum. Et psalmo. xxxiiii. gratis absconderunt mihi interitum laquei
sui: supuacue exprobrauerunt aiam meam: Et psalmo. xxxvi. gladium eua/ Psalmus
ginauerunt peccatores: intenderunt arcũ suũ ut decipiant pauperem & ino
pem. Itidem psalmo. xxxvii. Et q inquirebant mala mihi locuti sunt uanita Psalmus
tes: & dolos tota die meditabantur. Et psalmo. xxviiii. dum conuenirent si
mul aduersum me: accipere aiam meam consiliati sunt. Insuper & psalmo. x Psalmus
xxx aduersum me susurrabant omnes inimici mei: aduersum me cogitabant
mala mihi: uerbum iniquum constituerunt aduersum me. Ac etiam in psalmo
lxiii. exacuerunt ut gladium linguas suas: intenderũt arcum rem amaram ut
sagittent in occultis imaculatũ: Et psalmo. lxxii. Cogitauerunt & locuti sũt Psalmus
nequitiam iniqtatem in excelso locuti sunt: posuerunt in cœlo os suũ: & lin/
gua eorũ transiuit in terra. Cõqueritur insuper deus p hieremiam. c. v. Inuẽ Hieremia
ti sunt in populo meo impii insidiantes quasi aucupes laqueos ponentes &
pedicas: sicut decipula plena auibus sic domus eo℞ plenæ dolo. Et idem. c.
viiii. habitatio tua in medio doli: in dolo tenuerunt scire me dicit dominus:
& sequit̃ sagitta uulnerans lingua eo℞: dolum locuta est in ore pacẽ cũ ami/
co suo loquitur & occulte ponit ei insidias. Iccirco sapientiæ. c. ii. scribitur.
Circũueniamus ergo iustum: quoniã inutilis est nobis & cõtrarius est operi/
bus nostris & improperat nobis peccata legis: & diffamat in nos peccata di
sciplinæ nostræ promittit se sciam dei habere: & filium dei se nomiat: factus
est nobis in traductionem cogitationum nostrarum: grauis est nobis etiã ad
uidendum: quoniam dissimilis est aliis uita illius: & immutatæ sunt uitæ eius:
tanq̃ nugaces extimati sumus ab illo: & abstinet se a uiis nostris tanq̃ ab im/
mũdiciis & præfert nouissima iusto℞: & gloriatur patrem se habere deũ. Vi
deamus ergo si sermones illius ueri sunt: & tentemus quæ uentura sunt illi &
sciemus quæ erunt nouissima illius. Si enim est uerus filius dei: suscipiet eũ
de manibus contrariorum: contumelia & tormento interrogemus eũ ut scia
mus reuerentiam eius: & probemus patientiam illius: morte turpissima con
dẽnemus eum. Necnon & iob. c. xviii. deuoret pulchritudinem cutis eius &
cõsumat brachia illius primogenita mors: auellat̃ de tabernaculo suo fidu/
cia eius: & calcet sup eum: quasi rex interitus. Et sequit̃ memoria illius pere
at de terra & non celebretur nomẽ eius in plateis. Et hieremias. c. xi. Cogi/ Hieremias

tauerunt super me cõsilia. mittamus lignũ in panẽ eius et eradamus eũ de ter
ra uiuentium: & nomẽ eius nõ memoret̃ amplius. Et itidẽ. c. xviii. uenite co
gitemus contra iustũ cogitatões: & sequit̃ uenite & peutiamus eũ lingua: &
non attendamus ad uniuersos sermones eius. Hæc iudei pfecerunt oĩa cõtra
Matheus. christum: queadmodũ habet̃ Matthei. xxi. & quærentes pricipes sacerdotũ
Ioannes. eum tenere timuerunt turbas. Et ioannis. c. vii. quærebant ergo eũ apprahẽ
dere: & nemo misit in eũ manus: quia nondũ uenerat hora eius. Et idẽ. c. xi.
Collegerunt pontifices & pharisei concilium aduersus iesũ: & dicebãt: quid
facimus: quia hic homo multa signa facit. & ĩfra ab illo aũt die cogitauerũt
Marcus. ut interficerent eũ. Marcus ẽt. c. iii. dicit exeuntes aũt pharisei statim cum
herodianis cõsilium faciebãt aduersus iesum: quomodo eũ pderent. necnon
&. c. xiiii. inqt. erat autẽ pascha & azima post biduũ: & quærebant sũmi sa-
Lucas cerdotes & scribæ quomodo iesũ dolo tenerent & occiderent: itidem lucas.
Matheus xxii. Et quærebant principes sacerdotũ & scribæ quomodo iesũ interficerẽt
Hoc ipsũ mattheus. c. xxvi. tunc cõgregati sunt principes sacerdotũ & senio
res populi: in atrium pricipis sacerdotũ qui dicebat̃ cayphas: & consilium
fecerunt ut iesum dolo tenerent & occiderent.

Iudas sca- Postea uero iudæi ut apprahẽderẽ eũ possent: cumq; quid causæ tenẽdi eũ: se
rioth non habere cognoscerẽt: cõuenerũt secreto cum discipulo eius iuda scarioth
zacharias cui polliciti sunt trigĩta argẽteos se daturos. Hoc prædixit zacharias. c. xi.
appẽderunt mercedẽ meã triginta argenteos & dixit dominus ad me proiice
illud ad statuariũ: uel ut hebræi dicũt ad thesaurariũ decorũ preciũ quo ap
preciatus sum ab eis & tuli trigĩta argẽteos & proieci illos ĩ domo domini ad
Oseas statuariũ. Istud ipsum oseas. c. viiii. affirmat. Noli lætari israel noli exultare
sicut populi: qa fornicatus es a deo tuo dilexisti mercedẽ sup oẽs areas tritici
Vnos Iccirco iqt amos. c. ii. sup tribus sceleribus israel: & sup quattuor non cõuer
tam pro eo quod uẽdiderit pro argẽto iustũ: & sequit̃ lr̃a: & pauperẽ p cal-
ciamentis hoc est iudas uẽdidit christũ paupem minimo precio. De illo nãq;
scribitur psalmo. viiii. cuius maledictione os plenum est & amaritudĩe & do
lo sub lingua eius labor & dolor. Sedet in insidiis cum diuitibus in occultis
Psalmo ut interficiat inocentem. Et psalmo. xxxvi. obsernabat peccator iustũ & stri
Psalmus debat sup eum dentibus suis. præterea de eodem dicitur psalmo. xxxx. q ede
Psalmus bat panes meos magnificauit sup me supplantatõnẽ: & trenorũ. c. iii. ursus i
Trenorũ sidians factus est mihi: leo in abscondito de quo hieremias. c. xvii. ait pecca
tũ iudæ scriptũ est stilo ferreo ĩ ungue adamantio. Quod aũt iudas christũ
Mẽtheus trigĩta argẽteis uẽdiderit docet hoc ipsũ matthens. c. xxvi. Tunc abiit unus
de duodecim q dicebat̃ iudas scarioth ad principes sacerdotũ: & ait illis qd
uultis mihi dare: & ego uobis eum tradã: at illi cõstituerunt ei triginta argẽ
Marcus teos. Hoc ẽt marcus attestat̃ ingens. c. xiiii. & iudas scariothes unus de duo
decim abiit ad sũmos sacerdotes ut proderet eum illis: q audiẽtes gauisi sũt

&promiserunt ei pecuniam se daturos: & lucas. c. xxii. idē affirmat. itrauit Lucas
autē sathanas in iudam: qui cognominabaẗ scarioth unus d e dudecim: &
abiit: & locutus est cū prīcipibus sacerdotum & magistratibus quēadmodū
illum ttaderet eis: & gauisi sunt: & pacti sunt pecuniam illi dare.

Tunc iudas acceptis militibus a pōtificibus & phariseis: uēit ad iesū ut oscula/
retur eum q egressus fuerat cum cæteris discipulis suis trās torētē cedrō ubi
erat bortus iquē se cōferē solitus erat & ait illi Aue rabi & osculatus ē eū cui ie
sus: iuda osculo filiū hoīs tradis? Has ꝑfecto īsidias aīo uolutās esaias. v. c.
ait. Rugitus eius ut leōis: rugiet: ut catuli: & frēder: & tenebit prædā: & am
plexabitur. Quod & præuidēs hieremias diuīo afflatus spiritu dixit. c. viiii
iore suo pacē cū amico suo loqẗ: & occulte pōit ei īsidias. Et psalmo. xxxv.
legiẗ uerba oris eius iniqtas: noluit ītelligere ut beneageret iniqtatē medita/ Psalmus
tus est in cubili suo: astitit oi uiæ nō bonæ: malitiam aūt nō odiuit. Et psal/
mo. xxxvi. Considerat peccatot iustū: & quætit mortificare eū. Ac etiā psal
mo. Li. tota die īiusticiā cogitauit lingua tua sicut nouacula acuta fecisti do/ psalmus
lum: & dilexisti malitiā sup benignitatē. Necnon & malachias. c. ii: trāsgres Malachia
sus est iudas & abominatio facta est in israel & in ierusalē: qa cōtaminauit iu
das sanctificationē domini. Scribiẗ hoc ēt apud mattheū. c. xxvi. Et cōfesti Psalmus
accedens iudas ad iesum dixit Aue rabi & osculatus ē eū. necnō & apud mar
cum. c. xiiii. Ee cū uenisset iudas stati accedens ad eū: ait. rabi: & asculatus ē psalmus
eū. Et apud lucā. c. xxii. iudas unus de duodecī antecedebat eos: & appro/ Hieremia
pinquauit iesu ut osculareẗ eum.

Iudæi tandē ueluti canes īsigni tabie ꝑciti iniecerunt manus in iesum: & tanq̄
leones magno ipetu atq; furore stimulati tenuerūt eum. Præuidit hoc dauid
rex atq; propheta psalmo. xvi. suscepunt me sicut leo paratus ad prædā: & si
cut catulus leonis habitans ī abditis. & psalmo. xxi. circūdederūt me uituli
multi: tauri pingues obsederūt me: aperuerūt sup meos suū sicut leo rapiens
& rugiēs. Et ī eodē etiā scribiẗ. Circundederunt me canes multi cōsiliū mali/
gnantiū obsedit me. itidē psalmo. lxxxv. iniq īsurrexerunt ī me & synagoga
potentiū quæsierunt animā meā. Et psalmo. c. xxxviiii. Qui cogitauerunt
supplātare gressus meos abscōderūt supbi laqueū mihi & funes extēderūt in
laqueū: iuxta iter: scandalū posuerūt mihi. Nec nō hieremias. c. ii. sup eum
rugierunt leones: & dederūt uocē suā: Et trenorū. c. iii. Venatōe cæpūt me Dignū me
quasi auem inimici mei. Et eorundem quarto Christus dominus captus est moria
in peccatis nostris: cui diximus in umbra tua uiuemus. Quibus uerbis pro
tuēda huiusmōi ueritate nihil aptius nihilue clarius dici potest. i ipsis nanq;
ubi diciẗ a nobis domius apud hebræos scribiẗ iotheuauhe quod nomē deū
sōat: neq; pōt nomē illud cōpetere ꝑ se alicui: nisi soli deo. Vt ī secundo capi
te diligenter & aperte attigimus. Non possūt igiẗ iudæi īficari qui christus
dominus hoc ī loco diuinū unū significet suppositū q deus ē & hō: quoniā

Mattheus deus ut hõ: sed nõ ut deus: capi põt. iqt nãq; ppheta christus dominus cap/
Marcus tus est hoc est: christus messiach unum suppositum deus & hõ detẽtus ẽ. Scri
Lucas psit hoc ẽt. mattheus. c. xxvi. tunc accesserunt & manus iniecerunt i iesum
Ioannes & tenuerunt eum: & marcus. c. xiiii. At illi manus inicerunt i iesum & tenue
runt eũ: & idẽ lucas. c. xxii. quasi ad latronẽ existis cũ gladiis & fustibus cũ
quottidie uobiscũ fueri i tẽplo (& nõ extẽdistis manus i me: & ioãnes. c. xviii
Cohors autẽ & tribunus & mistri iudæorum cõpræhẽderũt iesũ & ligauerũt eũ.

Vidẽtes ãt discipuli iesum uiolentis uiculis oppressum: atq; i eum ĩpiã sæuire
turbã trepidarunt oẽs & audientes luctuosũ armorũ sonitũ aufugerũt: arbi/
trabant enĩ iudæorum iualescẽte malitia atq; ipietate nullã sibi requiẽ nullã se/
curitatẽ nullãq; salutẽ futurã eẽ. Hoc enĩ prædixit iob. c. xviiii. fratres meos
Iob longe fecit a me: & noti mei quasi alieni recesserũt a me: dereliquerũt me ppi
q mei: & q me nouerant obliti sunt mei. Et psalmo. xxx. q uidebãt me: foras
fugerũt a me obliuioni datus sũ tanq̃ mortuus. Et psalmo. lxviii. extraneus
factus sũ fratribus meis: & pegrinus filiis matris meæ. Et psalmo. lxxxvii. lõ
Psalmus ge fecisti notos meos a me: traditus sũ & nõ egrediebar: & in eodẽ. elongasti
zacharias a me amicũ & proximũ: & notos meos a miseria. Itidẽ zacharias. c. xiii. pcu
Mattheus te pastorẽ & dispgent oues. Hoc ẽt mattheus testatus ẽ. c. xxvi. tũc discipu/
Marcus li oẽs relicto eo fugerũt. & marcus. c. xiiii. Tũc discipuli eius relinquẽtes eũ
oẽs fugerunt.

Eodẽ tẽpore iudæorũ milites atq; ministri traxerunt christũ ad reges atq; prici
pes suos eũ accusantes falso subiectũ eẽ erroribus atq; fallaciis. Quod dictũ
est ante psalmo. ii. Astiterũt reges terræ & pricipes cõuenerũt in unũ aduer/
Psalmus sus dominũ & aduersus christũ eius. Rabi solomõ i principio glosæ sup hoc
psalmo inqt magistri nostri exposuerunt hunc psalmũ de rege messiach filio
Ra. so. dauid i lege pmisso: & ab eodẽ ibidẽ hoc addit: sed ad intellectũ litteralem
huius psalmi ut respondeat hereticis (hereticos enĩ uocat iudæos q christia/
nã religionẽ susceperũt) de dauid hic exponit psalmus. hæc ille. Quod aũt
christus ante reges ac pricipes tractus fuerit cõstat. fuit nanq; herodes dictus
rex galilee, ut hẽt matthei. c. xiiii. audiuit herodes tetrarcha: dicebat enim
tetrarcha quoniã erat rex uel princeps i quarta pte regni. nã mortuo herode
Herodes ascalonita qui interfecit innocentes i duas partes regnum diuisum est: quar
rum alteram regebat archelaus filius eius. Altera autem in duas etiam
partes diuisa est: quarum altera data est philippo: altera herodi ad quem
christus a iudæis adductus fuit. ex quo apparet sine dubio herodẽ regẽ fuis/
se. Quod affirmat marcus. c. vi. & audiuit rex herodes. Pilatus uero cæsaris
augusti ipatoris erat ibi locũ tenẽs. Pricipes enĩ fuerũt q sacerdotib9 præerãt
hi oẽs ad christũ crucifigendũ pariter cõuenerũt. Habet hoc etiam psalmo.
xxxxvii. ecce reges cõgregati sũt: & cõuenerũt i unũ. Est præterea quædam
glosa hebrea sup. c. xviii. geneseos super his uerbis: sedẽti i ostio tabernaculi
sui a quã dr qũ apparuit deus abræ ipse ob reuerẽtiã diuinæ apparitionis uo

luit assurgere: cui tũc dñus dixit: Sede abraã: quoniã tu es i signũ filiis tu/
is: futurũ ẽ eni ut tui filii sedeant tanq̃ iudices i cõcilio. ego aũt stem q̃ deus
sum hac eni glosa manifeste pcipit deũ quãdoq; iudæos eẽ iudicaturos: quo
niã seder ptãtẽ atq; doĩnũ: stare ãt seruitutẽ atq; subiectõem ostẽdit. Quod
aũt falso a iudæis corã regibus illis atq; principibus christus accusari debe/
bat. scribit psalmo. xiiii. uenenũ aspidũ sub labiis eorũ quorũ os maledictio
ne & amaritudine plenũ est: & psalmo. xxvi. isurrexerunt i me testes iniq̃ &
mentita est iniqtas sibi. Necnõ & psalmo. xxxiiii. Surgẽtes testes iniq̃: quæ
ignorabã iterrogabant me. retribuebant mihi mala pro bonis: sterilitatẽ aiæ
meæ. Et psalmo: c. viii. os peccatoris & osdolosi optũ ẽ: locuti sũt aduersum
me ligua dolosa: & sermõibꝰ odii circũdederũt me: & expugnauerũt me gra
tis pro eo ut me diligerẽt detrahebãt mihi: ego aũt orabã: & posuerunt ad/
uersũ me mala pro bonis & odiũ pro dilectõe mea. Et esaias. c. lxviiii. Cõcæ
pimus: & locuti sumus de corde uerba mẽdacii: cõuersum est retrorsũ iudici
um: & iusticia lõge stetit: qa coruit i platea ueritas: & æqtas nõ potuit igredi
Et facta est ueritas i obliuione. Et iob. c. xvi. suscitatur falsiloqus aduersus
faciẽ meã cõtradicẽs mihi collegit furorẽ suũ i me & cõminãs mihi ifremuit
cõtra me dẽtibus suis: hostis meus terribilibus oculis me ituitus est. Et oseas:
c. vii. ue eis quoniã recesserũt a me: uastabũt: qa præuaricati sũt i me: ego re
demi eos: & ipsi locuti sũt cõtra me mẽdacia. Et ifra ego erudiui eos: & con/
fortaui brachia eorũ: & in me cogitauerunt maliciã. Itidẽ hieremias. c. viiii. Trenorum
Cætus præuaricatorũ extẽderunt liguã suã quasi arcum mẽdacii & nõ uerita Malachias
tis. & ifra: docuerunt eni liguã suã loq̃ mẽdacium ut iniq; agerent laboraue/
runt. Idẽ trenorũ. iii. labia isurgẽtium mihi: & meditatões eorũ aduersum me
tota die: & malachias. iii. c. inualuerunt sup me uerba uestra dicit dominus:
& dixistis q̃d locuti sumus cõtra te. Cõfirmat hoc mattheus de saluatore no
stro. c. xxvi. At illi tenẽtes iesum duxerunt ad cayphã principẽ sacerdotũ: &
infra pricipes aũt sacerdotum & oẽ cõcilium quærebãt falsum testimoniũ cõ
tra iesum ut eum morti traderẽt: & nõ inuenerunt cum multi falsi testes acces/
sissent. nouissime autẽ uenerũt duo falsi testes. Et. c. xxvii. Et uinctũ addu
xerunt eum & tradiderũt põtio pilato præsidi & ifra iesus autẽ stetit ãte præ
sidẽ: & seqt nõ audis quãta aduersum te dicunt testimonia. Itidẽ marcus. c:
xiiii. Et adduxerunt iesum ad sũmum sacerdotẽ: & seqt summi uero sacer/
dotes: & omne concilium quærebant: aduersum iesum ut eum morti trade/
rent nec inueniebant multi autem testimonium falsum dicebant aduersus Lucas
eum & cõueniẽtia testiõia nõ erãt: & q̃dã surgẽtes falsum testiõniũ ferebãt Ioannes
aduersus eum: &. c. xv. mane cõsilium faciẽtes summi sacerdotes cum senio
ribus & scribis & uniuerso concilio uicientes iesum dixerunt & tradiderunt
pilato: & lucas. c. xxiii. surgens oĩs multitudo eorum dixerunt illum ad pila
tum: & ifra. pilatus autẽ remisit eum ad heredẽ: & ioãnes. c. xviii. Cohors ãt

&tribunus: & ministri iudæorum cōprehēderunt iesum: & ligauerunt eum:
Pilatus & adduxerunt eum ad anná primum. Et infra: & misit eum annas ligatum ad cayphá pótificē: & seqt. adducūt ergo iesū ad caypha i prætorium: & exiuit pilatus ad eos foras: & dixit quā accusatōnē affertis aduersus hoiem hūc respōderunt & dixerunt ei: si nō eēt hic malefactor nō tibi tradidissemus eū
His iiuriis atq; molestiis nō satiati adhuc iudæi Cōspuētes i eum ueneatos spu tos deidebāt & pcutiebāt māu sacrilega faciē eius uellātes eū ut illuderēt. iob id nō fugit dixit eni. c. xvi. apuerūt sup me ora sua: & exprobrātes percusserūt maxillā meā satiati sunt pēnis meis &. c. xxx. abōinat me: & faciē meā cōspue re non uetēt. Vidit hæc dauid propheta iccirco ait psalmo. xxx: sup oēs ini micos meos factus sū opprobrium uicinis meis: & timor notis meis: & seqt factus sum tanq uas pditū: quoniam audiui uituperationē multorum cōmorantium i circuitu: in eo dum conuenirent simul aduersum me accipere animā meam consiliati sunt. Et psalmo. xxxiiii. dilatauerunt sup me os suum: di
psalmo xerunt euge euge. Et psalmo. lxviii. Sustinui opprobrium: operuit confusio
esaias faciem meā. Itē psalmo. c. viii. ego factus sum opprobriū illis: uiderunt me: & mouerunt capita sua. Esaias et. c. l. inquit: ego aūt non contradico: retror sum non abii. Corpus meū dedi pcutientibus: & genas meas uellentibus. Faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuētibus in me. dominus au xiliator meus & ideo non sum confusus. Ideo posui faciem meā ut petrā du rissimā: & scio quoniam non confundar. Et hieremias trenorū. iii. factus sū
Hieremias in derrisum omni populo meo cāticum eorum tota die: &. c. codē dabit per
Micheas curienti se maxillam: saturabitur opprobriis: & infra: eradicationem & abie
Mattheus ctionem posuisti me i medio populorum. & micheas. c. iiii. in uirga pcuriés maxillam iudicis israel. Hoc idē apud matthei scribitur. c. xxvi. ...
Tunc expuerunt in faciē eius: & colaphis eū cæderunt: alii aūt palmas in faciē eius dederunt dicentes prophetiza nobis christe. &. c. xxvii. Et genu flexo
marcus ante eū: illudebant ei dicentes: aue rex iudæorū & expuentes in eū. Necnon
Lucas & apud marcum. c. xiiii. & cœperunt quidā conspuere in eum: & uelare faciem eius & colaphis eum cædere: & dicere ei: prophetiza: & ministri alapis eum cædebant. & apud lucam. c. xxii. & uiri qui tenebant illum illudebāt ei & uelauerunt eum: & percutiebant faciem eius: & interrogauerunt eum dicé tes prophetiza quis est qui te percussit: & alia multa blasphemantes dicebār
Ioannes i eum. & apud ioannem. c. xviii. hæc autem cum dixisset: unus assistens ministrorum dedit alapam iesu. &. c. xviiii. & ueniebant ad eum: & dicebant: aue rex iudæorum: & dabant ei alapas.
Infecta igit christi facie iudæorum sputis atq; pcusa māibus icæstis nullo moue batur quidem tormentorum impulsu sciēs aspersionem sanguinis sui animis credētibus æternā atq; beatam fore mercedē siue præmiū uoluit(tāta siqdē mālue tudine atq; humilitate usus ē)a iudæorum mācipiis inurilibus et attracta

ri:spoliariq; ꝓprio uestiméto: & nudus demum atq; ligatus ab eis crudelissi
me cædi. Tunc in eo nihil erat quod dillaniatum atq; dillaceratum cótinuis
uerberibꝰ nó eét. cum militũ serui uulnera uulneribꝰ adderét: & plagas pla/
gis recétibꝰ ĩprimerét hinc sanguis erumpés: hinc liuor tumés oium mébroꝝ
cópages demonstrabat. Vidit hoc ante dauid ꝓphera: q solito uaticinio suo Dauid
dixit psalmo. xxi. sicut aq̄ effusus sum: & dispsa sunt oia ossa mea: factum ẽ
cor meum tanq̄ cera liquescés in medio uétris mei: aruit tãq̄ testa uirtus mea
& lingua mea adhæsit faucibus meis. Et psalmo. xxxiii. aduersum me lærati
sunt & cóuenerunt: & cógregata sunt sup me flagella. Et psalmo. xxxvii. ego
ad flagella paratus sum: & dolor meus in cóspectu meo. Et psalmo. lxxii. & Psalmus
fui flagellatus tota die: & castigatio mea in matutinis. Et psalmo. cxviii. fu Psalmus
nes peccatoꝝ circũplexi sunt me: & legẽ tuã non sum oblitus. Et trenoꝝ. c.
iii. uetustã fecit pellẽ meã: contriuit ossa mea. Huiusmodi suppliciũ matthe Mattheus
us. c. xxvii. testatus ẽ: tunc dimisit illis barrabã: iesum aũt flagellatum tradi
dit eis. Et marcus. c. xv. pilatus aũt uolés populo satisfacere dimisit illis bar marcus
rabã: & tradidit iesum flagellis cæsum. Et lucas. xxiii. c. emendatum ergo il Lucas
lum dimittam: emédatum dixit: hoc ẽ uerberatum. Et ioãnes. xviii. c. tunc Ioãnes
appræhendit pilatus iesum: & flagellauit.

Insuper iudæi non lassi adhuc ĩ christum huiusmodi percussionibus atq; acer/
bissimis uerberibus furore execrabili perciti adhuc nouo supplicii genere ut
afflictionem adderent: eum afficere statuerunt: utq; pars corporis eius
nulla intacta ab amaritudine atq; tormento uideretur: capiti eius coronam
spineã impresserunt: o inaudita crudelitas: o horrendum spectaculum cœlo
rum regem aspicere illusum agitatum despectum atq; attritum tantisq; lacessiri
iniuriis: grauari opprobriis: atq; sæuissimis dilaniari pœnis: cóficiq; tor/ Hester
mentis. Declaratum hoc aperte fuit hester. c. viii. Mardocheus autem de pa Mardo/
lacio & de conspectu regis egrediens coronam auream portabat in capite. cheus
mardocheus iste iudæus fuit qui iudaicum populum ab occisione quam de/ Aman
creuerat aman de stirpe agag cui assuerus rex solium dederat præ oibus prin Assuerus
cipibus terræ penitus liberauit: tandem suspéso amã regis gratiam iudaicus rex
populus iniuit: per mardocheum igitur christus debet ĩtelligi: qui totum hu
manum genus a cæde diaboli q super oẽs mundi principes potestatẽ præua/
lebat atq; dominio liberauit: quo suspenso atq; obstricto christi resurrectióe
summi dei ac regis mortales oẽs grãm eiusdẽ adepti sũt: portabat autẽ mardo
cheus coronam auream in capite: idest christus capiti gestabat coronam san
guineam impræssam: egrediens e conspectu herodis & pilati atque pontifi/
cum. Legitur præterea psalmo. xxvii: omnes gentes (hoc est iudæorum) cir/ Psalmus
cundederunt me: & exarserunt sicut ignis in spinis. Et canticorum. c. iii. Canticorũ
Egredimini filiæ syon & uidete regẽ solomonẽ ĩ diademate quo coronauit il
lũ mr̃ sua. Et apud esaiã. c. v. plãtauit uineã electã: & expectauit ut faceret Esaias.
uuas: & fecit labruscas hoc ẽ nó fructus iustitiæ ac ꝓbitatis: sed spinas dolo,

ris atq; crudelitatis. Iccirco eiusdē. c. lviiii. dicit̄ & galea salutis ī capite eius
De hac loqt̄ mattheus. c. xxvii. & plectētes coronā de spinis posuerunt sup
Esaias. caput eius. Et marcus. c. xv. & iponūt ei plectētes spineā coronā. Et ioānes
Mattheus c. xviiii. & milites plectētes coronā de spinis iposuerūt capiti eius: & ī eodē
Marcus exiuit ergo iesus portās spineā coronā.
Ioānes Vtq; maiori eū irrisione atq; dolore afficerēt harūdinē posuerūt in manu eius
& extrahētes illā quandoq; pcutiebant caput eius. Hoc præuidit esaias. c. x.
Esaias. inqens. In uirga eni pcutiet te & baculū suū leuabit sup te. Et. c. xxxxii. Ca-
lamum quassatum nō cōteret. Et ezechiel. c. xxxx. Ecce uir & calamus mēsu
Ezechiel ræ ī manu eius. Istud ipsū inqt mattheus. c. xxvii. & posuerūt harūdinē ī de
Mattheus xtera eius & ī eodē: & acceperunt harūdinē & pcutiebāt caput eius. Et hoc idē
Marcus marcus. c. xv. & pcutiebat caput eius harūdine.

Præterea intactum nihil quod ad christi ignominiam atq; dedecus afferre po-
terant: iudæi relinquere uoluerunt: ut qui sapientia omni sapientior erat
christus ipse: & stultus atq; īsanus oibus duceret̄: coloris punicei uestimēto
īduerūt eū: quo reges dieb9 festis atq; pōtifices uti cōsueuerāt: eo ipso in op
probriū eius atq; derisionē christū īdutū oēs fatuū atq; stultissimū iudicarēt
queādmodū scribit̄ psalmo. xxi. oēs uidētes me deriserūt me locuti sunt la-
biis & mouerūt caput. Hoc sancte iob ēt. c. xxvii. nō latuit. inqt eni sicut lutū
Iob præparauerit uestimēta: præparabit qdē sed iustus uestiet̄ illis. Itē & dauid
Psalmus psalmo. lxviii. posui uestimētū meū ciliciū: & factus sū illis ī parabolā. Et li
cet regiū illud fuerit: quo christus ī dedecus a iudæis uestitus fuerat: ei tamē
ob aspitatē iproperioꝝ atq; dolorē uulnerū tanq̄ ciliciū extitit: ut in psalmo
Psalmus eodē dr̄. Tu scis iproperiū meū & cōfusionē meā & reuerētiā meā: ī cōspectu
tuo sunt oēs q tribulāt me iproperiū expectauit cor meū & miseriā. Et esaias
Esaias. c. iii. ait. uestimētum tibi ē: princeps esto nr̄: ruina aūt hæc ī manu tua: prin
cipē uocāt christum irrisiue: q uerus princeps mūdi erat: ruina aūt hæc ī ma
nu tua inqt: quoniā ī ptāte christi erat iudæoꝝ ruina atq; pditio. Insup. c. lx
iii. esaias ait. Quis est iste q uenit de edō tinctis uestib9 de bosra? & sequit̄
Quare ergo rubrum ē indumētum tuum: & uestimēta tua sicut calcantium in
torculari? qb9 uerbis christus ait. Torcular calcaui solus: hoc ē: ille ego fui q
captus a iudæis & derelictus ab oib9 solus steti ī manib9 eoꝝ irrisus: attritus
atq; dilaceratus totus: & cruci tādem affixus pp humanæ fragilitatis errores
Mattheus ípios ac scelera: morteq; oppressus: peccata oium solus ipse sanguie meo la-
ui. De hoc uestimēto loqt̄ mattheus. c. xxvii. & exuētes eum chlamydē coc
Lucas cineā circundederunt ei. Et marcus idē dicit: milites āt duxerūt eū ī atriū præ
torii: & conuocant totā cohortē: & induunt eum purpura. Et lucas. c. xxiii.
spræuit aūt illū herodes cū exercitu suo & illusit indutū ueste alba. Itē ioan-
nes. c. xviiii. ueste purpurea circūdederunt eum.

Cōfectis iā christi mēbroꝝ oium uirib9 ut sacrificiū se deo redderet sicuti scri
ptum ē psalmo. l. sacrificiū deo spūs cōtribulatus & cor cōtritū deus non de

ſpicies:uoleſq; oia pfici quæ uaticinati ſũt de ipſo ſancti dei clamãtibus iu/ dæis corã pilaro præſide uocibus infauſtis atq; ipiis ut cruci affigeret neque obſtar neq; r̃pugnare uoluit qppe q cũ imortalis eẽt mortalitate libẽs ſe idue rat ut mortales imortalitate idueret offerr ſe deo pri nõ iuitus ꝓ cũctis a po/ teſtate diabolica r̃dimẽdis hoibꝫ uoluit atq; decreuit quẽadmodũ ſcribit eſa iæ.c.liii. oblatus ẽ qa ipſe uoluit tacebat qdẽ ne eius pia uox atq; dulciſſima aliquo medio iudæoꝝ rabiẽ leniret Poſtulabãt itaq; iudæi undiq; furore atq; furiis agitati cõclamãtes cruci chriſtũ affigi ferã hãc efflagitarionẽ præuidit eſaias.c.iii. ruit ieruſalẽ & iudas cõcidit: qa ligua eoꝝ: & ad iuẽtiões eoꝝ cõ tra dominũ. Itẽ.c.v. expectaui ut faceret iudiciũ: & ecce iniqtas: expectaui ut faceret iuſtitiã & ecce clamor. Necnõ & hieremias.c.ii. ſupra eũ rugierũt leones & dederũt uocẽ ſuã: &.c.xii. reliq domũ meã: dimiſi hæreditatẽ meã dedi dilectã meã i manu inimicoꝝ eius: factus ẽ mihi hæreditas mea qſi leo i ſilua & dedit cõtra me uocẽ: Et trenoꝝ.c.iii. uidiſti oẽm furorẽ & uniuerſas cogitatões eoꝝ aduerſũ me. audiſti opprobriũ eoꝝ domie oẽs cogitatões ad uerſũ me labia iſurgẽtiũ mihi & meditatões eoꝝ aduerſũ me Seſſionẽ eoꝝ & eſurrectionẽ eoꝝ uide: ego ſũ pſalmus eoꝝ. hoc ipſũ mattheus.c.xxvii. iqe Dicũt oẽs crucifigat: ait illis præſes qd eni mali fecit: at illi magis clamabãt crucifigat hoc marcus ẽt.c.xv. ait. at illi clamauerũt crucifige eũ. Pilato uero dicebat illis: qd eni mali fecit: at illi magis clamabãt crucifige eũ. Necnõ & lucas: c.xxiii. exclamauit aũt ſimul uniuerſa turba dicẽs tolle hũc: & ſequit crucifige crucifige eũ: & i eodẽ. At illi iſtabãt uocibus magnis poſtulãtes ut crucifigeret & iualeſcebãt uoces eoꝝ & iſra: illi autem clamabant tolle tolle crucifige eum.

Pilatus hoc tãtũ cũ audiſſet facinus: eũq; morte idignũ eũ iudicaſſet: ſentẽtiã ferre noluit: attamẽ timẽs ne pelleret e regno: uictus auiditate regnãdi chri ſtũ iudæoꝝ manibꝫ tradidit ut de ipſo: quẽadmodũ illi aiebant lege ſua cau tum eẽ pœnas ſummerent.

Trahebat itaq; chriſtus tũc a iudæis ad crucis patibulũ ipoſitæ ſup humeros eius nullũ emittẽs uerbũ: nihil cõquerẽs afflictus corpore mæſtus aia: i corpe cruciatibus premebat: in aia doloris tráſſigebat iaculo. Hoc utiq; antea di ctũ ẽ a ꝓpheta pſalmo. xxxvii. ego aũt tãq̃ ſurdus nõ audiebã & ſicut mutus nõ aperiẽs os ſuũ & factus ſũ ſicut hõ nõ audiẽs & nõ habẽs i ore ſuo redargu tiões. Et pſalmo. xxxviii. poſui ori meo cuſtodiam cũ cõſiſteret peccator ad uerſum me: obmutui & humiliatus ſum & ſilui a bonis: & dolor meus reno/ uatus eſt: & in eodem obmutui & non aperui os meum. Poterat quidem chri ſtus ſed nõ uolebat: uolebat aũt pari & dirum hoc ſponte ſubire ſupplicium pſpicientes autem eum mulieres quædã incedentem uultu demiſſo, tremulis genibus: crinibus cruore implicitis: oculis ſanguine cruentatis lamentaban tur oẽs: & defluẽtibus lachrymis gemebãt atq; plorabãt: qbus ipſe tũc: uoce ſũmiſſa: totus anxius: & undiq; uulneribus cõpræſſus dixit. Filiæ ieruſalem

nolite flere sup me: sed sup uos ipsas flete: & sup filios uestros: quoniam ecce
uenięt dies: i qbus dicęt beatæ steriles & uętres q nō genuerūt: & ubera quæ
nō lactauerūt: tūc incipięt dicere mōtibus cadite sup nos: & collibus: opite
Lucas nos lucæ. xxiii. Hoc ipsū præuidit hieremias. c. viiii. Audite ergo mulieres
Hieremias uerbum domini: & assumant aures uestræ sermonē oris eius: & docete filias
uestras lamentū: & una quæq; proximā suā planctū: qa ascendit mors p fene
stras nostras: ingressa ē domos nostras dispdere paruulos deforis & iuuenes
de plateis: & zacharias. c. xii. in die illa magnus erit planctus in ierusalem si
cut plāctus ad rēmon in campo magedō: & plāgēt terræ: familiæ & familiæ
seorsum: familiæ domus dauid seorsum & mulieres eoꝝ.

Iudæi tandem exuentes eum uestimentis suis inter duos nefarios homines tan
q̄ noxium sup crucis stipitem confixerunt. audiebat ipse pfecto iudæorum
strepentium sonitū: & altas sæuissimoꝝ militum uoces sonantes quādo mo
Psalmus rietur & peribit nomē eius: legit hoc. lx. psalmo. Ipse uero tacitus cor intus
aiebat. ecce cœperunt aiam meā: irruerunt in me fortes: neq; iniqtas mea: ne
Psalmus q; peccatum meū ut scribit psalmo. lxviii. De hac enim crucis affixione atq;
Iob christi patibulo: legimus iob. c. xxx. nunc quoq; in amaritudine ē sermo me
us: & manus plagæ meæ aggrauata ē sup gemitū meum: & psalmo. xiii. uelo
Psalmus ces pedes eoꝝ ad effundēdū sanguinem. Et psalmo. xvii. circūdederunt me
Psalmus dolores mortis. Et psalmo. xxxvii. uim faciebant q quærebant aiam meam.
Et psalmo. lxviii. psecuti sunt me inimici mei: quæ nō rapui tunc exoluebā.
Psalmus Et psalmo. lxxxxiii. Captabunt in aiam iusti & sanguinē inocentē. condēna
Esaias. būt. Et esaias. c. xxxxiii. uerūtamē seruire me fecisti i peccatis tuis: præbui
sti mihi laborē i iniqtatibus tuis: ego sū: ego sū ipse q̄ deleo iniqtates tuas p
pter me: &. c. lviiii. opa eoꝝ: opa inutilia: & opus iniqtatis i manibus eoꝝ:
pedes eoꝝ in malū currūt: & festināt: ut effundāt sanguinē inocentē. Et hie
remias. c. xi. ego q̄si agnus māsuetus q portat ad uictimā & nō cognoui: qa
cogitauerūt sup cōsilia dicētes: mittamus lignū in panē eius. & eradamus eū
de terra uiuētiū: & nomē eius ne memoretur amplius.

Crucē postea iudæi sup quā christus erat manus atq; pedes clauis ferreis confi
xus extulerūt extēsis iā oibꝰ mēbris atq; fūditus dilaniatis: sicuti habet psal
mo. xxi. foderūt manus meas & pedes meos dinumerauerūt oia ossa mea: &
psalmo. lxxxvii. clamaui ad te domie: tota die ad te expādi manus meas. Itē
psalmo. cxxxx. eleuatio manuū meaꝝ sacrificiū uespetinū. Et apud esaiā. c.
v. & leuabit signū i natiōibꝰ pcul: &. c. lxv. expādi manus meas tota die ad
Esaias populū icredulū q gradit i uiā nō bonā. & trenoꝝ. c. iii. Circūædificauit ad
Trenorū uersum me & non egrediar & aggrauauit cōpedem meum. Abachuc insuper
Abachuc. capitulo. iii. Cornua in manibus eius: hoc est manus christi ueluti cornua su
per crucem distentæ: & sequitur ibi abscondita est fortitudo eius ante faciē
zacharias eius ibi mors: fortitudo idest diuinitas: ante faciem: ante humanitatem sci

licet. Et in eodē. Altitudo leuauit manus eius: & zacharias: c. xii. Et aspicient in me quē confixerunt: & plangent eum plantu quasi sup unigenitum: & dolebunt super eum ut dolere solet in morte primogeniti. Item. c. xiii. quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarū: & dicet. His plagatus sum i domo eorꝫ qui diligebant me. Affirmat hoc idem mattheus. c. xxvii. postq̄ autem crucifixerunt eum &c. Itē marcus. c. xv. & crucifigētes eum &c. & lucas. c. xxiii. & postq̄ uenerunt in locum q uocat caluarie ibi crucifixerunt eū: & in annes. c. xviiii. exiuit in eum qui dicitur caluarie locū hebraicæ autem golgota ubi crucifixerunt eum. Mattheus. Marcus. Lucas Ioannes

Quo ppetrato scelere atq; consūmato: tūc milites: quorꝫ officii est dānatorꝫ semp sibi rapere uestimēta: postq̄ pœnas obnoxii dederint: inter se christi pallium diuiserūt. Tunica uero quæ uelud cilicium contexta erat: cū ad cōmoditatē aliquā eorꝫ cuiuslibet diuisa nō accederet: ut illorū aliqs ipsa integra frui posset: sup eam sortē posuerūt. Scribit̄ istudipsum psalmo. xxi. Ipsi uero considerauerunt & inspexerūt me: diuiserūt sibi uestimēta mea: & sup uestem meā miserūt sortē. Et hieremias. c. xiii. Hæc sors tua parsq; mēsure tuæ a me dicit dominus qa oblita es mei: & cōsila es in mēdacio & infra: ue tibi ierusalē. Quod & mattheus itidē hoc ait. c. xxvii: diuiserūt uestimenta eius sortem mittentes: & marcus. c. xv. diuiserunt uestimenta eius mittentes sortem super eis quis quid tolleret. Et lucas. xxiii. c. diuidentes uero uestimenta eius miserunt sortes. Et ioannes. c. xviiii. milites acceperunt uestimenta eius & fecerunt quattuor partes unicuiq; militi partē & tunicā. Erat aūt tunica inconsutilis desuper contexta per totum: dixerunt ergo adinuicem non scindamus eam: sed sortiamur de illa cuius sit. Psalmus Hieremias Mattheus Marcus Lucas Ioannes

Erat christus in ligno affixus in mēre præssus angustia: i corpore cruciatus uulneribus foris agitatus opprobriis: atq; linguarū maledicētiū ictibus ranq; signū ad sagittā undiq; pcussus. Hinc inde ut reqem aliquam inuenire posset nunc in sinistrum nūc in dextrum uertebat latus caput spinis circūfossum latq; cruore infectū: tacitusq; aiebat quod scribit̄ psalmo. xxi. ego sum uermis & nō hō opprobriū hoīum & abiectio plebis. Necnō & illud psalmo. cxiiii. Circūdederūt me dolores mortis: & illud psalmo. cxxxxi. Cōsiderabā ad dexterā: & uidebā: & nō erat q cognosceret me. Et trenorꝫ. c. i. O uos oēs q trāsitis p uiam attendite & uidete si est dolor sicut dolor meus. Psalmus.

Tāto præterea islati furoris spū iudæi erāt: liuoreq; ac simultate referti: ut cū morti christus ꝓximus foret sitio diceret: nō qdē aquæ potū: nō uini: nō cuiusuis alterius liquoris dulcedinē: sed aiarū salutē atq; btitudinē. Ad quā uocē nocēdi ueneno isecto iudæi scelerati ac pfidi: i harūdinis apice spōgiā aceto hysopo ac felle horrido plenā iponētes domio porrexerūt: o uenenata iudaici populi fraus: o cogitata leonū rugiētiū rabies: q tibia pre pietate misericordiā ueniā atq; salutē flagitabat: tu scelestus iprobus furiosus ac ipius: tu

inq̃ ei omne interitus genus atq; ꝑditionis afferre nõ impiger satagebas. hãc
singularem imanitatem & execrabilem affarus est ꝓpheta psalmo. lxviii. de
derunt in escam meam fel: & in siti mea porauerũt me acero. Et. c. xxii. deu/
Psalmus. teronomii. uua eoꝝ: uua fellis: & borrus amarissimus: fel draconũ uinũ eoꝝ
Deutero/ uenenum aspidũ insanabile. Et hieremias. c. ii. Ego plantaui te uinea electa
nomii omne semẽ uerum: quomodo ergo conuersa es in prauũ uinea aliena. Et tre
Hieremias norum. c. iii. ædificauit in gyro meo & circũdedit me felle & labore. Et i eo
dem repleuit me amaritudinibus inebriauit me absinthio: & seqni̾ recorda
te pauptatis & transgressionis meæ absinthii & fellis. Idẽ martheus de chri/
sto inqt. c. xxvii. Et cõtinuo currens unus ex eis accæptã spongiam impleuit
aceto & imposuit harũdini & dabat ei bibere. Et marcus. c. xv. Currens aũt
Lucas unus & implẽs spongiã aceto circũponensq; calamo potum dabat ei. Et lu/
Ioannes cas. c. xxiii. Et milites accedentes: & acetum offerentes. Et ioãnes. c. xviiii.
uas aũt erat positum aceto plenum: illi autem spongiam plenam aceto hyso
po circũponentes obtulerunt ori eius.

Et quoniam q alios docet & ipse prior facere debuit: christus enim ueluti bo/
nus & consũmatus doctor patrem suũ cœli conditorem & mundi huius opi
ficem uoluit ꝓ inimicis suis atq; crucifigentibus orare: q̃ppe q ante suos do
cuerit discipulos: ut inimicos diligeret: utque re ipsa factoque ostenderet: &
se pfecisse quod monuit in ligno pendens ait. Pater dimitte illis qa nesciunt
qd faciunt: quẽadmodum scribit lucas. c. xxiii. Id antedictũ fuerat ab esaia
Lucas. c. liii. & ipse ꝓ transgressoribus orauit. Hoc etiã præuidit ipse ꝓpheta. c. xx
Esaias. iiii. iccitco aduersus iudaicum populum clamat: transgressi sunt leges: mu/
tauerunt ius: dissipauerunt fœdus sempiternum. Et in eodem: præuaricãtes
præuaricati sunt: & præuaricatione transgressoꝝ præuaricati sunt. Necnõ
c. xxxxviii. Scio quia præuaricans præuaricaberis, & transgressorẽ ex ute/
ro uocaui te.

His peractis in christi corpore suppliciis sol lumen suum amittens cõtinuo ob
tenebrosus undiq; factus est. Idem. lvii. psalmo dicitur. Supcecidit ignis: &
nõ uiderunt solem. Ignis hoc ẽ iudæoꝝ furor sup christum. Et esaias. c. xiii.
Stellæ cœli & splẽdor earum non expandent lumen suũ obtenebratus est sol
in ortu suo & luna nõ splendebit in lumine suo. Et. c. xxiiii. Erubescet luna
& confundet̾ sol. Et hieremias. c. iiii. aspexi terram & ecce uacua erat: & cœ
los: & nõ erat lux in eis. Necnon &. c. xv. Occidit ei sol cũ adhuc esset dies
Hieremias cõfusa est & erubuit. Et ezechiel. xxxii. solem nube tegam: & luna nõ dabit
Ezechiel lumen suũ: omnia luminaria cœli merere faciam: & dabo tenebras sup terrã
Iohel. tuam dicit dominus deus. Et iohel. c. ii. A facie eius contremuit terra: moti
sunt cœli: sol & luna obtenebrati sunt. & stellæ retraxerunt splẽdorem suum
Amos. Et amos. c. viii. & erit in die illa dicit dominus: occidet sol meridie & tene/
brescere faciã terrã in die luminis: & cõuertam dies festos uestros in luctum:

& cantica uestra in lamẽtationẽ. Dicit hoc idem mattheus. xxvii. c. A sexta Mattheu
aũt hora tenebræ factæ sunt sup uniuersam terram usq; ad horam nonã. Et Marcus
marcus. c. xv. & facta hora sexta tenebræ factæ sunt sup totã terram usq; in Lucas
horam nonã. Et lucas. c. xxiii. erat aũt fere hora sexta: & tenebræ factæ sunt
in uniuersam terram usq; in horam nonã: & obscuratus est sol. Neq; mirũ mo
riente christo sol si suum lumẽ obtexerit: quãdo post tot iniurias sibi illatas:
tot opprobria: irrisiones: sputa flagella: angores: mæsticias: crucis affixionẽ
emiserit spũm: qppe q erat lux uera quæ illumiat oẽm hoiem uenietẽ in hũc
mũdũ de quo antea dictum est ab esaia. c. lx. Surge illuminare ierusalẽ quia Esaias.
uenit lumen tuum & gloria domini sup te orta est. De hac morte christi scri-
ptum est geneseos. c. xxxxviiii. ad prædã fili mi ascẽdisti: & reqescens accu- Geneseos.
buisti. & psalmo. lxvii. domini domini exitus mortis: & psalmo. xv. caro Psalmus
mea reqescet in spe: & psalmo. cxviii. os meũ aperui & attraxi spũm. & esa- Daniel
ias. c. lvii. Iustus perit & nõ est q cogitet in corde suo. & daniel. c. viiii. post
hebdomadas. lxxii: occidet christus. & trenoꝝ. iii. opuisti in furore & pcusi Trenoꝝ
sti: occidisti nec pepcisti. & psalmo. lxxxviii. Tu uero repulisti & despexisti: Psalmus
distulisti christum tuũ: auertisti testamentum serui tui: pfanasti in terra san-
ctuarium eius: destruxisti oẽs sepes eius: & sequit factus est opprobriũ uici- Mattheus
nis eius. mattheus itidem dicit. c. xxvii. marcus. xv. Lucas. xxiii. & ioannes Marcus
xviiii. & inclinato capite tradidit spiritum. Lucas

Tunc uelum tẽpli scissum est in duas partes a summo usq; deorsum: quẽadmo Ioãnes
dũ. c. xxvii. apud mattheum legimus: & apud marcũ. c. xv. & apud lucã. c. Mattheus
xxiii. Istudipsum ante locutus est amos ppheta. c. viii. Et stridebũt cardines marcus
tẽpli in illa die dicit dominus. Et. iii. Re. c. viiii. Templũ quod sanctificaui Lucas
nomini meo proiiciã a cõspectu meo. Terra insup christo mortuo cõmota ẽ Amos.
ut eodẽ. c. mattheus ait. Quod ante dictũ fuerat. ii. Re. c. xxii. Cõmota est Li. Re.
& cõtremuit terra: fundamenta montium cõcussa sunt: quoniã iratus est eis. Mattheus
Et hæc eadẽ uerba dicunt psalmo. xvii. & psalmo. lxxxxvi. uidit & cõmota Li. Re.
est terra. Itẽ esaias. c. viiii. In ira domini exercituũ cõturbata est terra: & erit Psalmus
populus quasi esca ignis. Et iohel. c. ii. A facie eius contremuit terra: & mo Esaias.
ti sunt cœli. Itẽ naum ppheta. c. primo: contremuit terra a facie eius: & or- Iohel
bis & omnes habitantes in eo. Naum

Venit demũ qdam eoꝝ militum diabolico spiritu impulsus: ut dicit abachuc Abachucs
c. iii. & diabolus ante pedes eius. Latus eius mucrone directo trãsfixit. Hoc Iob.
scriptum ẽ iob. c. xv. Cõfregit me: & posuit me sibi quasi signum circũdedit Hieremias
me lanceis suis cõuulnerauit lũbos meos & nõ pepcit. Et in eodẽ cõcidit me
uulnere sup uulnus: irruit in me quasi gigas. Et hieremias. c. xxxxvii. usque-
quo cõcideris o mucro domini? usquequo nõ qesces? ingredere in uaginã tuã
refrigerare & sile. Et trenoꝝ. iii. Tetẽdit arcum suũ & posuit me quasi signũ Trenorũ.
ad sagittam. Huiusmodi facinus ioannes uidit: iccirco. c. xviiii. testat dicẽs Ioãnes.

unus militum lancea latus eius aperuit.

Visis his oībus & expeditis nobilis uir q̄dam hebræus ac diues noīe ioseph do
natum sibi corpus a pilato inuolutūq; pāno lineo in monumēto suo posuit.
Hieremias Erat q̄dem monumentū illud quasi domūcula quædā in cuius medio erat se
pulchrū: in quo depositū christi corpus lapide magno clausit. Quā ob rem
plangit hieremias trenoꝶ. iii. Circū ædificauit aduersum me: ut nō egrediar
aggrauauit cōpedem meū: & in eodē cōclusit uias meas lapidibus quadris se
Psalmus mitas meas subuertit. Et infra lapsa ē in lacu uita mea: & posuerūt lapidem
Mattheus sup me. Et psalmo. iiii. in pace in id ipsum dormiā & reqescam: quoniam tu
domine singulariter in spe cōstituisti me: & psalmo. cxxxxii. Collocauit me
Marcus in obscuris sicut mortuos sæculi. mattheus hoc idē dicit. c. xxvii. & accepto
Lucas corpore ioseph inuoluit illud in syndone munda: & posuit illud in monumē
Ioannes to suo nouo quod exciderat in petra & aduoluit saxū magnū ad ostiū monu
Mattheus mēti: hoc idē marcus. c. xv. lucas. xxiii. & ioānes. c. xviiii. dicit & affirmat.

Sed quoniā prædixerat se tertio die resurrecturū: ut legit̃ matthei. c. xx. Ec
ce ascēdimus hierosolymā: & filius hominis tradet̃ principibus sacerdotum
& scribis: & condēnabunt eū morte: & tradent eū gentibus ad illudendū &
flagellādum & crucifigēdum & tertia die resurget. Ipsum militari custodia i
Esaias. monumēto cōclusum circūdederūt. Hoc ante dixerat esaias. c. liii. & dabit
mattheus. impios p̄ sepultura: Quod & mattheus. c. xxviii. etiā scribit. Domīe recor
dati sumus q̄ seductor ille dixit adhuc uiuēs post tres dies resurgam: iube er
go custodiri sepulchrum usq; in diem tertium & sequitur habetis custodiam
ite custodite sicut scitis. Illi autem abeuntes muniecunt sepulchrum signan
tes lapidem cum custodibus.

Psalmus. Verū die tertio (ut dixit) ex monumēto p̄territis custodibus egressus est ac re
Psalmus. surrexit uiuus & integer. Dauid hoc cecinit psalmo. iii. ego dormiui & som
num cœpi & resurrexi quoniā dominus suscepit me. Et psalmo. xxv. non de
relinques aīam meā in inferno: nec dabis sanctū tuum uidere corruptionem
Et psalmo. xxvii. & refloruit caro mea ex uolūtate mea cōfitebor illi. & psal
mo. xxviiii. Quæ utilitas i sanguine meo dū descēdo i corruptionē nunq̄d
cōfitebitur tibi puluis: aut annunciabit ueritatē tuā: audiuit dominus & mi
Psalmus. sertus ē mei dominus factus ē adiutor meus. Conuertisti plāctū meū in gau
diū mihi: cōscidisti saccū meū & circūdedisti me lætitia. Et psalmo. lxxii. te
Psalmus. nuisti manū dexterā meā: & in uolūtate tua deduxisti me: & cū gloria susce
pisti me. Et psalmo. lxxviii. excitatus est tanq̄ dormiēs domius: tanq̄ potēs
Psalmus. crapulatus a uino. Necnō & psalmo. cxxxviii. domine p̄basti me & cognoui
sti me: tu cognouisti sessionē meā & resurrectionē meā. Et in eodem tenebræ
Esaias. nō obscurabunt̃ a te: & nox sicut dies illuminabit̃: sicut tenebræ eius ita &
lumē eius. Itē esaias. c. xi. In die illa radix iesse q̄ stat in signū populoꝶ: ipsū
gētes deprecabunt̃: & erit sepulchrū eius gloriosū. Quod q̄dē capitulum a

doctoribus hebræis de christo hoc ē messiach ꝓculdubio exponit̃: hoc itidē ait. c. xxxiii. Nūc surgā dicit dominus: nūc exaltabor: nūc sublimabor. Et oseas. c. vi. uenite & reuertemur ad dominū qa ipse cæpit & sanabit nos: ꝑcutiet & curabit nos: uiuificabit nos post duos dies: in die tertia suscitabit nos: & uiuemus in cōspectu eius sciemus sequemurq; ut cognoscamus dominum: quasi diluculū præparatus ē egressus eius. Et sophonias. c. iii. Expecta me dicit dominus ī die resurrectiōis meæ. Hāc christi resurrectionē iosephus historiographus testat̃ libro. xviii. c. viiii. inqt eni. Fuit autem hisdē temporibus iesus sapiens uir: & sequitur hunc accusatione primorum nostræ gentis uirorum: cum pilatus in crucem agendum decreuisset: non deseruerunt hi q ab inicio eum dilexerunt. Apparuit eni eis tertia die iterum uiuus Hoc testatus ē mattheus. c. xxviii. Scio enim ꝙ iesum q crucifixus ē quæritis non est hic: surrexit enim sicut dixit. Itidem marcus. c. xvi. Lucas. xxiiii. & ioannes capitulo. xx.

Doctores hebræi

Oseas

Magna itaq; & admirabili auctoritate q̄plutimoꝝ hoīum ꝓphetarū: quos nō latuit illud diuinæ maiestatis arcanū quod deus idulgētissimus iudex ꝑ salute fragilitatis humanæ futurū decreuerat ostēdimus messiach scilicet uarias atq; ꝑmultas passurū sollicitudines atq; angustias: & mortis demū illud subire supplicium: quod antea nunq̄ neq; post quocūq; ꝑplicitus perditiōis scelere homo qs subierit. Q uoꝝ oīum quoniā iudæus uagus atque uersutus posset aliqua de qbus diximus ad suū sensum diuertere: ut uno igit̃ tātū diuino uate eius fallacias reprimamus: audiat legat & ꝑlegat esaiā. c. liii. quo in loco quæq; supius de messiach uel christo diximus: ille uti diuinus uates atq; propheta totus sancto spū circūfusus cælesti uaticinio suo plenius atq; illustrius exposuit & declarauit. Cuius uerbis iudæus q nimium suo malo sapit: si diligenter aures præstare: & oīa si studiose ꝑcontari uoluerit: ui aliqua uel fundamento repugnare nō poterit: qn messiach quæ & christus sustinuit passurus sit oīa. Inqt enim ꝓpheta. Q uis credidit auditui nostro & brachiū domini cui reuelatū est? Ascēdet sicut uirgultū corā eo: & sicut radix de terra sitienti. Nō est species eius neq; decor. Et uidimus eū: & non erat aspectus & desiderauimus eū despectū: & nouissimū uiroꝝ: uirum doloꝝ & scientē īfirmitatē. Et quasi abscōditus uultus eius & despectus: unde nec reputauimus eū. Vere langores nostros ipse tulit: & dolores nostros ipse portauit. Et nos reputauimus eū quasi leprosum: & ꝑcussum a deo & humiliatū. Ipse aūt uulneratus ē ꝓpter iniqtates nostras. Attritus est ꝓpter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ sup eum. Oēs nos quasi oues errauimus: unusq̄sq; in uiam suam declinauit: & posuit dominus in eo iniqtatē oīum nostrū. Oblatus est quia ipse uoluit: & nō aperuit os suū. Sicut ouis ad occisionē ducet̃: & quasi agnus corā tondēte se obmutescet & non aperiet os suū. De angustia & de iudicio sublatus est. Generationē eius qs enarrabit? Q uia abscissus ē de ter

Esaias

ra uiuẽtiũ. Propter scelus populi mei ꝑcussi eũ: & dabit ipios ꝓ sepultura &
diuites ꝓ morte sua: eo ꝙ iniqtatem nõ fecerit: neq; dolus fuerit in ore eius.
& dominus uoluit cõterere eũ in infirmitate. Si posuerit ꝓ peccato animam
suã uidebit semẽ lõgeuũ: & uolũtas domini in manu eius dirriget. Pro eo ꝙ
laborauit anima eius uidebit & saturabitur. In sciẽtia sua iustificabit ipse iu
stus: seruos multos & iniqtates eoꝝ ipse portabit. Ideo disptiã ei plurimos
& fortiũ diuidet spolia: ꝓ eo ꝙ tradidit in mortẽ aĩam suã. Et cum sceleratis
reputatus est: & ipse peccata multoꝝ tulit: & pro transgressoribus rogauit.
Ad hæc si aĩaduertere iudæus uoluerit accurate nisi sui ipsius nescius sit atq;
rõnis omnino nõ particeps: suos corriget errores: nostráq; amplexabitur do
ctrinã solidis ꝓphetarũ radicibus fundatã: atq; rõne ꝑfixam. Reuocabitur
que tunc a ꝑditionis itinere ad qetam atque tranqllam uitam lucẽque perpe
tuam. Quid enim clarius: qd opportunius ædere poterat angelicus iste pro
pheta ad ostẽdendũ illatas in messiach insidias ægritudines detrisiones con
temptus opprobria uel mortẽ deniqꝫ uel interitũ: q̄ quod in huiusmodi ca
pite docuit atque mõstrauit: in quo q̄cquid est ab eo dictũ illud nãque totũ
in christo ꝑfectum eẽ & cõsumatũ penitus oibus cõstat. Hæc igit oĩa cum in
ter se cõgruãt atque similia sibi sint qbus & christus oppressus fuerit: & quæ
de messiach ꝓphetæ oẽs prædixerint: iure atq; merito dici debet (nec aliter
existimari põt) christum nostrum fuisse uerum messiach.
Hebræi. At qdam iuniores hebræi sectãtes rabi solomonis errores atq; insaniã: uolẽtes
Rabi sa. que eadẽ ingredi quæ & ille iniuit: ut peruicaciã suã modo aliquo tueri pos
At. iudæ. sint: quæque ab esaia in eo capitulo dicta sunt: iudaico populo ꝑ orbẽ diffu
so atque dispso accõmodate conant. Et quẽadmodum ille frustra tanq̄ arro
gans atq; stultus omni ueritate cecidit: sic insipiẽtes isti ea spoliati omnino
ignorantia omni atque falsitate captantur.
Re. ad atẽ Istoꝝ enim opinio q̄tum a rõne & a ueritate dissentiat: exploratũ qsq; satis ha
Rabi mo bet. Nã tenent iudæi doctorẽ suũ rabi mosen gerũdensem cui plurimum tri
gerun. buũt ob eius ingeniũ atq; doctrinã: q sup his uerbis. Qui introduxit eã i ta
Geneseos. bernaculũ sare matris suæ geneseos. c. xxiiii. inqt hic ẽ rex messiach: q dedit
cor suũ ad petendũ miseratiões ꝓ israel: & ad ieiunãdum & humiliãdum se
Esaias. ꝓ eis sicut scriptũ ẽ esaiæ. c. liii: ipse ãt uulneratus ẽ ꝓpter iniqtates nostras
attritus ẽ ꝓpter scelera nostra. hæc ille quẽ & alii Talmuthistæ secuti sunt: q
bus testibus licet ipsi ueritati faueant nobis tamẽ opus nõ est quãdoqdem rõ
ipsa ueritatẽ adeo aperiat atq; illustret ꝙ nullus tã ineptus fuerit: q eã nõ ui
deat: nõ agnoscat: atq; (ut ita dixerĩ) manibꝰ nõ ptracter. Inqt ꝓpheta eo ꝙ
iniquitatẽ nõ fecerit: neq; dolus fuerit in ore eius. Hæc autẽ iudaico populo
ascribi minime possunt cũ nullũ animãtiũ genus sit: quod magis ad struẽdas
insidias fraudes atq; ipietatẽ ꝑpetrãdã pronũ sit atque facile peragatque li
bentius quod machinatũ fuerit q̄ ꝑniciosa hæc & ipia iudæoꝝ turba. Noui

equidē ipse ad tridentinā urbem missus a Sixto pon. max. q̄tis deceptōibus q̄tis dolis: q̄tisue impietatibus iudæi in tridentinū illū simonē iosurgētes nō dum triginta mēses nactū usi fuerint: hoc neque fictū est neque cōmeoticiū: res quidē ipsa de se testimoniū affert. Illū etenim astu fallaciisque captū ab i manilimis iudæis herberibus atque cruciatibus afflictū: multis ante illatis opprobriis crudeliter atque ipse occiderūt. Dicāt itaque iudæi iniquitatem nō fecimus: fraude nō delectamur. Audiāt esaiam. c. primo. Ve genti peccatrici populo graui iniquitate: semini neq̄: filiis sceleratis: & i eodē iniqui sūt cætus uestri. Item. c. lviiii. Labia uestra locuta sūt mēdaciū: & lingua ura ini quitatē fatur. Et infra. Iniquitates nostras cognoscimus: peccare & mētiri: & in eodē. Cōcepimus & locuti sumus de corde uerba mēdacii: & cōuersū ē retrorsum iudiciū: & iustitia longe stetit: quia corruit i platea ueritas: & æquitas nō potuit ingredi. Et puerbio℞. c. primo. Ipsi quoque cōtra sanguinem suū insidiant & moliunt fraudes cōtra aias suas. Et. c. xxiiii. Rapinas meditatur mēs eo℞: & fraudes labia eo℞ loqūtur. Audiātque hieremiā. c. iiii. Laua a malicia cor tuū ierusalē: ut salua fias usquequo morabunt in te cogitatiōes noxiæ. Et. c. v. sicut decipula plena auibus: sic domus eo℞ plenæ do lo. Et. c. vi. Cōfusi sūnt quia abominationē fecerūt. Et. c. vii. Ecce uos cōfi ditis in sermonibus mēdacii: q non pderunt uobis furari: occidere: adulterari iurare mēdaciter. Et in eodē abierunt in uoluptatibus & prauitate cordis sui mali factique sūt retrorsum & nō ante. Necnō &. c. viiii. de malo ad malū regressi sunt & me nō cognouerūt dicit dominus. Et in eodem. Docue ruor linguā suā loqui mēdaciū: & ut iniq̄ agerēt laborauerūt: habitatio tua in medio doli: in dolo tenuerūt scire me dicit dominus. Et infra. Dereliquerunt legē meā quā dedi eis dicit dominus: & nō audierūt uocē meam: & abierunt post prauitatē cordis sui. Legāt præterea treno℞. c. iiii. Maior effecta ē iniq̄tas filiæ populi mei peccato sodomo℞: quæ subuersa ē in momento. Et micheā. c. vi. Repleti sunt iniq̄tate: & habitantes in ea loquebanē mēdaciū & lingua eo℞ frandulēta in ore ipso℞. Legāt & sophoniā. c. primo. Qui cō plent domū domini dei sui iniq̄tate & dolo. Nūc igit̄ his tātis testibus cuiq̄ satis supq̄ pbatū est: q̄tum falsa sit illa & improba iudæo℞ opinio: q̄to ue errore implicet̄ illo℞ sensus: ab omni rectitudine emotus: & sic dixerim malis incursibus agitatus. Nō dicāt itaq̄ iudæi iniq̄tas uel dolus in nobis nō ē: q p eq (ut rei ueritas ē: cuius pbatio nō difficilis fuit) poiciosi sunt & ratioois ignari atq̄ omni corrupti scelerū genere: hæc indies flagitiosa eo℞ opa ostē tant: quibus offensus deus nō impune eos euadere patiet̄.

Nota de puero tridentino

Esaias.

Prouerbiorum

Hieremia

Treno℞

Micheas

Sophonias

Præterea in eiusdē capitis calce inq̄t pphera: & pro trāsgressoribus rogauit. Vult iudæice ignorātia nō solum sed malicia etiam atq̄ isania percitus ascribere iudaico populo quod ad christū solum attinet ue℞ messiach. Nō putae a quibus intelligitur cōsuetudo eius atq̄ conditio depræhēdi fallacia ppria

ſtultus ille: a quo quæritamus nos ipſi ſi pro chriſtianis quos ſynagoga eius appellat diuinæ inſtitutionis trangreſſores pariter & idolatras deum ſūmū omnium clementiſſimum iodulrorem iudæi deprecentur uel orent. Er licet fallendi ſtudio ſemper atque mētiendi prompti ſint atque parati: ſcio tamē mihi quidem aut non reſpondebunt: aut fatebuntur eis maiores ſuos prohibuiſſe penitus ne pro inimicis deum oratum uelint. Sed uis huius ueritatis atque poteſtas in hac reſponſione ſola non uerſatur: quinimo ut cuncti peccator chriſtiani eos deprecaturos deum ueteres ſui inſtruūt atque docēt. Hæc profecto leuitas hoc ſcelus non in occulto latet: terque quaterque quottidie inquiunt:

Iudeorum orō quam cōtra chriſtianos quottidie faciunt.

Ve miſſumadi bal tehi tichua ue col hamini cheregah iobedu ue col boibe hamicha mehera icharetu uemalchur ſadom mehera telzacher ue ſcaber ue mager uethah ouab col orbenu bimhera heramenu baruch atah adonai ſeober orbeou umacnuach ſedim.

Hæc uerba latinæ ſonant. Et baptizatis nō ſit ſpes. Et omnes infideles repente pereant. Et omnes inimici populi tui celeriter interficiaotur. Et regnū nequitiæ celeriter indores & confringas: & conteras. Et declines omnes inimicos noſtros uelociter in diebus noſtris. Benedictus tu dominus fraogens inimicos: & declinans ſuperbos. Hæc enim oratio ſceleſta & improba habetur apud eos in libro qui dicitur tephilach: apud nos uero oratio nuncupatur. Iſtud autem quod apud eos dicitur, ue col haminim cheregach iobedu. dicitur apud nos: & omnes infideles uel heretici repente pereāt. Super quo uerbo haminim rabi eliazer rabi ſolomō rabi moſes ac cæteri doctores hebræi dicunt: iſti omnes infideles uel heretici ſunt etiam diſcipuli ieſu nazareni qui docuit eos peruertere uerba dei uiuentis. Item ſuper illud quod dicuor uemalchut ſadon mehera telzacher: apud nos. Et regnum nequiciæ celeriter indures: audeot iſti ſpurciſſimi iudæi ſanctum romanum imperium ore ꝓfano regnum illud neqtiæ nūcupare. Hoc ſatis cōſtat iudæos nō recta ꝑficiſci: quoꝝ prauitas conat' diuini inſtituti regulā (ut ſui moris eſt) ad fallaciā derorquere: ut eū ad meſſiach dilectum nunciū ſuū deus ea dirtexerit: quæ eſaiæ. c. liii. legimus uolunt tamē ipſi iudaico populo eadē tribui ac oēdicare. Irretiuit enim ad hūc errorem nō huiuſcemodi ueritas rei quæ eos qdem nō latet: ſed eoꝝ peruicacia improbitas atque ſupbia quippe q turpius ſibi atque maius opprobriū exiſtimant (uinci ac ſupari a nobis: q̄ q ab ipſis offendat' deus. Icciteo ira inflāmati contra nos atque furore accenſi oēs ſcripturarū limites euertūt. Maxima etenim illorū demētia eſt: latrare aduerſus alios & rabioſis morſibus rantū ſeipſos uulnerare. Cuius mali inter iudæos adeo creuit atque cōualuit uel conſuetudo uel aſſueta improbitas ut iā illud futurum ſibi præmium arbitrentur. Nil mirum igitur eſt: ſi illorum mens in tāto errore fixa ſcripturarū ſanctarū euerſione foueat' fallaciiſque delectet'.

Ra. eliaz. Ra. moſeſ Ra. ſolo.

Vera ſnia'

Vidimus itaque quantum ui sua ualeat ueritas: quãdoquidem nullus sit tam
excors tanque cæcus: quin scire iam possit esaiæ illud capitulum iudaico at/
que perfido populo nõ congruere non accedere: sed ad messiach tantum di
rigi & attineri. Huic ueritati haud fauere non poterit iudæus si pertinaci
stulticia deposita atque impietate uoluerit ueterum suorum codices peruo/
luere & pertractare: eos accipiet tunc admonuisse omnes suos atque docuis/
se qua nos instruimus nostros eandem ueritatem atque disciplinam. cogno/
scetque aperte atque dillucide ab eo loco in capitulo. Lii: ubi dicitur. Ecce
itelliget seruus meus: usque ad finem: capituli. liii. doctores suos omnes præ
ter rabi salomonem tenuisse quæque dicta sunt ibidem debere omnia intel/
ligi de messiach. Sed ea ipsa christus iniuit saluator noster atq; passus est: igi
tur fuit uerus messiach.

Hanc siquidem iudæi solam & unicam conditionem uolutare animo uellent
non tam feris dentibus in nos sæuirent: sed omni semota simultate atq; rabie
cognoscerent pariter atq; scirent per hanc utiq; solam satis abunde prophe/
tam ostendisse christũ fuisse uerum messiach.

Conferam nunc me ad aliam conditionem messiach: ut expeditis omnibus cõ
gruentibus illustrentur quæ necessaria sunt ad ueritatem tuendam. Est enim
hæc ut messiach irrisus flagellatus: & crucis patibulo deniq; mortuus resur/
gere die tertia debeat omnino. Huius sane conditionis ĩ proximiori idoneis
ac ueris testibus non difficilis fuit probatio: quam iudæi refellere nequeunt
testante hieremia. c. xxxi. Inebriaui animam lassam: & omnem animam esu Hieremias
rientem saturaui. ideo quasi de sõno suscitatus sum: & uidi: & somnus meus
dulcis mihi. Præterea ille maximus iudæorũ prædicator uir apud eos magno
ingenio magnaq; doctrina Rabi moses ægyptius hanc resurrectionem dicit
& affirmat in beresit raba super his uerbis geneséos. c. xxii: die autem tertio
eleuatis oculis uidit locum procul. c. ait enim quod multæ sunt in sacra scri/
ptura dies trinitatis: quarum una est profecto resurrectio messiach. Igitur p
istum doctorem hebræum tam doctum (ut aiunt) tanq; peritum messiach re
surgere cum mortuus fuerit die tertia debet: nam mortẽ resurrectio præsup/
ponit. Sed christus ut manifeste a nobis probatum est atq; ostensum die ter/
tia mortuus resurrexit. ergo fuit uerus messiach.

Decima conditio est quod ob aduentum messiach idola proiici deleri atq; ex
tingui debeant. sed unus tantum deus opifex omnium atque gubernator
coli ab omnibus & uenerari: Non ignorant hebræi: non græci: non latini: Hebræi
non cæteri mortales omnes qui aliquantulum litteris incubuerunt: quod chri Egræci
sti aduentu in qualibet mundi parte publicato: abominatio idolorum om/ Latini
nis atque fallacia penitus cessauerit. Antea enim uel suadente quadam
nescio detestandis opinionibus fucata consuetudine: uel incestuoso spiritu
atque damnato diuersos deos deasque diuersis ritibus homines illi ueti cul

tu ignari colebant atque uenerabantur: qua superstitione atque errore implicitiri babylonii medi egyptii: græci atque romani: ac cæteri morrales omnes uerum cultorem omnium icorruptibilem deum & æternum cognoscere non

Babilonii
Medi
Egyptii
Græci
Romani
philosophi
Hebræi

curabant. Hinc philosophi oēs uiri doctissimi: hinc reliq de oi uirtutis genere benemeriti: & si optimis moribus ēt atq optimis istitutis alerent ac uiuerent: relicto tamē sūmo auctore deo atq pricipe sectātes inania atq falsa laborē suū & opam simul: & qcquid honesti ac sancti ægerit pariter pdiderūt. Soli nāq hebræi fuerunt illi p id tpis. q eo munere donati sunt ut solum atq unicum cognoscerēt deum. soli diuinæ utiq maiestatis pietatē gratiāq inirēt q tamē postea tantorū beneficiorū igrati atq imemores: a uero dei cultu desistentes uariis ac diuersis idolis seruiētes: a recto ueritatis itinere frequētius ēt delirarunt. Veri hæc cognitio pluribus i locis sanctarū lirarū pcipit: At sūmus doctor ueritatis: dei nūcius christus postq ad hoies accessit: extēsa ubiq eius doctrina & a cunctis itellecta hoibus nō pplexa nō obscura nō aliquo errore iplicita cognouerunt deniq deū unū sūmi olympi mundiq opificē: atq unū rectorē oium solum: q absq pricipio semp fuit: & absq termio semp erit: incōprehēsibilis & æternus: cuius uires nemo metiri pōt: quoniā potestas eius infinita est atque immensa. Recessitque iam ab humano ore ob christi aduentum deorum iploratio: atq eorū cultus fūditus extinctus ē. Vnius dei tantū adest cognitio: cui honor affert soli & gloria: & ois dedicat cultus ad quē cōfugitur adquē petit auxiliū: q solus idigentibus ut subueniat oratur. p cuius unicū atq diuinū nomē a diabolica ptāte defēdunt se hoies atq tuētur. Q uo attifice cognito. se cessit deitas saturni: iouis: mercurii: hercu-

Iupiter
Mercurius
Hercules
Appollo
Ysis
Proserpia
Venus
Iuno

lis apollinis ysidis pserpinæ: ueneris atq iunonis: cæterorūq oium. numina quibus uetustissimi illi offusi tenebris uel cæcitate redder uota uel præces dirigere soliti erant: tanq qui ductu sub regerent cuncta. atq eorundem nutu omnia fierent: cum impii tamen fuerint atq profani: qui cum perdiderint se flagitiis atq sceleribus: perimere alios hisdem summopere studuerunt. Trahebantur stulte hominum mentes ad diuersa & uaria per id temporis diuini cultus obsequia: quippe qui diuersos deos ac uarios opinabantur & obseruabant. Hi profecto omnes iam dissoluti & aboliti sunt: & in memoria ueluti dei numen amplius non habentur. Huius nanque tanti muneris huius pietatis summe auctor fuit ac princeps christus saluator noster: delegatus a deo. Cuius institutione ordine atq religione a pectoribus humanis deorum nomina sublata sunt: & adeo nostris mētibus: ac posteris infixa unius dei ueritas est atque cognitio: ut neqnaq deos uel deas quis inuocet atq

Dii
Dee
Deus
Esaias

imploraturus sit: sed tantum unicum omnium auctorem: qui solus & unicus & uerus deus est. O mnia hæc fieri temporibus messiach: non abest a iudæorum sensu atq scientia. habent enim esaiam. c. ii. qui ait: Eleuabitur dominus solus in illa die: & idola penitus cōterētur & in eodē. In die illa piiciet

homo idola argēti sui: & simulacra auri sui: quæ fecerat sibi. In die illa inqt
ꝓpheta hoc est in tempore messiach. quemadmodum habetur apud hie/ Hieremia
remiā.c.xxiii.necnō &.c.xxxiii. In diebus illis saluabit̄ iuda: hoc est i tēpo/
re messiach: quod iridē iudæi tenēt atq̧ sētiūt. esaias ēt.c.xxxi.dicit. In die Esaias
eni illa abiiciet uir idola argēti sui: & idola auri sui quæ fecerūt uobis māus
uestre: & hieremias.c.xxxi.post dies illos dicit dominus: non docebit ultra Hieremia
uir proximū suū: dicēs cognosce dominū: oēs eni cognoscet me a minio eorū
usq̧ ad maximū: & ezechiel.c.vi. Excelsa demolient̄ & dissipabunt̄: & iteri Ezechiel
bunt aræ uestræ. & cōfringent̄ & cessabunt idola uſa. Insup & zacharias.c. zacharias
xiii: & erit i die illa dicit dominus exercituū dispdā noīa idolorū de terra &
nō mēorabunt̄ ultra: & apud eūdē.c.xiiii. In die illa erit doīnus unus: & erit
nomē eius unū. Hæc cū effecta sint oīa christi tpe: magnū inpietatis crimē i
currūt: maioriq̧ afficient̄ pœna: q eū sequi: & quæ docuerit nō curauerint:
Cū fuerit ipse uerus messiach: p quē oīa: & sub quo oīa subiacent regūtur at
q̧ firmātur. Neq̧ ancipiti suspitione sed uera opinione atq̧ firmo sēsu cogno
scere eū necesse est: & licet cognoscāt: ei quoq̧ seruiāt ut domio: amentq̧ ac
uenerētur ut deū. Hæc eni didicimus a sacris līis & antiqoribus: hæc noui/
mus sane nō testibus idignis atq̧ uariis: nō impitis hoībus: sed prophetarum
oraculis: & hebræoꝝ scriptis p aduersarios nr̄os acceptis & approbatis. Nō
habēt ergo iudæorū secta ac cæteri pares occasionē nostræ ipugnādæ uerita
tis. quā prædicamus: quā sequimur: quā tenemus: quoniā uidimus & maui/
bus attractauimus quæ ad arguēdos errores & eorū delendas fallacias pluri
mū ualēt: quæ & certiora sunt atq̧ uera nō a christianis accepta cogitandi ce
leritate atq̧ facilitate credēdi: sed traditōe sanctoꝝ patrū & prophetarum q
quæsitā a deo hāc ueritatē illis profecto: ac oībus recta proficisci uolentibus
aperuerunt. Iccirco oportet quēcunq̧ sui status atq̧ salutis suæ eē memorem
tuncq̧ & ipse hanc amplexabit̄ ueritatē: & qs sit uerus dei cultus atq̧ uera re
ligio ipsum ēt non latebit. Accōmodent igitur uel prestēt iudæi aures cælesti
disciplinæ sensūq̧ discutiant: sit grauitas i legēdo: ne leuitate legendi sensus
amittatur & ueritas: frequētius nanq̧ prophete uaria loqunt̄ atq̧ diuersa: ad
quæ si humana mēs uel animus oi studio atq̧ industria minus animaduertat
in multos nō difficiles dillabetur errores: Hæc ueritas ēt patet apud iohelem
capitulū tertiū recte itelligētibus: necnō apud malachiā.c.iii: nā i eadē serie
līaꝝ loqt̄ ibi ꝓpheta duo diuersa & uaria: quoꝝ alterū docet nos mortales
oēs primū christi aduētū qum dr̄ & stati ueniet ad tēplū suū doīnator quē uos
quæritis: & angelus testamenti quē uos uultis. Alteꝝ uero ostendit eiusdē se/
cūdū aduētū qū legit̄: Ecce uēit dicit doīnus exercituū & qs poterit cogitar̄ ad
uētū eius? & qs stabit ad uidēdū eū Hoc eni dicit ꝓpheta: quoniā sicuti prius
hūanus totus extitit atq̧ placidus: ita scd̄s horribilis atq̧ seuerus erit Noluit
eni deus legatū suū: dn̄atorē oīum christū anteq̄ ad hoīes mitteret uti p pro/

phetas suos ea oratione ita apta atq; lucida: qua uti christus suos tpe cõsue/
uit erga electos suos pater huiusmõi ueritas Iob.c.xiii. Audite sermonẽ meũ
& enigmata pcipite auribus uris. necnõ & psalmo.lxxxvii. Attẽdite popule
psalmus meus legẽ meã iclinate aurẽ urã i uerba oris mei: aperiã i parabolis os meũ
Ezechsilẽ loquar ppositiones ab inicio. Et apud ezechielẽ.c.xvii. factũ ẽ uerbũ domi
Matrheus ni ad me dicẽs. Fili hois ppone enigma: & narra parabolã ad domum israel.
Cõfirmat hoc ipsũ christus matthei.c.xiii. Dixerũt discipuli iesu quare i pa
Lucas rabolis loqueris eis: q respondẽs ait illis: qa uobis datũ est nosce mysteriũ re
gni cælorũ illis autẽ nõ est datũ: Et lucæ.c.viii. dixit iesus discipulis suis uo
bis datũ est nosce mysteriũ regni dei: cæteris aũt i parabolis. Excitent igit se
iudæi suũq; dirrigãt ingeniũ nõ ad litterarũ sonũ sed ad litterarũ spiritũ quo
niã lra occidit: spiritus aũt uiuificat ipseq; ab eis cõpræhendi minime pote
Ecclesiasti rit: nisi i christũ crediderint uerum messiach.

cus Istud ipsũ sensit ecclesiasticus.c.ii. Ve dissolutis corde q deo nõ credunt: & ie
circo nõ ptegent ab eo. deus nãq; ut apte nouimus p q̃plurima sãctorũ uati
cinia & aliorũ sentẽtias & auctoritates decreuit ac uoluit messiach filiũ suũ
uerũ deũ q cũ eo pariter semp fuit mortalitatẽ humanã a ssũmere pro cõi sa/
lute hoium: & ptinaces iudæi & icreduli tantũ mysteriũ credere nolunt sed
ẽt renuũt iccirco sapiẽtissimus ille dicit: ue dissolutis corde: q nõ credũt deo
hoc ẽ ue gerẽtibus cor sepatũ atq; rẽotũ a deo filio uero messiach: & seqt: iõ
nõ prægẽt ab eo. Videãt iudæi an hæc uera sint an nõ: cognoscẽt eni se nulla
ptectõe defẽdi sed seruitute atq; oi miseria opprimi. Vere igit nõ protegũt a
Esaias deo: iccirco codẽ.c. ille ait: crede deo & recupabit te. Et esaias.c.vii. si non
crediderits nõ pmãebitis. At si i aimũ iudæi iducerẽt pphetarũ scripta dili
genter discutere eisq; fideliter credere quæ patiunt tam miserrime atq; per/
Paralipo/ ferunt: liberarent ab oibus. queãdmodũ secundo paralypomenõ.xx.c. dici
menon tur. Credite prophetis dei: & cuncta eueniẽt prospera. Sed iudæus cunctis
ubiq; agitat aduersis: ergo nõ credit prophetis: cũ oppositorũ eadẽ ratio sit
Esaias uel disciplia. Ideo esaias.c.xxi. ait q icredulus ẽ ifideliter agit. Et hieremias
Hieremias e.v. populo ãt huic factum ẽ cor icredulũ & exasperãs. ob quã ifidelitatẽ at
Esaias q pertinaciã esaias.c.xxviiii. ait. & erit uobis uisio oium sicut uerba libri si
gnati: quẽ cũ dderit sciẽti lras dicẽt: lege istũ librũ: & respõdebit nõ possũ: si
Dãiel ẽs no gnatus ẽ eni. Et daniel.c.xii. tu ãt daniel claude sermões: & signa librũ usq;
tandum ad tẽpus statutũ. Id sãe fuit christi statutũ tẽpus quo ipse prædicauit: q fue
runt anni tres cum dimidio. quam ueritatẽ a uiro iduto lineis hoc est ab an/
gelo percepit dãiel quæ audierat illorum terminum quæritans: cũ ei dixerit
eodem.c. eleuans dexteram & sinistram suam in cœlum: & iurasset per uiuẽ
tem in æternum: quia i tempus & tempora & dimidium temporis. apud eni
hebræos tempus cum dicitur unicum tantum annum sonat: tempora ue/
ro in plurali duos annos: & dimidiũ temporis dimidiũ anni significat. His

itaq; adiunctis habent anni tres cũ dimidio: q fuerunt anni qbus populum israel christus uerũ dei cultũ atq; religionẽ edocuit. Inficiari ergo nequeunt iudæi qui saluator noster mariæ filius fuerit uerus messiach: quẽadmodũ aperte atq; dilucide quæcũq; huic ꝓbationi fuerunt necessaria uidimus: necnõ & ꝓphetarũ testimonio: & hebræorũ sentẽtia pariter (manibus ut ita dixerim) attractauimus. ideo esaias. c. viii. dixit: liga testimoniũ. Signa legẽ: testimonium autẽ apud litteratos hoc in loco propheta itelligit: liga testimonium: hoc ẽ claudatur os prophetarũ: ne sit qs ulterius q uaticinet diuinitus quod sane factũ est: nam christo mortuo nullus ad iudæos missus ẽ ꝓpheta neq; in uẽtus. Et seqtur signa legẽ i discipulis meis. Signare eni legẽ est in ea sigillũ iprimere quod fuit signũ crucis: cuius auctoritate uirtute atq; potẽtia munitus fidelissimus qsq; ab humanæ naturæ hostibus nõ offensus euadit: iccirco apud ezechielẽ. c. viiii. dicit: Signa thau sup frontem uirorũ gemẽtiũ Thau est ultima lra alphabeti hebraici quæ crucis quãdã pene similitudinẽ hẽt & infra: sup quẽ uideritis thau ne occidætis. Seqtur postea esaias: in discipulis meis: hoc est: christianis: q christi disciplinã colunt: & obseruant. Prophetarũ igitur ora quoniã clausa sunt: & lex signata mortuo christo ergo fuit ipse uerus messiach.

Esaias | Ezechiel | Thau | Esaias

At si iudæus quæ stabilita sunt a nobis diuino fundamẽto uoluerit isania per citus atq; furore nõ assẽtire uel hæsitare (ut sui moris est) legat iosephũ historiographum suum: cui multum tribuit & quẽ approbat: q fuit de genere sacerdotali mathathiæ scilicet sacerdotis filius: & hierosolimitanus: natusq; tẽpore tyberii cæsaris: & a uespasiano & tito eius filio captus bello cũ iudæis cõfecto: Fuit nãq; litterarũ pitus & multarũ rerũ nõ ignarus ut sua scripta docẽt & tẽplũ atq; ciuitatẽ ierusalẽ bello iudæorũ sæuissimo æquatã solo cõspexit suorũq; q̃plurimos cæde humi ꝓstratos: necnõ ꝑmultos diuersis a cuariis ifortuniis eẽ cõtritos p id tpis eũ nõ latuit: ob enarrationes eni suas i libro tũ de antiqtatibus iudæorũ: tũ de bello iudaico undiq; ueritate fulcitas apd hebræos magnæ auctoritatis auctor est. Inquit ipse de christo libro antiquitatum xviii. c. viiii.

Iosephum

Fuit aũt hisdẽ tpibus Iesus Sapiens Vir: si tamẽ uirũ eũ noiare fas ẽ. erat enim mirabiliũ operũ effector: & doctor oium eorũ q libẽter audiunt quæ uera sũt Et multos qdẽ iudæorũ multos ẽt ex gẽtibus sibi adiũxit. CHRISTVS HIC ERAT. hunc accusatione p̃timorũ nostræ gentis uirorũ: cũ pilatus in crucem agẽdũ decreuisset: nõ deseruerũt hi q ab inicio eũ dilexerũt. Apparuit eni eis tertia die iterũ uiuus: scdm qd diuinitus ispirati ꝓphete uel hæc uel alia d eo innumera miracula futura esse prædixerant. Sed & in hodiernum christianorum qui ab ipso nuncupati sunt & nomen perseuerat & genus. Quare quid planius dici potuit: quidue clarius a uiro iudæo? Inquit enim: Christus hic erat: Igitur quid responsuri sint aduersarii nostri aut

Iosephi iu- | dæi sẽtẽtia | de christo

dicturi cõtra: nihil profecto habent: quando hæc fuerit sanctorum prophetarum doctrina: ut ipse ait. Neq; arbitrari possũ iudæi uelint uel tencant de quo ulterius certent privaci contentione nobiscum: qui christus fuerit uerus messiach. Subtraximus nimirũ omne deliramentũ: quod facile se & alios in dæis fallẽdi occasionẽ præstabat. Itaq; expulsa iam omniũ decæptionũ labe susceptisq; religiõis nostræ documẽtis nõ difficile iudæi recta proficisci possunt: cognoscereq; christũ messiach uerũ: & filium dei deumq; atq; consolatorẽ suum: Et quæ falsa opinati sunt atq; incredibilia iam ipsis fulcita undiq; omni ueritate clarescunt.

Superest igit̃ ut eoꝝ ingenii acies uariis supstitionibus itenta: & ineptis erroribus: qui sensus ueritatis oẽs aggrauant: & imbeciles reddunt: uertẽt modo i lectione diuinarũ litterarũ: & ipsi tunc ueri cognitionẽ accipient: quã deus nobis christianis cõcessit: & irrita oĩa & inania et relinquẽt tunc atq; respuẽt Necq; priscorũ suorũ auctoritas: si qua fuerit nigebit apud eos cognita ueritate: quoniã suo in loco alto atq; magnifico manet tãdẽ ipsa atq; qescit: quæ licet quandoq; i obscuro lateat. quæsita tamẽ diligenti studio quẽadmodum discreris nebulis atq; semotis cõtinuo serẽus aer apparet: ea iridẽ sic omni decæptione uel fraude reiecta ubiq; explendescit ac fulget. noscunt̃ oĩa tũc apta atq; plana: & uera falsis anteponũtur oĩno. huiusmodi admonitionibus i cumbere si uoluerint aduersarii nostri: cõpediti falsorũ uinculis: dissoluẽt̃ penitus: neq; incedent profecto oculis clausis contra nos: neq; latrabunt: cognoscent christũ nostrum uerum messiach uenerabunt̃ & adorabunt qppe qui i principio cumdeo: & apud deum semp fuit deus eni est de deo in. patre ipse & i ipso pater est: p quẽ qcquid est: totũ illud factũ est & absq; ipso nihil unus deus creator oĩum fabricator ac rector: q cõdidit firmauitq; cælũ siderã quoq; & terrã atq; maria: suo ordine fecit atq; gubernat: q pater est ac dominus atq; æquissimus iudex oĩs hoies creauit uel nasci uoluit cõdẽ pricipio mõ atq; fine: regit ut pr: præcipit ur doĩnus: & æque pro meritis cuiq; affert

Deuteronomii qa bonus est ac iustus. cui obsequi necesse ẽ: & q nõ paruerit uelut cõtumax atq; proteruus inexpiabiles luet pœnas: iccirco dr̃ deuteronomii. c. xviii: q aũt ucrba eius quæ loquet̃ in noĩe meo audire noluerit ego ultor existã. Propterea iudæi quoniã christo aduersati fuere: iactant̃ oĩ sollicitudine atq; mæsticia & i eos fremunt tam boni q̃ mali: nationesq; ac gẽtes oẽs inscerant̃ eos irrisionibus odio atq; opprobriis. inqr deus matthei. c. xvii. hic est filius me

Matthei us dilectus: i quo mihi bene cõplacui ipsũ audite. noluerũt audire iudæi ideo ait: ego ultor existã. Vltor nanq; extitit deus: nã undiq; cõfusi pgunt ac pturbari: & sibi ipsis indies detestabiles fiunt: assiduis atq; frequẽtibus afficiunt̃ pœnis: cadunt spe & coficiunt̃ mærore: plorant gemunt & dentibus stridẽt. At hæc qdem oĩa mala præ æternis nihil esse scimus: patient̃ eni eorũ aĩa grauiora: quibus corpus tandem macerabitur etiã: & ex omni parte cruciabunt̃

simul & pars ulla nõ consũmabitur unq̃: scient tunc iudæi a recto delirasse: & christum denegasse uerũ messiach cunq̃ scessserit tẽpus: pænitentiam malefactorũ agere non poterunt: desperabunt quidẽ: & hac conscientia: eorũ augebit dolor: & morte opprimẽt æterna. Sed qui christũ audierit: eiusq̃ doctrinã ãplexus fuerit & sequet: his liberabit oibus: & uita uiuet & nõ moriet.

Contra quæ diximus iudæus tria obiicit.

Aduersus hæc quæ diximus iter se iudæi sæpius disceptantes: cũ pro se tuẽdis nihil habeant: alio progredi statuerunt: ut errores suos si fieri possit modo aliquo tueant atq̃ defendant. Et his quas attulimus cõditionibus: messiach alias iserunt cõtra nos: qbus nondũ cõpletis (ut aiunt) cõstat christũ nõ fuisse uerum messiach mouent primo eo quod malachiæ. c ultio scribit. Ecce ego mitã uobis heliã prophetã anteq̃ ueniat dies domini magnus & horribilis. Primũ malachiæ
deinde eo quod legit zacharie. c. vi. ecce uir oriẽs nomẽ eius: & subter eum orietur & ædificabit templũ domino. Et hieremiæ. c. xxxi. ecce dies uenient dicit dominus ædificabit ciuitas domino. Ex qbus clarum est dicunt iudæi quod ante diẽ messiach helias ad hoies uenturus sit: ut cõuertat cor patrum ad filios: & cor filiorum ad patres ut idẽ malachias ait. c. eodẽ. Sed ante diem illius nazareni quẽ christiani colunt & uenerantur: helias nõ uenit. neq̃ templum neq̃ ciuitatẽ ædificauit nazarenus ille: qui potius ciuitatẽ ac templum sũma industria labore atq̃ sumptibus confectũ ut hẽtur primo esdræ. c. iii. Et neemiæ. c. iiii. nõ post multos annos illius aduentus destructum atq̃ solo æquatum legimus atq̃ scimus: igit nõ fuit nazarenus ille: uerus messiach. Secũdum zachariæ Tertium hieremiæ Esdras Neemias

Placet mihi non parum ut militiæ suæ arma quæq̃ aduersũ nos iudæus ædat: quæ quãto ualidiora fuerint: & a nobis humi pstrata: tanto nobis clarior uictoria atq̃ laudabilior erit. Illis nãq̃ pphetarũ auctoritatibus pfecto quas pro se tuẽdo eduxit: affirmabit quod diximus de christo duce nostro ac præuio. Iudæus quoniã nõ aduertit ueri cognitionẽ atq̃ scientiã: nõ difficile labitur: & nos aggrediẽs more suo nullã metit uerborũ ueritatẽ sed tantũ eorum sono irretitus aures suas demulcet: a quo sapientissimus qsq̃ abhorret: quoniã si iuestigandæ ueritatis meta siue modus hoibus æque sine ullo discrimie datus est: ut nemo sit prorsus q eam capere nõ possit: fatui nãq̃ hi existimari debent: q hoc tantũ munus a se abdicant: uelintq̃ ẽt aliorũ deligare oculos aut effodere: ne lucẽ ueritatis uideant: qd aliud nihil est ueritatẽ ab hoie tollere: q̃ diuinum rõis lumẽ auferre: cui propriũ est falsũ a uero discerni: quod q assequi minus studuerit: addiciet sibi oia pplexa & erroribus iuoluta: Vnde fit qd iudæi litterarũ diuinarũ impiti: & dictorũ pphetarũ uarietate confusi: titubent: demum atq̃ corruant.

Inquiunt eni ante diem messiach: heliam uenturũ esse: & quia non uenit ante diẽ christi: non fuisse christũ uerũ messiach. O ignorantiã rudem atq̃ ieiunã: Si scrutarentur iudæi tẽpora messiach: uel aduentus eius quotuplex sit: Resad. ob

zacharias mutarent sententiã penitus atq; propositũ. Duplicẽ nanq; dicimus messiach
aduentũ quẽadmodũ ueritas est quorũ alterũ nos edocet zacharias.c.viiii.
humilẽ satis & minime generosũ: qum dicie exulta satis filia syon: iubila filia
ierusalẽ ecce rex tuus ueniet iustus & saluator ipse paup: & ascendẽs sup asi/
nam: & pullũ filiũ asine. Quæ uerba ꝓculdubio itelligunt̃ d rege messiach
Rabi solo etiã apud iudæos: ut inqt rabi solomon. Itidẽ esaias: c.liii. loquens de mes/
Esaias siach quẽadmodũ gerũdẽsis ille rabi moses dicit: & ut ueritas est) inqt eoim
Ra.mo.(?) & quasi absconditus uultus eius: & despectus: unde nec reputauimus eum.
egy. Alterũ uero aduentũ nos docet daniel.c.vii. generosũ: honorificũ atq; regi
Daniel um: & ait. Aspiciebã ergo i uisiõe noctis: & ecce cũ nubibus cœli quasi filius
hois ueniebat: & usq; ad antiquum dierũ ꝑuenit: & in cõspectu eius obtulerũt
eum: & dedit ei ptãtem & honorem: & regnũ: & oẽs populi: tribus: & liguæ
ipsi seruiẽt: ptãs eius ptãs æterna: quæ nõ auferet̃: & regnũ eius qd nõ cor/
Aabi soloi rumpet̃. Sup qbus uerbis rabi solomõ ait: de rege messiach hæc dicta sunt:
quod uerũ est atq; clarũ. Itaq; iudæus qum asserit heliã præuiũ fore aduẽtui
messiach: hoc ipsũ ut nos dicamus & fateamur rõ ipsa efflagitat atq; ueritas
cogit. At ille quoniã tẽpus distiguere nõ curat: ultro fallit̃. Veniet inq̃ helias
sed ante christi secundũ aduentũ: quãdo in ptãte regia & honore ꝑpetuo tri
bus ac gentes iudicaturus oẽs accesserit: ut reddat æque pro meritis cuilibet
uidebit̃ nãq; ut homo cognoscet̃ aũt ut deus tunc erit dies ipsa horribilis q
uerã religionẽ christi ac dei cultũ abiecerit tanq̃ rẽ impiã atq; profanã. Iccir/
co inqt propheta. Ecce ego mittã uobis heliã prophetã anteq̃ ueniat dies do
mini magnus & horribilis: quæ dies nõ põt itelligi de tpe primi aduẽtus mes
siach: quandoq dẽ paupem & ascendẽtẽ sup asinã atq; despectũ dixerint (ut
supius uidimus) esaias atq; zacharias ꝓpheta. Ideo ẽt d christi secũdo aduẽ
tu ad cõfirmationẽ illius diei siue tpis de quo dixit malachias: apud iohelem
Iohel scribit̃.c.iii. sol cõuertetur i tenebras & luna i sanguinẽ ãteq̃ ueniat dies do
Esaias mini magnus & horribilis. Et apud esaiã.c.ultimo. Ecce dominus i igne ue/
niet & quasi turbo quadriga eius reddere in idignatione furorẽ suũ: & incre
pationẽ suã in flãma ignis: quasi i igne dominus iudicabit & in gladio suo ad
oẽm carnẽ: & multiplicabũtur iterfecti a domino. At iudæus adhuc inqetus
& uagus uult oĩno tueri si poterit quod i mediũ cõtra nos uel potius ueritatẽ
adduxit: & eo mouetur ipse qd a malachia dr̃.c.iii. Ecce ego mittã angelum
meũ: & præparabit uiã ante faciẽ meã: & statim ueniet ad tẽplũ suũ domina
tor quem uos quæritis: & angelus testamenti quem uos uultis: Quę quidem
uerba stati ueniet ad templũ suũ dnãtor &.c. tã apud iudæos q̃ christianos
itelligũtur de messiach. At illud. Ecce ego mittã angelũ meũ & præparabit
uiã aote faciẽ meã: qd nos (ut rei ueritas est) de ioãne baptista diei prædica/
mus atq; sentimus: uult iudæus ipse itelligi de helia ꝓpheta. Ait eni de ioãne
nusq̃ legisse i codicibus hebræis: neq; apud rabotenos suos ullũ de eo uerbũ

fieri: Iccitco angelus ille quē deus missutus ē: alins itelligi nō pōt nisi helias: Is ettor duabus tōnibus teiicit̄: quaꝝ altera ē: qđ a pticipio huiusmōi capitu li usqꝫ ad calcē nihil de helia dr̄ queādmodū de eo. c. ultio agit̄. Itē ꝙ iudæi nihil habeāt de ioāne baptista: hæc eoꝝ falsitas satis abūde constat p ea quæ scribit iosephus libro. xviii. ātiqtatis indaice. c. xiiii. inqt eni ipse. Q uibus dā aūt iudæoꝝ uidebat̄ ideo piisse herodis exetcitū: ꝙ i eū satis iuste idigna tio diuina cōmota sit ꝓ uidicta ioānis q uocabat̄ baptista. Hūc eni herodes occidit uirū ualde bonū: q præcipiebat iudæis uirtuti opam dare: iusticiā co lere: i deū seruare pietatē. & p baptismū in unū coire tū demū eni baptismū acceptabilē fore si nō solū ad abluenda peccata sūmat̄ uerūetiā ad castimo-niā corpis atqꝫ ad aiæ iusticiā putificationēqꝫ seruet̄ oiumqꝫ pariter nirtutū uelut signaculū & custodia quædā fidelis habeat̄. Ex his nāqꝫ pcipit̄ quanta uel iudæoꝝ falsitas uel ipitia sit: q dicūt đ ioāne baptista doctotes suos nihil scriptitasse. Q ua pp āgelus ille: de qno a malachia scribit̄: alius qdē nullus extitit nisi ioāoes ipse: q christo præuius fuit: de quo ipse dixit: Ecce agnus dei ecce q tollit peccata mūdi. Et āgelus recte a ꝓpheta ioānes nūcupat̄: cū uitā magis āgelicā duxerit q̄ humanā: & hoc ipsū ex his quæ a iosepho dicta suut facile itelligi pōt. Præterea ꝙ angelus ille ioānes baptista fuerit: christus dux ueritatis & auctor testat̄ matthei. c. xi. loqnēs de ipso ioanne: Sed quid exiistis uidere? ꝓphetā? ēt dico uobis plusq̄ ꝓphetā: Hic ē eni de quo scriptū ē: ecce ego mitto angelū meū ante faciē meam q præparabit uiam tuam ante te: Amen dico uobis non surrexit inter natos mulierū maiot ioanne baptista

Rn. ad secundum Hieremias zacharias

His igit̄ iudæū uulneribus ueritatis sauciū audactet equo isidentē deiecimus q armatus tantū ignorantia tā supbe in aciē ꝓdiit mecū bellū gesturus: non cōsiderans diuersis tpibus deū diuersa statuisse: cuius tei quoniā exps est: lon ge efficit̄ ab intellectu retū diuinatū: iccirco miserū ubiqꝫ cæcitas eū premit atqꝫ damnat.

Ad id aūt qđ secūdo loco ait hieremias atqꝫ zacharia testātibus messiach ædifi caturū tēplū ac ciuitatē domio. Iā hæc nobis ueritas cognita ē: & ruditius at qꝫ clarius q̄ illi: cuius mēs tota delitamētis iplicita sacrarū lrarū: ut diximus: sēsum nec metit̄ nec ponderat. Tēplū eni o iudeæ a messiach ædificandū qđ solomonis illud destructū: & a tuis post septuagita ānos refectū & a uespasia no itē ꝓstratū itelligis: nō illud qdē ē: testante hieremia. c. vii. Nolite inqt ip se cōfidere i uerbis mēdacii dicētes tēplū domini: tēplū domini: tēplū domi-ni ē. Ter nāqꝫ dixit tēplū domini ut manifestaret qbuscūqꝫ uanū fore & iritū qđ qs eodē cultu atqꝫ teligiōe putet illđ idē tettio ædificādū. Destructū eni primū fuit a uabuchodonosor rͤge babylōis: ac đide a iudæis cōfectū & a ues pasiāo itē post christi mortē quadragita ānis solo æquatū: Non igit̄ uel expe ctēt uel arbitrēt̄ iudæi solomonis tēplū tertio ædificandū a messiach. aliter q̄sentit temeratius ē atqꝫ isanus: quādoq̄dē faciat mēdacē ꝓphetā atqꝫ dece-

Hieremias

ptorē: quod dicere non solum: sed etiam imaginari iniquum est ac impium & contra deum: & ab omni ueritate alienum.

Si quæritet isup iudæus an messiach tēplū ædificaturus sit: ædificaturus ē inq̄
idq; cōpletū ē atq; pfectum: nā saluator nr̄ christus: uerus dei legatus atq; op
Hieremias timus iterpræs ædificauit tēplum: & stabiliuit sūma religione atq; fide illud
ipsum: quæ ē ecclesia nr̄a. de qua inqt hieremias. c. xxxi. Sanctū domini nō
euellet: & nō destruet ultra i ppetuū. Q uæ res cuiq; patet: nā i oībus mundi
angulis siue partibus: christi tēplum apparet: ubi tātū ad sacrificiū spiritua
liter tendit: quod nō humana ispicit sed diuina: uersat nāq; solū circa dile
ctionē dei: necnō & pximi pp deū: quoꝝ alterum ē ut qsq; deo pareat: & ni
hil prætermittat qd præceperit ideo inqt ecclesiasticus. c. xxxv. c. sacrificiū
salutare ē attēdere mādatis. alterū ut cōmiseratiōe moueat erga oēs: & eorū
idigētiis cōsulat atq; necessitatibus subueniat. Nō quærit ipræsētiaꝝ deus sā
guinē bouis uel pecudis: nō oblationē brutoꝝ: uel odorē thymiamatis: sed
sacrificiū christi atq; odorē bonorū operū: quæ tantū efficiunt pp deū: & ad
deū dirriguntur solū. Hæc autē ut clarius pbētur uera: uel q nō curet neq; ue
Esaias lit deus tēplū prioris cultus. Legant iudæi esaiā. c. lxvi. Hæc dicit dominus
cœlū sedes mea: terra āt scabellū pedū meoꝝ. Q uæ ē ista domus quā ædifi
cabitis mihi: & qs est iste locus qetis meæ: oia hæc manus mea fecit. hoc est:
tēplū qd mihi arbitramini ædificandū a uobis neq; appeto neq; requiro: sed
mea uoluntas solū dirrigit ad christū paupem messiach meū: a uobis icogni
tū atq; despectū: iō seqtur propheta: ad quē āt respiciā nisi ad paupculū: &
cōtritū spiritu: & tremētē sermōes meos: Hic nāq; paupeulus christus fuit: ut
hētur zacharie. c. viiii. Iubila filia syon: ecce rex tuus ueniet ipse paup ascen
dens sup asinā. Cōtritū āt spū dixit: & tremētē sermōes meos: quoniā pro ho
zacharias minibus se moriturū nō ignorabat ut hētur esaiæ. c. liii. attritus est pp scelera
nr̄a & ifra oblatus ē qa ipse uoluit. Iccirco ut hō angore itus affectus q̄maxio
iquit: tristis ē aīa mea usq; ad mortē matthei. xxvi. c. Et cū deprecaret prēm
Lucas ut scribit lucæ. c. xxii. pr̄ si uis trāsfer calicē istū a me uerū tamē nō mea uolū
tas sed tua fiat. Apparuit āt illi angelus de cœlo cōfortans eū. Tunc tremuit
christus sermōes dei: qa factus ē sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis
i terrā: quēadmodū eodē. c. legimus. Q uod āt deus tēplū qd dr̄ a iudæis ædi
ficādum respuat: facile dignosci pōt p ea quæ sequit: esaias: qū dicit: q imo
lat bouē: quasi q iterficiat uirum: q mactat pecus: quasi q excerebret canē: q
offert oblationē: quasi q sanguinē suillū offerat: q recordatur turis: quasi q
benedicat idolo. Legāt isup iudæi trenoꝝ. c. ii. Factus ē dominus uelut ini
Trenorum micus: præcipitauit israel. & ifra: obliuioni tradidit dominus i syon festiui
tatē: & sabbatū: & i opprobrium: & i idignatōem furoris sui reppulit domi
Malachias nus altare suum: maledixit sanctificationi suæ. Itidē malachias. c. i. ait. Nō
ē mihi uoluntas i uobis dicit dominus exercituum: & munus non suscipiā de

manu uestra. Abortu eni solis usq; adoccasum magnum ē nomē meum ī gen-tibus: & in oi loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Hæc eni oblatio munda: nulla alia est: nisi oblatio nr̄a panis & uini: quod ē sacri-ficium corporis & sāguinis christi: quod ubiq; celebratur atq; colitur: nō ifici ens sed mundū ac nitidum faciēs: qui dignus ad illud accesserit. Preterea ma lachias. c. ii. Nō respiciā inqt ultra ad sacrificiū: nec accipiā placabile quid de manu ur̄a. Itē iohel. c. i. periit sacrificiū & libatio de domo domini: luxe tunt sacerdotes & ministri domini: Et īfra. Cubate ī sacco ministri dei: quo-niā īteriit de domo dei ur̄i sacrificiū & libatio. Hoc ipsū multo ante præui-dens esaias. c. i. aduersus iudæos clamitat: Nō offeratis ultra sacrificiū fru-stra: icēsū abhoīatio ē mihi neomeniā & sabbatū: & festiuitates alias nō ferā: iniq sunt cætus ur̄i: Calēdas: ur̄as & solēnitates ur̄as odiuit aīa mea: & facta sūt mihi molesta. Quā ob rē oīa hæc si deus nō curat: si despicit: si ipsi odio sūt: cur putāt iudæi ædificādū eē ab eis tēplū: & illd̄ deo gratū fore & æque charū? Cōgruunt sane ista simul despectis solēnitatibus tēpli & sacrificio: cō tēnatur eorundē & tēplū: necesse sit: & locus pariter atq; ciuitas. Aggeū hoc nō latuit iccirco loquēs de secūdo tēplo. c. ii. inqt. Magna erit gloria domus istius nouissimæ plusq̄ primæ dicit doīnus. Tēplū secūdū aggeus ꝓpheta no uissimū uocat. ex quo facillime ītelligit̄: ꝙ nullū post illud futurū eē debeat. Igit̄ iudæi ꝑquirēdæ ueritatis inertes & minime studiosi: nil mirū si blacte-rant: sicq; ī stulticias īcidunt erroribus circūfusi. Vnde ī tantā ueri ignorantiā uentū est: ꝙ oī iam ab eis rōne reiecta ꝑfecto nō sint hūanitatis noīe iudicā-di. Nemo eni iure hō dici pōt: nisi q recta ducit̄ rōne: & is nāq; solus ē: q ue-ritati adheret: quā si spreuerit: deterior fera ipia merito cēsendus est: ipia et eni quādoq; bonū appetit: sed ueritate deorsum oppressa oē secedit prorsus ab homine bonum.

Sed ne diuagetur longius oratio nr̄a q̄ disceptatō exigat: reuertamur ad id ēt qd̄ iudæus cōtra nos tā audacter iactauit. Dixit ut hieremias testat̄. c. xxxi. messiach tpe ciuitatē ædificatā eē: sed post crucis affixionē christi destructa fuit ciuitas & humi ꝓstrata iacuit. ergo hac d̄ficiēte cōditōe nō fuit uerus mes siach. Inaudirū qdē nō ē loripedē bene currētiū imitari uestigia nō posse: cū id natura sui efficiat: Iudæus qa pedibus gradit̄ ifirmis: quoniā alter ēt alte ro magis cōtractus ē: claudicantē oino eē oportet. Ideo nulli mirū uideri de bear si labit̄: mēs eni eius īstabilis ē: & rōnis ui nulla firmat̄. falsa falsis innc ctit ex quo necesse ē ī aduersa atq; cōtraria multa eū īcidere: & ab eo in oībus quæ agunt̄ errare. At si nobis christianis: q rebus gerēdis quæ ad salutē atti nēt animū præcipitē nō tradimus: q omnē tanq̄ ex nuce nucleū ex scripturis sāctis excutimus ueritatē: aures præstiturus sit facile & ille poterit huiusmōi ueritatis tanq̄ sub palea granum atq; sub terra thesaurū: fructum salutiferū inuenire. Ciuitatē profecto nouā ædificauit christus uerus messiach. ut scri-

Malachia

Iohel

Esaias

Aggeus

R n. ad tertium Hieremiae

Apocalyſis — bitur apocalyſis: c. xxi. Ego ioãnes uidi ſanctã ciuitatẽ ieruſalẽ nouã deſcen
dentẽ de cœlo a deo paratã ſicut ſponſã ornatã uiro ſuo. Hæc nimirũ ciuitas
cæleſte regnum dicit̃. nouã inq̃t quoniã ſanctorũ patrum animæ ante chriſti
mortẽ ob adæ peccatũ ĩcluſæ obſcuro carcere q̃ nuncupat̃ limbus ad eã ullo
pacto accedere nequibant. Sed chriſto mortuo illa optimo cuiq̃ q̃ ex his fi-
nibus exceſſerat aperta patuit: & cũ eo demũ ĩ cæleſtẽ illã ĩtroiuit nouã ieru
ſalẽ: cæleſti uita cæleſtiq̃ beatitudine pfruẽdo qua abdicati ante chriſti mor-
tẽ penitus erãt ſancti oẽs: neq̃ ui aliqua uirtutis: neq̃ ſanctitatis apice: illius
ciuitatis participes eẽ poterãt: niſi deus offenſus adæ peccato miſiſſet uerbũ
Pſalmus — ſuũ cuius aſpſione ſanguinis ſolueret̃ temere atq̃ ſupbe cõmiſſum. huiuſce-
modi ueritas patet. pſalmo. cvi. Miſit uerbũ ſuum & ſanauit eos & eripuit
eos de interitionibus eorũ. Neceſſe eni erat ut ĩfinita offenſa ab ĩfinito lueret̃
& hac uia uel ordine aperiret̃ porta fælicitatis æternæ. Deſcẽdit uerbũ & aſ
Pſalmus — ſumpſit carnẽ quæ cruci affixa ciuitatẽ ſãctorũ patrũ animis ædificauit chri
ſtus hic fuit deus & homo. ideo ſcribit̃ pſalmo. cxxvi. Niſi dominus ædifica
uerit domũ ĩ uanũ laborãt q̃ ædificant eã. Vana oĩa erant & irrita ad eã con
ſequẽdã profecto ante chriſti ſuppliciũ atq̃ mortẽ: iccirco ſequit̃ uanũ ẽ uo-
bis ante lucẽ ſurgere: hoc ẽ ante chriſtũ: q̃ lux illa uera ẽ quẽadmodũ legimus
apud ioãnẽ: c. viii. Ego ſum lux mũdi: q̃ ſeq̃t̃ me nõ ambulat ĩ tenebris: ſed
Ioannes — hẽbit lumẽ uitæ. de qua ẽt ſcribit̃ eiuſdẽ. c. i. erat lux uera quæ illumiat oẽm
hominẽ uenientẽ ĩ hũc mundũ. Sedebãt p̃res illi abraã iſaac & iacob: ac cæ-
teri ſimiles ĩ lymbo hoc ẽ ĩ tenebris & umbra mortis expectãtes hãc lucẽ ad re
uelationẽ ſuã: & gloriã plebis iſrael: ut eorũ dirrigerent̃ pedes ĩ uiã pacis at-
q̃ ſalutis æternæ. Neq̃ ſurgere poterãt: niſi prius ex ipſo tenebroſo domici-
lio chriſtus uirtute diuinitatis ſuæ illos eduxiſſet ad nouã illã atq̃ cæleſtẽ ci-
uitatẽ ieruſalẽ. Iccirco eodẽ pſalmo legit̃: ſurgite poſtq̃ ſederitis: ſurrexerũt
enĩ præcedente chriſto: q̃ erripuit eos de tenebris: & uĩcula eorũ dirupit quẽ
Pſalmus — admodum ſcribitur pſalmo centeſimo ſexto.

Iudæus hæc audiẽs caninis fremit dẽtibus aduerſũ me: nõ patit̃ æquo aĩo q̃d
dixeri patres illos ĩ obſcuro carcerẽ ac tenebroſo fuiſſe ĩcluſos: neq̃ inde egre
di potuiſſe: niſi chriſtus ſuũ obiret diẽ. Arbitrat̃ deũ hac ueritate offendi at
q̃ diuinæ iuſticiæ detrahi non parum: quippe qui rõnis lumine orbatus nec
intueri quicq̃ perſpicue: nec recte iudicare poteſt. At ſi in animum ĩduceret
ſcripta ſanctorum uatum diſcutere nobis tam imprudenter non obiectaret:
q̃ ueritate quam ſequim offenderetur deus quin potius deum ab ipſo offen-
ſum cognoſceret: deſereretq̃ inueteratum perditionis iter nõ minus erũnoſũ
Nota de lymbo — ac miſerum q̃ damnabile atq̃ perditum. Quapropter ueritatẽ hanc diligen
ti præſcrutemur examine: ut quod diximus non fictum non ſuperſticioſum
ſed uerum uideatur omnibus atque ſanctum: quod plane cognitum ſpero
pulchram mihi & laudabilem cõtra aduerſarios meos uictoriam allaturum.

Legit̃ nãq; abraæ fuisse prædictum geneseos.c.xv.se ad patres suos eẽ iturũ. Genesco
Ibi enim sic scribitur: ibis ad patres tuos in pace sepultus in senectute bona Abraam
Hæc de morte abraæq; dicta sint satis abunde constat. Iturus erat igit̃ post
mortem ad patres suos abraã: sed patres eius ut elarum est fuerunt extra gre
gem domini sabbaoth: qppe qui idola uenerabantur & adorabãt: quẽadmo
dũ habet̃ iosue.c.xxiiii. Hæc dicit dominus deus transfluuiũ habitauerunt Iosue
patres uestri ab initio thare pater abraã & nachor & seruierunt diis alienis.
Q uo peccato cum nullum detestabilius sit apud deum deoq; magis infensũ
congruũ erat diuinæ iusticiæ ut in eo scelere mortuos i æternum supplicium
destinaret: in quo mortuus abraã uir sũma iusticia atq; uirtute præditus: ut
cum perditis moraretur iniqum esset & impium & nihilominus ei dicit̃. Ibis
ad patres tuos & sequitur in pace quomodo in pace si in infernum ad patres
suos ingressus foret ubi nulla pax nulla quies sed labor continuus ac sempi/
ternus dolor. Q ua ex re nisi loci fiat distinctio uerba ueritati non congruũt
Ibis ad patres tuos hoc dixit habita ratione descensus ut omnes percipiant:
nullum hominem per id temporis quacũq; esset uirtute insignitus bonitate
atq; morum præstantia potuisse ad æternam illam patriam uita functũ ascẽ
dere. descendebat tamen ad locum medium inter beatos atq; perditos spiri/
tus ubi uisione diuina abdicatus & tenebris obuolutus tantum nihil patie/
batur mali. Iccirco quando dicitur ibis ad patres tuos additur in pace: ne
quis sibi iure aliquo suaderet aut ad æternam uitam aut ad æternam mortẽ
esset iturus. Et cum deus æquissimus iudex sit par pari referat necesse ẽ ma/
lis ac impiis mortem bonis ac pietati seruientibus uitam. Ideo diuinæ æqui
tati conueniens extitit ut quandoque deus primi parentis nodũ peccati sol
ueret: quo natura omnes infecti sunt ut ex illo ergastulo eruerent̃ omnes ani
mæ iustæ fruerenturque luce atq; beatitudine æterna. Venit ut diximus uer/
bum dei: hoc est dei filius deus & homo medius iter deum & hominem ut ex
illo medio loco aspersione sanguinis sui abraam ac cæteros patres optimos Psalmus
ad sempiternam gloriam euocaret: ut scribitur psalmo.cvi. eduxit eos i uiã
rectam ut irent in ciuitatem habitationis. Et apud oseam.c.v. Ego capiam
& uadam: & tollam & non est qui eruat: uadens reuertar ad locum meum:
hoc est ad cæleste atque perpetuum regnum. Hæc nos esaias docuit capitu/
lo.lxi. Et nunc qui redempti sunt a domino: reuertentur & uenient in syon
laudantes: & læticia sempiterna super capita eorum: gaudium & lætitiam
tenebunt: fugiet dolor & gemitus: ego ego ipse consolabor uos. Et nunc ait
hoc est tempore christi quando descendit ad lymbum inquiens attollite por
tas principes uestras & eleuamini portæ æternales: & introibit rex gloriæ. Psalmus
psalmo.xxiii. Et psalmo.cvi. contriuit portas æreas & uectes ferreos confre Psalmus
git & suscepit eos de uia iniquitatis eorũ hoc est de uia maculæ originalis.
Et sequit̃ esaias: redẽpti a domino sancti scilicet pr̃es recepti a christo p asp Esaias.

sionē sanguinis sui. Et reuertent̄ supple ad dei grām: qua natura humana ꝓpter lapsum primoꝝ parētū priuata fuerat. Et uenient̄ in syō laudātes: hoc ē i paradisum magnificātes deū. Q đ aūt syon cælestē patriā sonet p ea quæ sequunt̄ facile discimus: & lætitia sempiterna sup capita eoꝝ: gaudium & lætitiā tenebunt fugiet dolor & gemitus: hæc recte applicari nō possunt nisi fælicitati æternæ: ubi sine fine læticia inest: & dolor nullus uel gemitus. Hac ēt i
Psalmus struimur ueritate psalmo. viiii: ubi dicit̄ psalite domino q habitat in syon:
Iohel hoc ē i cœlo. Et apud iohelē. c. iii. Et scietis qa ego dominus deus uester ha
Psalmus. bitans in syon hoc ē in cælesti pña. Ideo psalmo. cxxxxi. scribitur: elegit dominus syon & elegit eā in habitationē sibi. Et esaias. c. lvi. tenētē fœdus meum: adducā eos in mōtē sanctū meū ad uitā scilicet æternā. Q uod etiā docuit paulus scribens ad hebræos: c. xii. Accessistis ad syon montem & ciuitatem dei uiuentis ierusalē cælestem.

Psalmus Redemit itaq; christus aīas eoꝝ patrum ut dictum ē quod ēt attestat̄ ꝓpheta: psalmo. cvi. Cōfiteant̄ domino misericordiæ eius: & mirabilia eius filiis hominum qa satiauit aīam inanē: & aīam esurientē satiauit bonis & sedētes i tenebris & umbra mortis. Inanē dixit atq; esurientē: quādoqdem in lymbo sanctoꝝ animæ desiderātes illā cælestē curiā nihil ad ipsam cōsequēdā poterant opari. Et sequtur sedētes in tenebris & i umbra mortis q locus ab effectu mortis umbra dicit̄: ex quo infert̄ illū nō eē locum dānatoꝝ. Et infra in eodem & clamauernnt ad dominū cū tribularent̄: & de necessitatibꝫ eoꝝ liberauit eos & eduxit eos in portū uoluntatis toꝝ ad ppetuā uidelicet pacē: hoc illđ ē quod trenoꝝ. c. iii. scribit̄: inuocaui nomē tuū de lacu nouissimo uocē meam audiisti: ne auertas aurē tuā a singultu meo & clamoribus: appropinquasti in die quando inuocaui te: dixisti: ne timeas. Iudicasti domine causam animæ meæ redēptor uitæ meæ. Veritas hæc præterea illustrat̄ p ea quæ scribūtur geneseos. c. xxxv. de isaac & diacob. c. xxxxviiii. q mortui appositi sūt ad populū suū. Nō legit̄ qđ i sacra scriptura legis antiquæ q; isti uel cæteri similes a deo unq̄ cælesti pña donati fuerint. Scribit̄ eni ibidē: obiit isaac:
iii. Re. ii. obiit iacob & appositus ē ad populū suū. Itē de dauid sic legitur. iii. re. c. ii. Dormiuit igit̄ dauid cū pribus suis: adā scilicet abel seth noe melchisedech abraā atq; mose & cū plurimis aliis atq; sanctissimis mulieribꝫ salutē suā atq; redēptionē expectātibꝫ: quēadmodū legit̄ psalmo. xxxviiii. Expectās expectaui dominū hoc ē christū & intēdit mihi: & exaudiuit præces meas: & edu
Psalmus xit me de laeu miseriæ & de luto fecis: hoc est de lymbo q ꝓpter obscuritatē lacus miseriæ: & ꝓpter priuationē diuinæ maiestatis lutum nuncupatur.

Iacob Iacob insuper patriarcha uir sanctus qum uidisset uestimentum ioseph: ait: tunica filii mei est: fera pessima comedit eum: bestia deuorauit ioseph: descendam ad filium meum lugens in infernum. Scribitur hoc geneseos: c. xxxvii. Erat ioseph adolescens mitis ac mäsueti ingenii: & optimæ idolis

futuræ ꝓbitatis diligebatur a patre præ cæteris eius fratribus: & itidẽ ipse a
deo illum amari nouerat. Hic ereni per somnia sibi diuinitus tradita ꝑmulta
uaticinatus est: ex quo nõ congruebat diuinæ clemẽtiæ ut bonis moribus &
optimis institutis præditus locum ꝑditoꝝ hoium adiret. Ait tamẽ iacob de
scẽdam ad filiũ meũ lugens in infernũ: descendam inqt non aũt ascendã. Et
in infernũ: nõ ad cælestẽ gloriam. Hac igit̃ rõne facile ꝑcipit̃ infernũ in quẽ
persuadebat sibi iacob filiũ descendisse domiciliũ quoddã eẽ inter beatorũ
locũ atq; spirituũ dãnatoꝝ. Neq; sepulchrũ uel foueã itellexit uir dei iacob
ut iudæi asserũt: nã geneseos. c. xxxxii. ait ipsemet loquẽs de beniamin filio Geneseos
si qd ei aduersitatis acciderit i terrã ad quã ꝑgitis: deducetis canos meos ad
inferos: hoc ẽ deorsum ad patres ueteres & antiquos. Scribit̃ eni iob. c. vii.
q descẽdit ad inferos nõ ascẽdet. Iacob uir sapiẽtissimus qũ dixit descẽdam
ad filiũ meũ lugẽs in ifernum rõnem nõ habuit corporis sed animæ cum a be
stia corpus filii deuoratũ crederet: nam si fera pessima deuorauit ioseph: ut
ipsi persuaserant filii: quomodo dixit descendam ad sepulchrum quod non
erat uel ad foueam quam non credebat.

Q d' aũt infernus dicat̃ lymbus nos admonet ꝓpheta psalmo. xv. Nõ dereli Psalmus.
ques ait aĩam meã in inferno. Hoc qdẽ in loco infernus neq; sepulchrum ne
q; fouea dicit̃: quãdoqdẽ aĩa nõ in sepulchro uel fouea icludat̃. Neq; locus
æterni supplicii dici põt: cum aĩa ibidẽ a deo derelicta penitus sit atq; deser
ta: & tamẽ dicit̃ ibi: nõ derelinques aĩam meã in iferno: hoc autẽ dictum est
ad ostendẽdum locum medium iter paradisum & ifernũ. At iob uir sanctissi Iob
mus clarius nobis q; ifernus lymbus nuncupet̃ ostẽdit. c. xiiii. Inquit enim.
Q uis mihi hoc tribuat ut in iferno ꝓtegas me & abscõdas me donec ꝑtranse
at furor tuus: & cõstituas mihi tẽpus i quo recorderis mei. Hoc sane in loco
lymbus apte demõstrat̃. Dicit̃ nãq;. Q uis mihi hoc tribuat ut in iferno ꝓte
gas me & abscõdas me donec ꝑtrãseat furor tuus: hoc ẽ nemo nisi tu in lym
bo me tueri atq; defendere poterit usquequo nõ secedat furor tuus a me idest
priuatio beatitudinis æternæ ꝓpter originale peccatũ. Seqtur iccirco: & cõ
stituas mihi tẽpus hoc ẽ passionis christi: in quo recorderis mei: hoc ẽ ex lym
bo educẽdo me ad uitã beatã. Ideo seqtur ꝓpheta. Expecto donec ueniat im
mutatio mea idest de loco tenebroso ad locũ lucidum & amænũ. Et uocabis
me hoc ẽ de lymbo. Et ego respõdebo tibi: idest te sequendo in uitã æternã.
Opi manuũ tuaꝝ porriges dexterã: mihi uidelicet q sum opus manũ tuarum
porriges potentiã tuã: ex ipso carcere me exttahẽdo. Et seqtut. Curasti iniq
tatẽ meã: peccatũ meũ scilicet originale purgasti aspsione sanguinis christi.
Declarat̃ hoc ẽt ab eodẽ nõ minus dilucide. c. xvii. inqt eni. Si sustinuero
infernus domus mea ẽ: & i tenebris straui lectũ meũ hoc ẽ si angores meos at
q; angustias æquo animo ꝑferam domiciliũ meum lymbus erit: & i tenebris
straui lectulum meum: idest & i eodem loco posui quietem meam. Sic enim

Iob cócludere uoluit si sollicitudines meas atq; mærores minus patiéter tule
ro: in inferno erit domus mea hoc é non in lymbo sed in dánatione æterna.
Ideo sequit̃ in ꝓfundissimũ infernũ descédent oía mea: in locũ scilicet per/
ditoꝝ q oium ꝓfundissimus est: quod magis sequédo declarat: putasne sal/
tem ibi erit requies mihi: hoc est minime quoniam in iferno qui locoꝝ oium
profundissimus est nulla est redemptio:

zacharias Insup ueritas hæc de qua loqmur zachariá nó præteriit.c.viiii. Tu quoq; i sá
guine testaméti tui emisisti uinctos tuos de lacu i quo nó est aqua: hæc ut de
messiach dicant̃ inficiari iudæi nequeũt: ná paulo supius dicit̃. Exulta satis
filia syon iubila filia ierusalé: ecce rex tuus ueniet iustus & saluator: sup qui/
Schola iu bus uerbis schola iudaica docet & iprimis solomó eius rabi hæc intelligi oía
daica. de rege messiach. Et sequit̃ postea tu quoq; in sanguine testaméti tui emisisti
Rabi so: uinctos de lacu in quo nó est aqua. His sane uerbis ꝓpositum de quo agitur
mirũ in modũ illustrat̃. Ait enim: Tu quoq; o messiach in sanguine qué scili
cet in crucis affixione effudisti testamenti tui hoc é legis tuæ mysteriũ cófir/
masti eduxistiq; de lacu uinctos: de lymbo uidelicet antiquos pẽs in quo nó
est aqua idest nulla pena sensus sed dãni. Et scribit̃ ibi testaméti tui hoc é ut
diximus legis tuæ: quéadmodũ uidimus supra ubi de lege noua scripsimus.
Psalmus. fœdus pactũ atq; testamentũ legé significare omnino ut habet̃ ẽt psalmo.x
Psalmus. xxxviiii. Peccatori aũt dixit deus quare tu assumis testamentũ meũ p os tuũ
Et psalmo.lxxxviii. disposui testamentũ electis meis hoc est legem meam.
Sed cur a nobis terit̃ tempus iudæis huiusmodi ueritaté p ꝓphetas ostédédo
quádoq dem & ipsi eá ipsam a doctoribus suis ampliore atq; clarioré habeát
Psalmus Ná psalmo.xxxxviii. sup his uerbis quique terrigenæ & filii hoium simul in
unũ diues & pauper glosa hebræa inqt. Q uiq; terrigenæ isti sunt filii adæ.
Glosa he/ Filii aũt hoium isti sunt hoies a noe usq; ad abraã. Diues uero é ille q sacra le
bræa. ge instructus é. Pauper aũt q legé pfecte nondũ habet. Simul in unũ hoc est
q ambo diues & paup descéderũt ad infernũ. Vult enim hæc glosa q instru
ctus lege: hoc est faciens legem descédat ad infernum: q de pditoꝝ loco nec
quidem dici nec cogitari debet. Diuinæ náq; iustitiæ incógruũ foret q exe/
quentes legis mandata pari pæna mulctarent̃ ut mali. Igit̃ qum dixit diues
& pauper descéderũt ad infernũ intellexit locũ mediũ inter paradisum & in
fernũ. Et licet paup ille hoc est legé renués ad dánatoꝝ locũ descéderit: uo/
luit tamé glosa ista apte ostédere: q neq; malus neq; bonus q̃cũq; iste bonita
Geneseos. te circũmunitus fuisset: æterná illá adipisci btitudiné poterat. Ité geneseos.
c.xv. sup istis uerbis. Tu aũt ibis ad pẽs tuos i pace sepultus i senectute bo
na: ait rabi amó pẽs abraæ idoloꝝ cultores erát & descéderũt ad ifernũ: igit̃
& abraã: hæc ille. Q d̃ qdé itelligédũ nó é de pditoꝝ loco sed de loco medio
iter paradisũ & ifernũ q alius nullus é nisi qué nos lymbũ dicimus & appella
mus: quéadmodũ supius ubi de abraã attigimus cóstitit legétibus accurate:

Istud ipsum afferunt iudæi de mose sup'eo. Iustus perit in iustitia sua: eccle/
siastes.c.vii. Aiunt enim hæc uerba scribunt de mose: q filio cuiusdam mu
lierculæ similis extitit: quæ cū grauida foret quodā accusata crimine: & itru
sa catcere peperit filiū: qua mortua incarceratus remāsit puer. Rex uero ci/
uitatis cū inde animi causa pambularet: adultus iam puer magne rex inquit
hic natus sum: & educatus adhuc istic maneo: cur his tenebris inuolutus op
primor. Tunc rex ait: pptet peccatū matris tuæ. Cōstat itaq; p hæc hebræo
rum dogmata sanctoꝝ patrum animas ante mortem christi ad paradisū nō
ascēdisse. Neq; cogitare fas ē q; ad æterni supplicii locum plapsi fuerint: cū
mandatoꝝ dei essent iusti executores ac uiri sancti. Erat igitur locus ab istis
separatus omnino in quo habitantes illi expectabant lumen regis messiach. Beresit
Hoc habet etiam apud talmuthistas in beresit raba. ubi quærit quid illud raba.
significet danielis.c.ii. Et lux cū eo est: respondet rabi abba: lux ista ē regis
messiach: quam p illo ac illius generatione posuit deus sub sede maiestatis Rabi osua
suæ. Item in eodem codice dicit rabi osua. Contuli mecum angelo ad por/
tam inferni quodam die: & cum introiisset ille inferni locū metiri uolēs: cū/
q; id exequi nō potuerit inde exiit. Rursus alio die infernum uectus cum iter
caperemus: messiach nobiscū ad inferni portā pariter se recepit. Ibi uero q
a derant circūspiciētes locū undiq; illucescere: tanto illustrati lumine aiūt ab
his tenebris qdem liberabimur a messiach: queādmodū scriptum ē oseæ.c. Oseas
xiii. De māu mortis liberabo eos: de morte redimā eos: ero mors tua o mors Psalmus:
ero morsus tuus inferne. Et psalmo.xxxv. Apud te ē fons uitæ: & in lumie Esaias.
tuo uidebimus lumen. Et apud esaiam.c.ii. Domus iacob uenite: & ambu/
lemus in lumine dei nostri: necnon &.c.lxi. Redēpti a domino reuertentur
& uenient in syon cū laude & lætitia sempiterna sup capita eoꝝ. Hoc illud
est quod legit abachuc.c.iii. Abscidet de ouili pecus: & non erit armentū Abachuc.
in præsepibus hæc ille. Insup rabi iuda filius Amon: sup his uerbis quæ scri Ra.iuda.
bunt ecclesiastes.c.vii. Cōsidera opa dei q; nemo possit corrigere: quem ille Ecclesia/
despexit inqt: qua hora deus adam creauit: cūctas ei arbores paradisi osten stes.
dens respice inqt q̄ pulchetrima sint oia quæ tui causa feci: caueas cōtra uo
luntatē meā aliquid agas: quando qdem nemo te redimere poterit nisi iustus
ille cui mortis causam præbueris: de quo zacharias.c.viiii. loquitur. Ecce zacharias
rex tuus ueniet iustus & saluator: hæc doctor iste: Iustus āt hic atq; saluator Rabi so.
(ut dicit rabi solomō) utq; rei ueritas ē nullus alius ē nisi rex messiach.

Vidimus itaque non obscure & per prophetas atque doctores hebræos exire
non potuisse animas illorum patrum ex lymbo quod apud iudæos sub/
urbium inferni dicitur: nisi messiach diuino suo lumine extraxisset: qui
per ecclesiasticum dixit.c.xxiiii. penetrabo inferiores partes terræ: & inspi Ecclesia/
ciam omnes dormientes & illuminabo omnes sperantes in domino. Iccirco sticus
ab esaia etiam dictū est capitulo.lx. Et ambulabunt gentes in lumine tuo: & Esaias.

Paulus aposto.

reges in splẽdore ortus tui. Reges appellat antiquos illos patres q̃ alios i dei cultu atq; religione regebãt. Non ignorauit hæc paulus iccirco ad ephesios c.ii. scripsit. Cũ essemus mortui peccatis conuiuificauit nos deus in christo cuius gratia estis saluati & corresuscitari: & cõsedere fecit i cælestibus. Necnon &.c.ii.ad colossenses. Et uos cũ mortui essetis in delictis & præputio carnis uestræ conuiuificauit cum illo donans uobis oĩa delicta. Delẽs q; aduersus nos erat chirographũ decreti: quod erat cõtrarium nobis: & ipsũ tulit de medio: affigens illud cruci: expolians principatus & potestates traduxit cõfidenter palam triũphans illos in seipso. Delens inqt scilicet christus. Chirographum decreti: hoc est obligationẽ peccati originalis: affigens illud cruci: quoniam p passionem christi & sanguinẽ illud ad æternam uitã confe quendã solutũ est quod esaias prædixit.c.liii.posuit dominus iniquitatem omniũ nostrum: idest peccatum origĩnale: & sequitur paulus. Expoliãs pricipatus & potestates demonũ scilicet. Traduxit cõfidẽter: idest ad cælestem beatitudinẽ fusis demonibus: palam triũphans illos in seipso: proper eius diuinam uirtutem scilicet illos antiquos patres de hostibus suis triumphare uoluit. Q uare satis supq; ueritas patuit: quã iudæũ solito ausu temerario i ficiari non puduit: q; christus hoc est merito atq; uirtute sanguinis sui eduxerit tanq̃ dominus fortis & potẽs atq; rex gloriæ antiquoꝝ patrum aĩas ex illo tenebroso ergastulo. Illi qdem ob peccatum primoꝝ parentũ: nullo pacto inde nisi christus messiach mortẽ subiisset ad fruendã cælestem patriam poterant se cõferre. Hoc itaq; modo hoc ordine saluator noster patribus illis: ac oibus in se credẽtibus ædificauit ciuitatẽ dei: quã hieremias.c.xxxi. scribit domino ædificandã ad honorem uidelicet atq; gloriam christi: q; dominus est & deus oium: cui uirtutes cœlorũ subiiciunt oẽs atq; obædiunt. Cõfirmat hoc paulus ad colossenses.c.primo. Q uia in ipso cõplacuit oẽm plenitudinẽ inhabitare: & p eum recõciliari oĩa in ipsum pacificans p sãgui nem crucis eius: siue quæ in terris: siue quæ in cœlis. Et q̃q̃ p se quilibet ante mortem christi ab originali peccato accepta circũcisione purus ac nitidus esficeret: erat tamẽ diuina uisione indignus: illa etenim solũ incisio præpucii aĩas ab æterno supplicio tuebat. Hoc iudæi ipsimet refellere nequeũt: cum in oratione quã circũcidendo pueros utunt istud ipsum dicant & fateãtur. Sic enim ab eis dicit anteq̃ circũcidat infans. Baruch atta adonai heloenu melech haholam al amilla. Q uæ uerba latinæ sonant: benedictus tu dominus deus noster rex mundi supra circũcisionẽ. Tũc circũciso puero: hæc dicunt etiã ab eis. Benedictus dominus deus noster q sanctificauit dilectũ ex utero: & præceptum in carne sua posuit: & posteritatem suã signauit signo fœderis sancti. Iccirco merito huiusmodi deus uiuus pars nostra: & fortitudo nostra: mandauit eruí dilectum semen sanctum consanguinitatẽ nostram ab inferno ꝑpter fœdus suũ: quod in carne nr̃a posuit: benedictus dominus

Hieremias

Oro quam iudæus eit cũciditur.

iniens pactū ſine fœdus:hæc illi. Ex qbus clarum eſt ꝙ infans octo dies na/
ctus non aliquo iſectus peccato erui ab inferno dicit̃:ergo aliqua fuiſſe cō
ſtat peccati macula uel obnoxiū nel inqnatum:non aūt actuali: quoniā nul
lum actuale peccatum infanti octo dierū aſcribi pōt:patet ergo ueritas quā
ſequimur quam prædicamus igitur originali: quæ uirtute circūciſionis peni
tus delebatur.

Huiuſmodi nāq; gratiæ baptiſma ſuffectum eſt: de quo eſaias. c. xii. prædixit Baptiſma.
dominus factus eſt mihi in ſalutem: hautietis aquas in gaudio de fontibꝰ ſal Eſaias.
uatoris: & dicetis in illa die cōfitemini domino & inuocate nomē eius. Itidē
ezechiel. c. xxxvi. Effundā ſup uos aquam mundā: & mūdabimini ab omni Ezechiel.
bus inqnamentis ueſtris: & ab uniuerſis idolis ueſtris mū dabo uos: & dabo
cot uobis nouū & ſpititum nouū ponam in medio ueſtri. Itē iohel. c. iii. erit Iohel
in die illa ſtillabunt montes dulcedinē hoc ē gratiā ſpiritus ſancti quā uirtu/
te baptiſmatis ſacerdotes chriſti uolētibus confetūt. Montes enim in ſacris
litteris ſacerdotes ſæpius ſonant: ut habet̃ eſaiæ. c. xxxxviii. & ponam oēs
montes meos in uiā: hoc eſt prælatos uel pontifices in uiā ſalutis atq; beati/
tudinis æternæ: iccirco ſequit̃. Iubilate mōtes laudē quia cōſolatus ē domi/
nus populū ſuū. Et colles fluent lacte ſequit̃ iohel ideſt principes ac populi
chriſtiani aſſequent̃ tunc oēm aiarum ſuarū puritatē: quod p ſubſequenria
uerba oſtendit̃. Et p omnes riuos iuda ibunt aquæ p omnes ſcilicet chriſti ſa
cerdotes ēt inferiores baptiſma cōcedetur & dabit̃. & fons de domo domi/
ni egredieī hoc eſt de eccleſia ad oēs credētes in eā. De quo fonte ſcribit̃ io
annis. c. iiii. Aqua quā ego dabo ei fiet in eo fons aquæ ſaliētis in uitā æter/
nam. & irrigabunt torrentē ſpinarū quoniā infideles q̃plurimi q p diuerſos
errores ac uarios pcurrebant ſupplices ipſum omiſſis ſupſtitionibus ſuſcepe
runt. Zacharias inſup. c. xiii. iſtud ipſum docuit. In die illa erit fons patenſ
domui dauid & habitātibus ierufalē in ablutionē peccatoris & menſtruatæ.
patens inqt quoniā omnibus ad baptiſma cofugientibus fideliter: illud tra/
ditur eccleſia nāq; nulli ſalutis gremium claudit: & ſequit̃ in ablutionē pec/
catoris & menſtruatæ ideſt ꝙ cuiuſcūq; ſexus hoīes baptiſmatis aqua ſe ab/
luere atq; purificare debeāt. Hæc enim plena & uniuerſalis eſt gratia quā ſuo
tempore circūciſio nō habebat: ipſa nāq; ad uiros tantū & nō ad mulieres at
tinebat: queādmodū baptiſma in præſentia opatur & facit tam erga uiros q̃
mulieres. Item zacharias. c. xiiii. In die illa exibunt aquæ uiuæ de ieruſalem zacharias
mediū earū ad mare orientale: & mediū earū ad mare nouiſſimū. Aquæ eni
baptiſma ſignificant. Viuæ ideo dicit quoniā cū eēmus mortui peccato ori
ginali ſcilicet & actuali uiuificauit nos deus in chriſto: hæc paulus ad ephe/
ſios. c. ii. Et ſequit̃ ꝓpheta: medium earū hoc eſt uirtus baptiſmatis: & dici Paulus
tur medium eo ꝙ uirtus in medio duoꝝ extremoꝝ ſemper cōſiſtit. Ad mare
orientale & ad mare nouiſſimum: quia ab ortu ſolis uſq; ad occaſum baptiſ/

ma opaẽ uim atq; naturã suã purificandi aias ab omni labe atq; macula pec/catoꝝ. De hoc eni diuino munere atq; uirtute baptismatis iosephus iudæus istoricus libro. xviii. ãtiqtatis iudaicæ. c. xiiii. inqt: Ioãnẽ q uocabaẽ bapti sta herodes occidit uirũ ualde bonũ: q præciebat iudæis uirtuti opam dare: iusticiã colere in deũ seruare pietatẽ Et p baptismũ in unũ coire. Tũ demum baptismũ acceptabile fore. Si nõ solum ad abluenda peccata sumaẽ: uetum etiam ad castimoniã corporis atq; ad animæ iusticiã purificationẽq; seruet: omniũq; pariter uirtutũ uelut signaculũ & custodia quædã fidelis habeatur. Virtutem huiusmodi sacramenti uel mysterium populũ suũ deus ante christi

Numeri aduentũ noluit ignorare. Præcepit nãq; ipse numeri. c. xviiii. dicens omnis qui tetigerit humanæ animæ morticinũ: & aspsus hac cõmixtione nõ fuerit polluet tabernaculũ domini & pibit ex israel: quia aqua expiationis non est aspsus imundus erit: & manebit spurcitia eius sup eum. Morticinum eni hu manæ animæ dixir nõ corporis ad ostendẽdum originale peccatum propter quod anima mortua diciẽ cum diuinæ maiestatis uisione priuetur. Et q hac cõmixtione scilicet aqua uel oleo sancto uel uerbis ab ecclesia istitutis quod est baptisma nõ fuerit aspersus polluet tabernaculum domini hoc est seipsũ

Paulus Inqt enim paulus. i. ad corinthios. iii. Nescitis q̃a templũ dei estis. & paulo infra templũ enim dei sanctũ est: quod estis uos. Et peribit ex israel: quoniã nõ erit receptus a deo. Et quia aqua expiationis: idest baptismate quod ab originali peccato expiabilem aiam reddit aspersus non fuerit imundus erit: & manebit spurcitia eius sup eũ: hoc est labes originalis peccati. Iccirco pau

Paulus lus ad ephesios. c. v. air christus dilexit ecclesiam: & seipsum tradidit p ea: ut eam sanctificaret mũdans eam lauacro aquæ in uerbo uitæ: ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam nõ habẽtẽ maculã aut rugã: sed ut sit sancta & i macularaQ uæ pfecto ecclesia tẽplũ illud ẽ de quo zacharias scripsit. c. vi.

zacharias Ecce uir oriẽs nomẽ eius: & subter eũ orieẽ & ædificabit tẽplũ domino. Frustra igiẽ circa incisionẽ præputii laborat iudæus si baptisma nõ accæperit in uerbo uitæ hoc est in uerbo pris & filii & spiritus sancti: quẽadmodũ scri

Paulus bit paulus ad galathas. c. v. nam in christo iesu neq; circũcisio aliquid ualet neq; præputiũ: sed fides quæ p charitatẽ operatur. Et idem ad philippẽses. c. iii. Nos enim sumus circũcisio qui spiritu seruimus deo & gloriamur in chri

Deutero/nomii. sto iesu nõ in carne fiduciã habentes. Ideo deuteronomii. c. x. legiẽ. Circũ/cidite igitur præputium cordis uestri: & ceruicem uestram ne induretis am/plius: quia dominus deus uester ipse est deus: deus deoꝝ & dominus domi/

Hieremias nãtium: deus magnus potens & terribilis. Et apud hieremiam. c. iiii. Hæc enim dicit dominus uiro iuda & habitatori ierusalem: nouate uobis nouale & nolite serere super spinas. Circũcidimini domino & auferte præputia cor dium uestrorũ uiri iuda & habitatores ierusalem: ne forte egtediaẽ ut ignis indignatio mea & succedatur & non sit qui extinguat ppter maliciam cogi/

tationum uestrarum. Hæc non recte perscrutatur iudæus: quorum sensum si p
ciperet præparatum proculdubio & expeditum se haberet ad suscipiendũ ba
ptismatis sacramẽtum. quod quia negligit atq; spernit ab eo non secedit ira
domini: neq; poterit unq̃ eam attingere ciuitatem nouam ierusalem: quam
christus uerus messiach sanctis illis patribus aspersione sanguinis sui de ho/
stibus triumphando gloriosissime ædificauit.

Sed euectus sum fortasse ueritatem ostendẽdi studio longius q̃ uolueram cũ
eẽt mihi intentio cum iudæis ulterius nõ certare: quoniam frustra cantilena
omnis effunditur quando canitur surdis: tum quia liquido demõstrauimus
christum nostrum fuisse uerum messiach. Et quædam insuper ad hæc acces/
serunt disceptanda: quibus accumulate discussis: quilibet nouit quæ supsti
tiones iudæi æstimant: non tantum supstitiones non cẽ: uerũetiam magnum
esse fidei sacramentum: & animarum saluti omnino fore necessarium. Et q̃q̃
hæc uisa & intellecta sunt idoneis testibus ac sũma ratione: inquieti adhuc p
ficiscunt iudæi: & in me furiunt aliud nobis indicentes bellum: sed quẽad/
modum & de aliis grauioribus uictores extitimus: de isto etiam fusis aduer
sariis uictoriam nos adepturos esse non ueremur quæcũq; enim cõtra me at
ma coniiciant non exhoreo: uicit semper ueritas fraudes omnis atq; astutias
& q̃uis inexcogitata quandoq; certet in se tamen uirtutis tantum habet: ut
ea utentibus referat semper cum fœlicitate uictoriam. Arma eni militiæ no
stræ non carnalia sunt ut inquit paulus. ii. ad corinthios. c. x. sed potentia
dei ad destructionem munitionum consilia destruentes: & omnem altitudi/
nem extollẽtem se aduersus scientiam dei. Volunt nãq; inconsideratis litte/
rarũ sensibus christum adhuc pbare non fuisse dei nũciũ siue a deo messiach
irretire se tantum sinunt litterarum sono & non disciplina quod pniciosum
est atq; detestabile apud uirum de sacris litteris benemeritum.

Inquiunt sane legimus apud esaiam atq; micheam propheta pmulta fore mes Ar. iudæ.
siach tempore: quæ adhuc cum effectum suum sortita non fuerint: igitur il/
le non fuit uerus messiach. Dicit enim esaias. c. ii. erit in nouissimis diebus Esaias.
præparatus mons domini in uertice montium & eleuabitur super colles. Et
fluent ad eum omnes gentes & ibunt populi multi & dicent: uenite ascenda
mus ad montem domini: & ad domum dei iacob & docebit nos uias suas &
ambulabimus in semitis eius: quia de syon exibit lex & uerbũ domini de ie/
rusalem & iudicabit gentes & arguet populos multos. Et conflabũt gladios
in uomeres & lanceas suas in falces. Non leuabit gens contra gentem gladi
um nec exercebuntur ultra ad prælium. Et micheas. c. iiii. hisdem utitur uer Micheas.
bis pariter atq; sententia: ex qbus ait iudæus quattuor colligi possunt chri/
stum non fuisse uerum messiach. Primum quoniam ipse non fuit in ultimis Prima ar.
diebus ab eius enim natiuitate ad hunc usq; diem fluxerunt anni mille & qn
genti: & adhuc supersunt & alii & fortasse multo plures: igitur ille non fuit

Secunda argu nerus meſſiach. Secũdum: mons de quo hic loquunt̃ prophetæ itelligit̃ mõs
ſyon: qui ſuperponi debet montem ſynai thabor atq; carmelli quod quia tẽ
Tertia ar: pore illius nazareni factum non eſt nõ fuit ergo ille uerus meſſiach. Tertiũ:
ad ipſum meſſiach omnes gentes ſiue populi accedere debent uenerantes eũ
& obſeruãtes ueluti dei nuncium atq; legatum. Sed plane cõſtat per paucos
Quarta argu. extitiſſe: qui ad eum confugerint: igitur clarum eſt illum non fuiſſe uerũ meſ
ſiach. Quartum: aduentum meſſiach omnia bella iſidiæ atq; occiſiones de
ficient penitus atq; extioguetur: ſed poſtq̃ uenit nazarenus ille bella undiq;
fremunt: gentes omnes armis ſe inuicem oppugnant nullum ſecurum regnũ
nulla quies: pax omnis ſeceſſit penitus impietas tantum uiget: & hoc tempo
re magis etiam atq; magis uis omnis atq; uiolentia inualeſcit: omnia ĩ armis
conſiſtunt: ubiq; ſpoliationes ubiq; ſtrages iam nihil efficit̃ niſi importuni-
tate tumultu perturbatione atq; interitu: omnia ferro ſæuiunt: omnia confũ
duntur contra fas & contra iura naturæ: bonorum tantum præſſura præualet
& arma ſolum dominãtur ubiq;: bellis nãq; ciuitates & oppida ſolo æquan-
tur & humi proſtratæ iacent: gladio indies q̃plurimi proculdubio pereunt:
his & aliis pluribus malis dignoſcitur non obſcure nazarenum illum non fu
iſſe uerum meſſiach.

Magna nimirum ꝓuincia eſt & onus q̃maximum quãdo cum pertinacibus &
imperitis agitur: iſti autem ueritatem rei non capiunt: illi uero habitam uili
pendunt in quo genere iudæi omnes ſunt quorum partim ſuam omnem reli
gionem ad ſuos conferunt exiſtimantes ſatis ſuperq; eẽ ad beatitudinem cõ-
ſequẽdam ſuorum maiorum ueſtigia ſequi: partim uero tantæ ĩnituntur ar-
rogantiæ atq; ſupbiæ: ut quæ didicerint (tã et ſi uana omnia & falſa cogno-
ſcant) ſũmo tamen ſtudio inſolentes ipſi & peruicaces nulla pſpecta ratione
tueri conant̃. hac ſupſtitioſa opinione ab omni ſecedunt ueritate & obſcu-
ra circũfuſi caligine in errorem & in mortem inexpiabilem ꝓlabunt̃. O mi
ſerum & calamitoſum genus hominum ſequntur enim priſcorum ſuorum ri
tus non aduertentes cæcos in itinere alios regere non poſſe: deceperunt ſeſe
Hieremias maiores illi ni ꝓpria atq; natura alios igitur ut fallant atq; ꝑdant neceſſe eſt.
Trenorum: Iccirco ſcribitur hieremiæ. c. l. grex ꝑditus factus ẽ populus meus: paſtores
Abdias. eorum ſeduxerũt eos. Et trenorum. c. i. uocaui amicos meos: & ipſi decæperuut
me. Et eorũdẽ. c. iii. uenatione cæperũt me inimici mei gratis. Et abdias. c.
i. Omnes uiri fœderis tui illuſerunt tibi: inualuerant aduerſum te uiri pacis
Re. ad tuæ: qui comedũt tecum ponẽt inſidias ſubter te.

pri. ar. Non ignorãt iudæi (ut ad eos ipſos reſpõdeamus qui aduerſũ nos tã malicio-
Geneſeos ſe tam acriter intẽtis animis irruerũt) dies nouiſſimos dies meſſiach nuncu
pari. Huiuſcemodi ꝑcipitur ueritas geneſeos. c. xxxxviiii. Cõgregamini ut
annũciem quæ uentura ſunt uobis in diebus nouiſſimis: & infra nõ auferet̃
ſeptrum de domo iuda: & dux de fæmore eius donec ueniat qui mittẽdus ẽ.

Negare nequeũt iudæi hæc uerba qñ de rege messiach dicta sint: quoniam i Trãſ. cal.
ficiarent trãslationem caldaicam cuius fundamẽto atque doctrina cũcta sy
nagoga regitur atq; fouet: ubi enim nos dicimus q mittendus est: ipsa docet
& ueniet messiach. Cũ igitur dictum fuerit sæpius in diebus nouissimis quis
tam rudis est qui dies illos nõ intelligat dies messiach? Præterea sup his uer/
bis iacob rabi moses gerũdensis ait nouissimi dies isti sunt dies messiach: cu Ra.mo.
ius tempora in uerbis suis ostendebat iacob quum dixit adh chi iauo silo: no/ gerun.
uissimi nãq; dies sũt dies messiach: hæc rabi ille. Hæc enim uerba adh chi ia
uo silo latinæ sonãt: donec ueniat q mittẽdus est: silo enim trãslatiõe caldai/
daica interpretatur messiach. Igitur dies nouissimi nõ itelligũtur ultimi dies
mũdi: sed dies messiach ut dictum est. His itaq; habitis iudæorum obiectio i
epta & inanis & minus uera satis apparet.

Ad secũdum aũt quod ab ipsis iudæis nobis obiicitur: uiderint omnes igno/ Re; ad se/ cun. ar.
rãtiam eorũ atq; stulticiam: q̃ppe qui p expositionẽ doctoris sui rabi solomo Ra. solo.
nis sup istis uerbis & erit præparatus mõs domus domini in uertice mõtium
cognoscunt manifeste non secũdum localem mutationem illud fieri: sed per
signa atq; miracula a messiach ibi facienda: q̃bus mons ipse cæteris monti/
bus antecellere uisus est. Nam in mõte syon prædicauit christus deus & ho/
mo: cæcis lumen reddidit: claudos curauit: & alia q̃plurima ibi signa fecit q
bus mons ipse longe dignior atque præstantior illis extitit. Sed hoc cæteris
oĩbus præstat q ibi populũ docuerit deus mortalitate indutus diuinum unũ
effectum suppositum christus deus & homo: de quo scribitur apud esaiã. c.
xxviii. Ecce ego mittam in fundamẽtis syon lapidem: lapidem pbatum an/ Esaias.
gularem præciosum in fundamẽto fundatum. Lapis enim iste intelligit chri
stus messiach etiam apud iudæos: nam trãslatio caldaica sic ait. Ecce ego sta Trã. cal.
tuẽs in syon regem messiach regem potẽtem. hoc etiam illud est quod apud
eũdem legit. c. xxxxi. Primus ad syon dicet: ecce adsum: & ierusalẽ euange
listam dabo: hunc enim dicunt de messiach: ut etiam rabi solomõ sentit & af
firmat. Primus ibi dicit quia deus ipse primus est ut eodem. c. ipse de se di/ Ra. solo.
cit ego sum primus & nouissimus ego sum. Et. c. lxii. Dicite filiæ syon ecce
saluator tuus ueniet: ecce merces eius cum eo. Et apud abdiam. c. unico: & Abdias.
in mõte syon erit saluatio & erit sanctus. Omnia hæc dicta sũt quia ibi chri
stus uerus messiach: uerus homo: uerus deus ab hoibus uisus est: ibi cum ho
minibus cõuersatus tãgi poterat & amplecti. Fuit tẽpus quo eius uocem au/ Exodi.
dire populus nequerat ut exodi. c. ii. legimus. Loquere tu nobis: nõ loquat
nobis dominus ne forte moriamur. At tũc christus deus & hõ audiebat ui/
debat atq; tãgebat. Hæc illa fuit montis eleuatio sup illis mõtibus: de q̃ lo
quit ppheta. Et erit i dieb9 nouissimis præparatus mons domus domini in
uertice mõtiũ & sublimis & sup colles. Ipse etenĩ in iudæa carne humana se i
duit ipse se iudæis obtulit donauit atq; dedit. Fuit hoc singulare munus fuit

Psalmus donum præcipuũ quod non fecit taliter omni nationi: ut dicitur psalmo. c.
xxxxvii. Vtq; uideri ipse atq; eius doctrina pcipi posset in montem syõ ascẽ
Psalmus dit: ut cõpleret quod dictũ est psalmo. lxxxiii. uidebit deus deorum in syõ
Ibiq; pietate atq; iusticia (quod sũmæ benignitatis ẽ) hoĩes istruebat succur
rebat indigẽtiis oĩum: & pitutis opẽ & flagitãtibus salutẽ unico uerbo ac so
la iussione ferebat. Hæc inq̃ ẽ illa sublimitas: hæc illa excellẽtia mõtis syon:
de qua (ut diximus) loqtur esaias atq; micheas: mons domus domini eleua
bit & sublimis erit. Iõ ipse esaias. c. xii. præcipit dicẽs. Cantate domio quo
Esaias. niã magnifice fecit: annũciate hoc i uniuersa terra: exulta & lauda habitatio
syon: qa magnus i medio tui factus israel. Hæc nõ ignorãt iudæi legũt quot
tidie audiũt atq; cognoscũt: & plecta negligũt & audita obaudiũt & cogni
ta uilipẽdũt: de qbus cidẽ pphetæ sũmus oĩum cõditor deus ac redẽptor ni
c. vi: ait. Vade & dices populo huic. audite audiẽtes & nolite itelligere & ui
dẽtes uisionem nolite cognoscere. Excæca cor populi huius: & aures eius ag
graua & oculos eius claude ne forte uideat oculis suis & auribꝰ suis audiat:
& corde suo intelligat & cõuertat. Q uapp his diligẽter examinatis soluta ẽ
penitus atq; cõfracta iudæorũ ianis obiectio q clatis signis tã ipruder ter me
cũ bellũ gerere ausi sunt & cõtra ueritatẽ pariter atq; magistros suos.

Re. ad ter. ar. Q uod aũt tertio dicant ad messiach oẽs cõfluere qũ uenerit. Si lrãrum sensũ
scrutati accuratius fuissent: cognoscerẽt utiq; oẽs accessisse ad christũ: quã
doqdem p doctrinã illius & apostolorũ prædicationẽ quẽadmodũ scribitur
Psalmus psalmo. xviii. In oẽm terrã exiuit sonus eorũ & in fines orbis terræ uerba eo
rũ. Q ui prædicarũt solũ ac unicũ deũ eẽ ut oẽs gentes oẽs natõẽs ac linguæ
credant atq; fateant unũ deũ singularẽ opificẽ: atq; sũmũ oĩum dominato
rẽ. Antea eni q̃ christus hoĩbus se daret: diuersa hoĩum genera diuersos deos
ac deas uenerabant & adorabãt: quorũ cultus christi aduẽtu euersi sũt atq;
funditus pierũt: Et q̃q̃ christũ ut deũ nõ adorẽt, ipsũ tamẽ credũt ubiq; i to
to terrarũ orbe optimũ fuisse uirũ & amicũ dei & a deo missum. Fatent hoc
persæ/ medi/ indi/ britani/ hispani/ celtæ/ mauritani/ sarmatæ uel sauroma
tæ/ hiporei scytæ æthiopes nasamones/ libyci populi garamantes. Soli iu
dæi qui soli christum colere atq; uenerari deberent: negligunt aspernãtur at
que blasfemant. Est etiam quoddam hominum genus in æthiopia sub ægy
pto: quæ arabice dr abas unde ipsi abassini uocãt: & ritus hebraicos obser
uãtes circũcidunt quos frustra fieri aiũt nisi baptismate abluant i noĩe pris
& filii & spũs sancti. Asserũtq; eos ueros eẽ iudæos q fidẽ utrãq; seruant. Li
quido itaq; patet uenisse oẽs gẽtes ad christum: quãdo p eum deus unus co
gnoscitur colitur & adoratur. Præterea quod ab esaia dicitur & fluẽt ad eũ
omnes gentes: non intellexit propheta q ad eum nemine excepto omnes cõ
fluerent: quod ipsemet declarat: quum sequitur dicens & ibunt populi multi,
non omnes populi dixit sed multi: & intelligitur ibi & pro idest quod enim

antecessit subsequens declarat. Istud ipsum ostēdit elarius propheta paulo i
ferius qum dicit: & iudicabit gentes & arguet populos multos: non eni dixit
gentes oēs & populos omnes. Legitur nanq; .ii. R. xvii. dixitq; absalon: oēs
uiri israel melius est cōsilium chusi arachitæ: q̄ consilium achitophel. sed cla
rum est q: ibi non intererant omnes uiri atq; principes israel: & tamen dicit
omnes uiri israel: iccirco hic sermo tantū intelligi debet ex oibus multi ut tex
tus ueritas sustentetur. Itē propheta micheas quem iudæus pro fundamēto Micheas
suo contra nos adduxit. c. iiii. quid dixerit: si probe aduersarius noster aīad
uertisset subticuisset fortasse quod tam inconsiderate tāq; imprudenter lo
cutus est. Ait ille: & fluent ad eum populi: & properabunt gentes multæ: nō Esaias
dixit omnes populi & omnes gentes. Item esaias. c. xi. inquit: i die illa radix
iesse qui stat in signum populorum ipsum gentes deprecabuntur: non dixit Geneseos
omnes gentes. Item geneseos. c. xxxxviiii. Et ipse erit expectatio gentium: Esaias
non dixit omnium gentium. Item esaias. c. xxxxii. dedi spiritum meum super
eum: iudiciū gentibus proferet: non dixit omnibus gētibus. Itē. c. xxxxviiii.
dedi te in lucem gentium ut sis salus mea usq; ad extremum terræ. non dixit
omnium gentium. Item. c. lx. & ambulabunt gentes in lumine tuo & reges i
splendore ortus tui: non dixit omnes gentes & omnes reges. hæ quidem au
ctoritates omnes tam apud christianos q̄ apud iudæos intelliguntur de mes
siach. Hac igitur diligenti studio ueritate perspecta uisus est prorsus deliras
se iudæus: & suo se gladio turpiter occidisse. Re. ad
Ad id autem quod iudæus imperitus ac malus quarto loco in nos tam acerbe quar. ar.
atq; misertime intulit ad ostendendum christum non fuisse uerum messiach:
eo quod post eius mortem ubiq; inualuerint permulta infortunia calamita
tes miseriæ contentiones bella seditione atque interitus. Hoc nimirum com
menticium est: & sacris litteris repugnans sed ille ut solet facit: qui sæpius
prophetarum scriptis subtrahit: sæpius addit. Et quoniam post christi mor
tem hæc hominibus acciderunt & duriora quædam atque sceleriora: Iccirco
christus hæc q futura prædixit. Et propter quē etiā (ut uidebimus) dicta sūt Leuitici
recte appellandus est uerus messiach. Legimus eni leuitici. c. xxvi. Corripiā
uos septē plagis pp peccata uřa: ita ut comedatis carnes filiorū uestrorū & fi
liarū uestrarū. Et paulo infra abominabit uos aīa mea in tantū ut urbes uřas
redigam in solitudinē: & deserta faciam sanctuaria uestra nec recipiam ultra
odorem suauissimū. Dispgamq; terrā uestram: & stupebūt sup ea inimici uři
cum habitatores illius fuerint. Vos autē dispergam in gentes. & euaginabo
post uos gladium: eritq; terra uestra deserta & ciuitates uestræ dirutæ. Et in
fra: & qui de uobis remanserint dabo pauorem in cordibus eorum in regio
nibus hostium. Terrebit eos sonitus folii uolantis: & ita fugient quasi gladi
um: Cadent nullo sequente: & corruent singuli super fratres suos quasi
bella fugientes. Nemo uestrum inimicis audebit resistere: peribitis inter

Deuteronomii gentes. & hostilis uos terra cõsumet. Et itidẽ. c. xxviii. deuteronomii. Obsi
deberis intra portas tuas ĩ omni terra tua: quã dabit tibi dominus deus tuus
Et comedes fructũ uteri tui: Et carnes filiorũ tuorũ & filiarum tuarum quas
dederit tibi dominus deus tuus in angustia & uastitate: qua opprimet te ho/
stis tuus. Quod si iudæus tpe captiuitatis babylonicæ iudaico populo hæc
accidisse uoluerit eius error atq; fallacia facile cõprahẽdi põt quandoquidẽ
per id temporis nusq̃ habeat̃ matres comedisse liberos suos. De ipsa nãq; ba
iiii. Re. xv. bylonica seruitute legit̃. iiii. Re. c. xv. præualuitq; fames ĩ ciuitate: nec erat
Hieremias panis populo terræ. Et hieremias de eadẽ captiuitate. c. lii. ait. mense autem
quarto nona die mensis obtinuit fames ciuitatem: & non erat alimẽta popu
lo terræ. Clarũ est q̃ ibi non dicit̃ matres filios comedisse. Igit̃ ea oĩa dirrigi
ad tempus quo iudæi a tito atq; uespasiano fuere oppressi: satis abunde con
Iosephus stat. Et in primis q̃ genitrices proprios liberos comederint: Iosephus iudæus
historiographus uir sane nõ minus auctoritate apud iudæos q̃ ingenio polẽs
in suo de bello iudaico libro. vii. c. xiii. testatur atq; confirmat. Esto igitur
mihi cibus (dicebat mater ad filiũ) & seditiosis furia: & humanæ uitæ fabu/
la quæ sola deest calamitatibus iudæorũ: & hoc dicens occidit filium: coctũ
q; medium comedit. Ex quibus facile excepimus: maiori nunq̃ sollicitudine
angore atq; mœsticia: nunq̃ acerbioribus angustiis & ægritudine iudæos fu
isse obstrictos q̃ tempore belli huiusmodi de quo loquit̃ doctus ille. Iccirco
cum appropinquaret iesus ierusalẽ ut inquit lucas. c. xviii. uidens ciuitatẽ fle
uit sup illã dicens. Quia si cognouisses & tu: & quidẽ in hac die tua quæ ad
pacẽ tibi: nunc aũt abscondita sunt ab oculis tuis: quia uenient dies in te: &
circundabunt te inimici tui uallo. & circundabunt te & coangustabunt te un
diq; & ad terram prosternent te: & filios tuos qui in te sunt. & non relinquẽt
in te lapidem sup lapidẽ: eo q̃ nõ cognoueris tempus uisitationis tuæ. Nec nõ
cum Ad crucis tormentum traheretur respiciens mulieres lachrymis eum se
ctantes: & infelicissimam ciuitatem præuidens atq; futurum hominum inte
ritum: inquit: beatæ steriles & uentres que non genuerunt: & ubera quæ non
lactauerunt: tunc incipient dicere mõtibus cadite super nos & collibus ope
rite nos. Multaq; preterea fore suis prædixit fidelibus: quæ cum uera fuerit
uerus propheta & a deo uere missus dici & affirmari debet. Neq; tot tamẽ
q̃ concatenatis malis: tantis compedibus infortuniorum atq; angustiarum uin
culis extitissent iudæi mortuo christo: cum nullum facinus tale post eius pas
sionem nullum ue huiusmodi scelus admiserint: quo lege diuina tantam ita
ut tot cruciatus subirent: nisi fuisset ille uerus messiach. Nõ difficile tamẽ sẽq
modi ostenditur ueritas eodem. c. deuteronomii. xxviii. Scribitur eĩ ibi ni
Deuteronomii si timueris nomẽ eius gloriosũ & terribile hoc ẽ dominũ deũ tuũ augebit do
minus plagas tuas: & plagas seminis tui: plagas magnas: & perseuerantes: ĩ
firmitates pessimas: & ppetuas. Hoc eñi nomẽ gloriosũ atq; terribile: ĩ nullũ

aliud nomen est: nisi nomen dei ptoprium iotheuauhe: quod solum deo congruit: & nulli alii p se conuenire pōt: de quo in capite secūdo accumulate diximus: quo nomine (ut ibi ostēdimus) appellaẽ messiach. iccirco post nomē gloriosū & terribile sequitur textus hoc est dominū deum tuum. ut itelligāt omnes messiach. deum esse omnino. Et augebit iquit plagas tuas. Nunq̄ enī ante christi mortem longiori seruitute atq; maiori ægritudine afflicti extiterunt q̄ quæ hoc tēpore sustinenẽ ab eis atq; perferunẽ: hincinde expulsi totū diuaganẽ per orbem: plagas magnas & pseuerantes patiunẽ iam sunt mille & q̄ngenti ferme anni: & nihil quo se recipe salui possint itelligunt. Ideo sequitur infirmitates pessimas & perpetuas. Pessimas inquit & ppetuas: q̄bus nulla peior & absq; ullo termino nel fine. Q uæ quidē calamitates itelligi nō possunt de captiuitate egyptiaca uel babylonica: quæ perpetuæ non fuerūt Altera enim post quadringentos annos uel circirer altera uero post septuaginta terminum habuit atq; finiuit. Igitur nequeunt accipi plage illæ uel ægritudines: nisi quas hoc tempore perferunt: quæ a die qua cæperunt ad hoc usq; tempus: iam sunt mille & quingenti prope anni graues atq; intollerabiles pseuerant: & earum ullus adhuc finis coniectura aliqna non appatet. Et scribitur ultetius: & cōuertet in te oēs afflictiones egypti quas timuisti: & adhærebunt tibi: insup & uniuersos langores & plagas: quæ nō snnt scriptæ ī uolumine legis huius inducet dominus sup te donec te conterat. O miserrimum atq; infælicissimū iudæorū genus inducet deus uniuersos langores & plagas super te quia nō timuisti messiach gloriosum nomen atq; terribile. Et uniuersos inqt hoc est nullū deerit: qui te non conficiat non cruciet non deniq; perdat. hoc ipsum sequens lectio manifestat: quando dicitur quæ non sunt scriptæ in uolumine legis huius. Audi langores & plagas: quæ in uolumine huius scriptæ sunt: ultra quas & aliis q̄plurimis dens te conterere dixit: scribiẽ enim paulo ante. Maledictus eris ī ciuitate. Maledictus in agro. Maledictū horreum tuum. Maledictæ reliquiæ tuæ. maledictus fructus uētris tui: & fructus terræ tuæ boum tuorum: greges ouium tuarum. maledictus eris ingrediens. maledictus egrediens. mittet dominus super te famē: & esuriem: & increpationem in omni opera tua quæ tu facis donec conterat te: & perdat uelociter propter adinuentiones tuas pessimas in quibus reliquisti me. Adiungat tibi dominus pestilentiam: donec consumat te de terra ad quam ingredieris possidendam. Percuriat te dominus egestate: febri & frigore: ardore & estu: aere corrupto ac rubigine: & persequatur donec pereas. Sit cœlum qđ supra te ē æneū: & terra quā calcas ferrea. Det domius hymbrē terræ tuæ puluerē: & de cœlo descēdat super te cinis: donec cōteraris. Tradat te dominus corruētē ante hostes tuos: & p unā uiā egrediaris cōtra eos: & p septē fugias: & dispgaris p oia tegna tettæ. Sit cada[illegible] tuū in escam cūctis uolatilibus cæli: & bestiis terræ: & nō sit qui abigat. [illegible]cutiat te domius ulceẽ egypti: &

partẽ corporis per quam stercora digerũtur scabie quoq; & prurigine: ita ut curari nequeas percutiat te dominus amentia & cæcitate: ac furore mentis: & palpes in meridie: sicut palpare solet cæcus in tenebris: & nõ dirigas uias tuas. Omni tpe calũniã sustineas: & opprimaris uiolẽtia: nec habeas q liberet te. Multaq; præterea maledicta quæ sequnt̃ missa facio ut ad calcẽ ꝓpositi nostri q̃primũ ueniamus. solũ ãt id quod ĩfra seq̃t̃ attingã. ubi dr̃. Et uenient sup te oẽs maledictiones istę: & ꝑsequẽtes appræhendẽt te donec ĩtereas Et ĩfra. Seruias inimico tuo: quẽ imitter tibi dominus in fame & siti & nuditate & oĩ penuria. Et ponet iugum ferreũ sup ceruicẽ tuã donec te conterat. Hæ q̃dem maledictiones iudæi si eos supuenerit sentiẽtes ipsi non ignorant Et tamẽ deus maledictõibus illis addit dicẽs: & uniuersos langores & plagas quæ nõ sunt scriptæ ĩ uolumĩe legis huius ĩducet dominus sup te donec te cõterat. Nũc uide o iudæe: nũc cõtẽplare: atq; cogita q̃bus uerseris angoribus q̃bus afficiaris angustiis: quæ quottidie sustines: quæ quottidie patiaris: nulla unq̃ tibi quies: uigilans paues: dormiens gemis: horror atq; tristicia te comes semp conficit: te semp cruciat. Nulla eni tibi spes inest: timor cõtinuus cor tuũ ꝑterit: continuus pauor lacerat. Iccirco in fine capituli huius scribitur: in gentibus quoq; illis nõ quiesces: nec erit reqes uestigio pedis tui: Dabit tibi dominus cor pauidũ & deficiẽtes oculos: & animã consumptã mærore. Et sequitur paulo infra. Timebis nocte & die: & nõ credes uitæ tuæ. Mane dices quis mihi det uesperũ: & uespere quis mihi det mane ꝑp cordis tui formidinem: qua terrebetis: & ꝓpter ea quæ tu uidebis oculis. Aduerte insuper o iudæe ad id quod ante dicit̃ quod seq̃tur propositũ nostrũ. Et remanebitis pauci numero: q prius eratis sicut astra cœli præ multitudine. pauci eni sunt iudæi & antea nũq̃ pauciores fuerũt. Id cur acciderit quod seq̃t̃ ostendit: qa nõ audiistis uocẽ domini dei uestri: hoc est messiach: de quo eiusdẽ libri. c. xviii: ait deus q aũt uerba eius quæ loquet̃ ĩ noĩe meo audire noluerit ego ultor existam. ultor eni extitit deus iustus atq; seuerus hanc q̃dẽ ueritatẽ nullus est q nõ ĩtelligat nõ uideat nõ affirmet. iudæus uero solus ipse sentit.

Argu. iu. Cæterũ uolens adhuc ipse suæ insistere prauitati sacras omnis uolutauit litteras & aduersum me irruit ĩconsulto ĩpetu: cui neq; robur uirtutis nostræ quã ex diuinis scripturis sumpsimus: neq; imperitiæ suæ propria infirmitas in mẽtem uenit: & circummunitus nescio quibus armis prodiit: quorum protectio quantum ualuerit alterum nostrum qui offensus fuerit non latebit. Inquit ipse: tpe helisei q̇ multis annis anteq̃ christus fuerit benadap rex syriæ samariã obsidione oppressit: & adeo: q; dira ubiq; ĩualescente fame mulier propriũ occiderit filiũ: coctumq; una cum muliere altera pariterq; comederit: ueritas hæc cuiq; patet ꝑ ea quæ legũtur. iiii. Re. vi. ad quã calamitatẽ &

iiii. re. vi. infortunium ea redigũtur omnia quæ leuitici. c. xxvi. & deuteronomii. c. xxviii. quæ ut asseris tuæ opinioni fauent.

Rn. ad gu.

Delirum ingenium tuum o iudæe atq; natutam profanam nō parū mirati pos/ sumus: qui exquo fonte ingnorātiæ tantā educis perditionē imaginari nequeo nisi ex eo unde supiores ille maledictiones emanarūt. recte igit ibi de te scri/ bitur. pcutiat te dominus amentia & cæcitate ac furore mentis: & palpes in meridie: sicut palpare solet cæcus i tenebris & nō dirigas uias tuas. Vere cæ cus es & amētia ac furore cotreptus: q ubi sis nescias: quo uadas ignores. In quis eni quæ legimus leuitici. c. xxvi. & deuteronomii. c. xxviii. dicta fuisse oia per id tpis quādo a tege syriæ ciuitate samariæ obsessa mulier obstricta fame cū muliere altera suū comederit filiū. At tu si diligētius lectitasses utrā q; seriē Israēl: cognosceres tu ipse ciuitatē samariæ sine urbis iactura ab aduet sariis euasisse tandē: qui timore cōterriti expugnādæ ciuitatis, puciā relique tunt: ibi relictis eqs atq; tentoriis: argentoq; multo & auro: cæterisq; ad hu manū usū opportunis: qbus tunc uiri oēs samariæ ac mulieres pariter refecti sunt. hæc pfecto hēnt eodē libro. c. vii. At Leuitici. c. xxvi. inqt deus: abho minabitur uos anima mea i tantū ut urbes urās redigā in solitudinē: & deser ta faciā sanctuatia urā dispergamq; terram uestram: & stupebūt super eam inimici uestri cum habitatores illius fuerint: uos autem dispergam in gentes & euaginabo post uos gladium: eritq; terra uestra deserta: & ciuitates uestræ dirrutæ. Hāc enim intollerabilē iacturam & infælicitatem. urbs samaria qū maret filium suum edit libera tunc euasit: Iccirco quæ leuitici scripta sunt d ciuitate ipsa intelligi minime possunt. Insuper deuteronomii. c. xxviii. dici tur non relinquat tibi triticum uinum & oleum armenta bouū & greges oui/ um donec te disperdat: & conterat in cunctis urbibus tuis: & destruantur muri tui firmi atq; sublimes: in quibus habebas fiduciam in omni terra tua. Et infra disperdet te dominus in omnes populos a summitate terræ usq; ad terminos eius. Hæc quidem regi israel uel ciuitati samatiæ uel ciuibus non ac ciderunt: eo maxime tempore quo matet filium in cibum sibi misera præpa/ rauit sed ea perfecit deus quando a tito ciuitate ierusalem destructa: diuina animaduersione iudæi funditus perierunt. Et dicit iosephus de bello iudai/ co libro septio. c. xxii. qnod per id temporis quisq; cum liberis atque coniu gibus etiam minimo precio uenditus est. & in calce. capituli. xxiiii. eiusdem libri inquit etiam. Q ui uero infra decimum sextum annum ætatis agerēt uē didert. æquissimum enim fuit: ut perditis ciuitate ac templo ipsi etiam mise/ ri perderentur. Et quāquam tempore belli regis syriæ matet calamitosa for/ te sua filium propriis manibus occisum comedetit: non tamen urbs illa sama tia cecidit: non uagi iudæi atque dispersi non uenditi orbis terminos circuie runt: quemadmodum titi tempore atq; uespasiani mottuo christo expulsi di uagantur per orbē ad hunc usq; diem intollerabili iugo seruitutis oppressi. Hic itaq; potest iudæus facile fusis iam ignorantiæ suæ nebulis cōmenticia il la deponere. Et quam fidelibus christianis deus largitus est ueritatem atque

Leuitici
Deutero nomii

iiii. Re. vii.
Leuitici

uirtutē: iudæi q̄ ad huius uitæ conditionē pari sorte uenerunt: sibi irīdē ipsis
opus est subministrēt: & præoibus antcponāt: si pari noīe atq; beatirudie ad
quā geniti sunt nobiscū pariter frui uoluerint. Nā profecto ī hac uita morta
tali cōtra ueritatē cōtendere: quo nihil arrogantius nihil ue a rōnis participe
remotius aliud nihil est q̄ uirtutē mentis & animi uigorē extinguere. Inde ho
mines brutis oibus infirmiores atq; iferiores se reddūt oino: cū illa sæpius na
turali prudētia moueant: ipsi uero naturalē rōnem euertant: & cōtra naturā
faciant. Iccirco īcidunt iudæi in crimen stulticiæ atq; perditionis: quoniam
ꝓpositā ueritatē excludunt a se prorsus atq; respuunt. quare qa sibi ipsis nō
cōsulunt: īscipiētes sunt: & mali quoniā se ipsos fallunt. Sed redeamus unde
certamen originē traxit. Nō opponit huic ueritati fides nr̄a siue religio q; ad
uentante messiach belloꝝ ītuitus oīs secedat: omnisq; armorū crepitus ubiq;
sopitus iaceat: non terreat gladius nō opiniones præliorū mortaliū animos
timore cōcutiant: nō ad uarias nationes atq; diuersas auiditate regnandi ho
mines distrahant: pax eni ubiq; uigeat: & dominat ubiq; quies atq; securitas
nullum itestinū prælīū sit neq; publicū neq; priuatum. Hæc sane christi tēpo
re oīa effecta esse ueritas ipsa cōprobat: tunc eni nullus metus hoium īpete-
bat animos: populorū clade: uel deuastatione urbiū uel oppidorū: Erat nā-
q; christo nato cuncta mūdi machina bellorū turbine atq; sæuitiarū labe pur
gata. recesserat penitus ars oīs militiæ: & armorū genus bellicū quodcūq; ru
bigine tenebat: adeo q; illorū genus ullū neq; noiabat publice: neq; uidebat
Esaias priuate: hoc illud est quod esaias. c. ii. quēadmodū iudæus inqt: necnō & mi
Micheas cheas. c. iiii. hoibus asseruit. Et cōflabunt gladio suos ī uomeres: & lanceas
suas ī falces: nec exercebunt ultra ad præliū. hoc est nullā armigerorum forc
strepētiū turmā: nō aciē armis ullā militibus īstructā: sed tantū hūanis usibus
hoies eē paratos: & circa ea uersari solū: quæ cōi uitæ atq; saluti cōducere di
gnoscunt. Quodq; factū sit christi tpe neminē fugit: nā īperante cæsare au-
gusto: pace domināte ubiq; natus est christus quo tpe ab augusto præceptum
fuit: ut qlibet ad pristinā patriam rediret & ꝓpriis laribus atque domesticis
frueretur ut ciuitates tegētes & oppida: quos ī regimie suo regerēt hoies uel
haberēt: cæsari nūciarēt: ut a quacūq; ciuitate uel oppido nō īiusta sed æqua
pro uirili sua uectigalia uel cēsus uel tributa augustus exigere posset. Hoc at
testat lucas. c. ii. Exiit edictū a cæsare augusto ut describeret uniuersus or-
Lucas bis: hæc descriptio prima facta est a præside syrie cyrino: & ibant oēs ut pro
fiterent singuli in suā ciuitatē. Et paulo īferius: factū est aūt cum essent ibi: ī
pleti sunt dies ut pareret: & peperit filiū suū primogenitū. hoc est christum
Psalmus filium dei: uerum messiach. de quo ꝓpheta psalmo. lxxxviii. cecinit: Et ego
priogenitū ponā illū: & excelsum præ regibus terre. Tunc subito ut eodē. c.
scribit facta est cū angelo multitudo militiæ cælestis laudantiū deū: & dicē
tiū: gloria ī altissimis deo & ī terra pax hoibus bonæ uoluntatis. Iure eni atq;

merito id ab angelo nunciatum eſt: quādo chriſtus princeps pacis & auctorē
hominibus pacem daturus: & iter deū & hoiem ēt pacem facturus aduenerat
iccirco pſalmo. lxxi. legitur: Orieť in diebus eius iuſticia & abundantia pa
cis. Et eſaiæ. c. viiii. & uocabiť nomē eius admirabilis cōſiliarius: deus for/ Pſalmus
tis: pater futuri ſæculi: princeps pacis. Duodeci eni annis circa tēpus natiui Eſaias
tatis chriſti tanta ſiquidē pace regnabāt in toto terrarū orbe ſopitis ubique
bellis gētes oēs & nationes quæcūq; reges atq; principes ut armorū oī ſubla/
lato terrore cōtinua pace uiuerent ut ſatis abunde cōſtar hiſtorias eorūdē tē
porū lectitantibus. Sic itaq; uerſos in uomeres gladios eſſe ſic ī falces lāceas
ueritas ipſa fateť. Neq; dictio illa ultra quā dicūt hebræi hod quæ ab illis ꝑ
phetis poniť quādo īquiunt nec exercebunť ultra ad præliū: & nō diſcēt ul/
tra belligerare: tēpus ꝑpetuū ſed diuturnū ſignificat. Hac īſtruimur ueritate Geneſeos
geneſeos. c. xxxii. quādo ab angelo dictū eſt iacob: Nequaq̄ iacob appella/
biť ultra nomen tuū: ſed iſrael quæ uerba hebræo dogmate ſic exprimūtur:
ue iomelo iahacob iome: hod ſimcha chi in iſrael. Et tamē. c. xxxv. eiuſdē
rurſus uocatus eſt iacob. qum diciť: iahacob iomer el colbetho: quod lati/
ne ſonat: iacob dixit ad omnē domū ſuā. Itē eodē. c. ſcribiť deum dixiſſe ia
cob de meſopotamia ſyriæ uenięti in bethel: non uocaberis ultra iacob: ſed
iſrael erit nomē tuū: & paulo poſt tamē iacob iterū uocatus eſt: qum dicitur
ibidē: erexitq; iacob titulū ſup ſepulchrū eius: quo ēt noie. c. xxxxvi. a deo
uocatus eſt: ubi ſic ſcribiť Iacob iacob: cui reſpondit: ecce adſum: ait illi de
us: ego ſum fortiſſimus deus patris tui: noli timere ſed deſcende in egyptum
quia in gentē magnā faciā te ibi. Præterea: iiii. Re. c. vi. hāc ēt inuenimus hu
iuſmodi ueritatē. Ve hod iazfu iedude aram labo erez iſrael: ideſt. Et ultra iiii. Re. v
non uenerūt latrones ſyriæ in terrā iſrael: Et tamē ſequiť textus: factum eſt
aūt poſt hæc: cōgregauit benadap rex ſyriæ uniuerſum exercitū ſuū & aſcen
dit & obſedit ſamariā: quæ uerba apud hæbreos ꝓferūť ſic. Vaihi ahareché
ue ichobz benhadad melec arā col mahanehu ue iahal ue iazar had ſomron
His itaq; uiſis clarū eſt dictio hæc ultra haud ꝑpetuū ſed diuturnū ſolū ſigni
ficate tēpus. Igiť quando legimus: nec exerbunť ultra ad præliū: & non di/
ſcēt ultra belligerare: nō temporis perpetuitatem ſonare ſed diuturnitatem
ſolum ueritas ipſa docet.

Et quoniā uictoria ſine certamine cōſtare nō pōt: ſtatuit deus atq; uoluit quæ/
que iudæi aduerſū nos: & cōtra ueritatē pro ſuis ſuſtentādis erroribus iter ſe
habēt: ea euomere penitus: qbus exhauſtis: atq; cōſumptis iure acqſita uicto
ria: merito ēt de hoſtibus: decens nobis & opportunus præpareť triumphus
Non imemores quidē iudæi eorū quæ diuino accedente fauore prætulimus:
quos ꝓprio gladio atq; mucrone litterarū ſanctarū īſidentes eqs acriter uul/ Raboteni
neratos deiecimus: cōgruētibus ī ſynagoga rabotenis oibus cūcta expoſuere
quæ diximus: a qbus cū ipſi nō ignorarēt ſe tueri nō poſſe: totius ſynagogæ

Raphael Ephraim cõſulto decreuerũt duos ordinis ſui ad me mittere uiros calidos atq; uerſutoſ quorũ alteri raphael alteri ephraim nomẽ erat: Hi ambo me aggreſſi ſũt ſatis humane erat ephraim mĩor natu: ingenio uero præſtãtior: utq; iudæorum mos ẽ inſolẽs atq; ſupbus ꝓloquit̃ ipſe prior.

Si tu inqt ſcrutatus ueritatẽ ſcripturarũ diligẽtius fuiſſeſ, ſpatſã eã profecto atq; diffuſã iter chriſtianos atq; iudæos in unũ redigeres: neq; diſſentires a nobis: neq; tot collegiſſes certamia cõtra nos: qa ueritas cõtentiões neſcit: eo fit q̄ diuerſi diuerſa ꝓferant nõ ãnectentes rerũ cãs nec rõnes: & euerſis hac imprudẽtia ſcripturis: falſitate obducit̃ ueritas ueræ religionis fundamẽtũ atq; ſtatus. Quo errore q maximus ẽ detrahit̃ nõ parũ decreto diuinæ uolũtatis. Cui errori cõſulere neqt: niſi q ueri peritus ac ſciẽs ẽ: uerũ aũt ſcire nõ niſi eius eſt: q ꝓpriũ lr̃arũ ſenſũ: uel quẽadmodũ q eas reliquerũt itelligit. De q̇bus aũt ſupiori tp̃e inter nr̃os & te diſceptatio fuerit: nullũ tecũ ſermonẽ facturi ſumus. Arbitror eni quæ ueritatis adipiſcẽdæ gratia dixerimus: nõ iuitũ te illis benignas aures præſtiturũ. Nõ te fugit ueritatẽ oẽm & arcanũ diuinæ uolũtatis: ex ſacris ꝓpherarũ litteris oĩbus emanare: q cũ diuinitus: & a deo miſſi uaticinari fuerit: ſe ipſũ fallit oino: q̄ eorũ ſcripta ſupſtitionibus icurſat & inſectat̃ tanq̄ falſas & inanes. Afferũtq; figmenta quædã nõ nulli: a qbus ꝓphete ipſi penitus diſſentire uidẽtur. Iccirco doctores nr̃i pro officio ſuo (ut debent) tuẽtes ueritatẽ. Quindeci tantũ ſanctorũ ꝓphetarũ auctoritates tibi ꝓponũt: qbus uidebit̃ nõ difficile nõ obſcure oĩbus ꝺ ſacris lr̃is benemeritis chriſtũ ur̃m nõ fuiſſe uerũ meſſiach: qbus reſpõdeas rogo: ut uterq; nr̃m cognitã ueritatẽ ſibi adhibeat: & ipſã adhibitã ſeq & obſeruar̃ poſſit.

Eſaias PRIMA auctoritas ẽ eſaiæ. c. xi. q ait: Erit i die illa: hoc ẽ tp̃e meſſiach Et ſeqt̃ ifra eleuabit domius ſignũ i natões: & cõgregabit ꝓfugos iſrael: & diſpſos iuda colliget a q̄ttuor plagis terræ. Signũ ſuũ deus ut diſpſos atq; ꝓfugos iſrael colligat adhuc nõ extulit: neq; iudæos ꝑ orbẽ uagos & expulſos adhuc in unum cœgit. ergo chriſtus ueſter nõ fuit uerus meſſiach.

At ego tibi affirmo hac eſaiæ auctoritate o ephrai chriſtũ fuiſſe ueꝝ meſſiach.

Eſaias SECVNDA apꝺ eũdẽ ſcribit̃. c. xxxxv. ubi dr̃: dicit domius ſãctus iſrael ego ſuſcitaui eũ ad iuſticiã (cõſtat. n. ꝓphetã hic loq ꝺ meſſiach) & oẽs uias eius dirrigã. ipſe ædificabit ciuitatẽ meã: & captiuitatẽ meã dimittet nõ i prætio neq; i mũeribus dicit domius exercituũ. Sed oĩbus claꝝ ẽ chriſtũ nõ ædificaſſe ciuitatẽ: ſed illius fuiſſe deſtructiõis cãm neq; captiuitatis nr̃æ quã deus ſũma beniuolẽtia quã i nos hẽt meã nũcupat: uincula diſſoluit: quinimo mortuo ipſo: nos oẽs iudæoꝝ reliqæ cæteris diſſipatis atq; extictis maxia ſeruitute oppræſſi ſumus: qua penitus onerari atq; cõfecti deficimus. Igitur ille nõ fuit uerus meſſiach.

Eſaias Ego uero oſtendam tibi o ephraim completis his argumentationibus tuis chri

stum fuisse uerum messiach.

TERTIA. Ab eodē ꝓpheta dr̄ eodē. c. israel saluatus ē i domino salute æterna: nō cōfūdemini neq; erubescetis usq; i sæculū sæculi. Et paulo īfra: cōgregamini & uēite & accedite simul q saluati estis ex gētibus: At israel totus pditus ē: & iudæi oēs cōfusi sunt: & erubescūt undiq; apud oēs: ipsi nāq; non lo qmō: sedprofecto uideri nō audēt: & dispsi iter gentes oēs oī pene salute destituti diuagantur ergo christus ille non fuit uerus messiach: Esaias.

Qum tibi ostendero harū littarum sensum o ephraim non te latebit christum uerum fuisse messiach.

QVARTA. Est ēt eiusdē capituli. ubi legimus. In domino iustificabit̄ & laudabit̄ oē semen israel. Et i. c. sequēti dr̄ ppe feci iustitiā meā & nō elōgabitur: & salus mea nō morabit̄: dabo i syō salutē: & i israel gloriā meā. Sed manifeste cōstat cuilibet oē semen israel qd mosaicā legē seqt̄ a quocūq; inepta religiōe iprobari: & accusari supstitionū & uāitatū: & qua possūt ignominia hoies illud afficiūt & afectātur: & sic i syō pditio ois ē: & i israel cōfusio quæ oia messiach aduētui repugnāt. Igit̄ christus nō non fuit uerus messiach. Esaias.

Scio fateberis o ephrai qū tu me audieris christū fuisse uerum messiach. Esaias.

QVINTA. scribit̄ ab eodē. c. lxii. quo i loco ꝓpheta loquit̄ ēt de messiach. Ecce domius auditū fecit in extremis terræ: dicite filiæ syon ecce saluator tuus uenit: ecce merces eius cū eo: & opus eius corā illo: & uocabūt eos populus sanctus redēpti a domino: tu aūt uocaberis quæsita ciuitas: & nō derelicta. At neminē fugit nullū adhuc auditū fecisse dominū i extremis terræ: neq; filiæ syon: hoc est synagogæ dictū fuisse: ecce saluator tuus uenit: q; si per id tpis quo christus aderat iudaico populo atq; principibus nr̄is ab extremis terræ unciarū fuisset hūc eē christū uerū messiach. nūq̄ fortasse tā turpiter atq; ignominiose occidissent eū: eo magis qa auctoritate eius atq; potētia diuinitus data: iudæos cæteris oībus præstātiores esset dignitate atq; iperio: & hoc illud ē quod a ꝓpheta dr̄. Ecce merces eius cū eo. Insup iudæi nō appellant̄ populus sanctus: neq; redēpti a domino: sed populus supsticiosus iprobus & execrabilis & a domino expulsus undiq; atq; pditus: Neq; ierusalē ciuitas adhuc acqsita dici pōt: sed drelicta pēitus & amissa. ergo christus ille &c.

Si studiosius harū lrarū ueritatē ꝑcontatus fueris o ephraim diceres atq; sentires christum fuisse uerum messiach.

SEXTA. est ēt huiusmodi ꝓphetæ auctoritas. c. lxv. Ecce ego creo cœlos nouos: & terrā nouā: & nō erūt i memoria priora: & nō ascēdēt sup cor: sed gaudebitis & exultabitis usq; i sempiternū i his quæ ego creo: qa ecce creo ierusalē exultatiōnē & populū eius gaudiū: & exultabo i ierusalē & gaudebo in populo meo; & nō audiet̄ in ea ultra uox fletus et uox clamoris. Hæc dici de iudæis messiach. tpe satis supq; cōstat. & nihilominus cœlū adhuc nouū nō uidimus: neq; terrā nup creatā accepimus: priora memoriter oīa tenemus hoc ē Esaias.

sollicitudines angustias torměta & amaritudines: qbus nos tādiu: atq; maiores nři tot ānos fuerūt obstricti. Nullo adhuc gaudio uel exultatōe afficimur sed oi tristicia atq; mærore affligimur lætitia pěitus oīs secessit. Destructæ ciuitati populo expulso & ubiq; seruitute afflito qd iocūditatis iesse pōt? Et nō audiet i ea iqt ꝓpheta ultra uox fletus & uox clamoris. At apđ nos ubiq; lamětatio ubiq; lachrimæ atq; singultus: dies metū nobis semꝑ icutit: & nox q dē timori requiē nullā tradit: somnus isuꝑ oīum nřm animos sollicitat: & uigiliæ měté cōtinue macerāt. igit quæ a propheta dicta sūt: cū tpe messiach futura sint: & christi tpe nō fuerint. Constat ipsū nō extitisse uerū messiach.

Ezechiel Spero si ueritati aures adhibueris o ephraim te prædicaturū christū fuisse uerum messiach & quæ dixeris a proposito esse aliena penitus.

SEPTIMA. est ezechielis. c. xi. hæc dicit domius deus cōgregabo uos de populis: & adunabo de terris: i qbus dispsi estis: daboque uobis humū israel: & ingredient illuc: & auferēt oēs offēsiones: cunctasque abhoīationes eius đ illa Si uagi sūt iudæi p totū orbē: si dispsi atque pditi: aut si terrā israel possidēt: si igtediūt illuc absque ulla offēsione uel uitæ discrimie: si ablatæ sunt ex illa aboīationes: q est dei cultus illicitus: & uenerari uel adorare qđ non decet: si hæc oia denique quæ a ꝓpheta dicūt suū sortita fuerit effectū: nullus qdem ignorat: quādoquidem cōtraria liquido cōstent. Igitur christus &.c.

Homo es o ephraim & ratione ulla nō moueris: quam si teneres non te fugeret christum fuisse uerum messiach:

Micheas OCTAVA. scribit a michea. c. ii. In die illa dicit dominus cōgregabo iacob totū te in unū: cōducā reliqas israel: pariter ponā illū quasi gregē in ouili: & quasi pecus i medio caularū. O iacob nulla adhuc tuorū cōgregatio i unum apparet distractę sunt undique oēs reliqæ israel: & quasi pecus i nemore i medio luporū positæ sūt: quoniā iiuriarū genus quodcūque i nos gētes oēs inferunt: & expellūt nos i dies atque exterminant. Et cum eorum nihil euenerit quæ a propheta dicta sunt. ergo christus &.c.

Micheas Hac ꝑfecto auctoritate scies tu o ephraī christū fuisse uerum messiach.

NONA. est eiusdē ꝓphetæ. c. iiii. In die illa dicit domius cōgregabo claudicantē: & eā quā eiecerā colligam & quā afflixerā cōsolabor. Et ifra: & regnauit dominus suꝑ eos i mōte syon ex hoc nūc & usq; i æternū. pro dolor claudicantē synagogā adhuc cernimus: quoniā neq; firmū neq; stabilē pedē hērt hue atq; illuc se cōfert mæsticia oi atq; amaritudine ipulsa: recipit q; i ædibus ꝓpriis a nobis necessitate coactis. In illa die inqt dominus: hoc ē in tpe messiach cōgregabo claudicātē: synagogā scilicet: & colligā eā: & cōsolabor quā afflixerā. Ipsa nāq; dispsa quocūq; uagat: & oibus affligit malis: & nō ē q cōsolet eam ex oibus charis eius. Et regnabit inqt postea ꝓphera domius i mōte syon ex hoc nūc & usq; i æternū. Fertur eni tūc dominū regnasse in syon: Hurim Thurim qum a sūmo sacerdote hēbatur illud sūpto sacrificio huri atq; thumi: quod

apud nos rõnale dr̃ de quo fupiori tp̃e a te cũ nr̃is habitá eſt orõ. Intelligebat nãq; ille ſi ob preces deo redditas populus uotũ ſuũ cõſecuturus foret aut pace frueret̃ ſcilicet: aut opprimeret̃ bello iccirco hitare deum ibidẽ aiebant. Sed ex babylone iudæi reuerſi eo amiſſo munere ad hũc uſq; diẽ nũq̃ eo in loco dominũ hitare dixerũt. Et q̃q̃ chriſtiani autumãt ibi ſæpius chriſtũ plebẽ iudaicã docuiſſe: nõ tamẽ regnauit: cũ nullũ ſup iudæos dominiũ habuerit: & ſi forte habuit: ex hoc nunc & uſq; i ſæculum non habuit ergo ille non fuit uerus meſſiach.

Si uerum prophetarum ſenſum o ephraim animaduerteres ſentires quod ueritas ipſa ſentit chriſtum fuiſſe uerum meſſiach.

DECIMA. eſt hieremiæ. c. xxiii. ego congregabo reliq̃s gregis mei de oĩbus terris ad quas eiecero eos illuc: & cõuertã eos ad rura ſua: & creſcẽt & multiplicabũt: & ſuſcitabo ſup eos paſtores: & paſcẽt eos: nõ formidabũt ultra & non pauebunt: & nullus queret̃ ex nũero dicit domĩus q̃ uerius ſi chriſtus eñi uerus extitiſſet meſſiach dixiſſet ppheta: ego diſp̃iam uel ſegregabo reliq̃s gregis mei de oĩb' terriſ: & amouebo eos de ruribuſ ſuis: & diminuẽt & quotidie pauciores fiẽt: & ſuper eos ſuſcitabo lupos: & comedẽt eos & formidabunt atq; pauebunt: & ex nũero q̃plurimi dficiẽt. hæc uera eẽ q̃ ſẽtimus teſtari poſſumuſ: quæ cũ hieremiæ dictiſ repugnẽt cõtrariaq; ſint chriſtus ille & c. Hieremiae

Expecto tuarũ ineptiarũ iam ad calcẽ uenias o ephraim: & ex his quæ obiecta ſti oſtẽdã tibi iperitiã tuã & errorẽ & nihilominus chriſtũ fuiſſe uerũ meſſiach.

VNDECIMA. Scribit̃ ab eodẽ. c. xxxii. dicit dominus deus iſrael: Ecce ego cõgregabo eos de uniuerſis terris ad quas eieci eos i furore meo: & i ira mea: & in idignatiõe grandi: & reducã eos i locũ iſtũ: & habitare faciã eos cõfidenter: & erũt mihi i populũ: & ego ero eis i deũ: & dabo eis cor unũ & uiã unã ut timeãt me uniuerſis diebus: & bene ſit eis: & filiis eoꝝ poſt eos: & feriã eis pactũ ſempiternũ & nõ deſinã eis benefacere. Adhuc ſumus diſp̃ſi & eiecti i ira i furore & i indignatiõe dei q̃maxia: neq; alicubi habitare ſecuri poſſumuſ & cor nr̃m uel animus paulo momẽto huc aut illuc ipelliẽt: & iam ſũt mille & q̃ngẽti ppe anni q̃ deus nobiſcũ peſſime agit: nullũ nobis pactũ nõ ſempiternũ mõ: ſed neq; ẽt determinatũ oſtẽdens ut nos uoti cõpotes faciat. Igit̃ cũ ea quæ a pphera dicta ſunt meſſiach tp̃e futurã ſint: & eorũ nihil populo iſrael tp̃e chriſti euenerit: recte dici põt illũ non fuiſſe uerum meſſiach. Hieremia

Senties pfecto o ephrai ſi recta pficiſci uolueris chriſtũ fuiſſe uerũ meſſiach.

DVO DECIMA. habetur apud amos prophetã. c. viiii. Ecce dies ueniũt dicit domĩus & iſra. Cõuertã captiuitatẽ populi mei iſrael: & ædificabũt ciuitates deſertas: & ihabitabũt & plãtabũt uineas: & bibẽt uinũ earũ & facient hortos: & comedẽt fructus eorũ: & plãtabo eos ſup humũ ſuã: & nõ euellam eos ultra de terra ſua quã dedi eis dicit domĩus deus tuus. Heu heu quali: & quãta nos adhuc captiuitate cõficimur & maceramur: qua q̃dẽ nulla unq̃ uel Amos

accerbior uel crudelior extitit. Neq; occasio ulla desette ciuitatis cõstruẽdæ apud nos eẽ dignoscit̃. urbẽ ue nullã nobis obtulit deus uel dedit: ut ait propheta: qn potius qua nr̃os donauerat: dillaceraris ur̃is q̃plurimis: demũ atq; occisis: ea nos expulit atq; priuauit: & adeo q; nr̃m qliber p alienas se ꝓripiat tanq̃ deuius & iutilis necesse sit. Q uæ aũt ꝓpheta cecinit: faller̃ possũt neminẽ cũ deus illis hoiem instruxerit. eorũ quoniã nihil appatuit christi tpe: dici merito potest ipsum non fuisse c.

Non uereor qum me audieris o ephraĩ te fateri christũ fuisse uerum messiach.

TERTIADECIMA. est sophoniæ. c. iii. Lauda filia syon. Iubila israel lætar̃ & exulta in oĩ corde filia ierusalẽ abstulit domius iudiciũ tuũ: auertit inimicos tuos. Rex israel dominus ĩmedio tui: nõ timebis malum ultra. In die illa dicetur ierusalem noli timere syon disoluantur manus tuæ dominus deus tuus in medio tui fortis ipse saluabit: gaudebit super te in læticia: silebit in dilectione tua: exultabit super te in laude. Et ĩfra: Dabo eni uos ĩ nomẽ & ĩ laudẽ oibus populis terræ: cũ cõuertero captiuitatẽ ur̃am corã oculis ur̃is dicit dominus. Solat̃ nos deus inquiens lauda filia syon hoc est synagoga. Iubila israel: lætare filia ierusalem. Et huiusmodi exultationis qua lætari debemus propheta causa reddit. qum dicit: abstulit dominus iudicium tuum: auertit inimicos tuos: & rex israel dominus in medio tui non timebis malum. Constat enim omnibus sanæ mẽtis iudicium a nobis hoc est amaritudine seruitutis nostre: adhuc minime ablatam fuisse: neq; semoti sunt a nobis inimici nostri: Et si in medio nostri rex israel dominus sit ignoramus quoniam unũ scimus q; malum quo assidue angimur nos ubique percurit atque affligit. Et sequitur propheta noli temere syon dominus deus tuus in medio tui fortis ipse saluabit. Salus iudæorum nusq̃ sed perditio undique a nobis manifesta sentitur: neque super nos (ut ait sophonias) deus gaudet: sed conqueritur atque dolet contumeliis irrisionibus opprobriis quottidie nobis a gentibus illatis. habemus hoc apud thamultistas nr̃os magno ĩgenio atq; doctrina uiros: q aiunt ob tẽpli destructionẽ atq; captiuitatẽ populi sui deũ dolore angi q̃maximo. Ve mihi inquit: q destruxi domũ meã & combusi templũ meũ: & inter gentes seruituti tradidi populum meũ. Hæc cũ ita sint: tecte dr̃: aut quod propheta falsa locutus fuerit: aut illa futura sint: sed ꝓphetæ falsitatis error nullus obiicit̃ uel a iudæis uel a christianis. expectãda igit̃ illa sũt. quo tpe & messiach erit ergo christus nõ fuit c. Mihi persuadeo si quæ dixero aures præstitetis o ephraĩ dices & tu christũ fuisse uerum messiach.

QVARTADECIMA. dicitur a zacharia. c. viiii. Exulta filia syon iubila filia ierusalem ecce rex tuus ueniet iustus & saluatot. Hic nanque prophera si christus extitisset uerus messiach: proculdubio mentirus esset cum ipse nobis nunciare uel præcipere potius debuisset. lamentare filia syon: plora filia ierusalem ecce qui omnia tua contaminabit: dirripiet spoliabit atque

sophonias

zacharias

destruet: Non enim christus synagogam uel iudæorum cætum qua fulge/bant dignitate atq; imperio uel auxit uel conseruauit: quinimmo deleuit perdidit atq; extinxit. Vnde saluator ille apdellari non potest qui totum salute omni ablata perditioni cõmendat.

Te tantum fallis o ephraim quod quidem te non latebit si rationis particeps fueris: tũcque fateberis christum fuisse uerum messiach.

Malachias

QVINTADECIMA est apd' malachiã. c. iii. btõs uos dicẽt oẽs gẽtes eritis uos terra desiderabilis dicit domius exercituũ. At oĩbꝰ rpleti sumus maledictõibꝰ iiuriis & ignominia: & nos ẽt ueluti gẽtẽ exectabilẽ atq; ꝓfanã quod/cũq; hoĩum genus respuit atq; exterminat. Igitur si malachias post quem nullus a deo ꝓpheta missus ẽ ueritatis secutor extitit/ea tunc quæ dixit efficientur omnia cum uenerit messiach: ergo &c.

Quãplurima sũt præterea ad ueritatẽ istã ruẽdã/quæ ĩpresentiaꝶ missa facio quoniã religionẽ nostrã deo gratã fuisse ac fore & christũ uestrũ nõ fuisse uerũ messiach cuiq; satis supq; uisũ ẽ & ꝓphetaꝶ auctoritatibꝰ & re ipsa q̃ adeo suo lumie splẽdescit oĩbus ac fulget: ut clausis oculis securus uñm qlibet (ut cæpit) etiam ꝑgere possit. Neq; difficile constat iudaico populo prophetas omnes messiach tempore quæ patimur mala extinguenda omnia prædixisse necnon & pro laboribus requiem: pro egestate opulentiam: ꝓ mæsticia gaudium: pro ægritudine securitatem: pro opprobrio laudem: pro contumelia honorem: pro miseria fælicitatem: pro abiectione gloriam: pro seruitute dominium: nobis profecto deum omnium indultorem & clementissimum iudicem messiach tempore allaturũ neminem fugit. His bonis quoniã hoc christi tempore quibus afficimur: mala dissentiunt penitus & opponuntur: dicimus nos iudæi fideliter atq; tenemus ipsum fuisse neq; ꝓphetam neq; uerum messiach. Quibus itaq; adductis (q̃q̃ nihil dicendum sit a te quod ea offendere possit) audire tamen parati sumus si respondere uolueris. Ac etiam nõnulla a prophetis didicimus: quæ postea (nobis si uisum fuerit) ædemus aduersum te: quibus obstare te scimus non posse. Et quẽadmodum abs te nostri perditi recesserunt: tu quoq; rationum nostrarum ictibus ꝑcussus undiq; nõ sine iactura honoris atq; religionis tuæ eas te ꝑditum necesse erit.

O ephraim scito mihi audiisse te fuisse gratissimum: licet te nouerim in eodẽ luto uersari: quo tui omnes obducti atq; impliciti sunt. Verum tu quod dixeris ueritate minus perspecta scripturas omnes euerti: hoc ipse itidem sentio Iccirco si curares eas studiosius lectitare ac earum sensum percipere contentiones tuæ in me oẽs sopirent & a te cohiberent oĩno: At quia ꝑcipiendæ ueritatis studium uel diligẽtiam quod est rõnale officiũ in his quæ aĩarum saluti fore dignoscuntur tui omnes omittunt intollerabilis accidit error: ut uolũtas. s. uel appetitus rõnem ĩpugnet atq; subiiciat: & ĩde cõtẽtões iniustæ ꝓsiliãt necesse ẽ: & ĩprobi cõtẽtiosi hoĩes nũcupent. Illis uero appetitibꝰ rõne

ſedatis ex hominum uita tũc omnis error tollitur: & ueritas omnis apparet: Nam homini cuiqꝫ ratio diuinitus data eſt: qua poſſit uerũ a falſo diſcernere quoꝝ alterum ſequatur & teneat: alterũ uero relinquat penitus atqꝫ reiiciat. Et hominum quidam imprudentes atqꝫ ſupbi id muneris negligunt ulterius nõ curantes niſi quod ſibi ſenſus ꝓprius uel aliquoꝝ uana opinio ſuadet Non igit̃ dubium eſt qn illi omnes quod eſt bonum uel malum ignorent nec non & deũ & aduerſarium dei. Iccirco ſi nullã ueritatis effigiem inſpiciunt: ſi labunt̃ in errores ſi uiam pditionis multiplicem ſequũtur ſi deniqꝫ cũctis ludibrio ſunt: & ab oĩbus undiqꝫ expellunt̃: doleant culpa ſua tantũ atqꝫ inertia. & licet hi quandoqꝫ bene & apposite dicãt uel loquãtur ad rem ſuã nihil tamen accedit ſi re ipſa quæ dixerint minus appareãt. In quoꝝ numero caueas o effraim te cõnumerari: qui pbelle ac generoſe ꝓlocutus poſtea uero tã q̃ imprudẽs & incautus falſo ꝓphetarum uaticiuia exponendo in pditas opiniones ꝓlapſus es: quẽ inſignem errorem quum noueris ex reſponſione mea ſi ex te nõ poſueris: tuo mucrone te ipſum iugulabis atque præcipitabis i mortem. Inqs inſuper te habere & alia cõtra me. Hominem ſatis leuẽ ſermo ambitioſus oſtendit: is ſum quem adhuc argumentis nullus uincere potuit. ſed ratione uel ueritate iæde: non fugio. At ſcito q̃to difficilius certamen mihi atque laborioſius idixeris tãto magis de te ac cæteris aduerſariis ſpero me triũphaturum. Aut bellũ mecũ geſſeris aut nõ utrũque tibi (ac mihi crede) interitũ præſtat: nã te cõtinue pſequar rationibus ac ueritate & demũ ignorãtia tua atque pfidia iudicatus nõ ſine malo tuo & ſynagogæ ignominia atqꝫ contemptu neceſſe ẽ ut turpiter moriaris. Veniam igitur ad auctoritates ꝓphetarum quas intentis animis aduerſum me ꝓ tuis defendendis erroribus i tuliſti. Nõ te latebit ſcio q̃ ignoranter q̃ inepte doctores tui ꝓphetarum codices ptractent: & quot iãdiu deliramentis ſuis atque deceptionibus in pniciẽ & in mortẽ ppetuam traxerint. utque comprehendi ueritas huiuſmodi atque pfici poſſit: hac te primo inſtruo ueritate quæ pfecto diuinarum litterarum ſtudioſiſſimoꝝ fugit neminem genti iſraeliticæ atque populo ieruſalem meſſiach maxime perturbationi atque perditioni eẽ debere. Legitur hoc eſa

Eſaias. iæ. c. viii. & erit uobis in ſanctificationem: in lapidem autem offenſionis & petram ſcandali duabus domibus iſrael: & in laqueum & in ruinam habitãtibus ieruſalem. Qui autem huiuſmodi uerba recte põderauerit o ephraim duabus domibus iſrael chriſtum in excidium æque fuiſſe nõ difficile cogno

iiii. re. xv. ſcet. Hæ quidem domus non (ut quibuſdam placet) fuerunt domus phaceæ filii romeliæ: & ozeæ filii hela regum iſrael: quæ ut habetur. iiii. re. c. xv. & xviii. procul dubio corruerunt. Quæ quidem domus duæ dici non poſſunt ſed una tãtum. Et licet i aliquo dominio ſiue regno ſucceſſiue multi fuerint reges: eorum domus tamen una dicitur. Et quoniam filius romeliæ & filius hela ſucceſſiue in iſrael reges extiterunt: una tantum domus dici debet:

cũ domus unius regni(ut dictũ est)una tantũ domus regia sit: quæ tũc fuit domus israel quod facile ostẽdĩ uerũ p'esaiã.c.vii. quando ab eo dicitur. Audite ergo domus dauid: loquit̃ enim ibi ad omnes futuros reges ex stirpe siue domo dauid qum dicit audite. Et de unica tantũ domo: qum dicit domus dauid: rã et si ex ea fuerint ac eẽnt ꝓfecturi reges plurimi. Igitur quãdo a propheta dicit̃: in lapidem aũt offensionis & petram scandali duabus domibus israel: de domo illoꝝ regum ipsæ duæ domus nullo pacto itelligi possunt: qnãdo eorũdem tãtum una dici ratio docet: sed intelliguntur domus duæ: quarum altera temporalis altera spiritualis fuit: quod idẽ sentit burgẽsis meus quibus(ut etiam totus mundus regitur)populus iudaicus itidẽ regebatur: quæ mortuo christo euersæ sũt funditus atq; extinctæ: queadmodũ in quarta notatione aperte uidimus: & in præsentia satis abunde constat: cũ utroq; magistratu iudaica gens priuata sub cuiuscũq; gentis ditiõe uel imperio degat. De quibus iudæoꝝ domibus trenoꝝ.c.i. primo scribitur. Abstulit omnes magnificos meos dominus de medio mei: uocauit aduersum me rempus ut contereret electos meos. his etenim uerbis tẽporale ostẽditur dominium siue domus. Et sequit̃ infra sacerdotes mei & senes mei in urbe consumpti sunt: p quos intelligit̃ domus spiritualis uel magistratus: senes enim ipsi dicunt̃ septuaginta illi uiri & eoꝝ loco suffecti: quos elegit moses mandato dei ut sibi auxilio forent: ut habet̃ numeri.c.xi. ipsi nãq; apud hebræos dicebant̃ senhedrim guazit: ut totiens supra dictum est. Et sequit̃ esaias & in laqueum & in ruinam habitantibus ierusalem: hoc effectũ si sortitũ fuerit: quoniam oculis cernitur testibus non eget. Neq; quod superius dicit̃ & erit uobis in sanctificationẽ huiusmodi ueritati obstat: nam in laqueum & ruinam habitantibus ierusalem messiach eẽ debuit: non oibus autem inqt propheta ierusalem habitãtibus: quia in eum multi crediderunt ideo sanctificari: & plures eum etiam aspernati sunt. iccirco infra scribit̃ & offendẽt ex eis plurimi & cadent & conterentur & irretient̃ & capient̃. Cadẽt scilicet morte: conterentur gladio: irretientur fame: capient̃ seruitute. Confirmat hoc hieremias.c.xv. Eiice illos a facie mea & egrediant̃ qui ad mortẽ ad mortẽ q ad gladium ad gladium: qui ad famẽ ad famẽ: qui ad captiuitatem ad captiuitatem. Hæc post crucis affixionem christi oĩa profecto iudæis acciderunt. queadmodum in suo de bello iudaico iosephus etiam accumulatius docet. qui infortuniis illis p id temporis atq; calamitatibus interfuit non solum sed etiã præfuit. Et licet uerba esaiæ quæ supius adduximus a deo dici ueritas attestet̃: sententiæ nostræ tamẽ nõ repugnãt cũ messiach idẽ sit qui & deus ẽ: quod in secũdo capite manifeste fuit ostẽsum p auctoritates ꝓphetarũ & rõnes & hebræoꝝ doctores. Ex qbus nulli dubiũ est q nõ ad dominiũ: nõ ad pacẽ nõ ad salutẽ iudæoꝝ in eũ nõ credentiũ messiach uenturus erat: sed ad illorum captiuitatem gladium atque mortem. Quare iudæus quas

Esaias.

Trenorũ.

Esaias.

Hieremia

Iosephus

ꝑ se tuendo auctoritates adduxit: si ut tõnis participem decuit metiri recto
tramite uoluisset: cognouisset utique quæ & nos recte christiani nouimus.
Euertit ipse ꝓphetatum uaticinia: neq; mirum quando cuius causa & illi mis
si sunt ab eo ille sprætus sit q̄ christus fuit uerus doctor atq; messiach. Qui
enim doctrinā cuiuspiam despicit ab eodem qui docet & aspnatur necesse ē
Negligunt nāq; iudæi ꝓphetarum disciplina quādo ea mentis integritate il
lius sensibus nõ incũbunt: qua uera religio ab inepta atq; supstitiosa discer
nitur omnino: sed insani & tanq̄ cæci pgunt: icciteo uolētes incidunt in er
rores impios atq; prosanos (quos si fieri potest) ut agnoscant uolo eoꝝ igno
Respõ. ad pri. ob. rantiam atq; improbitatē detegere simul atq; infringere penitus.

NVNC IGITVR ad primam esaiæ auctoritatem ueritate duce reuer
tamur. Inquit ille adhuc signũ suũ nõ extulit deus ut uagos israel atq;
dispsos p orbē in unũ cõgreget: quod factũ iri messiach tpe a ꝓpheta
dr̄ ergo christus nõ fuit uerus messiach. Nulla qdē īter iudæos & christianos
oritur disceptatio ꝙ hæc dicant̄ oīa de tempore messiach. quæ sane cũ chri
sti tempore persecta fuerint sequitur necessario illum fuisse uerum messiach
Nam leuauit dominus tēpore christi signum hoc est lignum crucis: cuius uir
tute a quattuor mundi partibus collegit̄ profugos israel atq; dispsos iuda: q
in eũ credere uoluerunt si diligētius iudæus ueritatem aduerterit. Neq; so
Gētiles cõuersi intelligũtur de stirpe israe le. lum ꝓfugi israel intelligunt̄ iudæi: sed etiam gētiles q uarios deos uario cul
tu colebant atq; uenerabant̄. Hæc ueritas habet̄ eiusdē ꝓpheræ. c. xxxxiii.
ubi dicit̄. Effundam enim aquas sup sitientem & fluentā sup aridā: effundā
spũm meũ supet semen tuũ & benedictionem super stitpem meam & germi
nabunt inter herbas quasi salices inter fluētas aquas. Iste dicet domini ego
sum: & ille uocabit in nomine iacob: & hic scribet manu sua domino: & i no
Ra. solo. mine israel assimilabit̄: hæc dicit dominus rex israel. Super quibus rabi so
lomon ait ea ꝓculdubio fore omnia tempore messiach: qa gentiles q̄plurimi
ad eum se recipient. Iccirco ait esaias effundam enim aquas soper sitientem
hoc ē grās sup populũ iudaicũ q desiderabat messiach quæ fuerunt christi si
gna atq; miracula: Et fluētam sup aridā: id est doctrinā atq; cognitionē chri
sti sup gentē idolis dedicatā quæ arida erat hoc ē deserta diuinis institutio
nibus atq; lege: de qua dicitur eiusdem ꝓpheræ. c. xxxv. Exultabit solitudo
& florebit sicut liliũ. Et sequit̄ esaias iste dicet domini ego sum: iste scilicet
erit origine israel: & ille iuocabit noīe iacob & scribet manu sua domino &
in noīe israel assimilabit̄. Ille aũt hic est qui nõ secũdũ carnē: sed fidem atq;
religionē appellabitur israel: quoniam inqt ꝓpheta & in noie israel assimila
bitur. Sed hebræi dicunt cognominabit̄ & melius iudicio meo: ut cõstat di
ligentius terminos perscrutātibus. Ex quibus manifeste apparet ꝙ populus
gentilis messiach tempore populus israel nuncupari debeat: qui scilicet se
cutus fuerit eius uestigia & documenta: de quo capitulo. lxv. ab eodem

scribitur: quæsierunt me: qui ante non interrogabant: inuenerunt qui non
quæsierũt me: dixi ecce ego: ecce ego ad gentẽ quæ nesciebat me: & quæ nõ Oseas
inuocabat nomen meũ. Hoc itidem oseas. c. ii. ait: & dicam nõ populo meo Psalmus
populus meus es tu: & ipse dicet dominus meus es tu. Item psalmo. xvii. po
pulus quem non cognoui seruiuit mihi. Ra. solo.
Præterea sup his uerbis & in noie israel assimilabitur inqt rabi solomon: hic ẽ
q de gentilitate ad messiach se cõtulit q nomine israel appellãdus ẽ. His igi
tur clarum est uerum israelitã eẽ & israel nomine dignum: qui re ipsa atq uir
tute non noie tantum instituta christi siue præcepta amplectit & obseruat.
Hoc ipsum declarat esaias. c. xxxviii. Audite hæc domus iacob quocami-
ni noie israel: & de aquis iuda existis: q iuratis in noie dei; & dei israel recor Esaias.
damini non in ueritate atq iusticia. Ostendit enim his uerbis: quoniã iura-
bant iudæi in noie domini non in ueritate. eos non re qdem ipsa sed noie tã
tum israelitas uocari: quod est inane quoddã & irritũ & apud deum & apud
hoies. Nã nobili genere ortus sceleribus infectus: eo sane indignus ducitur
Iccirco dicit oseæ. c. i. uoca nomẽ eius non populus meus. Igit qum ab esa Oseas
ia. c. xi. dicit: dominus cõgregabit profugos israel & dispsos iuda colliget a Esaias.
quattuor plagis terræ: itellexit ppheta q ad christi religionẽ ex diuersis par-
tibus accesserunt: qui iure israelitæ appellandi sunt: quos antea uia ueritatis
prætererat: ideo pfugi atq dispersi uocabantur. hoc illud est quod ab eze- Ezechiel.
chiele. c. xxxviiii. scribit & magnificabor & sanctificabor & notus ero i ocu
lis multarum gentium & scient qa ego dominus. Neq iudæi qui nũc uagi ac
deuii sunt insistentes pfidiæ suæ sibi psuadeant ut colligi possint. nã eodem
c. xi. ait esaias. Adiciet dominus secundo manum suam ad possidendum re Esaias.
siduũ populi sui quod relinquet ab assyriis & ab egypto & a phetros. & ab Assyrii
æthiopia & ab elam & a sennaar & ab emath & ab insulis maris. Nullus est Egyptus
quẽ fugiat ueritas hæc iudæos duplici captiuitate fuisse obstrictos ante chri Phetros
sti aduentũ. altera enim sub pharaone annos quadringẽtos altera sub nabu æthiopia
chodonosor rege babylonis septuagĩta annos. qui tãdẽ libertate a deo do- Elam
nati sunt. Ideo ait propheta adiiciet dominus secundo manum suam ad pos Sennaar
sidendum residuum populi sui ut intelligatur nullam spem iudæos esse ha- Emath
bituros poriundæ libertatis ex hac qua opprimuntur tertio miserrima serui Insulæ.
tute quoniam inquit propheta adiiciet dominus secundo manum suam nõ
autem dixit adiiciet dominus tertio manum suam. Huiusmodi ueritas uer-
bis subsequentibus facile percipi potest. scribitur enim ad possidendum resi-
duum populi sui quod relinquetur ab assyriis & ab egypto & ab phetros &
ab æthiopia & ab elam & a sennaar & ab emath & ab insulis maris non autẽ
dixit ad possidendum residuum populi sui quod relinquetur a romanis: qd
nempe residuum hi sunt qui ob expugnationem titi atq uespasiani totum
hinc atq illinc expulsi diuagantur per orbem. Hæc itaq non animaduertẽs

ephraim iudæus sanctarum litterarum nescius atq; diuinæ ueritatis ignarus
etiam falso interpraetans diuinorum uatum oracula in eum cecidit errorem: q
mortem ipsi ac suis omnibus pollicetur & parat.

Ad esaiæ auctoritatem secũdam: quam ephraim cõtra me adduxit. c. xxxxv.
ipse ædificabit ciuitatem meã & captiuitatẽ meã dimittet non in præcio ne
q; in muneribus dicit dominus exercituũ: antea enim a me satis supq; respon
sum est: post conditiones quibus ꝓbauimus christum fuisse uerum messiach
ubi clarum extitit christum redemptorem nostrum ac oium ciuitatem ædifi
Psalmus casse: de qua psalmo. lviiii. scribit̃ qs deducet me in ciuitatem munitam lo
quitur hic anima existente in lymbo: & sequitur non ne tu deus qui repulisti
nos? ex ciuitate scilicet cælesti ꝓpter originale peccatum: & non egredieris
deus in uirtutibus nostris: idest ex ciuitate illa cælesti non exibis in uirtutibꝰ
nostris: sed in uirtute tua carnem assumens humanam nobis auxilium tribuẽ
do ut ad beatã ciuitatẽ illam accẽdere ualeamus: ideo sequit̃: da nobis auxi
lium de tribulatione: quia uana salus hominis hoc est pæna sensus licet non
afficiamur hæc salus nihilominus uana est nisi nos ea cælesti patria cõdones
Hanc ꝑfecto ciuitatem ioãnes euãgelista mortuo christo nouam appellauit
Ioãnes apocalypsis. c. xxi. inquens. Ego ioãnes uidi sanctam ciuitatem ierusalẽ no
uam descẽdentem de cœlo a deo paratam sicut sponsam ornatam uiro suo:
nouam inqt quoniã ante christi mortem nullus unq̃ uirtute quacũq; sæptus
fuisset: & ab omni actualis peccati labe alienus in eã ingredi potuit: At con
summato atq; extincto ob aspersionem sanguinis christi originali peccato: iu
Esaias. sto cuiq̃ patuit ciuitas illa noua atq; bea[illegible] De qua o ephraim loqtur esaias.
c. xxxxv. Ipse ædificabit ciuitatem meã: hoc est messiach præparabit opti
mo atq; ꝓbissimo cuique cælestem patriã ad æternã beatitudinem ꝑfruendã.
Q d' aũt sequit̃ ꝓpheta: & captiuitatem meã dimittet nõ in precio neque in
muneribus. Hoc sane uerissimum fuit quia christus hoies nõ in præcio neq;
in muneribus mortalitatis humanæ: sed in sanguine suo a diabolica potesta
te atq; subiectione liberauit: quod si tu etiam illud de seruitute ista qua ob
strictus es dictum intelligis: credas christum uerum fuisse messiach: & cadet
continuo iugum seruitutis huiusmodi de collo tuo.

Hoc audiens ephraim non potuit nõ interrũpere sermonẽ meum: qppe q di
xerim si christum credideris uerum esse messiach: ꝓtinus a quo seruitutis iu
go oppressus es solutus euades. Inqt enim ipse. Scio eqdem me ab omni ser
uitute liberũ fore si mahumeti ritibus obseq ac legibus parere uoluero. Tur
ci nãq; potẽtissimi sunt & mundi nationes quæq; eos timent atq; uerent̃: ad
quos si accessero liber cõtinuo atq; securus oẽm seruitutis oppræssionẽ eua
dam: & hoc modo uel ordine legibus christianis repugnãs libertate frui pos
sum. O ephraim q quod nescit loquit̃ imprudens merito dici põt cum leui
tate quadam excitet̃ ad id quod neq; intelligit neq; nouit: quo crimine con

dēnari tu ipse potes: nam si saperes qd legis, quid ordinis turci uelint ad eos q accesserint obseruare subticuisses quæ penitus ignoras atq; tibi nonpsunt. Illorum nāq; decreto atq; lege sancitum est q turci omnes fateantur omnino atq; sentiant mariā christi matrem semp uirginem extitisse: christumq; fuisse uerum messiach: qui ascendit ad cœlos & corpore & anima. Aiunt enim me riem isai dogdi: meriem chex idi chex cladi isaol pegambedur chim achaula sti gian ille beden. Cui ueritati, corū si quis forte repugnatet uel opponeret morte q̄primū mulctat̄ ab eis. De his nāq; in primo capite accumulatius arrigimus. Igit̄ o ephraim ut liber sis, iugum captiuitatis tuæ rumpat̄ de collo tuo: fatearis omnino christum fuisse uerum messiach necesse est: quod ni feceris tu seruus & uagus atque perditus semper eris.

AD TERTIAM auctoritatem eiusdem capituli facilis accedit respōsio: ut iudæoꝝ pateat falsitas nō obscura. Ibi enim sic dicit̄ israel saluatus est ī domino salute æterna: nō confundemini neq; erubescetis usque in sæculum sæculi. Et paulo infra cōgregamini & uenite, & accedite simul qui saluati estis ex gentibus. Venit enim christus uerus messiach: saluūque istael fieri iussit hoc est populū quēcūque, qui eius cultum atque religionem complexus est: nam quēadmodum uisum est supra, israel duplici appellatione uocatur nomine atque re: & ex utraque qui christū nouit uerū messiach istael nūcupatur. Quæ ueritas responsionē primæ auctoritatis esaiæ lectitanti studiosissime: nō difficilis apparebit. Ideo israel saluatus est, & nulla cōfusione implicitus neque rubore detentus libertate congaudet: & in sæculum sæculi lætabitur pseuerans. Qđ autem ex gentibus accessuri essent q̄plurimi ad christū messiach: ipsemet ostēdit ppheta qum dicit congregamini & uenite & accedite simul q saluati estis ex gentibus. Congregamini inqt uos scilicet ex gentibus qui saluati estis in christo & uenite & accedite simul hoc ē cum iudæis illis q christum uenerantur uerū messiach: de quo scribitur eodem capitulo paulo infra conuertimini ad me: & salui eritis oēs fines terræ: quia ego deus & nō est alius. Hæc quidem quoniā nō accurate pcontatus est ephraim a uero scripturarum sensu: una cū synagoga sua pariter deuiauit.

AD QVARTAM auctoritatē esaiæ quā cōtra christianos adduxit ephraī̄ respondetur q si ab eo recte quæ supius diximus pcepta essent subticuisset utique ille: quoniā non ignorasset quo uaticinium esaiæ pgressū est: & illud iam pfectū eē totum atque consūmatū christi tēpore. Nā omne semen israel hoc ē omnis fidelis: q christi fidē siue religionē imitatus fuit: iā iustificatus ē & approbatus. Hoc ipsū sane clarum ē: quoniā cōuersi ex oibus gētibus ad christū salui facti sunt omnes: quod & ipse marci. c. xvi. inqt. Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit: q uero nō crediderit condēnabit̄: hoc illud est quod eodē c. ppheta ait. Cōuertimini ad me & salui eritis omnes fines terræ. Et infra. Confundent̄ oēs qui repugnant ei: repugnant eni iudæi

Esaias.

Marcus

chriſto: iccirco confuſi ſunt: q ſi ad eum accederẽt iuſtificarent̃ & ipſi & approbarent̃ omnino. Et ſequtur ipſe ephraim quod ſequenti. c. ſcribit̃ a ꝓpheta prope feci iuſticiam meam & non elongabit̃: & ſalus mea non morabitur dabo in ſyon ſalutẽ & in iſrael gloriã meã. Nulli dubium ẽ tam apud hebræos q̃ chriſtianos qn iuſticia frequentius ubi de meſſiach in ſacris litteris agit̃ meſſiach ipſe intelligat̃. Id quoq; daniel affirmat. c. viiii. qũ dicit: & adducatur iuſticia ſempiterna: hoc ẽ meſſiach: quod idẽ rabi barachias ſentit talmuthiſta in libro q inſcribit̃ ceder hollam: ideſt de ordine mundi exponens illud eſaiæ. c. lvi. Iuxta ẽ ſalus mea ut ueniat: & iuſticia mea ut reuelet̃ ſuper quo uerbo iuſticia mea inqt ipſe hic ẽ meſſiach: de quo ſcriptum eſt danielis & adducat̃ iuſticia ſempiterna hæc ille. Ex quo itidẽ dici poteſt ꝙ quãdo ab eſaia dicit̃: ꝓpe feci iuſticiam meã & non elongabit̃: p hæc uerba intelligat̃ meſſiach. Quod ſubſequitur & ſalus mea nõ morabit̃: hoc de meſſiach dicitur ab effectu: qppe qui ad dandã oibus ſalutem uolentibus tum corporis tum animæ uenerit: & in iſrael gloriam meã: qa chriſtus de populo iſrael natus eſt deus & homo: qua gloria/ quo ornamento qua dignitate atq; decore alia queuis natio inſignita non extitit. ut chriſtus dei filius naſceret̃ ex illa. Hoc illud eſt quod deuteronomii. c. xviii. legimus deum moſi dixiſſe. prophetam hoc eſt chriſtum ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuoꝝ. Iccirco canitur pſalmo. cvii. Nõ fecit taliter omni nationi. unde clarum ẽ in ſyon ſalutẽ & in iſrael gloriã dediſſe deum: quã iudæi quoniã recuſant atq; deſpiciũt ſi dolore cruciant̃ atq; mæſticiã nemini mirũ uideri debeat: ideo aduerſus eos c. xxxxvi. eiuſdem clamat deus/ audite me duro corde qui longe eſtis a iuſticia hoc eſt a meſſiach. Et idem. c. xxxxviii. ſciui enim quia durus es tu & neruus ferreus ceruix tua & frons tua ærea. Quã ob rem o ephraim ſi confuſus ſi ꝑditus ubiq; iaces: tãtum ꝑuicacia tua doleas: q chriſto aures accõmodare nõ curas. unde. c. eodem de te ſcribit̃: neq; audiſti neq; cognouiſti neque ex tunc apta eſt auris tua/ ſcio enim quia præuaricans præuaricaberis & tranſgreſſorem ex utero uocaui te.

Daniel
Ra. bara.
Eſaias.

Deuteronomii.

Eſaias. QVINTA auctoritas eſt etiã eſaiæ: c. lxii. ob quam iudæi tanq̃ furibũdi cõtra chriſtum in ſynagoga ſua exiliunt & exclamãt ipſum non fuiſſe uerũ meſſiach: nõ enim diſſimili errore ducunt̃ quo ſupius: falſo interpretantes quæ deus ipſe ſũmus & omnipotẽs uoluit homines p prophetarum oracula nõ ignorare. Rudem hanc opinionem & iſignem impietiam lumine ueritatis detegam mihi conceſſo. Ait eſaias. Ecce dominus auditum fecit ĩ extremis terræ/ dicite filiæ ſyon ecce ſaluator tuus uenit ecce merces eius cũ eo & opus eius coram illo: & uocabunt eum populus ſanctus redẽpti a domino: tu aũt uocaberis quæſita ciuitas & nõ derelicta. Auditũ nullũ fecit dominus in extremis terræ ait ephraim: neq; ſynagoge fuiſſe nũciatum/ ecce ſaluator tuus uenit, igit̃ chriſtus non fuit uerus meſſiach. Fecit nanque dominus auditum

Eſaias.

in extremis terræ o ephraim: quod satis abunde constat: nam ab oriēte usq; ad occidentē. & a meridie usq; ad septētrionem auditum est de christi pbitate atq; uirtute quē gentes oēs exceptis iudæis colunt & uenerant: de quo dictum ē esaiæ. c. lv. ecce testem populis dedi eum: ducem ac præceptorem gentibus. Q d' aūt filiæ syon dictū fuerit: quam iudæi synagogā asserūt: ecce saluator tuus uenit. Viderint sapiētes iudæoꝝ ignorantiā & cæcitatē. Iā dicit ppheta quod p se tuendis aiunt iudæi. Dicite filiæ syon ecce saluator tuus uenit. Et audēt insani ipsi quoniā christū repudiant non fuisse synagogæ dictum: ecce saluator tuus uenit. Solo enim & unico uerbo sibi ipsis i ea dem re & eodem tēpore cōtradicunt. Et sequit̃ ephraim dicens quod dicit̃ ab esaia & merces eius cū eo intelligitur q; uirtute messiach cæteris oibus iu dæi præstantiores futuri sint dignitate atq; impio. Hæc doctrina q̄ uera sit: quoue fundamēto stabilita præterit nemiē q uera sentit: quæ quoniā nulla rōne mouetur uel ducit̃ qs est tam rōnis expers qui non dicat non affirmet i eptum ephraim atq; insanum? Neq; mirum iudæi hæc si dixerint quādoqdē erroribus qbus ipsi oēs impliciti sunt ab eis firma ratio p eorū defensiōe minus reddi possit. esaias enim qum dicit. Ecce merces eius/ dignitatē iudæorum uel impium nō intelligit: sed messiach æqtatem uel insticiam quæ ē da/ recuiq; quod suū est bonis ac malis congruū præmium atq; cōdignum: quod itidem christus monuit atq; in se credentibus pollicitus est. Q ui crediderit ait/ & baptizatus fuerit saluus erit. Q ui uero nō crediderit condēnabitur. marci. c. xvi. Hæc enim merces illa ē quam messiach secum adduxit: de qua inqt ppheta ecce merces eius cū eo: quam pie atq; deuote si iudæorū cætus suscipe in animum induceret: tunc redempti a domino pculdubio dicerent̃ hoc ē emoti atq; subtracti uirtute sanguinis christi a diabolico dominio atq; subiectiōne: neq; expulsi undiq; pditi pgerent huc atq; illuc: sed ut cæteri hōmines honorifice uiuunt & ipsi quoq; pariter uiuerent: Addit isup ephraim eo quod ait esaias tū aūt uocaberis quæsita ciuitas & nōn derelicta: q ciuitas ierusalem adhuc amissa ē & nō quæsita: igit̃ christus &c. Scio eqdē: qui nouit periturum si ei nō succurrit eum occidit: ne autem quis huiusmodi criminis me accuset: decreui eius ac totius synagogæ omnino detegere blacterationes atque isaniā. Vult ipse ciuitatem: quæ dicit̃ a ppheta ierusalem intelligi: de qua prius esaias nihil sensit. Intellexit nāque uir dei cum dixit/ tū aūt uocaberis quæsita ciuitas congregationem fidelium: nam ciuitas aliud nihil est nisi collectio ciuium q pfecto populus appellatur. Iccirco paulo superius dicitur/ & uocabunt eos populus sanctus redempti a domino. Apparet igitur sicuti est irritam & sine ullo fructu ac fundamēto expositiōnem super esaiā æditā ab ephraim & a cūcta synagoga iudæorū fuisse: & qa falsa: uerum quod seqmur patet: christū scilicet nostrū fuisse uerum messiach.

Esaias. Christus. Esaias.

AD SEXTAM auctoritatem esaiæ quā in nos tam acriter itulit ephraim re Esaias.

ſpondẽdum duximus neceſſario non ſolũ ut ueritatis uiam ſalutis portũ op tãtibus demonſtremus/ ſed etiam ut inſurgentis hominis audaciam atq; per uicacis ſupbiam reprimamus. Non exiguo fallitur errore q inconſiderate & aduerſus ueritatẽ obloquit: & inſolitis atq; impoſſibilibus cedit tanq̃ ueris ſicuti factum a iudæis conſpicit autumãtes nouos cœlos meſſiach tempore eẽ creandos: litteras tantum legunt uerum litterarum ſenſum non curantes. ecce inqt deus ego creo cœlos nouos & terrã nouam: dixit hoc ſane eoꝝ rõne habita: q christo ſe dicantes ipſum ꝓfeſſi ſunt meſſiach: cuius rẽpore ho minibus cœli aperti ſunt: q antea ꝓpter originale peccatum/ ut dictum ẽ ſu pra oibus clauſi erant. At chriſti ſanguinis infuſione tũc manifeſti ſunt cœli ſeqntibus chriſtum oibus atq; retra noua appatuit hoc eſt beata ciuitas quã nouam creaſſe dicit deus hominibus/ quãdo nullus uita functus ante chri/ ſti aduentũ in eam minus igredi poterat. Dicitur nãq; illum nouã ſedem uel magiſtratum fuiſſe adeptum/ qui(tam et ſi multo tpe ante fuerit)rõne tamẽ nouæ acqſitionis noua dignitas nũcupatur. Hæc ueritas etiam oſtendit per
Ezechiel: id quod ſcribit ezechielis. c. xviii. Facite uobis cor nouũ & ſpiritum nouũ i quit deus iudaico populo: non aliud qdem cor atq; ſpiritum deus fieri præ/ cipit: niſi ut omitteret mala: ſequerent bona/ relinquerent tenebras & ſeque
Ioannes: rentur lucẽ: q chriſtus eſt q de ſe ipſo ioãnis. c. iii. ait. Lux uenit in mundum & dilexerunt hoĩes magis tenebras q̃ lucem. Necnon &. c. viii. ego ſum lux
Eſaias: mundi q ſequit me non ambulat in tenebris ſed habebit lumẽ uitæ. De quo ab eſaia. c. viiii. dictum ẽ ante habitantibus in regione umbræ mortis lux or ta eſt eis. &. c. xxxxviiii. Dedi te in lucem gentium ut ſis ſalus mea uſque ad extremum terræ: quæ uerba dici de meſſiach aſſerunt etiam antiqui iudæoꝝ doctores. His ergo habitis litteratos diuinarum litterarũ nõ præterit/ nouũ quãdoq; dici: nõ q antea nõ fuerit ſed rõne acquiſitæ nouæ poſſeſſionis no/ uũ appellari. Q d autem uerba hæc. ecce ego creo cœlos nouos & terrã no/ uam de cæleſti illa patria intelligi debeãt/ quod ſequitur teſtimonium affert & exultabitis iquit uſq; in ſempiternum: hoc quidẽ rebus humanæ uitæ ſub iectis accõmodari non põt niſi ſempiternæ fœlicitati atque diuinæ beatitu/ dini quod etiam ſequens lectio docet: & non audietur in ea ultra uox fletus & uox clamoris. Hæc aũt iudæi dirrigunt ad terrena atque huius uitæ fragi lia: quibus neque uerba congruũt neque ſenſus. Q ua ꝓpter ſi laboribꝰ ubi que opprimunt iudæi/ ſi amaritudine repleti ſunt/ ſi anguſtiis circũmuniti ſi nulla reqe ſi nulla pace cõgaudent/ ſi demum ſpe omni decidunt afflicti at que confecti: non aliena iprobitate ſiue culpa/ ſed ſua doleant & cruciẽt.
Mattheus Hæc eni futura illis prædixit q chriſtus fuit uerus meſſiach: matthei. xxiiii.
Lucas. c. Amen dico uobis: non relinquetur lapis ſuper lapidem qui non deſtruet. Hoc idem marcus. c. iii. & lucas. c. xyiiii. q etiam. c. xxi. ait/ cum uideritis circũdari ab exercitu ierusalem: tũc ſcitote quia appropinquauit deſolatio

eius: & infra. Ve autem prægnātibus & nutrientibus i illis diebus: erit enim
præssura magna sup terram/ & ira populo huic & cadent in ore gladii & ca/
priui ducent̄ in omnes gentes. Hæc q̄dem iudæi q sentiunt non ignorāt: ne Tobias
que latuerunt hæc tobiam. c. ii. q ait/ dies festi uestri cōuertentur in lamēta/ Amos.
tionem & luctum. Et amos. c. viii. Cōuertam festiuitates uestras in luctum:
& omnia cantica uestra in planctum: & inducam super omne dorsum uestrū
saccum & super omne caput/ caluicium & ponam eam quasi luctum unige/
niti: & nouissima eius quasi diem amarum: & ecce dies ueniunt dicit domi/
nus: & emittam famē in terram non famē panis neq; sitim aquæ/ sed audien
di uerbum domini & cōmouebuntur a mari usq; ad mare: & ab aquilone us/
que ad orientem circuibunt quærentes uerbum domini: & nō inuenient. Cla/
rum omnibus est ac ipsos non fugit iudæos iam mille & q̄ngentos ferme præ
teriisse annos q̄ a deo uel ab aliquo nuncio dei siue legato qcq̄ nō senserint
uel audierint: quo hanc miserrimam seruitutem quandoq; euadere possint:
Icirco hieremias trenorum. c. ii. ait: non est lex: & prophetæ eius non inuene
runt uisionem a domino. Item. c. viiii. idem hieremias: deducant oculi no/ Hieremias
stri lachrymas & palpebræ nostræ defluant aquis: quia uox lamētationis au
dita est de syon: quomodo uastati sumus & confusi uehementer. Quare o
ephraim si rādin mæsticia graueris atq; amaritudine/ si penes te atq; tuos fle
tus atq; clamoris uox undiq; strepit: si lachrymæ ubiq; atq; singultus exiliūt:
perferas æquo animo qui reliqueris legem domini sabbaoth. Ne igitur mire
ris si nox tibi (ut ais) ægritudines affert: sique animos tuorum somnus cruciat
dicitur ab esaia. c. l. Ambulare in lumine ignis uestri: & in flāmis quas succē
distis de manu mea factum est hoc uobis in doloribus dormietis. Quod ma
lum tibi ac tuis fore perpetuum uidens hieremias. c. xv. inquit. Quare factus Hieremias
ē dolor meus perpetuus: & plaga mea desperabilis renuit curari? Venit chri Christus
stus nūcius dei & cum deo semp & deus morbo cuiq; & ægritudini medici/
nas pprias allaturus: cuius saluti suæ minus cōsulētes tui q̄plurimi operam
atq; curam penitus neglexerunt: quorum imprudentiā atq; flagitia quoniā spō
te imitatis tu ipse/ irruit aduersum te deus ezechielis. c. v. Dabo te in deser/ Ezechiel.
tum & in opprobrium gentibus q in circuitu tuo sunt in conspectu ois præ/
tereuntis: & eris opprobrium & blasphemia exemplum & stupor in gentibꝫ
& sequtur ipse. c. vii. Non parcet oculus meus super te: & non miserebor sed
uias tuas ponam sup te. Quā ob rem potes haud difficile percipere o ephra
im ex his ægritudinem tuam imedicabilem fore: dum tuorum sequeris mo/
res atq; ritus nihilue tibi iocunditatis unq̄ futurum eē nihilue gaudii si ab i/
ceptis non destiteris supstitionibus tuis. Quiescere faciam inquit deus eze/
chielis. c. xxvii. multitudinem canticorum tuorum: & sonitus cithararū tua
rum non audietur amplius: quod factum cernimus nos: tu uero miserrime
sentis: quoniam salutis tuæ medicū renuis q christus est uerus messiach.

Ezechiel. AD SEPTIMAM auctoritatem quæ est ezechielis. c. xi. dicitur ꝙ illa quæ a ꝓpheta ibidem adducta sunt dirriguntur omnia ad tempus cyri: qui post nabuchodonosor regem a quo destructa ciuitas sancta fuit & templum domini instaurandorum omnium iudæis faculratem acquisito regio magistratu præstitit q̄plurimam. cóstar id sane primo esdræ. c. primo: & secúdo eiusdem. c. ii. Cecinit tantum ezechiel libertatem atq; fælicitatem qua cyri tempore deus iudaicum populum erat donaturus. Veritas hæc ex his quæ seqūtur in calce eiusdem capituli cuiq̄ facile ostēditur. Et spiritus leuauit me ait propheta adduxitq; in chaldeam ad transmigrationem in uisionem in spiritu dei & sublata est a me uisio quam uideram: & locutus sum ad transmigrationem omnia uerba domini quæ ostenderat mihi. Hac igitur falsa disciplina suos quoscūq; synagoga imprudens instruit, & sic deliri a ueritate falso instructi: ꝓponant & falsa necesse est: qbus latentem ueritatē ipsam atq; ignotam ipsis ostendere, si quis ueri ductor uoluerit magnum illi & perdifficile instabit onus: quem errorem tibi ephraim accidisse & eam mihi difficultatem contigisse perspectum est omnibus: potes tu ipse etiam tecum diligenter tuorum studium inane atque perniciosum animo uolutare: cognosces coꝝ ignotantiam atq; mēdacium: qui non contendunt atq; proponūt: ut suo ueritas lumine clarescat suorum sententia & auctoritate freti: quemadmodum nos christiani: qui optimis legibus salubribus consiliis atq; iudiciis grauibus disserendo proficiscimur atq; ueritate gubernamur: sed ut sua peruicacia superstitiosa atq; superba & inanis atq; falsa opinio uideatur posse modo aliquo sustineri. Et his educati deliramentis atq; deceptionibus efficiūtur indies diuinarum scripturarum imperitiores & rationis congruæ & opportunæ magis ignari: quo abdicati fundamento, oritur: ut illis nulla supsit ueritas. Vnde si omnibus infensi sunt si uitam suam omnem angoribus atq; cruciatibus peragunt, conquerantur arbitrio suo atque proposito: non eius nutu ac uoluntate: qui uult omnes uera completi omnia.

Micheas. AD OCTAVAM auctoritatem contra nos illatam ab ephraim: quam ꝓtulit micheas. c. ii. respondetur ea dici omnia de secundo christi aduentu: quādo cuiq; prout opera eius efflagitauerint uti iudex iustus atq; seuerus reddet mercedem congruam atq; condignam. Tunc enim congregari erunt omnes filii iacob: fideles. s. q cū christo ad æternā btitudinē ascēderūt audituri eius decretū atq; sniam aduersus reliqas israel hoc ē iudæos p orbē dispsos q seq noluerūt eū. Erūt siqdē q̄si greges i ouili hoc ē filii iacob sub ditióe christi iu dicis ac ptāte. Tūcq; a reliquiis israel quæ christū dereliquerīt cósolatorē suū tumultus fiet q̄maximus. oh dānationē æternā, q ꝑpetuo cruciabūť. Iccirco seqť ꝓpheta tumultuabūť a multitudie hoīum. Et seqť ascēder enim pādēs iter ante eos: hoc ē christus ascēdet patefaciēs uiā uitæ beatæ ante eos. i. ante

Ra. salo. filios iacob. Sup quo uerbo ascēdet: dicit Rabi salomó ascendet. s. saluator

eorum. Sequitur: & diuidet & transibunt portam: hoc est secernet eos a resi-
quiis israel a quibus dogmata christi fuerunt despecta: & pergent illi ad cæ-
lestem illam patriam atq; beatitudiem: illi uero ad inexpiabile supplicium at
q; pœnam. Et transibit rex eorum coram eis: hoc est christus eis semper aderit
ad perpetum gaudium perfruendum. Hoc ipsum de se christus lucæ. c. xii.
ait. Amen dico uobis q; præcinget se & faciet illos discumbere & transiens
ministrabit illis. Et sequitur: dominus in capite eorum. quia quemadmodũ Lucas
cætera membra persistere non possunt sine capite ut suum assequantur finẽ:
sic absq; christo qui omnium caput est nullus unq̃ æternæ fælicitatis compos
esse poterit de quo scribitur. i. ad corithios. c. xi. uolo autem uos scire q; om-
nis uiri caput christus est. Et ad ephesios. c. iiii. Crescamus in illo per omnia
qui est caput christus. necnon ad colossenses. c. ii. in christo inhabitat omnis
plenitudo diuinitatis corporaliter & estis in illo repleti qui est caput omnis
principatus & potestatis. De isto nanq; iudicio quod in secundo suo aduen- Iohel
tu a chisto fiet: loquitur iohel propheta. c. iii. Q uia ecce in diebus illis: & in Ra. solo.
tempore illo qum conuertero captiuitatem iuda & ierusalem: congregabo
omnes gentes: & deducam eas in uallem iosaphat. Q ue uerba Rabi. solo-
mon ad futurum tempus asserit oia esse referenda p quod quidẽ messiach tẽ-
pus itelligere uoluit. Et ad ueritatẽ licet accesserit: tamẽ non ut hoiem inge-
niosum decuit considerauit secundum aduentũ messiach: sed primũ tantum
cui iohelis uerba nullo modo accõmodari possunt. Inquit enim propheta.
qum conuertero captiuitatem iuda & ierusalem congregabo omnes gẽtes &
deducã eas in uallẽ iosaphat. Hæc eni nõ possunt de primo aduentu percipi
quãdo uallis ipsa locus est iter montẽ oliueti atq; ierusalẽ: q gẽtes oẽs gremio
suo capere nullo modo põt. Præterea hæc pcipit ueritas p ea quæ scribũt eo
dem. c. paulo supius. Sol cõuertetur i tenebras & lunã in sanguinẽ anteq̃ ue
niat dies domini magnus & horribilis. Signa hæc magna & dies horribilis
nõ possũt nisi de scdo aduẽtu itelligi: quãdoqdẽ primus satis quietus & hũilis
demõstret a zachatia. c. viiii. Ecce rex tuus uẽit paup & ascẽdẽs sup asinã rex zacharia
eni iste & a christianis & a iudæis dr rex messiach. Q uare secũdo cũ uenerit
christus: cũ eo salui oẽs erũt. pditi uero i ualle iosaphat subter ipsos: quibus
ãplius ægritudinibus hũanis nõ subiectis: locus ipse sic diuina disponẽte ma
iestate idoneus satis atq; cõgruus erit. De quo aduẽtu micheas etiã tũc locutus
ẽ. c. ii. ait. In die illa dicit dominus cõgregabo iacob totũ te i unũ: cõducã te Micheas
liqas israel: pariter ponã illũ quasi gregẽ i ouili: & quasi pecus i medio caula
rũ. Q uod tẽpus tu expectas o ephrai magno tuo malo: q nõ aduertis uerum
litatũ sensũ qđ idẽ faciũt raboteni tui auctores fallaciarũ oium atq; pricipes
q deuicti a me sæpius maiorũ suorũ auctoritate atq; rõnibus mecũ ulterius cõ-
gredi nõ curatũt: qđ itidẽ scio tibi euẽturũ: quoniã nota est oibus ignorãtia
tua atque temeritas: qui non modo quid oppuguandi habeas: sed etiã quid

loquendi penitus ignores.

Micheas. AD NONAM. auctoritaté quæ est eiusdem pphetæ. c. iiii. respódédum est
ubi a ppheta dr in die illa dicit dominus cõgregabo claudicanté: & eam quã
eieceram: colligã: & quã afflixeram consolabor. horum partim dicta fuisse a
propheta de iudæorũ synagoga in primo aduentu christi messiach. partim i
secundo. Veritas hæc ex his capit: quando dicitur. Cõgregabo claudicanté
hoc est synagogam: quẽadmodũ & sentit ephraim: contra quam. iii. Re. c.
iiii. Re. xviii. xviii. helias inuehit dicens: usquequo claudicatis in duas partes: si dominus
est deus sequimini eũ: si auté baal: sequimini illum. Venerabant enim idola: so
Helias lem & lunam: saturnũ: iouẽ: mercurium: atq; uenerẽ pariter & deum summum
oium auctorem. Conflarilesq; sibi ut adorarét eos uitulos confecerunt ipsis
dedicátes per ignem liberos suos: ut scribitur. iiii. Re. c. xvii. Dereliquerũt
omnia præcepta domini dei sui: feceruntq; sibi conflariles duos uitulos & lu
iiii. Re. cos: & adorauerunt baal: & consecrabat filios suos & filias suas per ignem.
xviii. Claudicauit necnon & synagoga ipsa christi tempore: quoniam eorum
aliqui fatebãtur ipsum improbum & seductorem: aliqui uero iustum & ami-
cum dei: de quo scribitur lucæ. c. vii. propheta magnus surrexit in nobis: &
quia deus uisitauit plebem suam. Et ioannis. c. vi. hic est uere propheta: qui
uenturus est in mundum. Et eiusdem. c. vii. Quidam enim dicebant quia
bonus est: alii autem dicebant non: sed seducit turbas. Necnon &. c. viiii.
Lucas. Iam enim conspirauerant iudæi ut si quis eum confiteretur christum: ex-
Ioannes. tra synagogam: fieret. Congregauit itaque christus claudicantem syna-
gogam quemadmodum scribitur lucæ. c. ii. Factum est post triduum in
uenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum audientem illos: &
interrogantem: stupebant autem omnes: qui eum audiebant super pruden-
tia & responsis eius. Item apud mattheum. c. xxvi. Tunc congregati sunt
principes sacerdotum & seniores populi in atrium principis sacerdotum ut
Lucas. iesum dolo tenerent & occiderent. Et infra: Mane autem facto concilium
inierunt omnes pricipes sacerdotum & seniores populi aduersus iesum ut
Mattheus eum morti traderent. Qui quoniam insurgentes cruci christum affixerunt:
mortui ipsi sentiunt inexpiabilem errorem suum: & qui uiuunt: eorum filii
& pœnas dant & intollerabile supplicium perferunt. Quando uero a pro-
pheta dicitur. Et eam quam eieceram colligam: & quam afflixeram consola-
bor: intelligit ipse de hac iuniori synagoga: quam eiecit deus ad captiuita-
Hieremias tem affligens eos angustiis multis atq; miseriis: de quibus legimus hieremiæ.
c. xv. Eiice illos qui ad captiuitatem ad captiuitatem. Et infra: Tu reliquisti
me dicit dominus: retrorsum abiisti: extendam manum meam super te: & in
terficiam te. Laboraui rogans (hoc participiũ nõ habetur hic apud hebræos
sed recogitans: quod magis litteræ congruit) Et sequitur dispergam eos uen
tilabro in portis terræ: hoc est in omnibus natiõibus & populis. Hec ueritas

quoniam re ipsa ostenditur: difficultatem probãdi nullam habet. Hos nihilo minus deuios atque dispersos colliget atque consolabitur deus tempore secundi aduentus christi: quorum miserebitur ipse: quippe qui sua tunc errata cognouerint & dolebunt. Q uod autem de hac præsenti synagoga ꝓpheta dixerit per ea quæ sequuntur quisq; recte arbitrari põt. Inquit eni: & ponã claudicantẽ in reliquias: reliquiæ eni sunt hi iuniores iudæi: q dispersi fuerint ciuntur oibus gentibus terræ: & dicunt reliquiæ eo ꝙ relicti fuerint a tito at ꝙ uespasiano post expugnationẽ ciuitatis. De hac synagoga loquit esaias. c.lii. Solue uincula colli tui captiua filia syon: quæ sane in secundo aduentu christi ab ipsa cognita ueritate christũ fuisse uerũ messiach seruitutis iugo se absoluet ptinaciæ suæ dolore cõttita. tamẽ hæc eadẽ uerba (ut quibusdã placet) ecclesie nr̃e accõmodari possunt: tametsi rabi solomõ: & qui eũ sequnt oẽs cũcta hæc uelint de seruitute ista itelligi: quã captiuitatẽ edom nũcupãt hoc est ut ipsi aiunt: qua oppræssi sunt a romano impio: quod regnũ neqciæ spurcissimi isti uocant. Sed & in hoc se fallũt: q ea fieri i primo aduẽtu messiach arbitrant & expectant: q cum iamdiu præterierit: & ad eũ nullo modo applicari possint: relinqtur ut de secundo dicant necesse sit. Nã in eiusdem calce legit. Ecce itelliget seruus meus: exaltabit: & eleuabit: & sublimis erit dicũtur hæc profecto apud hebræos de rege messiach: que sic exponũtur ab eis: Ecce ꝓsperabit seruus meus messiach: exaltabitur plusq̃ abraam: eleuabitur plusq̃ moses: & sublimis erit plusq̃ angeli oẽs: q̃ qnidem expositio primo aduentui messiach accõmodari non potest quem satis paupem & ascendentẽ super asinam ostendit zacharias: c. viiii. hoc itidem moses gerundensis Rabi sup uerbo & itroduxit eam isaac geneseos. c. xxiiii. iquit hic est rex messiach qui dedit cor suum ad impetrandum miserationes pro istael ad iejunandum & humiliandum se pro eis sicut scriptum est esaiæ. c. liii. hæc ille. Sed in hoc. c. liii: legimus messiach despectum percussũ: humiliatũ: uulneratum attritum & quasi leprosum: igitur quæ supius dicta sunt ecce intelliget seruus meus. &c: messiach primo aduentui congruere non possunt. unde ea dici de secundo necesse est: quæ sic exponi debent. Exaltabitur a sanctis oibus ultimo iudicio dei perfecto: eleuabitur ad cœlos diuina sui potentia: & sublimis erit super omnibus angelis: quoniam deus est summus atq; omnipotens: Et sequitur in eodem. c. sicut obstupuerunt super te multi: in primo sci licet aduentu: ꝓpter signa atq; miracula: quæ fiebant ab eo: ut scribitur mat thei. c. viii. porro hoies mirati sũt dicẽtes: qualis est hic: q a mare & uẽti obædiunt ei. Et seqt sic iglorius erit iter uiros aspectus eius: i secũdo scilicet aduentu qppe q nullã afferet gloriã: sed ignominiã atq; dãnationem illis qui in sana inflati disciplina renuentes eius diuina dogmata aspernati & insectati sunt eum cõtumeliis atq; opprobriis. Ideo sequit: iste asperget gẽtes multas idest christus messiach tunc in æternas & in expiabiles aiaduersiones asper-

Esaias.

Ra. solo.

zacharias
Ra. moses
gerun.
Geneseos
Esaias.

Mattheus

get gẽtiles atq; iudæos: ac cæteros omnes: qui normã eius atq; regulã beneui
uendi amplecti renuerunt. iccirco seqtur de eis dicens. Quibus nõ est narra/
rũ de eo uiderunt gentiles scilicet q nolunt in locis suis legẽ euangelicã præ/
dicari uidebũr eũ exaltatũ eleuatũ atq; subliimẽ præ omnibus uel sup omnes
& sequit᷑. Qui non audierũt eũ contẽplati sunt. hi sunt iudæi: q christi ad/
monitionibus & documẽtis aures præstare noluerũt: contẽplabũtur eum eẽ
deum & hoiem ascendentẽ in cœlũ regnaturũ in sæcula sæculorũ. Iccirco in
principio huiusmodi capituli o ephraim scribit᷑ a ꝓpheta: inducere uestimen/
tis gloriæ tuæ ierusalẽ ciuitas sancti: dr̃ id p compatione. nã quẽadmodũ ho
mo induit se uestimẽtis: sic cœlorũ regnũ spiritibus electis atq; beatis: Ciui/
Psalmus tas eni hoc in loco paradisus dr̃ ut. ps. lxxxvi. gloriosa dicta sunt de te ciui/
tas dei. Sancti. hoc est christi messiach. ut hẽtur apud danielẽ. c. viiii. & un/
gatur sanctus sanctorũ. Et sequitur qa nõ adiiciet ultra ut p transeat p te in/
circuncisus & imundus christum scilicet maledicendo: ut faciunt iudæi con/
tinue in orationibus suis: iccirco dr̃ hic iudæus incircuncisus & imundus in
Deuteronomii. circuncisus corde: imundus opere. De istis nãq; legimus deuteronomii. c. x.
Circuncidite igit᷑ præputium cordis uestri: & ceruices uestras ne induretis
Hieremias amplius. Et apud hieremiã. c. iiii: Circuncidimini in domino: & auferte præ
Deuteronomii putia cordium uřorum uiri iuda & habitatores ierusalem. De eorum autem
imundiciis loqtur deus deuteronomii. c. xxxv. Mũdamini ac mutate uesti/
Esaias. menta uřa: hoc est opa uřa. Et esaias. c. i. lauamini mundi estote: auferte ma
lum cogitationũ uestrarũ ab oculis meis: qescite agere puerse: discite benefa
cere. His ergo & quæ sequntur oia si quis accurate incũbere uoluerit: cogno/
scet opinionẽ meã utiq; ueritati cõgruam & opportunã: necnõ de christi ad/
uentu secundo dici oino auctoritatẽ illam: Solue uincula colli tui captiua fi
Micheas. lia syon. Sed ad micheã reuertamur o ephraim. Quãdo eni ab eo dicit᷑ con
gregabo claudicantẽ itellexit ꝓpheta de synagoga in primo christi aduentu
qum uero dixit: & eã quam eiecerã colligam: & quã afflixeram consolabor:
sensit ipse de hac præsenti quæ seruiture opprimitur: quæ tandem in secũdo
aduentu christi: ueritate ꝑspecta quã christiani prædicant dolens erraris suis
& icredulitate uertet᷑ ad christũ uerum messiach: qui pius iustus atq; miseri/
cors miserebitur illorũ cælesti eos beatitudine donaturus: Ideo sequitur pro/
phera dicens: & regnabit dominus super eos in monte syon ex hoc nũc & us
q; in æternum: quibus uerbis istruimur propheram locutum fuisse de secun/
do aduentu christi: quia dicit: & regnabit dominus super eos in monte syon
ex hoc nunc & usque in æternum: quod intelligi non potest nisi de cælesti pa/
tria atque fælicitate diuina. Ideo mons iste paradisus est: de quo etiam
dauid propheta cecinit. psalmo. xiiii: Domine quis habitabit in taber/
Psalmus. naculo tuo: aut quis requiescet in monte sancto tuo? tametsi non nulli
aliter exponentes ipsum iudicio meo delirent: quandoquidem in fine ipsius

psalmi legitur: qui facit hæc nõ cõmouebitur in æternum quod rebus huma/
nis non cognuit istud ipsum ẽt pater p totũ cuilibet recta ꝓficiscenti. Confir Paulus
mat hoc paulus ad hæbreos. c. xii. Accessistis ad montẽ syon: & ciuitatẽ dei
uiuentis ierusalẽ cælestem. Q ua pp o ephraim uisũ est christũ messiach debe
re bis ad hoĩes uenire: semel ut unũ deum gentibus nunciet: deinde rursus ut
regnet ac dominet: neq; tibi in primũ credere ꝓderit si in secundũ nõ credide
ris: in utrũq; credas: te oẽs prophere docent: utrũq; eni nobis ad salutẽ at
q; beatitudinẽ cõstituit deus. Q uæ ueritas omnibus de sacris litteris beneme
ritis satis superq; constat.

AD DECIMAM. auctoritatẽ quæ est hieremiæ. c. xxiii. dr̃ post huius mũdi Hieremias
cõsumationẽ ea effectũ suum oia habitura quando beatorũ animæ ibi cõgre
gatæ fuerint ad beatitudinẽ ꝑfruendã: quod quidẽ non difficile recte cõside
rãti apparet: & loqtur ibi deus nõ de reliquiis solũ israel: re uel noĩe nuncupa
tis: de qbus attigimus ĩ responsione primæ auctoritatis esaiæ quam contra
nos adduxit ephraim: sed etiam de omnibus gentibus. Dicit nãq; propheta
ego congregabo reliqas gregis mei. non dixit reliqas iudæorum: ut clarũ eẽt
oibus q; de cunctis gentibus loqueretur deus quoniã grex domini tota hũa/
na natura est: & dicuntur hoc ĩ loco reliqæ qui salui erunt: ratione perditorũ Mattheus
qui multo plures fuerint q̃ beati: teste saluatore nostro matthei. xxii. Multi
sunt uocati pauci uero electi. Q ue res manifeste cõstat: nã multo pauciores Hieremias
sunt q̃ religioni nostræ adhærent q̃ qui dissentiũt. Et dicit hieremias. reliqas
hoc est eorum q in christũ messiach crediderũt ideo seqtur. Ecce dies ueniũt
dicit dominus: & suscitabo dauid germen iustũ: germen eni istud a iudæis ẽt
dicit messiach: cuius tpe oẽs salui fieri poterant. Iccirco dr̃ infra: in diebus
illis saluabit iuda: idest oẽs qui noluerint eũ fateri ac uenerari. unde sup ge/
neseos. c. xxxxi. glosa quædã hebræa inquit: poterit ne dici q; apud redẽpto glo. hebræa
rem hoc est messiach sit acceptio ꝑsonarũ? Et sibimet respõdet: absit: sed qui
cunq; in eum crediderit corde & ope saluus erit. Ex his ꝑcipitur tam apud he
bræos q̃ christianos: q; hæc uerba in diebus suis saluabit iuda: non solum de
iudaico populo intelligi debeant: sed ẽt de cunctis nationibus atq; gentibus
Sic itidẽ qum dr̃. Reliquias gregis mei: itelligit de omnibus gentibus chri/
stum confitentibus uerum messiach: quas gregem suum deus appellat eze/
chielis. c. iiii: Et liberabo gregem meum de manibus eorum. Et in eodem uos Ezechiel
autem gregis mei hæc dicit dominus deus: & infra. uos autẽ greges mei gre/
ges pascuæ meæ homines estis: & ego dominus deus uester dicit dominus de
us. Q uod autem ista quæ scribuntur a hieremia dicantur de spiritibus bea/
tis: lectio sequens instruit: non formidabunt inquit ultra: & non pauebunt:
& nullus quæretur ex numero dicit dominus. beati nanq; quando in æterna
gloria collocati fuerint: nulla qdẽ mouebunt formidine ultra: sed oĩ securi/
tatẽ sẽpi ꝑpetua lætitia gaudebũt: neq; ullus eo℞ unq̃ ibi de erit q a ibidem

Ezechielis uiuent in sæcula sæculorum. Ideo dicit propheta. Et cõuertã eos ad rura sua
hoc est ad cælestem patriã: quæ ante creationẽ mundi beatis a deo prædesti/
nata fuit. Hoc illud est: quod scribit ezechielis. c. xxxiiii. Et educã eas in ter
ram suã: & pascã eas in mõtibus israel. Et sequit hieremias: & crescẽt & mul
tiplicabunt. Nam ultimo expleto iudicio: p coniunctionẽ corporũ ad aïas
multiplicabitur eorũ gaudiũ atq; beatitudo. Et suscitabo inqt postea pphe/
Ioannis ta super eos pastores: & pascent eos christus scilicet imprimis qui omnium fi
Esaias. delium est pastor: qui ait ioannis. c. x. ego sum pastor bonus. De quo dictum
Ezechiel est ante ab esaia. c. xxxx. sicut pastor gregẽ suum pascet: in brachio suo con/
gregabit agnos. Et ab ezechiele. c. xxxiiii. suscitabo sup ea pastorem unũ q
pascat ea seruũ meũ dauid & ipse erit eis in pastorẽ: & dicit seruũ meũ dauid
Re: solo: hoc est christum messiach: ut sentit ẽt rabi solomon super hoc i glosa sua. Et
quoniã hieremias loqtur in plurali dicens suscitabo sup eos pastores: quãuis
ut dictũ est ïprimis ïtelligatur christus: q uerus est pastor: tamen intelligunt
etiã apostoli: quorum doctrina & prædicatione hoïes qui salui erunt gloriã
Hieremias æternã adepti fuerint. De qbus apostolis hieremias locutus est. c. iii: Dabo
uobis pastores iuxta cor meũ & pascent uos sciẽtia atq; doctrina quod quidẽ
effecerunt apostoli & executi sunt. Pascet eni christus saluos oẽs humanita/
tis suæ atq; diuinitatis gloria siue beatitudïe: qa cum deus esset homo factus
Ezechiel est: ut homo deus fieret: hoc est: ut totum in se hoiem beatificaret. Hoc illud
est quod ab ezechiele. c. xxxiiii. scribit: ego pascã oues meas: & ego eas accu
bare faciã dicit dominus deus: hoc est requiescere eas faciã in ciuitate mea: sa/
ciatos omni gaudio perpetuaq; lætitia. Pascent etiam apostoli hoïes beatos
tunc re ipsa in cælesti illa patria cibo diuinæ beatitudinis hoc est p eos pascẽ/
tur. Ideo dicit sapientie. c. xvi. pro qbus angelorũ esca nutristi populũ tuũ:
& paratũ panẽ de coelo præstitisti illis sine labore oẽ delectamentũ in se habẽ
tem & oïs saporis suauitatem quando quidẽ per suã prædicationẽ oïbus in
christo credentibus æternã uitam in cibum absq; ulla hæsitatione dum uiue/
rent pmiserunt. Hoïes enim mortalitate induti disciplinam apostolorum se
quentes: umbra tãtum uel enigmate beatitudinis pascunt: at postq̃ beatam
uitam adepti fuerint: uera tunc & ineffabili beatitudine q beatorũ spirituũ
cibus est pascentur pp apostolorũ doctrinã eis diuinitus cõcessam: Idcirco ca
nitur psalmo. lxxii. panẽ coeli dedit eis: panẽ ãgelorum mãducauit homo qd.
& itidem significauit rex dauid qum ab eo decantatũ fuit psalmo. xc. iiii. Et
pane coeli saturauit eos: Necnõ & prouerbiorũ. c. viiii. uenite comedite pa/
nem meũ. Idcirco nicolaus de lira sup his apocalypsis. c. xxi. dominus eni oï
potens: inqt beati reficiũt interius i aspectu diuinitatis. Exterius uero i aspe
ctu humanitatis christi. Voluit idcirco christus i bethelẽ nasci: q locus quidẽ
domus panis interpretat: ut christus ipse (quẽadmodũ ait gregorius sup lu/
cæ. c. ii.) electorum mentes in æterna facietate reficeret. Et hoc est quod le/

gimus apud hieremiam. suscitabo super eos pastores & pascēt eos: hoc est uera & æterna beatitudine: quando beatæ uitæ adiudicati fuerint. Ex his nāq; probe atq; recte discussis: Cōprahendi potest o ephraim a te tuisq; omnibus diuini uaticinii expositio cōgrua utiq; atq; uera: & quantus sit error & ignorantia tuorum hebræorū non te latet: Hoc ipsum hieremias præuidens dixit uia eorum erit quasi lubricū in tenebris: impellentur enim et corruent in eā. Et infra sequit̄: propterea ecce ego tollam uos portans: & derelinquā uos: & ciuitatem quā dedi uobis & patribus uestris a facie mea: & dabo uos in opprobrium sempiternū & ignominiā æternā: quæ nunq̄ obliuione delebit̄. Fecit igit̄ dominus quæ cogitauit o ephraim: ut scribit̄ trenorū. c. ii. & cōpleuit sermonē suū: quē præcepat a diebus antiqs: destruxit scilicet uos: & nō pepcit. Trenorū

AD VNDECIMAM. auctoritatē quā pro defendēda synagoga sua ephrai contra nos in medium attulit: respondeṙi pōt: ea intelligi oīa de congregatōne iudæorum: quæ fuit postq̄ completi fuere septuaginta anni: qbus seruierunt in babylone: tunc enim libertate donati iudæi: ad ædificandam ciuitatem & templū cōgregati fuerunt. Nihil eni o ephraim in eo capitulo si recte lectitaueris: dicitur de messiach: sed de captiuitate pænitus quā iudei passu ri erāt in babylone: & de eorū postea reductione in ierusalē. Neq; mirū etiā si nūc a ueritate dissentias: a.q; si hic tuus error: simul atq; impitia undiq; uideatur. Nā discēs ab indocto impitus sit necesse est: te eni synagoga docuit ea quæ nō nouit nō pcipit: a qua igit̄ qd boni cape possis: esto tu ipse iudex Attamē o ephraim hoc in loco si quæ a hieremia dicta sunt: quādam huiusmodi captiuitatis figuram ostensura dicere uolueris: hoc tnū ipse fortasse iudicium approbarem: quandoquidē oīa quæ a propheta scripta sunt: reuersioni ierusalē babylonica seruitute completa nō congruant. Nam ubi dicit̄: Et habitare eos faciam confidenter: non possunt hæc recte intelligi: quādo iudæi reuersi sunt de babylone ad ciuitatem ierusalē ædificandam: quia inimici iudæorū & aduersarii per id temporis eos adeo aggressi fuerunt: q; ædificantium muros ciuitatis: & portantiū onera & imponentiū: una manus faciebat opus: altera tenebat gladium: ac eorum etiam unusquisq; gladius erat accintus renes: legitur hoc neemiæ. c. iiii. igit̄ iudæi cōfidenter stare uel habitare nō poterant. Præterea inquit hieremias. Et dabo eis cor unum: & uiā unam ut timeant me uniuersis diebus. Hæc eni de reductione illa accipi non possunt. quādo pmulti ex populo israel contulerint se ad regem antiochū illustrem: dicantes se eius profanis ritibus & institutis. hæc scribūt̄ machabeorum. c. i. ubi dicit̄ in diebus illis exierunt ex israel filii iniqui & suaserūt multis dicētes eamus & disponamus testamentū cū gentibus: quæ circa nos sunt Et paulo isra: destinauerūt aliq; de populo & abierunt ad regē. Et sequtur: & ædificarūt gymnasiū i ierosolimis secundū leges nationū. igit̄ hebræi postq̄ ex babylone in ierusalē reuersi sunt: nō habuerunt unū cor & unā uiam ut ti

Neemias. Hieremias machabei

merent dominũ: sed a deo defecerunt in gentes: quæ diuinum cultum peni/
tus abhorebant. Neq; messiach primo aduẽtui recte applicari possunt: quæ
in eodẽ. c. hieremiæ inseruntur: ut liquet studiosissimis lr̃arum. Relinquitur
ergo si illa sint figura seruitutis. huiusmodi: q̃ nõ nisi secundo aduentui ac/
cõmodari possint. Ex q̃bus o ephraim ignorare non potes errorẽ tuum: tuo/
rũq; fictionẽ atq; malitiam: qui aiunt non uenisse adhuc messiach: q̃ tamersi
uenturus esset: eius tamen primo aduentui quæ supius ꝑ te adducta sunt uel
congrua uel idonea minus forent.

Amos AD DVODECIMAM. auctoritatẽ si quis diligẽter uerba amos ꝓphetæ ꝑ
legerit: recte respondebit: quæq; dixerit ephraim oĩa cõpleta fuisse: nã mor/
tuo christo saluatore nr̃o cõuertit deus captiuitatẽ populi israel liberans eos
a diabolica potestate: q̃ regnũ cælorũ antea igredi aliquo pacto nõ poterant
ob cõtagionẽ peccati primorũ parẽtũ: quem ad modũ superius oĩbus a no
bis deducta legentibus ostensũ est. Et seq̃tur propheta. Et ædificabũt ciuita
tes desertas: hoc est uarios atq; diuersos status sũmæ beatitudinis a q̃bus ꝑ
originalẽ maculã derelicti siue abdicati fuerant. Nã q̃libet in ciuitate dei se/
cundum sua merita cum beatis illis ciuibus locũ sibi possidebit idoneum uel
condignũ: & dicunẽ ciuitates æternæ uitæ status quoniã ciuitas ciuium colle
ctio nũcupatur: & quẽadmodũ diuersæ sunt beatorũ ciuium collectiones: ꝓ
ut eoꝝ merita efflagitauerit: sic ẽt diuersi status diuersæ ciuitates dici possũt
Et plantabũt uineas. hoc est: laudes diuinæ maiestatis in canticis & in citha
ris spiritualibus stabiliẽtur in eis atq; firmabũẽ: quarũ odor suauissimus deo
erit hoc ẽ illud quod scribiẽ ezechielis. c. xx. in odorẽ suauitatis suscipiã uos
de q̃bus uineis ẽt canticorũ. c. ii. scribitur uineæ florẽtes dederunt odorem
suũ. Et sequitur: & bibent uinum earũ: idest suscipient fructum laudũ suarũ

Esaias. quod est æternæ fælicitatis gaudium. De quo uino legimus esaiæ. c. lv. ueni
te emite absq; argento: & absq; ulla cõmutatione uinũ. Hoc aũt dicitur quo
niam christus generi humano emit non argento nõ auro: sed aspersione san/
guinis sui æternæ beatitudinis gaudiũ. Et facient hortos: hoc est cætus & or

Cantica dines cælestis uitæ sibi prædestinatos. De q̃bus legimus canticorũ. c. vi. Di
lectus meus descendit in hortũ suum ad areolam aromatum ut ibi pascaẽ in
hortis & lilia colligat. Et comedent fructus eorũ sequitur propheta: quoniã

Psalmus in uita illa beata fructus beatorũ christus deus est. Iccirco scribitur psalmo.

Ioannes lxx. panẽ cœli dedit eis: panem angelorũ manducauit homo. Propterea ipse
met christus ioãnis: c. vi. inquit. ego sum panis uitæ. Et ĩfra: ego sum panis
uiuus q̃ de cœlo descendi: si q̃s mãducauerit ex hoc pane uiuet in æternũ. Et

Ezechiel sequitur amos. & plantabo eos super humũ suam. Hæc enim humus cælestis
patria dicitur: ut habeẽ apud ezechielem. c. xxxvii. Et scietis quia ego do/
minus cũ aperuero sepulchra uestra: & eduxero uos de tumulis uestris popu/
le meus: & dedero spiritum meum in uobis: ut uixeritis: & requiescere uos fa

ciam super humũ uestram. His eni uerbis recte percipit humum sepius in sacris litteris significare uitam æternam. Iccirco amos sequit dicẽs: & nõ euellam eos ultra de terra sua: quam dedi eis dicit dominus deus tuus: hoc est de cælesti illa patria atq; beatitudine æterna. Amos

AD TERTIAMDECIMAM. auctoritatẽ sophoniæ dicẽdũ est adhuc effectum suum assecuta nõ fuisse que dicũtur ibidẽ quæ cõtra nos iniecit ephrai eaq; cõplenda esse oia in secundo christi aduentu: quẽadmodũ clarum est oibus ipsas litteras diligenter pcontantibus ueritas eni hæc declaratur etiam p ea quæ supius eodem. c. scribitur. Expecta me dicit dominus in die resurrectionis meæ in futurũ: quia iudicium meũ: ut congregẽ gentes & colligã regna: & effundã sup eos indignationẽ meã: omnẽ iram furoris mei: In igne eni zeli mei deuorabitur omnis terra: quia tunc reddam populis labium electũ: ut inuocent oẽs uomẽ domini: & seruiant ei humero uno. Expecta me inquit dominus in die resurrectionis meæ in fututũ: hoc est in die iudicii: & dicitur resurrectõ domini: qa iam uenit christus deus & homo: nõ eni tũc ut deus apparuit cum tamen deus esset: tũcq; surrexisse dici potest. Sed qum rursus ad cunctos hoies iudicandos uenerit: uidebit ut deus & homo: quem tũc resurrexisse dici non est incongruũ. Et sequitur iudicium meũ ut congregem gentes & colligam regna: idest nationes omnes ordinis cuiuscũq; ad iudiciũ contra infideles & improbos inferendũ. Ideo sequit: & effundam super eos indignationẽ meam: oẽm iram furoris mei: hoc est dãnationẽ æternã: atq; pænã ppetuã. In igne gladii mei: deuorabitur omnis terra: hoc est in feruore iusticiæ meæ: qui fragila tantũ: atq; illecebtas amplexus fuerit deuorabitur ab igne. Tunc reddam populis labiũ electum: idest illis qui christi documéta obseruarunt: labium electionis dabitur ad christum benedicendũ atq; glorificandũ. Iccirco sequitur propheta dicens ut inuocent omnes nomẽ domini & seruiant ei humero uno: hoc est uno cultu uno ordine atq; una cognitione semper ad eum colendum & adorandum. Igitur ephraim non probe litterarum sanctarum sensum cogitans: suo more lapsus es in ridicula quædam: homine iudæo nõ indigna. Sophonias

AD QVARTAMDECIMAM. auctoritatẽ quæ ẽ zachariæ. c. viiii. aliter respondẽdũ nõ est nisi q̃ qcquid ppheta ibi dixerit: totũ ad regẽ messiach attinet: & illud ipsũ est una de cõditionibus cõgruẽribus regi messiach: de qua quidẽ quarto loco accumulatius attigimus. Ephrai autem ira accẽsus atq; furore imoderata quadã aduersus prophetã oratione usus est ex qua satis omnibus supq; cõstat: quo morbo qua ue amẽtia laboret. Illius nãq; ignorãtia hãc insolentiã: hũc ausũ temerariũ homini præstitit. Suorũ eni maiorũ mores: & istitura sequit q̃ cõsueuerũt pphetas semp irrisionibus cõtumeliis atq; iteritu afficere. Inqt eni ipse: hic eni ppheta: si christus extitisset uerus messiach: p culdubio mẽtitus eẽt. O insaniã seuera aiaduersione mulctandã. O scelus in zacharias

fandum: & omni supplicio nō indignum uera eni fuere quæ a ꝑpheta dicta sunt: & christus ꝑculdubio fuit uerus messiach: dei nuncius: atq; legatus diuinæ uoluntatis: cui q aures præstirit eius doctrinā sequēs: exultauit nimirum ut air zacharias: atq; summo gaudio affectus est. Legit̄ hoc matthei. c. xxi. cū

Mattheus appropiquasset iesus ierosolimis: & infra: pluria aūt turba strauerūt uestimēta sua i uia. Alii aūt cedebant ramos de arboribus & sternebant i uia. Turbæ aūt quæ præcedebāt: & quæ sequebāt: clamabāt dicētes osanna filio dauid: benedictus q uenit i noīe domini. Qui aūt maluit ueterū suorū imitari uestigia: & a deo se auertere: & christū nō fateri uerū messiach: queadmodū est a iudæorū factū: si gemitus atq; singultus eū cruciat si ex eius occulis itestinus dolor lachrymas emitrit si angore coterit: non qđ istud ipsū ꝑpheta asseri bi q uera prædixerit iure aliquo pōt: sed illius uoluntati atq; supbiæ: quādo parendū nō duxerit: q fœlicitatē ei atq; beatitudinē obtulit. Nulla & eni opprimit̄ ille necessitate ut erroribus faueat & iplicetur. Quis nāq; tā elatus tā potēs ētut mihi oculos i cœlū tolleret: ꝓhibeat aut colēdi necessitarē qđ noli aut nō colendi quod uelī mihi iponat: Voluntas diuinitus libera hoibus cōcessa est: & arbitriū hoīs non cogit̄. Igit̄ sua culpa doleat iudæus tot tantis q; angotibus cruciari: qa ad negandū christū nō necessitate trahit̄: sed uoluntate. At si cōstanti mēte animoq; fideli christo adhæserit tūc cognoscet tūc se tiet quod a ꝑpheta dictū ē: Exulta filia syon iubila filia ierusalē ecce rex tuus ueniet iustus & saluator. Venit eni christus & salutē oibus obtulit eā uolē-

Mattheus tibus: sicuti scribit̄ matthei. c. xviii. uenit enī filius hois saluare quod pierat

Lucas Et lucæ. c. viiii. Filius hois nō uenit animas pdere sed saluare. Necnō & ioā-

Ioannes nis: c. iii: Nō eni misit deus filiū suū i mundū ut iudicet mūdū: sed ut saluet̄ mūdus p ipsū. Quā obrē o ephrai: si tu salutē quæris: si exultatiōnē atq; beatitudinē appetis: āplectere christū: q te saluū cupit: q ut gauderes tristari uo

Hieremias luit: ut uiueres mortē uolēs subiuit. Noli imitari tuos de qbus hieremias ait.

Esaias. c. v. idurauerūt facies suas supra petrā & noluerūt reuerti: & stulti sūt: ignorantes uiā domini & iudiciū dei sui. Reuertere tu reuertere o ephrai & salute gaudebit cor tuū. inqt eni esaias. c. xxx. si reuertamini: & qescatis salui eritis

Malachias AD QVINTAMDECIMAM. auctoritatē: quā obiectauit nobis ephraim quæ dicta ē a malachia ꝑpheta. c. iii. dr uerū esse iudæos fore beatos si conuersi fuerit ad christū: ideo i calce huiuscemodi capituli scribit̄. Couertimini & uidebitis qd sit iter iustū & ipiū: & iter seruiētē deo: & nō seruientē ei: hoc ē iter christianū & iudæū: quoꝝ alter deo seruit alter uero minīe. At quoniā iudæi iproba obstinatiōe in priscorū suorū erroribus uersant̄: & animarū suarū morbis nullā adhibere curā ritunt̄: quomō beati dici possūt: Nā si cætera animalia qbus mali nihil uel boni ascribit̄: cū rōnis usus ipsis inhibitus sit offēsiones corporis naturæ beneficio euitēt: quātomagis corporū suorū & aīarum dānatiōnē ꝑpetuā iudæi euitare ac fugere debeāt: Cū mali si qd

egerint: de eo quoniã rationis participes sunt: tõnẽ sint redditurí. At supbi
ac tumidi iudæi quadã nescio auctoritate terq; quaterq; cõtra christũ quotti
die isurgunt & irruũt cõclamãtes ipsũ uon fuisse uerũ messiach. Q ua pp si i
fœlices: si abiecti: si miseri: si deniq; præ oíbus gẽtibus calamitate oí oppræs
si sunt: hæc euenisse oía ob suã puicaciã fateant̃ necesse ẽ. Doleãt igit̃ & cru
cientur tantũ ptinaci supbia sua: quã si de corde eponerẽt: & ad christũ se uer
terẽt: ut ait malachias: nõ ignorarẽt qd uel iustũ sit uel ipiũ: & tũc fœlices ip
sos & pbeatos dicerent oẽs gentes: a qbus uia ueritatis dignoscit̃: & uera re
ligio: & uetus dei cultus. Et qa o ephraĩ tu tibi tuiq; oẽs sibi psuadẽt qũ ade
rit messiach iudæos saluos fieri oẽs: nelim pfecto si fieri põt dissoluto huius q̄ iudæorum
modi errore a cæteris ẽt deducaris erroribus ueritate perspecta. messiach
Loquit̃ eni deus p hieremiã o ephraĩ. c. iii. & ait: Assumã uos unũ de ciuitate tpe ad eũ
& duos de cognatõe: & introducã uos in syon. Hæc nõ ignoras dici de tẽpo accedere
re messiach: sicuti sentit ille tuus rabi solomon totius synagogæ auctor. un debeant
de non difficile a te tuisq; cõpræhendi potest iudæos debere p paucos ad mes Ra. soloĩ
siach eius tpe uel cõfluere uel accedere. Hoc illud pfecto præ se tulit tpe illo:
quando chaleph & iosuæ hi duo tantũ ex egypto de sexcentis milibus exeun
tes terrã promissionis ingressi sũt. Ne mireris igitur o ephraim: si ueteres tui
atq; iuniores christũ recipere messiach noluerint: præuideus eni deus eorum
ignorantiã & cæcitatẽ: ea dixit per hieremiã quæ superius dicta sunt assumã
uos unum de ciuitate: & duos de coguatione & introducã uos in syou. Sed
cum christi tpe hec perfecta sint omnia: orta est profecto hæc ueritas quæ &
oíbus expleudescit ac fulget recta sentiẽtibus christũ fuisse uerum messiach.
Neq; uelle spe salutis suæ tuorũ aliquem cadere o ephrai hac huiusmodi pphe
tæ auctoritate decutũ: ut duceret uel existimaret: ptinaciæ suæ si penituerit
ad christũ accedere minus posse. Diuina eni clemẽtia præsto semp oíbꝫ adest
dum uitã deuiam emẽdare & errores corrigere uoluerint. Natura eni huma
na hoc hẽt: ut si quãdo liberos suos nouit erratorũ suorũ firmo animo pæni
tere: quos antea ob delicta eiecerit: eos nihilominus ad uirtutũ uiã accessuros
suscipit fouet atq; amplectit̃. & id qdem nõ nisi laudabile & honestũ ducit̃.
multo magis deo uirtus hæc cõpetit atq; innitit̃: quippe q̃ naturã ipsã fecit:
quã & uincit atq; supat iusticia pietate atq; clemẽtia. Nuq̃ sero quis ad ip
sum cõfugiet malefactorum suorũ pænitens: quominus illius scelera deus se
obliturũ ostendat. Hac ueritate instruit nos hieremias. c. xviii. Si pæniten
tiam egerit gens illa a malo suo qnod locutus sum aduersus eam: agam & egó Hieremias
pænitentiam super malo quod cogitaui ut facerem ei. Q uam ob rem errati
sui quemlibet pigeat: castigetq; se ipsum petuicacia sua atq; insania & animũ
suum confirmet ad rectius uiuendum: & ad christum coguoscendũ messiach
tunc sentiet patentem suum deum clementissimum iudicem: qui labem prio
ris uitæ remissurum illi se offert atq; promittit. Neq; deus hominum fragili

tatem ignorat iccirco subiunxit hanc solam pænitentiæ medicinam: ut ea hominem cautum: in æterna beatitudine suscipiat atq; confirmet. Potes igitur o ephraim: & hic tuus etiam comes uel socius raphael intelligere per ea quæ a nobis proposita sunt aduersus obiectiones tuas quo in statu uerseris atque fixus sis: quo quidem nullus infœlicior nullus ue periculosior esse potest: In eo nanq; de infœlicitate corporis: & animæ perditione agitur: quorum alterum uiuus tu ipse sentis: alterum uero te mortuum perpetuo cruciabit. Quapropter dum tempus adest: dum ratio obire officium suum potest: hoc est ueri semitam inuestigare uel inquirere sui errati quis pænitere non differat: & ad christum accedere curet. Hominem profecto qui se moriturum quottidie perspicit: non decet se diutius morari: quominus repentina corporis dissolutione aduẽtate: quod plerumq; fragilitati humanæ accidit: possit saluti suæ postea consulere uel prouidere. Neq; fallat se ipsum: quisquis ille fuerit: maiorum suorum uolens sequi uestigia: quia boni quia iusti extiterint. At nemo bonus: nemo iustus: nisi qui doctorem bonitatis atq; iusticiæ qui christus est nouerit: eiusq; doctrinam atq; religionem secutus fuerit. Ratio enim quæ tãtum homini data est: qua quidem a deo nihil maius uel melius dari potuit: præstantior est naturæ conditione ideo & regere ipsam & gubernare debet. Labitur igitur homo quando rationem perturbat sequens quod ab ea instruitur esse respuendum. Hinc merito deus irascitur: hinc peccator iure punitur. Et quoniam nullam animaduersionem uel punitionem ista sæuiorem iam multos annos quam perferunt iudæi o ephraim in cunctis gẽtibus cernimus quis tam ineptus uel ociosus est: qui non dicat non affirmet id iuste a deo fieri: quando rationi naturæ cõditionem iudæi uel antiquorum superstitionem præferant & anteponant. Non mirum igitur est: si iudæi omnes miseri sint atq; calamitosi & despecti ab omnibus atq; expulsi: qui (& quod deterius ẽ) non modo rationi: sed nec etiam conditioni humanæ: quæ continue bonum appetit inseruiunt uel adherent. His nanq; malis iudæi nunq̃ liberi esse poterunt: nisi fideliter credant atq; fateantur christum fuisse uerum messiach.

Cæterum memini te in exordio tuarũ obiectionũ dixisse o ephraĩ non nulla ẽt apud te eẽ cõtra ueritatẽ quã prædicamus: que diuinis testimoniis firmata (ut ais) reuinci nõ poterũt. Vt igiẽ hoc ĩ certamĩe uictoriã q̃ adeptus iam fuerit: detur ẽt triumphus: ede quæso q̃d hẽs aduersũ me spero nãq; me respõdẽte: nõ sine eximia eruditione diuinarũ lrãrũ q̃cquid dixerim te cõcessurũ. Et reformatus ueritate quã seq̃mur: arbitror: quæ didiceris a tuis te iudicaturũ uana utiq; oĩa esse ficta & cõmentitia. Et quẽadmodum diuinis eloquiis atq; rationis uigore tuas omnes deiecimus argumẽtatiões: atq; fallacias: Sic quoq; cũcta quæ cõtra nos iniicere uolueris tibi repercutient ad ignominiam tuã atque interitum. Neque a raphaele quicq̃ timeo: quem musitantem uideo: uult scio me aggredi: Sed uereor: quibus me armis offendere studuit: se

ipsum tādem sit turpiter offensurus. Ede o raphael & tu quicquid tibi lubet
Noui enim hoc in me ultimum a te iniectum certamen ortodoxæ religionis
meæ fore in laudem atque gloriam: & in dedecus tuum tuorūq; contemptū
sempiternum. Quibus profecto cognitis ricte adiudicabitur mihi de aduer
sariis christianæ religionis uictoria: & pro ueritate tuenda/ quæ cæteras uir/
tutes supereminet: merito triumphus etiam dabitur.

Animis penitus caderem si me meosq; prophetarum uaticinia in ueri cognitio Sermo
ne quam sequimur: non sustentarent. Hoc nempe solum nobis relictum ē ꝓ rapha.
pherici sermonis profugium ad nostra imfortunia perferenda quod quidem
parum non ē/ apud quēcunq; ut uiri sancti & amici dei suis admonitionibus
faueant nobis atq; succurrant. Non enim (ut inquis tu) nostrorum tantū au
ctoritate mouemur/ sed prophetarum scriptis ducimur & documētis atque
præceptis. Iccirco si nos hebræi dicimus nazarenum quem christiani colunt Esaias.
non extitisse uerum messiach/ ad hoc tenendum ueritas ipsa/ quam esaias. c. Ar. iudæ.
xi. uaticinatus ē nos incitat atq; cogit. Ait enim ipse loquens de tēpore mes
siach. Habitabit lupus cum agno: & pardus cum hædo accubabit. Vitulus
& leo & ouis simul morabuntur/ & puer paruulus minabit eos. Vitulus &
ursus pascentur/ simul requiescent catuli eorum. Et leo quasi bos comedet
paleas: & delectabitur infans ab ubere super foramina aspidis. Et in cauer/
na reguli qui ablactatus fuerit manum suam mitter. Non nocebunt/ & non
occident/ in uniuerso monte sancto meo: quia repleta est terra scienria domi
ni: sicut aquæ maris nperientis. Hæc quidem omnia non uulgaria sunt: quā
tūq; ponderis in se habeant ad iudicandum tempus messiach possunt facile
christiani percipere. Habent enim ipsi apud doctorem suum quem lactātiū
firmianum nūcupant libro. vii. c. xxiiii. mulierem erythream nomine appel
latam hoc itidem quod a propheta scribitur prædixisse inqt sane ipsa. Nec
lupi cum agnis in montibus dimicabunt: herbamq; lynces cum hædis pascē
tur: ursi cum uitulis simul omnibus animalibus carniuoris leo comedet pa
leas ad præsepia: cum infantibus dracones sine matribus dormient. Igitur si
uiri dei non solum: sed mulieres etiam apud christianos ea fieri omnia mes/
siach tempore nunciauerint: & cum eorum nihil christi tempore actum fue/
rit: nos qdem non fallimur iudæi: q̄ futurū merito expectamus messiach.

Sanus quidem non ē iudicio meo o raphael qui suo se mucrone iugulat: quod Respō. ad
efficitur quando quis causas acturus pro se tuendo testes adduxerit rei suæ argu.
incōgruos ac repugnātes. Si eni fatuus est q̄ de alienis incaute loqtur: mul/
tu magis q in suis iprudēter & cōtra se agit. Neq; aduertisti o raphael apud
de sacris litteris benemeritus q̄ta ignorantia atq; fatuitate ob hāc tuā incōsi
deratā obiectionē argui possis: cū tibi psuadeas diuersæ aialiū species qbus
nulla insistit ratio idē pene sapiant atque eiusdem quodāmodo sint naturæ.

Hæc enim uana ē opinio: & inutilis atque mortifera: ex qua etiam oriť impietas illa: qua nulla detestabilior dici potest: quando illud ipsum uelis infitiari omnino/ quod natura necessitate appetit. Natura eni hæc humana cogitur semper ad uerum adipiscendum: & ueritate ipsa alitur: cui ue nullus cibus magis idoneus uel delectabilis dari potest q̄ ueri cognitio: quam qui nō sequitur/ deum spernit: qui summa ueritas est: & inde contra naturam agit: quoniam in mortem labitur. Quorsum hæc? ut intelligas: qui ueritati aduersatur naturam humanam non sapere & nomine humano esse indignū: quando quæ dei sunt atque naturæ renuat & aspernetur: ex quo totius hominis sequitur infælicitas perditio atque interitus. In tot igitur & tāta & uaria mala prolapsus es: cum secus sacras litteras quam per esaiam deus instruat/ uelis tu asserere atque interpretari. Non enim nomina ipsa quæ ibi a prophe/ta dicuntur/ pro brutis sed pro hominibus tantum accipienda sunt: quēad/

Geneseos. modum etiam geneseos. c. xxxxviiii. tribus iuda a iacob leonis catulus ac leo etiam ē appellatus. Et in eodem tribus isachar fortis asinus dictus ē. nec non & tribus dan/ coluber in uia. Et tribus neptalim ceruus emissus. Et tribus beniamin lupus rapax. Quæ animalium nomina dicta sunt per metaphoram hoc est per translationem: quæ fit quando ex loco proprio nomen aliquod propter aliquem effectum transfertur in aliquem alium. Quæ nomina si pro animalibus ratione non utentibus quis iudæorum assereret: & ipse se irrationale animal indicaret. Sic itidem cum ab esaia dicitur: habitabit lupus cum agno. Et pardus cū hædo accubabit. Vitulus & leo & ouis simul morabuntur: & puer paruulus minabit eos. Vitulus & ursus pascentur simul requiescent catuli eorum. Et leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab ubere super foramina aspidis. & in cauernam reguli qui ablactatus fuerit manum suam mittet: omnia enim hæc animalium nomina a pd' quēlibet sanæ mentis. ut & ueritas ipsa docet: debent pro hominibus exponi atque intelligi. Ibi nāque loquitur etiam propheta per metaphoram quēadmodum/ ut diximus locutus est iacob. c. ut supra: Quæ profecto cū christi tempore omnia sint expedita concluditur necessario christum fuisse uerum messiach.

Ad hanc percipiendā ueritatē arrige aures o raphael: quā si cōplexus fueris: senties tuæ saluti fore congruam & opportunā uiam ad æternā fælicitatē con/sequēdam. Lupi nāq; natura est: hominem si prius contēplatus fuerit uocem

Lupus iudæus laicus est. illius adimit. Et amissa præda/ fame coactus terra uescit: & eius corpus homini usui nihil est. Lupus hic iudæus dicitur: qui christianum ferre æquo animo nequit de christiana religione loqui. Et si occasionem potest iudæus sibi surripere/ non solum christiani uocem adimit: sed etiam illum exterminat atque interficit/ ut hac nostra ætate a christianis totiens compertum ē. Et amissa præda hoc est salute quam christianus offert/ uescitur terra: idest

illecebris atq; fragilibus. Corpusq; eius inutile ē: quoniam a iudæo quicquid agitur totum perit. Lupo autem agnus opponitur: quippe qui uocem hominis libens audit/ & totus mansuetus est: hominique opportunus atq; petulis. Agnus enim christianus est: qui a christo nomen accepit: quem esaias. c. liii. & hieremias. c. xi. Necnon & ioānes. c. primo agnum appellauit. Qui profecto christianus uocem hominis/ hoc est christi qui fuit deus & homo p sacerdotum prædicationem & apostolorum doctrinam libēter sequitur. Cæterasq; nationes in omnibus quæ ueræ religionis sunt præstat/ ac uincit. Horum natura igitur prophetæ non incognita inquit ipse habitabit lupus cum agno: hoc est iudæus cum christiano: qui relictis superstitionibus conuersus ad christum/ tunc habitabit cum eo. Quod factum christi tempore neminē fugit: qui ueritatem sequitur. Nam q̄plurimi tanq̄ lupi in christianos sæuiētes: postmodum habita ueritate christiani effecti cū christianis uitam simul paritérq; duxerunt. Ex his nāq; paulus unus extitit iudæus de tribu beniamin christianorum insectator acerrimus: qui christianæ religioni dicatus denīq; priscorum suorum omissis erroribus/ totus humanus ac mansuetus cum christianis habitauit & uixit religionis christianæ amplificator præcipuus: de quo prius dictum fuerat a patre suo iacob. c. xxxxviii. genefeos: beniamin lupus rapax: & recte rapax: quoniam qui multo christianorum sanguine saturari non poterat: unica christi uoce faciatus/ tandem pro christo uita functus est.

Agnus christianus est.

Geneseos.

Pardus subdit postea propheta cum hædo accubabit. Pardus nāque animal ē maculis undiq; obsitum/ & in saltu admodum uelox. Pardus enim iste homo gentilis est/ uariis atque diuersis fallaciis infectus: diligens ad saliendum in errores: quandoquidem sectæ iudaicæ non nulla obseruet: quæ agenda non sunt: & aliqua prætermittat: quæ christianæ religioni adeo inituntur q; nullo pacto ad beatitudinem adipiscendam omitti possunt. Et sic a ueritate deuius ad superticiones atq; fallacias uelox accedit.

Hædus est animal semper sequens atque matrem desiderans/ & innoxium qui dē sic itidem christianus ecclesiam quæ eius mater ē obseruat atque uestigia eius uel documenta sequitur: Iccirco nemini officere sed omnibus prodesse nititur: hoc christiani officium est: hæc sua natura. Hædus insuper loca alta & aspera semper appetit & ascendit. Sic itidem christianus diuinarum scripturarum locis arduis atque difficillimis delectatur: quorum alta mysteria & eorum ueritatem prænoscens ad æternam nimirum fælicitatem ascendit. Cum illo demum (ut a q̄plurimis apostolorum tempore factum est) gentilis christum cognoscens deum uerum & hominem uerum: uixit & conquieuit: istudipsum præuidens esaias ait. Pardus cum hædo accubabit: hoc est gentilis cum christiano/ cultu idolorum relicto: uera solum christiana religione suscepta simul uiuet & conquiescet:

Hædus christianus ē.

Et sequitur esaias uitulus & leo & ouis simul morabuntur.
Leo cæteris animalibus præsidet: cuius uis in pectore uiget: hominem humi p
Loc. stratum: sua (si dici potest clementia) non offendit. Non astu sed sola uirtu/
te pugnat. Terretur tamē igne atq; galli cantu: Leo hoc in loco priceps chri/
stianus est: qui uirtute religionis omnibus infidelibus dominatur. Cuius uis
hoc est religionis zelus in pectore uiget/ idest in corde: quandoquidem cor
tantum intueatur deus. Hominem super terram iacentem non offendit: hoc
est iudæum uel gentilem qui fraglia tantum atq; terrena sapit: nisi æquitate
coactus neq; insectatur neq; offeodit: Astutia non pugnat leo/ sed sola uirtu
te: hoc est princeps christiaous fretus sola uirtute atque religiooe christi bel/
lum cum infidelibus gerit qum opus est pro eius fola fide seruāda. Terretur
tamen igne atque galli gallinacei cantu: hoc est ardore christianæ religionis
atque sacerdotis doctrina uel uoce uel prædicatione mortis æternæ perter/
ritus/ sacerdoti subiacet peccatorum suorum flexis genibus ueniam & abso/
lutionem petens. Hæc nimirum propheta diuino afflatus spiritu non igno/
rans dixit: uitulus & leo & ouis simul morabūtur. Idest princeps christianus
atque sacerdos una & ecclesia quæ propter utilitatem beatitudinis æternæ:
quæ ex ea capitur: & ionocentiam: quam ouis in sacris litteris sonat ouis di
ci potest uno animo/ uno dei cultu atque religione simul permanebunt & cō
quiescent.

Esaias. Addit postea esaias puer paruulus minabit eos: Hic autem puer christus est:
qui a propheta. c. viiii. paruulus nuncupatur: quando dicit paruulus enim
natus est nobis: & filius datus est nobis. Minabit eos idest sacerdotem atq;
principem ac cæteros omnes in christo credentes qum in secundo sui aduen
tu ab eo iudicabit mundus: ducet simul ad æternā gloriam pfruendam.

Vitulus Et sequitur propheta uitulus & ursus pascentur. Simul requiescent catuli eo
Vrsus ē do rum. Vrsus animal est: cuius oculi sæpius hebetantur. Habetque caput inua
ctor he lidissimum: necnon uersutia in maleficio cætera animalia præstat. Hic uero
bræus ursus rabi siue doctor iudæus intelligitur: cuius interiores oculi siue sensus:
frequentius in percipiendis sacris litteris hebetes fiunt/ & insanum caput ha
bet ad intelligendum uel tenendum quicquid ei saluti fore dignoscitur. Per
git enim solum argumentationibus atque astutiis præ omnibus gentibus/ p
tuendis erroribus atque inepriis suis: Non ui ulla ueritatis/ non ratione ali/
qua/ qum de religione atque animarum salute agitur: sed cōmēticiis quibus/
dam solum atque dolis excitatur atque mouetur. Ipse tamē pascetur & chri/
stianus sacerdos simul qui uitulus appellari potest: cū animal ipsum pulchrū
aspectu sit: dolis carens: & prorsus innocens ut christianus. Quam ob rem
plerique iudæorum periti/ nostræ religionis habita ueritate depositis er/
roribus confugientes ad christum cum christianis uno & eodem cibo nu/
triti sunt/ qui christus est. Iccirco scribitur ioannis capitulo. yi.

Ego sum panis uiuus qui de cœlo descendi: si quis manducauerit ex hoc pa-
ne uiuet in æternum. Et panis quem ego dabo caro mea est pro mundi uita
& infra. Caro mea uere est cibus & sanguis meus uere est potus: q manducat
meã carnem & bibit meũ sanguinẽ in me manet & ego i illo. & ait postea esa
ias. Simul pascent catuli eorꝫ. hoc est & iudæorꝫ filii postmodum atq christi- Esaias.
stianorꝫ uno ritu fidei atq religione alent simul pariter & foucbunt.

Et subdit præterea esaias: & leo q̃si bos comedet paleas. Leo ut diximus chri-
stianus est princeps: q in uoluptuosam ciborꝫ uarietatem imersus sprætis de
mum oĩbus deliciis ac uoluptatibus, christum secutus in continentia paup-
tate atq obedientia cum religiosis una cibo incultu postea uitam ieiunã du-
xit. Quod factum a q̃plurimis est: ut constat historias christianæ religionis
legentibus.

Et delectabit inqt etiam esaias ifans ab ubere sup foramina aspidis. Aspis ser
pentum genus ẽ hebetes in temporibus oculos habens: sæpius intumescit & Aspis.
auditu potius excitatur q̃ uisu. & alterã aurem uersus terram ponit alteram
ꝑpria cauda obturat: ne uocem incantatoris audiat. Aspis iste est homo iu Aspis iu-
dæus diuinæ legis penitus ignarus q non recte ꝑspicit neq uidet quæ ad sa dæus ignarus est.
lutem suã attinet: qui accusari ignorantiæ suæ non patitur: intumescit enim
quoniã (ut litterarum nesci & imperiti assolent) ꝑ scientia scripturarum au
dacia nititur atq superbia. Neq mouetur ad bonum capescendum ui uerita-
tis uel disciplinæ: sed tantum ueterum suorꝫ auditu excitat & pergit. Et qũ
christianorꝫ qs uiam salutis ei offert: aurem suam ad priscorꝫ suorꝫ ignotan-
tiam qui tãtum terrena sapiuut dirigit. Alterã uero quominus audiat ueri
cognitionem peruicacia ꝑpria obturat. & infans delectabitur ab ubere sup
foramina eius: quia christianus simplex ac bonus ꝑpter conuersionem illius
ad fidem christi capiet iocũditatem q̃maximam ab ubere hoc ẽ opulẽtia bo
norꝫ operum sup foramina idest implicationes atq fallacias a iudæo euersas
radicitus: quibus antea implicitus ipse erat atq deceptus.

Insuper scribit esaias: & in cauernam reguli qui ablactatus fuerit manum suã
mittet. Regulus qui & basiliscus dicitur: erectus incedit: Ceteros sibilo suo Esaias.
serpentes effugat. Fructicesque & herbas arefacit afflatu & necat. Saxaque Regulus
rumpit. cum tamen mustella succo suo interficit. Regulus hic serpẽs iudæo synago.ue
rum synagogæ uetus sacerdos est: qui tenso pectore, elato supercilio fronte tus sacer.ẽ
que rugata semper graditur. Quiq cæteros serpentes hoc est iuniores sacer basiliscus.
dotes iudaicos, sua falsa doctrina & prædicatione contra christianos a re-
cto itinere cælestis patriæ effugat atque expellit. Eorumque uirtutes si quæ
sunt ac operationes suasu illius aridæ fiunt atque perduntur apud diuinam
maiestatem atque iusticiam. Saxaq rumpit hoc ẽ iudæorꝫ corda in diuersos
& uarios errores diuidit atq frãgit. sed ablactatus manũ suã mittet in cauer
nã illius: idest christianus sacris lr̃is præditus uim diuinarũ scripturarꝫ cõtra

synagogam illius iniiciet pro ueritate tuenda. Et mustella suo succo regulū i terficit: hoc est ecclesia nostra uel ratio christianæ religionis uigore proprio & scripturarum sanctarum testimonio sacerdotem iudæum uincit atq; superat q postmodum cognitis erroribus suis mortuū se deo intelligit atque nouit. Hæc christi tempore cum frequentius fiant: quando synagogæ præsidentes a nostris uero litterarum sensu ac ppria uirtute ueritatis uincantur. Illiq; tan

Esaias: q mortui iaceant supstitionibus suis atq; erroribus iam pceptis. Icirco esaias dixit. Et in cauernam reguli q ablactatus fuerit manum suā mittet. Hoc est christianus christiana religione pitus in synagogam insurget sanctorū uaticiniorum uigore atq; pphetarum doctrina: quod qdem ante christi aduentum ullo pacto ab aliquo effici non licebat. & addit propheta dicens: nō nocebunt & nō occident in uniuerso monte sancto meo. Mons iste templū domini est: quæ est ecclesia christi: & dicitur mons ppter miram altitudinem sacramenti: & incompræhensibile mysterium corporis christi: quod in dies ibi a sacerdotibus conficitur. Icirco canit christianus sacerdos. Fundata ē do-

Esaias: mus domini sup uerticem montium & exaltata est sup omnes colles. Quam ob rem ait esaias aspis & regulus non nocebunt & nō occident. Hoc est neq; hebræus aliqs indoctus neq; synagogæ sacerdos peritus uenenosis dolis suis uel fraudibus uel insidiis ul-ulla ui fallaciarnm suarum uel fundamēto aliquo ortodoxæ ecclesiæ dedicatum non occidere modo. sed neq; etiam ei officere poterit: quia (ut inqt propheta) repleta est te[illegible] scientia domini: Terra enim qnēadmodum quæ ad uitam hominis attinent: fundamentum oium ē sic itidem ecclesia nostra est quorūcūq; ad aiarum salutem ptinētium solidū atq; unicum fundamentum. Terra igitur ait esaias repleta est scientia domini: hoc est ecclesia christi scientia dei siue doctrina circūmunita est: probe i stituta atq; diuino fundamento firmata: de qua pfecto a ueris dei cultoribus dicitur, hæc est domus domini firmiter ædificata bene fundata est supra firmam petram.

Et q aialium nomina quæ a ppheta dicta sunt methaphorice intelligantur de hominibus: nonne o raphael in principio huiusmodi capituli ab esaia dicitē egredietur uirga de radice iesse: & flos de radice eius ascendet: per uirgam enim atq; florem, nōne intelligunt raboteni tui & tegem messiach: Hoc sane inficiari non potes: nā chaldaica translatio apud te inqt. Exibit rex de filiis

Chaldaica translatio: isai: & messiach de filiis filiorū eius. Q d si ita est sicuti ē q ppheta ibidem p methaphoram loquat: sic subsequētia uerba etiam de animalibus illis eodē loco expræssa intelligi ueritas ipsa cogit. Quam insup ueritatem tuus etiam

Ra. moses rabi moses approbat atq; confirmat inquiens. Nullus sibi psuadeat q in diebus messiach de operibus sex dierum aliquid iam istitutum a deo mutari uel inouari debeat: sed modum suum & ordinem mūdus seruabit penitus. Hac siquidem doctoris tui auctoritate atq; sententia ostenditur aialia ibi ab esaia

dicta uaria hominũ genera atq; diuerſa ipſorũ aīalia naturã ſequẽtia itelligi
debere. Vtq; de ſingulis hæc neritas illuſtret' ſacras diſcutiamus lr̃as: uidebi/
mus nãq; ſingula eorũ noīa hoībus recte congrui & applicari. Scribit eni hie
remias. c. v. de rege pſarũ atq; medorũ q poſt cyrum extitit: & illũ pfecto lu Hieremi
pum nũcupat dicens: Lupus ad ueſpam uaſtauit eos. Inſup ezechiel. c. xxii.
nõ nc & principes ciuitatis lupos appellat' Ait eni. Principes eius ī medio il/ Ezechiel
lius quaſi lupi rapientes prædã ad effundendũ ſauguinem & ad pdendas ani
mas. Principes eni indæos lupos uocat: q ad effundendũ chriſtianũ ſaguinẽ
proni ſũt: utī tridẽtina urbe: & ī baſſani opido quod ſcio loquor: & in q̃plu/
rimis fortaſſe lòcis aliis effecerũt. Et addit ezechiel ad pdendas animas ſuo/
rũ ſcilicet iudeoꝝ falſis dogmatibus atq; decretis. Præterea abachuc. c. i. de Ezechiel
eqs exercitus nabuchodonoſor ait: Equi eius uelociores lupis neſptinis. Nec Abachuc
nõ ſophonias. c. iii. Iudices eius lupi ueſpe: non relinquebant mane. Inſuper
& chriſtus noſter hoc ipſũ ſecutus eſt: matthei. vii. Attẽdite a falſis prophe/
tis q ueniunt ad uos ī ueſtimentis ouiũ itrinſecus ãt ſunt lupi rapaces. Et. c.
x: Ecce ego mitto uos ſicut oues ī medio luporũ. Necnon & lucas hoc teſtat'
c. x. Ite ecce inqt chriſtus ego mitto uos ſicut agnos inter lupos. Item actuũ.
c. xx. Ego ſcio quoniam intrabũt poſt diſceſſionem meam lupi rapaces ī uos
non parcentes gregi. Q uod aũt agnus pro homine intelligat': legamus pro
uerbiorũ. c. vii. ubi ſic dicitur. Statim eam ſequitur quaſi agnus laſciuiens.
Loquit' enim ibi de ad[illegible]tente impudicam mulietẽ uſu uenereo inſectante:
Item eſaias. c. xvi. Loquens de meſſiach ait. Emitte agnum domine domina Eſaias:
torem terræ. Et. c. liii. Et quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet: & nõ
aperiet os ſuum. Itidem hieremias: c. ii. Et ego quaſi agnus manſuetus q por Hieremia
tatur ad uictimam. Iſtas enim auctoritates dici de meſſiach litteras ipſas per
contanti liquido conſtat. Et. c. li. idem propheta dicit loquens de chaldeis O ſeas
deducam eos quaſi agnos ad uictimam. Item oſeas. c. iiii. loquens de decem
tribubus. Nunc paſcet eos dominns quaſi agnũ ī latitudine. Hoc itidem ioã
nes de chriſto ait. c. primo ecce agnus dei: & . xxi. paſce agnos meos: Itẽ apo
calypſis. c. v. Et uidi in medio ſeniorum agnum ſtãtem tanq̃ occiſum. Et. c.
xvii. Agnus uincet illos quoniam dominus dominorum eſt: & rex regum.
Pardus etiam ut pro homine in ſacris litteris ſæpius intelligi debeat: patet per
auctoritatem hieremiæ. c. v. ubi dicitur: Pardus uigilans ſuper ciuitates eo/
rum. Loquitur ibi de regno antiochi illuſtris qui multa in indæos mala intu/
lit. Itidem oſeas. c. iii. cuius ore loquitur deus de ſe ipſo: & ego ero eis quaſi O ſeas
pardus in uia aſſyriorum. Necnon abachuc. c. primo: Leuiores pardis equi Abachuc
eius. Et daniel. c. vii. Loquens de alexandro ait: poſt hæc aſpiciebam: & ec/ Daniel
ce alia quaſi pardus. Necnon ioannes apocalypſis. c. xiii. ait. Et beſtia quã Hieremias
uidi ſimilis erat pardo.
Q uod etiam hædus hominẽ ſonet habet' hoc hieremiæ. c. l. ubi dicitur de iu/

dæis recedentibus de babylone: Estote quasi hædi ante greges. Item matthei c.xxv.legit̃. Et statuet quidē oues a dextris: hædos autem a sinistris.

De leone qui hominē significat uel ei accōmodat̃. Scribitur numeri.c.xxiiii.
Numeri — de populo israel. Accubans dormiuit ut leo. Item psalmo.xvi. susceperunt
Psalmus — me sicut leo paratus ad prædam: quæ uerba possunt rectius accōmodari iu/
dæis: q̄ satellibus saulis contra dauid regem. Item prouerbiorum.c.xviiii. si
Prouerbiorum — eut fremitus leonis ita regis ira. Et.c.xxviii. iustus autē quasi leo confidens
absq; terrore erit. & ecclesiastici.c.iiii. Noli esse sicut leo in domo tua. Nec
ecclesiasticus — non & esaias.c.v. scribens de rege babylonis ut q̄busdam placet: inq̄t rugi/
tus eius ut leonis. De quo etiā rege dr̃ hieremiæ.c.xxxxviiii. Ecce quasi leō
esaias — ascēdet de superbia iordanis. Item oseas.c.ii. ait de messiach quod itidem sē
Hieremias — tit rabi solomon: quasi leo rugiet: quia ipse rugiet: & formidabūt filii maris
O seas — Rugit enim christus iudæos increpans cæcitate atq; malitia quando dicit: si
Ra. solo. — enim non credideritis quia ego sum i peccato ur̃o moriemini. Insuper apoca
lypsis.c.v. ecce uicit leo de tribu iuda.

Item de ouibus habetur.ii.Re.c.xxiiii. ubi dauid loquit̃: Ego sum qui pec/ caui & ego iniq; egi: isti qui oues sunt quid fecerunt? Et.ii.paralypomenon. c.xxviii. ubi loquitur micheas: uidi uniuersum israel dispersum in montibus sicut oues absq; pastore. Item psalmo.lxxiii. iratus est furor tuus super oues pascue tuæ. Nec non & psalmo.lxxviii. Nos autem populus tuus & oues pa scuæ tuæ confitebimur tibi in sæculū. Et esaias loquens de christo messiach c.liii. sicut ouis ad occisionem ducetur. Item ezechiel.c.xxxiii. Disperse sūt oues meæ: eo q; non esset pastor. Itidem zacharias.c.xiii. percute pastorem & dispergentur oues. Necnon ioannes.c.x. ego sum pastor bonus & co/ gnosco oues meas & paulo infra: & alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili &.c.xxi. pasce oues meas.

De urso scribitur prouerbiorum.c.xxviii. ursus esuriens est princeps impius:

Necnon ecclesiastici.c.xxv. Nequitiam mulieris īmutat faciem eius: & obce cauit uultum suum tanq̄ ursus. Item trenorum: c.iii. ursus insidians factus est mihi.

De aspide legitur psalmo.xiii. uenenum aspidum sub labiis eorum. Et psalmo lvii. furor illis secundum similitudinem serpentis: sicut aspidæ surdæ obtur antis aures suas.

Præterea de serpente regulo legimus hieremiæ.c.viii. ubi de chaldeis scribit̃ Ecce ego mittam uobis serpentes regulos quibus non est incantatio. Et i apo calypsi.c.xii. & proiectus est draco ille magnus serpens antiqus qui uocat̃ diabolus & sathanas.

His itaq; omnibus recte adductis: studiose intellectis: atq; probe cognitis: cla rum est pro hominibus animalia ipsa imprimis a propheta esse metaphorice dicta pari ratione eorundem de quibus cæteri prophetæ scriptitarunt: Cui

neritati nemo obstare potest: nisi male sanus: qui neq; hominis sensu neq; ra/
rione mouerur. Q ua propter o raphael tui omnes iam queunt facile non di
cam opinari: sed percipere quibus erroribus ob superbiam suam atq; perti/
naciam irretiti & qua scripturarum ignorantia moueātur & pergant. Q ues
profecto neq; natura ipsa: neq; usus frequens: qui rerum omnium magister ē
neq; uitæ necessitas: neq; ratio ulla: qua dirriguntur homines ad cœlum: ad
ueri cognitiouem atq; uerum dei cultum potest uel impellere uel excitare. un
de dici necesse est: eos esse non homines: sed bestias putridas: uel saltem mar
moreum quoddam caput inutile atq; perditum. Id nanq; dignoscere tu ipse
pores: quandoquidem te non latear eorum iniquitas superbia atq; impietas
quoniam de religione non disputant ut ueritatem acquirant: sed ut se uani/
tate oblectent: atq; propriis moribus uiuant: hoc ordine a sensibus prophe/
tarum se auertunt: atq; deo repugnat: Iccirco scribitur psamo. lxxii. renuit
eos superbia: operati sunt iniquitare: & impietare sua: & infra posuerunt in Psalmus
cœlum os suum: & lingua eorum transiuit in terram hoc est: & contra diuinā
maiestatem oblocuti sunt: atq; religionem eius. propterea esaias. c. primo in Esaias.
ipsos inuehit dicens Ve genti peccatrici: populo graui iniquitate: semini ne
q̄ filiis sceleratis: dereliquerunt dominum: blassemauerunt sanctum israel
abalienati sunt retrorsum: Necnon & capitulo. v. Abiecerunt legem domini
exercituum: & eloquium sancti israel blassemauerunt ideo iratus est furor do
mini in populum suum: & extendit manum suam super eum: & percusit eum Psalmus
Et eodem psalmo. lxxii. deiecisti eos dum alleuarērur: quomodo facti sunt i Esaias.
desolationem subito desecerunt & perierunt propter iniquitatem suā. Q uā
perditionem siue interitum uideus esaias & ingemiscens cum iudæis si/
mul ait. Ecce tu iratus es: & peccauimus: & in ipsis fuimus semper: & salua/
bimur: supple si reuersi fuerimus ad te. Et facti sumus ut immundi omnes
nos: & quasi pannus menstruatæ uniuersæ iusticiæ nostræ. Et cecidimus qua
si folium uniuersi: & iniquitates nostræ quasi uentus abstulerunt nos. Nō est
qui inuocet nomen tuum: qui consurgat & teneat te. Abscondisti faciem tuā
a nobis: & allisisti nos in manu iniquitatis nostræ. Et paulo infra: Ciuitas sā/
cti tui facta est deserta syon deserta facta est: hierusalem desolata domus san
ctificationis nostræ: & gloriæ nostræ. Vbi laudauerunt te patres nostri facta
est in exustionem ignis: & omnia desiderabilia nostra uersa sunt in ruinas. Si
hanc enim uidisset propheta calamitatem atq; miseriam quam iudæi ferunt
atq; perferunt non potuisset profecto sanius dicere atq; uerius. Peccauimus
inquit. Q uoniam messiach ad eos celitus demisum iudæi respuerunt & asp/
nati sunt. Facti sumus imundi. Q uoniam occidendo christum: manus eorū
quemadmodum ab eodem propheta. c. primo scribitur sanguine plenæ sunt Esaias.
Et quasi pannus menstruatæ iusticiæ nostræ. Q uoniam nō possunt a iudæis
mundum quicq̄ deo offerre: nisi ab infidelitatis macula penitus deducantur

& christum fateantur uerum messiach. Cecidimus. Quoniam spem omnem
fœlicitatis atq; beatitudinis amiserunt. Iniquitates nostræ abstulerunt nos: a
recto uestigio scilicet salutis æternæ. Neq; est qui inuocet nomen tuum: Hoc
est christum filium tuum: qui tuo nomine dignus est atq; natura: ut in secūda
notatione manifeste ostendimus. Neque est qui teneat te: idest qui intelligat
messiach: qui tecū semper fuit unus deus ante secula genitus una gloria una
maiestas: & dominus omnium: qui cuncta condidit: cunctaq; suo nutu regit
atq; gubernat. Abscōdisti faciem tuam a nobis. Quoniam miseriores omni
bus quocūq; diuagamur & natiōibus cunctis sumus insensi: qum tuam a no
bis auerteris misericordiam atq; cōmiserationem. Allisisti nos in manu iniq-
tatis nostræ. hoc est in fortitudine nostra contriuisti nos propter iniquita-
tes nostras. Quod subsequitur prophera declarans: Ciuitas sancti tui facta
est deserta: Syon deserta facta est: Hierusalem desolata domus sanctificatio
nis nostræ & gloriæ nostræ. Vbi laudauerunt te patres nostri: facta est in exu
stionem ignis: Et omnia desiderabilia nostra uersa sunt in ruinas. Hæc enim
omnia in fortitudine salutis iudaicæ prestantiora cæteris omnibus erant
inre atq; merito apud hebræos: nam cōtra aduersarios reddebāt iudæos for-
tes atq; magnanimos: & deum propicium & fautorem. Id nanq; clarū est oī-
bus sacras lr̄as lectitantibus. Et sequitur esaias dicens. Nūquid super his cō
Esaias. tinebis te domine: tacebis: & affliges nos uehementer? Sup qbus uerbis: hæc
intelligit tacita dei responsio: Cōtinebo me omnino uobis nullā gratiam uel
fauorē præstando. Taceboq;: hoc est permittā uos cunctis gentibus esse der-
risioni atq; ludibrio. Et affligam uos uehemēter: idest terrore continuo: angu
stiis: ægritudinibꝰ: calamitate ppetua atq; miseria. Quod aūt esaiæ: iste fue
rit sensus: clarum est per ea quæ. c. sequenti imediate scribuntur. Ecce ego ec
ce ego inquit deus ad gentem quæ nesciebat me: & quæ nō īuocabat nomen
meū. His eteni apte cōstat deū a iudæis esse auersum penitus: atq; remotum:
& christianis uolentibus deditū atq; propinqum. Nā ante christi aduentum
deuii erāt a uera dei cognitione: & ī diuersos ac uarios cultus deorū prolapsi
Tandē mortuo christo: & a discipulis eius reseratis sanctarū scripturarū sen
sibus: ac ipsius uera ubiq; ab eisdē prædicata doctrina: hoīes illi tunc unius
tantū dei cultū cōgruū ītellexerunt atq; amplexi sunt: Cognouerūtq; christū
deū esse & hoīem: & relictis idolis secuti sunt eū fide atq; religione. Iccirco ī-
quit deus p pphetā: Quæsierūt me q ante nō īterrogabant: īuenerunt q non
quæsierunt me. Ecce ego: ecce ego ad gētem: quæ nesciebat me & quæ nō in-
uocabat nomē meū. Vnde dubiū nō est: qn deo pēitus iudæi odio sint: & un
q̄ ab itollerabilis huiusmodi seruitutis uinculo dissolui nō posse: quæ est & si
ne termino & sine fine. quēadmodū p esaiā facile: sicuti ē ostēdimus. Et istud
Hieremias ipsū hieremias trenoꝝ. c. iiii. testat & docet. Maior iqt effecta est iniqtas fi
Sodoma liæ populi mei peccato sodomorū quæ subuersa ē in momēto. Maior etenim

iudaici populi iniquitas q̄ ſodomorũ peccatum extititа ait ꝓphera. Sed cum maius peccatũ mereat̃ maiorẽ pænam apud deum æquiſſimũ iudicẽ: ut hẽt̃ deuteronomii. c. xxv. Pro mẽſura peccati erit & plagarũ modus. cõcludi neceſſe eſt: ꝙ ciuitas ieruſalẽ & eius populus grauiori punitiõe q̄ ſodoma: & habitatores ipſius mulctari debeãt: Sed ſodoma iam ſũt ãnorũ tria millia & qngenti uel circa ꝙ ſubuerſa eſt atq; extincta funditus: & habitãtes ibidem ſũt apud inferos ẽt æterno ſupplicio cruciati. Igitur ieruſalẽ maiori numero annorũ proſtrata iacere debeat: & eius ciues tandẽ q iudæi ſunt æternũ cruciatum & cũ maiori pæna pati atq; pferre. Sed ciuitas ipſa annos mille quadringentos & quindecim tantũ dituta atq; ſolo æquata iacet: & iudæi totidẽ captiuitatem pferunt igitur ſuperſunt adhuc annorum duo milia & octoginta quinq;: in qbus adhuc ipſa ꝓſtrata maneat: & iudæi ſolita ſeruitute præmantur: ſi non grauius ſed æque ut ſodoma: etiam deliquiſſent. Sed cũ mundus (ut aiunt talmuthiſtæ) tanto tpe conſiſtere non poſſit: iure atq; merito dici debet: iudæos ſemp q̄diu mundus fuerit ſeruos eſſe ac miſeros fore & totum aſſidue diuagari p orbem. Q uod aũt mundus eo tpis ſpacio circũuolui nequeat: quẽadmodum iudæi ſentiunt: legatur apud ipſos in libro q nuncupatur ſennhedrim guazit: hoc eſt ſeptuagita iudicũ ordinariorũ. c. col iſrael: & in libro auenazra. c. i. & ĩ libro cederholam. Vbi dicit̃ ꝙ filius cuiuſdã mulieris ſareptanæ: quẽ mortuũ ſuſcitauit helias: quẽadmodum ſcribit̃. iii. Re. c. xvii. habuit ſpiritũ futura diuinitus prædicentẽ: qppe qui poſt ſuam reſurrectionẽ uera ſemp uaticinatus eſt a quo dictũ fuiſſe iudæi aiunt mũdi ſtatum annorũ ſex millibus tantũ & nõ ulterius pmanſſurũ. Q ua ppt ſi quærat̃ nunc a iudæis a mundi creatione ad hũc uſq; diẽ quot anni effluxerit: reſpõdebũt eni ſequẽtes doctrinã ſuã præteriiſſe annorũ qnq; millia ducẽtos & quadraginta octo: qbus dẽptis ex annorũ ſex millibus: ſupſunt anni ſeptingenti & qnquaginta duo: Sed ut pari tpis ſpacio ſaltẽ: quo & ciuitas ſodomæ iclinata eſt iudæi dent pænas (licet iniqtas eorũ: ut ait ꝓpheta maior fuerit) neceſſe eſt: ut iudæi ipſi annorũ duobus millibus & octoginta qnq;: exceptis mille quadringẽtis & qndecim annis: q̃bus ſeruitute afflicti extiterũt grauentur ẽt captiuitatẽ eadẽ & opprimant̃: Sed cũ mundus ulterius q̄ ſeptingentis & qnquagita duobus ãnis ſup eſſe nequeat: & iudæi (ut diximus) adhuc puniri pro peccato ſuo debeant annorũ duobus millibus & octoginta qnq;: ẽt ſi æque uel pari mẽſura peccatũ cõmiſiſſent. Igit̃ cõcluſio hæc atq; ueritas ipſa de ſe teſtimoniũ affert: iudæos q̄diu mũdus extitetit: & ultra ſemp ſeruitute obſtringi: dolore affici: atq; angore cõtinuo cruciari. Non ſperent ergo unq̄ ſeruitutis ſuæ metã ſiue terminũ: niſi chriſtũ cognoſcant atq; fateant̃ uerum meſſiach dei filiũ: deũ de deo ſolũ unicũ & ſingularẽ: unã diuinitatẽ atq; potentiam. Q ui ſi ut maiores ſui puicaces fuerit: dici neceſſe eſt: ꝙ quẽadmodum uiti ſodomæ ac mulieres æternis cruciatibus angunt̃: ſic iudæi tandem

Deuteronomii

Spe oi dominandi ceciderũt iudæi

Miſeria iudæorum

Sennhedrim guazit

Auenazra

Cederholã

iii. re. xvii.

Iudæorũ ſeruitus abſq; terĩo

æternis torquebũtur suppliciis & cũ maiori pæna: ut mẽsuræ peccati: æqualis plagarũ modus addat: qoandoquidẽ maior eorũ fuerit iniquiras q̃ sodomorũ peccatũ quẽadmodum hieremias air. Hoc ipsum esaiam nõ prætermisse legimus quãdo ab eo dicitur. c. i. Nisi dominus exercituum reliquisset nobis semen quasi sodoma fuissemus: & quasi gomorra similes essemus: Loquitur hic propheta pinde ac si in iudæorum numero esset: inquit enim: nisi dominus nutu suo atq; clementia ex omni iudaico populo iudæos quosdam fore superstites permisisset: qui nihilominus uagi sunt & expulsi undiq;: ut sodoma & gomorra funditus periissent. Ex quibus sanæ mentis cuilibet cõstat spem oẽm salutis atq; beatitudinis a iudæis semorã penitus esse atq; ablatam quandoquidẽ sodoma atq; gomorra euersæ sint atq; extinctæ annorum iam (ut supradictum est) tribus millibus & quingentis: & illarum homines pæna torqueantur æterna: Quibus ciuitatibus & hominibus ut air esaias: iudæi similes forent: nisi ipsorum aliqui superessẽt: hoc est nihil profecto deficit ut iudæi omnes penitus corpore & anima perdiri atq; extincti sint: nisi q; id solum relictum est: ut eorum pauci supersint. Quo igitur iure: qua ue ratione iudæi sibi persuadere possunt: messiach esse uenturum: qui eos ad pristinam libertatem reuocet: quando similes sint sodomæ atq; gomorre: ubi nullum ciuitatis uestigium apparet: & qui habitabant in eis æterna animaduersione mulctentur. Hanc ueritatem ostendit ipsemet prophera. c. iii. qum dicit: Peccatum suum quasi sodoma prædicauerunt: nec absconderunt: ue animæ eorum: quoniam reddita sunt eis mala. Peccatum eni quod iudæi prædicãe atq; nulla habita ratione uel timoris humani uel supplicii æterni publice manifestant: est profecto quod ex christi necisione contraxerunt. Et quemadmodum sodomitas illos impudentes execrabile facinus suum esse omnibus exploratũ nõ puduit: Sic itidem iudæos nullo terrore christianæ religionis habito nõ pudet se & iter christianos prædicare christũ nõ iiuria occidisse. Iccirco

Esaias. co air esaias. Ve animæ eorũ quoniã reddita sunt eis mala: Mala scilicet humana atq; æterna: æterna iudei mortui sentiũt: humana q uiuũt nõ ignorãt. igit̃ si recte si probe istorũ pphetarũ sensũ aiaduertere iudæi animũ iducerẽt nõ deuii nõ cæci pgerent: Scirẽt utiq; ueritatis uiã atq; beatitudinis: q est religiosus christi ãnorũ ritus atq; beneuiuẽdi modus a christo messiach exhibitus. Hæc aũt quæ dicta sũt: neq; babylonicæ seruituti neq; iudæorũ erroribꝰ siue peccatis: qbus ãte christi mortẽ iudæi ipliciti extiterũt iure aliquo ascribi possũt (ut qdã sentiũt) quoniã nõ ignorabat esaias sodomã atq; gomorrã aquis ppetuo subiacere: & ciuitatẽ ierusalẽ septuagita expletis ãnis qbus iudæi babylonijs seruierũt rursus eẽ ædificandã: & eos ad lares pristinos redituros. Præterea inqt esaias: ue aiæ eoꝝ quoniã redita sũt eis mala hæc dixit: ut neminẽ fugeret: q; sicut sodomitaꝝ aiæ ob peccatũ suũ æterna pœna affecti sũt: sic iudæoꝝ aiæ ob facinus i christũ cõmissũ pœnã ppetuã cõsecuturi

essent. Quod quidem ante babylonicã seruitutẽ iudæis tribui nõ potest: nã
captiuitate ipsa completa: & iudæorũ peccatum & pœna finẽ pariter habue
runt. Iccirco ꝓpheta rõnem habens tẽporis atq; æterni supplicii quod iudæi
ꝓpter occisionẽ christi passuri erãt/ dixit: Ve animæ eorũ quoniã reddita sũt
eis mala: hoc ẽ pœna atq; dãnatio æterna/ quã & iudæi mortui assecuti sunt:
& uiui itidẽ assequent̃ & cũ grauiori cruciatu/ quãdoq̃dem iudæorũ iniq̃tas
maior fuerit q̃ sodomorũ peccatum: ut supra dictũ est a hieremia. Affirmat
hoc ipsum ezechiel. c. xvi. Viuo ego dicit dominus q̃a non fecit sodoma so Ezechiel.
ror tua ipsa & filiæ eius: sicut fecisti tu & filiæ tuæ. Sermo aũt hic ad ciuita
tem ierusalẽ dirrigit̃/ ut constat omnibus litteras ipsas legentibus. Igit̃ non
iniuria si iudæorũ animæ grauiori supplicio q̃ sodomitarũ animæ torquebũ
tur: quando (ut dictum est) maior culpa maiorem mereat̃ pœnam. Amos in
sup ad ostendendã huiusmodi grauitatem iniq̃tatis iudaicæ. c. iiii. ait. Sub Amos.
uerti uos sicut subuertit deus sodomã & gomorram & facti estis quasi torris
raptus ab incendio: & nõ redistis ad me dicit dominus: hoc est iudæos qui
mortui sunt subuersione æterna deus apud inferos subuertit. Et postea seq
tur ꝓpheta: & facti estis quasi torris raptus ab incendio. Dirrigitur hic ser/
mo ad iudæorum reliquias qui per orbem diffusi sunt: qui remanserunt pro
fecto ueluti lignum semiustũ/ hoc est sine humore aliquo ueræ religionis at/
que modo beneuiuendi. Raptum ab incendio: idest ab inferno/ q̃a q̃diu hæ
iudæorum reliquiæ uitam duxerint/ poterunt obstinationis suæ pœnitẽdo
inire gratiam dei: & tamen retrorsum abeunt/ & a recto itinere deuii spernẽ
tes christum a mundi opifice secedunt & a deo se penitus amouent. Iccirco
ait propheta: & non redistis ad me dicit dominus.

Quod autem frustra ciuitatem ierusalem rursus ædificandam iudæi expectẽt Hierusalẽ nunq̃ ædificabitur
& recte ipsa sodomæ comparetur. Legant ipsi apud eũdem prophetam. c. v. se
quenti. Domus israel cecidit/ & non adiciet/ ut resurgat: uirgo israel proie/
cta est/ & non est qui suscitet eam. Hæc q̃dem uerba de primi tẽpli ac ciuita
tis destructione accipi minus possunt/ uel de quacunq; alia oppressione qua
iudæi afflicti extiterunt: quandoq̃dem nulla maior post mosen eorũ ducem
fuerit babylonica seruitute: & nihilominus terminatis septuaginta annis li/
bertate donati q̃plurimos ad instaurandam ciuitatem & templum omni stu
dio & opera diligentissimos habuerũt ut apparet apud hesdrã atq; neemiã:
Igitur cum a ꝓpheta dicitur. Domus israel cecidit/ & non addiciet ut resur/
gat. Virgo israel ꝓiecta est & non ẽ qui suscitet eam: cuiq; satis supq; constat
ꝓphetam de hac secundi templi ac ciuitatis destructiõe tantum prædixisse.
Et recte inquit amos/ & non est qui suscitet eam: quia mundus q̃diu perstite
rit/ uera hæc erunt/ & non est qui susciret eam. aliter amos non extitisset ue/
tus propheta/ si quandoq; instauraretur ciuitas atq; templum: cum per id tẽ
poris uerba hæc & non est qui suscitet eam/ falsa penitus essent.

Ar. iudæ At nonnulli archisynagogi uiri stultissimi conantes ut assolét tueri prosanos errores suos nolunt messiach tempore sodomam ciuitatem ad statum pristinum reuersuram. Hæc enim opinio siue sententia q̃ fatua sit & execrabilis: non difficile dignosci potest. Asserunt nãque id fore in aduentu messiach q̃ (ut ipsi ferunt) omnibus angelis sublimior esse debeat iusticia ac sanctitate: quod io scelerati principis aduentu iudicio meo turpissimum duceretur. Q uod si fieret / uideretur namque messiach (ut iudæi asserunt) eadem pene macula qua sodoma coinquinata extitit infectum fore: quando quidẽ ciuitatum principibus earum cíues opere frequentius correspondere soleant. Q uod dici de messiach non solum nefas est: sed etiam imaginari prosanum atq; inexpiabile peccatum. Huiusmodi enim causa iudæorum insaniæ est ab

Ezechiel eis inconsiderata lectio ezechielis. c. xvi. a quo scribitur. Soror tua sodoma & filiæ eius reuertentur ad antiquitatem suam: hoc est (ut aiũt ipsi iudæi) ci

Re. ad ar. uitas sodomorum & aliæ ciuitates quæ subuersæ sunt: redibunt messiach tẽ pore ad pulchritudinem atq; propriam dignitatem. Opinio hæc inanis est / atq; bestialis penitus. Exponunt insipientes isti ad antiquitatẽ idest ad pulchritudinem. Q uæ quidem expositio non reperitur si bene memini in tora sacra scriptura ubi terminus iste antiquitas ponitur sed pro uetustate tantũ intelligitur: ut habetur esaiæ. c. xxiii. ubi loquens de tyro ciuitate inqt. Nũ

Esaias: quid non hæc uestra est: quæ gloriabatur a diebus pristinis i antiquitate sua: hoc est in uetustate & non in pulchritudine. Et licet dictio ipsa ad pulchritudinem trahi posset: effectus tamen iste nunq̃ erit / cum sodoma nunq̃ instauranda fuerit ut uidebitur inferius. Iccirco dicẽdum est q̃ ibi deus ironice locutus fuerit. Tamet si aliqui exponunt hæc eadem uerba methaphoricæ dicta: tamen saluo meliori iudicio mihi uidetur per ironiam potius & uerius q̃

Sodoma. Gomorra Adama. Sebois Solomõ Esaias. per methaphoram ea dici omnia atq; intelligi. Q uando igitur dicitur a propheta soror tua sodoma & filiæ eius reuertẽtur ad antiquitatem suam. Intellexit ipse q̃ sodoma & gomorra adama atq; sebois semper subiacebunt submersæ ueluti nunq̃ constructæ uel ædificatæ fuissent. Ideo inquit reuertentur ad antiquitatem hoc est anteq̃ fierent: queãdmodum habetur prouerbiorũ c. viii. Ab æterno ordinata sum: & ex antiquis anteq̃ terra fieret: ex antiqs hoc est anteq̃ crearetur mũdus quod ipsemet solomõ declarat: qũ dicit anteq̃ terra fieret. Necnõ & apud esaiã. c. xxxvii. Diebus antiqs ego plasmaui illũ hoc ẽ ab æterno / uel ãteq̃ mũdi machina efficeretur. Igitur q̃do a ppheta dicitur: Soror tua sodoma & filiæ eius reuertẽtur ad antiquitatem suam / intelligitur ut diximus q̃ perinde futuræ sint ac si nunq̃ extitissent.

Esaias: Babyloni nunq̃ ædificabitur Huiuscemodi ueritas ostenditur ab esaia. c. xiii. Et erit babylon illa ciuitas gloriosa i regnis iclita / in supbia chaldæorum subuersa sicut subuertit dominus sodomam & gomorrã. Sed babylõ nunq̃ ad priorẽ statum est reditura: quia sequitur propheta dicens non fundabitur usq; ad generationẽ: & generationẽ

ergo nec sodoma ædificabitur unq̃. Præterea eiusdem c. xiiii. legitur: per/ dam babylonis nomen & reliquias germẽ atque progeniem dicit dominus. Q uos terminos si qs diligentet pcontatus fuerit, hæc ab eo affirmabitur ue ritas, q̧ babylõ nunq̃ instaurãda sit. Itẽ hieremias. c. l. ait. Gladius ad chal/ deos ait dominus & ad habitatores babylonis & infra: nõ habitabitur ultra usq; in sempiternum: nec extruetur ad generationem & generationem sicut subuertit sodomã & gomorram, & uicinas eius ait dominus nõ habitabit ibi uir: & nõ incolet eam filius hominis. ex quibus pfecto uerbis clarũ omnibus est babylonem ad priorem statum eẽ nunq̃ reuersuram. Patet igitur iudæo⁊ falsitas atq; stulticia, qui opinãtur messiach tempore q̧ sodoma ad pulchri tudinem suam redire debeat: & cum babyloni assimiletur sodoma: & sodo/ mæ ierusalem: ut uisum est supra. Concludi necesse est nunq̃ ciuitatem ieru/ salem iudæis tursus ædificandam eẽ neq; iudæos ipsos ad pristinam liberta/ tem rediruros. Hac ueritate etiam instruimur ab esaia. c. xxv. ubi sic dicitur Domine deus meus es tu posuisti ciuitatem in tumultum, urbem fottẽ in rui nam domum alieno⁊ ut non sit ciuitas: & in sempiternum non ædificetur: hic nãq; loquitur, ppheta de ciuitate ierusalem licet non nulli (si dicere fas ẽ) delirando dicant huiusmodi nomine ciuitatis, omnes mundi ciuitates intel ligi: inepta est enim hæc opinio: & a uiris quibuscũq; doctissimis reprobata penitus atq; reiecta. De qua ciuitate etiam. c. xxvii: scribitur. Ciuitas enim munita desolata erit: speciosa relinquetur, & dimittetur quasi desertum. & infra non est enim populus sapiens: ppterea nõ miserebitur eius qui fecit eũ & qui formauit eum, non parcet ei. Item: c. xxxii. domus enĩ dimissa est mul titudo urbis relicta est: tenebræ & palpatio factæ sunt super speluncas usq; ĩ æternum. Necnon & hieremias. Hæc est ciuitas uisitationis omnis calũnia in medio eius. Sicut frigidam facit cisterna aquam suam: sic frigidam fecit maliciam suam. Iniquitas & uastitas audietur in ea coram me semper isirmi/ tas & plaga: Item: c. xviiii. ait: Dicit dominus exercituum sic conteram po/ pulum istum & ciuitatem istam sicut conteritur uas figuli, quod non potest ultra instaurari: & infra. ecce ego inducam super ciuitatem hanc & super ur bes eius uniuersa mala quæ locutus sum aduersum eam: quoniam indurauc/ runt ceruicem suam: ut non audirent sermones meos:

Omnibus his prophetatum uaticiniis fugit neminem si studiose animaduet terit: ierusalem nunq̃ ad priorem dignitatem accessuram: Necnon & iudæo rum q̃diu aliq supererint, semp seruitutis iugo fore afflictos: & p oẽs partes mũdi expulsos pariter sicuti bestias putridas cũctisq; gẽtibus ac nationibus isensas. Q uod præuidẽs esaias. c. v. ait. Propterea captiuus ductus ẽ popu lus meus: qa nõ hũit scientiã. Et isra. Sicut deuorat stipulã lingua ignis & ca lor flãme exurit. Sic radix eo⁊ q̃si fauilla erit & germẽ eo⁊ ut puluis ascẽdit Itẽ &. c. viii. Ecce tribulatio & tenebræ & dissolutio & angustia & caligo p/

Hiere

Sodon nunq̃ a ficabitu

Esaias

Iudæotũ excidium

Esaias

Hieremias sequens: & non poterit auolare de angustia sua. & hieremias. c. xi. Ecce ego inducam super eos mala de quibus exire non poterunt: & clamabunt ad me/ & ego non exaudiam eos. Item. &. c. xiii. Dispergam eos uirum a fratre suo & patres & filios pariter ait dominus. non parcam & non concedam: neque miserebor ut nõ dispergam eos. Insup. c. xv. ingemiscẽs ait. Q uare factus ẽ dolor meus perpetuus: & plaga mea desperabilis rennit curari: & trenorum

Trenoꝝ c. primo. Infirmata est uirtus mea: & dedit me dominus in manu de qua nõ potero surgere: & infra. Iccirco ego plorans/ & oculus meus deducẽs aquas quia longe factus est consolaror: & sequitur. Expandit syon manus suas/ & nõ est qui consoletur eam. Item eorũdem. c. iii. Fecit dominus quæ cogitauit: & compleuit sermonem suum/ quæ præceperat a diebꝰ antiquis: destruxit & non pepcit. Istud ipsum antea dictũ est deuteronomii. c. xxviii. Omni

Deuteronomii tempore calũniam sustineas/ & opprimaris uiolentia: nec habeas qui liberet te. Hãc etiam iudæorum calamitatem & inexpiabilem interitum præuidens

Ezechiel ezechiel. c. v. ait. ego quoq; confringam/ & nõ parcet oculus meus & nõ miserebor: tertia pars tui peste morietur/ & fame consumetur in medio tui. Et tertia pars tui in gladio cadet in circuitu tuo: tertiam uero partem tuam in omnem uentum dispergam. &. c. vii. Iudicabo te secũdum uias tuas/ & imponã tibi omnia scelera tua/ & non parcet oculus meus/ nec miserebor. Nec non &. c. viii. ego faciam in furore/ non parcet oculus meus/ nec miserebor & qum clamauerint ad aures meas uoce magna non exaudiam eos. Item. c. viiii. Iniquitas domus israel & iuda magna est nimis ualde & repleta est terra sanguinibus/ & ciuitas repleta est auersione/ & sequitur. Igitur/ ec: meus non parcet oculus; neq; miserebor: uiam eorum super caput eorum reddam. Item. c. xi. Heu heu/ heu/ domine deus cõsumationẽ tu facis reliqarũ israel: &. c. xxii. Q uæsiui de eis uirum q̃ iterponeret sepem/ & staret oppositus cõtra me ꝑ terra/ ne dissiparẽ eã: & nõ inueni: & effudi sup eos indignationem meã & in igne iræ meæ cõsumpsi eos: uiam eoꝝ in caput eoꝝ reddidi ait do/

zacharias minus deus. Et zacharias. c. vii. Facta ẽ indignatio magna a domino exercituũ: & factũ ẽ sicut locutus sum/ & nõ audierũt. Sic clamabũt & nõ exaudiam dicit dominus exercituũ/ & dispsi eos ꝑ omnia regna quæ nescierũt/ & terra desolata est ab eis eo q᷑ non eẽt transiens & reuertens; & posuerunt terram desiderabilem in desertum.

Harũ itaq; auctoritatũ nullus tã ebes ẽ: tãq; obtusus igenio ꝗ terminos uel dictões metiri uoluerit q̃ facile nõ ꝑcipiat iudæoꝝ opinionẽ uanã penitus eẽ atque falsam: q̃ppe qui messiach futurum sperant ut ipsos ad pristinos libertatis terminos redigat. Hac profecto stulticia correpti iam sunt mille quadrigenti & quindecim anni quibus tam infœlices tamque miseri uitam ducunt. Neq; ulla gens uel natio unq̃ extitit neque erit: quæ maiori animaduersione atq; lõgiori calamitate exagitata sit q̃ perfida ista iudæoꝝ turba atq; ꝓfana.

Fuerunt nāque ipſi apud pharaonem multo tempore afflictione obſtricti q̃
maxima: neq; ignorarunt per id tpis ex ea cōpletis quadrigētis annis liberos Geneſe
fore: quēadmodum habetur geneſeos. c. xv. Poſtea uero a nabuchodonoſor Hieren
rege graui etiam ſeruitute oppræſſi habuerūt hieremiam prophetam aggeū Aggeu
atque zachariam: & alios forte dei legatos nunciantes eis captiuitatē ipſam zachari
finem habituram. At iſta ꝑfecto qua mille quadringentos & quindecim an
nos conficiuntur aſſidue atque undique cruciantur, quo tempore ſoluenda
ſit, neque p nuncium aliquem diuinum uel humanum neque per coniecturā
uel argumentum aliquod intelligēt uel ſaltem imaginari poſſunt: ut libertate
donati: a deo ſe diligi quandoque nō ignorent. Hac enim temporis diutur
nitate atque nuncioꝝ defectu poſſunt non difficile iudæi animo concipere
atque ꝑculdubio ſcire erroribus inuolui atque fallaciis: qum dicūt expecta
mus meſſiach: q ſoluet iugū captiuitatis noſtræ: hoc ſane a deo ſi fieret præ
uios quoſdam miſiſſet ſui nuncios. ſicuti in aliis captiuitatibus factū ē. præ
dicturos huiuſmodi nodum ſeruitutis eſſe ſtatuto tempore diſſoluēdum: &
quia nullus adhuc ſaltem fide dignus apparuit: dici neceſſe eſt quod a danie Daniel
le dicitur. c. viiii. Et uſque ad conſumationē & finem pſeuerabit deſolatio.
Huiuſmodi talis inſortunii ſi quis cauſam quæreret. Volo iudæi ipſi reſpon Q uare
deant: dicent nāque hæc mala in nos peccata noſtra intulerunt, quæ autem ſerui ſūt
illa ſint neſcimus niſi circa quæ cæteri homines uerſantur. Hæc eſt inepta re iudæi.
ſponſio quoniam ſi deus iuſtus eſt eādem pœnam quam iudæi perferunt cæ
teri homines paterentur: quia paria peccata pari pæna mulctantur. At ſi q
iudæoꝝ inſcipientium hæc ſibi accidiſſe dicerent ob peccatum uituli quem
ad montem oreb fecerunt maiores ſui ut habetur exodi. c. xxxii. Hæc qdem
opinio erronea eſt penitus atque falſa. Nam deus ꝓpter peccata patrum in
filios non animaduertit: niſi eoꝝ filii patrum ſcelera ſectent. Et licet iudæo
rum ueteres uitulum adorauerint iudæi tamen iuniores a quibus originē tra
xerunt facinus illud improbant atque abhorent: necnon & quēcūque alium
idoloꝝ cultum reiiciunt & deteſtantur. Igiē ut ꝑ peccato paterno quod fi
lii penitus improbāt a pæna patres inulti euadāt: filii uero eam ſubeāt & pa
tiātur: rationi qdem atque diuinæ maieſtati nō congruit. Scribitur namque
apud ezechielem. c. xviii. Pater ſi genuerit filium: qui uidens omnia pecca
ta patris ſui, quæ fecit timuerit & non fecerit ſimile eis: hic non morietur ini
quitate patris ſui: ſed uita uiuet. Et ſequitur: filius non portabit iniquitatē
patris: & pater non portabit iniquitatem filii. Item. ii. paralypomenon. c.
xxv. dicitur ſcriptum ē in libro legis moſi: ubi præcepit dominus dicēs. Nō
occidentur patres pro filiis: neq; fili pro patribus ſuis. Sed unuſquiſque in
ſuo peccato morietur. Diuinæ enim iuſticiæ incongruum foret ut pænas de
de aliquo ſūmeret ꝑ alienis ſceleribꝰ. Legimus eni pſalmo. xxxvii. ꝙ iuſticia
plena ē dextera eius. & pſalmo. cxviii. Iuſtus ē dominus & rectū iudiciū ſuū.

Necnon psalmo: cxxxxiiii. Iustus est dominus in omnibus uis suis/ & sanctus
in omnibus operibus suis. Item apd' danielem. c. viiii. Iustus dominus deus
noster in omnibus operibus suis quæ fecit. Quæ enim iusticia dei hæc esset?
quæ sanctitas? ut iudæorum uetustissimi uitulum adorassent & impune eua
sissent. Iuniores uero isti ab eo scelere alieni pro eorũdem peccato pœnas lue
rent? Iusticia enim est cuiqꝫ dare quod suum est: bonis præmiũ improbis me/
ritum. Ideo scribitur psalmo. xvii. Retribuet mihi dominus secundum iusti
ciam meam: Neqꝫ huic ueritati repugnat quod dicitur exodi. c. xx. Ego sum
dominus deus tuus fortis zelotes uisitans iniquitatem patrum in filios i ter/
tiam & quartam generationem eorum: quoniam hæc omnia intelliguntur:
quando improborum parentum improbi filii uestigia sequũtur/ quod frequẽ
tius euenire solet usqꝫ ad quartam generationem. Attamen si deus secreto iu
dicio suo quod intelligere nemo potest: ut legitur psalmo. xxxv. Iudicia dei
abyssus multa hominum liberos punit usqꝫ ad tertiam & quartam generatio
nem: quæratur a iudæis si ipsi in tertia sint uel in quarta? Respondebũt scio
in centesima generatione esse & ultra. Nam a tempore quo patres eorum ui
tulum adorarunt usqꝫ ad captiuitatem babylonicam anni fluxerunt nongẽ
ti uel circiter: & ab ipsa captiuitate usqꝫ ad christum anni quingenti & nona
ginta: & a christo ad hunc usqꝫ diẽ anni mille quadrigenti & octoginta octo
Igitur recte cõcluditur: ꝙ licet iudæorum patres uitulum adorauerint quod
scelestissimum extitit atqꝫ profanum: nihilominus peccatum illud causa non
fuit: ut expulsi iudæi diuagentur per orbem: & huiusmodi tam longæ tamqꝫ
miserrimæ seruitutis iugo oppressi doleant & crucientur: cum deus pro sce/
leribus patrum ultionem suam in filios/ ultra quartam generationem non in
ferat. Insup quæritur a iudæis cur septuaginta annis babyloniis seruierunt
respondebunt/ si recte senserint: quoniam maiores nostri quosdam occide/
runt prophetas/ necnon etiam idola coluerunt. At nos dicimus si ob ꝓpha/
rum occisionem uel idolatriæ peccatum: quo nullum grauius fieri potest sen
su atqꝫ proposito: maiores illi septuaginta annis tantum captiuitate conti/
nua laborauerint. Cur deus iam mille quadringẽtis & quindecim annis eos
hac miseriori seruitute atqꝫ longiori/ iussit opprimi atqꝫ affligi? quando qui
dem post captiuitatem illam babylonicam ad hũc usqꝫ diem nusq̃ habeatur
in sacris litteris iudæos ꝓphetam aliquẽ occidisse/ neqꝫ idolis se dicasse. Igi
tur cum deus iustus sit/ & rectũ iudicium suũ. ut scribitur psalmo. cxviii. q
ꝓfecto in neminem animaduertit nisi in scelestos & peruicaces in malo. Et
qua mensura delictum extiterit/ pari modo puniat atqꝫ castiget: Dicendum
est ꝙ iudæi maiori scelere q̃ idoloꝝ cultu atqꝫ ꝓpherarum occisione deo offen
si sint: quod autem scelus illud fuerit: animo studiose uoluent atque diligẽ
ter memoria repetant sua omnia atque maiorũ suoꝝ scelera post captiuitatẽ
babylonicam cõmissa suos non inuenient ꝓfecto ueteres idolatriam ullam

neq; æquale aliquid uel maius: nisi horrendum illud atq; inexpiabile facinus
quando iudæi christum uerum messiach qui deus fuit & homo tam nefarie:
tãque crudeliter necauerunt. Et quoniam hoc grauius atq; detestabilius fa/
cinus q̃ idolatria extitit. Iccirco maiori seruituti atq; longiori miseriæ subii
ciuntur iudæi: necnõ & intollerabilẽ calamitatẽ atq; ultionẽ ꝑpetuã patiun/
tur & sustinent. Et licet hi iuniores christum non occiderint: tamen quia ue
teres suos recte illud fecisse approbant & affirmant eoꝝ inutiles ritus sequẽ
tes: hoc nãq; inexpiabili errore/ & execrabili sententia circũducti/ omni mæ
rore afflicti & hinc inde expulsi miserrimã uitam ducũt. Ideo iure aliquo spe
rare nequæunt ut catena huiusmodi de collo eoꝝ frangi possit/ nisi fateãtur
peccatum suũ & tanti mali pæniteat recto corde animoq; cõtrito. At iudæi
improbi ac mali ueritatem istam nõ ignorant. Sed ꝑtinaci quadam obstina
tione ꝑciti ad eam accedere nolunt. Iccirco ꝑ esaiam. c: xxxxvi. inquit deus
Audite me duro corde q longe estis a iusticia: hoc est q lõge estis a messiach:
Apud enim talmuthistas legitur in libro cederholam & imprimis apud rabi barachiã exponẽtem illud esaiæ in. c. lvi. Iuxta ẽ salus mea ut ueniat/ & iusti — Li. ceder/holam. Ra. bara:
cia mea ut reueletur scribiť ꝙ id quod diciť iusticia mea/ intelligiť messiach
de quo scriptum est danielis. c. viiii. Et adducatur iusticia sempiterna: hæc — Esaias.
ille. Ideo esaias. c: xxxxvi: sequitur dicens: ꝓpe feci iusticiam meam & non — Daniel
elongabitur/ & salus mea non morabitur: hoc est christus uerus messiach: & — Esaias:
sic sane debet intelligi: licet non nulli aliter sentiant. Neque huic ueritati ob
stat quod in eodem. c. scribitur de ciuitatis babylonicæ destructione: nã sæ
pius apud prophetas & imprimis apud hieremiam non seruatur tẽporis or/
do. Et istud ipsum dicunt doctores hebræi/ non est prius & posterius in lege: — Doctores
At in hoc: c. xxxvi: tempus seruatur omnino: quoniã babylonicæ urbis de/ — hebræi
structio prior fuit christi aduentu: quæ qdem recte ante facta extitit ad ostẽ
dendũ q̃ primum fore aduentum messiach: quẽadmodum inqt ꝓpheta ꝓpe
feci iusticiam meã: quo aduentãte necesse fuit ut idola corruerent/ ut scribiť
esaiæ. c. ii. eleuabiť dominus solus in die illa/ & idola penitus contereñť. & — Esaias.
zachariæ: c. xiii. Et erit in die illa dicit dominus exercituum disperdam no/ — zacharias
mina idoloꝝ de terra & non memorabuntur ultra. Iccirco dicit esaias in eo — Esaias.
dem. c: xxxxvi. Confractus est bel: contritus est nabo: facta sunt simulacra
eoꝝ bestiis & iumẽtis: quoꝝ fractionis causa reddiť: qũ dicit quia ꝓpe feci
iusticiam meã & non elõgabitur: & salus mea non morabiť/ hoc est christus
uerus messiach. Neq; incõgruũ existimari debet si a destructione babylonis
ꝓphetæ oratio dirrigať ad christum/ quãdoqdem sensus ꝓphetarum omniũ
præcipuus sit atq; principalis ad significandũ omnibus aduentũ messiach:
quod itidem & iudæi omnes dicunt atq; sentiũt. Præterea apud ꝓphetas ut
diximus ordo temporis nõ seruať quod qdem ab re factum duci non debet
si quæ dixerint accurate considerenť. Igiť si esaias a babylonis destructiõe — Esaias.

ad messiach se uertit. Cũ id sane ratio ipsa efflagitauerit mirabitur scio non nisi impitus atq; sacrarum litterarum penitus ignarus.

Esaias. Sed ad puicaciam iudæorũ unde incepimus redeamus. Esaias itidem. c. xxxviii. ait. Sciui enĩ quia durus est tu: & neruus ferreus ceruix tua, & frons tua

Exodi. ærea. Quod etiã multo tempore ante dictum ẽ exodi. c. xxxii. Cerno q; po

Hieremias pulus iste duræ ceruicis sit. & hieremias. c. v. Audi popule stulte q nõ habes cor: q habetis oculos nõ uidetis: & aures nõ audiris. Et ĩfra. Populo autem huic factum ẽ cor incredulum & exasperans: recesserunt & abierunt: & nõ dixerunt in corde suo metuamus dominum deũ nostrum. Necnõ &. c. vii. nõ audierunt nec inclinauerunt aurẽ suam: sed abierunt in uoluptatibus & prauitate cordis sui mali: factiq; sunt retrorsum, & nõ in ante. & infra. Hæc est gens quæ nõ audiuit uocem domini dei sui nec recepit disciplinam: periit fides & ablata est de ore eorũ. Item &. c. viiii. Cõfortati sunt in terra: quia de malo ad malum egressi sunt: & me nõ cognouerũt dicit dominus. &. c. xv. Interfeci & pdidi populum meũ & tamen a uiis suis nõ sunt reuersi. Necnõ &. c. xvii. Non audierũt nec inclinauerunt aurem suam, sed indurauerunt ceruicem suã ne audirent me, & ne acciperent disciplinam. Item ezechiel. c. ii. Patres eorũ præuaricati sunt pactum meũ usq; ad hanc diem: & filii dura facie & idomabili corde sunt. Necnon &. c. iii. Domus aũt israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. Idcirco deus p esaiam. c. primo ait. Ve genti peccatrici: populo graui iniquitate: semini neq;: filiis sceleratis: dereliquerunt dominum: blasfemauerunt sanctum israel, abalienati sunt retrorsum. Necnon &. c. v. Ve q dicitis malum bonũ, & bonum malum, ponẽtes tenebras lucem: & lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. Ve q sapientes estis in oculis uestris & coram uobis metipsis prudẽtes.

Hieremias Et hieremias. c. x. Ve mihi sup contritione mea pessima plaga mea, ego aũt

Trenorũ dixi plane hæc infirmitas mea est & portabo illam. & trenorũ. c. v. Ve nobis quia peccauimus. ppterea mæstum factum est cor nostrum. Ideo cõtenebra

Oseas. ti sunt oculi nostri. Et oseas. c. vi. Ve eis quoniam recesserunt a me: uastabũ

Micheas tur qa præuaricati sunt in me. Itẽ & micheas. c. ii. Ve q cogitatis inutile: & operamini malum in cubilibus uestris. In luce matutina faciũt hoc: quoniam contra dominum est manus eius. Et paulo infra. Idcirco tempus pessimum ẽ In die illa sũmetur sup uos parabola: & cantabit canticũ cum suauitate di

Naum centium: depopulatione uastati sumus. Insuper apud naum scribitur. c. iii. Ve ciuitas sanguinum uniuersa mendacii: dilaceratione plena, non recedet a te rapina & uox flagelli.

Esaias. Causa ifœlicitatis iudaicæ. Infortuniorũ istorũ causam reddit deus p esaiã. c. i. Dereliquerũt dominũ blasfemauerunt sanctum israel. &. c. v. Abiecerũt legẽ domini exercituũ: & eloquium sancti israel blasfemauerũt. Ideo iratus ẽ furor domini in populũ suũ & extẽdit manũ suam sup eũ, & pcussit eũ: Quod & antea dictũ est deute

ronomii.c.xxxii. Dereliqt deum factoré suũ: & recessit a deo salutari suo: & infra. Deũ q te genuit dereliqsti: & oblitus es domini creatoris tui. Viuit dominus & ad iracũdiam cõcitatus est/ quia ꝓuocauerũt eũ filii sui & filiæ: & ait abscondã faciẽ meã ab eis/ & cõsiderabo nouissima eoꝝ: generatio enĩ puersa est/ & iofideles filii. Et p hieremiam.c.ii. loqt deus me dereliquerunt fontem aquæ uiuæ: & infra. Arguet te malicia tua & auersio tua increpabit te: Scito & uide qa malũ & amarum est dereliqsse te dominũ deum tuũ: & non eẽ timoré eius apud te dicit dominus deus exercituũ: & infra. Oẽs dereliqstis me dicit dominus. Nectnõ &.c.xxvi. Dereliquerũt me patres uestri ait dominus/ & abierũt post deos alienos & seruierũt eis/ & adorauerũt eos & me dereliquerunt/ & legẽ meam nõ custodierunt. Sed & uos peius operati estis q̃ patres uestri: ecce enim ambulat unusqsq; post prauitaté cordis sui mali ut me nõ audiat. O q̃ recte de iudæis inqt ꝓpheta: Vos peios operati estis q̃ patres uestri peius nãq;: quoniã eoꝝ patres ꝓphetas occiderũt. Isti autem christũ dei filium: quẽ & indies etiã blasfemando impudicis uerbis occidunt: & sequit ꝓpheta. ecce enim ambulat unusqsq; post prauitatem cordis sui mali/ ut me non audiat. hoc ẽ ꝑsistendo in ꝑtinacia & infidelitate nolentes audire christũ extitisse uerũ messiach/ quem q audire noluerit inqt deus deuteronomii.c.xviii. ego ultor existã. Vltor enim extitit deus & ad hũc usque diem iudæi ultionem ipsam non ignorant.

Deuteronomii.

Hierem.

Nota

Deuteronomii.

Hac itaq; improbitate simul atq; malicia eos a se deus iustus iudex penitus abdicauit renuens atq; improbans oẽs ritus eoꝝ/ & cerimonias etiã quas facere cõsueuerant patres eoꝝ. Legit enim hoc esaiæ.c.i. quo mihi multitudinem uictimarum uestrarũ dicit dominus: plenus sum: holocausta arietum & adipem pinguiũ & sanguinem uituloꝝ & agnorũ & hyrcoꝝ nolui. Cũ ueneritis ante cõspectum meũ quis quæsiuit hæc de manibus uestris: ut ambularetis in atriis meis ne offeratis ultra sacrificium frustra incensum abhominatio ẽ mihi. neomeniã & sabbatum & festiuitates alias nõ feram. Iniq sũt cætus uestri Calẽdas uestras & solẽnitates uestras odiuit anima mea/ facta sunt mihi molesta. Item.c.lxvi. Qui imolat bouẽ quasi qui interficiat uirũ. Qui mactat pecus quasi qui excerebret canem. Qui offert oblationem quasi qui sanguinem suillum offerat. Qui recordat thuris quasi q benedicat idolo. Itidẽ hieremias: c.vi. inqt ut qd mihi thus de saba affertis/ & calamum suaue olentẽ de terra longinquam: holocaustomata uestra nõ sunt accepta/ & uictimæ uestre nõ placuerunt mihi. Ideo sequit. Filia populi mei accingere cilicio & cõspergere cinere. Luctũ unigeniti fac tibi plãctum amarũ. Hoc idẽ scribitur trenoꝝ primo: Viæ syon lugent eo quod non sint q ueniant ad solẽnitatem/ omnes portæ eius destructæ: sacerdotes eius geméres uirgines eius squalidæ & ipsa oppressa amaritudine. Item trenoꝝ.c.ii. Obliuioni tradidit dominus syon festiuitatem & sabbatum: & in opprobrium & in indignarionẽ fa/

Renuit deus iudæorũ ritus & sacrificiũ.

Esaias.

rotis sui. Necnõ & oseas. c. ii. Cessare faciã omne gaudium eius solénitatem eius: neomeniã eius & sabbatũ eius: & oĩa festa tempora eius. Item iohel. c.
Iohel primo. Plange quasi uirgo accinta sacco sup uirum pubertatis tuæ: periit sacrificium & libatio de domo domini: luxerunt sacerdotes ministri domini. & paulo infra. Accingite uos & plangite sacerdotes: ululate ministri altaris Ingredimini cubate in sacco ministri dei mei: quoniam interiit de domo dei uestri sacrificium & libatio. Et itidẽ amos. c. v. Proieci festiuitates uestras:
Amos. & non capiam odorem cætuum uestrorum. Quod si obtuleritis mihi holocaustomata & munera uestra nõ suscipiam: & uota pinguiũ uestrorum nõ respiciam Item. c. viii. Conuertã festiuitates uestras in luctum & omnia cantica uestra in plãctum: & inducam sup omne dorsum uestrũ saccum: & sup omne caput
Malachias caluicium: & ponã eam quasi luctum unigeniti: & nouissima eius quasi diẽ amarum. Insup & malachias. c. primo ait. Nõ est mihi uoluntas in uobis dicit dominus exercituũ: & munus nõ suscipiam de manu uestra ab ortu enim solis usq; ad occasum magnum ẽ nomẽ meũ in gẽtibus: & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda qa magnum est nomẽ meum in gentibus dicit dominus exercituũ. Hæc quidem quæ scripta sunt a malachia nõ possunt referri ad tẽpus babylonicæ captiuitatis cum post ipsam ꝑpheta iste uaticinatus sit quæ scripta sunt. Sed intelligunẽ hæc omnia pcul dubio de hac præsenti seruitute atq; miseria quam multos annos iudæi pferunt. q̃ʒ rabi solomon illud quod dicit a ppheta. Et in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda exponat de oratione quæ fit a iudæis quottidie p totum orbem inter omnes gentes. O insanum caput & hominem bestialem: qui ut suã stulticiam tueat in manifestam infidelitatẽ incidit. Nam si deus iudæorũ sacrificium phibet atq; reiicit cum p malachiã dicat paulo supius & munus nõ suscipiam de manu uestra. Quomodo orationem suscipiet? Et si deus inqt: Nõ ẽ mihi uolũtas i uobis: quomodo oblatio illa quã orationẽ uocat stultus ille mũda erit? Renuit enim deus iudæorum præces: multo magis munus eorum uel sacrificium. Hoc illud est quod ait
Oseas. oseas. c. iiii. Quia tu scientiam repulisti repellam te ne sacerdotio fungaris
Malachias mihi. Iccirco deus ibidem p malachiam bis inquit ad conuincendã iudæorũ maliciam magnum est nomen meum in gentibus. Non dixit magnũ ẽ nomẽ meum in synagoga iudæorum uel in iudæis uel i doctoribus eorum. Quam obrẽ ac sola & unica auctoritate huiusmodi pphetæ põt non difficile compræhẽ di quo ingenio qua doctrina quaue religione uel fundamento erga diuinam maiestatem pro sua adipiscenda salute iudæi se se instituant atq; gubernent uel cæci sint aut uideant: nel tecta proficiscanẽ an delirent. Fuit enim malachias ppheta rum ultimus: postquem nullus ad iudæos missus est: qui quod ab eo dicit tanq; peruicaces ac stulti non animaduertunt. Ait enim ipse. Nõ est mihi uoluntas in uobis: & munus non suscipiam de manu uestra. Ex qbus

uerbis liquido constat φ iudæoꝝ oblationem uel solitum eoꝝ cultũ erga di
uinam maiestatem nõ solum deus ipse nolit / sed etiam eorum præces atque
orationes respuat & aspernetur:

Esaiam uetitas ista non latuit / iccirco.c.primo ait. Cum extenderitis manus Orõne
uestras: auertam oculos meos a uobis: & cũ multiplicaueritis orationẽ nõ ex iudæoru
audiam. Et apud hieremiam.c.ii. Clamabunt ad me / & ego nõ exaudiã eos deus no
Item.c.ii. Ecce ego inducam sup eos mala de qbus exire non poterũt & cla exaudit
mabunt ad me & nõ exaudiam eos. Necnõ &:c.xiiii. Cum ieiunauerint nõ Hieremi
exaudiã præces eoꝝ: & si obtulerint holocaustomata & uictimas non susci/
piam ea / quoniam gladio & fame & peste ego consumã eos. Itẽ.c.xviii. Si/
cut uentus urens dispgam eos coram inimicis: dorsum & nõ faciem meã ostẽ
dam eis in die perditionis eoꝝ. Et trenoꝝ.c.ii. Repullit dominus altare su Trenoꝝ
um / maledixit sanctificationi suæ. Hoc ipsum inqt ezechiel.c.viii. Nõ par Ezechiel
cet oculus meus / nec miserebor: & qum clamauerint ad aures meas uoce ma
gna non exaudiam eos. & amos.c.v. aufer a me tumultũ carminũ uestrorũ Amos:
& cantica lyræ tuæ nõ audiam. Item & micheas.c.iii. Clamabunt ad domi Micheas
num: & non exaudiet eos: & abscondet faciem suam ab eis in tempore illo si
cut nequiter egerũt in adinuẽtionibus suis: hæc dicit dominus super pphe/
tas q seducunt populũ meũ: qui mordent dẽtibus suis: & prædicant pacem
prophetæ isti sunt doctores hebræi: q tanq̃ pphetæ uaticinari uolunt cæte/
ris affirmantes uẽturum eẽ messiach: & falsa huiusmodi suasione cæteros iu
dæos omnes decipiunt atq; seducunt / amouẽtes eos a uero dei cultu atq; reli
gione. Qui mordent dentibus suis: hoc est detrahendo christo nostro / uero
messiach. & prædicant pacẽ: asserendo scilicet φ messiach uẽturus sit. Item Malachias
malachias.c.ii. Maledicam sanctificationibus uestris: & maledicam illis: ec
ce enim proiiciã uobis brachium: & dispgam sup uultũ uestrum stercus solẽ/
nitatum uestrarũ: & assumet uos secum. Ideo infra sequit̃. ppter quod ego
dedi uos cõtentibiles & humiles omnibus populis: & infra: opiebãtis lachri
mis altare domini fletu & mugitu: ita ut nõ respiciam ultra ad sacrificiũ nec
accipiam quid placabile de manu uestra. Non possunt itaq; iudæi modo ali
quo uel pphetarum auctoritate uel humana ratione uel diuina q̃n fateantur
ignorantiam suam improbitatem atq; pfidiam per ea quæ ab isto ppheta di
cta sunt. Non respiciam ultra ad sacrificium: nec accipiã placabile quid de
manu uestra. Constat enim φ post captiuitatem babylonicam usq; ad christi
mortẽ quæ a iudaico populo fiebant ad honorem diuinæ maiestatis / omnia
deus susciperet in odorẽ suauitatis: queadmodum esdræ.c.iii. scribitur. Cõ Esdras
gregatus est populus quasi uir unus in ierusalem / & surrexit iosue filius iose
dech & fratres eius sacerdotes & ædificarunt altare dei israel / ut offerrent in
eum holocaustomata sicut scriptũ est in lege mosi uiri dei: Et sequit̃ / & obtu
lerunt sup illud holocaustũ domino mane & uespere: feceruntq; solẽnitatem

tabernaculoꝝ sicut scriptum est/ & holocaustũ diebus singulis p ordinem se
cũdum præceptũ opus dei in die suo: & post hæc holocaustũ iuge tam in ca
lendis q̃ i uniuersis solẽnitatibus domini. Hæc aũt si grata deo si accepta fue
Nota rint/ eiusdẽ. c. viii. instruimur. Vbi dicitur: ieiunauimus aũt. & rogauimus
deum nostrum p hoc/ & euenit nobis prospere. At quæro nunc a iudæis a tẽ
pore quo a romanis in seruitutem ducti sunt: si deo unq̃ sacrificium obtule/
rint sicut scriptum ẽ in lege mosi: si solẽnitatem aliquã antiquo ritu celebra/
uerint: si tandem psperum sibi quid euenerit: Non dubito respondebunt sa
Conclusio uera. crificiũ ullum neq; obtulisse/ neq; psperum aliq d euenisse. Igitur quod a ma
Malachias lachia dicit non respiciam ultra ad sacrificium/ nec accipiã placabile qd de
manu uestra/ ad aliud tempus dirrigi non põt: nisi ad tẽpus præsentis capti
uitatis. Si ergo ita est sicuti est: manifeste apparet q apud deum uana sit oĩs
iudæorum oratio: necnon & irrita sint omnia eoꝝ opera/ quæ pro placãda
diuina iusticia fiunt ab eis: cum deus ipse iudæis dicat. Non respiciam ultra
ad sacrificium/ nec accipiã placabile quid de manu uestra.
Q uare autem dæus præces iudæorum atq; sacrificia renuat & inexorabilis fa
ctus sit/ iudæi sciunt & sentiunt: & neminem latet. Nulla etenim alia ut dixi
mus extitit causa nisi quia occiderunt christum uerum dei legatum/ uetum
messiach/ uerum dei filium/ & hoiem uerum/ & deum uerum. Iccirco præci
Esaia. i pit deus esaiæ. c. lviii. Clama ne cesses quasi tuba exalra uocem tuam/ & an
nuncia populo meo scelera eoꝝ & domui iacob peccata eorum. Me etenim
de die in diem quærunt & scire uias meas uolunt/ quasi gens quæ iusticiã fe/
cerit: & quæ iudicium suum non dereliquerit. Rogat me iudicia iusticiæ/ &
appropinquare deo uolunt. Et sequitur. c. sequenti. opera eotum opera in/
utilia: & opus iniquitatis i manibus eoꝝ. Pedes eoꝝ ad malũ currũt & festi
nant/ ut effundant sanguinẽ inocentẽ. Cogitatiões eoꝝ: cogitatiões inuriles
Vastitas & cõtritio i uiis eoꝝ. Viã pacis nescierũt: & nõ ẽ iudiciũ in gressib9
eoꝝ. Semiræ eorũ incuruatæ sunt eis: omnis q calcat iu eis/ ignorat pacem.
Hieremias Et apud hieremiã. c. iiii. Stultus populus meus me nõ cognouit. Filii inscipi
entes sunt: & necordes. Sapiẽtes sunt ut faciãt mala. Bene aũt facere nescie
tunt: &. c. v. præuaticatiõe eni præuaricata ẽ in me domus israel/ & domus
iuda/ ait dominus: negauetũt dominũ: & dixerunt nõ est ipse. Ideo dicitur
Psalmus psalmo. lxxx. Nõ audiuit populus meus uocẽ meã: & israel non intẽdit mi/
Hieremias hi. Itẽ. c. xxxv. Locutus sũ ad illos & nõ audierũt: uocaui illos & nõ respõde
rũt mihi. Ideo cõquærit hieremias trenoꝝ. c. iii. dicẽs. Cũ clamauero & cũ
togauero exclusit orationẽ meã: & infra tepulsa ẽ aia mea oblitus sũ bonoꝝ
& dixi piit finis meus/ & spes mea a domio: & paulo ifra nos iniq; egimus &
ad iracũdiã puocauimus iccirco tu iexorabilis es. Item ezechiel. c. xx. Viuo
Ezechiel ego dicit domius deus: qa nõ respõdebo uobis: neq; cogiratio mẽtis uræ fiet
Oseas Et oseas. c. v. Vadẽt ad quærẽdũ dominum/ & non inuenient/ ablatus est ab

eis. O calamitosam sortem iudæorũ. O conditionẽ infœlicẽ funditus atq; ꝑ
ditam omni nanq; regimine priuati sunt: & ꝓpriis abdicari laribus: expulsi
undiq; & afflicti quo se intrudant nesciunt: hinc inde angustiæ atq; dolor ge Esaias.
mitus atq; singultus: gaudiũ nullũ: neq; ulla quies. Vt scribit apud esaiã. c. Trenorũ
xxiiii. Cessauit gaudiũ tympanorũ: Quieuit sonitus lætantiũ: Côticuit dul
cedo cythare: Deserta est oĩs læticia. Translatũ est gaudiũ terre: Itẽ & treno
rũ. c. iii. oculus meus afflictus est nec tacui: eo ꝙ non esset requies. Necnõ &
c. v. Defecit gaudiũ cordis nostri: Versus est in luctum chorus noster.

Hæc ꝑfecto miserrima sũt atq; ĩfœlicissima. Sed hoc multomagis calamitosũ Non uult
est atq; miserũ: ꝙ deus q̃ tam clemẽs tam pius est: uelit atq; iubeat: ne diuinũ deus ut ꝑ
pro eis aliquod auxilium ĩploretur: quemadmodum legitur hieremiæ. c. vii. iudæis ore
Tu ergo noli orare pro populo hoc: nec assumas pro eis laudẽ & orationẽ: & tur
non obsistas mihi quia non exaudiam te. Item &. c. xi. Tu ergo noli orare ꝑ Hieremias
populo hoc: & ne assumas pro eis laudem & orationem quia non exaudiam ĩ
tempore clamoris eorũ ad me ĩ tempore afflictiõis eorum. Et. c. xiii. Nõ par
cam & non concedam neq; miserebor. Item &. c. xiiii. Idem propheta inquit
Noli orare pro populo isto ĩ bonum: cum ieiunauerit nõ exaudiã. Et. c. xv.
Dixit dominus ad me si steterit moses & samuel corã me: non est anima mea
ad populum istum: eiice illos a facie mea: & egrediantur. Et. c. xvii. Seruire
te faciam inimicis tuis ĩ terra quam ignoras: quoniã ignẽ succendisti ĩ furore
meo: usq; in æternum ardebit: hæc dicit dominus. Item. c. xxx. propter mul-
titudinem iniquitatis tuæ: dura facta sunt peccata tua: quid clamas super cõ
tritione tua insanabilis est dolor tuus. Et. c. xxxxiiii. Scitis in maledictionẽ
& in opprobrium cunctis gentibus terræ: & infra: ecce ego ponam faciẽ meã
in uobis in malum & dispergam omnem iudam. Hæc audiunt iudæi quotti-
die legunt atq; sciunt: & tamen retrorsum abeunt: & magis peruicaces ĩ dies
fiunt. Cognoscunt errores suos atq; cordis duriciam: & tamen ad deum con
solatorem suum: atq; indulgentissimum iudicem reuerti uel accedere nolunt

Accusant se præterea imundiciarum suarum atq; peccatorum: & tamen non ẽ Accusant
quem pœniteat eorũ aliquis Aiunt enim ipsi atq; fatentur errores suos atq; se ipsos iu
scelera quemadmodum legitur esaiæ. c. lviiii. & tamen nõ se corrigunt uel dæi praui
castigant. Multiplicatæ sũt enim iniquitates nostræ coram te: & peccata no tatũ suarũ
stra responderunt nobis: quia scelera nostra nobiscum: & iniquitates nostras Esaias.
cognouimus peccare & mentiri contra dominum & auersi sumus ne iremus
post tergũ dei nostri. Itẽ. c. lxiiii. Ecce tu iratus es: & peccauimus: & facti su
mus ut immundi omnes nos: & quasi panus menstruatæ uniuersæ iusticiæ
nostræ: & cecidimus quasi solium uniuersi: & iniquitates nostræ quasi uen-
tus abstulerunt nos: & non est qui inuocet nomen tuum: qui consurgat
& teneat te: abscondisti faciem tuam a nobis. Item hieremias capitulo. Hieremias
iii. Dormiemus in confusione nostra: & operiet nos ignominia nostra:

quoniã domio deo nr̃o peccauimus nos & patres nostri ab adolescẽtia nostra
usq; ad hanc diem: & nõ audiuimus uocẽ domini dei nostri. Et. c. viii. Pecca
uimus enim domino: & nõ erat bonũ: tempus medelæ & ecce formido. Nec
Daniel nõ apud danielẽ. c. iii. Peccauimus eni & iniq; egimus recedẽtes a te. Et deli
quimus in oibus: & præcepta tua nõ audiuimus: nec obseruauimus: nec feci
mus sicut præceperas oobis: ut nobis bene eẽt. Itẽ &. c. viiii. Peccauimus ini
quitatẽ fecimus: impie egimus: & recessimus: & declinauimus a mãdatis tuã
is atq; iudiciis. Nõ obediuimus seruis tuis ꝓphetis: q̃ locuti sunt i noie tuo.
Et paulo ĩfra. Nõ audiuimus uocẽ domini dei nr̃i. ut ãbularemus i lege eius:
quã posuit nobis p̱ seruos suos ꝓphetas. Et oĩs israel præuaricari sunt legem
tuã: & declinauerũt ne audirent uocẽ tuã. Et stillauit super nos maledictio &
Quærit detestatio quæ scripta est in libro mosi serui dei: qnia peccauimus ei.
deus iu Quam ob rem mirandũ est ꝓfecto nõ parũ: ut tot tãtisq; ĩfortuniis agitati iu-
dæos ut dæi cogooscãt & sciant se peccasse & i deũ iniq; egisse: & errari sui tamen nõ
pœniteat pœniteat. Scio eni ac neminẽ fugiti si dolerẽt peccato suo: & pœnitentiam
agerẽt. Deus q̃ pius est atq; misericors: Cui ꝓpriũ est misereri semp & parce-
re: q̃bus angoribus atq; ãgustiis torquent̃ & affligunt̃ ab eis liberarent̃ pror
Hieremias sus atq; euaderẽt. Ideo hieremias. c. iiii. aduersus eos clamitat: Laua a mali-
cia tua cor tuũ ierusalẽ: ut salua fias. Et. c. xviii. Si pœnitentiã egerit gens il
la. Agam & ego pœnitentiã sup malo quod cogitaui ut facerẽ ei. Itẽ. c. xxvi.
Ezechiel Nũc bonas facite uias uestras & studia ur̃a: & audite uocẽ domini dei uestri
& pœnitebit dominum mali: quod locutus est aduersum uos. Item ezechiel.
c. xviii. Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis: quæ
operatus est: & custodierit oĩa præcepta mea: & fecerit iusticiam & iudicium
uita uiuet: & nõ morietur: omnium iniquitatum eius quas opatus est: non re
cordabor. Et ĩfra: Cõuertimini & agite pœnitentiam ab oĩbus iniquitatibus
uestris: & non erit uobis in ruinam iniquitas. proiicite a uobis omnes iniqui
tates uestras: in q̃bus præuaricari estis: & facite uobis cor nouum & spiritũ
nouum: Et quare moriemini domus israel: quia nolo mortẽ moriẽtis dicit do
minus deus, reuertimini & uiuite. Item &. c. xxxiii. Si autem dixero ipio mo
rieris: & egerit pœnitentiam de peccato suo uita uiuet & nõ morietur. Iccirco
christus uerus messiach clamat Lucæ. c. v. Nõ eni ueni uocare iustos sed pec-
Christus catores ad pœnitentiã. Itẽ. c. xiii. Nisi pœnitentiã habueritis oẽs similiter pi
ii. pe. iii. bitis. Nec nõ. ii. pe. iii. Dominus nõ uult aliquos perire: sed oẽs ad pœniten
Esaias. tiã reuerti. Ideo esaias. c. xxxxv. ait. Cõuertimini ad me & salui eritis oẽs fi-
Hieremias nes terræ & hieremias: c. xv. Si cõuerteris conuertã te: & ante faciem meam
Ezechiel stabis. Et ezechiel. c. xxxiii. Viuo ego dicit dominus deus: nolo mortem im-
Oseas pii: sed ut conuertatur impius a uia sua & uiuat. Conuertimini a uiis uestris
zacharias pessimis. Item oseas capitulo. xiiii. Conuertere israel ad dominum deum
tuum: quoniam corruisti in iniquitate tua. Item zacharias capitulo. prio cõ

uertimini ad me dicit domius exercituũ: Ne sitis sicut patres uestri: ad quos
clamabant ꝓphetæ priores dicẽtes: hæc dicit dominus exercituũ. Cõuertimi
ni de uiis uestris malis: & cogitationibus ur̃is pessimis: & nõ audierũt neq; at
tenderũt ad me dicit dominus. O singularis æterni dei pietas: o imensa iusti
iudicis charitas atq; clemẽtia. Pœnitentiã & ipse acturus est de aĩaduersione
aduersus iprobos: si & illi de peccato suo pœnitẽtiã agere uoluerint. Nõ eni ii. R. xii.
latet quẽpiam hæc ueritas de sacris lr̃is benemeritũ. Legitur nanq; .ii. Re. c. Dauid
xii. ꝙ dauid rex uriã etheum occiderit (cuius eni auctoritate uel præcepto fit Vrias
homicidiũ: ab eo factum dicit̃) Vxorẽq; illius postea rex accepit in suam: ad
quẽ missus a deo nathan iquit: quia uriam pcussisti gladio: gladius non rece-
det a domo tua. Tunc rex ait: peccaui domino & pœnituit dauid mali quod
fecerat: & inqt nathan: dominus transtulit peccatum tuum & non morieris.
Præterea .ii. Re. c. xxiiii. dicit̃: ꝙ dauid iualescẽte morbo i populo israel eo
gnoscẽs peccatũ suũ deo dixerit. Ego sum q peccaui: & ego iniq; egi: isti qui
oues sunt quid fecerunt. uertat̃ obsecro manus tua cõtra me & contra domũ
patris mei. Tunc propiciatus est domius terræ: & cohibita est plaga ab israel
Itẽ legit̃. iii. Re. c. xxi. ꝙ achab rex israel uineã naboth iezraelitæ appetens:
cum optatũ asseq nõ posset: iezabel arte uxoris eius: naboth falso accusatus
demũ lapidibus obrutus interiit Cumq; achab ad possidendã uineã naboth se
proriperet: dei mandato helias tesbites illi obuius factus est: & inquit achab
quo in loco sanguinem naboth linxerunt canes: in eodem quoq; & lambent
sanguinem tuum. Audiens autem sermonẽ istum achab scidit uestimenta sua
& operuit cilicio carnem suam ieiunauitq; & dormiuit in sacco atq; demisso
capite ambulauit Tunc domini sermo ad heliam tesbitem factus est dicens:
Non ne uidisti humiliatum achab coram me? Quia igitur se humiliauit atq;
abiecit mei causa: non inducam malum in diebus eius Manasses insuper rex Manasses.
iuda Fecit malum coram domino iuxta abhominationem gentium: quas sub
uertit dominus coram filiis israel: & conuersus istaurauit excelsa: quæ demo
litus fuerat ezechias pater eius. Construxitq; aram balaim & fecit lucos: &
adorauit omnem militiam cœli & coluit eam. Sculptibile quoq; & conflacti
le signum: posuit in domo domini: Seduxit manasses iudam. & habitatores
ierusalem ut facerent malum super omnes gentes: quas subuerterat dominus
a facie filiorum israel iccirco dominus super induxit eis principes exercitus
regis assyriorum cæperũtq; manassem: & uictum cathenis atq; compedibus
duxerunt in babylonem: qui dolens erratis suis orauit dominum deum suũ
& egit pœnitentiam coram deo patrum suorum: depræcatusque est eum: &
exaudiuit orationem suam: & restituit eum ierusalem in regnum suum. Et co Paralypo
gnouit manasses ꝙ dominus ipse esset deus scribitur hoc. ii. paralypomenõ. menon
c. xxxiii. Item primo esdræ. c. x. legimus: ꝙ orante esdra iacentẽq; ante dei tẽ Esdras
plũ ac eius auxiliũ iplorãte cõtulit se ad illũ cũctus cætus israel fletu magno

inquiēs nos preuaricati sumus in deum nostrū: nūc quia est pœnitētia i israel
super hoc: & percutiamus fœdus cū domino deo nostro: & eorū q tenent prece
ptū domini dei nostri secundū legē fiat. Item iudith. c. iiii. holofernes prin/
Iudith ceps militiæ nabuhodonosor cū ciuitates q̄plurimas expugnasset: Audiētes
hoc filii israel timuerūt ualde: & tremor & horror eorū mentē inuasit ne qd'
cæteris ciuitatibus ac tēplis fecerat: ab eo itidē ierusalē atq; templo dei fieret
Et clamauit oīs populus ad dominū & humiliauit aīas suas i ieiuniis & oratō
nibus ipsi & mulieres eorū: Et iduerunt se sacerdotes ciliciis: ifantes pstraue
rūt se cōtra faciē tēpli domini. Et altare dei operuerūt cilicio: & clamauerūt
ad dominū deum israel unanimiter: ne daret in prædā ifantes eorū & uxores
eorū in diuisionē: & ciuitates eorū in exterminiū: & sancta eorū in pollutio/
nē. Tunc elyachī domini sacerdos magnus circuiuit oēm israel: allocutusq;
eos dixit: Scitote quoniā exaudiet dominus præces uestras: si per mansieri/
tis i ieiuniis & orationibus i conspectu' domini. Iob insup uir sāctus ac timēs
deum dicebat domino: auditu auris audīui te: nūc aūt oculus meus uidet te:
Iob Iccirco ipse me repræhēdo: & ago pænitentiā i fauilla & cinere: Hoc legimus
iob. c. xxxxi. Itē apud ionā. c. iii. Factū est uerbū domini ad ionā secundo di
cens: Surge & uade i niniuē ciuitatē magnā: & prædica in ea prædicationē
Ionas quā ego loquor ad te. Et cæpit ionas itroire in ciuitatē itinere diei unius: &
clamauit & dixit: adhuc quadraginta dies & niniue subuertet: Et credide/
runt uiri niniuitæ i domino & prædicauerūt ieiuniū: & uestiti sūt saccis a ma
iori usq; ad minorē. Et puenit uerbū ad regem niniue: & surrexit de solio suo
& abiecit uestimentū suum a se: & indutus est sacco: & sedit incinere: & cla/
mauit & dixit in niniue ex ore regis & principum eius dicens: homines & iu/
menta: & boues & peccora non gustent quicq̄ nec pascantur: & aquam non
bibant: & operiantur saccis homines. Et conuertatur uir a uia sua mala: &
ab iniquitate: quæ est in manibus eorum. Et uidit deus opera eorum quia cō
uersi sunt d uia sua mala. & misertus est super malitiam quam locutus fuerat
ut faceret eis: & non fecit. Legimus etiam q murmurati fuerint contra mosē
& aaron filii israel: dicentes utinam mortui essemus in egypto: & non in hac
uasta solitudine non ne melius reuerti in egyptum: dixeruntque alter ad al/
terum constituamus nobis ducem: & reuertamur in egyptum. Et dixit domi
nus ad mosem quousque detrahet mihi populus iste: quousque non credent
mihi in omnibus signis: quæ feci coram eis: Feriam igitur eos pestilentia at/
que consumam: Hæc autem cum dixisset moses filiis israel: Luxit populus ni
mis: & ecce mane primo surgentes ascenderunt uerticem montis: atque di/
xerunt: parati sumus ascendere ad locum de quo dominus locutus est; quia
peccauimus; habemus hoc numeri capitulo. xiiii. Item numeri capitulo.
xxi. legitur quod peccatum suum cognoscens populus israel postq̄ locutus
fuit cōtra mosem atq; dominū uoluerit deus a serpentum plaga ut euaderet

atq; morte: æne o ſerpẽte pſpecto: quẽ fecit moſes mãdato domini. præterea
iudicum. c x. filii aũt iſrael peccatis ueteribus noua iniungentes fecerũt ma
um in conſpectu domini & ſeruierunt idolis: baalim & aſtaroth: cõtra quos
dominus iratus tradidit eos in manus philiſtiim: Afflictiq; ſunt uehemẽter &
clamantes ad dominũ dixerũt: Peccauimus tibi: qa dereliqmus te deũ noſtꝝ
& ſeruiuimus baalim: & oĩa de finibus ſuis idola alienorũ deorũ proiecerũt
& ſeruierunt domino: q doluit ſuper miſeriis eorum.
Sumus itaq; arbiter deus conditor oium atq; rector: nullũ quidẽ licet prauus
ſit atq; ſceleſtus a ſe abdicat: modo ſceleris ſui pænitear: quoniã ut ſatis cuiq;
ſupq; conſtat: ad uitã hoibus inſpirauit animas nõ ad mortẽ. Poſſunt igit̃ iu
dæi reati ſui ueniã a deo aſſeq: & ſpoliare ſe nõ difficile oĩ moleſtia atq; pdi-
tione: dũmodo amplexari uoluerint tecto animo quod pphetæ admonẽrat
q; docent: quod ue ratio: quod ueritas ipſa cogit: chriſtũ ſcilicet: q fuit uerus
meſſiach: accuſantes cæcitate maiores ſuos atq; malicia: q eum aſpnari ſunt
& necauerũt cõtra ius atq; fas oẽ. Hac profecto unica profeſſione ſeqnẽtes ĩ
ſtituta eius dilecti a deo erũt & ab hoibus: & eorũ memoria i benedictioĩbus
erit. Iam ponãt de corde ſuo ptinacẽ obſtinationẽ. Iam moueãt a ſe itollera- Quid agit perti nacia
biles errores ſuos. & a ptinacia amoti prorſus atq; ſeiuncti: tũc ad uerũ cultũ
ſũmi dei atq; religionẽ uerã accedẽtes: beatitudinẽ æternã & imortalitatem
poterũt adipiſci quam ipſi & ſui omnes ſua malitia perdiderũt. Legãt iudæi
geneſeos. c. iiii: qd acciderit caym ptinaci: ſpræta admonitiõe ſũmi dei: ma Geneſeos caym
ledictus inqt ipſe eris ſup terrã: cui & ille ait: ecce eiicis me hodie a facie ter- Exodi
ræ: & a facie tua abſcondar. & ero uagus & pfugus in terra. Legant etiã iu- pharao
dæi exodi a. c. v. uſq; ad capitulũ. xv: qbus & quãtis plagis pharaonẽ ob du
riciã cordis eius deus affecerit: illius nãq; currus demũ & eqres ac oĩs exerci
tus aquis obruti & ad pfundũ tracti miſerrime perierũt. Legant inſup iudæi ii. re. vii.
ii. Re. c. viii: quoniã ſaul in regẽ populus iſrael petiit ac uoluit omnino præ ſaul
ter ſamuelis opinionem atq; uoluntarẽ dei: quid conſecutus fuerit tandẽ po i. re. xviiii.
pulus ipſe pptet importunitatẽ atq; ptinatiam ſuã. Itẽ legant iudæi. primo.
Re. c. xviii. uſq; ad calcẽ eiuſdem libri: qa non deſtitit ſaul obſtinatus & per ii. Re. ii.
uicax electum a deo dauid pſequi & inſectari: quomodo: quo ue ordine diẽ aſahel
ſuũ obierit. Itẽ legant iudæi. ii. Re. c. ii. Quid aſahel pfuerit ptinacia ſua i Geneſeos
pſequẽdo abner q exercitus ſaul princeps extitit: nã haſta i inguine pcuſſus filii iacob
obcubuit. Prætetea. Legant iudæi a. c. xxxvii. geneſeos uſq; ad capitulum
xxxvi. qbus afflictiõibus quibus anguſtiis laborauerint filii iacob ppter ſæ
uiciam & obſtinationẽ quam contra ioſeph fratrẽ ſuum machinati fuerint:
de quibus ſcribitur eiuſdem. c. xxxxviiii. maledictus furor eorum: qa ptinax
& indignatio eorũ qa dura. Fratres iſtos nullus profecto ignorat iudæos eſſe
quippe q ab illis originem traxerunt: qui chriſtum fratrem ſuum inſectantur
indies: de quo dictum fuit deuteronomii. c. xviii. pphetam ſuſcitabo eis de Deutero nomii

Ioseph medio fratrum suorũ. Et quẽadmodũ ioseph fratres ob pertinaciã suã atq̃ i
probitatẽ nequiuerũt eũ agnoscere: nisi cõfectis atq̃ deartuatis oibus uirib⁹
suis: ita & iudæi christũ messiach scire nõ poterunt unq̃ ob puicaciã suã: nisi
angoribus extremis pcussi & afflicti prius fuerint: quãdo christus ipse prout
cuiusq̃ opa efflagitauerint iudicabit: ac præmiũ reddet cuiq̃: tũc sane christi
iudicialis maiestas atq̃ potentia nõ ignorabit̃ ab eis: tuncq̃. seuerũ iudicem
Esaias. sentiẽt quẽ piom recipe noluerũt: Et detrahẽtes illi humiliabunt se & adora
Paralypo bunt uestigia pedũ illius: ut hẽt̃ esaiæ. c. lx. Seruiant igitur christo uero mes
menon siach: & auertet̃ ab eis ira furoris eius: ut scribit̃ .ii. paralypomenon. c. xxx:
& hẽbunt misericordiã corã dominis suis q̃ illos duxerũt captiuos & reuerrẽ
tur in terrã istã: ex qua expulsi sunt: Pius enĩ & clemens est dominus deus: nõ
Hieremias auertit faciẽ suam ab eis si reuersi fuerint ad eum. At si terga uerterint: & au
res non præstiterint prædicantibus ueritatẽ: Audiant q̃d hieremias. c. xviii.
contra eos clamitet. Da filios eorũ in famẽ: & deduc eos in manus gladii.
Fiant uxores eorũ absq̃ liberis: & uiduæ: & uiri eatum interficiantur morte.
Iuuenes eorum cõfodiantur gladio i prælio: audiatur clamor de domibus eo
rum. Et paulo infra. Ne propicieris iniquitati eorum: Et peccatũ eorum a fa
cie tua non deleatur. Fiant corruentes in conspectu tuo: In tempore furoris
tui abutere eis. Cui & deus inquit eiusdem. c. sequenti. Conteram populum
istum sicut conteritur uas figuli: quod non potest ulrra istaurari. Cõtra quos
etiam dauid spiritu sancto impulsus dixit psalmo. lxviii. Effunde super eos
iram tuam: & furor iræ tuæ compræhendat eos: Fiat habitatio eorum deser
Psalmus: ta: & i tabernaculis eorũ non sit qui inhabitet: Appone iniquitatẽ super ini
quitatem eorũ: & non intrent in iusticiam tuam: Deleãtur de libro uiuentiũ:
Psalmus: & cum iustis non scribantur. Necnõ & psalmo. cviii. Fiant contra dominum
Leuitici: semp: & dispereat de terra memoria eorũ. Item leuitici. c. xxvi. uisitabo uos
uelociter egestate & ardore: q̃ cõficiat oculos uestros: & cõsumat animas ue
stras: ponam faciem contra uos: & corruetis corã hostibus uestris: & subicie
mini his qui oderunt uos: fugietis nemine persequẽte: Et conteram sup̃biam
duriciæ uestræ: Audiat præterea gens ista pfida atq̃ scelestissimus iudæorũ
populus quid cõtra eum deuteronomii. c. xxviii. deus ipse iustus iudex: qui
Deutero prauos iuste punit atq̃ castigat: Audiat inq̃ sũmi tonantis uocem terribilem
nomii q̃ sententiã: quam in eum intulit: & inferendo quottidie persenerat. Inquit
enĩ: Maledictus eris in ciuitate: Maledictus i agro. Maledictũ horreũ tuum
& maledictæ reliquiæ tue. Maledictus fructus uẽtris tui: Maledictus fructus
terræ tuæ. Maledictus eris igrediẽs: Maledictus egrediẽs. Semp sis calũniã p
ferens & oppressus cunctis diebus. Hæc aũt si patiunt̃ iudæi atq̃ sustinent:
nõ ne gentes oẽs intelligunt atq̃ uident? Non ne & infœlices ipsi sciunt & ex
perti sunt atq̃ sentiũt? At profecto & grauioribus afficient̃: quando scelerũ
suorum pœnitentiã quæritabunt: & pœnitentiæ tempus non dabitur eis.

IS IGITVR itellectis uisis & máibus sic dixerim ptractatis: iã fusis
h hostibꝯ: iã nr̃o cõflictu iudæis pditis atq; cõtritis: tps adest: qa nullus
eorũ iã nos ulterius aggredi põt firmiori auctoritate uel rõne: ut nos
adductis prius turbæ iudaicæ qbusdã ineptiis atq; deliramẽtis nr̃o certamini
manũ iponamus extremã quæ qdẽ nisi detegerẽ: putarẽ me pfecto satis nihil
fecisse officio meo atq; uictoriæ: quã sũ diuina adeptus æqtate atq; iusticia.
Dicunt enim iudæi improbi ac scelerati: Si qs coitũ uenereũ cõtra humanum
usum cũ uxore sua loco uel uase nõ cõgruo exercuerit: scelus nullũ admitte/
re uel peccatũ. Obscenitas ista uel turpitudo scribit̃ apud ipsos i libro calla
q apud nos dicit̃ spõsa: ubi scribit̃/ q̃ uxor cuiusdã corã senioribꝯ legis cõ/
questa uirũ suũ accusauerit mr̃imonii pudiciciã in uase nõ cõcesso/ & ordie
naturæ nõ seruato sæpius euertisse. Qua re more suo discussa mulieri dixe/
rũt. Lege cautũ non ẽ: qn tecũ illud ab eo fieri possit. Habemus nãq; leuitici Leuitici
c. xx. Qui dormierit cum masculo coitu femineo uterque operatus est nefas
morte moriatur. O facinus talmuthica sapientia dignum. O ignorantiã be
stialem atq; bestiis deteriorem: quæ quidem contra ordinem naturæ non per
gunt. Aiunt enim iudæi contra ius naturæ non esse a lege prohibitum agere
cum uxore. Et quoniam scelestissimi sunt/ scelestem doctrinam docent. Sed
quæro ab eis: agere cum uxore in uase non congruo & euerso an sit cõtra na
turam an non? Scio equidem eorum nullum tam fatuum tam bestialem esse/
qui non dicat non affirmet/ naturæ officio repugnare: quicquid naturæ or/
dine prætermisso efficitur. Sed illud ipsum quod naturæ non congruit natu
ræ ordine omisso diuinæ legi repugnat. Igitur illud probibitum est atq; pec
catum. Legitur enim iudicum. c. xviiii. q̃ uir quidam leuites nomine: cũ nõ Iudicum
nulli ciuitatis gabaa filii belial eo abuti cuperẽt/ hoc tãtum ut euitaret sce/
lus uxorem suam eis uxurariam dedit: qua cum tota nocte abusi essent: dimi
serunt eam mane/ ut scribitur ibidem. Aut enim secundum ordinem & uiã
naturæ cum muliere ipsa obsecuti sunt animo suo. Aut euerso ordine & i ua
se non congruo. Vterq; autem coitus abusus dicitur. Iccirco prohibitum est
atq; peccatum. Alter enim quoniam mulier illa nullius eorum uxor erat. Al/
ter uero quia uase mutato: & officio naturæ non adhibito coierunt. De pri/
mo nãq; scribitur geneseos. c. xviiii. de filiabus loth/ habeo duas filias inqt
ipse/ quæ necdum cognouerũt uirum educam eas ad uos abutimini eis sicut Geneseos
uobis placuerit. Nemo sibi iure persuadere potest q̃ uir bonus & amicus dei
filias abutendas alicui extra uas & in loco non congruo dedisset. De secun/
do q̃ sit abusus neminem latet/ cum magis profanum sit atq; maius peccatũ
quandoquidem semen humanum quod producendæ prolis gratia deus ho/
minibus cõcessit eiectum extra locum: operari nequeat finem suum: ob quẽ
errorem atq; maliciam uoluit deus her et onan iudæ filios uita priuare ut le
git̃ geneseos. c. xxxviii. Fuit quoq; her primogenitus iudæ neq̃ in conspectu Geneseos

domini: & ideo ab eo occisus est. Et sequitur deonan. Iccirco percussit eum dominus eo quod rem detestabilem faceret. In quo autem her nequam fuerit: dicunt iudæi in eo quo fuit frater eius onam: qui cum uxore obsequens animo suo emittebat semen extra locum ne conciperet. Igitur isti licet lege naturæ cum uxoribus suis coierint: quoniam semen in terram ex loco idoneo emiserunt/ morte digni a domino iudicati sunt. Diuinæ iusticiæ congruit etiam: ut qui in uase non debito rem habuerit/ ubi recipi ad finem suum semen non possit multo magis mortis pœnã uel interitũ subire debeat.

Geneseos. Quærto insuper a iudæis cur deus pluit super sodomam & gomorram ut legitur geneseos. c. xviiii. sulphur & ignem de cœlo/ & subuertit ciuitates illas: & uniuersos habitatores urbium/ & cuncta terræ uirentia: Cur etiam sen-

Leuitici tentiam in eum tulit deus ut habetur leuitici. c. xx. qui cum masculo concubitũ habuerit? Puto equidem iudæos non fore adeo insanos adeo rationis expertes/ qui ueritatem istam non euomant: deum inter uiros coitũ detestari: quãdoquidem in re ipsa ordo naturæ euertatur & natura ipsa finem suum assequi non possit: Nam lege diuina sancitum est ut homo hominem generet. Crescite inquit ipse geneseos. c. primo: & multiplicamini & replete terram. Necnon eiusdem. c. viiii. Vos autem crescite & multiplicamini & ingredimini super terram & implete eam. Constat proculdubio huic præcepto repugnare plurimum/ regulam generandi euertere: quando subuersione ipsa/ deus quod decreuerit finem suum sortiri nequeat. Et quẽadmodum dei præcepto masculinus coitus obstat: sic itidem cum muliere agere regula naturæ omissa & ordine/ modus tollitur generandi atque concipiendi uia: cum proficiscatur eadem uir cum uiro/ qua proficiscitur uir cum muliere ordine non seruato & in uase nõ congruo. Quod quidem facinus iure atque merito dici potest execrabile peccatum atque profanum. Præterea si iudæorum quis ulterius insanire uoluerit ab eo dici posset: quod qui cum masculo in die coierit/ scelus nullum uel peccatum admitteret: quoniam ibi dicitur/ qui dormierit cũ masculo coitu femineo: hoc est in nocte non in die. O rem impiam & deo infensam: nonne & qui cum muliere agit prætermisso loco atque lege naturæ: tanquam cum masculo agere uideatur? At dicere ausus fuerim/ agere cum muliere i uase non concesso naturam atque deum magis offendi quam coitum cum uiro agere. Mulier etenim saturandæ libidinis uiam habet atque uas opportunum/ quod uiro natura non præstitit. Cur alia progreditur prauus ille ac impius? nisi ut penitus naturæ obstet atque mandato dei repugnet? Quis enim hunc sanum dixerit qui recto tramite derelicto/ sciens deuio itinere pergat? Iudæi hi soli sunt/ qui miseri sunt & deo atque hominibus infensi: Et quoniam genere uitiorum omnium atque scelerum sunt infecti hanc suos disciplinam edocent/ hanc uiuendi regulam sui discunt. Non est igitur mirandum/ si contra huiuscemodi homines prophetæ omnes inuehant atque insurgant: cum corũ

neminem fugeret iudæorum tunc detestabilis uita & futura improbitas pa-
riter atque scelus.

Dicũt iudæi sibi licere christianos occidere

Alio præterea exectabili documento a talmuthistis instituũtur iudæi: q sane
arbitrari non possum quo fundamento excitentur ut admoneant suos atque
doceant tantum nefas. Volunt talmuthistæ perfidi iudæis congruũ esse ac
fore christianorum quẽlibet quacũque pulchritudine bonitate conditõe ma
gistratu dignitate uel officio insignitus extiterit posse ab eis impune & absq;
peccato interfici ac si serpentem qui nahas apud eos dicitur iudæi occiderẽt.

Nahas

At forte scelerati ipsi licere id sibi arbitrantur & existimant: quippe qui nos
christianos goim ahatelim et helilim nũcupant & appellant: quarum dictio
nes prima latine sonat gentes, secunda incircũcisos, tertia idolatras: O sin-

Goim Ahareli Helilim

gularem impietatem: o nefas non æquo animo ferendum: nõ enim solũ nos
unici ac ueri dei cultores idolatriæ nomine iudæi accusant: sed etiam nos oc
cidere iure id sibi cõuenire putant. Quod quidem indignũ facinus lex ipsa
naturæ non patitur: necnon diuinæ uoluntati repugnat. Inquit enim deus
exodi. c. xx. Ego sum dominus deus tuus: q eduxi te de terra egypti, de do-

Exodi.

mo seruitutis. Non occides. Prohibitio enim hæc christianum non excipit,
nec gentilem. Non occides inquit: hoc ẽ homicidium nullum facies. Super
quo uerbo rabi solomon ait. Homicidium fieri a lege prohibitum est omni-

Ra. solo.

no. Huiusmodi ueritas liquido demonstratur geneseos. c. xviiii. qum dicit.

Geneseos.

Quicũq; effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius ad imagi-
nem dei quippe factus est homo: inficiari non possunt iudæi, quin christia-
nus homo sit & sanguis eius humanus ac ipse etiam sit ad imaginem dei fa-
ctus. Igitur diuinæ maiestatis decreto atque sententia qui christianum occi
derit, subiacet ut & ipse pariter occidatur. Qd' si ita est sicuti ẽ: uiderint sa
pientes quibus institutis qbus dogmatibus talmuthistæ suos instruant: quæ
quidem legi humanæ non solum ut diximus sed etiam diuinæ obstant atque
repugnant. Non iniuria ergo de iudæis scribitur psalmo. xiii: Veloces pe-
des eorum ad fundendum sanguinem. Contritio & infœlicitas in uiis eorũ:
& uiam pacis non cognouerunt, nõ est timor dei ante oculos eorum. Et apd'
esaiam. Manus enim uestræ plenæ sunt sanguine. lauamini mundi estote. &
prouerbiorum. c. primo. Pedes enim ad malũ currunt: & festinant ad funden
dum sanguinem. Necnon esaias. c. lxviiii. Manus enim uestræ pollutæ sunt
sanguine, & digiti uestri iniquitate: & infra pedes eorum ad malum currũt
& festinant, ut effundant sanguinem inocentem. Putant enim iudæi hanc in

Iudæi uocant nos idolatras.

nos impietatem posse iure atq; merito inferre: quoniam asserunt superbi isti
ac temerarii christianos idolatrie incumbere & inseruire: cũ fiant ab eis scul
ptilia contra diuinum præceptum, atq; aduersus diuinam maiestatem: quẽ

Exodi.

admodum habetur exodi. c. xx. Non facies tibi sculptile: neq; omnem simi
litudinem, quæ est in cœlo desuper: & quæ i terra deorsum, nec eorum quæ

sunt in aquis sub terra. Qui enim rem aliquam uel causam iudicat / quā nō
nouit / is profecto iudex malus est is insipiens: Neq; censendus est rationis
particeps: qui quod ratione efficitur / incōsultus aspernatur & reiicit. Iudæ
us si quidem quoniam dei præceptum nō intelligit / nos qui recta proficisci
mur idolatras iudicat & arbitratur: q; si diuinæ admonitionis naturam ipsi
metiri libuerit: deduci ab eo poterit error ipse / quem nobis tam iniuste răq;
nefarie obiicit atq; opponit. Non enī prohibuit deus sculptilia fieri uel ima
gines uel picturas / nisi ipsas homines colant & adorent: hanc ueritatem eius
dem capituli sequens lectio docet: ubi dicitur nō adorabis ea neq; coles: qđ
quidem christianus facit & obseruat. Neq; christianorū ullus est tam ignarus
humani sensus qui nō dicat nō fateatur imaginem illam uel picturam / lignū
esse uel lapidem. Venerātur christiani atq; adorant deū solū & unicū qui cœ
los creauit & mūdum condidit: qui omnia regit atq; cūcta gubernat / nō hāc
uel illam similitudinem uel picturam: cui si quem honorem deferimus: non
icciteo eam esse deum uel appellamus uel credimus. Ipsa nāq; apud christia/
nos id tantum efficit: ut perspecta mētem suam hoīes uel animum ad cœlum
tollat: deumq; cognoscāt unum colēdum tātūmodo uel adorādum. Quod
Deus nō p hibet sim/ pliciter sculptilia fieri. — aūt sculptilia fieri non ꝓhibeātur a deo simpliciter: testis est ipse deus: a quo
præcipitur exodi. c. xxv. Duos quoq; cherubin aureos & ꝓductibiles facies
ex utraque parte oraculi. Et sequit respiciātque se mutuo uersis uultibus in
ꝓpiciatorium quo operiēda est arca. Super qbus uerbis rabi solomon & nō
Exodi. — nulli alii hebræi dicunt q; isti cherubin habebant similitudinem puerorū uel
Cherubin. — iuuenum. Igitur si in nobiliori loco atque præstātiori ipsius tēpli quod erat
Ra. solo: — propiciatorium: ubi ponenda erat arca fœderis duo cherubin iuuenum simi
litudines habētes mandauit deus ut fierent. Cur nobis iudæi obiectant eas:
quas nullus christianorū adorat a nobis fieri: & contra diuinam dispositionē
hoc eē factū: De his ēt cherubī eiusdē. c. xxxvii. scribit. Fecit & ꝓpiciatoriū
& duos ēt cherubī ex auro ductili / & paulo īfra seq; mutuos & illud respiciē
Ezechiel — tes. Itē ezechiel. c. xxxxi. Et fabrefacta cherubī & palmæ & palma īter che/
iii. Re. vi. — rub & cherub duasq; facies hēbat cherub. necnō. iii. Re. c. vi. scribit de pa
rietibus tēpli. Et sculpsit i eis picturā cherubī: & īfra & sculpsit cherubin / &
Paralypo/menon — palmas & cælaturas ualde eminētes. Itē. ii. paralypomenon. c. iii. Cœpit so
lomon ædificare domum domini: & infra. Fecit in domo sancti sanctorum
cherubin duos ope statuario / & sequitur. Ipsi aūt stabāt erectis pedibꝫ / & fa
cies eorū erāt uersæ ad exteriorē domū. Iosephus insup in libro. iiii: antiqui/
tatis iudaicæ. c. viii. ait. Sup tegmen uero arcæ erāt figurationes duæ quas
hebræi cherubin appellāt. Ex his itaq; clarum oibus est q; deus sculptilia uel
similitudines uel picturas nō ꝓhibeat: neq; detestet q faciūt sed q eas adorāt
uel eis nulla dei habita rōne cultum reddūt: a quo christianus penitus discē/
dit & abhoret: Non ergo idolatræ sumus / ut sentit iudæus stultus & malus

sed dei ueri cultores atq; imitatores diuini præcepti. Q uāta itaq; sit talmu/
thistarū prauitas q̄ta infidelitas atq; repugnātia legis naturæ & institutionis
diuinæ fugit neminē. Q uis nō censebit igitur talmuth ipsum quodcūq; ē p
frusta dilacerādum & una cū iudæis oibus esse pariter comburēdum?

Alia exagitātur insania talmuthistæ isti bestiales: q asserunt in senhedrim gua
zit: hoc est in libro septuaginta iudicum ordinariorum: q si qs homicida a
maiori parte illoꝝ iudicum morte dignus fuerit iudicatus: mori omnino de
beat. At si ab omnibus reus ille condēnatus extiterit/ ab omni supplicio li/
ber & inultus euadat: Hac enim stulticia maioris faciunt partem quā totum
quæ opinio atque sententia ueritati illi obstat: q sua parte totum quodlibet
sit maius.

Neq; hanc stulticiam silentio prætermittam cæteris stulticiis insaniorē. Aiūt
talmuthistæ i eodem libro: q si aduersus aliquem per testes coram iudicibus
homicidium probatum fuerit: & accusatus ordinaria sententia moriatur. Si
mortuū illum postea iudices nouerint testes ipsos falso accusasse: testes ipsi
impune & inulti ab omni pœna euadant. Attamen si condēnatus anteq̄ ui
ta priuetur/ testes falsitate cōuincerētur/ tunc supplicio cōdēnati subiaceant
& ille ad libertatem suam illesus redeat. Ad hoc dicendum mouētur talmu/
thistæ illi bestiales eo quod scribitur deuteronomii. c. xviiii. Si steterit testis Deutero/ nomii.
mendax contra hoīem: & paulo ifra. Cūq; diligentissime perscrutantes inue
nerunt falsum testem dixisse contra fratrem suum mēdacium: reddet ei sicut
fratri suo facere cogitauit. Ex qbus uerbis hauriunt talmuthistæ falsi falsam
hanc doctrinam: q falsis testibus referendum sit sicuti cogitarunt/ non autē
sicuti fecerunt. Iccirco si falsus testis cogitauerit tātum occidere fratrem suū
occidatur & ipse: sed si cogitauerit & fecerit ut contra quem scilicet testatus
est occisus fuerit/ de teste ipso nullum sumatur supplicium/ sed impunitus re
uertatur in domum suam. Sed isti talmuthistæ impiti atq; superbi (ut sui mo
ris est) quæ sequūtur de ipso teste eodem. c. intelligere noluerunt: dicit enim
ibidem. Non misereberis eius: sed animam p anima: oculum p oculo: dentē
pro dente: manum pro manu: pedem p pede exiges. Vnde manifeste appa/
ret/ q falsus testis si malum cogitauerit tantum: aduersus fratrem suum eadē
pœna mulctari debeat quam accusatus falso corā iudicibus ille daturus erat
& multo magis si meditatus fuerit atq; pfecerit diuinæ iusticiæ congruit/ ut
eodem afficiatur supplicio & pari pœna mulctetur: qua condemnatus affe/
ctus extitit. Iudæi ergo quoniam dei præceptis aduersati semper fuerunt nō
est mirum si in hoc etiam delyrantes insaniunt.

Est etiam aliud dogma talmuthico ingenio non indignum: dicunt enim tal
muthistæ. Si quis aliquem occiderit/ cuius pulmo lateribus innitatur: quem
morbum iudæi therepha nuncupant: aut ibi infectio alia foret: ob quam iu
dæis prohibitum est huiusmodi comedere animalia: q interfector illius nul/

Ra.solo: las daturus sit poenas. Et dicit rabi solomon dei praeceptorum ignarus/ in terfectorem illum nō occidisse nisi morruum: quia therepha morbus ille ho minem ad mortem dirrigit atq; prorsus disponit.

Item dicunt. Si quis in puteum in quo scallæ uel gradus lignei essent hominē iniecerit/ & gradus ipsos alius quis abduceret proiectus tunc si motitur/ is qui scallas abstulerit capitis pœnam ineat: qui uero proiecerit ab omni sup plicio immunis sit.

Aliud non alienum a iudæorum moribus siue natura/ dicunt talmuthistæ in eo libro seohedrim guazit.c. isti sunt suffocandi. Si parentes a liberis uer/ berati fuerint uel percussi: dummodo parentum uulnus membris nullum ap pareat. Filii tuoc nullum admisisse nefas censeantor. Sed rabi moses decre/ tum istud talmuthicum arguens in libro iudicum/ in lectione rebellantium inquit. Filii si patrem uel matrem uerberibus afflixerint/ & ab illis nullum parentibus uulnus illatum fuerit/ puniantur perinde/ ac si quem de filiis israel uerberassent. Quod si tamen uulnere aliquo infecti parentes uel eo/ rum alter extiteriot/ filii strangulari pœnam mortis incurrant. Hic autem moses uolens suorum talmuthistarum imprudentiam atque fatuitatem cor tigere/ imprudens ac demens etiam ipse effectus est. Voluit errorem illo/ rum incosiderata correptione moderari/ qui erroribus totus implicitus erat. dumque iusticiæ fauere conatus est/ iusticiam dei peruertit. Scribi/

Exodi. tur namque exodi capitulo.xxi. Qui percusserit patrem suum aut matrem: morte moriatur. Lata est a deo hæc sententia: decretum hoc deus ipse cō didit/ quod qui patrem suum uel matrem percusserit morte moriatur.

Quis igitur tam improbus atque flagiciosus/ qui huiusmodi præcepto ad/ uersari uel obiicere uel corrigere uoluerit? Neque solum percussores parē tum deus mortis pœnas luere decreuit: sed etiam qui ore maledico patrem uel matrem fuerit infectatus. Inquit eodē.c. Qui maledixerit patri suo uel

Leuitici matri morte moriatur. Hoc itidem legimus leuitici capitulo.xx. Qui male dixerit patri suo uel matri/ morte moriatur: patri matrique qui maledixerit sanguis eius sit super eum. Qua igitur ratione quoue modo uolunt talmu/ thistæ liberos percussionibus affligēres patrem aut matrem/ eadem animad uersione detioeri/ qua si alienum offendissent mererentur affici atque puni/ ri: quando quidem deus decreuerit/ qui maledixerit patri suo uel matri mor te moriatur. Et licet sacræ litteræ quandoquæ glosa egeat/ maledicta iudæo rum glosa quæ corrumpit textum.

Vidimus namque usque adhuc quid cōtra legem naturæ atque dei præcepta discipulos suos talmuthica schola doceat: neque satis officio suo fecisse iu/ dæi sibi uisum fuisset nisi etiam & contra deum ipsum statuissent pgere atq;

Nullim docere. Est quidam liber qui dicitur hullim: ubi talmuthistæ: & imprimis ra

Ra.sime bi simeon dicunt: q̄ deus peccauerit sole lunam lumine minorem fecisse: ut

que huiosmodi expiaretur peccatum: uoluit deus ut quolibet non ilunio de
hyrco sacrificium fieret: quemadmodum scribitur numeri.c.xxviii. Hyrcus
quoque offertur domino pro peccatis in holocaustum sempiternum cum li Numeri
bamentis suis. Et ibi narrat rabi simeon q cum luna solis lumini adequaretur
censuit ipsa diuinæ sapientiæ non congruere: ut duo eodem fungerētur dia
demate siue decore: idque cum delatum deo ab ea fuerit: dixit deus minua
tur lumen tuum: hoc audiens luna atque dolens inquit domine mundi recte
locuta sum profecto: cur meum iubes lumen diminui? Tunc deus ut lunæ sol
licitudinem leniret atque mæsticiam decreuit solem die tantum: lunam uero
die noctuque lucescere: cui dedit etiam ne diminutionem sui luminis iniquo
animo ferret stellas tanq̄ comites atq; pedissequas His nanq; non cōtenta rur
sus ait: domine mundi lumen candele penes solem nihil est: Cui deus pecca
ui inquit: Et ad huiusmodi peccatum expiandum uelim ut singulis mensib⁹
a populo israel de hyrco sacrificium fiat in holocaustum sempiternum. O i
pietatem impiissimam: quæ unq̄ improbitas tanta fuit: aut desperatio unq̄
erit: quæ huic talmuthieæ insaniæ atque temeritati comperari ualeat? Prome
re iudæi audent peccasse deum. pro scelus infandum. non quidem cathena
ferrea constringēdum: sed morte humana atque diuina mulctandum. Cæte-
rum licet hæc satissuperq; sint ad detestandam talmuthicam doctrinam: at-
que iudæorum execrabiles sanctiones: tamen ut sciant iudæi christianos nō
ignorare eorum stulticias atque scelera: etiam in lucem proferam quæ risu di
gna sunt: & punitione non indigna.

Afferunt iudæi in libro q̄ dr̄ barathot siue i libro benedictiōnum.c. primo. q diBarathot
uina maiestas dolore afficitur destruxisse templum atque ciuitatem ierusa-
lem: & angore nimio affectus in qualibet uigilia noctis rugit ut leo inquiens
Ve mihi quia destruxi domum meam. Ve mihi quoniam combussi templum
meum. Ve mihi quia inter gentes seruitutis iugo oppressi filios meos. Ne-
minem enim latent quod hæc dictio ue calamitatem atque miseriam signifi-
cet: quæ ullo mō diuinæ potentiæ qui deus est ascribi minus possunt: quippe
qui summa beatitudo est summa læticia & infinitum gaudium. Et addūt ral
muthistæ isti improbi: quod a tempore: quo templum secundum corruit atq;
destructum fuit ad hunc usque diem: nulla unq̄ fœlicitas siue iocunditas ex-
titit apud deum: sed tantum gemitus atq; planctus. O cæca atq; brutalis fa-
tuitas: unde eni habuerit ad exprimēdū tantū nefas ipsi qdem requisiti etiā
cām ignorant. Iudicet igitur qui rationis est particeps qbus decretis: quib⁹
ue documentis: qua fide erga deum atque religionē iudæi uani deuii atque p
fani se se instituant atque gubernent. Ferunt præterea ut supra dictum est
q deus in qualibet uigilia noctis rugit ut leo. Ha infœlices iudæi miseri atq;
pditi: fugit ne eos hæc ueritas: qum sacræ lr̄æ deū rugire afferunt: significare
oibus per metaphorā deum in malos atq; prauos aiaduersionē siue pœnā esse

allaturum: nequeunt eni hoc īficiari iudæi: scribitur nāq; a hieremia.c.xxv.
Dominus de excelso rugiet & de habitaculo sancto suo dabit uocē suā rugiēs
rugiet sup decorē suum.hoc eni a propheta dictū est: quia eū non latebat fu
tura iudæorꝫ destructio ac etiam babyloniorū pditio: ideo sequitur impios
tradidi gladio dicit dominus.Et infra.Vlulare pastores: & clamate & aspgi
te uos cinere optimates gregis quia completi sunt dies uestri ut interficiami-
ni: & dissipationes uestræ: & cadetis quasi uasa præciosa.Item iohelis.c.iii.
dicitur dominus de syon rugiet & de ierusalē dabit uocem suam.ad puniен-
dos improbos scilicet atq; scelestos quēadmodū constat prophetæ lr̄as lecti-
tantibus.Necnon & amos.c.i.Dominus de syon rugiet: & de ierusalem da
bit uocē suam: luxerunt speciosa pastorū: & excitatus est uertex carmeli: hæc
dicit dominus.Ex quibus uerbis: etiam & subsequentibus clarum est q̄ deus
multorum regna euersurus erat damascū scilicet: gazam: tyrum: edom siue
idumeā: atq; āmonites.Igitur iudæi qui imaginantur ad eorū bonum rugire
deū manifeste delyrant atq; cōtra pphetarū uaticinia insani ac stulti pgunt.
Mouent insup iudæi supsticiosi atq; supbi in principio libri auenazra: quæstio
nem quandam: qua profecto non solum mentem humanā: sed etiam diuinā
maiestatem atque sapientiam offendi plurimum: nullus est qui facile non in
Li.auenazra telligat.Quærunt nāq; quid agat deus duodeci horis dici: Et sibimet respō
dentes dicunt: Tribus primis horis legi talmuthicæ incūbit atq; studet: Aliis
tribus: infantes siue pueri morte præuenti quam discere nequiuerunt le
ge ipsa instruunt a deo.Aliis uero tribus mūdū iudicat.Reliqs tribus ho-
ris ludi cū pisce leuiathā.Et dicūt iudæi piscē istū miræ magnitudinis eē: cu
ius fœminā deus occiderē iussit: ne multiplicatis mūdus corrueret atq; dstrue
ret eorū pisciū multitudine atq; furore Corpusq; eius sale cōdiri uoluit mes-
Leuiatham siach qū uenerit offerēdū: quo tpe a iudæis tabernaculū fiet ex pele ipsius pi
scis: quē ibi comedēt messiach pariter atq; iudæi.Præterea quæritātes talmu
thistæ qbus opibus nocte deus uacet: dicūt ipsū eqtare sup cherubin: & decē
octo millia mūdorꝫ uisere atq; lustrarē.Itē quærūt qd agebat a deo ātq; mū
di huiusmodi fierent.Creabat inquiunt eos ex quadā re siue rei commistio-
ne quos cum non recto ordine effectos perspiceret: destruebat: rursusq; crea
bat: & factos iterum corrumpebat: tandem perfecit illos octo & decem mil-
lia mundorum.Et huiusmodi delyramētis atque stulticiis schola talmuthista
rum iudæos instruit: quibus quidem erroribus non parum detrahitur poten
Nœ tiæ atque sapientiæ dei: quemadmodum constat omnibus recta proficiscen-
Abraam tibus.Permultaque alia dogmata impia atque detestabilia a talmuthistis ædi
Moses ta sunt contra nœ abraam mosen dauid atque solomonem: & alios plerosq;
Dauid que duces suos atque præuios: nec non & aduersus legem humanam at-
Solomon que diuinam: quæ cum ingenium meum siue natura (ut christianum decet)
penitus abhoreat: uisum est mihi suadente ratione atque conscientia fore ab

ſonum & inconueniens ea litteris cõmendare. Arbitratus ſum præterea rem quidem prorſus indignam & minus congruam huiuſmodi libelli noſtri ueritatis floribus beneolentibus: iudaicæ falſitatis putridam ſcabiem & maleolẽtem inſerere. Et licet nefaria illa talmuthiſtarum ſtatuta: cuilibet de chriſtiana religione benemerito ad illorum deteſtationem manifeſtare fortaſſe congruat. tamen alii quoniam de illis multa litteris tradiderunt: miſſa faciam: ſi tantum unum hoc dixerim: quod nefas eſt profecto: ſed penes ipſos laudabile & honeſtum:

Erat nanq; apud iudæos menſis ſeptimus totus iocundus atq; feſtiuus nam die primo ob memoriam ꝙ iſaac abraæ filius imolationẽ liber euaſerit feſtum tu- Feſtũ tub
barum celebrabant. ut habetur leuitici. c. xxiii. Mẽſe ſeptimo prima die mẽ- Leticia
ſis erit uobis ſabbatũ memoriale clangentibus tubis & uocabitur ſanctũ. Decimo uero die ab eis feſtum expiatõnis fiebat ob memoriã diuinæ pietatis at- Feſtum
q; clementiæ: qua inulti extiterũt ac liberi (ut ipſi dicũt) a peccato uituli quẽ pia.
in deſerto adorarũt: quẽadmodum ſcribitur eiuſdem eodem. c. Decimo die menſis huius ſeptimi dies expiatõnum erit celeberrimus. Quito decimo aũt die feſtum tabernaculorum erat eis: ob memoriam ꝙ filii iſrael poſt exitũ de egypto habitauerint in tabernaculis in deſerto: ut præcepetat eis deus: legitur hoc eiuſdem. c. eodem. Quinto decimo die menſis huius ſeptimi erunt feriæ tabernaculorum ſeptem diebus domino. His habitis decreuerunt tal- Feſtum ta
muthiſtæ: ſi quis iudæorum nocte menſis ſeptimi ante decimum diem uolue- ber.
rit anno futuro aliquem uel fallere uel decipere in eo quod iuramento ſuo obſeruaturum ſe dixerit. liceat ei accedere ad rabotenos uel ſacerdotes in ſynagam legiſcodicem in manibus tenentes coram qbus hæc uerba proferat: Ego mathã uel naaſon iudæus proteſtor coram deo & uobis omnia uota quæ fecero alicui anno futuro uel promiſſiones uel iuramenta: & ea me obſeruaturũ pollicitus fuero animo nihilominus non conſentiente promiſionibꝰ factis uelim irrita fore & inania nulliuſq; ponderis uel peccati ſi minus ea fuero executus. Quibus ſic expræſſis inquiunt talmuthiſtæ poſſe iudæos tunc impune quoſcunq; & chriſtianos imprimis circumuenire dolis ac fraudibus ſine peccato atq; iactura corporis uel facultatis. Non miretur igitur quiſpiam ſi iudæi a chriſtianis principibus iuramentum eis præſtitum non obſeruantes irrideant: ne quid plus arripiant de fænore uel uſura: quod a principibus ipſis uel ciuitatum rectoribus ſancitum eſt atq; decretum. Quod autem hoc uerum ſit: res ipſa de ſe teſtimonium affert. Nam (ut ſuperius diximus) ſi chriſtianum occidere ſibi fas eſſe exiſtimant: pecuniam ab eo ſubtrahere multo magis ſibi licere putant. Sentiunt enim populi chriſtiani iacturam hanc q̃ maximam: quorum non ſolum facultates: ſed etiam ſanguinem iudæi ſitiunt & affectant. Quibus inſuper illecebris atque obſcenitatibus cum quibuſdam fidei noſtræ agant contra legem dei: quoniam

mihi lex nostra phibet ea detegere nō curabo. Hæc scribo nō sine lachrymis atque magno dolore q̄ facta nouerim nō ficta. Et si quādoque i occulto christianorū liberos extermiarint atque occiderint: cernētibus tandē parentibus ob indulgentiā christianorū principū illis deditā: nō uerebunt ex maternis finibus eos tandē arripe trucidare ac pdere. Nihil pfecto iudæi faciūt: neque ab eis quicq̄ cū christianis agi pōt lege talmuthica istructis atque coactis: qd ludibrio fidei nostræ nō sit uel fidelibus detrimētū atque pditio. Scribūt eni talmuthistæ: atque iudæis sub pœna anathematis præcipiūt: ne cū idolorum cultoribus pacē aliquo mō teneant: uel aliqd agere quod eorū honori sit atque laudi: Nefas insup iudæis sit inquūt studere uel incūbere ut christiani a suis erroribus se amoueant atque discedant: sed liceat nobis eos cruciare atque interficere. Et si qs uoluerit istorū aliquē idolis seruientiū aqua submergi aut igne cōburi: nullus nīm eum eripiat: quoniā heretici sūt atque blasfemi: destruūt israel atque pdunt: phibētque populū a uia dei: ueluti fuerūt iesus nazarenus atque discipuli eius. Permultaque alia euomūt execrabilia atque nefanda hoies isti spurcissimi cōtra christianos atque christum: quæ propter detestationē uerborū siue turpitudinē missa facio. Q uis igit̄ feret æquo animo hos ingratos & impios hoies: hanc pestiferā rabiem & imanitatē iudæorum hoc pessimum animantiū genus omniū: nō christianus non qui recte sentit. Decet qdem iudicem inquere quem fama publicitus sonat: ut improbi ac mali ad sua cœrcendū peccata incitentur: & iusti ac boni gratiā & opem sperare possint. Necesse est eni æquis iudicibus quæ praua sunt displiceat: & ea effici quum audierint moueantur. ut iusticia seruetur: quæ pfecto in hoie necessaria est: ad correctionē malorū ad laudem uero bonorū. Si eni aderit cū pœna mætus aderit & recte uiuendi gloria: & obseruantia legum. quibus ablatis omnia confusione impleantur atque corruant necesse est.

O ratio: ad. sum. pon. Q uā ob rem datam mihi facultatem uideo libere implorandi auxilium tuum ac potestatem sūme pater p ontifex maxime: pro christianorum tutella: pro fidei siue religionis conseruatiōe: pro honore apostolicæ dignitatis: pro christi gloria: ad te inq̄ supplex uenio atq̄ confugio pater sancte: ne oues tuæ gubernatiōi cōmissas perferas a iudæis deattuari ulterius atq̄ perdi: & christū saluatorem nostrum: cuius uices geris tot tantisq̄ opptobriis atq̄ iniuriis in dies a tuis hostibus detestari. Tu dei sacerdos magnus es: tu pontifex sūmus tu pticipatu abraā: tu auctoritate moses: tu potestare petrus: tu ille cui ēs cælorum claues a deo traditæ sunt: a quo tibi dictū est: pasce oues meas. Tu igitur e grege tuo eiicere potes hos tuæ religionis aduersarios: rapaces lupos atq̄ sæuissimos: hoc suadet propheta beatitudini tuæ atq̄ demandat psalmo

Psalmus quinto: ubi dicitur: Secundū multitudinē impietatū eorū expelle eos quoniā irritauerunt te domine. Terq̄ quottidie i synagogis suis orant uel potius mussitāt ut tuū possit destrui sāctū nomē. Inquunt eni: humaleath sadon ado/

nai mchera telzacher uefcaber ue mager: Q uæ uerba latine fonant: regrum
nequiciæ deus q̄ primū indures atq; confringas & conteras. Q uod quidē re
gnū apoſtolicam ſedem tuā nuncupant & appellant. Non imerito itaq; deus
ipſe ex ſedibus eorum hoc peſſimū atq; ſæuiſſimū animantiū genus expulit
atq; deiecit: quod ſi ita eſt ſicuti eſt: & cōgruum ducitur atq; condignū ꝙ alie
nis ſedibus priuari poſſint atq; debeāt: & imprimis a te ne uinea domini ſab-
baoth in qua fouent & nutriuntur cōtaminet uel polluat hac putrida fece
hominū iprobrū. Præcipit hoc deus heremiæ. c. xv. Eiice illos a facie mea: & Hieremia
egrediantur. Tu eni pater ſancte faciē dei geris gratia & auctoritate: quoniā
quæcunq; ligaueris ſuper terrā: erunt ligata & in cœlis. Nō miſerearis illorū
qui tuarū ouium facultatē appetunt qui ſanguinē ſitiunt: quoniā eorū nō mi
ſeretur deus: qui ait eodē. c. Q uis eni miſerebit tui ieruſalē: aut qs contriſta
bit pro te: aut qs ibit ad rogandū pro pace tua: tu reliquiſti me dicit dominus
retrorſum abiiſti: & ego extendā manū meā ſup te: & interficiā te: Et paulo ī
fra: iterfeci & pdidi populum meum: & tamen a uiis ſuis nō ſunt reuerſi. Per
didit illos deus: tu igitur illos eiicias. Non ſane illorum opera uel ſuffragio
eget chriſtiana religio. Scimus nanq; omnes nos chriſtum cruci ab eis fuiſſe
affixum: quod tantum nefas multis annis ante a iudæis factum iri prophetæ
homines dei uaticinati ſunt: & huiuſmodi ueritatem eorum codices atteſtan
tur & docent. Hoc ipſum inſuper nos illorum ſcripta admonent: qui chriſti
ſupplicio ſæuiſſimo interfuerunt. omneſq; ſantiones ſanctoꝝ patrū atq; ſan-
ctiſſima decreta: hac quā ſeqmur ueritate fulcita ſūt. Ad hāc eni labem pu-
tridā reſecādā & ad ipſos expugnādos iudæos nō ſcuto: nō clipeo: nō aliquo
armorū genere opus eſt nō tuos eorū arma uel cubarū clangor ſiue ſonitus ter
rebunt: nō tuorū occiſiones uel iteritus ad expellēdos hos fetidos canes chri
ſtianorū alicui pauorē incutient: non ſoluet ſi qua eſt congeſta pecunia tua:
ſolo nutu id totū ſolues. Expugnaui ipſe eorū errores ui ueritatis atq; tonis:
Vincas tu eorū ſupbiam atq; temeritatē iuſſu atq; impio ſancto tuo. Tantum Hieremias
ſupereſt ut dicas: Eiiciant: egredient cōtinuo: nā heremias. c. xxxxv. inquit
uidi iudæos pauidos & terga uertētes: fugerunt conciti nec reſpexerūt. Hoc
ſi feceris pr̄ ſācte: abſterges tu nāq; romanū impiū irriſionibus ludibriis atq;
iudæoꝝ fetore quo tibi ſubiectos oēs iſanabilis morbꝰ iſte iādiu ificere cōſue
uit. Perqrat beatitudo tua eoꝝ ſynagogā atq; bibliothecā: Legat eoꝝ pſa-
nos codiceſ: qd expuāt belluæ iſtæ ſpurciſſimæ: nō difficile cognoſceſ: qua ra
bie ferueāt, quo ueneno ifectæ ſint aduerſū te & apoſtolicā ſedē. Tuo itaq; i
aio ſit beatiſſime pr̄: ne quos deus ſeruitute ubiq; oppreſſos uitā calamitoſā
atq; miſerrimā ducere uoluit ſub tuo chriſtiano regimie liberi atq; fœlices ui-
uant: quod ſi a te chriſtiani pricipes factū acceperit: i exequēdis iuſſibus tu-
is: tibi ſemp aderūt atq; fauebūt: teq; poſtremo chriſtus deus & homo ac iu-
ſtus iudex fœlicitate atq; beatitudine æterna condonabit.

oratio ad uicentinos

g

AVDEAT. igit & uehemētet lætet res publica nr̃a uicentina: cui iā
dies illa effluxit: qua undiq; se nitidam ab oi iudæoꝝ labe atq; putre
dine penitus intuet & cernit. Neq; iniuria qdē quoniā sicut aduen/
tantibus solis radiis mundus ubiq; explendescit ac fulget: sic itidem illa om/
ni moderatione æquitate prudentia fide integritate atq; religione micat &
elucet. Nam præclarissima ciuitas hæc cum nihil ei deesset ad bene beateque
uiuendum: atq; quod fide i christianæ congrueret: par extitit: ut id solum si/
bi repugnans turba iudaica suo priuaretur aspectu. Non enim uicentinos la
tuit præstantissimos ciues hoc genus hominum putridorum deo esse infen/
sum ac fore: iussisseq; : uagos futuros esse ac deuios ob ifidelitatem illorum la
trocinia atq; rapinas. Quibus expulsis ex uicentinorum laribus: superiorib9
annis annuente sanctissimo imperio ueneto: euenit dictu mirabile quoddam
quod & impræsentiarum neminem fugit: nam ciuitas ipsa miserabili morbo
afflicta. ab ictu eius pestifero libera continuo atq; incolumis euasit. Voluit
deus ipse quos diligit uicentinis meis ostendere sibi gratum fuisse quos & ip
se expullit; cæteri propulsarent. Neq; enim decens erat: quos deus summa fi
de & itegra religione donauerat præ aliis uirtutibus: quibus præditi sunt eo
rum beneolentibus disciplinis atq; modo beneuiuēdi insereretur iudæorum
hæc putrida synagoga. Qualia enim & quanta contra christianos iudaica
gens machinetur quottidie: quæ sequuntur edocent Missumadim balthei thi
ehua uel çol hamini cheregath iobedu: hoc est: Et baptizatis non sit spes &
omnes infideles repente pereant. Corde igitur uolutet uicentinus prudentis
simus: atq; fidelissimus quisq;. Si christianos iudæi spe omni cadere affectāt:
qua nullus tam miser priuari potest multo magis & naturæ bōis atq; dei mu/
neribus priuatos appetunt atq; desiderant: dicunt enim: Et omnes infideles
quos christianos intelligunt: repente pereant. Neq; tot tantaque ab eis ma/
la fieri possunt: quorum impunitatem euadere auctoritate sua & opibus nō
sperent: hoc facit erga eos nimia indulgentia malefactorum eorum: facilitas
enim ueniæ dat occasionem peccandi: neque hoc dixerim ut parcere in/
congruum iudicem: sed qui sua errata cognoscunt & nō corrigunt profecto
ueniam non merentur quæ si dabitur deliquendi tunc securiorem aditum
præstat: Iccirco iudæi christianorum principum leges atque supplicia nō ue/
rentur non timent. o uicentia nomine tuo digna: qui q̄plurimos peccunia
uincunt: sapientia tua atque fidelitate uicisti. Tu enim sola & unica ciuitas
es quæ oibus insignita uirtutibus non solum præclara documenta beneuiuē
di regulā affers: sed et religione præcipua cælestis patriæ securū iter uolētib9
præparas atq; ostēdis. Quid enī a tuo senatusconsulto dignius: qd ciuibus tu
is cōducibilius effici potuit: q̄ ipsos a sanie iudæorū fetida & a labe pestifera
liberasse. Neq; mirum profecto quando te nō fugiat: quibus moribus qbus
ue institutis uiuendum sit: quibus parendum legibus: quo ordine qua disci/

plina res publicæ uel regi uel administrari debeāt Sola eni stabilitate atq̃ cō
stantia ribi opus ē: ut incæptū mēte firma: & incōcusso aio exequaris atq̃ su
stentes: hinc oīs emanat rei. pu. tuæ laudabilis ordo: hic pax ciues subiectos
sibi facit: hic senatus illius cōscripti patres. fælices & pbeati dici possūt: hoc
illud est: quod a platone frequētius ferebat̃: pbeatas eē ac fore illas res publi
cas: si a sapiētiæ studiosissimis & a uiris grauissimis recte uel īstitutæ fuerit:
In regēdo sapiētia qdē: in pseuerādo grauitas ipsa cōsistit. At nihil boni pfe
cto affert sapia sine grauitate: quipotius leuitatē quandā dicetē & nūcuparē
grauitas eni cōstantiā parit cōstantia uero uictoriā atq̃ triumphū. Quoniā
cōstans dauid cōtra philisteū extitit iccirco uictoria potitus est: licet obiurga
gatus ab heliab frē suo: & a saule dissuasus sæpius fuerit. i. Re. c. xvii. Ioab ī
sup quia ab incæpto rabba ciuitatis nō destitit: illā ideo expugnauit atq̃ ade i. Re. xvii
ptus ē. ii. Re. c. xii. Nulla molestia neemiā ī hædificāda urbe retraher̃ potuit
tametsi multa ppessus fuit: tandē noticōpos extitit: sequens quod cæperat. ii. R. xii
neemiæ. c. iiii. &. c. vi. Eliachi magnus dei sacerdos alloquēs populū israel:
si manentes inqt pmāseritis in cōspectu domini ipse præces uras exaudiet. iu Neemias
dith. c. iiii. Ideo christus diuinus doctor matthei. c. xxiiii. ait: Qui pseuera Iudith
uerit usq̃ in finē: hic saluus erit. Quorsū hæc. Vt fugiat neminē ī rebus bene Christus
gerēdis tū publicis tum priuatis: stabilitatē a uiris optimis semp cæteris uir
tutibus præferri & anteponi. Et quēadmodū elementorū mutatiōe humana
corpora dissoluūtur: sic īstitutōnū rei publicæ mutabilitate: ipsā dissolui ne
cesse est. Nō hæc dixerim ut uicētinoꝝ Ciuiū grauitati atq̃ cōstantiæ diffide
re uidear: q scio quæcūq̃ agunt̃ ab eis: ea oīa iridē cōstanti aio defendi & ob
seruari. Sed ut neminē lateat eorū īgeniū prudētia atq̃ itegritas q̃ pbe q̃ue
cōstanter in oibus quæ dei sūt se īstituat cōtinue atq̃ regat Sciunt ipsi nihil si
bi maiori laudi eē: ac ciuitati suæ maiori usui fore atq̃ utilitati: ꝓ exeq ac sta
bilire qcquid aduersus iudæoꝝ pestiferā saniē a suo sapientissimo senatus cō
sulto sancitū est atq̃ firmatū. Et licet nonnulli in plateaꝝ angulis mussitent
qui noīe uicētino idigni pfecto sūt iudæos eē rursus ad uicētinas sedes redi
turos. hi nanq̃ nō parū rei publicæ detrahūt: & se rursus morbo pestifero &
ciuitatē opprimi appetūt atq̃ reqrunt q̃ si tantū suæ rei publicæ dedecus at
q̃ suorū tantū infortuniū quærirēt: miscreant̃ saltē inopum sotiorū: necnon
& religioni suæ atq̃ fidei rōnē habeāt: quā q aspnari patit̃: & deū guberna
totē suū sperni iam iudicatus est: quod nefas a rebus publicis tantū alienū eē
debeat quantū īfidelitas atq̃ dissidiū. At spero rē. pu. uicētinā huiusmodi er
roris atq̃ sceleris macula nō infectū iri eū ibi adolescentiū cætus nō cōsulat:
nō iuris pōtifici atq̃ impatorii expertes suffragiū ponāt: Litterati fere oēs: ac
seniores qd rei. pu. cōferat soli cōstituūt atq̃ decernūt: Nō ignorāt uicētini
mei: bonū præcipuū nō eē īcipere: sed illud exequēdo pficere solū eē pfectū.
Multi nanq̃ aggrediant̃ q̃maxima & deficiētes inutiles fiunt ac leues: hoc
illud est q̃ diuus augustinus in sermone suo de pseuerātia iquit. O fratres
mei uos īcipe bona nō tedeat neq̃ fastidiat tenere ichoata: Scientes qa pseue

rantia iformat meritũ: colorat boni propositũ: remunerat curenré: coronat pugnanté: ducit ad brauiũ: códucit cũctos ad portũ: hæc est uirtus quæ deũ ligat: qua laoteanť martyres: qua uirgíes coronanť: qua sublimanť sacerdotes atq; cõfessores: hæc ẽ uestis sine ruga: tunica sine macula: bonitas sine malitia. Nõ latet uicentinos meos illud a suo iuriscõsulto editũ: q; finis non pugna coronat.

Abraam Geneseos

Perseuerauit abraam i exequẽdo præcepta diuinæ maiestatis: iccirco benedictioné a deo meruit: ut hẽtur geneseos. c. xii. Benedicã tibi: & magnificabo nomẽ tuũ: erisq; benedictus: Maledicã maledicẽtibus tibi atq; in te benedicenť oẽs cognatões tuæ.

Isaac Geneseos

Perseuerauit isaac in oibus quæ præcepat ei deus: iccitco dictũ ẽ ei geneseos. c. xxvi. Ego sum deus pr̃is toi: noli timere isaac: qa ego tecũ sum benedicã tibi: & multiplicabo semẽ tuũ.

Iacob Geneseos

Perseuerauit iacob i certamie siue pugna: ideo meruit israel appellari atq; uideř deũ scribiť hoc geneseos: c. xxxii. Nequaq̃ appellabiť nomẽ tuũ iacob sed israel & sequiť Vidi dominũ a facie ad faciẽ: & salua est facta aía mea.

Ioseph Geneseos

Perseuerauit ioseph in pudicitia & castitate licet: cum assidue libidinosa prurigine illecta mulier eunuchi principis pharaonis uxor ad coitum excitauerit: quẽadmodũ legiť geneseos. c. xxxviiii. Qua cõstantia dignũ censuit deus: ut non solum præficereť cunctis terris egypti: sed ẽt appellareť saluator mundi: ut legitur eiosdem. c. xxxxi. Dixit pharao ioseph: Ecce cõstitui te super uniuersam terram egypti: Et paulo ifra uertitq; nomen eius & uocauit eum lingua egypriaca saluatoré mundi.

Moses

Ptomeruit moses ꝑpter perseuerantiã diuinorũ præceptorũ cũ deo loqui atq; diuinæ uoluntatis legatũ a deo fieri: & populum israel a seruitutis iogo sub pharaone subtrahere ac liberare ut hẽtur exodi. c: xii. & pharaonis deum ẽt a deo cõstitui: Legitur hoc eiusdem. c. vii. dixit dominus ad mosen: Ecce cõstitui te deum pharaonis. Ex quibus facillime quisq; arbitrari põt: quantũ gratiæ quantũ ue auctoritatis pseuerãtiæ uirtus hẽat apud deũ. Natura eni humana sic comparatũ est: ut quisqs dignũ facinus ordine ac recta mente se cõplexum nouerit: iam acriter tueať: & si quisq̃ nodum illius rescindere uoluerit: iterpellet oĩno atq; impediat: tunc illustre ab eo decus fiet atq; facinus iclitum erga patriã suam: & a posteris sempiterna laude celebrandũ. At si secus effectũ ab aliquo fuerit: pereat necesse ẽ quẽadmodũ & plurimi cæptum apptobabile nõ consumãres miserrime iretietũt ut oibus de litteris benemeritis constat. Non eni patiť deus ab hoibus monstrosa fieri: Bonũ incipere malo conclusum termino: nil aliud q̃ mõstrum dici põt: qum eni sic agitur humano capiti ceruicẽ pictor equinã iungit & sup inducit infructuosas plumas: ut ille inquit.

Christus

Perseuerauit christus usq; ad mortem non pro soa sed pro hominũ utilitate atq; gloria. Et uos itidem uicẽtini mei: non pro sua sed pro salute uestra expulsam hãc rabiẽ iudæorꝝ mortiferã uagari pseueretis.

Oseas

Eiecit eos deus oseas inquit. c. viiii. Abiecit eos dominus deus meus: quia non audierũt eum: & erunt uagi in nationibus. Non enim minori uirtute atq; animi fortitudine in rebus bene actis siue bene gerendis res. pu. uestra gaudet: qua permulti romanorum ciuium & alii q̃plurimi læta

ri sunt: qui pro liberanda patria: pro ciuium salute: pro ciuitatis gloria: non solum facultatis quicquid esset: sed etiam uitam incolumem mortis periculo subiecerunt: Sed in hac iudæorum eiectione extra mænia urbis uestræ atque uicentinum agrum: nulla iactura honoris uestri uel ciuitatis: sed singularis laus atque præcipua per totam italiam gloria celebratur: nullum detrimentum uestrorum ciuium partum est sed emolumentum euidens atque utilitas: nullus error uel dolus: sed ueritas atque conscientia recte factorum nullum uitæ discrimen uicentinorum ciuium infertur: sed populi uestri salus atque securitas: & demum cuique uestrum laus & gloria sempiterna custoditur atque seruatur. Omnia hæc uobis uicentini mei diuino auspicio dedita: non ne ingrata patria uestra diceretur: si omnibus uiribus uestris annuente impio ueneto tueri atque sustentare non curaretis? Non enim pro his tuendis muneribus ex alto uobis concessis funditur errarium uestrum: non minuuntur opes uestrorum ciuium: non alicuius facultas tollitur: sed augetur & conseruatur. Emolumento nanque siue lucro: quod ex ciuitate nostra olim rapiebat a populo uestro rapax iudæorum turba: iam ipsa ciuitas liberos suos nutrit atque fouet. Consideretis obsecro uestrorum pauperum a iudæis iniectam calamitatem atque inopiam: quod si iudæi rursus ad patriam uestram redirent: non omne pauperibus illis quod superest subtrahentibus iudæis uestri paupers funditus interirent? At si forte quorundam patrum ciuitatis animos commiseratio hæc erga inopes minus moueat: religionis saltem pietas atque christi fides aduersus quam quottidie iudæorum bucca spurcissima inuehit eos inciret atque impellat: ut quod sancte & probeate a uobis decretum est opus deo gratissimum: a posteris uestris æterna memoria atque perpetua laude celebrari possit. Non ne uidetis: qua seruitute: quo iugo infœlicitatis iudaico obstricti ciues uestri iudæis eorum facultati dominantibus uitam ducebant? Supelectilibus omnibus maximis acquisitis laboribus destituti atque priuati: quandoque latrocinia perpetrantes: calamitosa sorte sua cum ignominia uxores proprias ac dulces natos relinquentes turpiter perierunt Cuius mali non mediocris: non sine detrimento eorum familiæ: atque opprobrio rei publicæ uestræ: causa semper extitit iudæorum sæua impulso atque importuna rapacitas: Quibus malis iam liberatam præstantissimam rem pu. uestram: cur ciuis ille quisquis fuerit improbus & infidelis hoc denuo immedicabili morbo inficere conabitur & persequetur? Hic enim maledictus erit in ciuitate: & maledictus quocunque ierit: hunc percutiet dominus inopia egestate atque angustiis. donec pereat: hic edificabit domum & non habitabit eam: ulcera immedicabilia patietur a planta pedis usque ad uerticem capitis: filios generabit & filias: & non fruetur eis. His nanque malis atque prodigiis afficietur ille qui putrefactam iudæorum turbam eiectam a deo atque expulsam ad uicentinas sedes curabit redituram: Is enim nomine uicentino indignus est: & a christiano penitus alienus is extra urbem eiiciendus omnino: atque uicentino agro priuandus hoc uulnus profecto contagiosum est: ideo a membris rei pu. rescindendum. Iam elatis signis iudæi procedunt: Iam promittunt pecuniam: iam numorum copiam edunt hostes & inimici uestri ut fœlicem ac sanctam rem pu. uestram totamque ciuitatem coinquinent atque polluant insigni leuitate inopia atque morbo. Iam id assequi machinati sunt: & grauitatem no

minis u͞ri atq; constantiā sine fortitudinē p internūcios ꝓposita pecunia contaminare student: Iam quædā ciuitatis uestræ loca cohabitant: qua occasione ĩ occulto u͞rorū ciuiū bona diripiant: hoc tantū nefas atque profanū scelus: has cōtinuas iiurias rei pu. uestræ ab iutilibus mācipiis uestris: nō decet uiros primarios æquo aio ferre uel pati. Agnoscatis eorū ĩpudētiā atque temeritatē: ĩuitis p͞ribus ciuitatis ædes u͞ras cū ignominia & detrimēto rei pu. uestræ usurpare & abuti animū ĩduxerunt. Agnoscatis eorum insup fraudes atque ĩsidias q̄bus ciues uestros circūuenire atque opprimere conant͛. Agnoscatis demū quā existimationē u͞ris constitutionibus atq; decretis tribuunt: quanti rem pu. uestrā faciunt: & uos iridem singulos cōscriptos patres si timeant si uereant͛: At si christū saluatorē nostrū deū uerū & hominē manzer nuncupāt quod dici neq; lex humana neq; diuina patitur quo noīe & uos appellent: uestrū q̄nisq; facillime tenere pōt. Vobis nāq; q̄cquid opis est ac facultatis: nō ut solū peat & conterat͛: sed ēt parentes uestros uxores & charos liberos ad perdendū iudæi oībus suis uiribus quæritāt atq; studēt. Nā cuius liber dici nullo prætermisso tp͞e: aduentante p͞ria uespera: hæc in eorū synagoga euomunt atq; autumant: Idolatrarū christianorū dies cōtracti atq; pauci fiant: & eorum filii parentibus orbari & uxores eorū uiduæ ex ædibus suis eiiciantur & calamitate pereant: Et iudæi sanctum semen: eorum facultatibus atq; laboribꝰ utant͛: nō sit illis adiutor neq; fautor neq; q̄ misereat͛ filiorum ipsorum: fiant contra dominū semper: ut eorum memoria funditus deleatur & si quis illorum aliquem recordari uoluerit pariter euertatur & peat. Quis igitur ciuitati suæ tam inimicus fuerit & hostis acerrimus: ut hanc uipeream & uenenosā rabiem iudæorum uicentinis laribus inserere atq; initi studuerit. Sed quoniam ea animi fortitudine atq; constātia res: pu. uestra undique circūmunita esse conspicitur: sperandum est pariter atque tenendum: ab ea recte factum magno ac forti animo perfici & obseruari: Nam in ea ciues unq̄ ĩ consulta aggressi sunt: omnia probe ac generose: cum singulari maturitate atque prudentia discussa amplexi stabilierunt atque firmarunt: Existimantes multo esse præclarius ciuibus uicentinis ratione incepta perficere q̄ aut adipiscendis opibus aut cumulandis facultatibus incumbere uel studere. Et omnia quidē ab eis acta sacris semp imprimis atque religioni christianæ postponenda duxerunt. Noluerunt profecto uicētini fidelissimi patres quicq̄ in ciuitate sua effici: quo animi hominum a dei cultu atque religione amouerentur atque discederent. Quod si ita est: sicuti est, uicentinorum aliquis (ut mihi persuadeo) nō feret nō patietur: ut iustissimi decreti rei pu. suæ uel uiolatio aliqua uel corruptio fiat: Quæ quidem constantia efficit: ne ulterius ĩ eorum aliquem deus sæuiendi occasionem habeat: neque ob efferatam iudæorum perfidiam in gloriosissimam ciuitatem iampridem morbo tam crudeliter uexatam cum suorum ciuium interitu, uel inferat uel insurgat: q̄n potius gratiam atq; fauorē diuinæ maiestatis atq; clementiæ quem semp

Manzer

ciues noſtri aſſecuti fuere ob uenerationē ſacroꝝ deus ipſe & augebit & cō‑
ſeruabit. Et ſemp benedicti erunt a domino: atq; benedicti in ciuitate & be
nedicti in agro: benedicti erunt fructus uētris ſui, benedicti ingrediētes, &
benedicti egrediētes: necnō benedicti eūtes & quieſcētes & in oībus opibus
ſuis benedicti ſemp erunt: benedicti fructus terræ ſuæ atq; iumentoꝝ ſuoꝝ
benedicta hortea ſua, benedictæ reliquiæ ſuæ. Abūdare faciat eos dominus
oibus bonis: & aperiat deus uicentinis meis theſaurum ſuū optimū cœlū &
benedictionē infundat ſup cūcta opa manuū ſuarū in ſæculū & in ſæculum
ſæculi. Tu igiť præclara ciuitas uicētina, ſi fœlicē ſi pbeatā dicimus, nō ime
rito qdem, quādo hucuſq; tibi deus optimus maximus adſit atque faueat.
perge itaque ut cæpiſti & ſic deinceps ēt facito: ut qbus muneribꝰ atque be
nedictionibus deus unicus ille ſūmi olympi rector atque mūdi huius opifex
te inſigniuit atque donauit: eas tibi ac poſteris tuis augeat atq; confirmet.
Q ūq; huius uitæ poſtea munus ciuibus tuis obire licuerit, ppetua illa pfrui
beatitudine ualeāt. Ad laudē atq; gloriā q eos generoſos, & omni uita pba‑
tos, gřa & auctoritate apď oēs, cæteriſq; diſciplinis oibꝰ plurimū illuſtrauit

Finis:

Eſt opus impreſſum papienſi ſimone clarum:
Compoſitum petri præſulis ingenio:
En ego ſum ſimon papienſis nomine ciuis
Biuelaquam nuper fata dedere mihi:
Hunc uirtute mea librum magnoq; labore
Impreſſi: noſtræ uirginis ob meritum:

Impreſſum uicentiæ Anno domini. M. cccc.
lxxxyiiii. die tertio mēſis octobris

a	iſto	maior	ſimultate	Negare	dicta
Petri	imperiti	h	& pmiſerit	p	ueritati
audita	enim	Non	luit	merito	iudaici
fectio	e	de ſpiritu	m	ſtum	t
Inſuper	poteſt	dinata	& cantica	apud	neq;
b	ſermonibꝰ	i	doctoribꝰ	q	ronomii
aliquem	ſuper	Apparet	equidem	demnari	uerbis
gantes	f	namque	n	i extremis	u
meſſiach	geneſeos	danielis	ſimul	eius	his
c	inſcriptóe	k	fieri	r	neminem
tribulatōis	legant	eſt illa	manu	gimus	ſen
manifeſtař	g	uerus	o	ciam	x
& ad	poſſit	neq;	iniens	egerint	plinares
d	ſuæ	l	tationum	s	ti ſunt

Quid tua sũt bruti, fœlix cognomia præsul?
Cur non sunt pulchri qũ tua fama iubet?
Pulcher es ornatæ festiua paladis arte
Nã ius & musas & bene cuncta colis:
Pulcher es ingenio per grata dote sũpbo
Cognomen pulchri cur tibi fama negat?

Dragatius

Gloria pontificũ laus & pater optime nostri
Te præcor accipias carmina facta tibi
Quæ mea nõ audẽt ad te modo ꝑgere præsul
Non forsam resonãt, nõ mihi cultus ager.
Gaudeat & populus de tanto munere dignus
Plebsq; sacerdotum gaudia multa ferat
In te consistunt uirtus celeberrima, iusq;
Quod te ĩmortalem reddere nempe decet
In nos distillas mel lac dulcesq; liquores
Eximiis uerbis moribus atque piis
Non minus exemplis fœlix uicentia fulget
Quã sixti roma gloria magna sui
Non aliter docuit homines facundia panli
Quã tua quæ nobis dulcia dicta dedit
Instruis & patriã cœlique ascendere regnum
Tunc deus omnipotens præmia q̃ta dabit
Optimus es nobis, nec quisq̃ charior alter
Parcere nam semper perdere nonque soles
Hæc igitur feci calamo celerique notaui
Quæ tibi sint laudis muneris atq; præcori

Fran. ber. uen.

Est mea nunc uestras diuinas tangere laudes
Quæ uestrum certe nomen in astra ferunt
Præstat eni nostro depromere carmina cantu
Ne uidear tanto dicere pauca uiro:
Quare ego si dignas non possũ tollere laudes
Ipse dabis ueniam nunc pietate tua:

(Vt nulli dubiũ est) te gloria sũma moratur
Petre gubernãtem sæclũ simul ætheris alta
Sidera cum stellis & tartara dira timentem
Antiqui solium cui certo fuisse paratum
Ad christi dextrã domini oĩpotentis olympi
Tu uere es petrus portas q̃ claue patentes
Cœli aperis iustis, sũmo condignus honore
Per quẽ iam faciles aditus præbẽtur ad astra
Exultantq; omnes diui exorare beato
Pro te sancte pater rursus reuerende sacerdos
Et mortalis enim quæ sunt ꝑ antistite nostro.
Quãta ꝑ hunc orbem præbet sua lumina titã
Perque uolãt liqdũ uolucres nũc æthera q̃tæ
Clericus & tantas debet de pectore grates
Abste sancte pater, concesso munere tanto:

Bar. ange.

Me tua dignata est præsul reuerende uocare
Dulcibus ac fari coram dominatio uerbis
Te q̃d ad hoc moueat uir facundissime certe
Nescio: nãq; in me nihil ẽ, quod multa iuuare
Aut prodesse queat: nulla uirtute nitesco
Aurea nec meritis fama summittor ad astra
Sed tua te bonitas (sic censeo) cõpulit, ut me
Inuites ad te, & blando sermone loquaris:
Hæc assueta humiles assueta fouere misellos
Hæc inopi semp, semper succurrere genti
Nec dedignata est, inhonesto crimine lapsas
Reddere coniugio, necnon & dote pudicas
Addidit & scriba, unde tibi tũc notior essem
De quo iam merito cecini, ac cantare paratus
Is uirtute sua solitus bona dicere tantum ẽ
Huic merito dignas & ago grates, habeoque
Et si quid cæpit, quod delectauerit ex me:
Gaudeo: nec renuã, semp me offerre mereri
At tibi qui ignotum iã me dignissime præsul
Suauibus addideris dictis quas nescio grates
Q̃s uel agã aut ꝓferã: mihi cũ sit nulla facultas
Dicẽdi: nec inops, quæ munera det locupleti
Digna hẽat: ne penitus ne ĩgratus & expers
Virtutis credar, toto me tempore toto
Offero: & urbanũ tibi dedo ꝑ omnia seruum
Præterea nostros: ruri qui templo ꝓfano
Crimine læserunt pastor cõmendo benigne
Absoluas quæso, ueniam metuere dolentes:
Compatere & stigiis miseros exolue catenis
Pænitet admissi dehinc crimina dira fatent.

Vrbanus caltraneus.

Fama uolat praesul cūctas dispersa per aures
Te fidei nobis edere nelle librum
Q ue si qs teneat legit ueterē[?] nouosq;
Libros & plenus sacro erit eloquio
Illic perfidiam: duros & sternis hebraeos
Illic gentiles/hostis & omne genus.
Expectat grandis uenientem sumere turba
Vt foueant tepido pectore semper eum
Nec dum conspicit tātom exoptatus alūnus
Q uo fessis requies mentibus ulla detur
Ne praecor: ulterius manures edere foetus
Differ neu uotum faxis inane tuis
Hoc te poscit idem sacri studiosa iuuentus
Eloquii: atq; senex/hoc pe[?] tatq; puer.
Hoc uares diuina canens/legumq; peritus
Et qui de rebus disseruisse potest.
Grāmaticae rhetor/poscunt hoc deniq; cūcti
Ipsa & hebraea cohors discere uera queant
Non est inuidiae timeas ut tela minasq;
Carpsetit hunc quisquis/carpat & ille fidē
Star sua mens aliis fulgenti claudere in auro
Hic uult eo is cingere diuitiis.
Hic cedro: hesperia sed tinxerit ille rubrica
Ornabit bullis fulgeat ille mage
In media quisq; componet bibliotheca
Et ueluti numen fecerit esse suis
Mitte librū ecclesiae parmā telūq; timendum
Hostibus/ut rabies deniq; uita cadat:

Gregorius aemilius pridie
calen. martias. M. cccc.
lxxxviii.

Praesul in hebraeos mirum dignissime nidi
Te scripsisse librū: hoȝ q cōstringat apertos
Errores: christiq; fidem rationibus amplis
Comprobet: & fraudes ueri mucrone retūdat
O quē te memorē pastor: nam praesulis etsi
Perficis officium: sancte magis ipse columna
Et tutor fidei/ac fidus caeleste uocari
Christicolis meruisse potes/mūdi iubar & sol
Collustrans totum radiis fulgentibus orbem:
Q ui dubiis tenebras terris dimoueris omnis
Sed qd in occulto tantū splendescere lumen
Nunc pateris? liber aureus exeat: atq; abos
Tantoȝ meritū te exaequet gloria caelo
Brutorūq; nouū tollat ad aethera nomen
Accipe particulas humanae laudis & inde
Integra non aberit sūmo tibi iudice merces
Si te nulla mouēt mortalis praemia famae
Et terrena aīo tibi ducis inania cuncta
Te meritum ueri/te tāgat cura gubernans
Atq; honor ipse dei: cuius tutator & auctor
In rabidos nobis iudaeos arma ministres
Vt duce te laetos teferamus ab hoste triūphos
Arma fer: ut magni tueamur dogmata christi
Sanctaq; p populos firma tōne probentur
Atq; iesu toto nomen celebretur in orbe.

Vrbanus caltranensis seruus
xiii. calendas maias:

Praesul aue templi catharensis gloria: salue
Q ui genus a bruti sanguine clarus habes:
Q ū mihi tā iuueni laudes describere dignas
Non liceat/ueniā tu mihi brute dabis
Q umq; anni crescēt pariterq; i corpore uires
Promptior ad laudes dicere lingua tuas
Et quum calliope sacros deplere liquores
Iusserit antiloquo te canet ore magis
Dramus desiste praecor stilumq; remitte
Impia quē longe gens recutita tremit:
Q uodq; tibi hoc facias suadet nūc tps & ille
Cellanus patriae gloria magna suae
(Crede mihi) nō es ferro aut adamāte creatus
Nec lea porrexit ubera siue tigris
Nec tibi sūt salicis circū praecordia nanae
Post paulo repetis quod tibi sedet opus
Tu tamē interea faueas facunde magistro
Et nos infixos pectore habere uelis.

Bartholameus fabricius
Marosticensis cecinit

Sanctoȝ manibus tibi caelo ponitur amplo
Aeternum solium: quoniā sanctissima turba
Concidit aeterno petri modo uulnere bruti
Praesulis: est celebri/q nūc clarissimus urbe.

Vale

Marcus celsanus

...oricium ... do ... fazendo ... dou ...

... que deue ... desta caza ...

... cidade ...